

PROSPER ALPINUS MAROSTICENSIS
PHIL. et MED. ac PROFEȘOR MEDICINÆ PATAVINUS.

PROSPERI ALPINI

Ph. & Med. Doct. in Gymnasio PATAVINO Med. Prof. Ordinarii

DE

PRESAGIENDA VITA

ET

MORTE ÆGROTANTIUM

LIBRI SEPTEM.

In quibus ars tota HIPPOCRATICA prædicendi in ægrotis morborum eventus quum ex veterum Medicorum dogmatis, tum ex longa accurataque observatione, nova methodo elucescit.

CUM PRÆFATIONE

HERMANNI BOERHAAVE

Post Editionem alteram Leidensem, cujus Textum recensuit, passim emendavit, supplevit, cittata HIPPOCRATIS loca accuravit,

HIERON. DAV. GAUBIUS, M. D. & CH. L.

Cum Capitum & Rerum duplici Indice.

Accedit Hieronimi Fracastorii de Diebus Criticis Libello.

EDITIO VENETA CETERIS EMENDATIOR.

VENETIIS, MDCCXXXV.

Apud Dominicum Tabacco

SUB SIGNO SANCTI FRANCISCI.

SUPERIORUM PERMISSU, AC PRIVILEGIO.

WELLCOME
HISTORICAL
MEDICAL
LIBRARY

NOI REFORMATORI
Dello Studio di Padoa.

AVendo veduto per la Fede di Revisione, ed Approbazione del *P. F. Tommaso Maria Genari Inquisitore* nel Libro intitolato: *Prosperi Alpini Ph. & Med. Doct. in Gimnasio Patavino Med. Prof. Ord. De Præsagienda Vita, & morte Ægrotantinm libri Septem* non v' esser cos' alcuna contro la Santa Fede Cattolica, e parimente per attestato del Segretario Nostro; niente contro Principi, e buoni costumi, concedemo Licenza a *Domenico Tabacco Stampatore*, che possi esser stampato, osservando gl' ordini in materia di Stampe, e presentando le solite copie alle Pubbliche Librarie di Venezia, e di Padoa.

Dat. 14. Gennaro 1755.

(Z. Pietro Pasqualigo Rif.
(Michiel Morosini K. Rif.

Agostin Gadaldini Segretario.

Illustriſs. atque Excellentiſs. Viro
LUDOVICO RANGONI

Spinalamberti, Turris, Gurzani, Caſtrinovi, Campilj, Denzani, Rurisblancæ & Roſolæ

DOMINO;

Cordignani, Sancti Caſſiani Comiti præſtantiſſimô, Arcisblancæ, Fontaneli, Tolavoli, atque Stamni Marchioni ampliſſimo, Domino meo clementiſſimo.

Irabitur fortaſſe quiſpiam, quid ſit, cur ego, Vir ampliſſime, quum Proſperi Alpini, Maroſticenſis Medici, & in Patavino Lycæo Profeſſoris quondam cele-

celeberrimi, Libros de præſagienda ægrotorum vita & morte utiliſſimos Venetiis imprimendos curaverim, eos Tibi, Vir nobiliſſime, ac præſtantiſſimo Nomini Tuo potiſſimum inſcriptos velim. Mirari tamen facile deſinet, quiſquis rationem noverit ſuſcepti conſilii mei, eumque eſſe me, qui quum ab ineunte ætate ſemper fuerim Familiæ tuæ nobiliſſimæ addictus atque obſequentiſſimus, eidemque ſemper ac Tibi a D. O. M. precatus ſim precerque felicitatem, vellem equidem modo, *ſi parva licet*, ut ille ait, *componere magnis*, Tibi uni, Vir clementiſſime, deque omnibus ac de me præſertim optime merite, exiguum aliquod memoris animi, perpetuæque obſervantiæ erga Te meæ relinquere monumentum. Qua quidem in re non multis te morer, Vir ornatiſſime; multa. n. verba quum imperitum dedecent hominem, tum Viros principes, quos magna decent atque alta ſemper, neque eſſe multis detinendos cenſeo, neque ab ignaro laudandos homine, qui contenti virtute propria & virtutis lumine, omniumque hominum digni laudibus, a nullo poſſunt ſatis digne laudari. Patere igitur libentiſſime, me præterire conſulto, quæ

norunt omnes, quæque ſolent exornare alii multiplici genere monumentorum, Familię nempe vetuſtiſſimæ originem ubique celebrem, nobiliſſimi claritatem generis, prę-clariſſima Majorum Tuorum decora atque ornamenta, quæque ipſi in bello ac pace, terra marique, domi ac foris, fortiter ſapienterque geſſerunt; patere, præterire me togas, ſaga, chlamydes, pileos infulas, purpuras, & reliqua omnia inſignia laudum innumerabilia, quæ quidem, etiamſi nullæ extarent hiſtoriæ, nullæ litteræ, fama tamen ipſa ac poſteritas loqueretur. Non mihi, Vir magnanime, perveſtiganda omnis antiquitas, non præterita ſæcula repetenda, nec renovanda quæ nota omnibus, & litteris commendata ſempiternis; utinam poſſem dicere quicquid eſt Tuum, quod ſane tantum eſt, ac dignum tanta gloria, nemo ut poſſet quæ Tibi uni debentur, vel ſoluta, vel adſtricta numeris oratione complecti. Mihi itaque, qui Te norim omni laude digniſſimum, ſimque impar tanto oneri, liceat nunc hujuſmodi dicendi genere ſuperſedere; Te vero Dominum meum clementiſſimum perpetuo colere ac revereri, dum vivam, quodque unum licet, præſtare ac pollice-

ri,

ri, Tuorum erga me meritorum memoriam sempiternam. Quod si divinæ omnes animi Tui dotes gestiunt ubique in gentium universarum commodum redundare, quid ego orem obtesterque Te, Vir humanissime, nisi ut humili tenuique homini liceat diu perfrui benignissimo patrocinio Tuo? Non ut leve, Tuoque indignum Nomine respicias munus, sed potius offerentis animum, atque a Deo enixe precantis, ut beneficentissimum Virum, Patronum optimum, cupientemque in dies singulos prodesse publice, per longam annorum seriem bonis omnibus vota facientibus servet incolumem.

Humiliss. atque obsequentiss. famulus
Dominicus Tabacco.

MEDICÆ ARTIS PRINCIPI,

HERMANNO BOERHAAVE,

FAUTORI SUO ÆTERNUM VENERANDO,

HIERONYMUS DAVID GAUBIUS

PERPETUAM FELICITATEM.

Aximo, quod apud Te, VIR CELEBERRIME, isthic ALPINI liber habuit semper, & etiamnum habet, ponderi junge immensam Tuorum erga me meritorum molem: Sic momenta cognoveris, quæ, hanc ut novam ejus editionem Tibi potissimum dedicem, me induxere. Te profecto Auspice his primum in oris lucem Ille vidit. Te commendante distractus est avidissime. Te adhortante ejus, jam alterum prodituri, in me curam suscepi. Quid ni Illustris adeo Patroni præ se ferat Nomen cliens? Sed vel prægnantior multo, alia, quæ ad me attinet, ratio id ipsum postulat. Tanta enim est Tuorum in me benefactorum magnitudo; ut dulcissima horum recordatione memet oblectans, sæpe dubitem, anne vel ipsis Parentibus meis plus debeam, quam Tibi? Quum vero acceptis paria unquam referre me posse, non nisi insanus sperarem; eo tamen adnitendum mihi fore credidi, ut aliquando perpetuum justissimæ gratitudinis, summæque erga Te reverentiæ meæ, monumentum palam statuam: cui equidem, si ullo tempore, hodie certe optatissimam nactus prehendo occasionem. Immortali quippe, & omnium manibus tritissimo id insculptum libro & propalabitur latissime, & delebitur nunquam: quorum utrumque in votis est.

Tu igitur, Fautorum Maxime! quod mente Tibi devotissima sacratur, æquo id animo velim accipias. Vive diu, quam felicissimus! Dumque, quo nobis datus es, cœlum Te manet, serus saltem eo redi! Iterum vale. Dabam Leydæ $17\frac{27}{9}32$.

LECTURO

HIERONYMUS DAVID GAUBIUS,

S. P.

Uanto se usu commendet in Artis Medicæ exercitio, PROSPERI ALPINI hocce scriptum, novit, qui argumenti gnarus illi legendo dedit operam: sed nec latere ipsum potest, quot quantisque passim vitiis, quacumque demum culpa commissis, scateant, quotquot has in oras pervenerunt, ejus editiones. Enata hinc intelligentiæ obstacula fructuum inde colligendorum & copiam minuunt & dulcedinem. Quam equidem rem uti dolui semper, ita tandem, vel in privata dumtaxat commoda mea, ipsi, quousque possem, mederi, mecum constitui: utpote qui, Hippocratis lectioni intentus, Alpinum mihi elegeram pro indice, in quem loca, de præsagio in morbis occurrentia, ad suos quæque titulos referrem. Dum ergo hoc agenti plurima inibi, errorum nube obfuscata, sponte illucebant; hæc simul corrigendo, tacite quasi voti reddebar compos, Alpinum nactus satis emaculatum, meoque deinceps usui pulchre adaptatum. Interea temporis novam ejus parat editionem Bibliopola; qui, quum præter unicum, idque & mutilum, de priore editione exemplar nullum possideret, meum ipsi ut commodare velim rogat. Annuo: do: evolvit Ille; curas videt meas, novæque editioni suæ adjungi optat, perfectioni quippe operis inservituras autumans. Celeberr. D. BOERHAAVIUM uterque id consultum imus: probat & Hic propositum. Ita Hoc incitante, Illo rogante, inopinato adducor, aliunde satis occupatum hunc hominem novo ut labore onerem. En L. B. bona fide, quo casu tota res contigerit. Nunc quæ præstiterim, audi: Mendas, quotquot observavi, bene multas & graves correxi, ut potui: hiatus aliquot, mihi visos, replevi: citata Hip-

Hippocratis loca, juxta editionem Hujus Foesianam, novissimam, utpote ceteris fere magis hodie pervulgatam, accuravi: quæ vero ex Galeno, aliisve allegantur, non attigi; plus enim hæc, quam quo fruor, exegissent otii.

Quoniam vero, quo tempore manum ego primum admovi operi, aliqua jam ejus pars binis sub prælis sudaverat, quam abjici, & correctam de novo imprimi, haud patiebatur sumtuum magnitudo; inde factum, hæc ut talis fere permanserit, qualis fuerat ante. Habetur autem a pagina prima ad 57mam usque, in primo Alphabeto: in secundo vero a pag. 185. usque ad 209. Interim ne quid desiderari tamen posset, quæ hac in parte corrigenda & addenda fuissent, in peculiares quasdam pagellas, indici præfixas, conjecimus. Ea igitur L. B. facili negotio, inter legendum, ad suos quæque locos, si ita videbitur, transferre poteris. Vale, & labores hosce meos in Tua commoda converte. Dabam Lugduni Batav. $17\frac{27}{9}32$.

TYPOGRAPHUS VENETUS

LECTORI.

IN hac nostra Editione ne quid desideres, benigne Lector, te præmonitum volumus, quæcumque Hieronymus David Gaubius vel corrigenda, vel addenda, ait, se in peculiares quasdam pagellas, indici præfixas, conjecisse, ea a nobis omnia ad suos quæque locos diligentissime fuisse translata. Vale.

AD LECTOREM
P. S.

Ina adhuc, præter ante dicta, monendus es L. B! quæ, opere jam impresso, demum incidere. Horum prius est, quod huicce editioni, in ornamentum singulare, Auctoris præfixerim effigiem. Qui stupendam ALPINI eruditionem tam vivide exprimit liber, quidni Ejusdem & in fronte gerat imaginem? Eam vero (quod publicum hic stet gratissimi pro tanta liberalitate animi mei monumentum (eximiæ debeo munificentiæ Viri incomparabilis, D. JOANNIS BAPTISTÆ MORGAGNI, eodem in Gymnasio, in quo ALPINUS olim, Professoris longe celeberrimi: quippe qui, litteris sollicitatus, exemplum, juxta tabulam a nobili Pictore, *Leandro Bassano*, exaratam, descriptum, mihi transmittere haud est dedignatus. Expressit hoc Chalcographus noster, quam poterat fieri, fidelissime. Interim ne datam a *Thomasino* in *Illustrium Virorum Elogiis*. ALPINI effigiem cum hac mea conferens, animadversa dissimilitudine hæsites: scias velim, illam senis esse, ætate vero florentis meam: id enim ex datis simul a CL. MORGAGNO ad me epistolis mihi constitit: utpote commemorantibus, in Tabulæ descriptæ tergo, majoribus olim consignata litteris, adhuc legi sequentia.

AN-

AN. A VIRGINIS PARTU MDLXXXVI
MEN. FEBRUARIO
LEANDER BASSANUS PROSPERI
ALPINO MEDICO, QUUM STATIM
EX EGYPTO BASSANUM
VENERIT, GRATO ANIMO
EFFIGIEM ITA EGREGIE
GALIDAM OB AMICITIAM
PINXIT
AN. SUÆ ÆTATIS
XXXI.

Quæ quidem inſcriptio, licet nonnullibi mendoſa, ætatis tamen ALPINI tum temporis index, ante dictis fidem facit.

Alterum eſt, L. B. quod, Tua in commoda, Vir quidam Doctiſſimus, Praxin hac in Urbe Medicam exercens feliciſſime, rerum, hoc in opere tractatarum, compendia pagellarum marginibus, Idemque & indicem adſcripſerit locupletiorem. Ita, dum ſuum tribuo cuique, haud videbor Tibi, alienis velle plumis ſuperbire. Iterum vale.

MEDICINÆ CULTORIBUS
HERMANNUS BOERHAAVE.
S. P.

D condendam medicinam requiri accuratam primo eventuum historiam, deinde vero severum ex illa ratiocinium, censent omnes, quibus accuratius introspicere in disciplinæ hujus indolem umquam placuit. Qua autem lege, ex idonea experimentorum copia, disputatione rationis proficere quis possit, olim indicare conatus fui, quum de vi ratiocinii mechanici in Medicina publice disserui. Qua vero via experimenta capere, vel jam capta discere, quis poterit, in commendatione studii Hippocratici longe prius dixeram. Est enim HIPPOCRATES unus fere, penes quem silva reperitur observationum earum, quæ ad artem pertinent. Utinam, qui collegit accurate, ordinatim digessißet. Sed properum Viri fatum obstitit, ne tam speratum absolveret opus. Incubuere dein supplendo huic defectui illustres in Arte Viri, quos inter LUDOVICUS DURETUS excellit, & eo vel major forte PROSPER ALPINUS. Prior in immortali mehercle scripto ad Coaca Hippocratis, posterior in absolutissimo, quod vobis jam offertur, opere. Ego sane, postquam prima id vice evolveram, judicavi meliorem in Medicos usus librum alium vix inveniri; nullum ergo Medicinæ Studiosis magis commendandum esse. Quum vero rarissimi libri ingens esset penuria, exarandum denuo curavi iuxta exemplar, quod possidebam, editionis Francofurtensis. Id autem quum verborum, sententiarum, citationum, mendis scateret adeo, ut sensus Auctoris vix sibi constaret, nec mihi curandis his vel minimum superesset otii, quærendus fuit, qui id in se susciperet oneris. Hoc autem, grave licet & plenum tædiosi laboris, sibi imponi passus est RUDOLPHUS DYKER *Embdanus, ingenio, industria, eruditione & modestia ornatissimus, Medicinæ ut nunc summa cum laude Candidatus, ita brevi, Deo dante, ipse magno hominum bono futurus Medicus. Atque idem ille felicissimo ardui laboris successu rem optime absolvit. De eo autem & gaudeo impense, & Vobis gratulor, probe gnarus, dignius hoc opus raro exivisse in lucem. Valete. Lugd. Bat. 22. Sept.* MDCCIX.

ILLUSTRISSIMIS AC SAPIENTISSIMIS

SENATORIBUS, JACOBO FOSCARENO

Equiti, & Divi Marci Procuratori,

HIERONYMO CAPELLO ATQUE JOANNI DELPHINO

Equiti, & Divi Marci Procuratori,

Triumviris Litterariis,

PROSPER ALPINUS

S. D.

INter partes, quæ artem Medicam perficiunt, Viri Illustrissimi, ea, quæ occultarum morbos continentium causarum notitiam per signa exhibet, perinde ac Imperatori hostium insidias, Medico morbos maligne ingravescentes detegit, præteritasque molestias ægro non referente aperit, præsentia cernit, de vita & morte, deque longitudine ac brevitate morborum multo antea prænoscere docet, atque demum hominem prædictionibus, quasi oraculis, auctore Hippocrate Coo, admiratione dignum reddit, ab omnibus plurimum commendatur, ac veluti divinum quoddam suspicitur. Neque immerito sane, quum Medici hanc artem perdocti, veluti Dii oracula hominibus, ita morbos futuros prædicant, ægrotorumque salutem atque exitium ante prævideant, ac non minus, quanto tem-

pore hæc futura Hippocrates Cous pestilentiam ab Illyriis venientem prædixit, & discipulos ad opem ferendam in varias urbes dimisit; cui illos honores, quos Græcia Herculi, propter ejus merita contulerunt. Libros scripsit Prognosticorum, Morborum Epidemiorum, ac, uti aliis visum est, etiam Prorrheticorum, & Coacorum præsagiorum, quibus tota prædicendi ratio Medicis innotescit: In quibus quidem Hippocratem, quasi divinam naturæ mentem, loquentem audire licet. Quamobrem Eudemus olim Romanus & Senator & Philosophus prædictionem a Galeno sibi arte Hippocratica proditam maxime est admiratus, ita ut postea, sicuti Galenus prædixerat, sanatus, amicis alta voce clamando dixerit: Pythium Apollinem vaticinari ægrotantibus voluisse per os Galeni. Quibus sane constat, hanc Medicinæ partem Græcis prognosin dictam, ceteris nobilitate ac præstantia esse anteponendam, Medicisque splendorem multum & ornamentum afferre, & ad Medicinam faciendam esse scitu necessariam. Etenim quis quæso occultis morborum caussis per signa haudquaquam cognitis, naturæque morbo adversantis statu, ac humorum motibus ignoratis, ægrotis opportuna præsidia adhibere poterit? Hinc fit, ut Medici hujus artis ignari, ejusdem naturæ statum, humorumque motus in ægrotis minus accurate observantes, sæpius ipsis intempestivo ac inopportuno medicamentorum usu, aut impediendo, aut intercipiendo, utiles naturæ progressus, exitium inferant. Ego itaque eximia hujus partis Medicinæ utilitate, prꝺstantia ac nobilitate persuasus, quum multos annos huic studio incubuerim, quum in variis, & regionibus & locis, varios morborum casus atque eventus, tum apud præcipuos Medici-

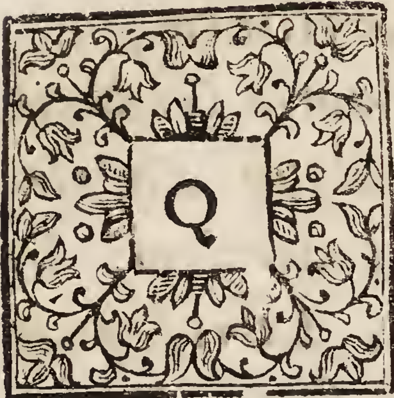
næ

næ Scriptores obſervaverim, opus ad medicum præſagium maxime faciens compoſui, in quo de morbis prævidendis, de longitudine & brevitate morborum cognoſcenda, de præteritorum ſymptomatum cognitione, deque præſagienda vita & morte ægrotantium, ſatis accurate egi. Ac demum quum ultimam hujuſce operis partem, ſeptem libris diſtinctam, de præſagienda quippe vita & morte ægrotantium inſcriptam, multorum perſuaſione in lucem edere conſtituerim, idque libenter, ne Medicinę ſtudioſi hoc etiam ad medicinam faciendam commodo carerent, extemplo vos Senatores Ampliſſimi mihi in mentem occurriſtis, quibus hoſce meos labores devotiſſime offerrem, ac dedicarem: primum, quoniam hoc opus, quod partem Medicinæ prope divinam (divinum enim videtur, Medicum ęgrotos vel morituros, vel ſanitatem recepturos, antea prænoſcere, atque prædicere) complectitur, ſua nobilitate ac præſtantia non indignum etiam Ampliſſimorum Senatorum benignitate mihi ſit viſum. Addo mihi jamdiu fuiſſe in optatis, ut me Vobis, Triumviris Litterariis Sapientiſſimis, poſſim aliquando honoris, ac beneficii olim ſuſcepti memorem declarare. Quippe qui, nedum lectionem medicamentorum, vulgo ſimplicium vocatam, (quæ naturalium omnium vel plantę ſint, vel animalia, vel foſſilia, ad uſum medicinæ facientium hiſtoriam docet, vireſque ac uſus omnes ad medendum, quod ipſum recte mederi eſt) ſtudioſis Medicinæ merito maximi faciendam, quod abſque medicamentorum notitia, neque ullus Medicus, neque ars ipſa Medica umquam eſſe potuerit, in ſtudio Patavino omnium celeberrimo, mihi interpretandam detuleritis, ſed etiam eam ordinariam in eodem ſtudio, ut majori quoque honore, majori veſtra benevolentia decoraret, declaraſtis, quod ho-

noris & ornamenti huic lectioni alias numquam fuit tributum. Merito itaque hosce Libros de nobilissima ac fere divina Medicinę parte nunc in publicum evulgandos vobis Senatoribus humanissimis (quorum magnificentiam, sapientiam, justitiam, humanitatem, prudentiam, omnes nationes maxime admirantur, venerantur, suspiciunt) dedicandos duxi. Ut ea ratione quandoque etiam appareat, quantopere istius Patavini Gymnasii Medicinæ studiosis utile foret, ac quantum ejusdem studii ornamentum, atque perfectio augeretur, si una cum aliis partibus Medicinæ hæc una quoque ad prognosticum pertinens, ceteris nobilior, omnino Medicis necessaria publice in eodem Gymnasio doceretur. Qui non avidissime audirent libros prognosticorum Hippocratis, atque libros morborum Epidemiorum? Illos tamquam prædicendi rationis præcepta continentes, atque hos tamquam casus peculiares, in quibus studiosi ad prædicendi praxin seipsos exerceant. Undique (auderem affirmare) Medicinæ studiosi Patavium confluerent, ut præter alias Medicinæ partes prognosis quoque ad Medicinam summæ utilitatis, ac splendoris facultatem, quæ olim a primariis Medicis jure merito in hoc studio tractabatur, intelligere possent. Interim Viri Illustrissimi hosce Libros, Vobis a me devotissime dicatos, hilari ac perbenigno vultu accipite. At si quid ex ipsis ornamenti ad artis Medicæ studiosos ac commodi aperiatur in hoc vestro disciplinarum omnium emporio, denuo vel restituendum, vel potius instaurandum, summæ prudentiæ vestræ judicium esto. Deum Optimum Maximum precor, ut Vos & Reipublicę vestræ felicissimæ, & huic Patavino Gymnasio perpetuis annis tueatur incolumes & fortunatos. Patavii. Anno salutis humanæ MDCI. die 15. Mens. Februar.

PROS-

PROSPER ALPINUS
LECTORI OPTIMO.

UUM in editione Librorum de Medicina Ægyptiorum studiosis Medicinæ polliciti fuerimus, Libros quoque nostros de medico præsagio conscriptos nos in lucem edituros, posteaque multis Viris celeberrimis, quibus alii nostri labores alias evulgati haud ingrati exstiterunt, hortantibus, ac rogantibus, quum promissis standum esset, non potuimus, neque debuimus ipsorum desiderio plane non obsequi. Unde quum scripserimus primo de morbis prævidendis, mox de præteritorum symptomatum cognitione, tertio de longitudine & brevitate morborum, atque demum de præsagienda vita & morte ægrotantium, ex quatuor partibus totum hoc opus, ad Medicum præsagium attinens, perficientibus, eam, quæ in morbis ægrotantium vitam & mortem prænoscere docet, septem libris distinctam primum publicandam consulto duximus. Quos libros propter ipsius eximiam ad Medicinam faciendam utilitatem, tum quod a multis maxime expeti intellexerimus, tum etiam, quod libros de hac quidem prædicendi parte prosecutos in promtu magis, ut typis committi possent, habuerimus, eo libentius nunc in lucem prodire permisimus. Itaque, optime Lector, hos interim legito, recte consulito, reliquosque libros de aliis prognosis partibus conscriptos propediem exspectato. Atque nostram fortasse Medicinam alias methodico modo informatam. Vale.

NOI REFORMATORI

Dello Studio di Padova.

AVendo veduto per la fede di Revisione, ed Approbatione del P. F. *Tomaso Maria Gennari Inquisitore* nel Libro intitolato *Prosperi Alpini Philosophiæ, & medicinæ Doctoris in Gymnasio Patavino: De Præsagienda vita, & morte Ægrotantium, Libri Septem* non v'esser cos' alcuna contro la Santa Fede Cattolica, e parimente per Attestato del Segretario Nostro; niente contro Prencipi, e buoni Costumi, concedemo Licenza a *Gio: Battista Adami Stampatore*, che possi esser stampato, osservando gli ordini in materia di Stampe, e presentando le solite copie alle Publiche Librarie di Venezia, e di Padova.

Dat. 11. Ottobre 1734.

(Andrea Soranzo Proc. Refor.
(
(Lorenzo Tiepolo Cav. Proc. Refor.

1734. 22. Gennaro.
Registrata nel Magistrato Eccellentiss. alla Bestemia
Angelo Legrenzi Segretario.

Agostino Gadaldini Segretario.

I N-

INDEX OMNIUM CAPITUM,

Quæ in hoc opere continentur.

LIBER PRIMUS.

LIBER SECUNDUS.

LIBER TERTIUS.

LIBER QUARTUS.

LIBER QUINTUS.

VI.

LIBER SEXTUS.

LIBER SEPTIMUS.

PRO-

PROSPERI ALPINI

MAROSTICENSIS

Philosophi & Medici in Gymnasio Patavino Medicamentorum Simplicium Professoris Ordinarii,

DE

PRÆSAGIENDA VITA

& MORTE ÆGROTANTIUM.

LIBER PRIMUS.

PRÆFATIO.

AD eam Medicinæ partem explicandam aggredimur, quę quomodo de ægrotantium salute & morte præsagiendum sit, docet. De qua ob eximiam ad Medicinæ studiosos utilitatem, atque commodum, accurate nunc agendum duximus. Etenim hæc prædicendi ratio non minus Medicis, quam ægrotis plurimum emolumenti afferet. Hi quidem de ipsorum futura salute Prognosticum audientes, facilius, ac propensius Medicorum præceptis obediunt, ac exinde tutius & citius pristinam sanitatem recipiunt. Illi vero prævisis ea arte symptomatis, quibus ægroti sunt vexandi, facilius medicamentis occurrunt. Ex quibus morborum probe cognita ac perspecta natura, curatio qualis recte profutura sit, intelligunt; atque etiam (quod maximum curatricis Medicinæ partis esse existimo) neglecta morborum prædictione, proba quidem vivendi ratio illis minime institui potest. Ipsius enim instituendæ rationem ex singulorum morborum temporum, omniumque

Prognostici summa utilitas.

maxime status, præcognitione pendere, Galen. *in lib.* 1. *cap.* 3. *de Crisibus* hisce verbis prodidit: *Generosi autem Medici atque arte Hippocratica digni est officium, futurum statum prægnoscere, quum omnem victus rationem ad ipsum inspiciens, instituat. Eadem ratione principium morbi, atque augmentum, non ubi jam perfecta sunt, cognoscere, sed multo antea præstabit prænoscere.* In hac prædicendi parte olim Galenus post unum Hippocratem, a quo artem didicit, maxime claruit. Cujus sane illustria multa præsagiorum exempla in ejus libris leguntur.

Quid de illo præsagio, immo de divina ejus mente quasi natura loquente ad Eudemum olim Romanum Philosophum clarissimum? An non ei prædixit, qua febre esset laboraturus, non minus & diem, in qua critica alvi fluxione fuit judicata? Quid de Sexto Romano Senatore, Severo Imperatori multum familiari? an non prima die febrem adventuram, sexta die cessaturam, & decimaquarta redituram, atque decimaseptima per sudorem prorsus solutum iri? Quid amplius? Quum, ut ex ipsius libro de præsagitione ad Posthumum constat, in quodam juvene Romano, febre vexato, quo tempore alii omnes Medici mittendum sanguinem consulebant, sanguinem abunde e dextra nare fluxurum, eoque ægrotum juvenem sanatum iri, coram multis Medicis prædixit, continuoque erumpente sanguine, uti prædixerat, juvenis fuit liberatus? Quæ omnia ut ex ipsius sententia præter aliorum spem evenerunt, sic summam in ipso præstantiam omnes Medici admirari ac suspicere cœperunt. Martianus, unus ex primariis Medicis, Romæ in via obviam Galeno factus, ait: *Quæ ergo in eo libro secundo Prognosticorum Hippocr. scripta sunt, agnoscis, atque eadem scio, nec tamen vaticinor?* Et Eudemus a febre, uti a Galeno ipsi fuerat prædictum, sanatus, de illo alta voce clamando amicis, qui apud ipsum fuerant, inquit: *Vaticinari Pythium Apollinem ægrotantibus voluisse per os Galeni, & quibus remediis ad sanitatem revocari possint, & qua die perfecte liberari debeant.* Hinc complures non solum medendi artis ignari, sed etiam doctissimi Philosophi, ac Medici Galenum in hac arte divinum esse prædicabant, divinisque honoribus ac laudibus dignum ad cælum usque efferebant. Cujus quum ægroti, tum Medici præsagia perinde ac certissima oracula exspectabant. Ex quibus prædicendi hæc ratio, quanti sit a Medicis facienda, facile intelligitur. Juvat quinetiam maxime Medicos: In morbis acutis exitialibusque, qui præcognitam futuram ægrotantium mortem ubi assidentibus prædixerint, mortis culpa plane vacare solent: ægrotosque audito prognostico non Medicorum culpa, sed morborum vi interemtos, assidentes judicant. Quod si antea exitium non prædixerint, ipsorum aut ignorantiæ, aut negligentiæ mortem omnes adscribunt, interiisseque Medicorum causa pro certo habent. Hinc non pauci Medicorum nostri temporis perdocti, propriæ conscii ignorantiæ omnes fere acutis morbis correptos indiscriminatim morituros prædicant. In horum quidem morborum principiis morbum sane fore gravissimum, ingentibusque periculis plenum, affirmant: morbisque iisdem ad statum properantibus, symptomata quum de novo oborta, tum vel alia, quæ prius fuerant, adaucta viderint,

aut

aut quovis modo ægrotos plus ſolito inquietos, vel anxios, deliros aut ægre ſpirantes, aut plus ſolito dolentes, continuo exitium futurum affirmant, quibus, etſi paullo poſt ægroti ii ſanitati reſtituantur, tamen hæc prædicendi ratio nihil affert incommodi: Quum ea via neque parum laudis hi conſequi ſoleant; ipſorumque in arte medica nomen atque fama non parum creſcat; artis ſiquidem medicæ ignari ipſorum ſanitatem, (etſi, iisdem Medicos mortem prædixiſſe, memoria habeant) Medicorum ſtudio ac diligentia ſubſecutam putant. Ex quo eos Medicos maximis laudibus extollunt. At Medici, arte Hippocratica digni, non in omnibus acutis morbis exitium perpetuo prædicant, ſcienter enim, ac docte quidem ſanitati reſtitutum iri, & morituros eſſe ex veris prædicendi artis principiis affirmant. Neque omnia gravia ſymptomatum incrementa timent, neque nova oborta ſymptomata, vel hęc ipſa multum aucta. Quinimmo magis ex iis, quę ignaris Medicis malum morem in morbis ſignificare videntur, ſalutarem aliquam criſim ſępe eſſe exſpectandam, affirmant. Ex his itaque, quum nos hanc prædicendi in ægrotis rationem Medicis non ſolum maxime utilem, ſed apprime etiam neceſſariam eſſe intellexerimus; mirari aliquis non debebit, ſi nos plane, ut methodo, a nullo antea explicata, commonſtraretur, in ea tradenda, ac accurate ſcribenda plurimum ſtudii adhibuerimus. Sed nunc ad illa, quibus hæc prædicendi methodus inveſtigatur, veniamus.

C A P. I.

Ex quibus Medici in ægrotis ſalutem & mortem præcognoſcant.

QUI recte cupiunt in ægrotis præſagium aperire, in primis a quibus ipſum indagetur, intelligere debent. Hæc vero duo exſiſtunt, unum morbus, qui in corpus tamquam inimicus agens hominis corpus deſtruere conatur; atque alterum natura, quæ perinde ac arcis alicujus præfectus, in corpore reſidens, a morbo perinde ac duce aliquo exercitus, ipſum corpus tamquam arcem oppugnante, defendere ſtudet. Ut autem dux exercitus ad expugnandam arcem multis utitur militibus, ipſorum alii, ut unam, atque alii, ut alteram arcis partem aggrediantur, quo multis ſuperatis tandem arx univerſa in poteſtatem veniat: ſic & morbus militum loco, pluribus utitur ſymptomatibus, ac aliis morbis, ut multas partes corporis eodem tempore expugnent. Ex oppoſitoque natura ejuſce, & corporis acerrimus defenſor, ipſum a ſymptomatum inſultibus cuſtodit, & ne morbo ſuccumbat pro viribus operam dat. Eruditam enim eſſe naturam, atque arte etiam non carere, artificemque merito dici, atque animalibus conſulere Hippocrat. *lib. 6. Epid. Sect. 5. text. 12. pag. 1184. Com. 5. in text. 2.* ſi Galeno *in lib. 6. Epidem.* credimus, ſtatuit. Hæc enim partes ſingulas corporis facultatibus multis muniit, quibus partes, tamquam militibus ad reſiſtendum, quum variis morbis, tum ſymptomatis utuntur. Itaque eæ partes

Præſagium in ægrotis unde petendum.

Morbi & naturæ comparatio.

corporis facultatibus perinde ac militibus utentes, a morborum ſymptomatumque inſultibus defenduntur. Ex quibus cuique liquido conſtabit, naturam corporis partes robuſtis facultatibus inſtructas habentem, difficili negotio morbo eſſe ſuperandam, ipſamque contra debilioribus partium viribus ſeu facultatibus inſtructam facile morbo ſuccumbendam. Colligamus igitur ab his, ut nuper dictum eſt, ſalutis atque mortis futuræ prænoſcendi judicium a duorum tantum, morbi nimirum & naturæ invicem colluctantis obſervatione pendere atque fieri. Quod Galen. *in lib. de conſtit. art. medicæ cap.* 18. perbelle ita expreſſit: *Medicus quippe his duobus, morbo inquam & natura colluctantibus, animum ſemper intendit; atque dum diſcernit, quodnam horum robuſtius ſit, primum quidem ſecum de ſalute hominis, aut interitu, præſagium depromit. Deinde vero, quo alterum altero fortius eſſe novit, tum & illius præſinitum tempus agnoſcit*. Nec mirari quiſpiam debet, ſi quis robur utriuſque recte perpendens victurum tandem deprehendat. Quum videamus complures Gymnaſtas ex primis ſtatim motionibus, quibus contra ſe invicem luctantes feruntur, victurum prænuntiare, & ſæpe ante partam victoriam, quodque celerius adverſarius ſuccumbet. Hoc autem agunt, quum alterum altero non viderint validiorem. Quare ex alia nulla exercitatione ſalutem aut interitum prænoſcet, præterquam ex exacta virium, tum morbi tum naturæ notitia, ex qua utriuſque præfinitum tempus exquirit; ut enim celerrime ſolvendus morbus eſt, quum validiores vires fuerint; ita cito mors adventabit, ſi hæ imbecilliores ſint, morbus vero fortior. Naturam vero morbo robuſtiorem ſignificabunt validæ, robuſtæ, corporis facultates, quibus ipſa non carens, vel etiam contra magnum morbum, fortiſſime pugnat, nec ipſo facile ſuperatur. At interdum fit, ut quemadmodum arx firmiſſima munitiſſimaque, aut militum, aut victus, aut ceterarum rerum, quibus caſtra, ut defendi poſſint, opus habent, defectu, a fortiſſimo Duce exercitus; ſic natura noſtrorum corporum, vel etiam fortiſſima, ciborum inopia, aut mala victus ratione, aut medicamentis non recte adhibitis, aut denique longa morbi oppugnatione, ſæpe ſuccumbat. Ex quo ipſa aliquando caſtrorum Ducem imitatur, qui, quum a longa obſidione milites, victum & cetera neceſſaria ſibi defectura, timeat, inopinanter aliquando e caſtris egreſſus repente contra obſidentem exercitum pugnam tentat, quem quandoque fortiſſime pugnando, aut totum vincit, aut ingenti militum copia exciſioni mandata, ita debilitat, ut ab ipſo nihil amplius, aut ſane parum ſit timendum. Non diſſimili argumento corporis alicujus natura ſagaciſſima, robuſtiſſimis munita facultatibus, ex longa quandoque morbi pugna, virium defectum timens, morbo vel cauſis, vel ſymptomatis irritata, ſæpius in ipſum morbum ante opportunum tempus ad pugnam invehitur, ipſumque fortiſſime pugnando aut plane vincit, aut ſaltem plurimum ejus vires debilitat. Atque hæc miro quodam quaſi diſcurſu aut ratione (ſic probe ipſam Deus docuit) in ægrotis a natura non raro fiunt. Demum natura æque omnes partes corporis non curat, ſed præcipuas præcipue. Quum ſuum ſingularum partium corporis non æquale ſit robur, quippe principaliores partes ſtatim ab initio natura majori robore donavit, ut Gal.

Salutis atq; mortis præſagium ex quibus noſcitur.

in

in lib. de causis morborum cap. 6. docuit. Arcis enim alicujus præfectus ac defensor, non æque omnes, sed principaliores magis arcis partes curat, & defendit, quibus præsertim expugnatis arcem universam superari sit necesse; ita natura corporis custos, ignobiles, admodumque a visceribus remotas, non tanto studio curat, quod si graviter aliquando a morbo vexentur, servata viscerum nobilium sanitate, deinceps pristinæ saluti ea restitui soleant. Curæ igitur primum naturæ sunt viscera, ut a morbi insultibus custodiat, omneque studium ad ipsorum conservationem adhibet, maximeque ad ipsum cor defendendum. Sæpeque, ut isthæc nobilia viscera morbo aliquo vexata, ac oppugnata an defendantur, ac serventur, natura permittit, aut ipsa procurat, ut ab his visceribus totus morbi impetus ad aliquam partium ignobilium feratur: tantam semper, Galen. *in Lib. 2. c. de usu partium* auctore, natura providentiam securitatis principalium particularum habuit, ut non raro in longis morbis Medici observare soleant, naturam robustam, diu a magno morbo conflictatam, ad aliquam ignobilem partem humores noxios transmittendo membra præcipua exonerare, atque liberare. Quo pacto sæpe multos quum acutos tum longos morbos judicatos vidimus, nempe in cruribus, cuteque, tumoribus, inflammationibus, exanthematis, variolis, morbillis, scabie, aut aliis hujusmodi obortis. De quibus Hippoc. *in lib.* 2. *In text.* 18. §. 13. *Prognosticorum pag.* 43. *lin.* 18. dixit: *Abscessus autem, qui ad crura fiunt in pulmoniis vehementibus, ac periculosis, omnes utiles sunt.* Colligamus itaque duo esse, a quibus Medici in ægrotantibus salutem & interitum prænoscent, nimirum naturam atque morbum, ac ex utriusque virium cognitione, uter sit victurus, esse judicandum. Quam rem Gal. 2. In text. 6. ita expressit. *Summa potius præsagitionis in morituris convalituris que est, quoties vis morbi cum ægri facultate conferatur.* Si enim morbus vehementior est, æger omnino morietur; si debilior quam ægri facultas, haudquaquam morietur, ubi nihil committatur. At quum sanitas non nisi declinantibus morbis, aut saltem in statu contingat, Medici diligenter naturæ & morbi viribus exploratis, an eæ eousque perdurare possint, conjectura assequi debebunt. Quod ni assequantur, quippe, an natura post morbi statum cum morbo pugnando perdurare queat, ni conjiciant, de salute & interitu præsagium haud probe prenoscent. Hinc præter naturæ & morbi cognitionem, futuri quoque status seu vigoris cognitio erit necessaria. Etenim æqualibus quum naturæ tum morbi viribus observatis, ubi status morbi cito futurus sit, naturam morbum absque dubio superaturam Medicus præsciet: at quo ex opposito tarde eodem morbi statu futuro, oppositum, atque difficile judicium fiet. Ex quo apparet sine status seu vigoris morbi futuri notitia, minime posse de salute & morte recte judicari: Quam rem expressit Gal. *in lib. 3. cap. de crisibus* ita scribens. *Et quidem sine horum trium exacta dignotione nihil de salute investigari contingit, non magis quam hoc sciri potest, hominis robore, oneris magnitudine, & viæ longitudine antea non perspecta: nam ægri vires portanti onus, morbus vero oneri, tempus autem, quod usque ad statum extenditur, longitudini viæ respondent?* Quo pacto igitur de ægrotante sciri potest, num quid sufficiat, si nulla status præcognitio habeatur. Ex iis ita-

Status futuri cognitio necessaria ad prædicendum in morbis.

que omnibus ratio cogit, nil tam studiose esse discendum, quam futuri status prænotionem. Itaque ex natura, morbo, atque morbi futuri status dignotione totam in ægrotis prædicendi rationem, seu methodum pendere merito diximus. At iis præmissis nunc ad singulorum notitiam assequendam declinemus, a naturæ viribus dignoscendis incipientes.

CAP. II.

De cognoscendis Naturæ viribus, atque in primis ex quibus ipsarum quum robur, tum imbecillitas dignoscatur.

Natura, ejusque vires quomodo cognoscuntur.

QUUM naturæ vires sint a nobis dignoscendæ, atque non minus, ex quibus ipsarum cognitio habeatur, de Natura, atque de ipsius facultatibus & actionibus prius est agendum. Naturam vero, illam (inquam) adversus morbos pugnantem, quamdam esse substantiam seipsam moventem, in iis, quæ ab ea reguntur, corporibus inhabitantem plures existimarunt; at quid illa sit, quave ratione varias in illis actiones edat; omnes fere vel etiam nunc latet. Multis tamen Medicis, Hippocrati, Galeno (*lib. 9. de Hipp. & Plat. decr. cap. 9. In* 1. *aph.* 14. *In* 2. *aph.* 51. *In* 4. *aph.* 37. *& in* 5. *aph.* 22. *& in* 11. *method. med. c.* 1.) atque aliis, quemdam illam esse spiritum, vel calorem innatum, seu congenitum ex primorum elementorum commoderatione profectum, in partibus corporis spirituosis, carnosis, atque solidis viventem, persuasum est. Quam rem (etsi calorem ipsum naturam, vel animum non esse putem, sed ipso magis tamquam instrumento uti) nobis non pauca suadere existimo. Corpora siquidem, ut docet Hippocrates, pluri innato calore referta, perfectius ac robustius suas obeunt functiones, ac imbecillius, quæ illius caloris minus participant. Quod in puerorum & senum corporibus facile observamus, illa namque, quia plurimo innato calore valent, sua idcirco naturæ munera perfectissime præstant, seu exercent: etenim recte cibum appetunt, concoquunt, retinent, atque ipso ad nutritionem utuntur, non minusque genita excrementa inutilia rejiciunt & consumunt. Ex quo maximos gravissimosque morbos pueri aliis aliarum ætatum hominibus facilius ferunt. Senum vero corpora caloris inopia ac defectu omnium maxime languidissimis functionibus utuntur. Præterea in singulis quoque corporis partibus id licet observari, quo enim cerebrum, stomachus, hepar, cor, atque cetera alia membra, plus nativo illo calore valent, sive ejusce caloris plus habent, eo robustius naturalia munera obeunt, ac exercent. Quo vero minus, ad obeunda naturæ opera eo imbecillius se gerunt. Cerebrum plurimo calore utens recte concoquit, pauca excrementa gignit, ipsaque valenter digerit, resolvit, vel rejicit, in quo sensus omnes ob id purissimi exercentur. Frigidius vero debiliter concoquit, excrementa multa coacervat, ipsisque ea de causa assidue scatet, quo sensus non recte suas edunt functiones, vel eas debiliter & imperfecte. Quod eodem modo & de aliis nostri corporis membris demonstrari potest. Ex quibus quidem natura nihil

hil sane aliud, quam calor temperatus, congenitus, sive innatus creditur; probe (uti in brutis etiam animalibus apparet, quæ, quod plura ratione agere videantur, non omnino discursu carere quibusdam naturæ doctis persuasum est) ab Auctore nostræ creationis perdocta, atque erudita. De qua Gal. *in Cap. 2. lib. 2. de dieb. decretoriis*: *Physicum esse convenit, qui hæc judicet, & persuasum habere naturam prorsus sufficere; & summa quadam providentia corpori nostro prospicere: Item propriis etiam motibus ordinatis, si quid aliud, ita & ipsam uti.* Et in lib. de causis morborum *cap. 2. Rationem enim quamdam, atque mentem naturæ tribuemus, si ita simpliciter ipsam quicquid inutile est, deponere affirmemus, ex nobilioribus partibus ad ignobiles.* Ex quo Hippoc. *in lib. 6. Epidem. sect. 5. text. 1. pag. 1184. cap. 6.* & idem ait: *Morborum natura medicæ*, atque ibidem Galenus *Com. 5. Text. 1. Hippocratem non esse ex illorum cœtu, qui naturam arte carere arbitrantur, sed eam esse artificem, animalibusque consulere*, tradidit. Hæc vero triplici differentia distinguitur; una siquidem *animalis* dicitur, quod functiones ad animam, seu ratiocinatricem facultatem attinentes obeat: *naturalis* altera, quæ ad appetitricem, altricem, generatricem: atque tertia *vitalis*, quæ vitæ custodiæ maxime præest. Has Gal. *in lib.* IX. *cap.* 10. *meth. medendi*, ita expressit: *Gubernans animal* (ut in lib. de Hippoc. & Platonis dogmatis est monstratum,) *tres diversi generis facultates toti corpori ex suo quodam veluti fonte, quæque distributæ: eas Plato animas vocat, propriam cujusque substantiam inveniens. Est enim earum quædam ad nutriendum animal necessaria, ac cum stirpibus communis: quæ jecur veluti pro fonte habet: Canales vero ab hac in totum corpus sparsos, ipsas venas: hanc seu appetitricem, seu naturalem, seu altricem voces, nihil interest: veluti si animam aut facultatem. Altera est, quæ non modo, ut stirpibus aut vita præditis, sed etiam ut animalibus anima est insita: Hæc sedem in corde habet, ipso quoque insiti caloris quodam seu fonte. Ab hoc fonte canales arteriæ sunt, vocanturque hæ multis sane nominibus: nam & facultas, sive virtus vitalis, & facultas, sive virtus animosa, & anima vitalis, & anima animosa dicitur. Tertia anima ratiocinatrix in cerebro domicilium habet: ea voluntariis actionibus una cum sensibus præsidet.* Utitur & hæc particulis quibusdam seu canalibus, nempe ipsis nervis, sensum motumque per hos in totum animal transmittens. Tres itaque hæ sunt facultates, quæ corpus a morbo defendunt, *animalis*, quæ cerebri, *vitalis*, quæ cordis, & *naturalis*, quæ hepatis curam habet. Hæ tribus alicujus arcis præfectis, eam defendentibus comparantur, qui quum per se soli nequeant ejus defensionem tueri, seu recte sustinere, militibus utuntur, quibus ab arce infensos hostes propellant. Sic quælibet prædictarum facultatum pro militibus functionibus quibusdam contra morbos utitur. Donatæ etiam sunt facultates nonnullis instrumentis, quæ ipsis subserviant, quum corporum sanitatem curare student. *Animalis* siquidem facultas, (quam in cerebro sedem habere diximus) nervos; *vitalis* in corde arterias, ac *naturalis* in hepate venas habent: per has sanguis ad omnes corporis partes nutriendas labitur, ac per nervos iisdem partibus sensus & motus, atque demum per arte-

Naturæ quomodo distinguitur.

Corpori tres insunt facultates.

rias vitalis ſpiritus a corde communicatur. Vivunt itaque corporis partes opē vitalis ſpiritus, ſentiunt, ac moventur animalis a cerebro per nervos in ipſas effuſi atque emanantis; Nutriuntur denique a ſanguine ipſis per venas a jecore accedente. Quælibet quoque pars vita non deſtituta a natura nervis arteriis veniſque referta, continue ex ſanguine, ac gemino nuper dicto ſpiritu, alitur, vivit, ſentit, ac movetur. Hinc ſingulis corporis partibus adſunt ii ſpirituum calores, quibus functiones omnes, ſeu actiones, ſcilicet animales, vitales, naturales vitæ conſervandæ cauſæ, obeuntur: Hoſque calores, a quibus actiones eæ obeuntur, Medici merito vires appellant, quas natura ſingulis partibus, prout opus eſt, diſpenſat: Quo etiam facultas diſpenſatrix a Medicis eſt nuncupata. Facultates vero omnes propriis actionibus perficiuntur. Naturalis quidem tres præcipuas habet, quippe nutritionem, auctionem, atque generationem; quibus multæ aliæ deſtinantur, quæ ſunt attratrix, retentrix, concoctrix ſeu alteratrix, ac expultrix: Sine his corporis partes neque generantur, neque nutriuntur, neque augentur. Non me latet his longe etiam plures, ſervientes huic facultati, actiones ab aliis recenſeri, quas tamen omnes ſub prædictis contineri haud ignoro. Attrahunt enim partes, quo nutriantur, alimentum, vel quo exonerent præcipuum, nobileque membrum, excrementum, ut veſicula bilem, lien ſanguinis fœcem, & urinam veſica. Retinent partes attractum alimentum, quoad ipſum perfecte coxerint, atque excrementum, donec copia diſtendendo, aut qualitate infeſta partes valde moleſtet. Coquunt non minus, quoad in ſubſtantiam partis nutriendam alimentum mutatur. Quod ut fiat, facultas pluribus utitur coctionibus, pro variis præparationibus, priuſquam partes ſimilares ſanguinem recipiant, ſibique ipſis ultima coctione edita aſſimilent. Variæ profecto in variis membris ad illud operis a natura deſtinatis concoctiones fiunt. Cibus in primis in ſtomacho ſuſceptus coquitur, poſteaque rurſus in venas attractus coquitur, quoad in ſanguinem mutetur; qui dehinc per venas ſingulis partibus conceſſus in ipſarum ſubſtantiam, poſtrema peracta coctione, mutatur. Expellunt etiam, aut quod alterari, ſeu coqui non poteſt, aut quod quantitate vel qualitate moleſta lædit. Hinc omnes partes, quoad poſſunt, noxios humores a ſe propellunt, ipſoſque partes aut naturæ, aut morbi alicujus ratione factæ debiles, recipiunt. Atque hæc de facultate naturali. Vitalis vero facultas, qua corporis partes vivunt, duabus tantum functionibus ſeu actionibus utitur, quippe pulſatione arteriarum, atque reſpiratione. Hac quidem frigidus aer per aſperam arteriam & pulmones ad cor vehitur, ut calor vitalis igneo temperamento donatus (qui abſque ventilatione, quin reſolvatur & marceſcat, ſervari non poteſt) ejus frigore coerceatur, neque diffluat, neque exſtinguatur. Pulmonum vero dilatatione (veluti eorumdem compreſſione innati caloris fuligines geniti evacuantur, puriorque vitalis ſpiritus redditur) cordis calor recreatur, fitque purior. Idem in toto corpore pulſatione arteriarum fit, quando ipſarum dilatatione (quam Græci *dyaſtolen* vocant) calor refrigeretur, & compreſſione, *ſyſtole* vocata, quod ex humorum deuſtione in toto animante contractum eſt, veluti fumidum

Facultas naturalis quæ?

Facultas vitalis quæ?

midum excrementum expellatur. Quod Gal. in multis locis meminit, & *cap. 33. de causis pulsuum* hisce verbis: *Quod tuendi causa caloris universi corporis creati (scilicet pulsus) sunt, quem refrigerent, & si quid sit fuliginis ex succorum adustione contractum, id excernunt e vestigio*. Etiam illo loco dictum est, ad gignendum hos conferre animalem spiritum. Respiratio a natura facta est caloris innati cordis causa, ut refrigeretur, & a fumosis halitibus expurgetur, & pulsatio arteriarum non minus addita est, caloris vitalis in toto corpore effusi refrigerationis, atque purificationis gratia. Animales denique functiones plures exsistunt, scilicet animalis seu voluntaria, quæ nervis atque musculis est destinata, quintuplexque exsistit, una sensitiva, quæ in alias quinque subdividitur, quippe in videndi, odorandi, audiendi, gustandi, tangendique actionem. Secunda est motiva, qua corporis singulæ partes moventur. Tertia imaginandi, Quarta ratiocinandi, & postrema memorandi. Hæque sunt omnes facultatum actiones, quæ inculpatæ, ac robustæ in corpore cognitæ naturam robustissimam præmonstrant, plurimumque innati caloris ad ipsas facultates ipsam mittere, ac instrumenta quibus ea obeuntur; itaque primum ipsorum principium, nempe cerebrum facultatis sedem nullo vitio teneri. Infirmæ vero debiles vel vitiatæ oppositum utique denotant; quando hæ, caloris (quem vires appellant) inopia, vel debilitate, aut vitio instrumentorum, aut ex causa morbifica ita obeantur. Ab actionum itaque robore & debilitate, totius naturæ potentia seu vis quanta sit conjicitur. Sed quod nos hactenus universaliter conjecimus, nunc singillatim attingamus.

Facultas animalis quæ?

C A P. III.

De facultatum actionibus robustis cognoscendis.

Actiones, quæ in corpore perfectissimæ obeuntur, facultatis, a qua emanant, robur ideo significant, quoniam nedum facultatis, sed & illius sedis (quod primum facultatis instrumentum Gal. vocat) atque aliarum partium, vel instrumentorum, primo instrumento inservientium perfectæ sanitatis certa sunt indicia, ut Galen. *in* 1. *lib. cap.* 2. *de sympt. causa* tradidit. Quum itaque in ægrotis, ut ab animalis facultatis actionibus incipiamus, omnes quum interni tum externi sensus, scilicet visus, olfactus, gustus, tactus, nihil a statu naturali mutati observantur, recteque, quod ad imaginationem, memoriam, rationem, atque motricem potentiam pertinet, tunc se habent, (sic robustam recteque valentem facultatem cerebrum inhabitantem significant) ut nihil omnino ipsam offensam exinde præmonstretur habuisse. Quod Hippoc. *in lib.* 2. *aphorism.* 33. nobis indicasse visus est, quum dixerit: *In quovis morbo mente constare & bene se habere ad ea, quæ offeruntur, bonum: contrarium vero malum*. Naturaliter itidem homines respirare, atque arteriarum pulsus, magnos, vehementes, æquales atque ordinatos habere facultatis vitalis seu animosæ fortitudinis nobis est indicio. Hoc Hippoc. in 1. *libr. prognosticorum pag.* 38. *lin.* 11. *text.* 25. ita expressit:

Facultatum actionum robur, unde cognoscitur?

Animalis facultatis actiones robustæ unde noscuntur

Vitalis facultatis actiones robustæ unde cognoscuntur?

sit: *Spirationis autem facilitatem existimari oportet, perquam magnam vim habere ad salutem in omnibus morbis acutis, qui cum febre sunt, & in quadraginta diebus judicantur*, & Galen. *in comment. cap.* 7. naturalem respirationem appellavit spirationis facilitatem, significantem neque thoracem, neque cor, ac pulmonem, neque præcordia doloris quamdam habere affectionem, quinetiam neque partes quasdam iis admistas. Et *in lib.* 1. *de præsag. ex pulsibus*, de pulsibus, hanc facultatem robustam denotantibus, ita habet: *Vehemens enim pulsus a facultatis semper robore fit, ac quo sit vehementior, tanto robur majus esse facultatis*. Non secus etiam de naturalis facultatis functionibus dicendum erit, ægrotos namque probe cibos appetere, atque ex ratione sitire, optimum est, exindeque robur facultatis significatur, non minus & partes ad se alimentum recte attrahere, retinere, concoquere, excrementumque per loca convenientia expellere; idem ostendet *com.* 2. Ex quibus naturalis facultatis actionibus duæ sunt præcipuæ, ad hujus potentiæ robur ac debilitatem denotandam, quippe excrementorum coctio atque excretio de illa Hippoc. *lib.* 1. *Epidem. sect.* 2. *pag.* 948. *litt. F. text.* 45. *cap.* 9. & idem ait: *Coctiones celeritatem portendunt judicii, securitatemque salubrem*. Et Gal. *in lib. de constit. art. medicæ* dixit: *Quibus omnibus hoc commune est, numquam morbum solvi posse, nisi prius in excrementis coctionis signa conspiciantur*. Unde sive aures male habeant, sive oculi, sive fauces, &, ut summatim omnia dicam, coctiones omnes celerem crisin, salutisque securitatem indicant, & in 1. *de crisibus cap.* 8. scribit, coctionis signa numquam male apparere. Non minus *in libr.* 5. *cap.* 3. affirmavit, quum millies, dum crises fierent, interfuisset, neminem umquam vidisse intereuntem, qui præcedentibus coctionibus crisin habuisset, & *in* 1. *aphorism.* dixit, coctiones naturam morbosis causis prævalere perpetuo præmonstrare. Hanc sequitur excretio, quæ post coctionem apparens semper facultatis robur indicat, certamque salutem prænuntiat. Natura enim perpetuo hoc ordine procedit, ut prius concoquat, mox expellat. Quo omnis excretio post coctionem apparens optima & salutaris judicatur. Hæc vero duobus modis fit, uno modo, singulis corporis partibus propria excrementa in ipsis genita excernentibus; altero, quum multitudine humorum exsuperantium vel qualitate, vel utroque modo eadem partes gravatæ excernunt. Quam excretionem præmonstrant excrementa probe concocta, atque secundum naturam excreta. Quorum absolutissimam tractationem postea quippe in ultimo libro instituemus. Hæc vero ita prodeuntia excrementa, perfectam, ut docet Hippocrates, partium, a quibus procedunt, sanitatem indicant; Altera vero excretio, in qua humores quantitate aut qualitate molesti, debito tempore vacuantur, expultricem facultatem robustam, naturamque ipsam morbo prævalere, certo præmonstrant. Cujusmodi sunt criticæ sanguinis eruptiones, urinæ copiosiores, alvi dejectiones, vomitus, sputa, atque sudores. Hæ etenim omnes naturam quum robustam tum causis morbosis prævalentem significant. De proba sanguinis excretione Hipp. *lib.* 1. *epid. sect.* 2. *pag.* 951. *litt. E. comm.* 2. *text.* 65. & idem ita habet: *Febribus autem ardentibus, quibus rite ac largiter sanguis per nares erupit, ea de causa maxime servabantur*. Quod in Cleo-

Naturalis facultatis functiones robustæ, unde cognoscuntur?

Excretio post coctionem duobus modis fit.

nactide

nactide *lib.* 1. *Epid. Ægrot.* 6. *p.* 982. Pericle *lib.* 3. *Epid. Ægr.* 6. *p.* 1102. Virgine Abderæ *lib.* 3. *Epid. Ægr.* 7. *pag.* 1103. Herophyto *l.* 3. *Epid. Ægr.* 9. *pag.* 1106. Muliere morosa *lib.* 3. *Ægr.* 11. *pag.* 1108. Larissæ Virgine *lib.* 3. *Epid. Ægr.* 12. *pag.* 1110. Metone *lib.* 1. *Epid. Ægr.* 7. *pag.* 983. atque in aliis multis ab Hippocrate *aphor.* 73. fuit observatum, de quibus ait: *lib.* 1. *Epid. pag.* 951. *litt.* G. *Sanguis autem plurimis erupit; præcipue adolescentulis, & adultis. Quorum periit maxima pars, quibus sanguis non erupit.* Et Gal. paullo post *com.* 3. *text.* 88. *de Metone* dixit: *Largæ de naribus eruptiones sanguinis liberant fere.* Sane enim a sola videtur sanguinis eruptione & judicatus & servatus, quamquam non omnino tuta signa haberet. De urinarum vero probis excretionibus seu purgationibus post coctionem apparentibus Hippoc. *in* 4. *aphoris.* 74. inquit: *in quibus ad articulos speratur abscessus, liberat ab abscessu urina multa, crassa, alba facta.* Qua scilicet alba, crassa, & copiosa cum multa subsidentia Nicodemum fuisse judicatum *in lib.* 3. *Epidem. pag.* 1108. *Ægr.* 10. *com.* 2. *text.* 2. posteritati tradidit, & Charionem *lib.* 3. *Epid. Ægr.* 5. *pag.* 1072. multis biliosis. Nonnumquam etiam nigras tunc temporis excretas multis profuisse Gal. *in lib.* 3. *Epid. com.* 3. *text.* 73. his verbis affirmavit, dicens: *Equidem quamdam novi, quæ talibus urinis magna copia evacuatis, auxilium percepit:* & de dejectionibus salutaribus, naturam morbo prævalentem præmonstrantibus, *in lib.* 4. *aphorism.* 28. Hippocr. ita habet: *Et, quibus surditas, supervenientibus biliosis dejectionibus, cessat:* ac in *lib.* 6. *aphor.* 17. *Lippientem ab alvi profluvio corripi, bonum.* De Herophytoque judicato *in lib.* 3. *Epid. Ægr.* 9. *pag.* 1106. *Com.* 2. *Circa diem centesimum alvus fuit turbata, multis biliosis, durabantque diu multa talia.* Gal. vero clarius de hac excretione *in lib.* 1. *aphor.* 22. ita scribit: *Quando igitur post morbi coctionem aliquis humor vitiosus excernitur, tunc corpus a natura expurgatur, & propter hoc atrabilis, & alius omnis humor hujuscemodi, ubi signa coctionis in morbi processu apparuerint, bonam significat evacuationem.* De ea itidem, quæ per vomitum fit, Hippoc. *in lib.* 2. *Prognost. pag.* 41. *lin.* 3. *aph.* 15. dixit: *vomitio autem utilissima est, quæ pituita ac bile permista quam maxime est:* & de excretionibus in suppuratis ait *lib.* 6. *Aph.* 15. *Quicumque ex morbo laterali fiunt empyi, idest suppurati, si quadraginta diebus purgantur, a die qua fit ruptio, liberantur,* & de sudoribus *Progn. p.* 38. *lin.* 15. *Sudores autem optimi sunt per omnes acutos morbos, si per diem eveniunt decretorium, & integre sedant febrem, si ex toto corpore prodeant, faciantque, ut æger ferat facilius morbum.* Atque hæ omnes sunt excretiones expultricem facultatem robustam præmonstrantes, quæ sic valida contra morbum pugnat, ut interim sola excretione ipsum superet. Quod de Metone Gal. *in* 1. *prognost. text.* 35. animadvertit, de quo ait: *Sane enim a sola videtur sanguinis eruptione, & judicatus, & servatus; quamvis non omnino tuta signa haberet.* Ex hac prævalida excretrice facultate Hippoc. in iis, qui in secunda epidemica constitutione ægrotarunt, maximam utilitatem cognovit. Nam *in lib. Epidem. sect.* 2. *pag.* 558. *litt.* E. *com.* 2. *text.* 79. hujusce potentiæ tale commodum iis fuisse dixit, ut fere omnes, qui forte hac ex-

creto-

cretoria vi valuerunt, evasisse animadverterit. Quæ res nobis ex ipsius sermone conspicua magis fit, qui est hujusmodi: *At vero hoc statu quatuor his præcipue signis servabantur; quibus enim aut ex naribus probe sanguis erupisset; aut qui per vesicam urinas multas, & multo bonoque præditas sedimento reddidissent; aut per ventrem, turbida biliosa tempestive processissent; aut qui in dysenteriam incidissent. Multis vero usuvenit, ut non ab uno illorum judicarentur, sed per omnia plurimi excernerent, qui quidem gravius habere videbantur: Veruntamen omnes, quibus hæc accesserunt, superstites erant.* At de cognoscendis robustis naturæ actionibus, hæc nobis sufficient. Nunc ad debilium dignotionem declinemus.

CAP. IV.

De naturæ actionibus debilibus cognoscendis, & primo ex animalis facultatis symptomatis.

Naturæ actiones tribus modis prælanguescunt.

Validis seu robustis naturæ actionibus, quæ ipsam morbo prævalentem ostendunt, recte perspectis, ad debilium notitiam descendimus. Quæ ex Galeno *in 1. cap. de sympt. caus.* tribus modis prælanguescunt, scilicet ubi omnino tolluntur, aut diminuuntur, aut denique vitiantur. Unde in ipsis varius debilitatis gradus nobis innotescit: etenim maximam naturæ debilitatem actiones sublatæ explicant, quippe quum ipsis facultas plane destituitur. Præsertimque si hæ, resoluta aut emortua facultate, aut primo facultatis instrumento læso, tales prodeant, seu deficiant. De his Hippoc. *in lib. 4. aphorism. 49.* ait: *Si non videat vel non audiat, jam debili exsistente corpore: quicquid horum evenerit, mors proxima est.* Et in *Epidemiis lib. 1. Epid. p. 966.* in Philisci Historia: *partes extremæ frigescebant, atque ad calorem amplius non redibant.* Et ex naturali facultate in Hermocrate *lib. 3. Epid. Ægr. 2. pag. 1062.* exstincta: *perpetuo a cibo abhorrebat, omnino mente constabat, loqui non valebat, lingua inaruit, non sitiebat.* Minus malum vero portendunt, quod minorem quoque naturæ debilitatem denotent, quæ fiunt aut cum defectu, aut cum vitio, non tamen ex facultatis defectu vel vitio, neque primo ejus instrumento læso (quando & hæ actiones imminutæ aut vitiatæ magnum periculum præmonstrent) sed læsis tantum instrumentis primo servientibus, cujusmodi sunt surditates, cæcitates, paraplegiæ, tremores, atque aliæ actiones diminutæ aut vitiatæ, quarum ii affectus symptomata exsistunt, quæ læsis instrumentis primo quippe cerebro servientibus concitantur. At hanc rem accuratius attingamus & illustremus per singulas tres facultates discurrendo; ab animali exordientes; quæ quum triplicem habeat potentiam, nimirum ratiocinatricem, motricem, ac sensitivam; nunc de prima agamus. Itaque ut nuper diximus, ægrotos mente constare optimum est, quippe quod facultatem adversus morbum animalem viribus maxime valere denotet, ita sublata ratione ac discursu eamdem maxime languidam, atque morbo imparem viribus comprehendimus. Ipsamque facultatem, aut primum instrumentum, nempe cerebrum, quod alias ejus

Animalis facultas prælanguida.

Ratiocinatricis facultatis debilitas unde noscitur?

ejus ſedem eſſe diximus, aut alia inſtrumenta, primo ſubſervientia, aut denique omnia ſimul læſa cognoſcimus. De quibus in *Prorrheticorum text.* 8. *Prælanguentium deſipientiæ peſſimæ*, ut & Thraſynonti contigit, &c. *Tremulæ*, *Prorrh. lib.* 1. *text.* 34. *obſcuræ*, *blandæque*, *& contrectabiles deſipientiæ*, *valde phreniticæ*, ut Didymacho obvenit. Nec non *a ſanguinis*, dixit Hippoc. *in* 7. *aphoriſm.* 9. *profluvio deſipientia*, *aut convulſio*, *malum*. Hæc ſane ſymptomata ſunt, quæ facultatem reſolutam conſequuntur. Sicuti veras omnes phrenitides (quoniam cerebrum primum facultatis inſtrumentum maxime læſum explicant) Galenus plerumque letales eſſe, putat: quo in primo *Prognoſt. text.* 36. omne genus phrenitidis eſſe exitioſum affirmavit; & in primo *Prorrheticorum* dixit, *eas*, *quæ in tremorem finiuntur*, *quod fiant facultate reſoluta nervis ſupra modum arefactis*, *exitialiſſimas eſſe*. Idem fere denotare deſipientias, quæ cum ſtudio fiunt, Hippocrat. *Coac. Præſag. text.* 47. *& lib.* 6. *Aphor.* 53. ſtatuit, quia a flava bile cerebrum lædente oriuntur: omnium maxime letales eſſe a flava bile, nimio calore ad exuſtam accedente, concitatas, qua amentes furioſi ferarumque modo effrenes, iracundi feroceſque homines redduntur. Continuæ itaque hæ deſipientiæ cum febre continua (quod & cerebrum peſſimo humore lædi, & ea læſione quam brevi facultatem exſtinctam iri præmonſtrent) naturam viribus morbo longe infirmiorem ſignificant. Quare quum ratio tum imaginatio admodum læſa, cerebri virtutem maxime debilem oſtendit. Memoria quoque eodem modo ſublata aut imminuta, aut vitiata, idem fere in morbis acutis denotat: quam memoriam in ea peſte, quæ Athenas devaſtavit, multos peſte infectos ita perdidiſſe, ut neque conſanguineos, neque amicos cognoſcerent, neque (quod mirabilius eſt) ipſorum nomina recordarentur. Thucid. hiſtoricus narrans, iſtius quoque potentiæ debilitatem attigiſſe, viſus eſt. De hac ipſa Hippoc. *in lib.* 3. *Epidem. pag.* 1085. *litt. E.* ſcripſit: *Oblivio ſub acceſſiones*, *languor*, *vociſque defectus*, & Gal. *in Comment. Et oblivio manifeſta eſt*, *& monſtrata frequenter eſt*, *de exitialibus eſſe*, & in *lib.* 1. *text.* 64. Prorrheticorum: *Ignorantia cum rigore malum*; *malum quoque oblivio*. Ex quibus actionibus ita læſis licebit facultatis impares cum morbo vires, & maxime prælanguidas cognoſci. Ceterum quum hæc recitata ſymptomata, nonnumquam ſint ſigna judicatoria, quæ ante ſalutarem criſin conſpici ſolent, ideo accuratius ab iis, quæ facultatem debilem denotant, erunt diſtinguenda. Idemque faciendum in aliis omnibus cujuslibet facultatis actionibus læſis, naturam debilem ſignificantibus. De quibus Galenus *in primo de Criſibus* ita habet: *Quæ vero veluti horum ſigna indicativa ſunt*, *deliria exſiſtunt*, *atque vigiliæ*, *& ſomni graves*, *& dolores*, *& lacrymæ*, *& difficultates ſpirandi*, *& tenebræ oculis obortæ*, *& quæcumque ſimilia*, *etenim hæc*, *ſi abſque coctionis ſignis apparuerint*, *ſunt peſſimarum diſpoſitionum indicia*. *Hæc in morborum principiis*, *quo tempore natura nondum humores concoxit*, *& ſuperavit*, *apparent*. De his Hippoc. *in ſecundo Prognoſticorum*, in hunc modum ſcripſit: *Ceterum in principiis febrium ſive delirium acceſſerit*, *ſive alicujus membri ſideratio*, *periturum hominem*, *ſciendum eſt*, *ſi non omnino aut ex optimis ſignis aliquod accedat*,

dat, *aut corporis vires adsint*. Signa vero crisin indicantia in statu morbi observari Gal. in *primo de Crisib.* statuit, ac ipsa post signa coctiones perpetuo esse salutaria. At modo ad id, ex quo digressi sumus, redeamus. Cognitaque natura virium ex ratiocinatricis potentiæ actionibus læsis debilitate, nunc symptomata quoque, quæ motricem facultatem prælanguidam ostendunt, attingamus. Partes itaque corporis motu atque sensu destitutæ facultatem animalem resolutam indicant. Quo Hippoc. *lib.* 2. *Aphorism.* 42. dixit: *Solvere morbum, quem apoplexiam vocant, fortem impossibile, debilem vero non facile*. Quemadmodum optimum est corpora facile moveri, ita non recte moveri malum. Hippoc. *in lib.* 3. *Prognosticor. pag.* 39. *lin.* 33. *aph.* 46. ait: *Qui dolore vexatur, facile convertatur, sitque resurgendo levis oportet, si corpus omne grave est, & item manus ac pedes, majori cum periculo est*. Sunt itidem aliquarum tantum partium resolutiones (quas paralyses Græci vocant) prælanguentem naturam præmonstrantes, eæque præsertim, quæ læso cerebro excitantur. Cujusmodi in febribus continuis est aphonia, scilicet vocis resolutio, de qua auctor *Prorrheticorum lib.* 1. *text.* 96. habet: *Quæ cum exsolutione fiunt & Catochæ, & aphoniæ perniciosæ sunt*. Fiunt vero hæ non raro etiam ob convulsiones linguæ, vocis nimirum instrumentis multo humores imbutis, aut ab igneo calore admodum exsiccatis, quo pejus malum est. At quæ læso cerebro exsoluta facultate fiunt, letales exsistunt, uti in Sileno observatum est, de quo Hippocrates *lib.* 1. *Epid. Ægr.* 2. *p.* 969. ait: *Septimo die obmutuit, & in Philini uxore, ibid. Ægr.* 4. *pag.* 976. *die septimodecimo*. Sed hæ perniciosæ resolutiones apparent semper cum aliquo ex exitialibus signis, quando nonnullæ, ut nuper dictum est, aliquando fiant, partium resolutarum læsis tantum instrumentis, ac aliquando criticæ, qualis in muliere trimestri fetu gravida *ibid. Ægr.* 18. *p.* 990. apparuit, *ipsa enim die tertia obmutuit, quæ quinto sudore fuit judicata*. Quæ vero læso cerebro fiunt, semper cum aliis pravis signis nobis innotescunt, qualis fuit, quæ in Pythione illuxit, de quo Hippoc. *lib.* 3. *Epid. Ægrot.* 3. *pag.* 1098. ait: *Altero die sub meridiem extremæ partes frigebant, præter ceteras manus & caput obmutuit, brevispirans, redit calor*. Hanc aphoniam Galen. *in comment.* docuit caloris refrigerationem, & maximam virium imbecillitatem prænotare. Atque sic ex sublato motu, ac diminuto, partium corporis facultatem animalem debilem, viribusque morbo infirmiorem cognoscemus. Ex vitiatis quoque motricis potentiæ actionibus, quarum symptomata sunt convulsiones, singultus, tremores, rigores, & horrores, idem perquirendum est, hæc enim symptomata itidem naturam, & præsertim animalem, morbo infirmiorem denotant. De convulsionibus Hippoc. *in lib.* 4. *Aphoris.* 66. ita habet: *In acutis febribus convulsiones, & circa viscera dolores fortes, malum; & ubi lib.* 5. *Aphor.* 3. *sanguis multus fluxerit, convulsio aut singultus superveniens, malum*. Et postea *lib.* 7. *Aphor.* 3. *A vomitu singultus & oculorum rubor, malum; & lib.* 7. *Aphor.* 10. *ab ileo vomitus, singultus, desipientia, vel convulsio; malum*. Tremores eodem modo in acutis morbis, quod hanc facultatem debilem præmonstrent, male

Motricis facultatis debilitas unde noscitur?

male apparent, omnium vero maxime, si a vehementi phrenitide appareant, letales exsistunt, teste auctore *Prorrheticorum in* 1. *lib. text.* 9. qui ait, *phrenitica in vehementer trementia finiuntur.* Et postea *text.* 14. *Mente ob melancholiam aberrantibus tremores supervenientes, maligni.* Gal. *in comm. text.* 2. ait: *Quum igitur talem ob affectionem tremor fiat, vehementer exsiccatos ostendit nervos; atque ob id hominem letaliter habere;* & paullo post: *Qui ergo ex atra bile, mente aberrantem superveniente tremore, certo moriturum affirmat, non fallitur.* Et de rigore itidem prælanguidam hanc facultatem indicante, *in* 1. *lib. Prorrhet. text.* 64. *Ignorantia cum rigore, malum; & a rigore text.* 65. *refrigeratio non recalescens, malum; & post text.* 69. *oculorum perversionem in febre laboriosa rigor superveniens, mortem fatetur.* Et Hippocrates *in lib.* 4. *Aphorism.* 46. *Si rigor inciderit febre non intermittente ægro jam imbecilli, exitialis.* Et *in* 7. *lib. Aphor.* 7. *Ex multa potatione rigor & desipientia, malum.* Rigor etiam in febre acuta, quam aut nulla evacuatio sequatur, aut non bona, facultatem maxime debilem ostendit, veluti mulieri, quæ in foro mendacium decumbebat, evenisse Hippoc. *lib.* 3. *Epid. Ægr.* 12. *pag.* 1080. vidit, quam ait ante exitium rigorem habuisse, cum sudore frigido, qui est pessimus, ut posterius ostendemus. idem notant horrores, de quibus Hippoc. *in lib.* 3. *Epidem. com.* 3. *text.* 3. *pag.* 1089. *litt. G.* scripsit: *Horrebant & sub mortem delirabant, ut Critoni lib.* 1. *Epid. Ægrot.* 9. *pag.* 985. *accidit.* Vigiliæ etiam debilem facultatem ea ratione significabunt. Assiduæ enim vigiliæ vires maxime resolvunt, cerebrumque siccant. Quo Hippoc. *Progn. pag.* 39. *lin.* 52. ait, *hominem neque noctu, neque interdiu dormire pessimum esse*: hinc etiam addidit: *vigilias, lib.* 2. *Aphor.* 3. *quæ modum excesserint, malas.* Interdum vero vigilant ægroti non siccato cerebro, atque exstincta facultate reddita debili, sed antequam fiant crises salutares, ut Gal. *in lib.* 3. *cap.* 5. *de Crisib.* meminit, quod & *ad sect.* 4. *Aphor.* 71. ita habet: *Vigilant enim magna ex parte & graviter se habent, ac febricitant vehementius ægri, quanto propius ad judicationem accedunt.* Sed, ut alias quoque dictum est, hæ vigiliæ, signis coctionis prægressis, excitantur, illæ facultatem debilem significantes principio morbi, quo tempore omnia cruda exsistunt. Assiduæ vero & diu durantes pessimæ exsistunt, quippe naturam partim exsolutam, & partim exsolvi præmonstrantes. Quales in uxore *lib.* 1. *Epid. Ægrot.* 11. *pag.* 987. dromeadai, atque in illo, qui calescens *ibid. Ægr.* 12. *pag.* 988. cœnavit, Hippoc. *in* 3. *Epid.* 3. *text.* 28. *Aphor.* 18. vidit. Hic quidem a die sexta usque ad undecimam, in qua obiit, assidue vigilavit. *Pessimam itidem vigiliam in acutis morbis cum convulsione esse,* Hippoc. *in lib.* 7. *Aphoris.* 18. statuit. A somno etiam hujus facultatis debilitatem cognoscere possumus. Immoderatus enim somnus malus est, & exitialis longas vigilias in acutis morbis secutus. Loquor vero de somno profundo, quem *coma* Græci vocant, & Gal. in somnum delationem sive inclinationem appellat; qua ægri quin dormiant, se continere nequeunt, atque etiam profunde sic dormiunt, ut vix expergiscantur, statimque in somnum deferuntur. Hos somnos veternosos Gal. in *6. Epidem. com. 6. in text.* 8. vocat, qui perpetuo præ-

languidam

languidam facultatem denotant, omniumque maxime, ut diximus, qui calidioribus, ficcioribusque morbis fuccedunt, quoniam frigiditas, ex qua fiunt, eft letalis. Quod Gal. *in lib. 3. Epidem.* hifce verbis expreffit, dicens: *Nam infanabilia ea effe demonftratum eft frigora, quum calidis &, ficcis morbis contingunt.* Addimus fomnum effe actionem naturæ, qua humores in vifceribus concoquuntur, & digeruntur. Quod inde omnis calor ab extra intus feratur, ut Gal. *in 6. Epidem. com. 5. text. 37.* tradidit. *Quum vero ægri dormiant, morbufque nihil exinde minuitur, maximo eos teneri morbo, quem facultas vincere nequeat, nobis eft argumento.* De quo Hippoc. *lib. 2. Aphorifm. 2.* dixit: *Ubi fomnus delirium fedat, bonum, &c. ibid. Aphor. 1.* Quibus in morbis fomnus laborem facit, mortale. Si vero non juvet, mortale; fomnus itidem nimius fimul cum vigilia idem denotabit, quippe facultatem morbo viribus imparem, atque debilem. De his Hippoc. *in 3. Epidem. com. 3. pag. 1085. text. 16.* dixit: *Comatofi rurfufque infomnes erant.* Et paullo poft, *detinebantur aut comate perpetuo, non fomnolento, aut vigiles erant cum laboribus.* At ad ea fymptomata, quæ actiones fentientis facultatis debiles, quippe, aut fublatas, aut imminutas, aut vitiatas, quibus hæc fentiens potentia debilis fignificatur, oftendunt, defcendimus. De quibus, ut a vifu incipiamus, Hippoc. *in lib. 4. Aphorifm. 49.* habet: *Si non videat, vel non audiat, jam debili exfiftente corpore, quicquid horum evenerit, mors proxima eft.* Symptomata vero omnia, quæ viforiam potentiam prælanguidam morboque imparem viribus, denotant, Hippocrates addidit *in primo libro Prognoft. pag. 37. lin. 15. & feq.* fic fcribens: *Si enim lucem effugiant, aut nolentes illacryment, aut pervertantur, aut alter altero fuerit minor, aut candidum rubidum habeant, aut lividas, aut nigras venulas, aut fordes appareant circa oculos, aut fublimes, tumidive oculi, vel cavi admodum fuerint, & obfcuri, quippe fine fplendore, vel totius color evariet vultus. Hæc omnia mala effe atque exitiofa cenfendum eft.* Et poftea: *Confiderari autem convenit hunc in modum fufpectiones etiam oculorum per fomnum, fi quid enim candidæ partis fubapparet commiffis palpebris, nec alvi fluor aut medicamentum in caufa eft, aut nec ita dormire confuevit, vitiofum indicium, letaleque admodum eft.* Idem furditas ni fuerit critica, in morbis acutis oftendet, de qua *in Coacis præfagiis text. 196.* legitur: *In febre acuta aures obfurdefcere furiofum effe*, & in *1. Prorrheticorum text. 32. Surditas in acutis & turbulentis, malum.* Idem ex aliis fenfibus, aut fublatis, aut imminutis, aut denique vitiatis in morbis acutis crudoque exfiftente morbo, erit conjiciendum. Quoticfcumque etiam ægroti morbos non fentiunt, aut delirium, aut emortuam fentiendi facultatem prænotant. Hippoc. *in 2. Aphorifm. 6.* ait: *Quicumque dolentes parte aliqua corporis omnino dolorem non fentiunt, iis mens ægrotat.* Addimus, ni id exftincta fentiente facultate fiat. Idem partes extremas corporis frigidas fentiri, quum internæ urantur, nobis præfagient. Quod Hippoc. *in lib. 4. Aphorifm. 48.* ita expreffit: *In febribus non intermittentibus, fi partes exteriores frigidæ, interiores urantur, & fitim habeant, letale.* Peffimum eft extrema refrigerata, non amplius recalefcere.

Actionum fentientis facultatis debilium figna.

ſcere. Quod de Sileno moribundo Hippoc. meminit, dicens: *Extremitates undequaque frigebant, nec jam ad calorem illæ amplius redibant*. Ex iis itaque omnibus actionibus, a ſuo naturali ſtatu valde mutatis, quippe vel ablatis, vel diminutis, vel maxime vitiatis, facultatem animalem debilem, morboque viribus imparem conjicimus: maximeque, ſi vel hæ omnes, vel plures eo modo læſæ, ſua munera non recte obire comprehendantur. Ad quam rem accuratius dignoſcendam, omnia earum actionum quum ſymptomata, tum inſtrumentorum ipſis famulantium morbi erunt attendendi. Veluti in videndi actione ablata nuper ex Hippocrate complura exempla adduximus: qui quum nobis ex illa ſublata actione prælanguidiſſimam facultatem viſoriam ſignificare profuerit, non ſolum ægros acuto morbo laborantes, non videre, aut diminute quidem, at ſimul etiam viſus inſtrumenta varia quum ſymptomata, tum morbos pati docuit *in* 1. *Prognoſt. pag.* 37. *lin.* 15. *text.* 13. Nam non ſolum ægroti, ſi lucem effugiant, aut nolentes illacriment in acutis morbis, malum eſt; at longe pejus erit, oculorum altero alterum ſimul convelli, aut intumeſcere, aut inflammatum albumine rubrum videri, aut cavos admodum, vel ſine ſplendore oculos eſſe, & alia hujuſmodi multa in oculis obſervari. Quæ & cerebrum, & ei, quæ ſerviunt, inſtrumenta maxime læſa oſtendunt, atque ex iis facultatem quoque unam periiſſe. Quæ omnia poſtea nos accuratius tractabimus, quum ſpeciatim de prædictione a cujuslibet facultatis actionibus, & a partibus corporis agemus. At ex aliis aliarum cognoſcendarum facultatum actionibus inſtitutum noſtrum proſequamur.

CAP. V.

De actionibus facultatis vitalis ex ipſius ſymptomatis cognoſcendis.

Ex multis ſymptomatis, quæ potentiam ſeu facultatem vitalem debilem, quippe aut ſublatam, aut imminutam, aut denique vitiatam oſtendunt, duo præcipua ſunt, reſpiratio nimirum, atque pulſus a ſuo naturali ſtatu mutatus, ad quæ nonnulla alia accedunt, uti cordis palpitatio, ſyncope, & refrigeratio. A reſpiratione vero exordientes, dicamus, ipſa nimirum reſpiratione intercepta animal mori, uti in anginoſis, pleuriticis, peripneumonicis, orthopneicis, atque ſuppuratis obſervatur. Quæ itaque in morbis acutis reſpiratio magna eſt, atque rara, præſagit delirium. Cujuſmodi in Sileno viſa eſt, de quo Hippoc. *lib.* 1. *Epid. Ægr.* 2. *pag.* 969. *text. ult. a primo hic ad finem uſque ſpiritum magnum habuit, & rarum*, & de Meliboeæ etiam adoleſcente *lib.* 3. *Epid. Ægr.* 16. *pag.* 1117. *Sequentibus diebus ſpiritus rarus, & magnus per intervallum*. Quæ vero rara & parva obſervatur, exitialis eſt. De qua Galenus *in* 3. *Epidem. com.* 3. *in text.* 74. ita habet, *parvum eſſe quemdam pariter & rarum ſpiritum, qui quum refrigeratur, & emoritur jam vitalis facultas, fit*. De frigido vero, qui fere exſtincta facultate editur, ait Hippocr. *Progn. pag.* 38. *lin.* 10. *Si frigidum e naribus, & ore exſpiretur, exitiale jam eſt admodum*.

Reſpirandi actiones læſæ.

Est etiam parvus & frequens spiritus non minus malus, quum & ipse nativum calorem, ut Galenus docet, exstinctum significet. Qualem in Pythione Hippoc. *lib. 3. Epid. Ægr. 3. pag.* 1098. *brevispirum* appellavit. Pravum itidem est, magnum spiritum seu respirationem in parvam, & raram in frequentem mutari, quæ in Dealcis uxore fuit observata, de qua Hippocrates *in Epid. 3. Ægr.* 15. *p.* 1114. *text.* 85. *Decimoquarto, spiritus rarus, magnus per intervallum, rursusque brevispirus*. Omnium maxime exitialis est etiam respiratio, quæ e solis naribus editur, & non ex ore. In qua quum thorax debilius, quam ad respirationem conveniat, moveatur, neque commode dilatetur, etiam pinnæ narium contrahi, & moveri videntur, quod Gal. *in lib. de Loc. Affect.* hisce verbis docuit: *Quippe, si videatur laborans inter spirandum totum movere thoracem, ut in parte quidem anteriore ad jugulum, in utroque latere ad summum humerum, in posteriori parte ad scapulas usque motus ipsius ascendat, tres ex hujusmodi spiratione affectiones significant. Una est flammea in pulmone atque corde caliditas, altera in aliquo spiritualium instrumentorum angustia, tertia est facultatis musculos thoracis moventis imbecillitas*. Inæquales itidem respirationes, & interruptæ, quæ convulsionum modo fiunt, perpetuo pessimæ exsistunt. Respirandi hæ itaque actiones læsæ, vitalis facultatis impotentiæ nobis sunt indicio. Eodem quoque modo arteriarum pulsationes, vel prorsus sublatæ, vel maxime imminutæ, vel vitiatæ, seu, ut unico verbo dicam, maxime a suo naturali statu mutatæ, idem præmonstrabunt. Itaque quum vehementes pulsationes omnium maxime robustam facultatem significent, ut Gal. *in lib. 2. de Præsag. ex Pulsibus* est auctor, ita languidæ imbecillam, quam rem Gal. ita expressit, dicens: *Vehemens pulsus a facultatis semper robore fit, ac quo fit vehementior, tanto robur majus esse facultatis. Languidus ex facultatis imbecillitate, ac quo sit languidior, eo facultatem quoque imbecilliorem esse demonstrat. Ceterum omnes pulsus,* (ait Gal. *in Synopsi de Pulsibus cap.* 7.) *qui a naturali symmetria multum recedant, non boni sunt*. At certe languidissimus & tardissimus, & rarissimus, omnium est deterrimus; post hos autem minimus, & mollissimus, & durissimus, postea frequentissimus, at non celerrimus, neque maximus; sed hi sunt modice periculosi, solus aut in extremis optimus est omnium vehementissimus. Infirmam vero denotant facultatem parvi, angusti, humiles, tardi, languidi, intermittentes, minus deficientes, vermiculantes, formicantes, atque omnes, qui ad extremum pervenerunt, exceptis vehementissimis. Quare hi omnes pulsus seu arteriarum pulsationes, debiles ac admodum a naturali statu mutatæ, conspectæ, facultatem vitalem morbo viribus imparem ostendunt, & quæ nullo modo fiunt, eam exstinctam prædicant. Atque his non minus, tardissime quæ obeuntur ac rarissime, nec numquam in pulsando sæpius, & multum intermittunt. De quibus Gal. *in 2. cap.* 4. *de Præsag. ex Pulsibus* ita scribit: *Nam si hactenus procedat, ut unius pulsus, vel alterius videatur tempus quiescere, instar veterni est, aut apoplexiæ cujuspiam, aut resolutionis actionum voluntariarum, qualia enim hæc in aliud principium sunt, quod sedem habet in cerebro, tale quiddam pulsuum est quies adversus principium, quod in* *cor-*

Arteriarum pulsationum actiones læsæ.

corde situm est, & ut recte de illo est dictum, apoplexiam non posse fieri, ut propulsetur, si ingens sit: sin levis sit, non sine magno negotio: ita etiam dicitur hic recte, quies pulsuum si sit diuturna, ut tollatur non fieri posse. Sin brevis sit, non citra negotium. Porro diuturna est, quæ excedit duorum pulsuum tempus, brevis, quæ intra duorum pulsuum tempus manet. Quies vero temporum unius pulsus inter omnes intermissiones moderatissima est, multique ex ea senes pariter & pueri evaserunt, juvenum autem ne ex hac quidem ullus. De raris vero ac tardis pulsibus *in lib. Synops. de Puls. cap.* 33. sic ait: *Quæ igitur est in ipso cordis corpore refrigeratio magna, eatenus etiam pulsus languidos efficit & tardos, & parvos, quatenus & ipsa dominatur. Quæ vero ab aliqua alia parte proficiscitur, raritatem plusquam alia prædicta genera a naturali statu amovet. Ubi ergo corpus ipsum cordis refrigerationem suscipiat, mors inevitabilior est, ac raritas quidem pulsuum est usque adeo perniciosa.* A respiratione itaque ac pulsibus arteriarum sic nos vitalis potentiæ debilitatem discere quimus, tum vero ab animi deliquiis, quæ syncopes Medici appellant, tum a cordis palpitationibus, de quibus Hippocr. *in secunda sect. Aphor.* 41. ita meminit: *Qui frequenter ac fortiter absque causa manifesta exsolvuntur, derepente moriuntur.* Et Galen. *in Commento: Sicuti & ille, cui dum exsolveretur, cor fortiter palpitabat, atque hic derepente mortuus est, non aliter quam illi, qui acutissimis cordis affectibus, quos syncopes vocant, arripiuntur.* Sed de symptomatibus vitalem naturam prælanguidam, morboque infirmiorem denotantibus hæc sufficient. Nunc illa, quæ naturalis potentiæ impotentiam seu debilitatem declarant, itidem spectemus.

CAP. VI.

De debilibus actionibus facultatis naturalis ex ipsius symptomatis cognoscendis.

Dictum est alias, unam præcipuam esse actionem, qua corporis partes omnes conservantur, scilicet nutritionem, ob hanc enim corpora diu vivunt, & sine ipsa contabescunt. Hujus ope humidi substantifici, quod in partibus corporis consumtum, seu exhaustum est, seu resolutum, continue restauratur, atque regeneratur. Hinc autem quatuor actiones famulari superius diximus, unam quippe cibum, seu alimentum, seu nutrimentum attrahendo, alteram retinendo, tertiam coquendo, ac quartam excrementum expellendo, seu excernendo. Hisque non minus actionibus robustis exsistentibus, animal probe nutriri atque vivere. Nunc oppositum illi prælanguidis exsistentibus fieri statuimus; scilicet in corporis partibus, innutritionem fieri, *atrophiam* Græcis dictam, qua corpora siccantur & contabescunt. Stomachus autem instrumentorum naturali huic potentiæ servientium præcipuus, ante eas quatuor actiones, alia etiam utitur, sine qua aliarum usus haud recte consisteret. Hæcque cibi atque potus appetentia dicitur, quæ a penuriæ seu carentiæ pabuli sensu prodit, atque innotescit. Duplexque hæc appetentia

Nutritio quomodo perficitur, & hujus necessitas.

Naturalis facultatis debilitatis cognitio ex nutritione vitiata.

petentia, ſive appetitus, unus cibi, quem famem, alter humidi ſeu potus quem ſitim appellant. His ſi careant corpora, morbis inculpata, diu non vivunt, in morbis longis nihil cibi inappetentia eſt deterius. Quo dixit Hippocrates *lib.* 7. *Aph.* 6. *In morbo diuturno cibi faſtidium, malum*. Et Galenus *in Commento*: *Faſtidium cibi per ſe ipſum pravum eſt ſignum in morbis diuturnis*. Nam in iis, qui a talibus morbis ſunt evaſuri, contrarius affectus ſolet accidere, vehemens ſcilicet ciborum appetentia. Quod ſpeciatim *de Dyſentericis* Hippocr. *lib.* 6. *Aph.* 3. clarius hiſce verbis expreſſit: *In difficultatibus inteſtinorum cibi faſtidium, malum, & ſi cum febre pejus*. In morbis vero acutis nihil eſt deterius, quam ægrotos quum ciborum omnium, tum potus appetitu carere, etenim duorum alterum neceſſario ſequetur, aut eos mente motos eſſe, aut naturalem facultatem ſtomachi exſtingui, ut Galen. *in lib.* 2. *Aphoriſm.* 6. affirmavit. De quibus plura apud Hippoc. exempla habentur, quibus in morbis acutis ciborum, potuſque ſublatum deſiderium, ſeu appetitus, letalis, dignoſcitur, quod in Hermocrate Euryanactis virgine, Pario, muliereque apud frigidam aquam decumbente, & in aliis, qui obierunt, fuit obſervatum. De Hemocrate Hippoc. *in* 3. *Epid. Ægrot.* 2. *pag.* 1062. *com.* 3. *text.* 3. ait: *Toto tempore cibos averſabatur, & paullo poſt guſtare quicquam non valebat*; & de virgine Euryanactis in libro tertio *Epid. Ægrot.* 6. *pag.* 1073. *text.* 3. *Quoſvis cibos toto hoc tempore faſtidivit, neque appetivit quicquam, non ſitiit*: & de muliere apud frigidam aquam *lib.* 3. *Epid. Ægr.* 2. *p.* 1096. *Cibum faſtidiebat*;

Ex ſiti. Idem de ſiti dicendum erit, nimirum ſublatam in ardentibus febribus aut delirium, aut facultatis naturalis exſtinctionem, denotare; de hac Galen. *in primo Epidem.* ita ſcribit: *Huc acceſſit ad cumulum aliud ſignum exitioſum, quod quum antea æſtuaſſent, amplius non ſitirent, atqui, quando, qui antea ſiti flagrarent, poſtea eſſent a ſiti liberi, horum duorum ſit neceſſe eſt alterutrum, aut morbi ſolutio, aut virtutis exſtinctio, ita ut præſentia mala amplius non ſentiant*. Uti in Hermocrate atque in aliis moribundis viſum eſt, de illo Hippocr. *lib.* 3. *Epid. Ægrot.* 2. *pag.* 1062. *Com.* 2. *text.* 75. dixit: *lingua inaruit, non ſitiebat*. Atque hæc de naturalis facultatis infirmis, ſeu debilibus actionibus, ex appetitus ratione cognoſcendis, nobis ſufficiant. Nunc de reliquis quatuor agamus. Itaque partes corporis, ſi improbe humores, quibus nutriuntur, attrahant, in innutritionem (quem affectum Græci *atrophiam* vocant) neceſſario incurrent. Idem, & quæ attractum humorem, quod coquatur, non retinent, denotant, facultatemque debilem eſſe præmonſtrant. Uti in lienteria ſeu levitate inteſtinorum (quod ſymptoma quum perpetuo malum, tum in acutis morbis, quia ſublatam retentricem ſignificat, ſumme exitioſum eſt,) obſervamus. Eodem modo concoctricem, ſeu alteratricem ſublatam, diminutam atque vitiatam (quos affectus Græci *apepſiam*, *bradipepſiam* ac *diſpepſiam* vocant.) ejusdem naturalis facultatis debilitatem denotare non minus, quam expultrix itidem læſa faciat, eſt dicendum. Quare ex quatuor iis læſis actionibus hujus facultatis imbecillitas nobis innoteſcet.

Quas actiones, quippe attractricem, retentricem, concoctricem, atque expul-

expultricem, læsas excrementa e corpore exeuntia maxime ostendent, nimirum; quæ ex ventre, stomacho, pectore, vesica, & ex cutis meatibus rejiciuntur, non minusque a sanguinis eruptionibus. Quibus addimus abscessus tumoresve in corpore erumpentes, qui ad excretricis vim dignoscendam maxime faciunt. Itaque has quatuor actiones naturalis scilicet facultatis sublatas, imminutas, atque vitiatas, primo ex malis alvi dejectionibus cognoscamus, postea, ex malis itidem urinis, sputis, vomitibus, sudoribus, & a sanguinis eruptionibus, ac vel etiam ab abscessibus erumpentibus. De malis vero dejectionibus actiones naturalis potentiæ debiles denotantibus, Hippocr. *in lib.* 3. *Epid. pag.* 1085. *lit. F. com.* 33. *text.* 40. ita habet: *Alvus his plerisque turbata erat, atque dejectiones crudas excernebant, & multas & tenues.* Et in libro 5. Aphor. 12. *Quibuscumque tabe laborantibus capilli a capite defluunt, iis alvi profluvio superveniente, moriuntur.* Et in libro septimo Aphor. 16. *a puris sputo phtisis, & fluxus.* Quod Gal. *in Comm. Aph.* 65. ita est interpretatus: *Fluxum autem vel de capillorum defluvio, vel de humida dejectione, protulit*: ambo consueverunt evenire, quum tabidi ad extremum mali, perducuntur: alterum ex siccitate, altera ex potentiæ debilitate. Eamdem facultatis debilitatem, cruentam alvi dejectionem præmonstrare Galen. *in primo lib. Prorrhet. com.* 2. docuit. Idem & urinæ profluvium, *diabetem* Græcis dictum, significat; præmonstrare enim magnam retentricis & alteratricis facultatis debilitatem, ait Galen. *in* 1. *lib. cap.* 22. *de Crisibus. Copiosæ item dejectiones in principio morborum, biliosæ, virides, lividæ, nigræ, versicolores, meræ, pravæ sunt.* Quum, Galen. auctore *in primo lib. cap.* 7. *de Crisibus: Decernentia in melius non statim appareant, sed ubi natura humores concoxit.* Hæ retentricem debilem, aut excretricem immaturius, multitudine aut prava qualitate humorum gravatam excernentem, ostendunt. Paucæ quoque in die decretorio apparentes, quæ continuo sistantur, languorem & imbecillitatem expultricis, denotant. De his Hippoc. *in primo Epidem. Sect.* 2. *pag.* 948. *lit. A. comm.* 22. *tex.* 41. ita habet: *Ventres etsi forte humecti essent, statim maligno modo sistebantur.* Aquosas vero candidas, aut admodum croceas, aut spumantes, Hippoc. *in libr.* 2. *Prognost. pag.* 40. *lin.* 12. *text.* 12. *&* 29. damnavit; non minusque paucas glutinosas, pingues, candidas, subcroceas, læves, quod colliquationis sint indicia. His esse exitialiores nigras, lividas, opimas, & fœtidas. De nigris *in lib.* 4. *Aphorism.* 21. Hippoc. dixit: *Dejectiones nigræ, qualis est sanguis niger, sponte venientes, sive cum febre, sive sine febre, pessimæ.* Et paullo post *Aph.* 23. *Quibuscumque ex morbis acutis, aut diuturnis, vel ex vulneribus, sive quovis alio modo extenuatis, nigra bilis, sive uti sanguis niger desuper exierit, postridie moriuntur.* Atque hæc pauca obiter de malis dejectionibus naturalem facultatem debilem, ejusdemque actiones maxime læsas præmonstrantibus, diximus. Idem nunc ex urinis malis perscrutemur, quatenus actiones naturalis potentiæ debiles ostendunt: De his *in* 3. *Epidem. pag.* 1085. *lit. F. pag.* 40. *lin.* 47. scribit: *Urinas nigras in mulieribus & viris, & in pueris aquosas, perniciales esse.* Et in lib. 4. Aphorism. 72. *Quibus urinæ albæ & perspicuæ, malæ, præsertim si in delirantibus appareant*

Ex dejectionibus malis.

Ex urinis malis.

reant. Has Gal. *in Comment.* dixit, conſpici in iis ægrotis, qui exitio proximi ſunt. *Tenues aquoſæ in billioſis acutiſque morbis peſſime exiſtunt*, quod omnium maxime cruditatem humorum ſignificent, ut Galen. quum in loco citato, tum in primo *de Criſibus* docuit. Eodem modo craſſæ, turbidæ non reſidentes, quod itidem naturam prælanguidam oſtendant. De his Gal. in 4. *Aphoriſmorum* 70. *cap.* 4. *Quæ non reſident, ſi vires adfuerint, longum fore morbum oſtendunt, ſi imbecillitas adſit, ægri mortem prænuntiant.* Et in quarto lib. de Sanitate tuenda: *Si vero vel omnino nulla ſeparatio, vel id quod ſubſidit, malum ſit, imbecillitas naturæ ſignificatur.* Idem notant, quæ ſubſidentiam craſſam, farinæ craſſiori ſimilem habent. Galen. *in* 4. *Aph. Com.* 31. enim dixit, *tales urinas exitiales eſſe, quod in acutis morbis exitium, & in mitioribus ſaltem longitudinem prænuntient, natura crudum humorem longo tempore coquente*. Plurimi vero morte præripiuntur, antequam ægritudo diutius protrahatur, & quicumque ex ipſis ſunt liberati, iis omnibus in longum producta eſt ægritudo. Nigræ etiam omnes pravæ ſunt, exitialiſſimæ cum nigro ſedimento, cujuſmodi minxerunt Phyliſcus & Silenus *lib. Epid. Ægrot.* 1. *&* 2. moribundi. Pingues itidem ac oleoſæ, quod liquentem calorem ſignificent, damnantur: Addimus copioſas crudas, quæ concoctricis potentiæ debilitatem, tum ipſam etiam excretricem læſam indicant. De quibus Hipp. *in* 3. *Epid. pag.* 1086. *inter litt. C & D. comm.* 3. *text.* 61. ita meminit: *Urinæ multæ erant, neque erant illæ ex potu ingeſto, ſed illum excedebant, neque enim inerat craſſitudo, vel concoctio, vel purgatio proba*. Idem ex malis ſputis comprehenditur, ſcilicet naturalis facultatis actionum imbecillitas in morbis ſane partium ſpirituoſarum. Etenim in pleuriticis, ægrotos nihil exſpuere, morbum crudiſſimum denotare, Galen. in primo *de Criſib. in* 1. *Aph. com.* 12. poſteritati tradidit: & ſputum ſupprimi quum in his, tum in ſuppuratis exitium præmonſtrare *in lib. de conſtit. Art. Medicæ* teſtatum reliquit. Amplius ex Hippocratis *lib.* 2. *Prognoſticorum pag.* 41. *lin.* 40. *cap.* 18. in ſuppuratis excretionem bilioſam exitialem eſſe ſcimus, ſive ſejunctim bilis & pus, ſive ſimul excernantur. Nigra quoque ſputa, flava, viridia, livida & verſicolora, peſſima exſiſtunt. Ex ſanguinis quoque eruptione potentiæ hujus infirmitas cognoſcitur, ubi ſane parcius, quam ſit opus, erumpat, debilis expultricis non raro eſt nota. Hinc omnes ſtillæ ſanguinis e naribus in febribus acutis ac inflammationibus maxime damnantur, quippe quod nobis expultricis facultatis prælangueſcentis ſint indicio. Quod Hippoc. *in primo Epidem. Sect.* 2. *p.* 944. *lit. F. comm.* 2. *text.* 17. ita annuit: *Nec ſanguis de naribus niſi paucis & admodum paucus erupit*, & poſtea *ibid. pag.* 951. *litt. E. text.* 63. *Nam Phyliſcus quidem Epamenon & Silenus, quibus parum quarto die & quinto ex naribus ſtillavit, mortem obierunt*, & Gal. in 4. *com.* 67. *de Vict. rat. in acutis*: Novimus enim, quod ſanguinis e naribus ſtillationes, malum ſemper quippiam eſſe ait, propterea quod natura quidem incipiat, quod ſuperfluum eſt, excernere, ſed ob propriam imbecillitatem nequeat. Et in *primo Prorrh.* ait: *Sanguinis ſtillatione naturam collectam in cerebro abundantiam conatam eſſe, ut expelleret, ſed nequiviſſe*. In morbis ſiquidem

Ex ſputi malis.

Ex ſanguinis eruptione prava.

dem

dem, quorum proprium videtur, ut per ſanguinis vacuationem ſolvantur, ubi non eruperit, ſi tamen per alias vias ægrota corpora non fuerint vacuata, prælanguidæ naturæ expellentis eſt indicium. Ex quo dixit Hippoc. in *primo Epid. ibid. litt. G. comm. 2. text. 65. Sanguis autem plurimis eruptit, præcipue adoleſcentulis & adultis, quorum periit maxima pars, quibus ſanguis non erupit.*

Idem ſignificat in febribus continuis ægrotos ſine ſudore, vel alia bona vacuatione judicari, ut Hermocrati evenit, de quo ſcriptum eſt *lib. 3. Epid. Ægro*. *pag. 1062. quarto decimo die a febre erat liber, non ſudavit* : & paullo poſt: *Iterum vigeſimo die eſt judicatus a febre liber, non ſudavit*. Aut ſi ſudores erumpant, ſed tamen pauci, vel morbum non ſolventes. De quibus Hippoc. *in quarto Aphoriſm. 56.* ait: *Febricitanti ſudor ſuperveniens, febre non deficiente, malum*: vel clarius de prælanguidam expultricem ſignificantibus in *primo Prorrh.* ſic habet: *Sudores quoque, qui cœperunt quidem, ſed protinus ceſſaverunt*, pravi ſunt. Et Hippoc. *Com. 1.* de iis, qui non ſolum febrem, neque ægrotos allevant in eodem libro *Prorrh. lib. 1. text. 7. Qui in hypochondrio, febre refrigerata, ardores relinquuntur, tum alias, tum cum ſudoribus, mali ſunt*, & in alio libro *ibid. text. 67. inquietatio cum ſudore eſt mala in acutis morbis, & flammans quoque cum ſudore facies his mala*. Aut mali ſunt, qui non ex toto corpore, ſed ex aliqua parte tantum erumpunt. Quos Hippoc. in *primo Epid. pag. 940. lin. 9. com. 1. text. 24.* ita meminit: *Sudabant ſemper quidem, ſed non ex toto corpore*. Et auctor Prorrheticor. *lib. 1. text. 126.* exiguum ſudorem cum extremis refrigeratis malignum atque pravum eſſe voluit: & Hippoc. in *primo Prognoſticorum pag. 38. lin. 21.* frigidos, & qui circa caput tantummodo eveniunt, vultum & cervicem; hoſque cum acuta febre exitiales eſſe ſtatuit. Mali itidem ſunt, multi non juvantes, de quibus Hippoc. ſupra *in primo Epidemiorum Sect. 2. pag. 945. lit. E. com. 2. text. 26. Sudores multi his tantum aberant, ut recrearent, ut etiam contra læderent*. Quare tales omnes ſudores naturalem potentiam debilem, morboque viribus imparem eſſe ab excretricis cognita imbecillitate, præmonſtrabunt. Nunc ex vomitibus quoque malis idem cognoſcamus. Quorum pauci, multique non juvantes, mali exſiſtunt, de quibus in *primo Epidem. ibid. pag. 948. inter litt. G. & H. com. 2. text. 64.* Hippocrates ait: *Phreniticis convulſiones, ſed & virulenta vomunt, & ex his quidam ſubito moriuntur*. Significant enim naturam cœpiſſe expellere malos humores, & non potuiſſe, in principio quoque morborum copioſi mali ſunt, ſymptomaticique vocati, omnium peſſimi porracei, lividi, nigri, verſicolores, graviter olentes, ex Hippoc. in *lib. 2. Prognoſt. pag. 41. lin. 6. text. 39.* ita ſcribente: *Si vero vomitio fuerit porracea, livida, aut nigra, quicumque ex his fuerit calor, malum eſſe cenſendum eſt, & ſi idem homo omnes vomuerit colores, exitiale admodum eſt*. Ex abſceſſibus itidem mali ſunt, non juvantes, etſi magni ſint & plures, quia naturam omnem humorum copiam non poſſe deponere nobis ſunt indicio. Parvi itidem non ſubſiſtentes, neque venientes ad ſuppurationem, pravi exſiſtunt, præſertim ſi ſtatim exorti diſſol-

Ex ſudoribus pravis.

Ex vomitibus pravis.

Ex abſceſſibus malis.

vantur, atque intus recurrant. De his Hippoc. *in 1. Epidem. Sect. 2. pag. 946. litt. G. com. 2. text.* 35. dixit: *His succedebant abscessus aut majores, quam ut ferri possent, aut minores, quam ut prodesse quicquam. Sed statim redierunt, & deteriores evaserunt*: & in lib. 6. Epidem. *Sect. 2. text. 7. pag.* 1168. com. 2. text. 10. *Abscessus veluti bubones, signum quidem sunt germina habentium tum aliorum tum præcipue viscerum, maligni.* His facultatem imbecillem esse, aut a morbi vi exsolutam, aut nobili viscere ipsius primo instrumento, in quo sedem habet, valde læso, dignoscimus. De his malis abscessibus satis accurate Hippoc. *in 1. lib. Epidem. Sect. 2. pag. 946. lit. H. com. 2. text.* 38. ita meminit: *Papulæ parvæ, quæ non essent excernendis morbis, statimque evanescebant, aut secundum aures tumores nigricantes, qui nihil denuntiarent.* Quibus in articulos præsertim in coxendicem decumbebant, paucis decretorie cessabant, statimque superati ad priorem statum redierunt. Atque hæc obiter de actionibus omnium facultatum, quippe, animalis, vitalis atque naturalis a probo statu in malum mutatis, naturam morbo, contra quem pugnat, viribus imparem nobis præmonstrantibus, dicta sint. Transeundum vero nunc est ad morborum virium dignotionem, ut ipsis etiam cognitis, naturamque ac morbi viribus invicem comparatis, & collatis de morborum exitu, certum prognosticum assequi possimus.

CAP. VII.

De cognoscendis morborum viribus, atque in primis ex quibus ipsorum quum robur, tum imbecillitas cognoscatur.

Cognitis naturæ viribus, morborum quoque nunc sunt cognoscendæ, quæ uti naturæ vim ex actionibus, tum fortibus seu robustis, tum debilibus cognosci diximus, sic nobis etiam ex symptomatis, quibus morbi ad varias partes corporis oppugnandas utuntur, innotescent. Horum quædam una cum morbo, quem sequuntur, apparent, quædam postea. Hæc morem seu modum morbi produnt, illa ideam seu speciem, atque magnitudinem. Ideam vero denotant propria morborum symptomata, quæ *Pathognomonica* Græci appellant, quæque simul cum morbo apparent, ipsumque perpetuo concomitantur, ut in pleuræ inflammatione, pleuritide vocata, dolor in altero laterum vel in utroque punctorius, febris continua, tussis, respiratio difficilis, pulsus inæqualis, durus, serrinus nuncupatus, ideam seu speciem istius inflammationis denotant, & phrenitidem, febris continua, & delirium perpetuum explicant, & sic de aliis omnibus. Quilibet enim morbus propria signa seu symptomata habet, quibus ejus species seu idea detegitur, ac ab aliis distinguitur. Hæc itaque recte perspecta ac cognita non parum nobis erit adjumenti, ad cognoscendum morborum quum robur tum imbecillitatem. Etenim omnes Medici non ignorant, pleuritidem esse morbum, naturam corporis magnis viribus oppugnantem. Quod & partem cordi, visceri præcipuo, vicinam inflammaverit, cujus febris assidua, dolor

Morborum symptomata pathognomonica, & subsequentia.

Morborum levitas & magnitudo cognoscitur ex morbi idea.

dolor lateris, tuſſis, reſpiratio difficilis propria ac certa ſunt ſymptomata. Hæc vero vel pauciora, vel parva, ac levia obſervata, mitem morbum minus natura corporis, cum qua pugnat, fortem declarant. Contrarium indicant plura, magna ſeu vehementia, quippe magnum, naturaque robuſtiorem. Uti ſunt dolores pungentes, vehementes, aſſidui, utrumque vel unum latus vexantes, morbum ſane magnum ac difficilem detegunt, quod partem tum reſpirationi ſervientem, tum cordi, nobiliori viſceri proximam maxime lædant. Viſcerum vero nobilium affectus eſſe magnos & graves Hippocrat. *in ſecundo Prognoſt. pag.* 43. *lin.* 32. *text.* 70. ita ſcribit: *Dolores, qui cum febre fiunt circa lumbos & inferas ſedes, & præcordia attigerint, inferas relinquentes ſedes, exitiales admodum ſunt.* Et *in lib.* 4. *Aphoriſmorum Aphor.* 66. *In acutis febribus convulſiones, ſi circa viſcera dolores fortes, malum.* Reſpiratio itidem in his quoque difficilis, tuſſis moleſtiſſima, ſicca ſeu innanis, aut cum ſputis pernicioſis, ſeu malignis, ægerrime eductis, nihil ægrotos juvantibus, pulſusque duri admodumque inæquales, morbum maximum nonniſi a robuſtiſſima natura ſuperandum, præmonſtrant. Crebra enim reſpiratio, ut Gal. docet *in* 1. *Epid. cum dolore gravem inflammationem ſupra ſeptum tranſverſum ſignificat tuſſis magna ſicca ſ. ſine ſputis morbum crudiſſimum, non ſecus ac urinæ aquoſæ in febribus ardentibus conſpectæ.* Gal. *itidem in* 1. *de Criſib.* auctore, *oſtendit, de qua in libr. etiam de conſtit. art. Medicæ* dixit. *ex Symptom.* ut nihil omnino exſpuere pernicioſum eſt, partim quod ſignificet fluxionem in phlegmone quaſi devinctam teneri, partim vero, quia ea univerſa interius contenta, corrumpatur. De quibus Hipp. in 1. *Epid. Sect.* 1. *pag.* 939. *inter lit. D. & E. com.* 3. *in text.* 18. ait: *multi præterea infeſtabantur arida tuſſi, nihilque excreabant.* Cum qua etiamſi pauca cruda vel prava an excernantur, malum eſt, magno enim ac difficillimo morbo naturam conflictari, nobis ſignificatur. De his Gal. *in lib. de totius morbi Emtor. cap.* 16. ita meminit: *Magnum etiam morbum oſtendunt, ſi etiam ſputum pleuritide & peripneumonia laborantibus, vel nigrum vel fulvum vehementer, vel ſpumans, vel impenſe fœtidum eſt; eoque magis, quod nihil juvat, ſed quod dolorem non levat.* ut Hippocrat. *in lib.* 2. *Prognoſt. pag.* 41. *lin.* 33. *comm.* 1. *text.* 12. *cap.* 6. *text.* 51. nobis tradidit. Quare ex hiſce ſymptomatibus, pleuritidem pernicioſiſſimam denotantibus, morbus magis veneno refertus ac propterea difficillimus, præmonſtratur. Veluti ab iiſdem, ut nuper dictum eſt, mitioribus ac levioribus, morbum natura viribus infirmiorem, ac quem haud difficulter ipſa natura ſuperabit, comprehendimus. In hac enim pleuritide neque febris magna ſeu vehemens apparet, neque magnus dolor, neque admodum ægri difficulter reſpirant, neque valida tuſſi vexantur, facileque & cito concoctum excrementum exſpuunt, neque in pulſu multa durities & inæqualitas obſervatur. Atque hic eſt modus prædicendi ſalutem & mortem ex morborum idea, ſeu ſpecie, qui penes propriorum ſignorum, quæ *Pathognomonica* appellant, magnitudinem ac vehementiam, ut recte a Galeno in 3. *de Criſibus* proditum eſt, attenditur, atque nobis ex iis innoteſcit. Levia & parva, morbum debilem ac levem præmonſtrant, magna

Ex ſymptomatibus paucis, vel multis, parvis vel magnis, levibus vel fortibus.

&

Ex numero symptomatum.

& vehementia, magnum & curatu difficilem. Idem nedum symptomatum vehementia, & parvitate nobis innotescet, verum etiam numero. Etenim si symptomata Pathognomonica s. propria, præterquam quod magna sint, etiam numero plura exstiterint, utique morbum natura potentiorem declarabunt, & debilem pauciora. Ceterum non quæ symptomata numero plura in morbo apparent, paucioribus symptomatis ad majorem morbi vim denotandam perpetuo erunt præferenda. Quandoquidem phrenitidem, quæ cerebri est inflammatio, duobus tantum numero symptomatis simul conspectis, febre nimirum assidua continuaque, ac perpetuo delirio conspectam, nuper dicta pleuritide, quinque symptomatis nobis præscripta & indicata, morbum non minorem esse, neque debiliorem, neminem Medicorum latet. Sed in eodem morbo, quo numerosiora illa prodierint, simul eo majus malum denotabunt. Veluti si una cum pleuritidis signis dolor capitis, vigilia, delirium, aut aliud symptoma illuxerit, graviorem utique morbum ostendet. Idem in phreniticis, si veternosus somnus appareat. De quibus Hippocrates in *libro* 3. *Epidem. pag.* 1085. *litt. G.* ait: *Nec phreniticorum valde insanivit quicquam, quod usuvenit aliis, sed alia quadam cataphora segni gravati peribant*. In eodem itaque morbo plura conspecta symptomata, morbum reddunt graviorem & potentiorem. Demum a symptomatis in morbis postea apparentibus, quæ morem morborum, auctore Galeno, ostendunt, ipsorum quum robur tum imbecillitas cognosci poterit. Galenus in *primo de Crisibus cap.* 2. ait: *Ex supervenientibus symptomatis, si multa, si diuturna & valida atque maligna etiam exstiterint, morbum magnum natura potentiorem, & si pauca brevi temporis spatio, & parva & simplicia fuerint, debilem ac mitem nobis præmonstrari*. Itaque in parvis morbis non perniciosis optima signa illucent, & prava in non salutaribus. In putridis siquidem continuis febribus ad salutem tendentibus, primo in excrementis signa coctionis apparebunt, omniumque maxime in urinis. Hæ itaque mutabuntur in bonum colorem & substantiam, habebuntque bonam hypostasin. Et sic cetera alia excrementa concocta prodibunt. De quibus posterius a nobis accuratius scribetur. A conspectis signis coctionis febres ac symptomata, aut resolventur, aut saltem diminuentur, ægrique facilius morbum ferent. Somno enim, exempli gratia, destitutis, somnus redit, veternosis vigilia, dolores, sitis, inquietudinesque abeunt, & amentes ad mentem redeunt, & male antea respirantes melius respirare incipiunt. Ex oppositoque, morbis naturæ prævalentibus, signa mala postea illucent. Nam præterquam quod excrementa cruda appareant, etiam prava observantur, uti in phreniticis urinæ albæ lucidæ malignitatem denotant. Ex quo Hip. *in quarto Aph.* 72. ait: *Quibus urinæ albæ ac perspicuæ, malæ, præsertim si in delirantibus appareant*. Et in febribus ardentibus nigræ cum nigro sedimento, quod morem pessimum significent, ideo morbum natura robustiorem significant. Eodem modo ab aliis excrementis pravis conjicitur in morbis malus mos, qui malignos, ac magnos morbos denotat. At qualia sint & dicantur excrementa prava, posterius a nobis dicetur. At non solum prava excrementa in morbis postea apparentia, morbum natura potentiorem ostendunt, sed om-

Ex symptomatibus subsequentibus.

Bonis.

Malis.

omnia itidem mala & prava ſymptomata. Cujuſmodi ſunt, exempli cauſa, deliria, convulſiones, tremores, ciborum abhorrentia, non ſitire in morbo calidiſſimo, ſi præſertim antea non parum ſitierint, lingua ſqualida & nigra, malus decubitus, inquietudines & ſimilia ſymptomata. De quibus poſtea accurate agemus. Ex iis igitur tribus explicatis, quippe morborum idea, magnitudine, atque more morbos prævalidos & debiles cognoſcemus.

C A P. VIII.

De morbis debilibus ex morborum Idea, magnitudine, atque more cognoſcendis.

NUnc ſpeciatim quoque debiles morbos, atque a natura, ut ſuperentur, faciles, ab ipſorum idea, magnitudine ac more intelligamus, ab idea principium facientes. Ideam vero in morbis ſigna indicantia ſunt, ut dictum eſt, quæ ſimul cum morbo apparent, ſymptomata, & morem ſignificantia, quæ poſtea. Itaque ſi pauca ſint, levia, neque valde corporibus moleſta, mitem ſane & debilem morbum explicant, & quem natura haud difficulter ſuperabit. Quos Hippoc. merito morbos ſimpliciſſimos, ſeu, ut Galeno placuit, placidiſſimos ac mitiſſimos vocat, quoties ſecuritatis indicia exſtiterint, parvaque ſymptomata, pauca, leviaque fuerint. Etenim *in lib.* 3. *Progn. pag.* 43. *lin.* 54. *text.* 3. dixit: *Simpliciſſimæ enim febres ac ſignis firmatæ ſecuriſſimis quarto die aut citius deſinunt.* Quæ ſigna ſecuriſſima eſſe poſt expreſſit *pag.* 44. *lin.* 25. dicens: *Qui enim convaliturus eſt, facilius ſpirat, ſine dolore agit, noctu dormit, & alia ſigna ſecuriſſima habet.* In pleuriticis levem ac debilem morbum conjicimus, ubi lateris dolor ſit levis, non difficulter ſpiret, tuſſis ſit parva, neque multum moleſta, facileque ægroti ſputum, quod neque malignum ſit, tuſſi excernunt, pulſus item neque valde duri neque inæquales ſint. Sic in anginoſis parvam & debilem comprehendimus eſſe inflammationem, ubi itidem dolor in gutture aut faucibus ſit debilis, exilis, facile reſpirant, & deglutiunt. Quæ ſane ſigna morbum debilem, quem natura non difficulter alteret, denotantia Hippoc. *in* 2. *Prognoſt. pag.* 41. *lin.* 47. de ſuppuratis locutus, ita expreſſit: *Bona vero hæc ſunt: facile morbum ferre, bene ſpirare, dolore vindicatum eſſe, ſputum facile extuſſire, corpus æqualiter calidum videri ac molle, ſiti non detineri, urinas, dejectiones, ſomnos, ſudores, ſingula intelligere bona, uti præſcriptum eſt, ſuccedere. Quare pauca parvaque ſymptomata quum in principio morborum, tum poſtea conſpecta debilem morbum, viribuſque naturæ imparem, ſignificant.* Addemus vero hæc parva, & levia ſeu placida ex ratione videri oportere, quum ſæpius parva placidaque ſenſibus apparent, licet magna & parva (quod a morbis, cauſiſque fortiſſimis prodeant) ſint dicenda. Complura enim in multis morbis exitialibus ſymptomata parva ac levia apparent, ut ex ipſis quandoque Medici non leviter eruditi decepit ipſorum maligna natura, putent ægrotos nedum gravi morbo teneri ac conflictari,

Morbi debiles, quomodo ex horum idea noſcuntur?

Ex magnitudine.

ri, sed quinimmo ipsos ægrotare dubitent. Quæ tamen symptomata a fortissima, & exitiali causa foveri dignoscuntur. Quorum non pauca apud Hippocratem exempla leguntur. De exitialibus hac nimirum ratione phreniticis *in primo Prorrheticorum text.* 34. hæc habuit: *Tremulæ, obscuræ, blandæ & contrectabiles desipientiæ valde phreniticæ.* Etsi enim hæc symptomata parva ac levia sensibus adjudicentur, tamen a maximis fortissimisque causis oriuntur; quippe, ut Galeno placuit, humore bilioso in cerebri substantia imbibito, ac ipso cerebro ad hecticam affectionem deducto. Simile exemplum de Hermocrate moribundo *in 3. Epid. Ægrot. 2. pag.* 1062. *text.* 8. legitur hisce verbis: *Quartodecimo die a febre liber: non sudavit: dormivit, omnino mente constabat, urina eadem*: Et paullo post de eodem: *Iterum vigesimo die est judicatus a febre liber, non sudavit, perpetuo a cibo abhorrebat, omnino mente constabat.* Sic quoque magna symptomata existimanda duximus, quæ a fortissimis causis foventur, sicuti, ut jam dictum est, parva a parvis proficiscentia. Sæpius enim magna vehementiave aliqua ipsorum æstimantur seu judicantur, quæ tamen non sunt a Medicis timenda, quod a prærobustissimis naturæ viribus concitentur, præsertim natura corporis pravos humores deponere ac excernere volente. De qua Hippocrates *in 6. Epidem. sect. 2. text.* 15. *pag.* 1168. *com.* 2. *text.* 23. *Quæcumque tertianam naturam habent, his nox ante accessionem molesta est, a quibus sane accessionibus natura semper aliquam vacuationem moliri est solita.* Hinc auctor Prorrheticorum *lib. 1. text.* 52. dixit, *perniciosa sine signis levantia mortem indicare*, & Hippocrat. *in secundo Aph.* 27. *His, quæ non ex ratione levant, non oportet fidere, neque multum formidare mala, quæ præter rationem eveniunt. Plurima enim stabilia non sunt, neque multum durare & permanere consueverunt.* Quod Galenum sæpe assecutum, ipsius verba *in sexto Epidem. com.* 1. *in text.* 16. scripta declarant, quæ hæc exsistunt: *Interdum namque in vehementissima febre adjuncta vigilia, fastidio, siti, impatientia, nonnumquam & delirio omnibus ægrotantis domesticis perterritis ac flentibus, quempiam licet rigorem & sudorem morbique solutionem scienter prædicentem Æsculapium esse videri.* Parva igitur ex ratione, leviaque symptomata, tum simul cum morbo conspecta, tum supervenientia, seu postea in morbo apparentia, morbos debiles, quos natura facile superabit, præmonstrabunt. Omnino vero salutares, si multa aut aliqua optima signa illuxerint. Nullus enim ægrotus ad sanitatem pervenit, in quo non prius aliquod ex optimis signis illuxerit. Hæc enim ex Galeno *in tertio de Crisibus*, bonum morem in morbis, uti mala malum denotare, nuper diximus, ex quo Medici morbos boni & mali moris appellant. Hos vero comprehendunt, uti dictum est, ex supervenientibus accidentibus seu symptomatis, scilicet, quæ post principium apparent, vel bonis malis, ut meminit Galen. *in tertio de Crisibus cap.* 4. dicens: *Si vero benignus aut malignus sit morbus, ex subsequentibus ipsum accidentibus noscitur.* Quæ in ea, quæ morem ostendunt, & quæ crisin futuram, & quæ etiam crisis causæ exsistunt, dividuntur. Ideo morem significantia, ab aliis erunt distinguenda, aliud quidem quam hæc præsagientia. Etenim vigilia, deliria, lacrymæ involuntariæ, convulsiones

Ex more.

nes

nes, atque alia similia, si cum coctionis signis in morbo, crisi judicando, appareant, crisin denuntiant. De his in *primo Epidem. sect. 2. pag. 948. litt. H. com. 2. text. 55.* Hippocrates: *In ardentibus ceterisque febribus, quos colli dolor, temporum gravitas, caligo oculorum, vel hypochondrii etiam contentio, neque cum dolore corripit, his e naribus sanguis erumpit.* Et paullo post *pag. 956. litt. F. text. 88.* etiam clarius: *Quibus in febribus acutis, atque adeo ardentibus spontaneæ effluunt lacrymæ, his (siquidem reliqua non sint exitialia) e naribus sanguinis eruptio est exspectanda. Qui incommode habent, his non sanguinis eruptionem, verum portendunt mortem.* Hactenus debiles parvi atque benigni morbi, qui sint ex ipsorum idea, magnitudine, atque more, didicimus. Nunc eosdem cognoscere ab ipsorum causis discamus.

Sypmtomatum morbum subsequentium distinctio.

Symptomata crisin denotantia,

CAP. IX.

De morbis debilibus ab ipsorum causis cognoscendis.

Ex causis quoque debilium morborum cognitionem indagaturi, ab externis principium faciamus. Itaque varii in primis aeris status, variæ quum annorum constitutiones tum tempora, atque etiam morborum grassantium ideæ, seu naturæ sunt prænoscendæ. Aer quidem nihil aut parum, quod ad ejus qualitatem & substantiam attinet, mutatus, nequaquam magnos sævosque morbos excitat. E contrario mutatus solet maximos in corporibus morbos concitare; Quippe illo maxime a naturali & consueto temperamento recedente, morbos gravissimos fieri observamus. Minus vero morbosus est, minusque graves morbos, ad frigidum quam ad calidum mutatus sive alteratus, hominibus invehit. Nam, ut scribit Hippoc. *in tertio lib. Aph. 17. Quotidianæ constitutiones Aquiloniæ corpora densant, & robusta, & bene mobilia, coloratiora, & melius audientia faciunt. Et calidæ Austrinæ corpora dissolvunt, humectant, auditum obtundunt, & vertigines faciunt. Oculis atque corporibus difficilem motum præstant.* Ex passivis etiam aeris qualitatibus vocatis, siccitatem aeris præ humiditate, salubriores morbos facere, colligimus ex Hippoc. *lib. 3. Aphor. 15. cap. 17.* ita dicente: *Ex anni constitutionibus (quod in totum dixerim,) siccitates imbribus sunt salubriores, & minus mortiferæ.* Atque ex anni quoque temporibus ver morbos saluberrimos, minime exitiosos parere, Hippoc. *ibid. Aphor. 9.* tradidit. Quandoque observantur salutares grassationes, quales Hippocrat. meminit *in 1. Epid. sect. 1. pag. 938. inter* D. & E. *com. 2. text. 9.* ita dicens: *Ante ver ex priore cælo, quod huic subcontrarium fuerat, Aquiloniumque paucos ardentes febres corripuerunt, eosque admodum stabiles, paucisque sanguis erupit, nec ex his peribant. Tubercula vero multis secundum alterutram aurem, plurimis secundum utramque exstiterunt, febri carebant, erant recti. Nonnullis parum accendebantur, sed exstincta omnibus sunt citra incommodum, neminique suppurarunt, cuiquam, uti solent, quæ aliis ex occasionibus extuberant. Erat eorum hæc na-* tura

Morborum debilium cognitio ab ipsorum causis.

Ab Aere.

Ab Annorum variis constitutionibus.

Ab anni temporibus.

Grassationes salutares.

tura laxa, erant magna, diffusa, citra phlegmonem, atque citra dolorem obscure omnibus evanescebant. Venetiis, ac in aliis locis multis Italiæ, anno 1580. complures febres (quem *morbum Arietis* vulgus appellabat) grassatæ sunt. Quibus tamen paucissimi interierunt, & in Liguria, quo tempore Genuæ apud Andream Auream Principem amplissimum medicinam faciebam, febres synochæ, ardentes, tertianæ cum paucorum morte epidemicæ fuere grassatæ. Æstate quoque propriam servante naturam maxima ex parte, tertianæ, quæ sunt salutares, vagantur. Febres enim quocumque modo intermiserint, omnino vacare periculo tradidit Hippoc. in *Aphorismis lib. 4. Aphor. 43.* Ex proba etiam victus ratione, pauci, minimeque exitiales fiunt morbi. Qui enim optimam servant vivendi rationem, quæ præcipue qualitate proba ciborum, idoneaque quantitate absolvitur, raro ægrotant, & morbis minime exitialibus capiuntur. Idem contingit illis, qui somno, vigilia, exercitio consueto utuntur, quique hilarem vitam sine molestiis ducunt, solitasque naturæ excretiones nimirum quod ad alvi fæces, urinas, sputa, menses, hæmorrhoidas, attinet, habent, non minus corpora humida, succique plena, si Veneri temperate operam dent.

Victus ratio quid ad morbos.

Ætates quid ad morbos.

Pueri etiam, quod ad ætates spectat, minus quam alii aliarum ætatum homines, morbis gravioribus laborant, quod ipsorum corpora præ multo calore innato & præ cutis raritate plurimum evacuentur, & resolvantur. Ex internis vero causis eodem modo debiles morbos perscrutabimur, incipientes a naturarum, & habituum corporum dispositionibus, de quibus Hippocrat. ita meminit in 2. *lib. Aph. 34. In morbis minus periclitatur, quorum naturæ, aut ætati, aut habitui, aut tempori magis congruit morbus, quam quibus secundum nihil istorum congruit.* Proinde calida corpora periclitantur minus a morbis calidis, quamvis tamen facilius corripiantur, contra frigida. Quo æstate febres minus sunt timendæ, quam hieme. Eodem modo senum, quam juvenum erunt periculosiores. In quo sensu Hippoc. dixit, in morbis minus periclitari, quorum naturæ aut ætati, aut habitui, aut tempori magis congruit morbus, quam quibus secundum nihil istorum congruit. Ex variarum itidem, tum partium temperamento, tum dispositione ad morbos, morborum quoque debilium ratio nobis innotescit. Partes etenim corporis, nihil a sua natura in temperamento mutatæ, non facile magnis morbis tentari solent. Hæ namque partes recte valentes, plura gigni excrementa, & prava fieri non permittunt, eaque genita consumunt, aut excernunt, aut ad partem aliquam ignobilem transmittunt, quo ne a magnis morbis corripiantur, defendunt. Eædem partes nihil aut parum, ad morbos, quibus tentantur, habentes aptitudinis, fortes sunt, ægreque morbis gravioribus tentantur. Etenim quibus, exempli gratia ad phtisin, aptitudo non est, quamquam sæpe ii capitis distillationibus vexentur, tardissime tamen ac magna difficultate phtisici evadunt, facillime vero ac citissime, habentes aptitudinem seu dispositionem, uti Hippocr. in multis, qui tabe interiere, observavit. De his *in primo Epidem. com. 1. sect. 1. text. 18. pag. 939. litt. F.* dixit: *Maxime moriebantur,*

Morbi debiles ex internis causis cognoscendi.

A tempore.

Ex temperamento.

tur, quibus ad phtisin natura vergebat. Quod *in 3. Epidem. com. 2. text. 3. pag.* 1073. *Ægrot. 6.* de Euryanactis virgine, quæ tabida obiit, ita expressit: *Erat autem nativum quoddam tabidum*. Qua ratione etiam *in lib. 6. Aphorism. 33.* dixit: *Qui acidum eructant, non valde morbo laterali corripiuntur*. Ab humoribus etiam exsuperantibus debiles ac salutares morbi conjici possunt. Quorum omnium sanguis (quod qualitate sit ceteris aliis humoribus benignior, atque naturæ amicior) morbos minus periculosos parit. Ex quo Hippoc. *in 6. Aphor. 53.* dixit: *Desipientiæ, quæ cum risu fiunt, securiores*. Et in pleuriticis sanguinis excreationem morbum monstrare securiorem obervamus. Est tamen sanguis quovis modo excreatus, malus, non ex sua natura, sed quod plerumque in pulmonibus aut thorace malum irreparabile denotet. Quod Hippocr. expressit *in Aphorismis lib. 4. Aphor.* 25. quum dixerit: *Sanguis qualiscumque sit per superius malum, & a sanguinis* (*lib. 7. Aphor.* 15. & 16.) *sputo puris sputum, & a puris sputo phtisis*. Nos itaque loquimur hic de sanguine, tamquam causa materiali, ex qua morbi fiunt, ad differentiam aliorum humorum, & propterea dicimus, ab ipso, tamquam ab humore, qualitate benigniori, non fieri morbos magnos ac periculosos. Etsi ipsius plenitudine, & copia exitialissimi non raro fiant, uti sunt anginæ suffocantes, pleuritides & alii. Pituita vero sangui ne minus bona exsistit, utraque tamen bile naturæ est humor accommodatior, quod hæc facile in sanguinem vertatur, majorem quippe coctionem adepta, proinde immoderatius nisi fuerit copia aucta, utraque bile morbos benigniores facit. Flava bilis, majores, ac omnium periculosissimos, crocea, porracea, æruginosa atque nigra. Hic enim humor omnium est naturæ inimicissimus, difficillimus, & tardissimus, ut a natura coquatur, & superetur. Simplices etiam humores quam misti benigniores morbos concitant, & graviores plures simulmisti, quam simplices. Quo Hippoc. *in 2. Progn. text. 4. pag. 41. lin. 8.* dixit, *si vero idem homo omnes vomit colores, exitiale admodum est*: Atque Gal. *in lib. de humoribus, & in 1. Epidem. com. 3.* Ubi æque redundant biliosi & pituitosi, fieri morbos acutissimos & gravissimos, docuit. Humorum quoque quantitas moderata & pauca non pariet magnos morbos, quod natura facilius paucum, quam multum alteret, & superet. Ex humorum item commotione per corpus idem dignosci solet, quandoquidem humoribus ab intro foras motis, salutaris morbus animadvertitur. Quod Hippocr. *in 3. Prognost. text. 30. pag. 45. lin. 20.* ita expressit: *Securissimum vero est, si œdema, aut rubor quam maxime foras vertantur*. Idem, si ad ignobiles partes e visceribus transmittantur. Quod itidem *de abscessibus in 2. lib. Progn. text. 67. pag. 43. lin. 18.* ita docet: *Abscessus autem, qui ad crura fiunt in pulmonis vehementibus, ac periculosis, omnes utiles sunt*. Ab humoribus quoque ignobiles partes vexari idem comprehenditur, nam morbo licet aliqua ipsarum partium pereat, non ob id animal perpetuo moritur, siquidem multi, quibus crura vel manus fuere mutilata, superstites vixerunt. Idem & de lingua, naso, oculis, auribus, genitalibus atque aliis partibus est dicendum. Ex quo febres intermittentes, quod fiant humori-

Ab humoribus exsuperantibus.

A sanguine.

A Pituita.

A bile varia.

Ab humoribus simplicibus.

Ab humorum quantitate.

Ex humoram commotione.

Ab humoribus ignobiles partes occupantibus.

moribus putrescentibus in parvis capillaribus venis a magnis remotissimis, debiles sunt, ac plerumque salutares, atque quo morbi plus intermittunt, eo benigniores exsistunt, cujusmodi est quartana febris, quam ob id Hippoc. *in 6. Epidem. sect. 6. text. 9. pag.* 1190. *conf. lib.* 1. *Epidem. sect.* 3. *pag.* 96. *sub litt. G.* securissimam omnium fecit. Addimus quoque iis, morbos ab aliis morbis concitatos sæpius in magis salutares mutari, veluti sunt exempli gratia, quæ ex continuis febribus intermittentes evadunt, & a pestilentibus malignisque, quæ benigniores fiunt. Morbum quoque simplicem ex multiplici; Convulsioni, Paralysi, tremori febrem continuam aut intermittentem supervenire; ab Apoplexia, Paralysin seu Paraplegiam; ab angina letali; colli pectorisque tumorem apparentem, atque ita de aliis multis. Ab iis itaque omnibus morbi debiles, naturaque viribus infirmiores nobis innotescent. Nunc ad eos, qui natura viribus sunt potentiores, descendimus.

A morborum mutatione.

CAP. X.

De morbis natura potentioribus ex idea, magnitudine, atque more cognoscendis.

Morbi natura potentiores ex horum idea cognoscendi.

EX propriis cujusque morbi symptomatis, magnis vehementibusve, morbos gravissimos ac summe periculosos comprehendimus. Cujusmodi in pleuriticis diximus esse magnum lateris dolorem, febrem acutam, tussim molestam, siccam scilicet sine sputis, aut magna cum difficultate ægrotos exspuere, quod etiam pravum sit respirationem admodum difficilem habere. His omnibus nobis magna inflammatio & pernicialis indicatur, veluti ex febre continua, acuta, & delirio perpetuo, ac vehementi, phrenitis gravissima. Ceterum, quoniam diximus, non tantum illa symptomata magna sive vehementia intelligi, quæ talia sensibus apparent, sed, quæ a fortissimis morbis, atque causis promanant. Qua ratione in continuis febribus, calor exterius mitis & obscurus, quum tamen ægroti interius urantur, magnum est symptoma, febris quippe malignæ ac pernicialis certum indicium. Has febres exterius mites seu obscuras intus turbantes Græci *typhodes* appellant; quippe quæ naturam multitudine humorum gravatam, ac fere suffocatam, incendium foras transmittere, nequeuntem, significent. Hasque vulgus Medicorum appellat, foris mites, intus conturbantes; suntque eæ omnes admodum perniciosæ. Delirium itidem vehemens, aut obscurum sine ratione, in his febribus, magnæ malignitatis est indicium. De illo Auctor Coacorum *in lib. Præsag. text.* 85. ait: *Quæ feroces desipientiæ in brevi definunt, ferinam convulsionem prænuntiant*, & de hoc, quippe de obscuro delirio, Auctor Prorrheticorum *lib.* 1. *text.* 34. *Blandæ, tremulæ, obscuræ desipientiæ valde phreniticæ.* Virium enim languorem significant. Quare accidentia simul cum morbo conspecta, aut quod vehementia sint, aut parva sine tamen ratione morbum maximis viribus adversus naturam fulcitum præmonstrant. De quibus in 1. *Epid. sect.* 2. *pag.* 954.

Ex magnitudine.

sub

ſub litt. D. Hippoc. ſcribit: *at quum febres ardentes inciperent, annuntiabant, quibus exitium impenderet.* Siquidem ſtatim ab initio febris acuta eos corripiebat, a qua parum ſuperrigebant, inſomnes erant, ſitibundi, faſtidioſi. Dolor vehemens in pleuriticis, morbi fortiſſimi eſt indicium. Parvus vero, quum prius vehemens fuerit, abſque ratione allevatus, vel etiam omnino ſublatus, aut delirium, aut exſtingui facultatem ſentientem, aut materiam morbificam alio converſam. Morbum eodem modo natura potentiorem comprehendimus, ſi præter ſymptomata propria idem denotantia, alia quoque gravia ſimul illuxerint. Veluti in phrenitide, ſi præter acutam continuamque febrem atque delirium perpetuum, quæ hujus morbi ſigna propria, *Pathognomonica* Græcis dicta, exſiſtunt, dolor capitis acutiſſimus, perpetuæ vigiliæ, aut convulſio, aut tremor, aut partium extremarum frigiditas, aut aliud ex iis unum appareat, morbum magnis viribus præditum, naturæ prævalentem comprehendimus. Ex ſupervenientibus demum malis ſymptomatis, quæ morem ſignificare dictum eſt, morbos perniciales eadem ratione comprehendimus. Quæ prava ſigna Hippoc. *in 1. Epid. comm. 2. ſect. 2. text. 75. pag. 954. litt. E.* ita eſt complexus: *Paullulum in fronte & claviculis exſudabant, ſed nemo per totum corpus. Multum delirabant, timores, mæſtitiæ, extremitates ſubfrigidæ, ut ſummi pedes magiſque manus. Acceſſiones diebus paribus, plurimi 4. die maxime laborabant, ſudores diutiſſime ſubfrigidi. Extremitates non ad calorem redibant, ſed lividæ erant, & ſubfrigidæ. Nec ſitiebant. Ad hæc erant urinæ his nigræ, tenues, paucæ, & alvi ſiſtebantur. Nec erupit e naribus ſanguis, ne his quidem, quibus hæc accidunt, ſed parum ſtillarunt. Neque recidiva ulli horum advenit: Ceterum ad ſextum diem cum ſudore moriebantur.* Hactenus multa ſymptomata prava in multis, qui morbis exitioſis laborabant, ab Hippocrate obſervata, vidimus, quæ ſi morbis ſupervenerint, aut poſtea in morbis appareant, pravum malignumque morbum, naturæ prævalentem denotabunt. Sed, ut lector hic ſingula legere poſſit, ad hoc, ut ipſa morbis ſupervenientia, ſeu poſtea apparentia recognoſcat, & ſciat morbum denotare abſque dubio letalem, utile fore duximus, omnia hic a nobis adnumerari oportere. Hæc itaque ſunt: Vigiliæ aſſiduæ, profundus ſomnus, veternoſus, delirium, oblivio, dolor acutus, ægrotos dolores non ſentire, ſurditas, aurium tinnitus, vertigo, oculis caliginem obverſari, lacrymæ involuntariæ, oculos lucem effugere, convelli, aut alterum altero majorem videri, aut ſi candidum rubeum appareat, aut lividas aut nigras venulas habeat, aut ſordem circa oculos, aut ipſos ſublimes tumidos, ut, vel cavos admodum videri, aut ſqualentes & obſcuros, vel totius vultus color evariet, tremores, convulſiones, reſolutiones, palpitationes præſertim cordis, anxietates, inquietudines, ſingultus, viſcerum dolores fortes, extrema frigida difficulter recaleſcentia, livida, lingua ſqualida exuſta, nigra, livida, craſſa, cœnoſa, ſine ſiti, aut ægrotos ſiti ardere inexſtinguibili, cibos abhorrere, eos ſtomacho non continere, ſed vomitu rejicere. Pulſus arteriarum prælanguidi, duri, inordinati, inæquales, intermittentes, deficientes. Reſpiratio magna & rara,

Ex more.

Morbum letalem indicantia ſigna.

C parva,

parva, densa, intermittens, inordinata, sublimis, frigida, fœtida, & quæ pinnis narium quoque & pectore editur. Malæ excretiones, non allevantes, in die decretorio. Sudores multi non allevantes, pauci, assidui, non ex toto corpore sed ex capite, fronte, claviculis, frigidi. Stillationes sanguinis e naribus nigræ, crassæ in die decretorio, largæ itidem sanguinis vacuationes non juvantes: Vomitus biliosi, flavi, virides, nigri, fœtidi, virulenti, æruginosi nihil juvantes: Hypochondrium cum dolore tensum, atque cum ipso ictericus color in corpore, ante diem septimum. Si conspiciantur exanthemata, parva, pauca, numero & magnitudine non augescentia, livida, nigra, intus recurrentia, atque sine ratione evanescentia, copiosa, magna non sublevantia. Tumores quoque post aures, Græci *parotidas* appellant, in inguine, aliisque partibus, parvi, non augescentes, vel magni non venientes ad suppurationem, omniumque maxime cito, nulla prægressa vacuatione, intus recurrentes atque evanescentes. Urinæ item aquosæ, turbidæ non clarescentes, crassæ, nigræ cum suspensis nigris, albæ lucidæ in phreniticis, cum suspenso elato, lividæ, ictericæ, non juvantes, pingues oleosæ, cum sedimento farinæ crassiori simili. Dejectiones immodicæ, liquidæ, fœtentes, quas *colliquativas* Medici appellant, pingues, cruentæ, nigræ, lividæ, biliosæ, sinceræ, multæ non minuentes febrim, sputa sincera, biliosa in tabidis & suppuratis, cruenta ex pulmonibus, livida, nigra æruginosa, admodum viscida & magna difficultate educta, dolorem non sedantia, atque penitus suppressa in viscerum internis inflammationibus, ad respiratoria instrumenta pertinentium. Hæc itaque, atque hujuscemodi generis alia, post morbum conspecta, (ni propter crisin futuram fiant, quod nobis signa perfectæ coctionis & alia signa salutaria indicabunt) morbum natura potentiorem, summeque perniciosum, nobis præmonstrabunt.

CAP. XI.

De morbis natura potentioribus ab ipsorum causis cognoscendis.

Morbi magni ac perniciosi cognoscendi ex caussis externis. Ex aere.

NUnc eosdem morbos natura potentiores ab ipsorum causis indagemus, atque ab externis exordiamur. Quarum primo occurret consideranda, quæ ex vario aeris ambientis statu, a variis quum annorum constitutionibus, tum temporibus morbos magnos nobis indicare potest. Itaque aer a suo consueto temperamento ad calidum maxime mutatus, quique diu talis prævaluerit, maximos morbos animalibus invehit. Etenim immodica ipsius caliditas, plurimum nativi caloris in corporibus resolvens, corpora quum in magnos morbos, (magno quidem a suo statu naturali facto recessu) delabi, tum valde languida, & debilia, reddi, est causa: a qua sane immoderata caliditate quandoque pestilentiam gravem concitatam fuisse, Galen. *in primo de differ. feb.* hisce verbis tradidit, dixit enim: *Contingit autem quandoque præcedere ambientis aeris caliditatem immodicam, quemadmodum in ea pestilentia, quæ Athenienses invasit, ut Thucydides inquit: Sed in tuguriis suffocantibus æstatis tempore habitantium corpora corruptione laborabant*, & in

3. *Epi-*

3. *Epidemicorum com.* 3. *text.* 71. *Æstatem Etesiis ventis carentem* (qui sunt septemtrionales frigidi) *admodum morbosam esse* statuit . Ex quo Hippoc. *in Epidemiis pag.* 1082. *lin.* 6. *com.* 3. *text.* 71. *lib.* 3. pestilentem constitutionem describens, ait: *Æstas serena erat & calida, magni erant æstus*. Ex calore itaque aeris immodico corpora patiuntur insignes corruptiones , & resolutiones, cerebrumque ipsum insignes noxas a calore patitur. Caput enim incalefactum a toto corpore humorum redundantiam trahit, præsertimque biliosos, qui tali tempore quum multi tum tenuissimi ac acutissimi abundant . Facillimeque ex universo corpore ad caput rapiuntur, quibus cerebrum in morbos, symptomataque perniciosa incurrit . Qualia *Hippoc. in* 3. *Epidem. cap.* 4. *a pag.* 1083. *ad* 1091. meminit. Ubi ergo caliditati aeris etiam humiditas conjungitur, nihil corporibus morbosius, pessimumque aeris temperamentum esse atque pestiferum . Gal. *in lib.* 1. *cap.* IV. *de temperamentis* ita expressit: *Omnium aeris ambientis temperamentorum pessimum id esse , quod humidum est & calidum* . Quod & paullo post ita confirmavit , dicens: *Verum hic minus, utpote uno tantum e quatuor temporibus mutato malum fuit, quod si duo triave sint mutata , aut etiam totus annus calidus humidusque fuerit, necesse est, magna pestilentia succedat*. Cujusmodi *in tertio Epidem.* idest, *grassantium publice morborum*, narrat. Quid mirum ? Quum humiditas in aere corpora redundare quamplurimis humiditatibus faciat , quæ facile, insigniterque a calore computrescunt . Siccitas vero humiditate minus est mala, quæ etsi acutissimos pariat , tamen humiditate ortis sunt salubriores, & minus mortiferi, teste Hippocrate *in lib.* 3. *Aphorism.* 15. Ex præimmoderata etiam aeris frigiditate, sic nonnullæ partes corporis læduntur, ut exstincto exinde calore emoriantur. Quæ mala in variis annorum observationibus, quas medici constitutiones appellant, sæpius apparent. Hæque constitutiones aut a multis anni temporibus , aut ab omnibus ad unum idemque conspirantibus temperamentum procedunt. Hippocrat. *in libris Epidem.* quatuor annorum constitutiones descripsit, quarum prima fuit austrina (*lib.* 1. *Epid. sect.* 1.) humida, secunda & tertia borealis *ibid. sect.* 2. *a pag.* 941. *ad* 958. *descriptæ*, atque quarta (*lib.* 3. *Epid. sect.* 3. *a pag.* 1081. *ad* 1091. *descripta*) calida, & humida, quæ perniciosos ac pestilentes morbos mortalibus intulerunt. Quippe *austrina* prima phthises, parotides, carbunculos, ardentes febres, pestilentes: & *duæ boreales*, ophthalmias, dysenterias, tenesmos, lienterias, diarrhæas biliosas, febres ardentes, semitertianas, erraticas, malignas, phrenitides, & alias: & quarta *austrina calida*, & humida sine ventis , pluviosa, sacros ignes cito undique depascentes, oris ulcera, *aphthas* Græcis dicta, atque pudendorum, febres ardentes, phrenitides, lippitudines, tabes multas, internas inflammationes, tubercula in pudendis, carbunculos , abscessus ad suppurationem , quæ erat potius corruptio, non venientes, ex qua caro, ossa, nervique integri decidebant multis, item ex maligna fluxione totum brachium, ut narrat Hippocrates, vel totus cubitus, vel femur, vel tibiæ , vel pedes omni carne nudabantur . *Ex inconstantibus etiam anni temporibus inconstantes morbos, ac difficiles judicatu fieri* , Hippocr. *in sect.* 3. *Aph.* 8. docuit . Ex propriis item temporum anni temperamentis idem comprehendi nobis in

Ex annorum constitutionibus variis.

sect. 3. *Aph.* 9. indicavit, ita dicens: *In Autumno morbi acutissimi atque exitiales magna ex parte: ver verò saluberrimum, & minime exitiale.* Et *Aph.* 10. *Autumnus tabidis malus.* Ab iis quoque anni temporibus, non servantibus proprium temperamentum, morbi magni ac perniciales fieri observantur. Anno MDLXXXVI. *Bassani*, & prope ipsum in Villa Novarum nuncupata, pleuritides pestilentes, contagiosæ, epidemicæ grassatæ sunt, quæ quarta vel ad plus septima interimebant. Hoc itidem anno, quo hæc scripta revideo, Venetiis, & in aliis multis Italiæ locis, complures ab epidemicis febribus, semitertianis, ardentibus, pestilentibus cum morbillis malignis moriuntur. Hocque genus morbi non in pauperum corpora ex proxima annona exsiccata, sed divitum, quæ multis cibis se impleverunt, sævit. A mala quoque victus ratione diu servata morbi magni, ac perniciosi, excitantur. In gravissimos morbos ii incurrunt, qui crapulis atque ebrietatibus indulgent, quando ex multo quum cibo tum potu calore corporum fere suffocato insignes putredines fiant. Quo Gal. in libro *de caus. morb.* affirmavit, *Immodicum cibum & potum corpora refrigerare, frigidosque & fortissimos morbos facere.* Ex potatione *Silenum lib.* 1. *Epid. Ægrot.* 2. *pag.* 969. *Charionem lib.* 3. *Epid. Ægrot.* 5. *pag.* 1072. *Nicodemum ibid. Ægrot.* 10. *pag.* 1108. *adolescentem Melibæum ibid. Ægrot.* 16. *pag.* 1117. *in pestilentes incidisse febres, Hippocr. in Epid.* meminit. Cibos vero pravi succi, ac potus perniciosos morbos facere Medicorum neminem latet. Gal. in *lib. de succorum bonit.* & *vitio. Pestem sæpius annonam secutam fuisse* scriptum reliquit. Copia itaque ciborum immodica vel etiam boni succi, & longe plus pravi, concitari magnos ac perniciosos morbos, omnes perspectum habent. Ceterum corpora nedum ipsorum ciborum copia in perniciosos morbos delabuntur, sed quinetiam inopia Gal. *in libro* 8. *meth. cap.* 7. scribit: *Complures in syncopas fastidiosissimas atque hecticas febres ex jejunio incidisse*, & *in libr.* 5. *de loc. affectis Grammaticum quemdam præ inedia sæpius convulsum vidisse*, dixit. Ex immoderato vini potu homines in summe perniciosos morbos delabi, Hippoc. *in sect.* 5. *Aph.* 5. ita expressit: *Si ebrius quispiam repente obmutuerit, convulsus moritur, nisi febre corripiatur, aut ubi ad horam pervenerit, qua solvuntur crapulæ, vocem recuperet.* Usum item aquarum palustrium jecur atque lienem durum ac scirrhosum reddere, exindeque hydropes, febresque malignas, veluti corruptarum seu fœtidarum morbos pestilentes facere experientia docet, & ratio nobis suadet; hæ enim humores nostri corporis ad suscipiendam excellentem putredinem faciunt opportunos, illæ sua crassitie obstruendo, viscera debilitant, quæ variis propterea excrementis qualitate pravis abundant, a quibus prædicti affectus concitantur. Alexandriæ in Ægypto habitatores quotannis, autumno aquis ad cibum corruptis utentes, in pestilentes febres exitialissimas incidunt, quibus epidemice complures interimuntur; de qua re nos in libris nostris *de Medic. Ægypt.* editis accuratius scripsimus. Ex somno item diuturno, atque immoderato, homines redduntur vertiginosi, veternosi, obliviosi, epileptici, paralitici ac vel etiam apoplectici. Qui omnes sunt affectus perniciales. Non raro etiam phthisici, auctis scilicet ex capite ad pulmones destillationibus.

A mala victus ratione.

Ex somno.

Non

Non minus & ab immodicis vigiliis, phrenitides fiunt, amentiæ, convulsiones atque alii praviſſimi affectus. De quibus nos ſatis in opere de prævidendis morbis ſcripſimus. Ab immoderatis etiam exercitationibus corpora plethorica non raro in inſanabiles affectus incurrunt. Non paucis ex iis rupto vaſe aliquo ex pulmonibus aut thorace ſanguis profunditur, quo ad phthiſin via fit. Alii in febres, atque in viſcerum internorum inflammationes incidunt, ex nimio motu accenſis & putrefactis humoribus, atque motis ad viſcera. Non minus paſſiones vehementes animi poſſunt ad concitandos magnos morbos. *Ex ira multos in acutiſſimas febres deveniſſe*, Gal. *in lib. de ſanit. tuenda*, meminit. *Ab ipſa tamen ſubito neminem mori in lib. 2. ſympt. cauſ.* teſtatum reliquit. Quod ab ingenti gaudio, atque timore quibusdam contigiſſe, plures obſervarunt. Timor metuſque magnus ſæpe quosdam interemit. Ex hoc complures febres acutæ & letales invadunt, quibus omnes fere moriuntur. Ab uſu Veneris quum immoderato, tum ab abſtinentia, hominibus graviſſimos ſæpe morbos contingere *in lib. 6. de loc. affectis* docuit. *Perpetuum tremorem quosdam incurriſſe ex immodica venere in lib. 3. Epid. com. 1. in tex. 2.* poſteritati tradidit. Idem interceptis naturalibus conſuetiſque vacuationibus fit. Ex fæcibus retentis & exſiccatis ſæpe in ileon incidunt. A ſuppreſſis quum menſtruis tum hæmorrhoidibus morbi graviſſimi ſolent concitari, iisdemque immoderatis fluentibus. Quod Hippoc. *in ſect. 5. Aph.* 57. meminit, dicens: *ſi menſtrua plura fiant, accidunt morbi, & ſi non fiant, ex utero morbi contingunt*. Et Gal. *in Commen. Quocumque autem horum fuerit, neceſſe eſt proceſſu temporis & ipſum uterum pati aut ſimilem inflammationi diſpoſitionem, aut eryſipelati aut duro tumori, aut cancro, quibus denuo totum compatitur corpus*. De hæmorrhoidibus Hippoc. *in lib. 6. Aphor.* 12. *A diuturnis ſanato hæmorrhoibus, ſi una non ſervatur, periculum eſt, aquam intercutem, vel tabem advenire*, & Gal. *in 4. de præſag. ex pulſibus, ex iis immodice tum fluentibus, tum retentis, aquam intercutem fieri* docuit. *Et in lib. de vena ſectione cap. 9. adverſ. Eraſis. ab hæmorrhoidibus ſuppreſſis nonnullos melancholicos amentes factos*, obſervaſſe ſcripſit, *alios pleuriticos & alios hydropicos*. Urina ſuppreſſa brevi hominem perdit, quem longo tempore conſumit, diu immoderatiuſque fluens, uti in *Diabete*. At de cognoſcendis morbis natura potentioribus a cauſis externis hæc nobis ſufficiant. Nunc eosdem ab internis cauſis perſcrutemur. Ab ætatibuſque exordiamur, quæ & ipſæ ad morbos natura potentiores cognoſcendos non parum faciunt. Pueri frequenter ab auſtrina conſtitutione pluvioſa in variolas atque morbillos malignos incidunt. Quo malo MDLXXXXIII. Venetiis Epidemice graſſante complures interierunt. *In Juvenibus*, ait Hippocrat. *in ſect. 3. Aph. 29. ſanguinis exſpuitiones, tabes, febres acutas fieri*: tabes vero ab anno decimo octavo uſque ad trigeſimum quintum ſolent concitari. Poſt juventutem hoc fieri quoque dixit *Sect. 3. Aphor. 30. quippe aſthmata, morbos laterales, pulmonias, phrenitides, lethargos, alvi profluvia, choleras, dyſenterias*. Senectus maximos quoque morbos affert. Quos meminit Hippocrates *in 3. Aph.* 31. in hunc modum: *Senibus ſpirandi difficultates, urinæ ſtillicidia, vertigines,*

Ex vigiliis immodicis.

Ab animi paſſionibus vehementibus.

Ab internis cauſis.

Ab ætate.

gines, apoplexiæ, hydropes, tusses: & alia, quæ omnia in hac ætate omnino sunt letalia. Nam ut dicit Hippoc. *in lib.* 2. *Aph.* 39. *Senes juvenibus magna ex parte ægrotant minus, qui vero morbi ipsis accidunt longi, maxima ex parte comitantur ad mortem*. Et postea *Aph.* 40. *Raucedines & gravedines in valde senibus concoctionem non admittunt*. Et Gal. *in Comment.* ait: *Neque enim hi soli morbi senes comitantur ad mortem, sed nephritis, idest* passio renum, *podagra, morbus articularis coxendicis cum dolore, & quæ laxiori intestino ac spleni frigidæ insunt dispositiones, & praterea crebri anhelitus*, (quos Græci *asthmata* vocant) *tusses, dorsi curvationes, recurvationes & obliquationes*, demum *quæcumque alia morborum genera ex frigidis humoribus ortum habent, quæ in quibusdam juvenibus, nedum in senibus, difficulter coquantur*. Et *in 6. libro Aph.* 57. *Apoplectici autem fiunt maxime a quadragesimo anno usque ad sexagesimum*. Ex habitu quoque corporum non naturali graves morbi comprehenduntur. Obesos ac pinguiores, quod hæc corpora minus habeant caloris innati, magnis tentari morbis, quibus etiam ob calorem prælanguidum seu debilem plerique moriuntur. De his Hipp. *in lib.* 2. *Aphoris.* 44. ita habet: *Qui natura admodum crassi sunt, citius intereunt, quam qui graciles*. Corpora itidem calidioris & humidioris temperamenti, febribus, synochis malignis, atque internis viscerum inflammationibus sunt obnoxia, veluti calida & sicca in ardentes febres acutissimasque inflammationes incurrere solent. In hisce corporibus morbi omnes frigidi, admodum graves exsistunt; veluti in corporibus frigidis, calidi, hocque fit ex magno ab ipsorum temperamento recessu; & hoc est, quod Hippoc. *in* 2. *Aph.* 34. dixit: *In morbis minus periclitari, quorum naturæ aut ætati, aut habitui, aut tempori magis congruit morbus, quam quibus secundum nihil istorum congruit*. Ceterum etsi hoc verum sit, ex eo quod magni recessus, qui perpetuo sunt difficiles, ut a natura ad solitum statum restituantur, in iis corporibus facti denotentur; tamen verum quoque non minus erit, eos, qui ad graves aliquos morbos inclinationem habuerint, si ipsis capiantur, pessime se habere, difficulterque iis morbis resistere. De his Hippoc. in 1. *Epidemiorum com.* 1. *Sect.* 1. *text.* 18. *pag.* 939. *lit. F.* ait: *Et maxime moriebantur, quibus natura vergebat ad phthisin*. Calidioris etiam temperamenti homines destillationibus calidis acribus a capite in pulmones, sunt obnoxii. Quod Hippocr. *in* 1. *Epid. com.* 2. *text.* 19. quoque dixit: *Qui calidiore erant temperamento, illos in primis laborasse ex destillationibus capitis*. Atque hinc etiam fit, quod qui calido siccoque capite sunt, facile in phrenitim incidant. Humorum etiam copia seu multitudo graves morbos parit, qui in corporibus debilibus exitiales esse solent, omniumque maxime, si ea multitudo fuerit humorum crudorum & crassorum. Ex his itaque morbi acuti concitati, ni fuerint vires robustissimæ, erunt plane letales. Natura enim robusta longo tempore eos concoquet & superabit. Ex quo de frigidis sudoribus in continuis febribus apparentibus, (quod significent, teste Galeno, crudorum humorum multitudinem, quæ non nisi longo tempore potest a robusta natura vinci) Hippoc. *in sect.* 4. *Aphoris.* 37. scribens, ita habet; *Sudores frigidi cum acuta febre mortem*, *cum*

Ex habitu corporum non naturali.

Ex humorum copia.

cum mitiori longitudinem morbi significant. A vehementia enim morbi vires, etsi etiam validæ sint, collabuntur. Idem præsagit calidorum non minus humorum copia. Neque etiam sanguinis copia est salutaris (quamquam ceteris humoribus sit benignior) quando ex ea maxime inflammationes fiant veluti sunt anginæ, pleuritides, atque aliæ, ut Gal. in lib. *de vena Sect. cap.* 1. advers. Erasist. meminit. Idemque & ex bilis multitudine erit æstimandum. Perniciosi item sunt morbi, qui fiunt, ubi in corporibus æque exsuperant crassi, viscidi, crudi, & tenues calidi, ut docuit in primo *lib. Epid.* Humorum etiam inopia seu defectu morbi magni ac difficiles fiunt, uti sunt, tabes, singultus, convulsiones, & alii hujusmodi, de quibus Hippocr. *in quinto libro Aphorismor.* 3. *Ubi sanguis plurimus fluxerit, singultus aut convulsio superveniens, malum*. Et *Aph.* 4. *A superflua purgatione eodem modo singultum atque convulsionem supervenientem, malum significare tradidit*. Ex particularibus quoque humoribus morbi magni, & graves comprehenduntur. Ex quo dixit Hipp. *in sect. 6. Aph.* 53. *Desipientias, quæ cum risu fiunt, esse securiores: & quæ cum studio, periculosiores*. Quod illæ ex sanguine, hæ a bile exusta oriantur, a quo humore phrenitides ac pleuritides concitatæ, letales creduntur. Hæ sputa æruginosa, & nigra habent, illæ virulentos seu æruginosos vomitus. Quæ omnia esse letalia signa Hippocr. & Galenus in multis locis docuerunt. Sanguis item a pulmonibus, eroso aut fracto vase aliquo, si extussiatur, letalis morbi erit præsagium, atque hoc est quod dixit Hipp. *in* 4. *lib. Aph.* 25. *Sanguis quidem supra, qualiscumque fuerit, malum*. Galen. itidem *in* 4. *de loc. affect. cap.* 8. scribit: *Omnes, qui a sanguinis sputo per tussim purulenta reddiderunt, tabidos seu phthisicos obiisse*. Plurimam quoque bilem sine febre ex pulmonibus tussi rejectam, exitialis affectus nobis esse indicio, scriptum reliquit. Tres ibi narrat fuisse, qui quum plurimum flavæ bilis exspuere tussi cœperint, quin tabidi morirentur, nullo modo effugere potuerunt. Omnium humorum atrabilis (quod maxime naturæ humanæ sit inimica, difficillimaque, & tardissima, ut concoquatur, & superetur) morbos exitiales parit. Hujus succi copia, si ad benignum vel reduci debeat, vel consumi, vel excerni, prævalida facultate est opus. Qua debili exsistente, casus est pernicialis; quod nobis Hippocrat. *in sect.* 4. *Aph.* 23. expressit, dicens: *Quibuscumque, ex morbis acutis aut diuturnis, vel ex vulneribus, sive quovis alio modo extenuatis, nigra bilis, sive uti sanguis niger, exierit, postridie moriuntur*. Pituitosos quoque crudos humores difficillimos concitare morbos quotidie praxin facientes observant. Cujusmodi sunt tenebricosæ vertigines, epilepsiæ, paralyses, apoplexiæ, convulsiones, & alii hujusmodi. Malignam etiam humorum putredinem perniciosos morbos facere, Galen. *in libro quarto Aphoris.* 47. scriptum reliquit: etenim humores excellenter putrefacti qualitatem pravam acquirunt, quæ nostris corporibus esset venenum. Quod Gal. in peste infectis, & in quibusdam etiam mulieribus ex corrupto semine morbis, ac symptomatis perniciosis vexatis, se vidisse & cognovisse in libro sexto *de loc. affect.* scribit: De his Hippocrat. *in primo Epidemior. lib. com.* 2. *sect.* 2. *text.* 54. *pag.* 948. dixit: *Phreniticis convulsiones, & virulenta vomunt, & ex his quidem subito moriuntur*

A morbi vehementia.

Ex humorum defectu.

Ex humoribus particularibus.

Ex atrabile.

Ex pituitosis crudis.

Ex maligna humorum putredine.

nonnulli. Et *in lib. tert. pag.* 1100. *Ægrot.* 4. *Phreniticus primo die vomuit virulenta, & multa & tenuia.* Et Galen. in Comment. *Nam si phreniticus primo die vomuit virulenta, quod febribus adurentibus fere est consequens.* Itaque ut veneno epoto letali quidam postridie vel tertio die moriuntur, qualitate ejus, non copia mortem afferente. His addimus, humores habentes aptitudinem ad vehementer putrescendum, ex Galeno *in* 3. *Epidem. exitiales morbos, pestemque concitare.* Qualibus corpora in quarta constitutione pestilenti, quam in libro tertio *Epidem.* Hippoc. descripsit, scatuisse Galen. meminit. Humores itidem aut suapte natura, aut ob insignem putredinem tenuissimi, atque ad motum præcipites redditi, sæpius nobile aliquod viscus occupantes morbos letales faciunt. Quo Hippoc. continuo, ne scilicet præcipites ad aliquod viscus ferantur, purgandos in Aphorismis præcepit. In libro quoque *de natura humana pag.* 229. *lin.* 15. *& seq.* dixit, parte aliqua principe nostri corporis laborante totum corpus ægrotare morbosque fieri gravissimos. Et Gal. *in lib. de constit. art. Medicæ, cap.* 18. scribit: *Pravos humores in morbis acutis, si in principem partem ferantur, extremum periculum ægrotis facere.* Ex quo optimum est in morbis humores a visceribus ad exteriora converti, pessimum ab exterioribus & ignobilibus ad viscera. Qua ratione Hippoc. *in sect.* 6. *Aph.* 25. dixit: *Erysipelas ab exterioribus verti ad interiora, non est bonum.* Hinc constat morbos, cerebrum, stomachum, jecur, cor, pulmones, diaphragma, atque alias internas partes præcipuas conflictantes esse gravissimos atque difficillimos. A mutatione etiam morborum, idem comprehendimus; quippe in pejores quæ fit, in ipsis magnitudinem & periculum argumentatur, uti quum febres intermittentes in continuas mutantur, atque hæ in malignas ac pestilentes. Simplices etiam fieri compositas, phlegmonemque adjungi, malum est. Ardentibus item febribus hecticas succedere marasmodes, phreniticis veternum, convulsiones; paralysi, & epylepsiæ apoplexiam; tonsillarum inflammationi anginam; pleuritidi peripneumoniam, empyema, phthisin; hepatis, & lienis tumoribus hydropem, & alia hujusmodi in pejus facta mutatio: atque hæc sunt, quæ morbos magnos naturaque potentiores nobis præmonstrabunt, atque hic nostræ methodi, qua quum naturam viribus morbo potentiorem, & debiliorem, tum morbum natura ipsa potentiorem, & debiliorem cognoscimus, finis esto.

A parte aliqua principe corporis laborante.

CAP. XII.

De futuri morborum status seu vigoris cognitione ad prædicendi rationem.

Status futuri cognitionis necessitas.

DIximus necessariam esse futuri status præcognitionem ad naturæ & morbi victoriam nobis innotescendam. De qua Gal. *in lib.* 3. *de Crisibus, cap.* 5. ita habet: *Et quidem sine horum trium exacta dignotione, nihil de salute investigari contingit, non magis quam hoc, numquid aliquis portando oneri sufficiat, sciri potest, hominis robore, oneris magnitudine & viæ longitu-*

gitudine antea non perspecta. Nam ægri vires portanti onus, morbus vero oneri, tempus autem, quod usque ad statum extenditur, longitudini viæ respondet. Quo pacto igitur de ægrotante sciri potest, numquid sufficiat, si nulla status præcognitio habeatur? Ex omnibus itaque ratio cogit, nil tam studiose esse discendum, quam futuri status præcognitionem. Quandoquidem natura morboque æque viribus constantibus, ubi cito statum seu vigorem morbi futurum conjecerimus, naturæ victoriam, & salutem ægrotis prædicemus. Contra, morbo longius, ad statum ut veniat, retardaturo, morbi victoriam, atque exitium plerumque futurum nobis præmonstrabitur. Itaque de hoc morbi tempore, quod necessario ad prognostici notitiam concurrit, nunc agemus, nonnullis de morborum temporibus in memoriam primum revocatis, & num ægrotantes sanaturi omnia, aut quædam tantum morbi tempora transeant, neque minus morituri, quo morbi tempore intereant. Morborum autem tempora nihil aliud esse Medici dicunt, quam mutationes, quæ in toto morbi tempore, quippe a principio ad finem usque observantur. Hasque ætates etiam morborum appellant, quæ, perinde ac ætates animalium vitam, ita etiam totius morbi tempus in tempora seu in partes dividunt. Quæ quatuor exsistunt, prout tot mutationes in toto morbi tempore a principio scilicet ad finem usque spectantur, quippe principium, augmentum, status atque declinatio. Quæ omnia quatuor tempora quilibet salutaris morbus habet, ut Gal. *in 3. de Crisibus, & in libro de totius morbi temporibus* docuit. *Morbi exitiales sæpe prius ægros perdunt, sive interimunt, quam nedum omnia at duo tantum prima tempora absolvunt, quando eorum, qui moriuntur, quidam in principio, quidam in augmento, quidam in ipso statu seu vigore decedant*. Quandoque enim morbi usque adeo sunt vehementes ac perniciosi, ut statim in principio vel tardius in augmento homines interimant, de quibus Hippoc. *in 1. Epidem. com. 3. text.* 10. *pag. 963. lin.* 5. ait: *statim enim continua est, quibus incipiens florescit & viget*. Et *in* 1. *Aphorism. 7. Ubi quidem peracutus est morbus, statim extremos habet labores*. Hac eadem ratione natura aliquando usque adeo est debilis, ut nedum totum morbum concoquere queat, sed quinimmo vix incepta concoctione morbo succumbat. Habent itaque salutares morbi quatuor tempora, & letales unum aut duo aut tria, quando ægroti, ut postea accuratius ostendemus, aut in principio, aut in augmento, aut in statu moriuntur. Hæc vero tempora, ex Galeno *in lib. de totius morbi temporibus cap. 3.* a nullo alio deprehenduntur, ac cognoscuntur, quam a cruditatis & coctionis signis in excrementis conspectis ac observatis. Non defuere tamen Medici alioquin doctissimi, qui præter hæc tempora a coctione seu transmutatione materiæ cognita, alia ab essentia morbi, aliaque a symptomatibus depromta faciant. Etenim inflammationis cutis partem occupantis principium faciunt, quod humor ad partem inflammatam confluit, & decumbit, eoque partim fluxo, partim fluente, augmentum seu ascensum, totoque humore affluxo quoad coquatur, statum seu vigorem, atque demum ipso concocto, quum etiam resolvitur, declinationem. Ex quo symptomatum, & materiæ transmutandæ tempora a temporibus morbi maxime differre atque distingui affirmant.

Morborum temporum differentia.

Morborum tempora unde perquirenda.

mant. Veluti in pectoris, pulmonumque inflammationibus tempora morbi, & ſymptomatum ſimul procedere, minimeque cum iis temporibus, quæ a coctione, & cruditate excrementorum attenduntur, obſervamus. Vigere enim ſæpius illa dicunt, nulla in humoribus coctione apparente. Quod tempus principium ex materiæ tranſmutatione eſſe ſtatuunt. Quod morbus tunc erit in vigore ſeu ſtatu, & natura ſeu materia ipſa, ut concoquatur, in principio, hoc confirmant ex Gal. *in* 1. *de vict. rat. in acutis*, ſcribente; Hippocrat. dicentem: (*lib. de Vict. rat. in acut. p.* 386. *lin.* 3. *& ſeq. Si dolor fuerit aſſiduus, qui fomentis minime cedat, & ſputum etiam non procedat, ſed lenteſcat citra coctionem, & ptiſana offeratur, interficitur ægrotus*,) ſtatum intelligere voluiſſe inflammationis, in quo non debeamus ægrotos nutrire, vigentiſque inflammationis, ſigna eſſe dolorem aſſiduum, qui fomentis minime cedit, atque ubi ægri quicquam non exſpuunt, quum tamen hoc tempore ad materiæ coctionem comparatum principium ſit. Amplius ubi morbus & ſymptomata vigent, coctionis principium eſſe dicunt, atque ipſis declinare incipientibus augmentum eſſe. Quod vel ipſis fuit perſuaſum, primum ex Galeno, qui *in libro* 3. *de vict. rat. in acut. com.* 62. dixit; *Morbi vigorem interdum cum ipſa coctione exſiſtere*: ex quo plerumque morbi vigorem abſque coctione obſervari colligunt: Et poſtea *com.* 59. quum ſcripſerit: *Nam ſæpius affectio ipſa, qua laborant, mitior quidem exſiſtit, ſed ſymptomata augentur*. Et in *ſecundo lib. aphoriſmorum*: *Diſpoſitio ſiquidem, ex qua hæc generantur, quam & morbum nominamus, non omnino dum morbus conſiſtit, eſt fortior*. Quod etiam confirmant ii dicentes in vigore coctionis morbum aliquantulum declinaſſe, quum humores concocti ac ſuperati minus naturæ moleſti, quam antea ſint. Non ſemper igitur a coctione ſola tempora morborum perquirenda diſcimus, at a ſymptomatibus & a morbi etiam, ut aliis viſum eſt, eſſentia. Quam rem Gal. meminiſſe viſus eſt *in* 1. *lib. de Criſib. cap.* 29. quum de cognoſcendis morborum temporibus ex acceſſionibus ſymptomatiſque locutus, dixerit: *Ipſorum augmentum judicari non modo ex acceſſionibus ſolitum tempus anticipantibus longioribus & gravioribus, verum etiam a propriis morborum ſymptomatis, quæ ideam morborum notant, atque a ſupervenientibus non minus, multis aſſiduis, validis ac malignis*. Hæc vero ita habet: *Ex ſupervenientibus vero ſymptomatibus; ſi multa, ſi diuturna & valida, atque maligna exſtiterint*. Quæ ſymptomata multa, diuturna, valida, atque maligna ſæpius in morbis exitialibus obſervantur citra ullam humorum coctionem. A quibus tempora morbi differre a temporibus naturæ concoquentis (quam Medici tempora materiæ vocant) cuique liquido conſtabit. Itaque dividimus tempora morborum, quibus utemur ad prognoſin, in ea, quæ ad morborum ſymptomata, & in ea, quæ ad naturam concoquentem, ſeu ad coctionem & cruditatem, (quæ ob id tempora naturæ concoquentis appellavimus) referentur. Morbi ſalutares omnia quum morbi tum naturæ tempora fere pertranſeunt. Quod in exitioſis non fit. Horum namque nullus eſt, qui ſtatum percurrat, & ad declinationem perveniat. Horum alii (ut dictum eſt) in principio, alii in augmento, ac alii in vigore ſeu ſtatu moriuntur.

Morborum temporum diviſio.

tur. Differunt vero augmenti ſtatuſque tempora in ſanandis, & moribundis obſervata. Illorum enim *augmentum*, ut docet Galen. in *primo libro de Criſibus cap.* 8. *Incipiente humorum coctione fit, & ſtatus ſeu vigor perfecta apparente, letalium vero morborum augmentum & ſtatus ſignis cruditatis ac letalibus innoteſcit*. Quod Galen. *in lib. de totius morbi temporibus cap.* 6. ita expreſſit, dicens: *Siquidem initium ſimiliter in morbi generatione conſtituitur, aſcenſus non in coquendo, ſicut in iis, qui ſuperſtites futuri ſunt, ſed in cruditate, letalibuſque ſignis conſiſtit*. Itaque ſæpe contingit multa ob id tempora diverſa in ægrotis eodem tempore obſervemus, quorum alia principium, alia ſummum vigorem, atque alia declinationem demonſtrant. Uti pleuritici, qui nihil exſpuentes, ſeu quicquam quum exſpuere nondum cœperint, moriuntur, quod ad morbum & ſymptomata ipſum conſequentia pertinet, in augmento aut vigore exſiſtunt, atque ad naturam nihil concoquentem, ſive ad materiam, quæ omnino eſt cruda, in principio. Verum Medici diſtinguere debebunt, quod non illa tempora a ſolius ſimplicis morbi vel multorum ſimul complicatorum ratione fiant. Quod Galen. *in eod. lib. cap.* 3. ita meminit: *Nam uno eodemque tempore duobus tribuſve morbis homo infeſtari poteſt, quorum alius jam declinat, alius principii tempus adhuc vel augmenti primordia occupat*. Itaque morbi principium ex ſymptomatum ratione, tempus eſt, in quo ægroti parum ab iis conflictantur, & ex natura concoquente, in quo nulla in humoribus apparet concoctio, & dum acceſſiones, ſymptomataque anticipant, augentur, & diutius ægrotos affligunt, augmentum ſignificatur. Idemque, quod ad naturæ tempora ſpectat, augmentum dicetur, quum humores concoqui manifeſte cœperint. Sicuti illis perfecte concoctis morbum in vigore eſſe dicimus, atque etiam in quo acceſſiones ſymptomataque conſiſtunt. Quibus quidem aliquo modo declinantibus, atque humoribus, & concoctis, & aliqua ex parte reſolutis, morbum declinare ſcimus. Sed quæ de vigore ſeu ſtatu morbi, diximus, forte dubia videbuntur, quum Hippoc. & Galenus, qui de hoc ipſo tempore locuti ſibi ipſis omnino conſtare non videantur. Etenim modo dicunt, vigorem ſeu ſtatum eſſe partem totius morbi vehementiſſimam. Et *in* 1. *Aphoriſm. ſect.* 3. Gal. dixit: *Vigorem nihil aliud eſſe, quam morbi, quantum ad caſus attinet, maximum*. Et *in* 2. *lib. de criſibus cap.* 8. ut nuperrime diximus: *Circa ſtatum omnia eſſe fortiora*. Et *in lib. de tot. morb. temporib. cap.* 3. docet: *Statum ſive vigorem inflammationis eſſe, & dici, quando pars inflammata maximis doloribus cruciatur, febriſque vehementius ſolito affligit*. Ex oppoſito alii negant vigorem eſſe moleſtum ac turbantem, at potius tunc temporis ægrotos melius quieſcere, neque febrem, neque ſymptomata, neque acceſſiones auctas videri, ſed hæc omnia æqualia eſſe & conſiſtere; quo ægroti minus, quam cum augmento turbantur & conflictantur. Neque immerito, quum Hippoc. *in ſect.* 2. *Aphor.* 47. dixerit: *Dum pus fit, dolores ac febres accidunt magis, quam jam confecto*. Nemo tamen negat in vigore ipſum pus factum eſſe; veluti in febribus humores plane concoctos in ſtatu apparere, obſervamus. Quod forte etiam Galen. *in* 2. *Aphor. com.* 29. intellexit, quum hæc ſcripſerit: *Diſpoſitio ſiquidem, ex qua morbi*

Morbi principii quodnam

Augmentum.

Status.

Declinatio.

morbi generantur, quam & morbum nominamus, non omnino dum morbus consistit, est fortior: verum in his, qui salvari debent, multo melior quam in morbi principio. Et in 3. *lib. cap.* 5. *Sicuti ipsas dispositiones, in quibus hæc fiunt, ubi morbi consistunt, necesse est, esse meliores in his, qui debent sanitati restitui*. Nemo etiam non fatetur, crisin bonam fieri in statu, veluti Gal. *in lib.* 3. *de Crisib.* affirmavit. Antequam vero ipsa fiat, necesse est vehementes turbationes, & agitationes fieri, non minusque gravia symptomata, critica vocata, crisin illam prænuntiantia; uti sunt vigiliæ, dolor, deliria, inquietudines, & alia. Tunc enim natura, dum concoquit humores atque eos ad excretionem parat, concitat in corpore magnam turbationem. Quod Galen. quum *in* 3. *de Crisib.cap.* 5. tum *in* 2. *Aphorism. com.* 19. docet. Quare morbi status non sic in ægrotis fortior molestiorque videtur. Quid igitur his auditis erit resolvendum? An non ipsum statum esse fortiorem, vel potius debiliorem ac quietiorem. Utrumque, si accuratius status tempus observabimus, verum erit. Etenim morborum tempus quodlibet habet suam latitudinem, ex qua quodlibet ipsorum tria tempora percurrit, ut puta principium, medium, & finem; status itaque principium est molestissimum, quia in eo tota pugna atque turbatio fit, quum natura maxime concoquat vel expellat, atque hoc est, quod dixerat Hippoc. *in sect.* 2. *Aphor.* 47. *Quum pus fit, dolores & febres augentur magis quam illo confecto*. Quod fit in principio status, atque in fine est confectum. Quo fit, ut ægroti summos labores ac turbationes patiantur in primo status tempore, quoniam natura valide totam materiam humorum agitat, atque alterat. Qua sane concocta seu alterata, quod circa finem factum est, melius ægroti se habent. Quo tempore morbus omnino coctus seu superatus a natura est. Unde ipsam minus turbari & offendi, non est mirum. Dicimus itaque in ægrotis, qui incolumes futuri sunt, totum status seu vigoris tempus cum perfecta humorum coctione non esse, sed ipsius tantummodo partem ultimam seu finem, quam ex symptomatum ratione declinationem aliquo modo nominari liceret. In morituris vero status seu vigor nulla omnino coctione observatur, ob idque pessimum est in morbis vigorem absque ulla coctione observari, quod sane significat morbum esse fortissimum, qui usque ad ultimum cum natura venerit, summas ipsius vires oppugnando, atque naturam ita debilem, ut quicquam contra morbum toto illo tempore facere non potuerit, nihilque humorum concoxerit, & superarit. Quæ si hactenus facere non potuit, multo minus post faciet, ipso morbo viribus supra ipsam plurimum aucto, ipsaque debiliori reddita. Sed tempus est, ut ad prædictionem ex status observatione descendamus.

Morborum cujuslibet temporis divisio.

CAP.

CAP. XIII.

De salutis ac exitii prognostico ex morborum futuri status cognitione.

EUm morborum statum, seu vigorem, qui humorum coctione perfecta indicatur, ad morborum prognosticum, plurimum facere, non ignoramus, circaque ejus rationem propterea accuratius versari nunc sit propositum. De altero tam non ex naturæ, sed morbi potius ratione, ut nuper ostendimus, qui symptomatum auctorum consistentia atque vigore cognoscitur, non minus agendum duximus, licet multis ipsum statum seu vigorem appellari non libeat, at potius augmentum, quod nisi ægroti a vehementiori morbo, quem debilis ipsorum natura ferre non potest, tunc temporis interimerentur, morbus procul dubio ac symptomata multo plus augerentur. Salutis vero ac exitii præsagium nobis primo ab illius status celeritate, tarditateque innotescit, atque etiam quod vel solus vel simul cum naturæ seu coctionis statu in ægrotis observatur. Cito autem morborum status seu vigores apparentes, neque valde vehementes, optimi in omnibus ægrotis censentur. Siquidem natura melius morbi insultibus resistet, si brevi tempore sit dimicatura. Non latet etiam nos omnia morborum tempora, ut Gal. docuit, inter se proportione temporis convenire; etenim breve principium breve tum augmentum, tum status, tum declinatio sequitur, quodlibetque ipsorum æqualis temporis proportione movetur, a brevi propterea observato principio brevi tempore augmentum atque statum, uti dictum est, expectare debebimus. Contra tarde ad statum morbum venturum sperabimus, prioribus duobus temporibus, principio scilicet ac augmento, tarde ad ipsum statum properantibus. Hippoc. *in sect. 1. Aph. 7. Ubi morbus peracutus est, statim extremos habet labores*. Facilius igitur natura morbi vehementiam cito advenientem, & cito desinentem, feret. Attamen sæpe usque adeo morbi sunt graves, aut a maligna humorum qualitate, aut ab ipsorum multitudine, aut a principe parte corporis læsa, aut ab iis omnibus simul, ut statim in principio ægrotos interimant; uti quum ex venenoso humore, corde insigniter læso, syncope oborta statim moriuntur, & cerebro læso phrenitici: veluti phrenitico, de quo Hippoc. *in 3. Epidem. com. 3. Ægr. 4. pag.* 1100. meminit, contigit, qui quarta die obiit. Idem in anginosis, pulmoniis non raro observatur, quod ii copia humorum paucis diebus suffocati pereant. Quare quovismodo principibus membris, aut partibus ipsis immediate servientibus, graviter læsis, ut gula, pulmonibus, intestinis, renibus, vesica; aut ab aliqua inflammatione, aut humore crasso & lento obstructis, continuo homines pereunt, etsi etiam brevi tempore sic morbus ad statum festinet. In morbis vero partem vel non principem, vel ipsam leviter offendentibus, vires non nisi longo tempore resolvuntur, in hisque quanto citius ad statum ægroti veniunt, eo citius liberantur. Qui si longo tempore ac tardissime ad vigorem seu statum

Morborum status cognitio ad horum prognosticum plurimum facit.

Morborum tempora inter se convenientia.

Morbi graves unde sæpe oriuntur.

Salus vel exitium in morbis, quomodo ex statu tum naturæ tum morbi prænoscitur.

statum veniant, ni ægroti prærobustissima natura valeant, morientur. Ex status igitur tardius futuri præcognitione, salutis spes dubia redditur: in prælanguidioribusque corporibus bonum non est, pessimumque, si morbus valde vehemens fuerit. Quod Hippoc. forte intellexit, quum dixit: *In 4. Aphor. 37. & in Prognost. p. 38. lin. 21. Sudores frigidi in morbis acutis ac vehementibus, mortem: atque in mitioribus, longitudinem prænuntiant*: quando, ut *Gal.* meminit *in Commento*, natura corporum ægrotantium a vehementi morbo longiori tempore conflictata, priusquam ipsum, qui non nisi longiori tempore superatur, concoquat, exstinguitur. Celeritati quoque ac tarditati status morborum, si conjunxerimus statum naturæ, judicium magis certum assequemur. Namque hoc semper erit verissimum ac fidelissimum, si æque tum morbus, tum natura, quod ad sua tempora spectat, simul moveantur, cito quidem; si ex aliis temporibus antegressis statum, seu vigorem morbi & naturæ, seu coctionis seu materiæ, quo modo alii hunc statum vocant, simul futurum conjiciemus, morbum sanatum iri, atque omnino salutarem prædicemus. Eodem itidem modo, ubi etiam una tarde morbi atque naturæ vigor sperabitur, salutem futuram pollicemur. Siquidem æque totum offensæ, quod corpori ægroto morbus intulit, natura eo tempore corrigere atque emendare poterit. Et merito sane, etenim quum duo sint, quæ invicem pugnant, morbus quippe ac natura, si æque ambo robusta fuerint, æque simul a principio ad finem usque se habebunt, morbus quidem oppugnando, & natura defendendo, totumque illud, quod a morbo in corpore concitatur, natura æquali robore prædita eo tempore corriget. Nihil itaque in ægrotis melius creditur, quam tempora omnia tum morbi, tum naturæ a principio ad finem una æque procedere. Ubi vero morbus celeriori motu quam natura ipsa moveatur, malum significat; non obscurum enim est imbecillitatis naturæ indicium, atque quo magis naturæ tempora a morbi temporibus distant, eo pejus ad prædictionem esse creditur, & quo minus, eo minus malum. Quando enim morbus summum exercet vigorem, & natura adhuc etiam est in principio, utpote quod nondum morbum alterare, & concoquere cœperit, quid spei ad salutem erit? Ni natura sit prærobusta & morbus mitis, certum exitium præmonstrabitur. Sed his de statu morbi præmissis, nunc ad naturæ statum redeamus, qui si cito sit futurus, facultate valida exsistente, brevi salutem certo ostendet. Nam morbos habere celerem statum, nihil quidem aliud, quam brevitatem, & securitatem, teste Hippocrate, significat. Itaque in iis humorum concoctio cito incipit, & cito absolvitur, & quo citius incipit, eo citius perficitur. Optimumque est in omnibus morbis Medicos signa coctionis observare, hæc enim numquam, ut Galeno placuit, male apparent, at perpetuo salutem significant, atque eo citius futuram, quo citius signa illa coctionis nobis illuxerint. De his Hippocrat. *in 1. Epidemior. sect. 2. p. 948.* ait: *Coctiones celeritatem portendunt judicii, securitatemque salubrem.* Et Galen. *in lib. tertio de Crisibus cap. 8. Neminem vidisse intereuntem, qui præcedentibus coctionis signis crisin habuisset*, meminit. Quo citius itaque hæc apparuerint, eo securiorem morbum præmonstrabunt. Contra,

Naturæ status cognitio quid ad præsagium in morbis.

tra, quo tardius ſcilicet illa illuxerint, eo ſtatum tardiorem, ac morbum difficiliorem, oſtendunt; in morbo ſiquidem graviori, ipſo crudo exſiſtente, tardiſſime ex longo antegreſſo principio ad ſtatum veniente, periculum eſt, ne, priuſquam morbus concoquatur, natura exſtinguatur. Quare colligamus ex iis ſtatum morbi ad prædictionem æſtimari brevi tempore fore minus malum, quam qui longiori tempore futurus eſt, ni morbus ſit admodum vehemens ac ſymptomatis naturam proſternens. Majus malum quoque eſt, ſi ſine ſtatu naturæ appareat, & quanto magis tempora naturæ a temporibus morbi diſtabunt, eo periculoſiorem morbum præmonſtrabunt. Bonum itaque erit, ipſum morbi ſtatum cito futurum prænoſci, & eo melius, una cum ipſo ſtatum naturæ: Optimumque in morbis ad prognoſin eſſe judicabitur, ſi perpetuo ambo hi ſtatus quippe morbi & naturæ ſimul procedent, ac una moveri obſervabuntur. Atque hæc de ægrotantium prædicenda ſalute ac morte, a naturæ morbique viribus, atque a futuri ſtatus præcognitione, a nobis dicta ſint. Quibus addamus ea, quibus alii Medici Empirico quaſi modo morbos ſalutares atque exitiales dignoſcunt.

CAP. XIV.

Ex quibus morbos ſalutares ac exitiales nonnulli cognoſcant.

ETſi præter noſtrum inſtitutum videatur, non velle omnia, quæ alii Medici ad cognoſcendos morbos parvos ſalutares, ac magnos exitiales Empirico quaſi quodam modo cognoverunt, proſequi; quum nobis ſatis ad illud aſſequendum ea ſufficere poſſint, quæ nos dogmatice ex Hippocrate, & Galeno hactenus ſumus proſecuti: verumtamen ne aliquid omittamus, quod poſſit hanc noſtram prædicendi Methodum illuſtrare ac ampliare, ea quoque omnia, quibus ſcio quoſdam morborum vires adverſus naturam dimetiri & cognoſcere, atque morbos exinde ſalutares & perniciosos animadvertere, accuratius quoque cognoſcenda & illuſtranda duximus.

Morbi Salutares atque exitiales qui modo cognoſcuntur Empirico quaſi modo.

Dicunt itaque hujuſce prædicendi modi auctores, illum morbum fortem, ac perniciosum conjici poſſe, a virtute ſive natura profligata, a maximo dolore, calore immodico, inquietudine, morbi difficili tolerantia, mentis alienatione, ſiti immodica, vigiliis aſſiduis, magnis inflammationibus membrorum nobilium vitæ neceſſariorum, ex medicamentis non juvantibus, copia humorum, turgentia atque ex aliis ſignis cauſiſque pravis. Et a contrariis debiles facileque naturæ cedentes æſtimantur. In his quidem virtutem ſeu facultatem ajunt prævalidam cognoſci, ipſoſque vel omnino doloribus vacare, vel ſaltem leviſſimis, vel non aſſiduis conflictari, neque ſi febricitent, vehementem calorem ſentire, quietoſque eſſe, ac facile morbum perferre, mente recte conſtare, immodica ſiti non ardere, neque plane eos vigilare, neque ſomno veternoſo teneri: atque ſi aliqua vexentur inflammatione, ea non ſit magna, neque membrum nobile occupet,

Morbus fortis & pernicioſus unde conjicitur.

Morbi debiles unde æſtimantur.

cupet, sed aut a visceribus remotas, aut ignobiles, neque principibus immediate servientes. Qui morbi neque ingenti humorum multitudine neque turgentia, ut illi dicunt, foveantur. Atque demum, si ex medicamentorum usu quicquam fuisse juvatos observemus. Hæcque signa salutaria statuunt, a quibus salutares morbos ipsi prænoscunt. An vero ex horum tantummodo accurata observatione in ægrotantibus salutem ac exitium præscire recte quis queat? In morbis acutis istud posse consequi non dubitamus: siquidem omnem morbum acutum, seu febris sit, seu inflammatio, vel aliud tale genus morbi, cum virtute, ut ii dicunt, prostrata seu exsoluta exitialem esse, quis ignorat? Etenim, ut nuper dictum est, virtus prælanguida, naturam cum morbo pugnantem, non modo in pugna defecturam, sed jam defecisse ac occubuisse, significat.

Morbi exitiosi dignoscendi a virtute debili.

At per virtutem omnes facultates intelligunt, quippe vitalem, quam Medici præcipue observant, animalem, atque naturalem. De quibus alias abunde a nobis dictum est. Itaque ea, si omnes profligatæ observentur a morbo, natura devicta præmonstratur. Reliqua vero signa, quæ observant, scilicet calorem, doloremque immodicum, inquietudinem, difficilem tolerantiam, ægrotos non dormire, morbum principem partem tenere, a multitudineque humorum aut turgentia esse concitatum, vehementem quinetiam esse inflammationem, aut febrem, nihilque adhibita medicamenta juverint, omnino esse exitiosa signa, putant. Quæ si una cum malis vacuationibus spontaneis observentur, morbum plane letalem esse affirmant, omniumque certissime, uti nuper dictum est, viribus prælanguentibus, quando ab iis morbis non nisi robustissimi evadere soleant. At ne hæc nos signa ad judicandum fallant, singula a nobis quoque sunt illustranda, ac distincte magis cognoscenda. Namque per virtutem prostratam, seu defectam, vitalem facultatem præsertim cum iis maxime debilem prælanguescentemque intelligimus. Perniciosi enim ac maligni morbi continuo solent vires prosternere. Sed præter vitalem animalis non minus atque naturalis sedulo erunt attendendæ. Quæ quanto debiliores evaserint, tanto morbum perniciosiorem significant. Dolor, calor, inquietudo, & reliqua symptomata, si postea in morbo appareant, malum morem denotabunt, & quo plura vehementioraque fuerint, eo majorem atque maligniorem quoque morbum præmonstrant. Sed nunc de his singulis nos accuratius. Dolores vehementes, assidue morbi fortissimi sunt symptomata, omniumque maxime viscera nobilia obsidentes, seu vexantes. Ex quo merito Hippoc. *in sect. 4. Aphor. 66.* dixit: *Viscerum fortes dolores, malum significare.* Dolor etiam est ex iis, quæ maxime vires resolvunt. Quare magni dolores in omnibus morbis, tum ut signum, tum ut causam malum prænuntiant, iis exceptis, qui critice aliquando in aliqua partium ignobilium, & remotarum a visceribus excitantur.

Morbi fortes vel debiles cognoscendi. A doloribus.

Dolentes namque pedes, vigentibus morbis, quo tempore non raro dolores ægrotos invadunt, vel etiam ab ignaris mulierculis laudari solent, morbum in pedes nimirum decumbere putantibus. *Qui etiam dolores non sentiunt* (ut Hippocrates *in sect. 2. Aphor. 6.* docet) *pessimo morbo vexantur;*

tur, ii enim, *aut delirant*, *vel in ipsis facultas exstinguitur*. De calore itidem vehementi magni morbi explicantur, sed quandoque a prævalida natura fit, ideo accurate distinguendum erit, an ex morbo, an ex natura, ut dictum est, forti fiat, & an in toto vel in parte aliqua corporis sit, rursumque an internam vel externam occupet partem, atque an in extremis quidem partibus, aut in visceribus sentiatur. De his Hippoc. *p.* 39. *lin.* 30. *in Prognost. text.* 4. ita habet: *Si vero caput, manus, ac pedes frigida sint, ubi & venter & latera calida sunt, malum est*. Et *in sect.* 4. *Aphor.* 48. *In febribus non intermittentibus, si partes exteriores frigidæ, interiores urantur, & sitim habeant, letale*. Internarum partium insignem caliditatem a magna inflammatione viscus aliquod, vel aliquam ex internis partibus occupante, concitari Gal. docet. Quæ vero vel etiam est vehementissima caliditas, occupans externas partes, atque a visceribus remotas, magni sane vehementisque morbi est indicium; non tamen exitialis. Quinimmo in febribus continuis, si in parte exteriore ac longinqua a visceribus, veluti sunt crura, brachia, & pedes, vehemens caliditas concitetur, optimum erit signum. In toto vero corpore vehemens, assidua, diuque durans caliditas corpus colliquat. Sæpe vero Medici decipiuntur a putridarum febrium miti ac leni calore in cute observato. Etenim quum natura opprimitur ac fere humorum multitudine suffocatur, quo calor nativus alioquin ardens sese exinde intus contineat, nec foras moveatur, partes corporis exteriores parum calent. Has febres aliqui fumantes magis, quam suffocantes appellant, quod in ipsis non flamma, seu ardor calorve, foras per cutis meatus moveatur, sed fumida potius neque ita urens exhalatio, seu fumus, uti in igne lignorum viridium vel temere congestorum copia obruto & suffocato pro flamma fumum excitari observamus, aut ubi ita natura deficit, ut nisi ex putrefactis succis calor accensus non multus sit; neque ad cutim copiose perveniat. De quo scribit Galen. *in* 3. *Epid. com.* 1. *text.* 10. Hermocratis casum commentans: *Quem vide in* 3. *Epidem. sect.* 1. *Ægr.* 2. *Neque enim septimo decimo accidit nativi caloris ratione, sed sola putredine succensis febriliter humoribus, aut venenosæ putredinis causa, aut ob insignem visceris inflammationem intus cum sanguine nativo calore recurrente, sive retracto, aut a morbi vehementia, vel malignitate, in externis partibus corporis & remotis resoluta externæ partes parum calent*. Quod in moribundis observatur. *Inquieti vero & anxii sunt ægroti, qui loco stare nequeunt, quique decubitum, ut ait Galen. in* 1. *de humorib. text.* 17. *ferre possunt, sed formas mutant, jactantur assidue, inæqualiter moventur, agitantur atque æstuant*. Quod illis contingit, vel stomachi vitio, quum præsertim os ventris, ut docet Gal. *in* 2. *Prorrh.* 24. a pravis mordetur humoribus, vel quibus in ore ventriculi propria quædam molesti humoris qualitas continetur, qui humor neque multus sit, neque in ventriculi spatio innatet, sed in ejus tunicis sit immersus, atque etiam a longa inedia, ventre ichoribus (Galeno auctore *in* 7. *Aphor.* 56.) repleto: vel a cibo intempestivo gravante, vel a corpore virtutem gravante, aut a febre stabili & æstuosa & maligna, vel ab acrio-

A calore.

Ab inquietudine.

ribus virulentisque humoribus æstu turgentibus, ferventibusque circa præcordia, vel ab insigni alicujus visceris inflammatione, vel erysipelate, aut denique ab infirmitate virium. Quare quandoque ægroti inquieti evadunt, quo tempore humor aliquis calidus vel aeris ad excretionem movetur, quod in iis observamus, quos crisis aliqua judicare debet. De quibus Gal. *in 2. Prorrhet.* 44. hæc habet: *Nam si judicatorius rigor ex inquietatione fiat, morbum solvit supervenientibus sudoribus, vel vomitibus commodis, vel alvo subducta.* Itaque hæ inquietudines, quæ stomacho ex aliquo humore læso fiunt, morbum minime perniciosum denotant: pessimæque sunt, ab æstuosa febre stabili & pestilenti, ab insigni visceris inflammatione, & ab humoribus virulentis æstu turgentibus ac circa præcordia fervescentibus obortæ, atque omnium maxime, quæ propter languorem virium excitantur, hæ summe perniciosos morbos præmonstrant. De his Auctor Coacarum *in 1. lib. text.* 2. ait: *Quæ cum refrigeratione anxietates incidunt, pessimæ.* Addamus diu etiam perseverantes, nulla postea illucescente evacuatione. Idem forte de morbi difficili tolerantia videtur dicendum; nam morbum non facile tolerari, inquietudinem significat: *Unde in loco ex Coacis paullo ante citato* δυσσφορίαι *legitur, quod vocabulum ab Auctore nostro tamquam* Anxietates *expositum, stricte tamen* difficilem tolerantiam *significat*, quam vel a vehementi diuque perseverante febre vel maligna, vel a virulentis succis, vel insigni inflammatione interna vel denique virium infirmitate fieri jam diximus. Ægris igitur morbum non facile ferentibus, hoc unum speciatim nobis indicari videtur, quippe naturam morbo imparem viribus esse. Quod Hippocrat. *in Prognosticis text.* 56. *p.* 41. *lin.* 47. *ad finem usque* de suppuratis ad exitium tendentibus expressit, quum dixerit *hos non facile morbum ferre, & facile eos, qui sani futuri sunt.* Somno etiam ægrotos bono carere per multos dies, nobis fortissimi morbi & perniciosi erit indicium, omniumque maxime perpetuæ vigiliæ, quod hæ vires resolvant, cruditatem in humoribus augeant, in desipientiam, & phrenitidem non raro ægrotos deducant, atque non minus in exitiales tremores ac convulsiones. Somnus perpetuo magni momenti erit ad salutem prænoscendam, si bonus naturalisque sit. Nam paucissimi aut nulli sunt, qui morbo vexentur pernicioso, & probe, idest naturaliter seu secundum consuetudinem, dormiant, At dormientibus etiam non omnino fidere debebimus, quum ex iis non pauci sint, qui etsi sint moribundi, recte dormire videantur. Sed hic, quod una cum virium languore prodeat, a bono distinguetur, atque etiam, quod nedum non juvat, sed quinimmo etiam lædit. Quod fit tanta affectione cerebrum occupante, quam neque somnus digerere, & consumere queat. Hinc Hippoc. *in 2. lib. Aphorism.* 1. dixit: *Quibus in morbis somnus laborem facit, mortale. Si vero juvat, non mortale.* Alii vero gravioribus somnis & longioribus utuntur, qui non inter somnos, sed soporiferos potius affectus sunt adnumerandi. At de his in sequentibus libris accurate scribemus. Magnas inflamationes appellamus, quum ex ipsarum vehementia, tum si fiant in membris principibus, eæ omnes multum sunt merito timendæ; veluti parvæ, atque in ignobili membro, parum aut nihil. Quid læsæ partis varietas ad

A Morbi tolerantia.

A somno.

A parte affecta.

ad prognosticum faciat, alias dictum est. Cui hoc unum addimus, partem affectam vel principem, vel non principem tanti momenti esse Galenum docuisse, ut in acutis morbis humores malignos in principem partem recurrentes, exitium; & in non principem ac ignobilem, salutem ægrotis inferant. Gravissimos itidem morbos esse ab humorum multitudine concitatos, omnes medici statuunt, præcipueque si multitudo humorum sit eorum, qui naturæ maxime adversantur, quos ipsa propterea difficillime ac tardissime concoquit, corrigit, aut a partibus affectis expellit, quales sunt bilis æruginosa, usta, atra vocata, summe putridi ac virulenti humores. Non tamen ob id, qui ab humoribus quantitate paucioribus excitantur, omnes periculo vacant. Sæpe enim valde exitiales observamus morbos a pauco, sed tamen virulento humore. Cujusmodi fuit phrenitis, qua ille, de quo Hippoc. scripsit *in tertio libro Epidem. sect. 3. Ægr. 4. p.* 1100. quatuor diebus interiit. Hoc Galenus *in libro sexto de locis affectis*, exemplo quum ictus scorpionis, seu veneni, perquam quantitate exigui, tum seminis corrupti, quibus sævissimi morbi & symptomata concitari solent, verum esse demonstravit. Ex turgentibus etiam humoribus non minus graves, & periculosi morbi concitantur. Quando hi, præterquam quod turgentes periculum invehunt, ne in partem corporis principem irruentes, morbum gravissimum faciant, id etiam habent, ut ipsorum mala qualitate morbis vim pernicialem addant. Medicamenta etiam, quicquam utilitatis seu juvamenti non afferentia, morbum usque adeo perniciosum, quem natura neque arte adjuta superare queat, præmonstrant. De quibus Hippoc. *in 3. Epidem. com. 3. text. 65. p. 1086. lin. 13. Et oblata ægre admittebant, nam purgationes multos offendebant*. Facta quidem tempore debito in acuto morbo sanguinis vacuatione, aut per venæ sectionem, aut per malleolorum scarificationem, aut alio modo, aut medicamentis vel lenientibus, vel purgantibus vomitoriis, aut dejectoriis, purgatione, si ægroti nihil juventur, judicium redditur difficile. Pravorum siquidem humorum crudorum, naturæ minime cedentium, multitudinem significant, unaque naturam morbo longe debiliorem redditam esse, quæ, priusquam morbum concoquere queat, succumbit. Hujusmodi vacuationis Hippoc. meminit in *lib. 4. Aphorism. 56.* dicens: *Febricitanti sudor superveniens, febre non deficiente, malum.* Et *in 1. Prorrheticorum text. 7. Qui in hypochondrio febri refrigerata ardores relinquuntur, tum alias tum in sudoribus, mali sunt.* Et *in lib. 1. text. 39. tum & in Coac. præsag. text. 53. Inquietatio cum sudore, est mala*, &c. *Prorrheticorum libro primo text. 67. Flammans quoque cum sudore facies in his mala.* De sputis *lib. Prognosticorum pag. 41. lin. 33. Omnes autem excretiones malæ sunt, quæ non sedant dolorem.* Quæ itaque juvare deberent, cujusmodi sunt medicamenta omnia, & non juvant, aut exitii aut saltem difficilis judicii sunt indicia. Quod Gal. *in libr. 3. Prorrh. text. 35.* expressit, hunc in modum scribens: *Sanguinis eruptio non judicans, vel mortalis, vel judicatu difficilis, ita sudor vel copia, tum urinarum, tum dejectionum, tum vomituum, vel quæ per hæmorrhoidas, vel uterum excernuntur, & parotides & ceteri abscessus.* Et paullo post: *Quæ namque ex judicatoriis nihil juvant,*

Ab humorum multitudine.

Quantitate.

Turgescentia.

Ex medicamentorum utilitate.

ſunt judicatu difficilia: Quæ non etiam in contrarium repunt, ſunt letalia. Alibi dixit letalia eſſe, quæ cum ſignis letalibus, & judicatu difficilia, quæ non cum ſignis letalibus, apparent. Itaque hoc eodem modo remedia ægrotis nihil juvamenti afferentia, difficilis erunt judicii, & quæ nedum juvabunt, ſed quinimmo etiam ægrotos lædent, ſeu ab ipſis ægrotis in deterius mutantur, atque abeunt, exitium præmonſtrabunt, quod Hippocrat. *in ſect. 2. Aph. 2.* de ſomno expreſſit, quum dixerit: *Quibus in morbis ſomnus laborem facit, mortale: ſi vero juvet, non mortale.* Quo ex medicis præſidiis, quæ juvant ægrotos, ſalutarem ſane morbum ſignificant. Idem ex omnibus naturæ excretionibus juvantibus, (quas criſes Medici vocant) judicari ſolet, quæ enim juvant, ſalutare itidem; & quæ non juvant, difficile judicium reddunt; atque quæ lædunt in acutis morbis exitium prænuntiant: omniumque certiſſimum, ubi aliqua ſigna prava illuxerint, cujuſmodi ſunt, in ardentiſſimis febribus tremores, convulſiones, refrigerationes extremorum cum ardentiſſima ſiti, deliria, atque alia multa, quæ alias accurate recenſuimus, atque poſterius de ſingulis accuratius agemus. Atque hæc de ægrotantium morte ac ſalute a naturæ morbique viribus, atque a futuri ſtatus cognitione præſagienda dicta ſint, & quod hactenus de iis univerſaliter ſcriptum eſt, nunc in ſequentibus libris ſpeciatim; de ſingulis ſymptomatis, quibus natura, tum robuſta, tum debilis, adverſus morbum dignoſcitur, agendum erit, atque his noſtra prædicendi methodus abſolvetur.

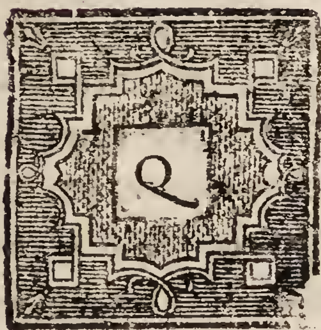
FINIS LIBRI PRIMI.

PROSPERI ALPINI MAROSTICENSIS, DE PRÆSAGIENDA VITA & MORTE ÆGROTANTIUM.

LIBER SECUNDUS.

CAP. I.

De quibus in toto opere sit agendum.

UUM in primo libro de Ægrotantium salute, ac exitio Prognosticum a naturæ morbique cognitione pendere diximus, atque etiam ex quibus vires utriusque tum prævalidæ, tum debiles innotescerent, plane fuerit demonstratum, superest modo, ut de earumdem virium fortitudine, atque debilitate speciatim agamus. Ex his siquidem totum prædicendi artificium nobis innotescit, in ipsorumque accurata observatione consistit. De hoc vero agentes, ab iis, quæ naturam morbo vel imparem viribus, vel firmiorem denotant, exordiemur. Itaque de his (quæ facultatum actiones firmas, vitiatas, diminutas, ac omnino exstinctas significare alias dictum est) sermonem primo faciemus, & postea de illis agemus, quæ tum morbos fortes, exitiosos, tum debiles, salutares denotant, a quibus ad particularium morborum, illorum inquam, quæ hominibus exitium inferre possunt varios eventus judicandos, descendemus. In his vero singulis tradendis, ut ordine non careamus, (quando nos ad dignoscendum prognosticum, singularum facultatum actionibus, uti instrumentis seu mediis, utamur) in primis circa eas actiones, vel sanas, vel vitiatas, vel diminutas, vel plane sublatas, quæ ab animali facultate, & secundo a vitali, atque demum, a naturali proficiscuntur, versabimur. Sed rem aggrediamur, ab internis sensibus principium facientes, quorum cognitio, quantum ad ipsorum morborum exitus prædicendos Medicis conducat, ab iis, quæ posterius scribemus, liquido cuique nostrum constabit.

Prædicendi artificium in quibus consistit.

CAP. II.

Quid mente constare in morbis significat.

Animalis facultatis actiones quænam, harumq; robur & debilitas quid ad præsagiũ in morbis.

AD indagandum morborum prognosticum exordiemur, ut nuper proposuimus ab actionibus animalis facultatis, quæ imaginatione, ratione, ac memoria perficitur; atque ab iis primo, quæ mentis seu virtutis ratiocinatricis, robur & debilitatem significant. Hæ si fortes, firmæ, ac perfectæ, vires istius facultatis prævalidas; si vitiatæ, diminutæ, ac omnino sublatæ, prælanguidas denotant. Itaque multum interest, in omnibus morbis actiones, quæ vim hanc animalem fortem seu firmam significant, atque prælanguidam, sedulo cognoscere. Hæ namque in cerebri malis, exitium, illæ salutem futuram prænuntiant. Quæ nos haud fallent, si cum ipsis facultatum aliarum actiones æque responderint; fit enim aliquando, quum recte tum vitales, tum naturales vires valuerint, ut mens in ægrotis turbetur, quæ non raro salutaris crisis fit indicium. Ea quamquam Hippoc. *in Sect.* 2. *Aphorism.* 33. dixerit; *In quovis morbo mente constare; & bene se habere ad illa, quæ offeruntur, bonum:* Nihilominus in multis morbis mentis constantia licet ex bonis signis sit, nullo modo salutem prædicit, quandoquidem multi ex pleuriticis, peripneumonicis, anginosis, hepatis, lienisque, ac aliarum partium inflammationibus atque ex febricitantibus sine ulla mentis vacillatione moriantur. In septi vero transversi, renum uteri, cerebri, spinalis medullæ, nervorum, partiumque nervosarum juxta cerebrum positarum, aut quibus cerebrum maxime consentit, inflammationibus ægrotos sanos mente esse, non obscurum recuperandæ salutis indicium existimatur. Nullus etenim, aliqua supradictarum partium ex præcipuis, vel multis simul inflammatis, prudens ac sapiens moritur. Ex quo in talibus morbis ægrotos mente constare optimum est, præsertimque si id cum aliis signis bonis appareat: scitu vero dignum censet ad hoc, ut distinguantur mente recte valentes ab iis, qui modo aliquo vacillant, ut eos qui mente constant intelligamus; sæpe enim fit, ut medici hac in re plurimum decipiantur, atque errent, putantes quosdam viros prudentes & sapientes esse, qui vere delirant, & aliquos vacillantes, qui recte sapiunt. Mente vero hi constare dicuntur, in quibus omnes voluntariæ actiones plane firmæ, seu illæsæ spectantur, ac in ipsis obeundis partium solitum decorum ad unguem servatur, nec non ubi interni sensus recte atque secundum consuetudinem valent, suaque munera obeunt. Vel mente denique constare eos dicimus, ut Galeno quoque placuit, qui loquuntur, aguntque singula rationi consentanea. Sed de his nunc satis, in sequenti enim capite istud nos accuratius scribemus.

Mentis constantia in quibus morbis salutem non prædicit.

Mente constare in quibus morbis optimum.

Mente constare quinam dicuntur.

CAP. III.

Quid sit mente non constare, qualibusque signis, quum præsens de mentis incostantia, tum futura prænoscatur, & de deliriorum differentiis atque causis.

QUemadmodum ægrotos in omnibus morbis mente constare, seu quod ad rectricis facultatis actiones pertinet, recte ac secundum consuetudinem se habere, bonum esse affirmavimus; sic illos quovis modo delirare, seu vacillare, seu non recte secundum consuetudinem sapere, malum fore ad salutis prognosticum signum, dicimus. Quo signo in acutis morbis sæpe exitium prædicimus. Ceterum ad illustrandam prædicendi rationem, primo quid per mentis inconstantiam, & secundo qualibus signis præsens inconstantia nobis innotescat, & futura prænoscatur, explicandum; atque tertio de amentiarum seu deliriorum differentiis atque causis, non minus accurate agendum, duximus. Quod itaque ad primum attinet, mente non constantes seu deliros Galen. appellat, qui loquuntur, aguntque nihil rationi consentaneum, qui tamen, non recte omnes deliros, seu mente aberrantes expressisse visus est: quando nedum eos, qui nihil agunt vel loquuntur rationi consentaneum, at omnes, qui quippiam tantum agunt, aut loquuntur præter consuetudinem, etsi in multis sapientes videantur, amentes, seu mente aberrantes, seu delirantes vocari oportere patet: dux etiam primus Hippocrates, ex altera tantum rectricis facultatis actione læsa, delirium sæpe cognoscit, ut *in libro secundo Aphoris. Text. 6.* ex dolore quem non sentiunt ægri, dixit enim: *Quicumque dolentes parte aliqua corporis, omnino dolorem non sentiunt, iis mens ægrotat.* Et in *Prognost.* 1. *text.* 55. *Pag.* 37. *lin.* 48. ex solo decubitu: *In ventrem autem cubare, qui in sanitate non est solitus ita dormire, quo tempore sanus fuit, malum est, delirium enim, aut dolor circa ventris sedes significatur.* Galenusque etiam in 1. *Prorrhet. 6.* a sola sputatione delirium dignosci tradidit. Et *in primo Prognost. Pag.* 38. *lin.* 1. ex manuum indecora gesticulatione, quum ægri festucas colligunt, frustraque venantur muscas: ac non minus ex sermone, & responsione ægri; Auctor enim 1. *Prorrhet.* 44. *Et in Coac.* 51. ait: *Ferocem responsionem in homine modesto, atque in feroci modestiam, delirium significare, & garrulitatem in taciturno, ac silentium in garrulo.* Hæc & quam plura alia exstant exempla, quibus homines ex una tantum læsa actione deliri reputantur. Quare dicamus nos illos mente aberrantes fore profecto dicendos, in quibus alia ex voluntariis actionibus præter rationem vel exsuperans, vel deficiens observatur, & in ipsa solidum decorum non servatur, veluti si manus indecore moveatur, festucas frustra colligendo, aut muscas venando, vel aliquod præter consuetudinem, atque sine causa; ut etiam qui præter consuetudinem, parum, vel multum, vel indecore obscæna turpiaque loquuntur, verbaque incomposita, & non constantia; & qui tardius, quam necessitas

Mente non constantes quinam dicuntur.

Signa quibus delirantes cognoscuntur.

expostulat, respirant; aut pudenda coram astantibus denudant; vel eos deliros dicimus, in quibus sensuum defectus in animo observatur, in animo inquam, non advertente sensibilium species, quæ iis objiciuntur, vel frustra eas, quæ non ipsius sensibus objiciuntur, sentiant. Ex quibus ii profecto delirant, qui solitis sensibus, sine causa defecerunt, vel iis præter consuetudinem utuntur, aut quum ægri aliqua ex voluntariis actionibus careant, vel abutantur. Quæ notæ, ac delirantium conditiones in Coacis præsagiis 2. *coac. præsag. sec.* 1. *text.* 10. *Coac.* 47. perbelle hisce verbis exprimi videntur: *Facere quid præter consuetudinem, velut instituere, velleque ea, quæ prius non consueverat, aut contrarium iis, quæ fuerunt consueta, malum, & proximum dementiæ.* Quævis igitur mutatio, in moribus, in gestu corporis, in voce, sermone, in sensuum judicio, hominem delirum, atque alium a seipso factum denotant. Sed nunc ad particularia magis inconstantis mentis signa accedamus, (quod est caput secundum a nobis propositum) illa in memoriam revocantes, quæ variis locis tum Hippoc. 1. *Prorr.* 44. *text.* 6. cum Gal. memoriæ prodiderunt. Quæ hæc erunt: *Ferocem responsionem in homine composito & modesto, atque in feroci & incomposito modestiam, delirium significare.* Ex *lib.* 1. *Prorrhet.* 49. *& Coac.* 213. ut nuperrime meminimus, & aspectum audacem, atque ferocem esse phreniticum. Idem quoque significari ab ægrotis dolorem non sentientibus, atque lingua exustis nihil sitientibus, vel exiguum potum exposcentibus. Nec non pulsu hypochondriorum cum frequenti oculorum obtuitu. Quod & oculos sublimes, atque instabiles denotare Gal. *in* 1. *Prognost. Hipp. Prognost. p.* 38. *Lin.* 57. *& Coac.* 227. *&* 228. tradidit. Eodem quoque modo ex decubitu in ventrem præter consuetudinem Hippoc. *in eodem lib.* 1. *Prognost. text.* 23. 24. *Prognost. pag.* 37. *lin.* 48. delirium notari dixit. Et Gal. *in Comment.* idem testari supini cubantis crura admodum reducta, distractaque & insolitum dentium stridorem, quod ibidem *lin.* 52. Hippoc. docet, nec non in summo morbi vigore ægrotos velle residere, atque nuper commemoratas manuum gesticulationes, quippe ad os manus ferri, aut frustra ægrotos muscas venari, festucasque colligere, aut de veste pilos evellere, aut de pariete stipulas carpere, uti in Dealcis uxore, quæ in Leio decumbebat, Hippocrat. *Epidem. l.* III. *Sect.* 3. *Ægr.* 15. *p.* 1114. *Confer. & lib. Progn. p.* 38. *lin.* 1. *lib.* 1. *Prorrhet. text.* 34. *& Coac.* 76. observavit. Delirantis etiam non obscurum signum erit, modestos ægrotos, omniumque maxime mulieres, assidentibus devorato pudore pudenda sine causa nudare. Quod & respirationem magnam ex intervallis editam significare tum Hippoc. in Prognostic. *p.* 38. *lin.* 8. tum Gal. *in* 2. *de respirat. cap.* 5. tum *in* 3. *Epidem. sect.* 3. *Ægr.* 15. *&* 16. *p.* 1114. *& seq. text.* 3. 19. docuerunt. Idem notat palpitatio hypochondriorum, non minusque ægrotos non agnoscere familiares, ex Coacis præsagiis *text.* 282. 298. 300. 308. *&c.* delirium testatur. Atque *in* 1. *Coac. præs. sec.* 1. linguas *Coac.* 233. & 1. *Prorrh.* 19. *&* 20. vocesque *Coac.* 99. *&* 1. *Prorrh.* 19. obtremiscentes, frequentem *Coac.* 244. *&* 1. *Prorrh.* 6. spuitionem, urinasque *Coac.* 596. *&* 1. *Prorrh.* 29. mingi in non recordantibus, mictas *Coac.* 198. *&* 1. *Prorrh.* 32. prærubras

Mentis inconstantis particularia signa.

bras esse cum sublimi. Vocem item *Coac.* 99. & 1. *Prorrhet.* 19. clangolosam, linguas *Coac.* 234. &c. *Prorrhet.* 3. densas, vomitus *Coac.* 169. & 1. *Prorrhet.* 10. æruginosos cum surditate, tinnitus *Coac.* 131. & 1. *Prorrhet.* 18. aurium in acutis febribus, dolores *Coac.* 309. & 1. *Prorrhet.* 36. circa umbilicum palpitantes, atque 1. *Prorrhet.* 22. laterum raros & 1. *Prorrh.* 37. coxæ occultatos, cum urinis suspensionem elatam habentibus, ipsasque *Coac.* 582. & 1. *Prorrhet.* 4. urinas aquosas, albas, cum suspenso, elato, rotundo, & capitis dolore in turbulentis, vigilibusque mentis aberrationem indicare, quemquam in Hippoc. & Galen. scriptis versatum, non latet. Auctor *Prorrh.* 1. *Prorrhet.* 17. addit: *Ex vomitu fastidioso, vox clangosa, oculique concretum pluvisculosum habentes, insaniam ostendunt, ut Hermozygi uxori, quæ vehementi insania acute correpta, muta obiit.* Et in sequenti textu: *Si in ardente febre aurium sonitus cum caligine fuerit, provenerit-que in naribus gravitas, mente ex melancholia aberrant.* Gal. etiam *in* 5. *de loc. affec.* scribit: phreniticis delirium non subito, sed paullatim fieri, neque affatim quiescere, ipsumque præcedere solent interim vigiliæ, interim somni turbulenti, cum manifestis imaginibus, a quibus clamant nonnulli, & exsiliunt; aliquando oblivio irrationalis accedit, ita ut aliqui, quum vas ad mingendum tenuerint, mingere non recordentur, aliqui cum tumultu insolito ac temeritate, ut nuper dictum est, respondeant, quum antea fuerint mansueti, ac mites; parvo item potu utuntur, respirationemque habent magnam atque raram, atque dolet iis nonnumquam occiput, pulsus parvi sunt & duri. Quum vero propius ad phrenitim accedunt, oculi apparent vehementer squalidi, lacryma in altero oculorum acris, lippitudo, venæque oculorum sanguinis plenæ cernuntur. Item sanguinis stillicidium e naribus fit, quo tempore nihil prudenter respondent, floccos evellunt, festucas carpunt, febris aridior, æqualior, sine magnis mutationibus uniformis, lingua salebrosa, & aliquando surdastri, aliquando mæsti, & vix quicquam respondentes, dolorificumque non sentientes. Atque hæc signa ad dignoscendos mente non constantes seu deliros, nobis sufficiant. Ex quibus multa delira-turos ægros, seu mente casuros decernent, uti vigilia, quæ sæpe delirium antecedit: ut *in* 2. *Prognosticorum pag.* 39. *lin.* 52. Hippoc. meminit: Utrumque enim quippe tum illam, tum delirium excalfacto aut exsiccato cerebro, excitari Gal. *in lib.* 4. *de præsag. ex pulsibus* prodidit. Somni etiamnum turbati, atque tumultuosi, conspicuique, a quibus ægri clamant, exsiliunt, futuri delirii sunt præsagia: de quibus in Coacis præsagiis *text.* 83. *Turbulentæ, ferocesque excitationes e somno delirium adferunt.* Aurium quoque tinnitum, & sonitum insaniam sæpe præcedere Auctor Prorrheticorum *lib.* 1. 18. meminit, non minus, & surditatem, *ibid.* 32. si præsertim cum urinis appareat habentibus suspensionem elatam ac sublimem. Oblivionem quoque sæpe ante phrenitim manifestari, Galenus *in quinto de loc. affectis*, ut nuper etiam meminimus, prodidit. Dolor item capitis vehemens, & assiduus in acutis febribus delirium portendit, præsertimque in auribus qui obseruatur, ex Hippocrate *in* 3. *Prognosticorum pag.* 44. *lin.* 45. Nec non si dolor cum præcordiis revulsis appareat, de quo *in Coacis præsagiis*

Deliria futura ex quibus signis præsentiuntur & portenduntur.

giis sect. 1. *text.* 119. *Capitis dolori in acuto morbo, præcordia revulsa, siquidem sanguis non effluet, in phrenitim procedit.* Non minus & vigilia cum aurium sonitu vel tinnitu, vel surditate, ni hæmorrhagiam indicaverint: Et *in* 1. *Prorrheticorum* 38. hæc quoque una observata delirium prænuntiare, ita legitur: *Quibus alvus liquida, lassitudo, capitis dolor, sitis, vigilia, obscuritas & impotentia fuerit, ut hi mente moveantur, spes est.* Dolorem capitis assiduum ad prænuntiandam desipientiam maxime facere, testatur Auctor *libri septimi Epidemiorum tex.* 120. *&* 121. Item dolor hypochondrii non raro fit delirii nuntius. Quod in muliere *Epidem. lib.* 1. *Ægr.* 13. *pag.* 990. trimestri fetu observatum, idemque significat palpitatio, nec non qui circa umbilicum continuant in morbo acuto dolores, *ex tertio Epidemiorum Ægrot.* 3. *p.* 1067. *conf.* 1. *Prorrhet.* 36. Idem dolores in ignobili parte exorti, qui occultantur fere continuo; *ex primo Prorrheticorum* sparsim: in eodem libro *Text.* 22. scribitur: *Rari in his laterum dolores delirium ostendunt:* & *in* 1. *Prorrhet.* 37. *Si quippiam in urina sublime petierit, occultato coxæ dolore, delirium portendit, & quæ circa aurium sonitus talia existunt*, quod Hippoc. *Epidem. lib.* III. *Ægr.* 5. *p.* 1101. Larissæ calvo vidit accidisse, cui occultato femoris dextri dolore statim delirium accidit. 1. *Prorrhet.* 97. Lateris quoque dolor in pleuriticis, si absque ratione evanuerit, portendit delirium. Non raro & sputa rotunda, ex Prorrheticis *Lib.* 1. 6. *& Epid. Lib.* 6. *sect.* 3. *text.* 27. *& sect.* 6. 21. *pag.* 1176. *&* 1190. frequensque sputatio sine causa idem notant, & Hippocrates *in* 5. *Aphoris.* 40. ait: *Quibuscumque mulieribus ad mammas sanguis colligitur, furorem significat.* Et *in quarto libro Aphorism.* 72. Galenus urinas albas lucidas, idem portendere tradidit, quod & turbidæ in acutis morbis minantur, maximeque in turbulentis, & vigilibus, habentes, ut alias dictum est suspensionem elatam, *ex lib.* 1. 4. *Prorrheticorum & Coac.* 582. Pulsus item in alis atque in Hypochondriis, magnaque & rara respiratio *ex primo Prognosticorum pag.* 38. *lin.* 8. *&* 34. Et *in Prorrheticis lib.* 1. 11. *& Coac.* 275. hæc de his quoque habentur: *In acutis morbis dolorosa in faucibus gracilia, pusilla, strangulantia, atque quum æger hiaverit, non facile os tum cogere tum claudere, mentis alienationem portendunt.* Vomitus 1. *Prorrhet.* 10. *& Coac.* 169. etiam æruginosi, seu virulenti cum capitis doloribus assiduis, vigiliis, surditateque, certa delirii futuri, tum singula ipsorum per se sola, tum multo magis omnia, & ipsorum etiam quædam simul in febre acuta conspecta, sunt indicia. Atque ex his futura deliria præsentiri, ac portendi, dictum quum sit, nunc deliria in suas species atque differentias distincta spectemus, non minusque ipsorum causas. Quibus quidem neglectis impossibile profecto videtur, nos delirantium Prognosin recte assequi posse. Nomine autem non constantis mentis (ut hæc aggrediamur) nos mentis aberrationem, vacillationem, alucinationem, amentiam, insaniam, desipientiam, delirium, atque phrenitidem comprehendimus, non constantesque mente ægrotos hisce nominibus intelligimus. Quæ affectio symptoma maxime est ratiocinatricis imaginatricisque potentiæ. Hæc enim potentia, ut docet Gal. *in lib. de different. symptom. cap.* 3. vel est deficiens, ejusque motus est imbecillus, uti in

Mentis inconstãtia quænam affectio & unde.

in Coma, & Lethargo; vel eſt reſoluta, ut in catalepſi, *caron* vocato; vel denique eſt vitiata, ubi ejus motus pravus erransque exſiſtit, uti in delirio & phrenitide. Eodem modo de ratiocinatrice, nam vel ipſa quoque eſt deficiens ſeu diminuta, ſeu aliqua in parte reſoluta, quæ *moroſis* & fatuitas dicitur; vel omnino reſoluta ſublataque, quæ amentia vocatur: vel denique vitiata, ubi ejus motus depravatus erransque exſiſtit, quod ſymptoma delirium quoque appellatur. Accedit etiam haud raro, cum his duabus læſis potentiis, memoria iisdem vitii differentiis læſa. Aliquando in mente aberrantibus ſola imaginatio læditur, aliis illæſis, ut Galen. *lib. de ſymp. diff. cap.* 3. in Theophilo obſervavit. Et aliquando ratio ſola, illæſa tum imaginatione, tum memoria, quod phrenitico contigiſſe in libro nuper allegato Galen. memoriæ prodidit. Plerumque vero utraque tum imaginatio tum ratio vitiata ſimul deprehenduntur, ut in iis, qui quum delirant, imaginantur ea, vel quæ non ſunt, vel ea profecto, quæ ſunt, non imaginantur, obſervatur; loquunturque ac agunt nihil rationi ac imaginationi conſentaneum.

Deliriorum diviſio & differentia.

Dividuntur vero omnes mente non conſtantes in eam, quam proprie amentiam, inſaniam, ecſtaſin, deſipientiam, mentis aberrationem, vacillationem, alienationem vocamus, & in eam, quam Græci *paraphreneſin* & noſtri delirium dicunt, atque tandem in phrenitidem. Quam Gal. cum Hippocrate ab aliis deſipientiis, quod cum febre fiat, diſtinxit: De qua *in ſecunda de ſympt. cauſis cap.* 7. Nominantur autem ex his, quæ quidem cum febre ſunt, phrenitides, quæ ſine febre ſunt, inſaniæ, Græce *maniæ*. Quæ a deliriis perpetuitate delirationis diſtinguuntur, nam etſi deliria ſeu paraphreneſes cum febre fiant, non tamen ſunt perpetua, veluti de phrenitide dicitur. Gal. quidem multis locis affirmavit Hippocratem vocare eos phreniticos, qui perpetuo delirant, uti paraphreneſes vocat deliria, quæ tantum vel in acutiſſimarum febrium ſummo vigore apparent, ipſiſque declinantibus declinare obſervantur; quare continuitate delirii, atque ipſo etiam delirio ſenſim ac ſenſim prodeunte, phrenitici a diliriis deſtinguuntur, iis exceptis, qui ſepto tranſverſo inflammato mente moventur, hujuſmodi ſiquidem deliria non facile a phrenitide diſtinguuntur, quod & ipſa cum febre fiant perpetueque exſiſtant, ex qua difficultate antiqui putarunt ſepto tranſverſo inflammato homines phreniticos evadere, atque ob eam ſuſpicionem *phrenas* illi appellarunt, tamquam φρονεῖν, ideſt, ſapienti parti conferat quippiam. Diſtinguit vero ab his phreniticos Gal. quia phrenitici magnam edunt reſpirationem, atque ex longis intervallis, quum quæ in delirio ex ſepto tranſverſo obſervatur, inæqualis ſit ita, ut modo exigua appareat, atque frequens, modo magna & anguſta, quæ reſpiratio in phrenitide non fit, niſi pars aliqua reſpirationi ſervientium ſimul, vel inflammatione laboret, vel aliquo dolore vexetur, quam Galen. *in* 2. *lib. de reſpir.* accuratius docuit. Præterea in delirio ex ſepto tranſverſo ſtatim hypochondria tenduntur, quod in phrenitide poſterius fit, eaque ſtatim a principio revelli, proprium eſt illiuſce delirii. Demum ex omnibus accidentibus, quæ phrenitidem ſequuntur, uti ſunt, oculi rubentes ac inflammati, facieſque tota calore æſtuans, & reliqua alias a nobis accuratius expoſita, vel nulla, vel pauca, & levia in his apparent. Accedit quod delirium

Phrenitides quomodo a delirio differant.

Paraphrenitides quid.

Quomodo a Phrenitide diſtinguuntur.

iſtud

Phreniti-dis variæ differentiæ.

istud veluti repente fit, & in phreneticis delirium paullatim incipit. Phrenſitidis etiam aliæ multæ differentiæ obſervantur, una ſiquidem eſt, quæ μανιώδης dicitur, in qua ægri calcitrant, pedibus feriunt, mordicus impetunt, excandeſcunt, eos, qui ingrediuntur, hoſtes habentes; quod ubi feroces eſſe incipiunt, ingentiaque mala perpetrant, vehemens dicitur, hancque Greci Θηριώδην appellant, & noſtri ferinam ac melancholicam. De qua Auctor Prorrheticorum *Text. 26. & 123. Quæ pauco tempore feroces fiunt deſipientiæ, ferinum eſt*. Altera obſcura, mitis, in qua ægri obſcure blandeque delirant, uti vix tales dignoſcantur: Hi *in Coacis preſagiis Text. 65. ubi mentis emotiones cum taciturnitate in eo, qui voce defectus non eſt, pernicioſa dicuntur* (*Vid. &* 1. *Prorrhet.* 54.) moti mente cum ſilentio vocantur, de quibus *in Prorrheticis Lib.* 1. 34. *Tremulæ, obſcuræ, contrectabiles deſipientiæ, valde phreniticæ*. Græci has (ut alias dictum eſt) ἀσαφώδεις vocant, & noſtri obſcuras, quæ nedum ab idiotis, verum etiam a doctis Medicis non raro ignorantur. Tales enim ut Gal. *in* 1. *Prorrh.* 33. ſentit, nedum tumultuoſe non exclamant, non exſiliunt, ſed quieti quinimmo jacent, neque prorſus loquuntur, neque figuram decubitus permutant, ſæpiuſque, qui ita affecti ſunt, familiaribus opinionem præbent, quod mox ſint, ſi quod fiat ſilentium, dormituri. Clauſis itaque feneſtris conquieſcunt cuſtodes, tempus in his interdum longum conterunt, dormire ægrum, quod neque loquatur, neque moveatur, arbitrati, ægro ipſo non dormiente, & manus quiete movente, non ſecus quam qui per levem contrectationem aliquid vel tangere, vel invenire volunt. Horumque alii clauſis palpebris hæc agunt, & interrogati de aliquo, neque prorſus oculos aperiunt, alii, poſtquam aperuerunt, aut paullo poſt claudunt, aut immoti obſervant affectionem a Gal. hecticam appellatam. Sed videtur hæc deſipientia ſignis profecto cum ea, quæ ex Comate & Lethargo fit, convenire. Quamobrem mutatio, diſtinctioque quælibet ipſarum erit dignoſcenda. Etenim quæ cum Comate, vel Lethargo, (quem Græcorum aliqui ut Gal. ait. *Typhomaniam* vocarunt) fit in principio morbi, perſeveratque diu: aſaphodis, ſeu obſcura, ſeu ut Gal. placuit, hectica dicta, numquam in morbi principio, ſed morbi progreſſu, poſt vehementem aliquam inſaniam. Etſi veternoſa comatoſaque etiam a frigido humore, atque etiam a multo ſanguine, poſt morbi principium ſæpe concitetur; quæ aliquando vel bonam vel malam criſin antecedit & apparet, in qua languidos pulſus, duros, anguſtos atque parvos obſervamus, quales in illa deſipientia non obſervantur. Sed jam de ipſarum cauſis agamus. Deliria omnia a calidis mordentibuſque ſuccis concitari Gal. *in lib.* 2. *de ſympt. cauſ.* tradidit, præcipueque a flava bile, atque ſæpe ex calidiori cerebri intemperie. Omnia vero deliriorum genera, vel inſaniæ, vel phrenitides, vel paraphrenitides a cerebri læſione oriuntur. Speciatimque deliria, quæ duplicia exſiſtunt, ea inquam, quæ tantum in ſummo febrium acutarum vigore excitantur, quæque a calidis mordentibuſque vaporibus ſurſum in caput ſublatis, ortum habent. Alia vero deliria, quæ ſine febre manias, ſeu inſanias, Medici appellant, quas cum febre phrenitides Gal. vocat, quum tamen veræ non ſint, niſi phlegmonem in cerebro, aut ejus membranis, ſanguis biliofus ex Gal. *in* 2. *ſympt. cauſis*

Aſaphodes quid.

Typhomania quid & quo morbi tempore fit.

Deliriorum omnium cauſa.

caufis cap. 7. efficiat. Hæc vero raro fit, uti frequentius phrenitica illa defipientia, quæ a calidis humoribus in cerebro, vel ejus involucris delatis fine phlegmone concitatur. Quales Hippoc. *in* 1. *Epidem. comm.* 2. *Sect.* 2. *tex.* 73. *pag.* 954. obfervavit. Hæcque fiunt tum a fanguine, tum a bile, cerebri locum, in quo princeps animæ pars refidet, prehendente, ut Gal. 2. *de fympt. cauf. c. ult.* meminit: vel a flava tantum bile, quæ etiam febris exurentis incendio exufta, atque in nigram verfa, vehementem illam defipientiam, Græcis *Maniodin*, *Thiriodin*, ac noftris (ut alias dictum eft) ferocem, furiofam, ferinam, melancholicamque, appellatam efficit, quæ fit ab exufta bile cerebro, membranifque immodice reficcatis, cum qua ægri fæpe in tremorem incurrunt, atque convelluntur: In hæc fane fymptomata non nifi vehementiffimas ac exitiofiffimas phrenitides illabi Gal. tradidit. Eæ vero defipientiæ cum febre, phreniticæ quoque vocatæ, fiunt nedum ab humoribus calidis, verum etiam ut Gal. *in* 3. *Epid.* docuit, a frigidis, nempe pituitofis in cerebro putrefcentibus, qui putredine calorem acrimoniamque, quibus in cerebro eiufque membranis læfis delirium concitatur, acquirunt. At hæc deliria, ab iis, quæ calidi humores concitant, fomno, atque etiam fopore diftinguuntur, quatenus qui ex frigido humore delirant etiam fimul dormiant, vel veternofum affectum fimul habeant; & a calidis humoribus defipientes vigiliis quoque fimul infeftentur. Fit etiam non raro, ut tum calidi, tum frigidi fimul, humores permifti miftam defipientiam ex delirio & lethargo, ut Gal. *in* 1. *Prorrhet.* meminit, pariant. Hique ambo contrarii affectus a principio ad finem ufque quum continuent, ægri tum vigilant, tum ad fomnum inclinationem habent; interimque magis phrenetici obfervantur prout bilis pituitæ prævalet, & interim plus lethargici, feu Comatofi, prout pituitofus humor biliofo fit copiofior. Hæque funt omnes phreniticarum defipientiarum caufæ, a quibus quoque vera phrenitis, quæ eft ab illis fuccis in cerebro ejufque membranis orta inflammatio, ortum habet, quæ a pallida bile mitior eft, a flavaque vehementior, & omnium maxima ab eodem humore incendio febrilis caloris peraffato. Ea vero defipientia obfcura, afaphodis Græcis dicta, quæ cum filentio fit, pro caufis prælanguentem facultatem animalem, atque hecticam quamdam, ut Gal. *in Prorrheticis* docet, temperiem habet. Quum enim vel inflammatio, vel flava bilis cerebrum occupat; initio quidem nondum per totum cerebri corpus permifcetur, fed in eo fervens fpiritus alterat & agitat: unde clamant ægroti, exfiliuntque; poftquam vero imbibita eft, atque hecticam cerebrum quamdam intemperiem acquifivit, ægroti filent, quietique manent, ut vix etiam deliri a Medicis dignofcantur: hanc fuperius diximus multis a veternofa diftingui, fed præcipue prælanguidis pulfibus parvis durifque. Quæ vero cum fopore prodit, vel a fanguine fit, fanguineque ac bile permiftis cerebrum invadentibus, vel a pituita bileque fimul miftis, aut ab humore crudo pituitofo, putrefacto, caloremque, & acrimoniam exinde adepto, vel demum a caloris nativi exftinctione.

CAP.

CAP. IV.

De salute a deliriis prædicenda.

Deliria quænam minus mala.

EX deliriis ea minus mala exsistunt; quæ non perpetuo ægrotos tenent, sed parvo tempore, atque cum signis bonis, vel non letalibus, prodeuntia. Quibus vires quoque debent æque respondere, quippe, ut sint validæ, quando deliria quoque prævalidas vires expostulent, quæ cum prælanguidis natura ægerrime vincit. Nullum vero ex deliriis, ut docuit Gal. 6. *Aphor.* 53. securum reputatur: *Minus vero periculosa, quæ cum risu fiunt: sicut temeraria omnium sunt periculosissima. In medio autem ambarum desipientiarum sunt, quæ cum studio fiunt.* Nullum tamen delirium, etsi unum ex maximis malis exsistat, per se solum certum exitii indicium esse poterit, veluti neque mentis quoque constantiam solam in ægrotis salutem indicare alias meminimus. Simul vero cum bonis signis delirium concitatum minus est timendum, præcipueque si, præterquam quod non est perpetuum, neque vehemens, feroxque exsistat, sed quinimmo magis leve, & parvum, utpote quando ægroti in paucis mente aberrant; magnum siquidem delirium Gal. *in lib. de diff. sympt. cap.* 4. etiam vocat, ubi variæ deliriorum species in ægroto simul observantur. Parva itaque levia in paucioribusque actionibus deliria observata minime omnium sunt timenda, maximeque si tantum per accessiones fiant. Verum neque satis ad mitem benignamque deliriorum naturam denotandum, ut delirium non sit perpetuum, sed etiam est opus, ut omni ferocitate careat, quando auctor *Prorrh.* 1. *text.* 26. dicat: *Quæ parvo tempore feroces fiunt desipientiæ, ferinum.* De quibus Gal. dixit: *Quum videris quempiam cum ferocitate desipientem, etsi paullo post sedetur, cognosce mentem ejus non febris ratione læsam esse, sed phreniticam subali affectionem, quæ post adaucta ferina tibi videtur.* Itaque delirium intermittens, non vehemens, sed leve, scil. mite, parvumque, quod præsertim fiat per accessiones, numquam erit exitiale. Sed cavendum, ne parvum miteque falso creditum nos quandoque fallat; etenim multi exitio proximi sic delirare non raro dignoscuntur, quibus *in Prorrhet.* 1. *text.* 34. *num.* 13. *Tremulæ, obscuræ, & contrectabiles desipientiæ, valde phreniticæ.* Quod facile ex prælanguidis viribus, ac aliis exitiosis simul observatis signis, perpetuitateque ab iis distinguitur. In eo namque vires prævalidæ, non perpetuumque est, atque sine exitiosis signis observatur, quale in *Milidia* vidit Hippoc. *lib.* 1. *Epid. p.* 991. *Ægr.* 14. In hoc pulsus sunt languidi, delirium perpetuum, cum signis exitiosis: quæ sane omnia, inquam, signa, tum cum delirio orta, tum quæ post ipsum illuxerunt, maximopere sunt observanda. Hæc enim non raro salutarem crisin antecedunt. Quæ Galeno *in* 1. *lib. ad Glau. cap.* 15. docente, fiunt sanguine, vel bilioso humore, ad caput critice recurrente. Apparent vero isthæc deliria, crisin portendentia, aliquando cum capitis dolore, gravitate, surditate, convulsione, atque aliis hujusmo-

Delirium mite & benignum quomodo ab parvo falso credito & exitiali dignosci tur.

Deliria crisin portendentia.

di

di multis. De his Gal. *in* 1. *Epidem.* (*Vide Hippocr. Epidem. lib.* 3. *pag.* 1066. *Ægr.* 3.) quum in Dealcis horto decumbentis historiam commentatur, scribit: *Nam quæ deliraverit in nona, & dextro oculo strabo fuerit, res sunt, quæ solent in judiciis evenire.* Et in Abderæ virgine *Epidem. lib.* 3. *pag.* 1103. *Ægr.* 7. delirium cum surditate judicium, quod tum pedum doloribus, tum sanguinis e naribus eruptione, est secutum, præcessit. Atque multo clarius id in muliere morosa visum est, de qua Hippoc. *in* 3. *Epidemiorum p.* 1108. *Ægr.* 11. *Tertio convulsiones conquieverunt, coma, & in somnum inclinatio, rursusque vigiliæ excitaverunt eam, continere se non potuit, multum deliravit, febris acuta, sub hanc noctem sudor multus toto corpore & calidus prærupit, libera febre dormivit, plana mente constitit.* Item delirium, sexta die in virgine Larissæ *lib.* 3. *Epidem. p.* 1110. *Ægr.* 12. observatum, largam sanguinis eruptionem indicabat, quod etiam in Herophyto Abderæ *ibid. p.* 1106. *Ægr.* 9. visum est. Cum dolore itaque, gravitate capitis, vigilia, comate, surditate, convulsione, oculorum caligatione, splendore, lacrymis involuntariis, aurium tinnitu, ignorantia, oblivione, tremore, anxietate, inquietudine, clamore, surrectione, spirandi difficultate, urinæ suppressione, rigore vehementi, æstu multo, sitique intolerabili, repente obortis, delirium sæpe judicium futurum prædicit, vel profluvium sanguinis, de quo in 5. *Coac. præsag. text.* 184. scribitur: *In quibus morbis ab anxietate delirium derepente fit, profluvium sanguinis significat*; vel urinæ, de qua Hippoc. *in* 6. *Epidem. p.* 1191. *sect.* 6. *text.* 22. *Urina multam subsidentiam habens, solvit deliria, qualis fuit Deuxippi*: vel per sudorem, de quo Gal. *in* 3. *de crisibus* ait: *Judicat autem phrenitidem sudor bonus, & præcipue si ex capite multus & calidus fluxerit, sudante simul reliquo corpore.* Et paullo post: *contingit autem aliquando, quod etiam per sanguinem e naribus erumpentem phrenitis judicatur.* In Coacis vero prædictionibus *text.* 483. per sudorem atque somnum solvi delirium docetur. Et *in* 7. *Aphor.* 5. Hippoc. scribit: *A furore difficultas intestinorum, vel aqua inter cutem, bonum.* Delirium itaque, quod bona aliqua vacuatio subsecutura sit, salutem prænuntiat, ac quoddam signum decretorium exsistit. Veluti pessimum erit, post quod mala sequetur evacuatio; quale est e naribus sanguinis stillicidium, sudores capitis frigidi, & aliæ hujusmodi vacuationes, de quibus posterius nos accurate agemus. Ideo distinguendum, num eæ bonæ malæve sint vacuationes, quod sane ex multis signis innotescit, quippe ab exeuntium quantitate, qualitate, loco, per quem fit, tempore morborum, diebus in quibus apparent, atque morbi allevatione. Bonæ siquidem sunt, si in ea copia, quæ multitudini humorum peccantium respondet, observantur, atque ubi, qualia desiderantur, evacuantur, perque loca convenientia, & congruo tempore, quippe in statu, atque in aliquo dierum decretoriorum, fiant, a quibusque morborum, symptomatumque vel sequitur allevatio, vel iisdem plane ægri liberantur. Sed ad tria præcipue in omni prædictione, (quæ magni perpetuo momenti exsistunt) animum adhibere oportet, quippe, ad arteriarum pulsationes, respirationem, ac ciborum appetentiam, quæ omnia profecto si inculpata, &

Vacuationes bonæ & malæ quomodo cognoscuntur.

firma,

firma, etiamsi cum exitioso aliquo signo sint, maxime ad prædicendam salutem valent. Quod Galen. *in tertio Epidemiorum com. 3. p. 1106. Ægr. 9. text. 89.* de Herophyti agens historia, meminit: *Cum delirio namque pulsus vehementes cum inculpata tum respiratione, tum appetentia, non incerta erunt indicia, quod ipsis natura prævalida ostendatur, quæ morbum sine dubio recte feret.* Ex his itaque, quæ simul cum deliriis per modum judicii apparent, quomodo salus interim præsentiatur, hactenus vidimus. Nunc ab iis, quæ postea illucent, quæque ipsorum deliriorum veluti morem significant, etiam perquiramus. Bonæ igitur post deliria factæ vacuationes, de quibus nuper satis a nobis dictum est, quales sunt largæ eruptiones sanguinis e naribus, de quibus egit Gal. *in 3. lib. de Crisib. cap.* 8. Menstruæ item purgationes cum delirio, & post ipsum conspectæ, quales observavit Hippoc. in virgine Larissæ *lib. 3. Epidem. p.* 1110. *Ægr.* 12. & in morosa muliere *ibid.* 1108. *Ægr.* 11. (Galeno docente) simul cum copioso sudore apparuerunt, ex quibus, ut Hippoc. meminit, febre libera dormivit, ac plane mente constitit. Hæmorrhoides quoque delirium secutæ, salutem prænuntiant, quas in *6. Aphor.* 21. Hippocr. meminit, hisce verbis: *Ex melancholia insanientibus si varices, aut hæmorrhoides, supervenerint, insaniæ fit solutio.* Idem notant dolores vehementes, assiduique in coxis, cruribus, pedibus atque manibus, qui sentiuntur, quique humoribus ad partes ignobiles, principibus relictis, decurrentibus concitantur, estque judicium, quod natura per humorum transfluxionem molitur. De quibus Hippoc. de Herophonte scribens, ait *lib.* 1. *Epidem. p.* 974. *Ægr.* 3. *Octavo febricitabat, lien residebat, omnia intelligebat, doluit & inguen primum, secundum lienem, deinde in utramque tibiam demigrarunt.* Qui sane dolores etiam in uxore Epicratis *ibid. p.* 979. *Ægr.* 5. non minimam partem judicationis habuerunt. Et in eo, qui in Dealcis horto decumbebat *lib. 3. Epidem. p.* 1066. *Æg.* 3. die decimoquarto plane deliro, quintodecimo genu atque tibiæ doluerunt, ac decimoseptimo postea toto corpore sudavit, ad mentemque rediit: & die vigesimo pedum dolores in virgine Abderæ *ibid p.* 1103. *Ægr.* 7. delirium surditatemque deleverunt. Somnus in ægrotis delirantibus perpetuo magni erit momenti, maximeque si ipse delirium sequatur, ipsumque vel resolvat, vel saltem minuat, de quo *in secundo Aphor.* 2. *Ubi somnus delirium sedat, bonum.* Idque merito fit, quandoquidem cum delirio semper vigilia adsit, ab una eademque caussa uterque fiat, si itaque a delirio somnus fit, signum est, caussam delirii superatam esse: ac accuratius somnus a delatione in somnum, seu coma, seu cataphora, seu lethargo est distinguendus; nam quemadmodum somnus bonum signum censetur, ita quodlibet prædictorum soporiferorum affectuum, malum, excepto veternoso affectu, qui sanguine in cerebrum judicii futuri caussa irruente concitatur. Dormire itaque ægrotos a delirio semper bonum, præcipueque si quiete dormiant, ut in Herophonte (*Vide sub lit. a*) uxore Epicratis, (*Vide sub lit. b*) in Metone, *lib.* 1. *Epidem. p.* 983. *Ægr.* 7. in quo a somno delirium resolutum esse, Hippoc. observavit. Ex quo delirium a somno sedari semper bonum, uti contrarium malum,

Vacuationes deliriorum morem significantes.

nam

nam ſomnus laborem faciens, ut in Aphoriſmis *ſect.* 2. *Aphor.* 1. habetur; mortalis. Si inſomnia quoque delirantibus conſpicua apparent, bonum ad judicandam ſalutem ſignum eſſe in Coac. præſagiis *text.* 90. legitur, præſertimque in phreniticis, quod tamen, (quamquam in Prorrheticis *lib.* 1. 5. ſcriptum ſit, inſomnia conſpicua phrenitidem oſtendere) veriſſimum eſt, neque error a nobis committetur, ſi ita diſtinxerimus, inſomnia conſpicua, non turbulenta, ſed quieta, bonum in Coacis ſignificare, quod non niſi ſedata in cerebro inflammatione, calore febrili, & motu humorum a vaporibus, ipſa conſpicua claraque obſerventur, ex quo bonum ſemper creditur ſignum. Turbulenta vero conſpicua, in quibus ægroti expaveſcunt, exſiliunt, præter id quod ex ſiccitate fiant, etiam inflammationem, febrilem calorem, & ſpirituum motum, atque agitationem denotant, ex quo in mente motis ab his phrenitis portenditur. Sed num perpetuo deliriis ſedatis, vel plane reſolutis, bonum ſit? illis quidem omnibus, quæ vel a ſomno, vel a quapiam humorum transfluxione, ad crura, pedes, aliaſque ignobilium partium, vel critica evacuatione ſedantur, vel reſolvuntur, nobis, ad futuram ſalutem eamque prædicendam fidendum erit. At nunc ad deliria, quæ exitium portendunt, tranſeamus.

CAP. V.

De morte a deliriis prædicenda.

Deliria, quibus exitium ægrotis minatur, unde dignoſcuntur.

DEliria, quæ exitium ægrotis minantur, ex ipſorum differentiis, tempore, in quo apparent, virtute prælanguida, atque aliis ſignis exitioſis, vel una cum deliriis, vel poſtea apparentibus, dignoſcemus. Phrenitica omnia deliria letalia plerumque exſiſtunt, etſi omnes phrenitici non moriantur. Phrenitides vero omnes deſipientias eſſe diximus, quas Græci μανιώδεες, Θηριώδεες, atque ἀσαφώδεες, & noſtri feroces, tumultuoſas, furioſas, ferinas, melancholicas, atque obſcuras, ſeu blandas appellant. Hæ aſaphodes ſeu obſcuræ dictæ, vel in morbi principio, vel poſt feroces deſipientias, obſervantur, & illæ, quum fiant, ut ſuperius dictum eſt, vel a ſanguine, vel a bile, vel a bile pituitaque permiſtis, vel a pituita putri reddita, ceteris minus exitioſæ creduntur, veluti omnium ſunt exitioſiſſimæ, quæ virium aut languore, aut hectica cerebri temperie concitantur. Ex quo auctor *Prorrhet.* 1. *text.* 34. has valde phreniticas deſipientias vocavit, etſi dixerit blandas, obſcuras, contrectabileſque videri. Harum proprium videtur, ut cum ſilentio fiant. De quibus in 2. *coac. præſag. text.* 65. *In febribus inſaniæ vehementes ſilente ægro, ſed non etiam privato voce, letale.* Cum his vero triplex ſilentium obſervatur, unum quod a depravata mente fit, in quo æger loqui poteſt, & non loquitur, vel ſaltem parum; ſecundum cum veternoſo affectu, vel exſtinctione caloris nativi; & demum cum aphonia, ideſt vocis, ſeu ſermonis privatione, facultate animali oppreſſa, vel emoriente, aut vocalibus inſtrumentis convulſis, aut interceptione vocis materiæ: deſipientia cum ſilentio, voce integra, levi motitatione manuum, pulſu langui-

Silentium in phreniticis deſipientiis triplex.

do,

do, oculis ut dormientibus modo clausis, modo leviter apertis, a languore facultatis concitatur. De quibus nedum in Prorrheticis, ut nuper meminimus, sed etiam in 3. *coac. præsag. text.* 76. legitur: *Tremulæ, palpantes, desipientiæ, phreniticæ*. Et *coac. præs.* 486. *moti mente cum silentio non quiescentes, contentis oculis, vehementer spiritum foras evocantes, perniciosæ*. Ac Gal. de his *in Prorrheticis* dixit: *Atque ob id affectio humorum, ut febrium hecticarum; prava est, quas quidem, quum incipiunt constitui, vix solvi posse, exquisite vero constitutas, absolutasque, solvi non amplius posse, demonstravimus*. Præsertim ubi in ipsis affectus veternosi calidissimum sævissimumque sequantur morbum, in veternumque, refrigerato post inflammationem cerebro, ægros delabi, sane est letalissimum: nam ut *in 3. Prorrhet.* docetur, insanabilia ea frigora censentur, quæ calidis morbis contingunt. In vehementi vero seu ferino delirio, tum propter humoris malignitatem, tum propter immoderatam siccitatem non solum silent, at etiam ἄφωνοι, idest, muti evadunt, ut Hermozygi uxori, quæ vehementer furens, & muta obiit, contigisse auctor Prorrhet. *lib.* 1. 17. tradidit. Quod etiam Hippoc. phrenitico *lib.* 3. *Epidem. p.* 1100. *Ægr.* 4. & uxori Dealcis, quæ in Læio decumbebat, *lib.* 3. *Epidem. p.* 1114. *Ægr.* 15. contigisse, meminit, & Gal. *in* 2. *Prorrhet. Si in febre aphoniæ, quæ convulsivo modo fiunt, desinant in eam, quæ cum silentio fit, ecstasim, perniciosum*. Quædam vero symptomata creduntur propria vehementissimarum desipientiarum, scilicet tremores, convulsiones, sanguinis e naribus stillicidia, urinæ aquosæ lucidæ, manuum gesticulationes, & alia hujusmodi. Tremores ac convulsiones non omnes phreniticas desipientias, sed tantum vehementissimas, utpote ferinas, sequuntur, uti Gal. *in* 1. *Prorrhet. text.* 9. meminit, exitiosasque emotiones sequi solent. Phrenitici vero prius tremuli ac postea convulsi moriuntur. De tremore scribit *auctor Prorrh. lib.* 1. 9. *Phreniticæ vehementer affectiones tremulæ desinunt*. Tremorque, ut Gal. ait, solum vehementissimas phrenitiades sequitur, nempe nervorum infirmitates, propter affectionis siccitatem, phreniticis diutissime insunt. Exsoluta autem virtute, tum vigiliis, tum motionibus multis, simul vero, & nervis supra modum arefactis, tremores fiunt; indicant enim vehementer ab assata bile cerebro irrigato siccatos nervos, atque ob id letaliter se habere. De quibus in 1. *Prorrhet. text.* 14. *Mente ob melancholiam aberrantibus tremores supervenientes maligni*. Et paullo post *text.* 16. *Phrenitici medico utentes potu, strepitum tentantes, tremorem incurrunt*. Atque etiam *text.* 19. quum dicit: *Vacillationes mentis cum voce clangosa, linguæque convulsiones cum tremore, & voces obtremiscentes, mentis indicant alienationem, duritiesque his perniciosa*, & Gal. *in text.* 20. linguas obtremiscentes in his ob facultatis debilitatem apparere, mentemque ex phrenitide vacillantem significare, tradidit. Ex quo tremulas vocavit phrenitides in Prorrheticis, quæ exstincta fere facultate oriuntur, quæque cum silentio observantur. Vi enim phrenitidis ingravescentis tria supervenire solent, silentium in ecstasi, tremor in vehementissima phrenitide, & convulsio imminente morte. At tremores letales superveniunt febribus ardentibus, vel vehementibus ab assata bile

Desipientiarum vehementissimarum propria quidem symptomata, Tremores.

Tremores letales.

bile

bile insaniis, quas ferinas & melancholicas appellari nuper docuimus, quo fit, ut tremores, qui vel ante deliria, vel cum ipsis simul apparent, quandoque (etsi ipsorum nulli, exceptis decretoriis, boni exsistant) exitium non prædicant, at quinimmo sæpe, perinde ac convulsiones, supervenientibus febribus solvantur. Quare tremores letales tantum observantur, qui deliriis, sive desipientiis, superveniunt. Non paucique in morborum principiis trementes observantur, qui tamen non moriuntur. Ut Pythioni contigisse Hippoc. *in 3. Epidem.* 1. *p.* 1059. *Ægr.* 1. scripsit: Neque omnibus etiam deliriis, at solum vehementibus, supervenientes exitium portendent. Perbelleque hoc in 3. *coac. præsag. text.* 93. sic scribitur: *In vehementi phrenitide tremores mortiferi.* Meritoque Galenum *in* 1. *Prorrheticorum* dixisse dicimus, non omnes phreniticos in tremorem finiri, quum solas phrenitides vehementissimas tremor consequatur. Non tamen, uti convulsiones, phreniticorum proprii exsistunt, quum multis ipsorum non superveniant, sed tantum vehementissimis, ac ferocissimis, in quibus tum vigiliis, tum motionibus multis, vires exsolvuntur, nervique supra modum siccantur, atque arescunt. Quo fit, ut hi raro observentur, quando raro etiam phrenitides eæ feroces fiant. Omnes vero phrenitici ante exitium convelluntur. Convulsionesque omnes desipientiis supervenientes, atque arefactis nervosis partibus concitatæ, letales exsistunt. Vereque phreniticos omnes exitiosos desinere in convulsionem, affirmamus, uti in tremorem easdem finiri (quod in 1. *Prorrhetic. text.* 9. affirmatur) Gal. 1. *Epidem. com.* 2. *text.* 52. ut falsum reprehendit. Quod in multis phreniticis Hippoc. 3. *Epidem. text.* 3. observavit, præsertimque in uxore Philini *lib.* 1. *Epidem. p.* 976. *Ægr.* 4. atque in phrenitico, *lib.* 3. *Epidem. p.* 1100. *Ægr.* 4. de quo ait: *Secundo die mane sine voce, febris acuta, sudavit, non intermisit, palpitationes per totum corpus, nocte convulsiones. Tertio exacerbata sunt omnia. Quarto obiit*, & de muliere Cyzici *ibid. p.* 1114. *Ægr.* 14. *Decimoquarto convulsiones multæ, extremitates frigidæ, nihil amplius mentis compos, urinæ defecerunt, obiit.* Gal. quoque *in lib.* 13. *method med. cap.* 8. de iisdem dixit: *Succedit maxime exitiali phrenitidi, nec sanatum quempiam ita convulsorum, aut ipse vidi, aut alium narrantem audivi.* Et *in libr. quinto Epidem. p.* 1160. Hippoc. tributo legitur Cononidem famulam phreniticam, quæ obiit die quadragesimo, decem dies ante exitum aphonam, & convulsam fuisse. Est & quæpiam palpitatio convulsionis cognata, quam aliqui convulsivum tremorem, alii convulsionem non veram, alii sublationem dicunt, in qua partes quidem ad manum subsultant, seu subsiliunt, non secus quam fiat in vellicatis a mordicante aut humore, aut vapore, nervis sese a mordicatione retrahentibus, seu auferentibus. Sic palpitant in arido pisces. Hæque palpitationes, etiam subsequentes vehementes desipientias, letales exsistunt, non secus quam tremores atque convulsiones sunt. Sed tamen distinguendum erit, quoniam tum convulsiones, tum hæ palpitationes, si a mordentibus aut succis, aut halitibus fiant, perpetuo non essent letales, quare in iis alia signa simul, vel postea, conspecta consulenda erunt, ut consultius ab ipsis præsagiamus. Addimus quoque virulentas vomitiones, in quibus bilis assata,

Cuinam Phreniti di super veniant.

Convulsiones Phreniticorum.

Palpitationes.

Vomitiones virulentæ.

æruginosa, vel nigra evomitur, ut Hippoc. meminit *in primo Epidem. p. 948. sub fin. com.* 1. *text.* 84. quum dixit: *Phreniticis convulsiones, sed & virulenta vomunt, & ex iis quidam subito moriuntur*, ut in Philista *lib.* 5. *Epidem. p.* 1076. *Ægr.* 4. phrenitico fuit observatum. Exitiali quoque desipientiæ accidunt manuum gesticulationes, quas Hippocrat. in 2. *Prognost. p.* 38. *lin.* 1. *& seq.* sic docuit: *De gesticulatione manuum hac cognoscere oportet, qui in febri acuta, aut phrenitide, aut pulmonia, aut capitis dolore, manus ob os fert, aut frustra venatur muscas, aut colligit festucas, aut de veste evellit pilos, aut de pariete stipulas carpit, id omne malum, exitialeque est*, quod symptoma in uxore Dealcis *lib.* 3. *Epidem. p.* 1114. *Ægr.* 15. in Læio decumbente conspectum est. Stillicidium quoque e naribus exitiosis phreniticis supervenit. Nam Galen. *in* 3. *Prorrhet. text.* 49. nedum, ut dicebat eorum librorum auctor, stillicidium e naribus cum surditate, aut ignavia, signum est malum; sed cum omnibus aliis desipientiis, plane letale judicandum; in *primo Prorrhet. text.* 8. merito putat. Aquosa item urina, alba, lucidaque item, & fæces albæ, sunt in iis perniciosissima signa: de his Hippoc. *in libr.* 4. *Aphorismor.* 72. *Quibus urinæ lucidæ sunt, & albæ, malæ: maxime vero in phreniticis.* Quo in loco Gal. dixit: *Nullum siquidem vidi, in quo talis apparuisset urina, salvatum.* Et in primo Prorrheticorum *text.* 29. *Urinæ excretio in non admonitis perniciosa.* Et in primo Prorrheticorum *text.* 13. *Alba dejectio, malum.* Proprium quoque videtur pessimarum phrenitidum, etsi lingua sit torrefacta, ægrotos vel nihil sitire, vel saltem eos uti paucissimo potu, quo *in* 1. *Prorrhet. text.* 16. ita expresso utitur: *Phreniticos exiguo uti potu, malum; sed nihil sitire, perniciosum.* Sed inter deliria letalia comprehenduntur etiam, quæ circa actiones vitæ necessarias observantur, quod Auctor 3. *Coac. præsag. text.* 98. sic tradidit: *Deliria circa necessaria, pessima; quæ ex his exacerbantur, letalia sunt.* Tales vero sunt ex deliris, qui cibum abhorrent, potumque, quum tamen linguam habent incendio caloris exsuctam, ac prætorrefactam. Letalia quoque deliria exsistunt, in quibus ægroti crebras insignesque habent permutationes, *in* 12. *Prorrh. text.* 12. *In phreniticis in principio clementer habere, sed crebro permutari, malum est.* Duplex vero est permutatio, una ex bono ad malum statum, atque altera ex uno malo symptomate in aliud malum; de hoc in 3. *coac. præsag. text.* 101. *Ubi varii casus subinde incidunt phreniticis, pravum, & convulsionem denuntiant.* Quod sane aut turgere humores denotat, aut cerebrum multiplici vexari affectu, uti quando aliqui diu mæsti, silentes, ac quieti jaceant, & post continuo garruli, ridentes, inquietique evadant, quod Hippoc. in uxore Dealcis, quæ in Leio decumbebat, observavit, de qua *in* 3. *Epidem. com.* 3. *p.* 1114. *Ægr.* 15. *text.* 86. dixit: *Ab initio cooperiebatur, & perpetuo tacita semper, villos straguli captabat, vellebatque, & scalpebat, plorabat, moxque ridebat, non dormiebat*: ac in fine historiæ: *Perpetuo cooperiebatur, aut verba multa, aut perpetuo tacita.* Desipientiæ etiam omnes præ debilitate contingentes sic, Galeno auctore, exitiosæ visæ sunt, ut nullum ex his sanari posse *in primo prorrhetic.* testatum reliquerit. Phreniticæ namque

Manuum gesticulationes.

Stillicidium e naribus.

Urina aquosa alba lucida, faces albæ.

Sitis læsa.

Permutationes crebræ.

que

quæ desipientiæ omnes virtutem robustam expostulant, quæ, si languida sit, morbum ferre non poterit. Quod in 3. *coac. præsag. text.* 100. sic innuit: *Qui jam fractis viribus delirant, pessime habent*. In principio etiam morbi, quæ apparent, pessima deliria creduntur, vereque phrenitidis suspecta. Quæ enim ex his sine signis coctionis apparent, (quod ad principium attinere dicitur,) Galenó in 1. *lib. de Crisibus* docente, pessimarum dispositionum sunt indicia. Sed prosequamur judicium prognostici a signis, vel una cum deliriis concitatis, vel ipsa subsequentibus. Mala enim signa simul cum ipsis deliriis apparentia, mortem minari videntur; & letalia, certum proximumque exitium. Somnus, ut præcipua mala symptomata narrem, plane sublatus, & qui delirium concitat, aut auget, vel nihil allevat, signum cum delirio forte timendum ex Hippoc. Galenoque colligitur, veluti hianti ore delirii homines si dormiant, perniciosum est Hipp. *in* 1. *Progn. pag.* 37. *lin.* 46. Sopor item, seu ad somnum summa inclinatio, atque delatio veternosa, post vigilias assiduas, ex cerebri refrigeratione, atque ex virium languore, letale est; de quo loquitur Hippoc. *in* 3. *Epid. p.* 1085. *G. H. text.* 20. quum ait: *Nullus autem phreniticorum vehementer insanivit, ut in aliis, sed alia quidam veternosa in somnum delatione capite gravati moriebantur*. Interdum vero, ut posterius docebimus, tales affectus judicatorie apparent, crisin aliquam significantes, qui signis propriis decretoriorum signorum cognoscuntur. Delirium etiam cum notabili oblivione, ignavia, stupiditateque apparens exitii est indicium, de quo Galen. *in* 2. *Prorrhet. text.* 30. Quod enim non cognoscant familiares, neque factorum recordentur, ex cerebri refrigeratione enasci id constat; cerebri vero refrigerationem sequi calidam affectionem, ex qua ægroti delirant, semper esse perniciosum, superius meminimus. Si vero cum his rigeant ægri, vel frigescant, inevitabile fatum significatur ex Galen. *in* 2. *libr. Prorrhet.* Idem denotat stupiditas, etenim, ut docet Gal. 1. *Progn. text.* 13. phrenitici etiam sunt, quicumque, comatosi quum sint, non sapiunt, sed deliria loquuntur, atque a præsentibus expergefacti stupefactis similes videntur. Summe etiam exitiosum est, si desipientes non videant, ipsis profecto haud longe aberit exitium: oculi etiam lucem effugientes, involuntarieque lacrymantes, aut perversi, aut altero major alter fuerit, aut candidum rubeum habuerit, aut pleni sint sanguine, uti *in primo Prognost. text.* 14. & 33. *p.* 37. *lin.* 15. *& seq.* Hippocrat. docet. Facies quoque flammans, vel qua boni videatur coloris cum mæstitia tamen, *ex prorrhet. lib.* 1. 49. 67. idem significat. Capitis viscerumque dolores vehementes atque assiduos, exitium prænuntiare *ex* 4. *libro Aphorism.* 66. colligitur. Non minus quoque verendam esse totius corporis, vel manuum pedumque, gravitatem, item frigiditatem, atque lividitatem, Hippoc. *in* 2. *Prognost. p.* 39. *lin.* 30. *& seq. text.* 7. 8. *&* 9. meminit. Necnon aphoniam, ægrosque taciturnos, vocem clanglosam, linguam exustam & præaridam sine siti, stridorem dentium insolitum, convulsionem, palpitationem, singultum, horrorem, rigorem, tremorem, frigiditatem extremorum, crebrasque in his partibus permutationes, exitium significare exinde constat. Idemque facit inquietudo,

Signa mala simul cum ipsis deliriis apparentia.

anxietas, ſpiritus difficultas, cibos omnes abhorrere, nullumque potum ſuſtinere, vomitus virulenti, ſudores frigidi, cervicis, colli, ſcapularum, atque aſſidui in toto corpore, quas deſudationes Medici appellant. Item ſtillicidium ſanguinis, urinæ aquoſæ, albæ, lucidæ, fęceſque albæ, ut nuper diximus, alvuſque turbata multis crudis pituitoſis, vel etiam bilioſis dejectionibus, nihil delirium levantibus. Item abſceſſus intro recurrentes, non minus quam exanthemata, aliæque cutis puſtulæ, atque efflorеſcentiæ præter rationem evaneſcentes. Dolores etiam in ignobili parte oborti, ſtatim deſinentes. Cum his igitur vel multis vel paucis una apparens delirium, letale eſt, maximeque phreniticum. Non minuſque, etiam ſi iſtorum aliqua vel multa ipſum conſequantur delirium, exitium ſignificatur, omniumque maxime, ut nos alias meminimus, ſi deliria in tremores, convulſiones, ſingultus, vel aphonias deſierint, cum urinis, ut dictum eſt, albis, claris, lucidiſque, quales quinta die *Silenus lib.* 1. *Epid. p.* 969. *Ægr.* 2. minxerat; omnium vero maxime pulſus prælanguidi, reſpiratio mala, ciborumque appetentia exſtincta, ita ut quoſcumque abhorreant cibos, nullam ſitim ſentiant, etiamſi lingua præarida & multo calore aduſta ſit, poſt ipſum delirium obſervata, exitium denotant. Hæc ſiquidem tria poſtremo poſita (pulſus ſcilicet prælanguidi, cibos potuſque abhorrere, ac mala reſpiratio) magni momenti ſunt in quocumque morbo ad mortem prænotandam; maximeque, ſi quum ex prænarratis ſignis, ſimul quæpiam illuxerint, & quo plura, & principaliora erunt, eo certius citiuſque exitium fiet. At ex iis omnibus, tria tantum nuperrime dicta ſigna, inter multa ambigua ex bonis judicata, ad exitium prædicendum maxime valent. Quemadmodum his oppoſita, pulſus quippe vehementes, bona reſpiratio, probaque tum cibi tum potus appetentia, inter pernicioſa multa ſigna maxime ad ſanitatem prædicendam valere, Galen. in Herophyti hiſtoria ſatis demonſtravit. Atque hæc ſunt, cum quibus, ſi deliria apparuerint, vel ipſa quoque ſequantur deliria, exitium præcognoſcemus. De quibus hic brevis quidem ſermo eſt habitus, quum de iisdem ipſis accuratius uberiuſque ſuis locis ſit a nobis agendum.

Signa mala deliria ſubſequentia.

CAP. VI.

Quid fatuitas & oblivio in morbis ſignificet.

Fatuitas & oblivio quid, unde.

FAtuitatem & oblivionem principis facultatis, in cerebro ſedem habentis, rationis ſcilicet atque memoriæ, ſymptomata eſſe, ab una eademque cauſſa proficiſci, Galen. *in* 1. *de ſymptom. cauſſis Cap.* 7. memoriæ prodidit. Quæ ſymptomata plerumque ſimul apparent, & aliquando ſola fatuitas vel oblivio, prout una cerebri pars aut altera læditur, in quibus ſpeciatim hæ duæ reſident potentiæ, atque exercentur. Stultitiam vocat Gal. 3. *de locis affect. c.* 18. ubi ſimul fatuitas & oblivio apparet, quæ nota eſt magni in cerebro temperamenti receſſus, in homine præſertim ingenii perſpicacioris, atque firmæ memoriæ, quando hæc cerebrum refrigeratum denotant

Stultitia quid, et unde.

notant

notant, quum ab ipsius frigida intemperie fiant, ut *in Prorr.* hisce verbis exprimit: *Quod enim non cognoscant familiares, neque factorum recordentur, ex cerebri refrigeratione id nasci constat.* Cerebri siquidem facta refrigeratio, uti Gal. 3. *loc. affect.* 5. docet, animales actiones torpidas efficit, atque tum ad morandum, tum ad ratiocinandum ineptas. Ex quo quum rerum species ægre ad imaginationem, & rationem ferantur, mirum non est, ægrotos factorum non recordari, atque exinde, spiritibus animalibus frigore torpidis effectis, fatuos stultosque evadere. Accedit non raro ad horum generationem, ut *in libro* 2. *de sympt. caussis cap.* 7. nuperrime citato Gal. meminit, humor frigidus pituitosus. Quod etiam affirmare videtur *in libro artis medicinalis*, quum dixerit, optimam memoriam firmam cerebri substantiam, & oblivionem fluidam indicare. Fiunt quoque fatui atque obliviosi cerebro una refrigerato & exsiccato; aliquibus enim ob laborem in studiis & ob assiduas vigilias, non minus quam nonnullis ob labores, etiam agricolis, cum læsa ratione oblivionem accessisse, Gal. *in* 3. *de loc. aff. Cap.* 5. tradidit. Verum siccato cerebro ex laboribus cum oblivione delirium, non tamen fatuitas, concitatur, hæc enim ab humiditate magis quam a siccitate, hacque homines potius ingenii perspicacioris fiunt, ut in melancholicis observamus, & auctor *Prorrh. lib.* 1. 5. in phreniticis (quod in ipsis cerebrum siccius fiat) insomnia conspicua observari, tradidit. Fatuitas igitur atque oblivio in homine quoque non ægrotante est timenda, tamquam futuri morbi gravissimi prænuntia; præsertimque si ambo hæc symptomata simul prodeant. In morbis vero acutis sapientes alioquin viros stultos videri, vel illorum, quos recte valentes plurimum amabant, non recordari, summe est perniciosum, si modo id non ex delirio, sed deperdita tum ratione, tum memoria, seu exstincta facultate fit. Quod sane tum ex prælanguidis viribus, tum & signis aliis exitiosis comprehenditur. De quibus in 1. *prorr.* 64. *Ignorantia cum rigore mala, mala quoque & oblivio.* Et Gal. in comment. *nam cum rigore ignorantia & oblivio victum calorem nativum ab ea, quæ symptomatica est, refrigeratione indicant.* Et de oblivione Hipp. *in Epidemiis lib.* 3. *p.* 1085. *lit. E. oblivio sub accessione, languor, vocisque defectus*: quæ sane ex exitialibus signis esse etiam Gal. in comment. 3. *prorr. text.* 37. statuit. In acutis vero morbis, quæ post æstuantem calorem refrigerato cerebro fit, semper est perniciosa, victumque, ut nuper dictum est, calorem nativum significat. Non minus quam ea, quæ a principio morbi usque ad finem perseverat, cum malis signis exitium denotat, maximeque in phreniticis, de qua mentionem Apollonii faciens, Hipp. *in* 3. *epid. p.* 1111. *Ægr.* 13. ait: *Extremæ partes undique subfrigidæ, aliquantum delirabat, omnium obliviscebatur, quæ locutus esset.* Verum ex delirio videntur nonnumquam ægroti obliviosi, quod sane minus periculi habet, modo delirium, cum quo una oblivio apparet, non sit letale: quod quomodo dignoscatur, superius docuimus. Hi quidem quum minime sint obliviosi, tamen ex delirio videntur factorum non recordari, quod etiam in nonnullis aliarum facultatum actionibus observatur; veluti quum aliqui putant se videre muscas obversari oculis, festucas adesse multas, vel alia, quæ colligere manibus student, vel respirare quum desi-

Fatuitas & oblivio unde.

In morbis quid significant.

pientes oblivifcantur & bibere, quamquam multum fitiant: necnon etiam mingere vel alia operari hujufmodi. Sæpe etiam repente vel fatui vel obliviosi fiunt, fanguine in caput decretorie decurrente, quæ fymptomata crifin tunc temporis futuram indicant: quod judicii nobis ex aliis decretoriis fignis innotefcit, vel demum oblivio fit aliquando collecto in cerebro pituitofo humore, veluti in comatofis & lethargicis. Sunt alii, a graviffimo morbo fanati, quibus oblivio fupervenit, quod multis, qui a pefte fuperftites remanferunt, accidiffe, Thucydides hiftoricus mortalium memoriæ commendavit.

C A P. VII.

De prædictione ab externis fenfibus.

Animalis facultatis robur & infirmitas quo modo ab externis fenfibus dignofcatur.

QUomodo ab internis fenfibus animalis facultatis quum infirmitas, tum robur, dignofci queat, atque ab ipfis quomodo fit præfagiendum de ægrotantium falute ac morte, hactenus fatis compertum eft. Nunc vero idem ab externorum quinque fenfuum ratione profequimur. Horum enim (qui funt vifus, auditus, odoratus, guftus, & tactus) cognitio, atque accurata obfervatio, apprime nobis ad morborum exitus prænofcendos conducet; quandoquidem in acuto morbo hi recte valentes magni momenti ad prædicendam falutem effe foleant: neque immerito; quum ab ipfis, recte ac fecundum confuetudinem editis, proba cerebri atque partium aliarum fanitas indicetur, & nobis firma vis animalis exinde innotefcat. Cerebro quidem atque animali facultate læfa, fenfus vel omnes, vel plures, vel aliquis faltem immunis a vitio effe non poteft; neceffe enim eft, ut æger tunc vel non recte ac fecundum confuetudinem videat, vel non audiat, vel cum vitio odoret, guftet, aut tactum læfum habeat. Non eft tamen neceffarium, ut, fenfibus omnibus recte valentibus, femper falus fit futura, quando in multis acutis morbis a cerebro illæfo, etfi alia vifcera patiantur, actiones nedum externorum fenfuum, at quinimmo etiam internorum recte obeantur. Sed hæ omnes in perniciofis morbis, ad exitium inclinantibus, perpetuo, morbi tempore, firmæ, ac illæfæ non obfervantur. Vifcere enim aliquo præcipuo perniciofe ægrotante, cerebro quoque læfio neceffario communicatur, & in ipfis ante mortem fenfuum aliqua vitia apparent. Plane enim fingulis fenfibus recte valentibus, homo quidem mori poffe non videtur. His tamen actiones diminutas vel deperditas, vel cum aliquo vitio edentibus, cerebro ipfo læfo, aut facultate vitiata (exceptis actionibus fenfuum, ex futuræ alicujus crifis turbatione vitiatis, quæ quum figna decretoria fint, crifin falutarem prænuntiant, bonæque ob id exfiftunt, de quibus pofterius fpeciatim agemus) peffimum eft; veluti non ita timendum erit, quum id ratione inftrumentorum fenfuum, neque cerebro læfo, neque facultate vitiata contingat, ut quando, craffo humore occlufis opticorum nervorum meatibus, ægroti non vident, & meatibus auditoriis non audiunt. Ubi vero fenfus non recte ex cerebro, feu facultatis vitio fecundum confuetudinem obeuntur, in morbis acutis exitium prænuntiant, & procul dubio fi actiones plane fublatæ vide-

videantur, vel cum virium languore si apparuerint; tunc enim de salute plane erit desperandum. Sed de his nunc sigillatim etiam agamus, ut ab ipsis sensibus particularibus accuratius prædictionem perscrutari possimus.

C A P. VIII.

Qui in morbis ægrotos non videre, tenebricosam visionem, visus obscuritatem habere, splendoresque oculis apparere, atque oculos lucem ferre non posse significet.

AEgrotos non recte, ac secundum consuetudinem videre, semper est malum, etsi aliquando exinde nihil certi sciri queat, quum ægroti visu aliquando propter instrumentorum vitium deficiant, seu vitiose videant, visoriis scilicet nervis aut obstructis, aut in oculis orta suffusione, visu vel impedito vel vitiato: quin visus aliquando tollitur iisdem instrumentis a causa critica læsis, vel quando crisi ægroti perturbati vel non vident, vel tenebricosam habent visionem, aut caligo, seu obscuritas, seu obtenebratio, aut splendor insolitus oculis obversatur, quo interim expavescunt, vel lucem ferre non possunt. De his in 1. *Coac. præsag. text.* 195. *Quibus surditas cum capitis gravitate & hypochondrii tensione, & splendore oculi, profluvium sanguinis significatur.* Et Galen. *in 3. de Crisibus sect.* 1. *tex.* 18. erupturi e naribus sanguinis, motum fulgoris oculis apparentem cum visus obscuritate, signum constituit; cum his vero sæpe, ut Gal. voluit, involuntarie lacrymantur, præcordia tenduntur sine dolore, difficulterque respirant. De quibus *in 3. Prognost. p.* 46. *lin.* 16. *& seq. text.* 35. *quibus per talem febrem dolet caput, & pro tenebris ob oculos effusis hebetudines subeunt oculorum, ac splendor obvertitur, & pro ventriculi dolore circa ilia, aut læva parte, aut dextra aliquid contenditur, neque cum dolore, neque cum inflammatione, sanguinem de naribus in his fluere pro vomitione exspectandum est; magis tamen in adolescentibus sanguinis fluorem exspectare oportet.* At paullo post *lib.* 1. *Prorrhet.* 137. oculos rubros addidit, quum ait: *Cervicis dolores impensi, oculi rubri, sanguinis eruptiones ostendunt.* Ex quibus signis Galen. ut *in lib. de præsag. ad Posthumum cap.* 13. testatur, erupturum sanguinem in juvene coram multis Medicis prædixit: *De quo, dum Medicis hæc admiranda videntur, æger e lecto se sustulit, tamquam prosilíturus, interrogatusque, cur exsilire voluisset, quum nihil adesset, ob quod id facere debuisset; rubri coloris serpentem per laquearia repentem a se visum expavisse respondit.* Addidit Gal. ruborem in dextra nasi parte usque ad malam conspexisse. Oculus enim rubeus per se cum capitis dolore sanguinis e naribus eruptionem, ut *in Coacis prædict. text.* 166. scribitur, prænuntiat. Vertigines vero obortæ cum iis, quæ objiciuntur oculis tenebricosis, & cum agitatione labri inferioris, & multa saliva, orisque ventriculi morsu, atque capitis dolore vomitum futurum (Galeno docente) indicant. Quæ *in 3. Prog. p.* 45. *lin.* 54. Hippoc. ita habet: *In febre non exitiosa tenebricosum aliquod ob oculos obversari, vomitum biliosum indicat.* De quibus Gal.

Visus læsus, quid in morbis significet, & unde.

Visus læditur a critica causa.

Ubi sanguis e naribus erupturus.

Ubi vomitus futurus.

in 3. de Crisib. Et tenebrosa quædam oculis obversantur, & alucinantur, & vertiginem patiuntur, & caput dolet, vaporante re aliqua ex humore bilioso, & præterea facta ex nervis compassione. Sed hæc visus symptomata cum coctionis signis, atque cum virium robore, si ad salutem crisis inclinaverit, apparent. Sine quibus vel non fit crisis, vel si fit, est perniciosa. Summe vero perniciosum observatur, post crisin aliquam ægrotum non videre, vel tenebricosam habere visionem, aut caliginem seu obscuritatem, seu obtenebrationem oculis obversari, aut offundi splendores aliquos, aut illos lucem ferre non posse, præsertimque ubi mala evacuatio subsequatur, uti est sanguinis e naribus stillicidium, sudor frontis, temporum, colli, frigidus, assiduus etiam ex toto corpore, vomitus virulenti, atque aliæ hujusmodi vacuationes, non minus quam si post aures, vel in aliis corporis partibus ignobilioribus humores aut exanthemata statim intro recurrant, vel crurum dolores incepti, continuo desierint. Quod si vires etiam prælanguidæ, & præsertim vitales, quæ maxime pulsibus prælanguidis comprehenduntur, fuerint, non longe aberit exitium: de his in Coacis præsagiis *text.* 105. *Tumores juxta aures in morbis longis, parvi, si inde fluor sanguinis e naribus, & tenebræ oculis offusæ moveantur, letale.* Non vident ægroti ante exitium, exstincta animali facultate, quod ceterarum facultatum actiones fere deperditæ denotant; omnium maxime pulsus prælanguidi, mala respiratio, atque appetentia tum ciborum tum potus deperdita, quomodo si ægri non videant, cito morituri sunt, Hippoc. *in* 4. *libro Aphorism.* 49. tradidit, quod etiam *in* 2. *coac. præsag. text.* 72. sic scriptum est: *Jam labescentibus viribus, siquidem æger non videat, aut non audiat, vel a labro, oculo, nare, distorqueatur, letale.* Sed jam ad auditum descendamus.

Visus læsus quando summe perniciosus observatur.

CAP. IX.

De surditate in morbis acutis.

Surditas quid notat in morbis acutis.

Ex auditus actionibus mutatis surditas, atque in auribus sonus seu tinnitus observatus ad prodendum ægrotantium prognosticum magni momenti esse solent; maximeque surditas, quæ etsi per seipsam numquam bona censeatur, quando caput læsum, ut Gal. *in primo Prorrh.* docuit, perpetuo denotat; vel quod pejus est, exstinctam nonnumquam sensitivam facultatem. Fit vero surditas (Gal. *in* 1. *Prorrh.* 32. scribente) & ob humorem quemdam in auditoriis meatibus impactum infarctumque, nihil quod malignum sit habens, & interdum ob exstinctam facultatem, quam in acutis turbulentisque morbis contingere cernimus. Verum tametsi occlusis meatibus auditoriis surditatem obortam dicat Gal. nihil habere malignitatis, nihilominus in acutis morbis semper mala, illa excepta, quæ ex critica perturbatione excitatur: nam hæc non secus, quam deliria, convulsiones, comata, vigiliæ, anxietas, dolores, & alia hujusmodi symptomata, per se perpetuo mala, aliquando facta in corpore critica perturbatione, optimam aliquam evacuationem præmonstrant; soletque aliquando crisis esse indicium. De qua *in Prorrh.*

Unde

Critica

rh.

rh. lib. 1. *text.* 147. *Hypochondrii tensio cum capitis gravitate , & surditate, quæ consequenter fatigant, sanguinis denuntiant profusionem.* Sed certius surditas fit indicatoria, si assidua cum aliis signis judicatoriis fuerit, qualis in *virgine Abderæ lib.* 3. *Epidem. p.* 1103. *Ægr.* 7. fuit observata, quæ ab octavo die usque ad decimumseptimum, in quo multum sanguinis e naribus fluxit, protracta est, neque plane etiam soluta adhuc perseverans, priorem crisin imperfectam denotabat, aliamque pro morbo resolvendo futuram prænuntiabat, quæ reiterata sanguinis eruptione, sudore, atque ad pedes noxio humore decumbente, postea die vigesimo est subsecuta. Quibus vacuationibus neque etiam penitus illius febris caussis sublatis, die vigesimoquarto rediit surditas cum aliis symptomatis, quæ crisis absolutissimę die vigesimoseptimo futuræ fuit prænuntia. Sed non erit inutile historiam istius ægrotę hic subjungere, quam Hippoc. *epid.* 3. *text.* 78. (*Vide locum modo citatum*) ita scripsit: *Octavo surditas, febris acuta, in somnis fastidiosa, horrebatque, mentis erat compos, urinæ similes, nono nihil est mutatum, nec proximis diebus, mansit item surditas, quartodecimo mens perturbata fuit, febris remissior, septimodecimo multum fluxit ex naribus, surditas est nonnihil imminuta. Sequentibus diebus eam fastidium surditasque tenebant, eratque delira, vigesimo ei pedes dolebant, surditas & delirium eam deseruerunt, aliquantum e naribus erupit, sudavit, febre fuit liberata. Quarto & vigesimo repetiit surditas, pedes assidue dolebant, mente excidit. Vigesimoseptimo multum sudavit, febre caruit, surditas eam reliquit.* Aliquando post aures abscessus futuros aures obsurdescere significat, maximeque ubi morbus ex crasso frigidoque humore foveatur, ex quo recte quidem Auctor *Prorrh. lib.* 1. *text.* 159. dixit: *Surdis mansuetæ parotides fiunt, tum alias, tum si fastidiosi quippiam supervenerit, & comatosis magis. Ibid. Text.* 168. *In capitis dolore coma & surditas abscessum aliquem post aures eructant.* Sed distinguere debemus surditatem hanc criticam bonam a symptomatica & mala, per signa concoctionis, & cruditatis. Cum hac quidem nullum apparet coctionis signum: cum illa coctio in excrementis observatur, quod Gal. *in virginis Abderæ historia* meminit, optima est omnis surditas, quæ decretorie resolvitur, optima evacuatione subsecuta, de qua Hippoc. *in* 4. *Aph.* 60. meminit: *Quibus per febres aures obsurduerint, iis sanguis e naribus profluens, aut perturbata alvus, solvit morbum, vel alvi biliosa dejectione evacuatur,* ut *in eodem libr. Aph.* 28. hisce quoque verbis docuerat: *Quibus dejectiones sunt biliosæ, superveniente surditate cessant; & contra, quibus surditas adest, biliosorum dejectione finitur*: aut etiam si humor ad ignobiles quasdam partes demandetur atque propellatur, in quibus decubuisse dolores oborti significant, quique propterea boni sunt, decretoriique appellantur: cum his certo tolli surditatem obortam semper bonum erit; uti in virgine, *loco præced. pag. citato, Abderæ* fuit observatum. Atque hæc de illis surditatibus, quæ salutem prædicunt, dicta sint. Mala vero, ut jam dixi, per se semper est surditas, quando, ut Gal. docet, cerebrum læsum denotat; letalis vero, quæ fit exstincta facultate, de qua Hippoc. *Aph. sect.* 4. 49. meminit, quum inquit: *In febre continua, si non videat vel non audiat, jam debili exsistente*

Abscessus futuros post aures aliquando significat.

Surditas critica quomodo a symptomatica distinguitur.

Surditas mala.

Letalis quænam. *ſtente corpore, mors proxima eſt*. Hæc quidem cognoſcitur primo ab aliarum facultatum languore, atque etiam quod neceſſario una cum ſurditate hujuſmodi aliquod letale ſignum illuxerit, quam ægrotis in acutis turbulentiſque morbis ſæpe contingere, auctor *Prorrheticorum in* 1. *Text.* 33. memoriæ tradidit. Eſt illa quoque ſurditas letalis, quæ a criticis malis vacuationibus apparet, & merito ſane, quum tales vacuationes ſint ex ſignis judicatoriis non judicantibus letalibus; namque ex vacuationibus, quæ juvare deberent, nedum non juvant, ſed etiam lædunt, letales exſiſtunt, ut Gal. *in Prorrhet.* 3. *text.* 35. docuit. Quum itaque ægroti ab evacuationibus nedum non juventur, ſed etiam lædantur, ita ut exinde vel cæci, vel ſurdi, vel vigiles, vel deliri tunc evadant, ſine dubio letaliter ſe habent. De his *in Prorrhetic. lib.* 1. *text.* 141. *Quæ ex naribus cum ſurditate & ignavitate parva eſt deſtillatio, difficile quippiam habet*. Sed Galen. in commento, ſtillationem illam cum ſurditate nedum difficilem, ſed exitioſam ita habere ſtatuit, ut propterea ſurditas ſit letalis cum evacuatione aliqua: itaque vel poſt evacuationem apparens ſurditas in acuta febre, plerumque eſt letalis, modo non ex humorum copia fiat, qualis fuit in Horophonte *lib.* 1. *Epidem. pag.* 974. *Ægr.* 3. qui tamen, ut quoque Galenus annotavit, ex aliis ſignis in principio moriturus conjiciebatur, qui etiam præter artis ſpem ſuperſtes evaſit. Eodem quoque modo, ut dictum eſt, ſi evacuatio ſubſequatur, qualem in Philiſta Hippoc. *in epid.* 3. *pag.* 1070. *Ægr.* 4. obſervavit, de quo ita ſcribit: *Primo die bilioſa, pauca vomuit, flava illa primo, ſed deinde virulenta, pluraque alvo ſtercora excrevit, noctem habuit moleſtam. Altero die ſurditas, acuta febris, dextrum hypochondrium eſt contentum, ac intro inclinabat, urinæ tenues, pellucidæ, & cetera; qui quinto obiit phreniticus*. Si vero ſurditas, præterquam quod ſequantur vacuationes, etiam una cum illa alia ſigna pernicioſa illuxerint, multo plus exitii judicium confirmabitur. De qua *in* 1. *coa. præſag. text.* 197. legitur: *Valde ſurdi, prehendendo tremuli, lingua reſoluti, torpidi, malum*. Quæ poſtea *Coac. præſ.* 176. clarius fere repetuntur ſic: *capite dolentes, ſurdaſtri, intremiſcentes manibus, dolentes a cervice, mejentes nigra condenſata, vomentes nigra, letaliter habent.*

Omnium maxime exitialis quænam. Quæ ſurditas cum letalibus ſignis in *Philiſta loco præced. pag. allegato* moribundo, ut nuper dictum eſt, illuxit. Omnium vero maxime exitialis eſt, quæ fit cum prælanguidis viribus, de qua 5. *coac. præſag. text.* 72. ſic ſcriptum eſt: *Jam labaſcentibus viribus, ſiquidem æger non videat, aut non audiat, letalis*. Sunt demum quædam ſurditates, quæ delirii ſeu phrenitica ſigna exſiſtunt, de quibus auctor *Prorr. in* 1. *Prorr.* 10. habet: *Qui in capitis doloribus æruginoſus vomitus habent, vigilantque cum ſurditate, cito vehementer inſaniunt*. Sed hæ ſurditates, quum exitioſæ phrenitidis, ut nos ſuperius docuimus, ſint præſagia, propterea ſunt exitiales. De his etiam *text.* 32. *Surditas, urinæque abſque reſidentia prærubræ, & ſublime petentia, mentis aberrationem portendunt*. Galen. quoque in eodem lib. in acutis turbulentiſque morbis ſurditatem inter ſigna phrenitica repoſuit; & auctor Coac. præſagiorum *text.* 197. ait: *in iisdem acutis febribus aures obſurdeſcere, eſſe furioſum*. Hæc itaque ſurditas delirii prænuntia eodem quidem

dem

dem modo judicatur, quo alias deliria fore judicanda prodidimus. Sed ad ſonitum aurium in iiſdem morbis obſervatum ſermonem convertamus.

C A P. X.

De tinnitu aurium in morbis acutis.

Aurium ſonitus in acutis morbis ſæpe apparet, atque aliquando ægroti falſo de aurium ſonitu conqueruntur, utpote eo modo delirantes ipſorum læſa imaginatione ſcilicet, quod imaginentur ſonos audire, etſi vere non audiant, hinc ipſorum aliqui tibicinas abigi contendunt. Sed de his nunc non agimus, quum ſatis in capite de prædictione ex delirio a nobis dictum ſit. Hos vero aurium veros ſonitus, pro varia editi ſoni forma ſeu figura, Medici quandoque appellant *bombos*, a ſono quem apes edunt; aliquando *tinnitus*, ab illiuſce ſoni curſu interrupto, aliquando *trismos*, ideſt, ſibilos, qui fiunt ex tenui flatu exiliter in aures delabente, ſibilorumque modo prodeunt; atque demum *ichos* ſeu ſtrepitus, prout cum ſtrepitu edi videntur. Galen. *in primo Prorrheticor.* docet, ex flatuoſo ſpiritu propter cerebri inflammationem, ex humiditate, quæ in capite redundat, aut ex aſſidua acuta febre in bilioſa materia, quæ per venas fertur, concitato, atque ſe in auditorios meatus inſinuante, tales in febribus tinnitus habere ortus putavit: a quibus cauſſis etſi fiant, non tamen ſemper, quando etiam ab humoribus tenuioribus in caput elatis, & etiam ad auditorios meatus motis, ita ut hic tinnitus ſymptoma ſit cerebri male affecti tenuiori humore, vel ſanguine vel bile, agitato ac commoto, exitum non habente, ex quo mirum non eſt, ſi ſanguinis e naribus eruptiones non raro aurium hi ſonitus, vel tinnitus, vel ſibili præcedant, qui a ſanguine exitum non repetiente agitato, ac ad auditorios meatus commoto fit, non autem ex flatu: quid enim ſonitus hi, ſi ex flatu fiant, ad profluvium ſanguinis, e naribus erumpendum? Hoc quoque Galenus videtur innuere, quum *in ſecundo Prorrheticorum* dixerit: *humorem ad caput aſcendentem facere tum deſipientiam, tum aurium ſonitus*. Hujuſmodi autem ſonitus in auribus in acute febricitantibus duo præcipue notare ſolet, delirium quippe ſæpe phreniticum, ubi præſertim ab humore in caput aſcendente fiant, qui ſane cum ſignis eruditatis, neque in die decretorio apparentes, cum viribus prælanguidioribus, letalem phrenitidem denuntiant. Atque hoc modo fortaſſe tales tinnitus auctor Coacorum præſag. intellexit, quum *in 1. Coac. præſag. text.* 193. dixerit. *Bombus in acutis & ſonitus aurium letalis*. Hujuſmodi vero judicium fit de tinnitu permanente, atque non de continuo ſilente, ſeu ceſſante, quod genus ſonituum in auribus in febribus hac ratione non fore timendum, Galen. *in tertio, de Compoſit. Medic. Cap.* 1. ſecundum loca prodidit. Aſſidui itaque ſunt timendi, utpote qui vel delirium denotant, vel ſanguinis e naribus futuram eruptionem. Delirium quidem denotant in morbi principio, atque etiam morbo prægreſſo plane crudis

Aurium veri ſonitus quomodo a medicis quandoque vocentur.

Quid notant in morbis acutis.

Quinam ſunt timendi.

crudis exsistentibus humoribus, phreniticum, si cum signis phrenitidis, quæ superius prodidimus, atque gravitate aliqua in capite observata, præsertim in naribus, hoc enim humore repletum caput ii indicant, ex quo fit phrenitis, quæ plerumque, ut alias docuimus, est letalis. De his auctor Prorrheticorum *lib. 1. Text. 18. Si in ardente febre aurium sonitus cum caligine fuerit, proveneritque in naribus gravitas, mente ex melancholia aberrant*. In morbi tamen vigore, sæpe sonitus aurium sanguinis eruptionem significant, qui tunc temporis fit, sanguine in caput ascendente, qui ni excernantur a natura per nares, remanat in caput, inflammationemque ac delirium phreniticum parit. Vaporibus vero in caput ascendentibus tinnitus obortus simplex delirium tantum denotat, idipsumque *paraphrenesin* Grecis appellatum; quæ affectio non est continua, sed in accessionum declinationibus cessans. Decretorii vero aurium sonitus propriis signis cognoscuntur, quippe quod fiant in die aliquo decretorio, humoribusque, vel plane, vel magna ex parte concoctis, una cum viribus constantibus. Aliquando aurium sonitus indicant quum delirium tum sanguinem e naribus fluxurum, ut in 1. *Coac. præsag. text.* 194. *Sonitus aurium cum hebetudine visus, & gravitate narium, mentem movet, & sanguinem e naribus brevi stillaturum esse significat*. Sed recte quoque postea auctor eorum librorum *Coac. præs.* 131. scripsit: *In ardentibus superveniens sonus aurium, cum alucinatione oculorum, & narium gravitate ex melancholia mente aberrant, nisi sanguis effluxerit*. Quod sane videtur esse verum, quando sanguine in caput ascendente, nisi foras excernatur, delirium cum inflammatione concitatur.

Sanguinis eruptionem quando significant.

Decretorii quomodo cognoscuntur.

Ab imaginatione læsa.

Demum sunt, qui desipientes læsa imaginatione tum sonitus in auribus, tum alios sonos se audire contendunt, hinc aliquos tibicinas abigi, ut Galenus observavit, jubere. Hi vero in numero delirantium reponuntur, ab ipsisque perinde, ac a deliriis judicium de futura salute fiet. In morbis vero longis, vel in iis qui adhuc non ægrotant, sonitus aurium plerumque gravem morbum minatur, magisque si cum capitis dolore, gravitate, aut vertigine, aut vocis tarditate, vel manuum torpore appareant, vel ab ipsis hæc fuerint subsecuta. Cum quibus auctor Coac. præsag. *text.* 161. sæpe apoplexiam, epilepsiam, vel oblivionem portendere tradidit, neque immerito, quum frigidorum crassorum in capite humorum multitudinem denotent; ex qua singula prædicta mala fieri posse, nemo in arte medendi exercitatus ignorat.

In morbis longis quod notant.

CAP. XI.

Quid fœtores in morbis, quidque cibos potusque graveolentes, insipidos, vel mali saporis ægrotis videri significet.

Fœtores in morbis quid.

IN morbis duobus modis fœtores observamus, in ægrotis scilicet, quod spectat ad assidentes, quorum odoratus offenditur, atque in oblatis quum cibis, tum potibus, tum pharmacis, quæ ægrotantium odoratus vitium detegunt.

tegunt. Assidentes vero sentiunt odores ab ægrotantium corporibus, vel in excrementis, vel in respiratione, vel in ore, vel in naribus, vel in aliis partibus. In excrementis fœtores semper mali, ex Galen. *in tertio Epidemiorum*, qui fetida semper exitiosa esse affirmavit, & Hippocrates iu *Prognosticis pag.* 41. *lin.* 10. vomitiones omnes fœtidas maxime damnat: idque, quod, ut Galen. docet, graveolentia omnia putredinis sint indicium, quam sane cum nigro atque livido humoris colore exitium prædicere Hipp. *in secundo Progn. ibid.* tradidit; quoniam, ut meminit Gal. exstinctionem caloris nativi indicat. At scitu dignum existimo, prænoscendos esse tum graveolentiæ gradus, tum humorum seu excretorum varietatem, quæ varium prædictionis judicium reddent. Nam etsi dicat Hippoc. in excretis per vomitum omnes putres graveolentesque odores esse malos; attamen non omnes letales exsistunt, sed qui impense graveolent, cujusmodi sunt alvi fluxus colliquativi vocati, quos in pestilentibus febribus observamus. In morbi vero vigore, cum signis coctionis interim summe putres & graveolentes humores critice excernuntur. Respirationes autem graveolentes maxime exitiales observantur. Sed de his hæc obiter dicta sufficiant, verum suis locis de his accuratius, ubi præsertim de graveolentia excrementorum sermonem instituemus. Ægrotis vero omnes tum cibos tum potus, tum medicamenta oblata putrida atque graveolentia videri, malum, quod summe putridos humores intus in corporibus redundare denotet, quandoquidem odoratus non secus quam gustus vaporibus a variis humoribus putridis ad linguam & nares, seu cerebrum exhalantibus, vitiatur, intusque quod est vel odoris vel saporis, ut Philosophi dicunt, prohibet extraneum, quod offertur odoris atque saporis, quin recipiatur & dignoscatur. Ex qua re, tum naribus, tum lingua, vapore a summe putridis humoribus exhalante infectis, omnia, quæ tum odorantur, tum gustantur, putrida videntur. Ægrotos quoque prorsus, ut etiam dictum est, destitui gustu, etsi malum sit, non tamen nisi exstincta animali facultate id fiat, mortem præsagire poterit; quare hæc ex aliis signis, aut bonis aut malis, judicii capient certitudinem.

Cibos potus, medicamenta, graveolentia videri, quid in morbis significat.

Eodem modo etiam, quum ægroti omnia sibi oblata, amara, vel salsa, vel acria, esse putant; hæc enim non nisi redundantium humorum qualitates notant, nihil ad præsagium ipsorum observatione faciente. Sed jam ab actionum sensus tactus symptomatis Prognosticum persequamur.

CAP. XII.

Quid stupor, seu torpor, & sensus tactus deperditus significent?

IN acutis morbis sæpius partes corporis torpescunt, seu stupidæ redduntur; qui affectus duplex est, scilicet vel animi vel corporis; atque hic, vel aliquarum partium, vel totius corporis; estque sensus obscurus, seu diminutus partis sentientis, qui *stupor* appellatur. Etenim quæ partibus sensum adimunt, stupefacientia propterea vocamus, veluti motum diminutum *torporem* aliqui dicunt, etsi non pauci velint, confundentes utrumque, tam stuporem

Torpor unde.

porem, quam torporem, sensum motumque diminutum denotare, ut iis accidit, qui altero crurum compresso sedentes illud ipsum paullo post ægerrime movent, & fere sensu destitutum sentiunt. Fiunt vero, vel ut Gal. 2. *Prorrh.* 36. docuit, cerebro humefacto, vel refrigerato, vel ex humiditate atque frigiditate ipso læso, (quæ cerebri frigiditas duplex est, scilicet aut intemperies frigida simplex, vel cum materia frigida, aut exstinctio caloris nativi;) vel quocumque modo intercepto spiritu, nec ad partem affluat, ut si nervi obstruantur, si tamen verum sit, eos pervios esse, vel si incrassentur, aut comprimantur, veluti renibus inflammatis crura stupescunt compressis ab inflammatione nervis. Itaque si in principio pars aliqua obstupescat, periculum est, ne vel paralysis vel apoplexia oriatur, quod in 7. *Coac. præs. text.* 476. sic legitur: *Torpores & sensus privationes, præter consuetudinem ortæ, futuras apoplexias denuntiant.* Quod sane in acutis morbis maxime erit exitiosum, ni febris magna succedat, quæ humidum tum absumat, tum frigidum cerebrum calefaciat. Unde Hippocrates *in* 5. *Aph.* 5. dixit: *Si ebrius quispiam repente obmutuerit, convulsus moritur, nisi febre corripiatur.*

Stuporis & torporis differentiæ. Horum caussæ.

Verum ut certe præsagias ex stupore in aliqua parte conspecto, alia signa consulito, quum a solo stupore nihil certi ad præsagium sciri queat. Prægresso vero morbo, si a læso nervorum principio stupor fiat, semper erit timendum, nam vel exstinctum calorem nativum, vel noxium humorem ad cerebrum decubuisse, erit indicium. Ex quo in *lib.* 1. *Sect.* 1. *text.* 14. *Coac. præsag.* merito dictum est: *Torpores a multis rigoribus maligni*, quod hi fiant exstinctione caloris nativi. A calidissimo morbo partes refrigerari, summe esse exitiosum Gal. *in* 3. *Epid.* docuit. Non minus perniciosum forte est, noxios humores ad cerebrum nobile viscus decumbere, ut Gal. *in lib. constit. art. Med. cap.* 18. scriptum reliquit. Cognoscitur vero a cerebro læso hoc malum fieri, quod præcipue capitis partes torpeant & stupidæ videantur. De quibus Gal. *in* 7. *Aph.* 14. scribit: *stupor vero est, quum neque loquuntur, neque agunt quicquam, sed apertis oculis immoti manent, iis, qui metu & timore perculsi & attoniti sunt, similes.* Quem stuporem a vulnere aliquando fieri, atque malum quoque esse Hippoc. *Aphorism. sect.* 7. 14. docuit. Mentis non minus stupor fit ab iisdem jam dictis caussis cerebro læso, Galeno *in libro quinto Aphorismorum* docente. Ignaviaque est mentis stupor. Si partes vero infernæ, quibus nervi ex spinali medulla procedunt, stupore afficiantur, minus est malum, a quo nequaquam exitium, nisi una illuxerint alia letalia signa, timendum erit. Tamen interdum cerebro, sanguinem ad ipsum per modum judicii ascendente, læso, partes aliquæ superiorum stupent, sanguinis eruptionem denotantes, & inferiorum aliquæ etiam, eodem modo natura critice noxios humores ad ipsos deponente, stupidæ effectæ, humoris metastasin, idest, transmissionem criticam præmonstrant. Distinguentur vero decretoriæ ab aliis, quæ exitiosæ sunt, signis coctionis, virium robore, facili ægrorum tolerantia, atque morbi, symptomatumque allevatione.

Stupor quid in morbis significet.

Stupor quando critice fit.

CAP. XIII.

De prædictione ex corporis caliditate.

QUoniam ad ſenſum tactus ſpectant caliditas, frigiditas, ſiccitas, humiditas, mollities, aſperitas atque colores, quæ omnia quum non minus quam alia nobis ad prædictionem faciant, optimum erit, de hiſce quoque nos agere, quod quidem nunc faciemus, a corporis ægrotantis caliditate exordientes ab ea enim tum ſalus, tum exitium, aliis non neglectis ſignis, præſentiri poteſt. Caliditas vero, quam nos ad Prognoſticum obſervamus, aut mitis tepidave, aut vehemens, & acuta exſiſtit, atque ipſa rurſum vel æqualiter in toto corpore, vel in quapiam tantum parte obſervatur. Mitis ac placida, perpetuo bona, ſi præſertim cum æquali totius corporis, (ut in Prognoſticis *p.* 39. *lin.* 32. Hippocrat. docuit) mollitie, aut quæ bene valentis calori ſit ſimilis. Alios ſiquidem recte valentes carnes ſubfrigidas, alios temperate calidas, atque alios intenſe calidas habere, obſervantur. Ex quo quidem ægrotantes, ſi calorem ſimilem recte valentium habuerint calori, bonum eſt. Hincque vehemens acutaque interdum caliditas, & aliquando moderata & ſubrigida in ægrotis laudari ſolet, ea inquam, quæ caliditati corporis antea benevalentis proxima videtur. Non ſecus quam urinæ, atque alia excrementa, ſi ſanorum excrementis ſimilia prodeant, bona exſiſtunt. Bonum igitur eſt ægrotantium corpora, quod ad calorem ſpectat, vel nihil vel parum alterata, aut mutata eſſe. Ex calore febrili, de quo fuſius poſterius loquemur, optimus eſt temperatus ſuavis, æqualis in omnibus corporis partibus, cum quodam humido, qui maxime nativo calori ſit ſimilis, quique ut Gal. *in* 2. *de natur. hum.* meminit, non modo temperate calidus, ſed etiam humidus exſiſtit, ad differentiam ignei acutique, qui a nativo maxime eſt differens. Ille itaque temperatus calor, optimus perpetuo erit, niſi nos morbi malignitas fallat. Nam ſunt ex malignis morbis plures, calorem blandum naturali apprime ſimilem habentes, intus nimirium concluſo calore, neque foras libere diffuſo; quamobrem bono illi calori corporis una totius æqualem mollitiem conjungi oportebit, de quibus Hippocrates *in Progn. ibid.* ait: *Optimum vero eſt, ſi corpus omne æque calidum, molleque eſt*; æqualis enim totius corporis mollities diſtinguit bonum calorem ab aliis, qui boni non ſunt. Poteſt enim caliditas in aliquo ægrotante temperata æqualisque videri, quum tamen a morbo maligniſſimo proficiſcatur. Hanc vero denotabit corporis inæqualis mollities, quippe quod dura hypochondria plerumque obſerventur, minimeque etiam caliditas ea æqualiter in univerſo corpore eſt diffuſa: uti quum extremæ partes minus calidæ ſint, quam ventres, qui his ſunt calidiores. Itaque caliditas temperata æqualiter in toto corpore, cum æquali quoque mollitie, ſemper bonum ſignum erit, ſiquidem fieri non poteſt, quod corpus tali caliditate ac mollitie obſervatum exitioſe ægrotet, id enim viſcera phlegmone, obſtructionibus, intenſaque putredine carere, nobis certum erit indicium. Molle etiam æqualiter corpus obſervatum, diſtinguet a bona caliditate hecticam,

Caliditas, quæ ad Prognoſticum obſervatur, qualis eſt.

Calor in ægrotis quinam bonus.

F qua

Hecticorum caliditas quænam.

qua forte quod mitis placidaque sentiatur, aliqui decepti sæpe hecticos non dignoscant. Hecticorum caliditati non mollities, sed squaliditas potius solet conjungi. Hectica vero febris non iis solum cognoscitur, at etiam ipsiusmet caloris inæqualitate; quando ab assumto cibo Hecticæ febres, ut in 2. *Progn. text.* 60. Galen. meminit, exacerbentur. Optimus igitur erit calor temperatus, æqualiter per totum corpus diffusus, cum æquali quoque mollitie. At nedum hic, sed quin etiam intensus vehemensque calor per omnes corporis partes diffusus in ardentibus febribus, quum proprium ardentium malignarum sit (Galeno *in* 3. *Prorrhet. text.* 61. docente) ut eæ summas partes non calefaciant; vel non malignarum, ut totum corpus usque ad summas partes æqualiter exurant: significant enim hæ, ut Gal. scripsit *in* 7. *Aphorism.* viscera vehementi carere inflammatione. Partes etiam quasdam corporis plurimum in acutis morbis incalescere: sæpe optimum est ad prænoscendam salutem, maximeque cutaneas, ad quas sæpe natura tum caloris æstum, tum humores noxios deponit. Extremas corporis partes valde calidas, in talibus morbis sentiri optimum non minus est, veluti oppositum si observatur in his, magnum malum: hinc pessima est extremorum frigiditas in morbis acutis, itaque harum partium caliditas bona, ut signum exsistit, quod denotet interna viscera neque magno phlegmone, neque inflammatione, neque intensa aliqua humorum putredine offendi, neque naturam multitudine crudorum humorum gravari, atque etiam significet calorem febrilem viscera reliquisse, partesque longinquas invasisse, vel noxios humores ad easdem detrusos fuisse; ad pedes enim caliditas deducta morbum declinasse in multis indicat: ex quo Hippoc. *lib. de rat. vict. in morb. acut. p.* 386. *lin.* 52. *& seq. & p.* 398. *lin.* 28. *& seq.* dixit, in declinatione febris, calore ad pedes descendente, ægrotis cibum esse offerendum. Extremarum partium caliditas quoque, cum rubore atque inflammatione, in acutis morbis, bonum. De qua Hippoc. *in* 3. *Progn. p.* 45. *lin.* 14. *Maxime vero juvantur, si cervix ac pectus traxerit ruborem, nec sacer ignis intro recurrat*. Et paullo post *ibid. lin.* 20. *Securissimum vero est, si rubor quam maxime foras vertatur*. Sed jam, his præmissis, quomodo corporis caliditas exsistit, cum quo totum corpus liquatur, marcescit, atque contabescit: qualis est hecticorum, quæ nisi, antequam solida corpora colliquaverit, corrigatur ac emendetur, plane ad exitium illos ducet. Hæc vero æqualis uniformisque exsistit, acuta, non multum tactui sensuique manifesta, ex quo multi propterea has febres in principio non cognoscunt. Diximus vero superius Galenum hujusce caloris tale signum docuisse, quod in 2. *prog.* 60. ita habet. *Per febres hecticas partes ipsæ corporis solidiores ignitæ evadunt, ob id igitur assidue febris in seipsa manet, calorem obtinens perinde ut calx, debilem contingentibus*. Itaque quoties esitant ac bibunt, simile quiddam accidit, quod in calce evenit acqua perfusa, quo fit, ut contingentes exterius ægrum multo calidiorem persentiant. Hæc vero totius corporis uniformis caliditas, quæ cum assidua febre est tepida, vel subrigida apparens, suspecta erit, quod indicet totum incendium intra viscera contineri. Galen. ex Hippocrat. *in secundo de ratione victus in acutis, & in primo libro Prognosticorum p.* 37. *lin.* 43. dixit: *Corpus*

Calor in ægrotis quinam optimus.

Caliditas quænam mala in ægrotis.

in acutis febribus non admodum pro ratione febris calere, membraque frigida vel tepida nudare, perinde ac si incendio conflagrarent, malignitatis esse signum. Hujusmodi tepida caliditas, etsi numquam bona, tamen per se sola nihil certi præsagit, veluti etiam vehemens facit caliditas, quæ etsi per se mala semper sit, non tamen certi quicquam ad exitium prædicendum habet, ac quinimmo non raro post rigorem corpus valde incalescere, crisis proximæ nobis est indicium, proinde ex aliis signis certitudinem capiet. Vehemens vero corporis totius, vel thoracis tantum, vel ventris caliditas, perniciosa, si diu durat; resolvit enim vires, siccat, colliquatque, a qua quidem, si corpora convellantur, exitium prædicit, quando exinde ortæ convulsiones, quod fiant siccatis nervis, omnes fiunt letales, ex quo Hippocrat. *in septimo Aphor.* 13. dixit: *Ab æstibus fortibus convulsio, aut tetanus, malum*. Vehemens quoque caliditas tum in facie tum in hypochondriis, tum in thorace, pessima exsistit: hæc enim visceris alicujus, illa autem cerebri phlegmonem indicat, quamquam non semper flammans facies phlegmonis signum exsistat, & quinimmo sanguinis criticæ eruptionis indicium, cui signo signa alia deteriora respondere debebunt: si vero hæc signo aliquo apparuerit pernicioso, perniciem ostendet. De qua in *lib.* 1. *Prorrh.* 49. legitur: *Faciei color bonus, & mæstitia multa, malum*. Etenim, ut ait Galenus, quum florida quidem facies apparuerit; ægerque valde tristis fuerit, quædam in cerebro valde calida affectio esse videtur, quæ sanguinem exurit. Cum sudore vero facies valde flammans, malignitatem Galen. indicare prodidit; & merito exitium præmonstrabit, quum ea cerebri magnum phlegmonem denotet, qui inter letales morbos recensetur, sicque sudor, qui nihil juvat, unum ex signis exitialibus est. De hac auctor Prorrheticorum *lib.* 1. 67. *Æstuosi rigores quadamtenus perniciosi, flammans quoque cum sudore facies in his mala*. In ventre vero atque thorace æstus, seu intensa caliditas semper mala, nam ibi adesse testatur morbum sæpe magnum, ac letalem, ut quando ex visceris magno malignoque phlegmone procedit; quod si est, extremæ partes vel tepescunt, vel frigescunt, de quibus *in primo Prorrhetic. text.* 7. *Qui in hypochondrio refrigerata febre ardores relinquuntur, tum alias, tum in sudoribus; mali sunt*. Et Hipp. *in* 4. *Aph.* 48. *In febribus non intermittentibus, si partes exteriores frigidæ, interiores urantur, & sitim habeant, letale*. Circa ventriculum vero cum cordis morsu æstuosos calores perniciosos esse, Hippoc. *quarto libro Aph.* 65. tradidit. Item æstus laterum cum dolore, atque rigore, damnat auctor Prorrh. *lib.* 1. 66. *Lateris siquidem æstus* (ait Galen.) *cum dolore signum est phlegmonis, quæ partem eam infestat, si vero & rigor ipsis supervenerit, suppuraturum exspecta phlegmonem*. Viscerum autem phlegmonum suppuratorum rari sunt, qui sanentur: nulli, viribus jam prælanguidioribus factis. Corpora etiam quum ex aliqua prægressa evacuatione, si nedum calore febrili liberentur, at magis recalescant, malum esse tradidit auctor Prorrhet. *lib.* 1. 66. quum dixit: *Si ex perfrictione sudantes recalescant, malum. Ex his quoque æstus dolorosus, & rigor superveniens, malum*. Gal. enim in comm. ait: *Si in morbo quis, postquam sudaverit, frigidior quidem protinus, quam vigi-*

Quanam perniciosa.

naturæ conveniat, fiat, rursusque febricitet, non sine periculo afficitur. Sicut auctor Pror. paullo post *ib. 68. Si in sudoribus vigiles recalescant, malum*. Quod in 2. *coac. præsag. text.* 41. hisce verbis expressum est: *Exsudantes, vigiles, recalescentes, malum*. Sed de his nunc satis; addamus refrigerata corpora vix recalescere, summe in morbis acutis esse perniciosum; exstincto enim nativo calore vel resoluto, vel suffocato, id fit: non minus etiam letale videtur, si in extimis summisque partibus observetur, quippe eas refrigeratas vix recalescere. Hinc *in primo Epidemiorum pag. 940. lin. 5.* Hippocr. ait: *Frigebant his multum extremitates, vix his calor revocari poterat*. Corpora quoque cito incalescere & frigefieri, malum itidem est signum. Significat enim, ut Galen. docet, morbum summe malignum, quod si non letalem, morbum saltem longum fore præsagit: in acuto vero morbo, qui cito vires resolvit, exitium portendit. Sed jam tempus est, ut ad prædictionem ex corporum frigiditate veniamus.

CAP. XIV.

Ex frigiditate corporum quid præsagiendum.

Frigiditas corporis quænam optima.

FRigiditas corporis, quæ potius sit moderata caliditas, post aliquam bonam evacuationem, pulsu reddito meliori ac vehementiori, apparens, optima est. Sublatam enim febrem esse critice denotat. Item refrigerata seu sedata febris caliditate, cum urinis coctionem denotantibus, vel sputis, vel alvi dejectionibus, (ubi morbus vel venosum genus, vel partes spirituosas, vel ventrem occuparit) pulsu ut jam dictum est meliori reddito, optimum est, tuto enim sanitatem rediisse significat. Frigiditas vero nonnumquam critica observatur, optimam crisin præcedens, de qua postea. Sed raro tamen contingit, ut quicquam boni corporis frigiditate præsagiamus. Hæc vel in toto corpore, vel in externis partibus observatur; plerumque continuis febribus est exitialis: attamen in quibusdam corporibus robustissimis non exitium, sed longitudinem præmonstrat. In prælanguidis vero perpetuo letalis; si scilicet morbus præsertim magnus vehemensve fuerit: quæ vero fit exstincta facultate, exitium proximum præsagit. Sed ab hac caussa fieri, signa alia exitiosa præmonstrabunt. Aqua inter cutem laborantes non pauci observantur, præsertim ascite & leucophlegmatia, qui corpus fere totum frigidum habent, & non minus in suppuratis, moribundis. Illi enim fere totum corpus algidum habent, quod iis contingit, plurimo innati caloris resoluto, vel uti illis ex frigido humore evenit. Verum in extremis partibus ea frigiditas nihil certi perpetuo prodit ad Prognosticum. In quibusdam enim ægrotis non acute ægrotantibus hujusmodi frigiditas non est admodum verenda. In morbis enim, ait Galen. qui sunt sine febre, & hieme, & in ætate senili partes extremas corporis, veluti nares, aures, pedes, manus frigefieri, nihil absurdum; quippe, ut ait Galen. 2. *Prognostic. text.* 4. quæ carne vacant ex natura, longeque sunt a visceribus positæ: non tamen in acutis, mediocre est malum; per illas enim calor nativus, præ debilitate nequaquam permeat ad extremas corporis partes; in morbis vero acutis, propter inflammationis

Raro bona.

Quando letalis.

In quibusdam ægrotis non verenda.

magni-

magnitudinem in viſceribus fatigantis, parum ſanguinis in omne permeat corpus. In his itaque morbis corpus algidum eſſe, & nedum ipſius extrema, ſed totum inquam peſſimum eſt, niſi ab acceſſione id fiat: ea enim vel exſtinctum, vel multitudine humorum fere ſuffocatum calorem naturalem nobis indicat, cum qua frigiditate multa alia ſimul letalia aderunt ſigna. Frigidi quidem multi ex moribundis apparent, cum deſudationibus, viriumque languore. Hi quidem vehementer tum frigidi, tum duri apparent, ſi ab exſtinctione caloris, ex quo auctor Prorrheticorum *lib.* 1. 77. dixit: *Refrigeratio cum duritie, malum*. Idem accuratius ab extremis corporis partibus frigeſcentibus rurſum nunc perſcrutemur.

C A P. XV.

De prædictione ex frigiditate extremarum partium corporis.

Extremæ corporis partes, quas Hippoc. *in* 2. *Prognoſt. p.* 35. *lin.* 30. vocat *caput, manus & pedes*, & Gal. diſtinctius 7. *aphor.* 1. *nares, aures, pedes ac manus*, in acutis morbis frigeſcere ſolent, ex nativi caloris vel contractione, vel reſolutione, vel oppreſſione, ſeu ſuffocatione, aut demum exſtinctione. Contrahitur intus ad viſcera calor, extremaſque corporis partes relinquens, mediaſque quippe thoracem & ventrem calefaciens, vel ob inflammationis ac eryſipelatis magnitudinem in viſceribus fatigantis, ut Gal. meminit, caliditateque ſanguinem per modum curcurbitulæ ad affectam partem attrahentis, vel propter fortem dolorem in corde, in ventriculo, in colo, in tenuibus inteſtinis, in utero, in renibus, aut demum in acceſſione, ubi natura in internis partibus copiam humorum foras extrudendam aggreditur, ex quo aliquando ſalutem, & aliquando exitium præſcimus, prout prævalidam naturam, & prælanguidam tunc eſſe contingit. Reſolvitur vero a maximo calore, vel ab ingenti dolore, aut ex immodica evacuatione, vel a venefico ſucco aliquo cor atque os ventriculi lædente, vel ab immoderata lætitia continuo oborta. Opprimitur etiam nativus calor, vel ſuffocatur in viſceribus, ex quo ceteræ aliæ partes ab ipſis remotæ, ſolito calore carentes, refrigerantur, aut copia plurimi alimenti, ſeu ciborum ore ventriculi gravato, ſeu vehementer a mordentibus humoribus (Galeno *in ſecundo text.* 45. *de ratione victus in acutis* docente) commorſo, vel a multitudine vitioſorum ſeu crudorum humorum in viſceribus contentorum, calorem fere ſuffocantium, vel exinde inſigniter oppreſſo; non ſecus atque fit, ſi ſupra ignem viridium lignorum magnam copiam conjeceris, qua is nedum non augetur, ſed ſuffocatur atque diminuitur: eadem etiam copia humorum in viſceribus concluditur calor, quo minus ad extimas partes permeare queat, quippe venis, arteriiſque exinde obſtructis, per quas calor a viſceribus ad illas partes diffundebatur, febreſque hoc modo obortas *leipyrias*, alii *aſaphodes*, ideſt, obſcuras, & latentes, atque alii foris mites, intus conturbantes, appellant, quippe quum a multitudine putridorum humorum, vel a multis

Extremarum corporis partium frigiditas unde.

tis frigidis, crudisque, & crassis, humoribus calorem suffocantibus, vel in visceribus ab oborta phlegmone, vel ex venefica putredine fiant, omnes cum partium extremarum frigiditate, vel saltem subfrigidis, vel non calidis iisdem partibus, apparent. Exstinguitur quoque, ut jam diximus, nedum per strangulationem, suffocationemve nativus calor, sed non minus ab intensa tum frigiditate, tum venefica qualitate nobis occulta, qua vita nostra corrumpitur, quod devoratis venenis quum frigiditate, tum ex proprietate totius substantiæ interimente observatur. Demum calore naturali in solidis partibus qui sedem, ut Galen. meminit, habet, a majori vel flammea caliditate humidorum, quo ipse calor conservatur ac vivit, absumente, resoluto ac dissipato, ut in hecticis, vel a visceris alicujus ingenti dolore calorem naturalem visceris corrumpente ac resolvente, de quo merito scripsit Hippoc. 7. *Aphor.* 60. *In forti dolore ventris, partium extremarum frigiditas, malum.* Vel denique a quapiam immodica corporis, aut arte procurata, aut sponte facta vacuatione, ut in Syncope fit, homines refrigeratis extremis moriuntur, atque demum ex apertis arteriis resoluto calore. Sed jam his auditis, ad frigiditatis partium corporis extremarum prognosin descendamus. Quæ si frigescant, natura crisin cum bonis signis aggrediente, salutare erit. Verum in accessione periodica, & in morbis longis quicquam certi ad prognosin frigiditas partium extremarum non habet, neque in senibus; per hiememque extrema frigescere non est exitiale. *In acutis vero non mediocre est malum, sed valde perniciosum symptoma, utpote, quod magnis superveniat viscerum inflammationibus*, ut Gal. 7. *Aph.* 1. tradidit. Excipitur tamen frigiditas extremorum a cibo intempestive assumto, vel ab accessione aliqua ortum habens, in qua nedum extrema, ut Galenus *in secundo Prognost.* docuit, sed cutis quoque circum costas & ventrem posita frigida redditur. Extremorum vero frigiditas aliquando in principio una cum morbo incipit, quod symptoma in vagantibus hoc anno febribus malignis multis vidimus, quæ vel ab intensissima putredine, perinde ac a veneno viscere aliquo læso, atque exinde naturali calore vel admodum resoluto, vel intus ea de caussa retracto, vel a multitudine valde putridorum humorum fere suffocato, aut denique ex crudis pituitosisque humoribus succensa febre, veluti in amphimerinis observatur. Quare extremorum frigiditas perpetuo in febribus continuis est mala, quæ ni exitium, saltem morbi malignitatem denotet, plerumque vero exitium. Malignitatem tantum præsagit in principio una cum febre apparens, quæque non admodum vehemens sit. Symptoma propterea esse malignarum febrium pathognomonicum, Medici affirmant, cum qua sæpe ægroti non multum sitiunt, neque linguam habent admodum siccatam, & ipsa interim æqualis temperata per totum morbi tempus, interim inæqualis, modo parva, modo aliquantulum aucta observatur. Quæ vero non in principio apparet, sed postea in die critico cum signis decretoriis, crisin prænuntiat, aut febris continuæ mutationem in intermittentem. Cum malis vero signis, perpetuo mala, pessimaque in die decretorio est frigiditas intensa, diu durans. Itaque extrema refrigerata, vix recalescere,

Extremarum partium corporis frigiditatis Prognosis.

ſcere, letale eſt. De quibus Hippoc. *in* 1. *lib. Epidemiorum p.* 940. *lin.* 5. *com.* 2. *text.* 28. *Frigebant his multum extremitates, ac vix calor his revocari poterat*; atque *in* 3. *lib. p.* 1085. *E. com.* 3. *text.* 38. *Extrema pedum ac manuum his frigidiora erant, & multo maxime circa acceſſiones, quibus calor pedetentim, nec probe redibat*. Et de tabidis ad exitium inclinantibus *ibid. p.* 1089. *E. Multum vero frigus erat, & vix eis calor revocari poterat*. Et *in lib.* 1. *Prorrhetic.* 65. *Ex rigore refrigerationes, quæ non recaleſcunt, malæ*. Quod in *Philiſco* Hippoc. *Epid.* 1. *text.* 18. *p.* 966. *Ægr.* 1. obſervavit, de quo ait: *Extremitates undequaque frigebant, nec jam ad calorem iſtæ amplius redibant*. Quod & *Sileno lib.* 1. *Epidem. p.* 969. *Ægr.* 2. & aliis eveniſſe ante exitium Hippoc. in *Epidemiis* memoriæ prodidit. Frigiditas vero in proxime moribundis non ſecus quam in marmoreo lapide obſervatur, atque non raro cum duritie & livore. Durities ſiquidem cum vehementi frigore in corporibus ex letalibus ſignis habetur, ut *in Prorrhet. lib.* 1. 77. docetur; de qua Gal. *in comm.* 2. *text.* 5. *Refrigeratio autem ſi ita violenta fuerit, ut tota omnino refrigerentur corpora, indureſcantque, exſtinctionis ſignum exſiſtit*. Non minus cum ea frigiditate extrema livida ſpectari, exitioſum eſt; etenim hoc ſymptoma omnium eſſe exitioſiſſimum, alias demonſtrabimus, atque in foribus mortem denotare. Significat autem in his lividus color exſtinctionem caloris nativi, ut Gal. docuit, qui *in* 3. *Epidem. text.* 8. extremarum partium frigiditatem, una cum lividitate, in febribus acutis, mortis apertum eſſe ſignum affirmavit. De quibus Hippocr. *in* 2. *Prognoſt. p.* 39. *lin.* 36. *& ſeq. Si corpus adeo grave, & ut ungues ac digiti lividi ſint, exſpectanda continuo mors*. Et poſtea, *Si digiti ac pedes omnino nigreſcant, minus peſtiferi ſunt, quam ſi liveant*. Idque non immerito, nam lividitas in his partibus ſemper ab exſtinctione caloris nativi fit, nigredo non ſemper, quandoque enim a nigro humore ad illas partes decumbente. Quare cum extremarum partium refrigeratione lividitas quoque ſi acceſſerit, ſignum erit maxime letale, paulloque poſt exitium futurum, præmonſtrabit. Quod Hippocr. in *Philiſco, lib.* 1. *Epidem. p.* 966. *Ægr.* 1. *Sileno, ibid. p.* 969. *Ægr.* 2. *muliere anginoſa apud Ariſtionem decumbente lib.* 3. *Epidem. p.* 1075. *Ægr.* 7. *Eraſino, lib.* 1. *Epidem. p.* 984. *Ægr.* 8. *Filia Euryanactis, lib.* 3. *Epidem. p.* 1073. *Ægr.* 6. *Adoleſcentulo*, in foro mendacium, *ibid. p.* 1076. *Ægr.* 8. moribundis obſervavit. Sitis quoque intenſa cum calore vehementi in thorace, vel in ventre, extremis quidem partibus algentibus, maxime pernicioſa judicatur, quod in viſceribus vehementiam inflammationis, ut ait Galenus, ſignificet, qui *in* 7. *Aphoriſm.* hujuſmodi ſymptomata accidere magnis viſcerum inflammationibus ſcribit. Quam rem Hippocr. prodidit in 2. *progn. pag.* 39. *lin.* 30. dicens: *Si caput ac pedes frigidi ſunt, ventre coſtiſque calentibus, malum*. Et Galenus in commento ait, *nedum malum hoc eſſe, ſed letale*. Quod Cornelius Celſus ad unguem ſic expreſſit: *Cui febre æque non quieſcente exterior pars friget, interior ſic calet, ut etiam ſitim faciat, letale*. Ex pernicioſis quoque ſignis cum refrigeratione extremorum quam plura alia exſiſtunt, partim a nobis alias dicta, &

Extremorum frigiditas una cum malis ſymptomatibus exitioſa.

F 4 partim

partim inferius suis locis dicenda, cujusmodi sunt, capitis aut viscerum dolor vehemens & assiduus, vigilia, coma, delirium ferinum vel obscurum, amentia, oblivio, surditas, cæcitas, convulsio, tremor, aphonia, singultus, inquietudo, anxietas, respiratio difficilis atque frigida, ex ore præsertim, atque e naribus, urinæ turbidæ non clarescentes, nigræ, cum nigro suspenso, albæ, aquosæ, lucidæ, interceptæque, stillæ sanguinis e naribus, vomitus virulenti, dejectiones malæ ac copiosæ, nihil conferentes, & hujusmodi alia. Hæc singula cum extremorum frigiditate conspecta exitium nobis portendent, & quo plura simul, eo certius ac citius. De his in *Sileno* Hippocrates 1. *Epidem. pag. 969. Ægr. 2. Sexto caput parum exsudavit, extremitates algebant, livescebant, multum sese jactavit, alvus nihil excrevit, urinæ restiterunt, febris acuta*: Et de *Pythione* in Thaso mortuo *lib. 3. Epidem. p. 1098. Ægr. 3.* decem diebus: *altero die sub meridiem extremæ partes frigebant, præter ceteras manus & caput, obmutuit, voce defectus est, diu brevi spirans, rediit calor, sitiit; nocte quievit, circa caput modicum sudavit*. Ex omnibus vero his signis diximus perpetuitatem refrigerationis, magnitudinem seu vehementiam, duritiem, lividitatem signa esse longe omnium maxime perniciosissima, exstinctionemque caloris nativi denotare. A symptomatis etiam, quæ præcesserunt, exitii prognosticum indagatur, ut quando a rigore frigescunt eæ partes, minime recalescentes, de quibus, ut dictum est, *in Prorrhetic. lib. 1. 65. Ex rigore refrigerationes, quæ non recalescunt, malæ*. Ex malis vacuationibus extrema admodum algere, est perniciosum: præsertimque si eæ quoque fuerint letales, quales sunt stillæ sanguinis e naribus, sudores frigidi, in capite desudationes, urinæ aquosæ, lividæ, ictericæ, turbidæ non residentes, lividæ, nigræ cum nigro suspenso, & plane suppressæ, dejectiones pingues, liquidæ, valde fœtidæ, assiduæ, vel in immodica copia exeuntes; sputa nigra, livida, viscida, maxima difficultate educta, atque plane intercepta. Similiter ab omnibus malis symptomatis, quæ nuper, dum mala symptomata recensuimus, prodidimus, refrigeratio in extremis est perniciosa. Quod sane nedum ab his signis malis, quæ præcesserunt, at simul etiam cum refrigeratione concitatis, non minus & ab his, quæ extrema refrigerata sequuntur, cognoscitur. At extremorum refrigerationem multa symptomata exitium cum ipsa significantia subsequi solent. Et quod ad refrigerationem: primum est, ut si frigiditas ea, primum moderata, mox admodum vehemens atque intensa reddatur, quod, ut ex Gal. meminimus, signum prælanguidæ facultatis exsistit: secundum quod illa frigiditas numquam amplius aut parum recalescat. De quo in *Philisco* moribundo Hippocrat. in 1. *Epidem. pag. 966. Ægr. 1. Extremitates undequaque frigebant, nec jam ad calorem amplius redibant*. Et in Sileno *pag. 969. Ægr. 2. Septimo obmutuit, extremæ partes non amplius redierunt ad calorem*. Demum pars vehementer refrigerata livescit, atque aliquando indurescit; quod si fiat, diuque permaneat, in foribus, ut dictum quoque est, scito esse exitium. Idem prædicant subsecuta, & coma, amentia, oblivio, surditas, cæcitas, convulsio, tremor, aphonia, sudores frigidi, præsertim in iisdem extremis partibus refrigeratis, qui sane

Extremorum frigiditas cum malis subsequentibus symptomatibus exitiosa.

solius

ſolius ſyncopes ac mortis proprii videntur, vacuationes non bonæ, ægros non ſublevantes, vel interceptæ, reſpiratio difficilis, atque alia hujuſmodi, quorum multa in *Sileno* moribundo Hippocr. poſt extremorum refrigerationem obſervavit, quæ hiſce verbis expreſſit: *Sexto caput parum exſudavit, extremitates algebant, liveſcebant, multum ſeſe jactavit, alvus nihil excrevit, urinæ reſtiterunt, febris acuta. Septimo die obmutuit, extremæ partes non amplius redierunt ad calorem, nihil minxit. Octavo frigidus toto corpore ſudor, papulæ cum ſudore rubentes, rotundæ, parvæ, varis ſimiles permanebant, nec abſceſſum efficiebant, alvus parvo irritamento ſtercora tenuia, veluti incocta, multa, cum labore reddidit; urinas reddebat cum dolore mordaces; extremæ parum recaleſcebant; ſomni tenues, comatoſi; obmuteſcebat; urinæ tenues, perlucidæ, obiit undecimo.* Quare ſi extremorum refrigerationem pernicioſa hujuſmodi ſymptomata, vel præcedant, vel ſimul illuceant, vel ſubſequantur, ſine dubio exitium prædicendum erit.

CAP. XVI.

De caloris ad frigus, & frigoris ad calorem in corporibus acute ægrotantibus mutatione.

SÆpe in acutis morbis fit, ut interim totum corpus a calido ad frigidum, & a frigido ad calidum mutetur, atque hoc aliquando ſenſim, & aliquando repente. Repente mutari ad frigidum corpora, niſi acceſſione id fiat, ſemper malum: aut enim, ut nuper dictum eſt, calorem nativum reſolutum, aut multitudine crudorum humorum ſuffocatum, vel impeditum; quo minus, vaſis obſtructis, foras expandatur, vel denique maligni humoris viſcus nobile laceſſentis, vel vehementis inflammationis ratione intus totum collectum eſſe ſignificat. Reſolutum conjicimus, ſi prius reſolutionis aliqua cauſa præceſſerit, uti febris vehemens, aſſidua, vigiliæ item aſſiduæ, dolores ingentes, immodicæque vacuationes quum ſanguinis, tum humorum. Suffocari plenitudo indicabit, crudorum humorum multitudine, venas arteriaſque obſtruente. Foras non expandi, notæ omnes hanc humorum multitudinem ſignificantes. Intus vero acri vel maligno humore os ventriculi, cor, vel aliquod aliud membrum nobile affligente, retrahi, dolores juxta afflictæ partis regionem, faſtidia, angores, nauſeæ, vomitus virulenti, bilioſi, animi defectiones, anxietates, vigiliæ, pulſus ſumme inæquales, prælanguidique, contracti, ac hujuſmodi alia præmonſtrant, uti in iis, quibus a vermibus, vel acri ſucco, os ventriculi mordetur, obſervari poteſt. Ubi retractionis caloris cauſa eſt inflammatio quæpiam interna, ex calore partium internarum, atque a propriis ſignis cognoſcemus, quod Cornel. Celſus ex Hippocr. ut ſuperius diximus, expreſſit, quum dixerit: *Extremarum refrigerationem internis partibus ſic caloris incendio æſtuantibus, ut ægroti ſitiant, eſſe letalem.* Hæc namque refrigeratio inflammationem internam, & eam quidem maximam pro cauſa habet. Quocumque vero modo, ut diximus, corpus refrigeretur, numquam bonum, ſed ſæpius ſumme exitioſum erit. exiſtiman-

Corporum ad frigidum mutatio quando mala.

ſtimandum, omniumque maxime, ſi diutius frigus perſiſtat intenſiuſque, & tandem cum duritie, vel lividitate, uti dictum eſt, prodeat. Nam tunc in foribus eſſe exitium denotabit. Continuo etiam ſeu repente partes calidas refrigerari, ſemper malum, illa excepta extremorum refrigeratione, quæ, natura critice humores ad excretionem invadente, prodit; ſæpe enim ante criſin futuram, maligno humore ad viſcus nobile irruente, atque defluxo, refrigerantur extrema, qui exinde a natura aliunde ad ignobiliorem partem compellatur, fere numquam ea tollitur in extremis refrigeratio aut tarde, & parum quidem partes eæ refrigeratæ recaleſcunt. Contra refrigerata corpora æque ſenſim ad calidum mutari, optimum eſt: nam neque intus laceſſere malignum, vel acrem, humorem nobile viſcus, neque aliquam adeſſe inflammationem, & nihil intus fieri impedimento calori, quin ad quamcumque partem corporis æque defluat. Inæqualiter vero corporis partes calefieri, numquam bonum, & ſæpe peſſimum ſymptoma creditur. Repente etiam ſæpius extimas corporis partes, crebriuſque modo ad calidum, modo ad frigidum, & contra modo ad frigidum, modo ad calidum permutari, in malignis morbis peſſimum eſſe, Hippocrat. ſtatuit, veluti etiam minus malum exiſtimatur, in aliis ſymptomatis etiam conſimiles fieri mutationes. De his auctor *Prorrhet. lib.* 1. 43. ita habet: *Summæ corporis partes ſi celeriter in utramque conditionem permutentur, malum*. Sitis quoque hujuſmodi mala eſt. Et Gal. in *commento* ait. In morbis autem ſumme malignis, permutatio harum hora una ad contraria efficitur, interdum quidem ut hieme frigeſcant, interdum vero tamquam æſtate caleſcant. Id autem contingit quum propriam caliditatem non habuerint, atque a febrili calefiant, quæ a corporis medio incipiens, flammæque ſimilis corpus totum depaſcens, extrema concalefacit, quæ & quum tranſpiraverit, ſtatim ea refrigeſcunt, exſtincta ſcilicet naturali caliditate. Hujuſmodi vero corporis celeres caloris frigoriſque mutationes, item coloris, ac cujuslibet alterius ſymptomatis, ſæpe multiplices affectus in corpore collectos præmonſtrant, quos devincere natura quum nonniſi longo tempore queat, ideo morbi longitudinem oſtendunt, quod *in* 4. *lib. Aph.* 40. ab Hippocr. hunc in modum ſcriptum eſt: *Et ubi in toto corpore mutationes, ut ſcilicet corpus refrigeretur, vel rurſus calefiat, longitudinem morbi ſignificat*. In morbo vero acutiſſimo ac vehementi naturæ cito a vehementia morbi exſtinctæ tempus ſubtrahitur, ita ut prius ipſa morbo exſtinguatur, quam morbum vincere poſſit. Et hinc eſt quod in morbo ſumme maligno hujuſmodi mutationes Gal. *in Prorrhet.* dixit eſſe letales, eaſque exſtinctione naturalis caliditatis fieri. Aliorum etiam ſymptomatum mutationes obſervari, ut ſitire & non ſentire, & contra; ex quietudine in inquietudinem & contra; ex vigilantia in ſomnum, & contra; ſapientes ægrotos in deliros, & e deliris ſapientes fieri. Mutari etiam ſymptomata, ita ut modo capitis adſit dolor, modo ventris, modo crurum, modo dolor deſinat, & delirium accedat, & hoc ceſſante, aliud ſymptoma appareat. Horum ſymptomatum permutationis cauſa generalis eſt μετάπτωσις, ideſt humorum transfluxus; viciſſim namque facta migratio modo in hanc corporis partem, modo in illam, quaſi humoris turgentiam hanc, μετάπτωσιν dicas, quæ per ſe ſola nullum aliud, quam turgens humor

Corpora refrigerata æque ſenſim ad calidum mutari.

Caloris frigoriſque celeres mutationes.

Symptomatum mutationes quid notant.

Harum cauſa generalis.

humor faciat, prognosticum denotat. Verenda vero semper quælibet humoris turgentia, quod principis alicujus partis læsionem minatur, ex quo Hippocr. atque cum eo Galen. & omnes alii Medici, turgentes humores, ne irruant in partem principem, continuo vel etiam in principio morborum, quo tempore omnia cruda exsistunt, medicamentis purgari oportere, in *aphorismis Hippocr. Aphor. Sect.* 1. 22. præceperunt. Cum signis vero coctionis illa permutatio caloris, frigoris, coloris, & aliorum etiam symptomatum, criticam humorum perturbationem ostendit, atque in hunc sensum forte *in Coacis præsagiis text.* 125. illud erit intelligendum, quod sic scriptum est: *Color, qui sæpe cum calore variat, utilis*. In malignis morbis hæ mutationes solent esse utiles, si in melius fiant, quod Hippocrat. *in Epidemiis lib.* 5. *sect.* 6. *text.* 16. ita dixit, *In morbis, qui* παλίμβολοι, *idest, dolosi sunt, mutationes juvare* Foesius scribit ἐν τοῖσι παλιμβόλοισιν & vertit, *in inconstantibus*, aut *refractariis*.

C A P. XVII.

De prædictione ex humiditate corporis, & siccitate.

EX humiditate totius corporis, atque partis, sæpius in acutis morbis eventus præscimus. In purulentis phthisicisque, sæpe ante exitium multa humiditatis copia aliquando totum corpus, & aliquando crura, ventremque repleri observamus, ex quo aquam inter cutem, quod ex magno oriatur caloris languore, in acutis, vel ex acutis morbis, letalem esse, Hippoc. docuit: *Aqua enim inter cutem*, (ait *in Prognosticis p.* 39. *lin.* 16.) *omnis, si ex acuto morbi exsistit, mala est, non enim sedat febrem, sed dolorem admodum infert, ac mortem*. Eodem modo siccitas, ariditas, duritiesque totius vel alicujus partis corporis sæpe infelicem morbi præsagit eventum. Siccitatem siquidem totius, & gracilitatem ab ardente febre longa secutam, corporis hecticum habitum, ac ab eo postea exitium præsagire, nemo est in medicina versatus, qui ignoret. Ex fronte, lingua & aliis partibus admodum siccatis, non raro nobis exitium præmonstratur, ut Hippoc. in *Melibæa lib.* 3. *Epidem Ægr.* 16. *p.* 1117. *adolescente* moribundo observavit, in quo ante mortem cutis frontis præarida, ac tensa visa est. Sed de his accuratius nos posterius suis locis, præsertimque ubi de prædictione ex partium corporis observatione sermonem instituemus.

Humiditas quid præsagit in morbis.

Siccitas quid in morbis notat.

C A P. XVIII.

De prædictione ex doloribus, qui in acutis morbis observantur.

DOlorem, quod voluptati opponatur, tristem molestumque esse sensum, Galen. *in* 1. *de Elementis* docuit. Hic vero multiplex observatur, alius enim cum pulsu, alius cum ponderis incumbentis sensu, alius cum tensione, alius cum erosione, incisione, punctione, perforatione (quæ differentiæ sub-

Dolor multiplex observatur in morbis.

Pulsativus quis. ſubacuti doloris nomine comprehenduntur .) alius denique cum torpore affligit . Primum Medici appellant pulſativum , qui ut Gal. *in 2. lib. de loc. affect. cap.* 3. ſcribit , ſequitur inflammatorios affectus notatu dignos , idque ſemper in ipſis arteriis , atque in partibus ipſas continentibus , quas & ob anguſtiam premunt , & quum attolluntur ; modo pars affecta ſentire nata ſit , veluti percutiunt. Nonnumquamque in abſceſſibus ad ſuppurationem venientibus dolores cum pulſu obſervantur . Secundum gravem vocant, quod veluti cujuſdam ponderis loco incumbentis ſenſum invehat, atque carnoſæ ſubſtantiæ renum , hepatiſque , inflammationem . (Galen. *in 6. Aporiſ. Aph.* 5. docente .) Talemque dolorem renum eſſe proprium Hippoc. *Epidem. lib. v. sect.* 1. *text.* 5. nobis prodidit , & Gal. *in 2. de loc. affect. c.* 4. hos dolores in renibus , in hepate , in ſplene , in cute , in adenis & in pulmonibus fieri meminit , eæ ſiquidem partes (ut ipſe docuit) vexantur eo dolore a diſtenſione , quoniam membrana viſcera illa circumvolvens gravata , & diſtenta dolet . *Græcis.* *Tensivus.* Tenſivum vero dolorem dicunt, (quem diſtendentem *Archigenes* vocat) ubi partes , quæ vel ſunt nervoſæ , vel muſculoſæ, vel membranoſæ diſtenduntur , convelluntur ve . Quod ipſis , vel ex humore , vel ex flatulento ſpiritu , vel phlegmone accidit . *Acutus.* Quartus, qui acutus vocatur, comprehendit illum , qui fit exeſione , punctione , perforationeque : quæ nimis aut acria, aut ſalſa , abſtergunt , abraduntque ex quo acutus oritur dolor, qualem patiuntur dyſenterici atque alii , quibus exeduntur aliquæ partes . *Punctorius.* Punctorii proprii membranarum exſiſtunt , ab acuta bile vexatarum , quales in pleuriticis obſervamus , pleura quippe vocata membrana in his a bile inflammata . His ſimiles videntur , quum vitreo humore, partes incidente ſeu perforante , inteſtina concitantur . Cum torpore demum prodientes , ſeu torporem inducentes , vel ab ipſorum vehementia reſoluto partis calore, aut phlegmone arterias *Cum torpore.* nervoſque maxime comprimente , ex quo calor ad partes proſilire nequit aut paucus , uti in renum dolore , ex inflammatione orto , crura ſæpius ſtupeſcunt . Sunt præterea dolores alii fixi , alii mobiles , atque vagantes , quales *Dolores varii.* non raro turgentibus humoribus obſervamus , alii perpetui , alii intermittentes , alii vehementes , atque alii parvi exſiſtunt : rurſumque nonnulli in principio morbi, atque alii poſtea apparent , aliquando in die decretorio , & aliquando non : quorum etiam aliqui occupant externas partes , aliqui internas, aliquique nobiles, atque demum ignobiles aliqui . Has omnes dolorum differentias ad Prognoſticum ægrotorum plurimum facere, Gal. *in lib. 6. Aph.* 5. meminit. Dolores vero omnes fieri ex qualibet re parti *Unde.* noxam inferente, non opus eſt, ut demonſtretur. Galen. qui accuratius omnes dolorum cauſas cognovit , pluribus in locis ab altera duarum eos concitari tradidit, quippe aut a ſubita partis alteratione , ſeu a temperamento continuo parti illato, aut ab unitatis diſſolutione . Alii unam tantum cauſam faciunt, ſcilicet unitatis ſolutionem , quando neque caliditas, neque frigiditas dolorem concitat , ni ſolvat continuum, atque omnes immodicas qualitates ii ex Galeno continuum ſolvere affirmant . Ipſe ſæpius fatetur ac docet qualitates has ſolvere continuum , præſertimque *in 4. de ſimp. meden. facult. cap.* 2. *in* 3. *de fract. in text.* 34. & *in libro de inæquali intemp.*

temp.

temp. cap. 6. Ex quo mirum dicerem. Quare dolorum cauſa erit continuitatis partium ſolutio, aut ab immodico temperamento conſertim parti illato, aut ab inciſione, aut exeſione, aut a fractione, aut denique a tenſione, facta. Partes vero internæ dolent interim propter febris vehementiam, nervoſas partes ſiccando convellendoque, aut propter inflammationem, aut eryſipelas, aut fortem obſtructionem, aut abſceſſum in viſceribus, aut propter flatulentum ſpiritum. Quum vero ab iſtis cauſis dolores fiant, merito, nedum cum aliis morbis, at ſoli quoque mali ſunt; omnes ſiquidem vires reſolvunt, cruditates fovent, humorumque coctiones impediunt; peſſimi, in viſceribus partibuſque nobilibus concitati; longeque omnium pernicioſiſſimi exſiſtunt, vehementer viſcera vexantes, perpetuo longoque tempore durantes, a quibus viſcerum nativus calor deſtruitur, ſeu reſolvitur, quo ademto viſceri quis de aliquo bene ſperare poteſt? minus mali cenſentur, parvi, mobiles, brevi tempore durantes, quique neque a viſcerum quopiam læſo prodeunt, ſed ab ignobili potius parte quapiam. Quandoque vero in acutis morbis dolores, etſi ſuapte natura ſemper mali, bonum prædicunt, non parumque ad ſalutis prædictionem conferunt, veluti qui, in aliquo dierum judicatoriorum cum ſignis coctionis, aliquam ignobilem partem, uti crura, pedes ac alia hujuſmodi, pervadunt. At de bonis ac malis doloribus, quatenus in acutis morbis bene ac male de ægrotis ſperandum, ſignificant, nunc accuratius agamus.

Omnes mali ſua natura.

Aliquando boni.

CAP. XIX.

De doloribus ſalutem prædicentibus.

Dolores aut in principio morborum, vel poſtea apparent; qui in principio, plerumque pathognomonicorum ſignorum rationem habent, viſcusque phlegmone obſeſſum notant, uti quando dolor cum febre, tumore vel tenſione partem quampiam exerceat, inflammatoriique hi vocantur dolores. Optimum erit, ſi neque admodum vehementes, neque aſſidui dolores ſint, brevique tempore, vel tollantur, vel ſaltem remittantur, atque ſimul cum ipſis aliud exitioſum ſignum non illuxerit. Qui vero horum fidelius, ſeu cum ratione, tolluntur, ſeu finiuntur, aut remittuntur, optimi ſunt: cum ratione vero ſublatos dicimus, ubi ipſi ex optima, aut natura, aut ab arte facta evacuatione, remiſerint, aut plane finierint, ut quum vel ab emiſſo per venam ſectam ſanguine, vel ſponte erumpente e naribus; vel a ſudore, vel ab alvi dejectione, vel a ſputis dolor remittitur, atque etiam ſi febris eos ſubſecuta ſuo calore ipſos reſolverit: de quibus Hippoc. *in 6. Aph.* 40. *Quibus dolor circa hypochondria fit abſque inflammatione, his febris ſuperveniens morbum ſolvit.* Et poſtea 7. *Aph.* 52. *Quicumque hepar circumdolent, his febris ſuperveniens ſolvit dolorem.* De iis vero, qui ex aliqua vacuatione tolluntur *in Prorrheticorum lib.* 1. 152. ſic ait: *Quibus capitis dolores, cervicis labor, atque totius corporis cum tremore infirmitas, hæmorrhagica ſolvunt. Ceterum & tempore ita ſolvuntur*: & in 2. Prognoſt.

Dolores quinam optimi.

p. 40.

p. 40. *lin.* 26. *Dolorem, qui in iliis affligat, ac tuberculum si recens fuerit, nec cum inflammatione, solvit murmur incidens circa ilia, sed potissimum ubi cum stercore, & urina excernatur*; & in 2. Coac. præsag. *text.* 66. *Quibus in febribus dolores lateris fiunt, iis, alvo multa aquosa bile permista dejiciente, remissio est.* Postea *in* 5. Coac. præs. *text.* 172. *Capitis dolorem solvit pus per nares effluens, sputa crassa, & sine odore, solvit quoque ulcerum eruptio aliquando & sonus, & alvi profluvium.* Ac in Aphor. Sect. 6. 10. *Quibus capitis dolor gravis cum calore inest, e naribus interim humidum, ex auribus, atque ex faucibus, cum utilitate effluere,* veluti *Echecrati* contingit. De quo *in* 7. *lib. Epid. text.* 65. sic scribit: *Echecrati cæco capitis dolor gravis, præcipue in posteriori parte, & cervicis, ubi connexio, & in verticem procedebat, progrediente autem tempore, & ad aurem sinistram, & dimidium capitis dolebat. Mucosa semper prodibat, leniter combusta, & calor comitabatur tenuis, & cibum capere non poterat, interdiu facilius, noctu vero dolebat, postquam autem pus per aurem erupit, cessaverunt omnia, erupit vero per hiemem.* Hinc Hippoc. *in* 2. *Prognost. p.* 41. *lin.* 34. damnavit excreationes omnes, morbum non tollentes, aut non minuentes, præsertimque illas, quæ dolorem non sedant, veluti sedantes dolorem laudat. Quare dolores, qui cum ratione, scilicet ex quibusdam optimis vacuationibus, abeunt, optimam salutis spem nobis pollicentur. Qui vero non tolluntur, seu diu persistunt, sæpius abscessus prænuntiant; qui autem boni exsistunt, posterius, quum de ipsis præsertim agemus, dicemus; hoc unum in præsentia dicam, quippe illos bonos fore a nobis putandos, qui in ignobilibus partibus fiunt, dummodo etiam alia signa id non negaverint. Eorum vero dolorum, qui morbo progresso ostenduntur, illos optimos esse dico, quos judicatorios seu decretorios Medici appellant, utpote quod partim ut signum, & partim ut causa, crisin optimam denuntiant, ut signum, veluti dolores, sanguinis eruptionem, vomitum, vel aliquam aliam vacuationem indicantes. De quibus Gal. in 1. *Epid. com.* 2. *text.* 55. *In ardentibus autem, ceterisque febribus, quos colli dolor, temporum gravitas, caligo oculorum, & hypochondrii etiam contentio, neque cum dolore corripit, his e naribus sanguis erumpit. At vero quibus totius capitis gravitas, tum autem cordis dolores, & fastidia sunt, biliosa post ac pituitosa vomunt.* Et Hippocr. in 3. Prognost. *p.* 44. *lin.* 36. *Si vero sine talibus* (scilicet malis) *indiciis fatigans dolor vigesimum transeat diem, & febris detineat, exspectari oportet sanguinis eruptionem e naribus, aut suppurationem, si dolor alioqui circa tempora ac frontem affligat.* Et *in* 3. Prorrhet. *lib.* 1. 137. *Cervicis dolores, impense rubri oculi, sanguinis eruptionem ostendunt.* Et *ibid.* 142. *Quibus ex rigore febres laboriosæ fuerint, muliebria his decurrunt, cervix autem in his dolens sanguinis indicat eruptionem.* Ac etiam post *ibid.* 147. *Hypochondrii tensio cum capitis gravitate, & surditate, & quæ consequenter fatigant, sanguinis pronuntiant profusionem.* Et in 4. Coac. præs. *text.* 142. *Quibus febricitantibus rubores in facie, & capitis vehemens dolor, venarumque pulsus, iis ut plurimum fluor fit sanguinis.* Hique sunt dolores, qui optimam crisin denotantes maxime faciunt ad salu-

Quinam abscessus prænuntiant.

ſalutis Prognoſticum. Longe omnium vero optimi exſiſtunt, qui (hos enim decretorios Medici, ut cauſa, vocant) ignobiles partes, atque a viſceribus remotas, prævadunt, atque diu exercent; idque maxime (quod de aliis quoque intelligi volumus) apparentibus ſignis coctionis, qui in decretorio die cœperint. Ab his quidem doloribus certam ſalutem præſagimus, ſi modo, ut dictum eſt, coctionis ſigna una illuxerint, nullumque ex letalibus ſignis illuxerit. Naturam enim præcipua membra exoneraſſe, atque noxios humores procul a ſe protruſiſſe, nobis ſane non obſcurum erit indicium. Quo enim longius a principe membro natura propellit noxios humores, eo citius ſalus ſperanda, maximum naturæ quod robur denotet, exinde ſæpius tumores ipſi accerſunt, qui, ut inferius docebimus, optimi exſiſtunt. De his Hippoc. *in* 1. *progn. pag.* 43. *lin.* 18. *Abſceſſus autem, qui ad crura fiunt in pulmoniis vehementibus ac periculoſis, omnes utiles ſunt*. De quibus Galen. *in com.* ait, eos optimos eſſe, ſi maxime deorſum & quam longiſſime ab ægrotatione abſiſtant. Et in 3. *Coacorum præſag.* 118. & *Aphor.* 44. *ſect.* 4. *in longis febribus vel tubercula, vel in articulis labores fiunt, & ſi fiant, non inutiles*. Ex quo pedum, crurum, genuum, coxendicum, inguinum dolores diu durantes, optimi erunt, atque non minus etiam in brachiis, manibus, atque poſt aures, critice obſervati. Sæpe fit in febribus acutis, ut natura, parte humorum, quos ad aliquam ſupradictarum ignobilium partium expulit, exonerata, fortior ſupra reſiduum facta, aliquam vacuationem aggrediatur, ex qua poſtea atque doloribus ipſis, trahentibus continue ad ignobilem partem, perfecte a febre judicat. Plerumque vero fit, ut hi, qui doloribus judicantur, in recidivam recidant, quod neutiquam materia illa ad crura, vel ad aliam quampiam ignobilem protruſa, totam cauſam morbificam adimat; ſi vero illis copioſæ copulentur vacuationes, judicium totum perficietur: oportet vero partes illas, ſi debeant ad febrem juvare, vehementer atque diu dolere; ſiquidem tales dolores plurimum humoris noxii attrahentes, magnam quidem cauſæ partem revellendo adimunt, ut in *Herophyto* obſervatum eſt, de quo *in* 3. *Epid. p.* 1106. *Ægr.* 9. Hipp. *Circa diem ſexageſimum e naribus quidem ſubſtiterunt eruptiones, ſed dextra coxendix admodum dolebat, febreſque increverunt, haud multo poſt partes inferiores omnes dolebant, fiebat autem, ut vel febres majores eſſent, majorque ſurditas, vel hæ quidem remitterentur alleviarenturque, verum partes inferiores ad coxendices ſitæ vehementius dolerent. Jam vero circa diem octuageſimum cuncta remiſſa ſunt, nihil tamen deſtitit, etenim urinæ boni coloris, & copioſiores ſubſidentias habentes exſtiterunt, deliriaque imminuta ſunt*. Et *uxori Epicratis Epid. lib.* 1. *pag.* 979. *Ægr.* 5. crura decima die laborioſe doluerunt, quem dolorem altera die optima vacuatio, per ſudorem ſecuta, febrem allevavit. Hoc unum in iis doloribus notandum, quod nuper quoque diximus, dolores raro recte judicare morbos per ſe ipſos, niſi ipſis aliæ humorum vacuationes opem ferant, atque hinc eos, qui doloribus judicantur, recidivare, quia dolores totam noxiam materiam nequeunt a viſceribus avellere, ſed tantum partem, ex quo reiterari pugnam a natura, ſi totum morbum expugnare debeat,

beat, necesse est. Hinc multæ recidivæ, uti in *uxore Epicratis*, *loco ante allegato*, *Cleonactide lib. 1. Epid. p. 982. Ægr. 6. Abdera Virgine lib. 1. Epid. p. 982. Ægr. 7.* Hippoc. 3. *Epid. text. 79.* accurate observavit, de qua præsertim dixit: *Vigesimo ei pedes dolebant, surditas & delirium eam deseruerunt, aliquantum e naribus erupit, sudavit, febre fuit liberata. Quarto & vigesimo repetiit, rediit surditas, pedes assidue dolebant, mente excidit. Vigesimo septimo multum sudavit, febre caruit, surditas eam reliquit. Restabat pedum dolor, ceterum fuit exacte judicata.* Hypochondrium etiam sinistrum, atque lien in acuto morbo dolere atque intumescere, non inutile esse, Gal. *in 3. Epid. com. 1. text. 19.* meminit. In ventre vero inferiori; acrioribus humoribus intestinis commorsis, dolores concitati, sæpe judicium per alvum futurum significant: post aures etiam oborti dolores diu perseverantes cum virium robore criticum tumorem futurum (quem *parotidem* vocant) denotant. Optimi vero non minus ii erunt dolores, qui supernas sedes derelinquentes, inferius descendunt, ad inferasve delabuntur. Morbum enim quocumque modo longe a principibus partibus recedere, optimum est. De quo Hipp. *in 2. Epid. sect. 5. text. 10. pag. 1040. lin. 16. Si caput doleat, in pectus descendit, deinde in hypochondrium, deinde in coxam, omnia autem non possunt dolere.* Et *in 3. Prorrh. p. 114. Dolores, si ad infernas dilabuntur partes, facile ab iis feruntur.* Ut in *Herophonte* fuit observatum, de quo Hipp. *in 1. Epid. pag. 974. Ægr. 3. Octavo febricitavit, lien residebat, omnia intelligebat, doluit ei inguen primum, secundum lienem; deinde in utramque tibiam dolores. Noctem facilem habuit, urinæ erant melioris coloris, & residebant in iis pauca. Die nono sudavit, judicatus est, intermisit. Die quinto rediit, simulque splen intumuit, febris acuta, surditas iterum, post recidivam die tertio, residebat lien, imminuebatur surditas, crura dolebat, recte sudavit, judicatus est die decimoseptimo.* Atque hæc de bonis doloribus, de quibus, ut boni sint dicendi, hæc observari debent; primo eos in aliquo decretoriorum dierum incipere cum signis coctionis, ipsosque vel sequi, vel antecedere optimam evacuationem, vel per sanguinem, vel per vomitum, vel per ventrem, vel per urinam, vel per sudorem, vel per sputum: demum si boni sint, ab ipsis vel statim vel paullo post ægrotos melius se habere, vel ex toto sanari, est necessarium. Adde quod hi omnes, non parvi, at quidem magni ac laboriosi exsistunt, neque paullulo momento temporis cessant, ac tolluntur, sed quinimmo diu vigere debent. Sed jam ad illos, ex quibus præscitur exitium, descendamus.

CAP. XX.

De doloribus exitium prædicentibus.

Dolores quinam mali.

Mali omnes sunt dolores nobilem partem corporis exercentes, tum qui una cum morbo prodeunt, quique pathognomonica signa exsistunt, tum qui postea apparent; ii enim cum aliis signis pathognomonicis, seu pro-

priis, prognosticum indicant, veluti in phrenitide capitis dolor vehemens atque assiduus, cum aliis phrenitidis signis propriis exitiosis, letalis est; sed de his aliis accuratius, quando de singularum inflammationum prognostico sermonem habebimus. Sunt vero ex his aliqui ex partis præstantia, qui plerumque exitium inferre soleant, utpote qui cor invadunt, os ventriculi, fauces strangulantes, caput, aures, pectus, ac vesicam. Semper enim in hisce membris dolores sunt perniciosi, maximeque cum febre assidua atque aliis sævis symptomatibus; ex quibus phlegmone illarum partium significatur, qui plerumque letalis exsistit. De quo Hippocr. in 4. *Aph.* 64. dixit: *In febribus circa ventriculum fortis æstus, & oris ventriculi dolor, malum.* Et *Aph.* 65. *in acutis febribus convulsiones & circa viscera dolores fortes, malum.* Ac de faucibus *in* 1. *Pror. text.* 86. *Fauces dolentes absque tumore cum implaciditate, strangulantesque supra modum, perniciosæ.* Et 3. *prog. Pag.* 45. *lin.* 4. Hipp. ait hujusmodi dolorem cum orthopnæa, sine apparente in faucibus vel collo tumore, summe exitiosum: ex tali siquidem dolore gutturis internam atque magnam inflammationem, ut alias quoque dicemus, significari, Galen. *in comment.* docuit, quæ sine dubio letalis est. Capitis item assidui, vehementesque cum febre continua ac magna dolores admodum sunt timendi, hi siquidem vires resolvunt, vigiliasque & deliria, inducunt, atque demum convulsiones letales. De quibus Hipp. *in Progn. pag.* 44. *lin.* 34. *Capitis dolor vehemens, & continuus cum febre, si quod ex indiciis exstiterit exitiosus, letalis admodum est*: quales Hipp. *in Philista Epid. lib.* 3. *p.* 1070. *Ægr.* 4. *Polyphante Epid. lib.* 7. *text.* 120. *p.* 1238. atque *Eualcidæ ibid. text.* 121. *famula*, phreniticis observavit. De aurium vero dolore in eod. *lib. Prognost. pag.* 44. *lin.* 45. *Aurium dolor acutus cum febre continua, ac vehementi, difficilis est, periculum enim delirii abolitionisque imminet.* Et de ventre *in Coacis prædictionibus text.* 130. *A dolore ventris laborioso febris ardens, letale.* Et de pectore *in* 1. *Prorrhet. text.* 70. *Dolor pectoris firmatus, & ægre auferibilis cum torpore, malus, super febricitantes hi si acute ardent, moriuntur.* Et de vesica *in* 2. *prognost. pag.* 43. *lin.* 42. *Coac. præs.* 471. *Si vesica dura est, & dolore vexatur, difficilis omnium & exitialis est: exitiosissima vero est, quæcumque cum febre continua affligit, qui enim ex ipsa vesica fatigat dolor, interimere hominem sufficit.* Quare dolores partium nobilium, si magni sint, in principio morborum acutorum admodum sunt periculosi, & cum malis signis letales. Qui vero non in principio acutorum, viscerum ac partium nobilium dolores, sed posterius, morbo prægresso, manifestantur, si magni, assiduique sint, perniciosissimi judicari debent: nam hi magnam phlegmonem præter febrem de novo nobile viscus accessisse ostendunt, quæ nonnisi a robustissima natura vinci poterit: ex quo merito hos dolores sævissima sequi solent symptomata, quippe extremorum frigiditas nonnisi fortem dolorem sequi solet, ut Hippocrat. *in Aph.* 26. *Sect.* 7. expressit: *In dolore forti ventris, partium extremarum frigiditas, malum.* Deliria sequuntur dolores capitis, phrenitides letales, vomitus virulenti, convulsiones, abscessus & suppurationes. De iis *in* 1. *Prorrh. text.*

In partibus nobilibus.

Capitis assidui vehementes.

Dolores partium nobilium morbo prægresso quinam perniciosissimi.

10. *Qui in capitis doloribus æruginosos vomitus habent, vigilantque cum surditate, cito hi vehementer insaniunt*. In his etiam vomitus virulenti sunt letalissimi, ut ait Hipp. in 1. *Epid. p. 948. sub finem. Sed & virulenta vomunt, & ex his quidam subito moriuntur*. Quod & in 1. *Coac. præs. text. 169. & 176.* legitur. Convulsiones quoque vel exsiccatis partibus nervosis, vel attracto multo ad dolentem partem humore, non raro visuntur, de quibus *in lib. 1. Prorrhet. text. 115.* ait: *In febribus tenuiter exsudantes; cum capitis dolore & alvo intercepta, ad convulsiones proni sunt*. Quod & in *Coac. præs. text. 154. & 177.* iisdem pæne verbis repetitur. *Et text. 171. In acutis capitis doloribus, & torporibus cum gravitate, convulsiones fieri in proclivi est*. Adde *& text. 174.* Et *lib. 1. Prorrhet. text. 104. Faucium gracilium dolores suffocantes convulsivum quid habent, præcipue si ex capite oriantur. Et text. 106. Lumborum dolor, & capitis, & oris ventriculi, cum forti exscreatione, convulsivum quid habet*. Quibus ex locis Hippocratis & plurimis aliis patet affatim, dolores partium vehementes aliquando excipi a convulsionibus. Abscessus autem dolorum quoque sequelæ sunt, de quibus in *lib. 1. Prorrh. text. 168.* ait: *In capitis dolore Coma & surditas &c. In capitis dolore Coma & surditas abscessum aliquem post aurem eructant*. Suppurationem vero indicant continui dolores, ut Hippoc. meminit *in 7. Aphor. 22. A ventris dolore diuturno, suppuratio*. Et in *prognosticis, p. 41. lin. 35. & seq.* dolores, qui circa thoracis ac pulmonis sedes diu consistunt, quique neque sputorum purgationibus, neque ventris dejectionibus, neque venæ sectionibus, neque medicamentis ac victus ratione desinunt, suppurationem significare, dummodo nullum ex exitiosis signis adfuerit, nobis Gal. prodidit; ut in *Egisipolis puero* tabido ab Hippoc. *in 7. Epidem. pag. 1225. text. 60.* fuit observatum. Quare hoc modo dolores viscerum, seu partium nobilium, judicandos fore putamus, quibus si aliquod letale signum simul accesserit, vel eos dolores sequatur, exitium præmonstrabitur, atque non minus, si vel alii fuerint dolores, nobiles partes affligentes, vel alia gravia diversi generis simul illuxerint symptomata; hæc enim (quum plures simul affectus graves ostendant) simul cum gravi dolore, vel multis doloribus si illuceant, perniciem prædicunt: vix unum quidem simplicem morbum magnum natura expugnat, quid cum multis? certe succumbet, nisi robustissima fuerit. De his in 2. *Prorrhet. lib. 1. text. 38.* inquit: *Quibus alvus liquida, lassitudo, capitis dolor, sitis, vigilia, obscuritas & impotentia fuerit, ut hi mente moveantur spes est*. Et in 2. *Prorrh. ibid. text. 95. Quibus manus tremulæ, capitis, cervicisque dolores, subsurdique fiunt, & nigra densataque mejunt, his ventura exspectare nigra, perniciosum*. Et de pluribus simul nobiles partes eodem tempore occupantibus doloribus in *eodem lib. 2. text. 72. Stomachi dolor cum hypochondrio contento, dolorque capitis, malignum*. Sed jam ad dolores partium ignobilium accedamus, quos superius diximus sæpe bonos esse, modo fiant cum humorum quapiam concoctione, diuque partes illas affligant, neque brevi tollantur, atque ab ipsis febris, ac alia gravia symptomata vel plane tollantur, vel, quod plerumque fit, mitiora reddantur, atque ab ipsis ægroti melius se habeant. Tales vero

Dolores partium ignobiliũ quãnam boni.

vero in diebus decretoriis incipere diximus, nullaque ab ipsis symptomata gravia fieri, neque augeri. Mali vero in ignobilibus partibus in pricipio morbi, quo tempore omnia cruda exsistunt, incipientes, a quibus nedum symptomata gravia membrorum nobilium tolluntur, vel mitiora evadunt, at quinimmo magis nova sævissimaque tales dolores sequuntur, obortaque sæviora redduntur. Pessimi vero ii sunt, quos in longinqua ignobilique parte obortos, uti in pedibus, cruribus, genubus, coxendicibus, inguinibus, atque in aliis hujusmodi partibus, febris continua sequitur, graviaque non minus ac sæva symptomata, a quibus ægroti in deterius labuntur. De quibus *in Coacis præsagiis text.* 30. *Convulsio in febre, manuum pedumque dolor, maligna sunt: malignus quoque doloris impetus e femore. Sed nec genuum dolor bonus, ac etiam surarum dolor malignus est, & mentem emovet, tum alias, tum si urinæ sublimamentum elevent.* Quales fuere prorsus in *Critone*, & *Larissæ Calvo*, qui eo morbo interiere. De *Critone* enim Hippocrat. *in* 1. *lib. Epidem. pag.* 985. *Ægr.* 9. ait, *Critoni in Thaso recto ambulanti pes dolere ex pollice cœpit: decubuit eodem die horrescens, fastidiosus, parum calens, nocte desipuit, altero die tumor toto pede, & ad talum subrubens cum contentione, pustulæ nigræ, febris acuta, valde insaniens, &c. postridieque quam ægrotare cęperat, periit.* Et de Larissæ Calvo: *Epidem. lib.* 3. *pag.* 1101. *Ægr.* 5. *Dextrum femur doluit repente, nihil ex iis, quæ offerebantur, juvabat. Primo die febris acuta ardens paullatim, neque comitabantur dolores, febris non increvit, implacidior erat, non dormiebat, extremæ partes frigidæ, multa urina neqae ea bona reddebatur. Tertio femur desiit dolere, mentis alienatio, & turbatio, multumque sese jactavit, quarto ad meridiem periit.* In ambobus his ægrotis dolores pedis, atque coxendicis pessimi exstiterunt, tum quia primo in principio (quo tempore Galen. *in* 1. *de crisibus cap.* 8. omnes dolores apparentes pessimos vocat) apparuerunt, a quibus febris acuta, delirium, anxietas, vigilia, & alia gravia symptomata prodiere, quæ multitudinem humorum præmonstrabant, quæ varias lædebat partes, varia symptomata ac morbos faciebat: idemque in eo, *Epidem. lib.* 1. *pag.* 988. *Ægr.* 12. qui calescens coenavit, cui post sævum tum morbum, tum symptomata, decimo die crura doluerunt, a quo omnia exacerbata sunt, & paullo post obiit. In *muliere* vero *apud frigidam aquam Epidem. lib.* 3. *pag.* 1096. *Ægr.* 2. die 27. coxendix diu doluit, a qua febris accessit, & in deterius mulier abiit. Sunt vero non minus mali ignobilium partium dolores, tum qui cito evanescunt atque occultantur; tum qui primo a longinqua parte incipientes postea ad viscera ascendunt, indicio sunt humorum ad nobilia membra delabentium. De his Auctor *Prorrhet. lib.* 1. *text.* 170. Ubi Auctor noster, Galenum secutus, παρ' οὖς omisit, quod tamen Foesius, juxta exemplarium fidem, adjungendum putavit; vide omnino hujus adnotat: in hunc Aphorism. *dolores absque judicatione soluti, inutiles:* quibus Galenus in comment. addidit, *occultati*, de quibus ipse sic ait: *Repente vero occultari dolorificas affectiones absque hoc, quod in alia quadam, quæ manifesta sit, abscessus fiat, transmigrationem contristantium succorum ad viscera ipsa factam, ostendit.* Hi

Dolores quinam pessimi.

quoque, qui quum inceperint, statim evanuerunt, sed aut qui, quum magni fuerint, diminuuntur, pessimi exsistunt; nobisque sunt vel naturæ prælanguidæ, quæ totam noxiam materiam a se propellere nequeat, vel multitudinis humorum, quam pars dolens nequeat in seipsam capere, indicia, ut de *Critone* Gal. prodidit. De iis *in* 1. *Prorrhetic. text.* 36. *Suræ dolores absque ratione derepente occultati, desipientiam in ipsis parere*. Et *lib.* 1. *Prorrhet. text.* 37. *Si quippiam in urina sublime petierit, occultato coxæ dolore, delirium portendit*. Atque *ibid. text.* 97. *Lateris dolor ex sputis biliosis, si absque ratione evanuerit, in furorem aguntur*. Quod neque, ut *Galenus* monuit, semper, neque sæpius fit, possunt tamen nedum deliria, sed alia sæviora quoque symptomata prænuntiare, ex humore quippe sursum in cerebrum ascendente. Quare pessimi exsistunt dolores in partibus ignobilibus facti, cito vel repente occultati. Quibus non minus, ut dictum est, timendi sunt, qui in remota a visceribus, seu longinqua parte, concitati ad supernas partes ascendunt. Quos expressit Hippocr. *in* 3. *lib. Progn. pag.* 43. *lin.* 32. *& seq.* dicens: *Dolores, qui cum febre fiunt circa lumbos, & inferas sedes, si præcordia attigerint, inferas relinquentes sedes, exitiales admodum sunt. Itaque consideranda alia signa. Nam si quod & horum pravum exstiterit, desperandum de ægro est. Si vero, ascendente in præcordia morbo, alia signa parva non exstiterint, talem fore purulentum admodum exspectabis*. Ex quo semper humoris ad supernas partes ab ignobilibus e longinquis recursio, mala: uti in *Prorrh. lib.* 1. 69. ait, *ex lumborum recursione, oculi perversio, mala*. Et postea *ibid. text.* 83. *Ex lumborum dolore ad os ventriculi recursiones febriles cum horrore, aquosa, tenuia, & multa evomentes, mente aberrantes, voce privati, nigra vomentes, moriuntur*. Et in *Prorrhet. lib.* 1. 100. *Quibus lumborum tenues & diuturni dolores ad hypochondria euntes, & ciborum aversio cum febre, dolor his valens contentusque ad caput perveniens, cito cum quadam convulsione perimit*. Et in 2. *coac. præs. text.* 70. *Qui dolores acuti paullisper in claviculas, & in superiores partes transeunt, letales*. Quamobrem dolores partes longinquas exercentes, tam qui occultantur, quam qui ad superas sedes recurrunt, pessimi exsistunt, ac cum signo pravo letales. Demum dolores etiam quamcumque partem occupantes, ac affligentes, qui ab ægrotis non sentiuntur, perniciosi exsistunt, quod vel delirium, vel sentientis facultatis exstinctionem denotant. De his Hippocr. *in* 2. *Aphorism.* 6. *Quicumque, dolentes parte aliqua corporis, dolorem non sentiunt, his mens ægrotat*.

C A P. XXI.

De prædictione ex lassitudinibus.

EX lassitudinibus homines sæpius in morbos acutos incidere, neminem in Medicina versatum latet, quod *Sileno Epidem. lib.* 1. *p.* 969. *Ægr.* 2. contigisse Hippocr. meminit. De spontaneis itaque lassitudinibus, quas non simpliciter lassitudines vocari Gal. voluit, sed spontaneas, interius cau-

ſas habentibus, tantum agendum eſt. Harum autem laſſitudinum triplex eſt differentia, una, quæ ulceris, altera, quæ tenſionis, tertia ex ambabus compoſita, quæ inflammationis ſenſum præ ſe fert; prima ex Cacochymia, altera ex plenitudine, tertia ex utriſque una coeuntibus habet originem. Hæ vero plerumque univerſum corpus, quippe omne genus muſculoſum, & cutem ipſam, occupant, aliquando dorſum ipſum, quod multis acute ægrotantibus accidiſſe quiſque noſtrum ſæpius in praxi vidit, aliquando caput, aliquando, ut docet Galen. *in libro de curandi rat. per ſang. miſſionem*: jecur, aliquando lienem, quandoque ventrem, interdum coſtas, ſeptum tranſverſum, vel os ventriculi, vel aliud ex internis membris occupat. Aliquando, etiam eæ laſſitudines in brachiis, aliquando in coxendicibus, cruribus, vel pedibus obſervantur, quædam etiam ipſarum in principiis ortæ diu durant, & aliquæ in augmento vel ſtatu, atque demum aliæ morbo declinante ſentiuntur. Bonæ vero ad prædicendam ſalutem æſtimantur, quæ in brachiis cruribuſque apparent, cum ſignis coctionis; forte enim decumbentis ac propulſi humoris a præcipuis membris ad longinquas ignobileſque partes, perinde ac dolores etiam, indicant, quæ nedum in hiſce partibus, ſi una cum ſignis coctionis, at quinimmo etiam in univerſo corpore, præſertimque in dorſo, obſerventur, bonæ ſunt judicandæ; ſæpe enim metaſtaſin, ſeu tranſmutationem humorum ab internis membris ad externa, quippe ad muſculos & ad cutem factam, ſequuntur: ignaræ etiam mulierculæ id ſcire putant, quum audierint ægrotos lamentari de corporis gravitate tenſiva ac phlegmonoſa, morbo jam aliqua ex parte declinante, (quod laſſitudinis genus frequentius tunc temporis ſentitur) eos ſolantur; dicentes optimum ſignum eſſe, atque ex iis nobis ſignificari morbum foras exire: ſæpius enim ægroti, qui prius a vehementia morbi vexati, cutaneas illas partes laſſatas non ſentiebant, laſſitudine fracti obſervantur, vel ideo, ut jam dictum eſt, quod vere morbus internas ſedes deſerat, ad externas exeat. Una quidem omnium eſt conſpiratio partium, atque confluxus, ſæpeque noxii humores quocumque modo a natura concocti, e magnis vaſis ad parva delabentes, ſeſe in muſculos tandem atque vel etiam in cutem recipiunt, laſſitudinem efficientes. Hæc enim aliquando abſceſſus præcedunt, de quibus Galen. *in lib. 4. Aphoriſm.* 31. ſcripſit: *Quoquomodo in febribus facta ſit laſſitudo, ad articulos, & maxime circa maxillas fiunt abſceſſus: hoc vero ideo uſuvenit, quia a calore febrili ſublata in caput eſt humorum copia, quam inde poſtea ruentem maxillarum adenes ſuſcipiunt; quomodo ſit, quum in alas, & inguina a ſuperioribus partibus aliquid pervenerit*. Optimæ quoque exſiſtunt, quæ aliqua vacuatione vel arte procurata, vel ſponte præſtita, evaneſcunt; optimam quidem vacuationem ac criticam denotant, qua ægroti juvantur; de qua in *Coacis prædictionibus text.* 182. *Qui comate preſſi, & laſſitudine fracti, obſurduerunt, erumpente alvo rubra dejiciunt circa criſin, idque juvat*. Quæ vero vel in toto corpore vel in dorſo, vel in aliqua alia parte, humoribus nihil concoctis, omnes malæ ſunt judicandæ, omniumque maxime cum malis ſignis prodeuntes, atque ſi una multa alia ſævaque fuerint ſymptomata. Non minus etiam eæ

Laſſitudinum differentia.

Laſſitudines quænam bonæ.

Quænam malæ.

erunt suspectæ, quas nulla vel arte vel a natura facta vacuatio levat, de quibus forte Auctor Prorrheticorum *in Prorrh. lib.* 1. 38. *Quibus alvus liquida, lassitudo, capitis dolor, sitis, vigiliæ, obscuritas, & impotentia fuerit, ut hi mente moveantur, spes est.* Et in 1. *coac. præsag. sect.* 1. *text.* 35. *Delassati caliginosi, pervigiles, in somnum inclinati, desudantes, recalescentes, malum*: Et 2. *Coac. præs. text.* 36. *lassitudine fracti cum horrore, quum exsudaverint judicii modo, & recaluerint celeriter, malum, quum alias, tum si eo tempore sanguis e naribus stillaverit.* Ubi vero multa simul adsint symptomata, cum his pessimum est; multitudine enim humorum naturam undique gravatam, ac oneratam significant. De quibus *in* 3. *coac. præs. text.* 45. *Lassati, singultuosi, stupore occupati, malum.* Et postea *text.* 221. *Ab oculorum perversione cum lassitudine, & febre, rigor letalis: coma quoque in iis accidere, malum.* Cum multis itaque symptomatibus lassitudines malæ, letalesque, si morbo plane crudo sentiantur, & cum aliquo signo pernicioso. Sed de his satis, atque de prædictione a vigilia, somno, comate, ac aliis soporosis affectibus, nunc agamus.

C A P. XXII.

De vigilia, quidque ipsa morbis præsagiat.

TAmetsi vigilia, & somnus ad primum ac communem sensum, ut Galen. meminit, pertineant, de cujus symptomatibus superius partim egimus, atque nunc agere putamus; nobis vero placuit, absoluto de sensibus particularibus prorsus sermone, de vigilia & somno, soporiferisque affectibus, quatenus ad Prognostici cognitionem faciant, hic agere, priusquam a motricis facultatis symptomatis Prognosticum indagaremus. Vigiliam autem ac somnum hic primo naturalem statum non excedentes consideramus, quando hi nihilo tum alterati, tum mutati, quippiam etiam nobis ad morborum prædictionem afferant. Uterque enim bonus est, optimumque ad præsagiendum erit, si ægroti vigilent, tum dormiant, ut antea, quum recte valerent, consueverant. Impossibile siquidem videtur, hominem ex morbo aliquo mori, vigilia somnoque inculpatis utentem, seu his non aliquo modo mutatis, de his Hippocrat. *in Prognosticis pag.* 39. *lin.* 47. *De somnis autem quemadmodum & ex natura in consuetudine nobis est, interdiu quidem vigilare, noctu vero dormire convenit. Si vero hoc fuerit transmutatum, pejus est.* Et in Aphorismis *sect.* 2. *Aphor.* 2. *Ubi somnus delirium sedat, bonum.* Sed jam ad vigiliam, de qua sejunctim nunc agendum duximus. Ipsa quidem est, ut Gal. docet, animæ extensio a principio ad omnes partes corporis, quam contingit aliquando multam, aliquando paucam esse, quod diutius ac multum quandoque a suo principio extendatur, ac quandoque brevius atque parcius. Quare vigilia exinde fit multa ac pauca: hanc sub sermone de somno, posterius absolvendo, comprehendimus. De illa vero nunc agimus, quæ est multa innaturalisque animæ extensio, ac effusio a suo principio ad singulas partes corporis,

poris, quam cerebro exsiccato fieri, a calidis mordentibusque succis, vel halitibus, Galen. multis in locis tradidit, ut *in 3. de loc. affect. in 4. de rat. vict. in acut. text.* 4. Propriumque esse vigiliæ, ait *in 1. Prognost. cap.* 8. Et *in 4. de præsag. ex pulsibus cap. 5. in 1. progn.* 5. ac *in 3. de loc. affectis*, atque alibi, ut a siccitate fiat, veluti somni ab humiditate; uti proprium est caloris, desipientiam deliriumve movere, ita siccitatem vigiliam facere, ex quo eos, qui cerebrum nedum calefactum at simul siccatum habent, cum vigilia etiam delirare, Gal. in 4. *de præsag. ex pulsibus cap.* 8. nobis prodidit, atque senes ex siccitate vigiles fieri *in 3. lib. Aph.* 31. Sed ex his nunc vigiliarum prognosticum intelligamus, ac in primis illarum quidem, quæ salutem præsagiant. Sunt enim aliquæ, etsi omnes malæ sint, optimum significantes, utpote quæ antecedunt bonas crises, quas præcedunt in ægrotis nedum vigiliæ ipsæ, at inquietudines, anxietates, deliria, convulsiones, dolores, ac alia, ut docuit Gal. *in lib.* 3. *de Crisib.* Tales vero vigiliæ apparent in augmento vel in vigore morbi, quo tempore præsertim ægrotos magna ex parte vigilare, graviter se habere, & vehementius febricitare, quo proprius ad judicationem accedunt, Gal. *in 4. Aphor.* 70. docuit. At quinimmo Gal. quoque *in 3. lib. de Crisib.* statuit in morbis acutis vigiliam cum signis coctionis crisin significare. De his *in Prorrhet. lib. 1. text.* 232. 135. 136. *Qui compositi perturbantur, pervigilant, naribus stillant, sexto die levantur*: et, *capitis affecti gravitate: &, sincipite dolentes, pervigilesque sanguinem profundunt*; et, *qui pervigilaverint, repente cum inquietatione quadam sanguinem profundunt, tum alias, tum si quippiam antea fluxerit*, atque etiam *lib. 1. Prorrh.* 149. quum dicit: *Qui in horrore simul judicatorie sudant, postridie vero ubi inhorruerint, præter rationem vigilant, hos sanguinis eruptionem incursuros, puto*. Et in Coacis prædictionibus *text.* 110. *Quæ statim turbulentum ægrum vigilemque reddunt, & alvi excrementa nigra & compacta, sanguinis eruptionem e naribus quibusdam adferunt*. Hæ igitur ex vigiliis salutis spem ægrotis promittunt, non alia ratione, quam faciunt dolores, convulsiones, deliria, anxietates, crisin prædicentes. Hisque exceptis omnes, quocumque modo fiant, ac prodeant, malæ, siquidem vigilia siccat universum corpus, atque, ut Gal. *in 7. meth. med. cap. 6.* docuit, iis est infestissima, qui ex siccitate laborant, quos ipsa, si diu duret, ad convulsionem consumtionemque deducit. Ex quo mirum non est, si in ardentibus febribus assiduæ vigiliæ convulsiones letales accersant, quod immodice alia corpora inflamment, ut in quibusdam febres concitare soleant, maximeque, ut Gal. *in 1. de sanit. tuenda* animadvertit, in infantibus. Refrigerant etiam interna viscera, ipsorum calorem resolvendo, quod expressit Hippoc. *in Epidemiis lib. 6. sect. 4. text.* 12. dicens: *Evidenter vigilans calidior exterius, interius autem frigidior*. Ibique corpora etiam digerere, ac resolvere vigilias, docuit, ex quo vires illis diu perseverantibus valde dejici, ac exsolvi, Galen. *in lib. 12. meth. med. cap.* 8. prodidit. Addamus quoque, vigilias cruditates humorum, ex Galen. *in 1. de vic. rat. in acutis*, fovere, atque augere. Quamobrem hisce de causis vigiliæ in acutis morbis

Vigiliæ quæ salutem præsagiunt.

Vigiliæ fere omnes malæ, & quare.

bis omnes malæ judicari debent, omniumque perniciosissimæ perpetuæ, quæ quum omnia prædicta mala ægrotis inferant, quis exitium ab ipsis non præsnoscet? Hæ sane familiarius convulsionem accersunt, atque delirium, quæ bifariam ab his fiunt, uno modo exsiccato, ac inflammato cerebro, atque altero humore calido oppleto; quatenus vigilia quævis, ut nuper docuimus, cerebri aut vacuitatem seu exsiccationem, aut humorum calidorum repletionem, seu phlegmonem adesse denotat: ex hac quidem causa, quum vigilia deliria & convulsiones concitantur, non omnino letales, quando interdum vacuato, ac resoluto, aut ad aliam partem propulso calido humore, resolvantur, de quo *in* 3. *Coac. præsag. text.* 109. *Pueris acuta febris, alvi suppressio cum vigilia, adhæc exaltatio, & caloris mutatio, multus robur, convulsionem significat.* Timendæ tamen cum his maxime sunt, etsi perpetuo non sint letales, ex quo probe Hippoc. de his *in* 7. *Aphor.* 18. dixit: *In vigilia convulsio, & desipientia, malum*. Ex illa vero, cum vigilia, aut post ipsam, convulsiones, aut deliria plane letalia exsistunt. Non secus atque convulsiones ardentibus febribus supervenientes, de quibus posterius dicemus, irreparabile exitium prædicant. Qualia in *phrenitico* tribus diebus mortuo Hippocrat. observasse, *in tertio Epidem. pag.* 1100. *Ægr.* 4. meminit. Hæ vero cum aliis signis, quippe cum vomitibus æruginosis, capitisque dolore, delirium ferinum, ac letale præsagiunt. De quibus auctor Prorrhet. *in* 1. *Prorrhet.* 10. dixit: *Qui in capitis doloribus æruginosos vomitus habent, vigilantque cum surditate, cito hi vehementer insaniunt*, ut *phrenitico* nuperrime dicto accidit. Assiduæ itaque vigiliæ ac perpetuæ plane in acuto morbo letales exsistunt, quales in *phrenitico lib.* 3. *Epidem. p.* 1100. in *uxore Dromeadæ*, *Epidem. lib.* 1. *Ægr.* 11. *pag.* 987. quæ a prima die ad quartum usque insomnis. Insomnes multos ardentibus febribus ægrotos obiisse, Hippocrat. *in primo Epidemiorum com.* 2. *pag.* 954. prodidit. Ex quo merito *in* 2. *Progn. pag.* 39. *lin.* 52. dixit: *Pessimum vero est, si neque interdiu, neque noctu dormiat*: Dolor enim ac labor, vel desipientia, ab eo indicio significatur. Cum vigilia vero si aliquod ex exitiosis signis etiam illuxerit, plane exitiosum erit. Considerandæ vero sedulo sunt vacuationes, simul cum vigilia non desinente observatæ, quæ omnes malæ sunt, quod vel symptomaticam naturæ excretionem, inutilemque, vel pravam præmonstrent, certum exitium denotabunt. Malæ sunt, si sudor capitis frigidus, atque copiosus, assiduus. De quo *in* 2. *Coac. præsag. text.* 41. *Exsudantes, vigiles, recalescentes, malum*. Excretionesque aliæ nihilo sublevantes cum signis cruditatis, pessimæ, stillæ narium, vomitus virulenti, exsistunt. Sequuntur vigilias aliquando vacuationes, quæ quum nihil juvant, pessimæ judicantur, sæpiusque ægros offendunt, morbum adaugent, quod in omnibus tum vacuationibus, tum symptomatis, ægros juvare debentibus, perniciosum esse, Galen. *in Prorrheticis*, atque alibi docuit, ex eo, quod in morbis acutis excretiones, & alia quæ juvare solent, ni juvant, mala dicuntur; atque si, præterquam quod non juvant, etiam lædant, omnino letalia dici debent. Sæpe vero, quemadmodum assiduas vigilias in illis morbis diximus sequi convulsiones perniciosas, phrenitides ferinas, ac tremores,

Quanam letales.

ita

ita aliquando comata letalia subsequuntur: si etenim, ut superius meminimus, a vigilia somnus longus, qui tamen ægros meliusculos faciat, sequatur, optimum; qui vero nihil nedum juverit, sed quinimmo ægrum oblæserit, letalis erit; de illoque *in* 2. *Aphor.* 2. Hippocrat. dixit: *Somnus delirium sedans, bonum*. Et de hoc *Aphor.* 1. *text.* 2. *In quo morbo somnus laborem facit, mortale. Si vero somnus juvat, non mortale*: Comata vero, assiduas vigilias secuta, plerumque exitiosa exsistunt; quia resoluto, ac refrigerato nativo calore fiunt. Quod summe exitiosum esse Gal. *in* 4. *lib. Aphor.* 67. scriptum reliquit: insanabilia enim esse frigora, quæ calidis siccisque succedunt affectibus, ibi docuit. Accidunt vero vigiliis aliquando comata, aut resoluta bile & sicca evaporatione, quæ vigiliarum causa fuerat, remanente pituitoso humore, qui cerebrum humectat ac diluit. Hæc cum signis coctionis, viribus valde consistentibus, haud perniciosa apparent. De his (quum de vigiliis abunde scripserimus) nunc accuratiorem sermonem instituemus.

C A P. XXIII.

Quid somni in morbis præsagiant.

SOmnos veternosos appellamus omnes, a quibus ægri aut non expergiscuntur, aut non minima difficultate, habentes ad somnum maximam propensionem, quod quidem observamus in Comate seu Cataphora, Caro, Catoche seu Catalepsi, atque in veterno seu Lethargo. Ut vero ex his somnis, ac vel etiam ex naturalibus, scite Prognosticum indagemus, quædam ad horum soporiferorum, ut ita vocemus, affectuum notitiam in primis sunt a nobis cognoscenda; & primo diviso somno in naturalem atque non naturalem: de naturali loquimur, qui nihil aliud est, Galeno auctore *in primo Prognost. comm.* 12. quam animæ delatio secundum naturam a finibus ad principium, vel est quies vacatioque ab animalis actionibus. In hoc enim calor nativus labore fessus, ac per vigilias exsiccatus, copioso humido indigens, in viscera & ventrem convertitur, ibique exsistente humido recreatus foras erumpit, atque vigilias inducit. Hinc Hippocr. *in* 6. *Epid. comm.* 4. *text.* 12. ait: *Evidenter vigilans calidior exterius, interius autem frigidior, dormiens e contrario*: quod in ejusdem libri *comm. quinto text.* 28. scripserit: *sanguinem in somno ad interiora magis refugere*, ex quo Galen. *in com. text.* 30. scribit: *vigilanti exteriora magis calent, interiora magis frigent, & contra*; ex eo quod, ut paullo post, Hippocratis sententiam confirmans, scripsit, in somnis sanguinem & cum eo naturale calidum interius abdi, & in vigiliis ad extima profundi. Fit vero calore nativo intus retracto, ut exterioribus refrigeratis omnes sensuum actiones atque opera sileant: ex frigiditate hac obstructis meatibus nervorum, per quos calor & facultas exterius profunditur, animalia cessant, ut ait Galen. ab omnibus animæ actionibus; atque hic est somnus naturalis, qui fit, ut dictum est, calore per vigilias exsiccato in viscera ac ventrem recurrente, ut recreetur: hinc ab assumtis cibis somnus

Somni veternosi quinam dicuntur.

Somnus naturalis quid.

solet

ſolet familiarius fieri, atque etiam, quæ particularis ſomni quoque erit cauſa, quod tunc temporis plures vapores humidi & craſſi, petentes caput, cerebri meatus obſtruunt, a quibus obſtructis calor intus clauſus, quouſque vapores ii non fuerint extenuati ab ipſo & excuſſi foras, ad vigiliam conciliandam profundi nequit. Quare colligamus ſomnum fieri, aut ubi calor per vigilias exſiccatus, humido indigens, ad viſcera, ut recreetur, convertitur, aut a vaporibus ciborum cerebri meatus obſtruentibus: ſed hic ſomnus ad innaturalium ſomnorum naturam accedere aliquibus pervidetur; atque ille plane eſt naturalis, & eo magis, ubi vapores ii copioſiores ſunt, quales in ebriis obſervantur, qui cerebro vini epoti vaporibus oppleto profunde diuque dormiunt. Quod Hippoc. *in* 5. *Aphoriſm.* 5. ita meminit, *ſi ebrius quiſpiam repente obmutuerit, convulſus moritur, niſi eum febris arripiat, aut ad eam perveniens horam, qua crapulæ ſolvuntur, vocem proferat.* Namque hi, niſi a calore vinum ejuſque vapores digerantur, & diſcutiantur, ſuffocantur; hinc merito ait, *hos ſuperveniente febre juvari*, quod calor febrilis, longe naturali efficacior, digerat vapores vini: atque hic unus eſt ex ſomnis non naturalibus, quos Medici ex cauſarum diverſitate variis nominibus appellant, licet hos omnes *veternoſos* vocent. Hic vero affectus foras progredi non poteſt, ſed intus detinetur, aut ob multam humiditatem cerebrum occupantem, aut ob ſolum frigus, aut ob utrumque, aut ob virium languorem. Somnus is *veternoſus* proprie dicitur, qui in *Lethargo* concitatur, veluti qui *Caros*, in affectu *Caro* Græcis, & Arabibus *Subeth* dicto, & qui in *Catoche* ſeu *Catalepſi*, aut, ut vulgo Medicis placet, congelatione, atque non minus qui *Coma Cataphora* dicitur. Hi omnes ſunt ſomni præter naturam, quorum quoque non minus cognitio eſt illuſtranda, quum hæc ad præſagiendum ex ſomnis magni momenti ſit. Primo hoc ſupponemus, quippe omnes, qui innaturaliter dormiunt, *comatoſos*, & *veternoſos* vocari. Vocat enim *comatoſos* Galenus *in tertio Epidem. com.* 1. *text.* 7. qui habent in ſomnum delationem ac propenſionem. Vocat vero in ſomnum propenſionem, quum ægri vigilare nequeunt, non apertos habentes oculos, ſed conniventes. *In ſecundo vero Aphoriſ.* 3. Hippocrat. *Coma* vocat ſomnum longum, qui habet difficilem expergefactionem, qua quidem difficili expergefactione a ſomno longo naturali diſtinguitur, uti Galen. prius in hoc eodem *lib.* 2. *Aph.* 1. ita docuerat: *Sed falſos eſſe quamplures, quod veternoſos incipientes affectus longum ſibi perſuaſerint ſomnum eſſe. Verum ii a nobis edocti, veternum* (κῶμα *Græcis appellatum*) *prius dici non poſſe, quam in expergefaciendo difficultatem habeant conjunctam, nobis ſomnum recte longum appellari concedunt, qui tempore quidem naturalem ſuperet moderationem, ſed nondum ad expergefaciendum difficultatem habeat.* Quare lethargicos ac veternoſos ſomnos appellamus, qui habent difficultatem ad expergefaciendum, quippe ubi ægri in ſomnum ita inclinant, ut oculos apertos non habeant, ſed conniventes, palpebras claudere cupientes, ſimul dormire ſperantes. Diſtinguuntur vero ſomni veternoſi ſpecies ex eo, quod quidam ſomni nullum aliud quam ad ſomnum propenſionem præ ſe ferunt, cujuſmodi vere *coma*, *ca*-

Somnus veternoſus quinam proprie dictus.

Coma quid.

Somni veternoſi ſpecies quomodo diſtinguuntur.

taphora & marcorem dicimus; alii vero nedum habent in somnum delationem, sed marcorem & inexpugnabilem pæne dormiendi necessitatem, qualis in *lethargo* observatur; & alii una congelationem seu deprehensionem omnium corporis partium ostendunt, cujusmodi sunt in congelatis, qui affectus Græcis *Catoche* & *Catalepsis* dicitur; alii denique una cum somno vel difficili, aut fere inexpugnabili dormiendi necessitate, una motu omni ac sensu destituuntur, mensque non minus vitiatur, quales *Caros* Græcis, & *Subeth* Arabibus affectus, ostendit. Differunt etiam hi veternosi somni, quia ipsorum alii simplices ac tales exquisite sunt, & alii vigiliis misti. Proinde coma distinguitur in *coma* simpliciter, & in *vigil* appellatum, quod Græcis *Coma* ἄγρυπνον, hoc est absque somno dicitur, veluti alterum *Coma hypnoticum*, hoc est, somniculosum. Veluti *Typhomaniam* affectionem appellamus ex lethargo ac phrenitide mistam, in qua dormiunt, vigilant, delirantque. De qua Hippocrat. *in Epidemiis lib.* 3. *sect.* 3. *pag.* 1085. *Nec phreniticorum ullus valde insanivit, sed alia quadam Cataphora segni graviter interibant.* Sed jam causas veternosi somni differentiarum his præmissis prodamus. Comatis seu Cataphoræ Galen. *in tertio Epidem. com.* 1. *text.* 7. quatuor esse causas statuit, quippe primam ubi multum humecta pars sit, quæ est sensus fons; in qua vel etiam Aristot. fieri somnum recte demonstravit, ut nonnullis ebriis usuvenit. Secundam ait esse solum frigus, ut fit ex narcoticorum usu. Sed frigus aut principio obsedit, aut postea ab immodico calore flammeo naturali fere consumto, quod mortiferum esse, postea intelligemus. Tertiam esse tum frigus, tum humiditatem simul, quinimmo his duabus concurrentibus causis fit somnus comatosus. Quartam esse virium infirmitatem, quod genus comatis fit in moribundis, ut ibid. Galen. habet, propter infirmitatem virium, apertas palpebras servare non valentibus, ac ita affecti hoc habent, ut postquam oculi conniverint, aut nihil prorsus aut parum dormiant, sed vigilent, nec attollere tamen palpebras queant. In *lib.* 2. *aph.* 3. ac *in* 3. *de locis affect. cap.* 3. & *in* 4. *de præsag. ex pulsib. cap.* 3. & in multis aliis locis docet Galen. siccitatis propria signa esse vigilias, & humiditatis profundum somnum, & frigiditatis fatuitatem itidem cum somno profundo, ut ex uso narcoticorum apparet, quum humiditatis tum refrigerationis cerebri lethargicum somnum, veluti frigiditatis & siccitatis Catalepsin, idest, deprehensionem seu congelationem, ex quo affectu non sunt comatosi, sed sublatis oculis intuentur inconniventer. Atque tot sunt ex Galeno causæ soporiferorum affectuum exquisitorum. Ubi vero misti sunt affectus ita, ut comatosi vigilent, ac vel etiam delirent, mistas quoque habere causas necesse est. Diximus Coma observari somniculosum, & vigil; illius audistis causas; hoc vero fit, Galen. auctore *in* 1. *Aph.* & *in eodem libro quarto de præsag. ex pulsibus, cap.* 8. ubi cerebrum quum humiditas tum caliditas occupaverit: eodem quoque modo ubi humores calidi & pituitosi fuerint in cerebro, ex quibus mistis humoribus fit mista illa affectio ex phrenitide ac lethargo, quam Græci *Typhomaniam* appellant; in qua quidem ægroti perpetuo dormiunt & vigilant, de quibus Hippocrates *in* 3. *Epidem. comm.*

Somni veternosi differentiarum causæ.

comm. 3. pag. 1085. *Nec phreniticorum ullus valde insanivit, sed aliaquadam cathaphora segni graviter interibant, & comatosi diu, rursusque insomnes erant.* Galenus *in commentariis* ait, fieri coma vigil, ubi etiam humores frigidi in cerebro putrescunt, ab humiditate enim comatosi, & ab acrimonia ex putredine concitata vigiles atque deliri evadunt. Atque tot hi affectus habent causas, quibus præmissis reliquum est, ut ad somnorum prognosticum descendamus, a naturali facto principio. Nam quemadmodum innaturalis omnis malus, ita naturalis omnibus bonus; hic enim humores concoquit, ut Galenus docuit *in quarto libro Aphorismor.* Hippoc. *in 6. epidem. com. 4. text.* 12. a calido interiora petente: per somnum enim aucto interius calore, ut ait Gal. *in 3. de caus. pul. cap. 9.* In venis arteriisque ac in toto animali meliores fiunt concoctiones, ob quam causam in principio internarum inflammationum sunt fugiendi, quod materiam ad profundum & ad viscera trahant, eodem Gal. docente, *in eod. 4. Aphor. 6/.* in quibus affectibus Galenus dicit, somnos esse plane perpetuo fugiendos propter allatam caussam, nisi coctionis ratione plus afferant utilitatis: utiles sunt in morbi declinatione, quo tempore si lædant, sunt perniciosi, ex Gal. in 2. *Aphoris.* 2. Cognoscuntur vero boni ac utiles ex eo, quod vel inflammationem, vel febrem, vel dolorem, vel delirium sedant, quod faciunt, ubi materiam noxiam concoquunt, & digerunt: de quibus Hippoc. *in 2. Aphor.* 1. ait: *In quo modo somnus laborem facit, mortale, si vero somnus juvat, non mortale*, sed utilis est & bonus; in phlegmonum, dolorum & febrium declinatione, si juvat, est salutaris: ac ut uno verbo dicam, perpetuo ille somnus dicetur bonus, qui juvabit, ex eo, quod significat calorem humores concoquere ac digerere; quo sensu dixit Hippoc. in eodem libro *Aphorismor.* 2. *Ubi somnus delirium sedat, bonum*, & Gal. *in comm.* somnum commendat, ubi inflammationem, vel febrem, vel dolorem, vel delirium sedat. Cognoscitur vero bonus vel ex eo, quod, uti in 5. *Coac. præsag. text.* 151. habetur, sit profundus neque turbulentus, hi enim habent firmum judicium. Optimus est somnus, qui pluers vigilias sequitur, ubi ægroti suavius dormiunt, etiamsi diu perseveraverit. Galen. siquidem in 1. *prorrh.* narrat quosdam, qui quum tribus quatrorve diebus vigilassent, per diem noctemque dormiisse magno juvamento: omnium maxime pueris auxilio esse solent, atque in ipsis laudantur. Atque hæc de somni naturalis judicio; nunc de iis, qui præter naturam sunt, dicamus. De quibus *in Coacis præsagiis text.* 178. legitur: *Sopor ubique malus.* Nam etsi in ebriis, ut aliqui dicunt, somnus neque plane commendetur, neque damnetur, tamen plures ipsorum quum diem sopore profundo duxissent, itidemque & noctem, numquam amplius revixerunt. Proinde divine quidem Hippoc. de his ita habet *in Apherism. sect. 5. Aphor. 5. Si ebrius quispiam derepente obmutescat, convulsus moritur, nisi febre corripiatur, aut qua hora crapula solvitur, vocem recuperet.* Sed utrum ex comatosis somnis quicquam boni possit significari? Certe quidem, quando non raro crises, quæ sanguinis e naribus aut parotidum eruptione fiunt, præcedant, sanguine quippe in caput sublato: sed hujusmodi judicium coctionis signa in excrementis, & alia critica

Somni unde cognoscuntur boni & utiles.

Somni unde cognoscuntur boni & utiles.

Somni comatosi aliquando boni.

tica signa confirmabunt. De quibus *in Prorrhet. lib.* 1. *text.* 168. legitur: *In capitis dolore coma & surditas abscessum aliquem post aures eructant*: & postea *ibid. text.* 169. *Hypochondrii contentio cum comate fastidioso & capitis dolore parotidas effluere faciunt*. Sed ad malos somnos, qui omnes tales censentur, ubi modum naturæ excesserint, & Hippocrat. *in* 2. *Aphor.* 3. ita scribente: *Somnus atque vigilia utraque, si naturæ modum excesserint, malum*. Sed maxime dormiendi spectanda erit consuetudo, quum sit altera natura. Mali præterea omnes haberi debebunt, qui nihil juvant, & omnium maxime qui lædunt. Hippo. de his *in* 2. *Aphor.* 1. ait: *in quo morbo somnus laborem facit, mortale*: & Gal. *in comm.* ait: *quemadmodum somnus in accessionum declinatione est utilis, si juvet ægrotum; ita si ipsum lædat, esse letalem*. Docet vero ibi Gal. somnos lædentes esse in febribus, a quibus vel febres, vel symptomata non diminuuntur, sed augentur, vel exacerbantur, aut nova fiunt; uti quum dolores concitantur, vel deliria, vel ubi ante somnum ægroti deliria loquuntur, expergefacti etiam perseverant in delirio, aut si ex somno coma evadit, quippe ubi post somnum difficulter, vel non, excitantur. Hujusmodi omnia fieri propter humorum malignitatem, qui cum calore naturali non concoquuntur, ad viscera recurrunt, eaque aggravant, ut Galenus ibidem nobis prodidit. Comata vero in principiis morborum, utpote quod soleant fieri a multa humiditate, cerebrum diluente, nonnisi gravis ac periculosi morbi erunt indicia, quum tantam humorum multitudinem significent, atque ea cerebrum lædi cœpisse, quæ clarius judicabuntur ab iis, quæ postea illucent. Nam si letale signum illuxerit, perniciosum est, sicuti in *uxore Olympiadæ*, ut ex 7. *Epid. text.* 49. *pag.* 1221. constat, fuit observatum. Hæc enim quinta die facta comatosa excitantes non sensit, voxque, quæ ei defecerat, non solvebatur, nec quicquam allevabatur, spiritusque aderat sublimis, qui per nares trahebatur, a quibus, coma fuisse perniciosum, præostendebatur. Coma itidem, quod non in principio, sed in vigore post calidissimum sævissimumque morbum apparet, est exitiale non minus quam ex virium languore concitatum, quale in *Hermocrate* fuit observatum, de quo Gal. *in* 3. *Epid.* (*Vide historiam in Hippocr. lib.* 3. *Epid. Ægr.* 2. *pag.* 1062.) ita habet: *Reliquum ergo est, per refrigerationem insignem cerebri, aut facultatis imbecillitatem Hermocrati Coma induxisse die undecimo. Utrum autem sit horum, extreme est perniciosum. Nam insanabilia ea esse demonstratum est frigora, quum calidis morbis ac siccis succedant. Sed quod virium imbecillitas facit, exitium proximum notat*. Diximus aut cognosci hoc genus comatis ex Gal. *in* 3. *Epidem. Com.* 1. *text.* 7. ex eo, quod ita affecti, postquam oculi conniverint, aut nihil prorsus aut parum dormiunt, sed vigilant, nec attollere tamen palpebras possunt. Demum exitiosum non minus esse coma illud constat, in quo, ut Galen. *in* 3. *Progn. text.* 11. Comatosi sublatis oculis intuentur inconniventer. Cujusmodi in congelatis seu dephrehensis observatur, de quo ibi Gal. ait: *Considerari autem convenit hunc in modum suspectiones etiam oculorum per somnum: Si quid enim candidæ partis subapparet commissis palpebris, nec alvi fluor aut medicamentum in*

Somni quinam in febribus lædunt.

Comata exitiosa.

causa

causa est, nec ita dormire consuevit, vitiosum indicium, letaleque admodum est: Quod facultatis moventis palpebras exstinctionem significet. Quod in uxore *Theodori* ut ex 7. *Epidem. text.* 27. *p.* 1216. apparet, fuit observatum. De qua Hipp. ait: *Similiter oculi demissi ad infernam palpebram magis inclinantes rigide ac stupide intuentes, albæ oculorum partes pallidæ & mortales*. Hoc modo spectant congelati, qui affectus Græcis *Catochi* & *Catalepsis* dicitur, seu *Catocho* vexati, ut Gal. in *Prorrhet.* de quibus Auctor ille in 3. *lib. Prorrhet. text.* 96. scribit: *cum virium exsolutione quum catochas tum aphonias esse perniciosas*. Ceterum ex comate licebit judicium facere non tantum ex ipsius causarum varietate, sed etiam ab iis, quæ præcesserunt, & una cum comate illucent, atque ab iis non minus, quæ postea apparent. Veluti a prægressis signis, ubi a longa vigilia, exempli gratia, ex calidissima siccissimaque causa oborta, coma postea fiat; hoc enim esse letale signum, alias a nobis dictum est, quando nuper fuerit demonstratum, letalia esse frigora, quæ succedant calidis siccisque morbis. Hinc Medici omnes colligunt veternum a phrenitide esse exitiossimum morbum. Quare & coma vigilias secutum, nisi criticum sit, perniciem ostendit. Eodem modo ex signis, quæ simul cum ipso comate, bonis & malis, bonum malumque fiet judicium. Nam quum simul alia gravia symptomata illuxerint, graves affectus, simul & judicium erit difficile, ut quando comatosi sunt, simul etiam vigilant, qui affectus solet denotare haud parvam malignitatem; ubi etiam comatosi vigiles quoque & deliria loquuntur, quod judicium notasse Hipp. *in* 3. *Epid. sect.* 3. *pag.* 1085. *& sparsim in historiis Ægrorum illo in libro expositis* dicemus. Quum vero cum comate etiam gravia symptomata illuxerunt, grave redditur judicium. Nam auctor *Prorrhet. in lib.* 1. *Prorrh. text.* 89. ait: *Coma cum oculorum perversione lib.* 1. *text.* 89. *malum*: & in *lib.* 1. *comment.* 5. *text.* 32. & 33. *Coacorum præsagior. text.* 180. *Qui comate oppressi, ab initio exsudarunt leviter, urinis coctis ardentes citra judicium refrigescentes, brevibus inter vallis ardore redeunte, torpidi, oppressi comate, convulsione subinde capti, perniciose habent*. Neque mirum, quum concursum notet multorum letalium signorum: & sequenti ait *text.* 181. *somni similes iis, qui comate laborant, & perfrigerationes letales*. Sed hoc erit in febri ardente intelligendum, in qua ægri intus uruntur, exterius algent, in quibus coma semper perniciosum erit. Ab iis vero, quæ postea sequuntur, probe quoque sciri potest, quid ipsum coma mali portendat. Aliquando enim criticum esse ostenditur, quum ipsum bona aliqua evacuatio sequatur, aut aliqua excretio. Proprium vero comatum esse videtur, ut critice parotides futuras soleant portendere, de quibus in *lib.* 5. *text.* 181. *Coacorum præsag. text.* 183. *Comate pressi, fastidiosi ab Hipochondrio dolentes, pauca vomentes, in aures abscessus habent. Prius autem tumores circa faciem cum comate*. Aliquando vero purgationem per alvum; de qua etiam *in eodem libro text.* 182. legitur: *Qui Comate pressi, labore & lassitudine fracti, obsurduerunt, erumpente alvo, rubra dejiciunt circa crisin, idque juvat*. Auctor *Prorrhet. lib.* 1.

Comata quid critice solent portendere.

Pror-

Prorrhet. tex. 1. & *Coac. præsag. text.* 179. dicit, *stillas sanguinis in comatosis esse letales*; idemque significant ceteræ aliæ omnes malæ evacuationes, & omnia mala symptomata: si enim talia post coma illuxerint, judicium erit periculosum, veluti si in comatosis succedant convulsiones, deliria, aphoniæ, anxietates, dolores viscerum fortes, atque alia, quæ nedum non bona, sed quinimmo apprime perniciosa exsistunt. Atque his claudatur sermo de Prognostico a somnis judicando susceptus.

FINIS SECUNDI LIBRI.

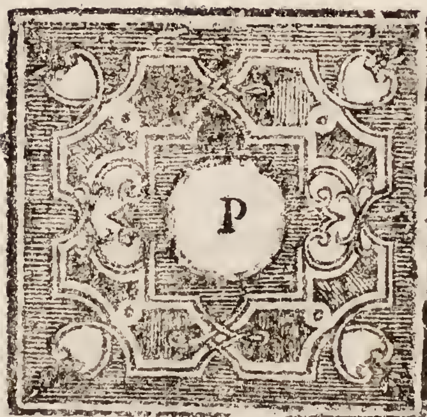
PRO-

PROSPERI ALPINI MAROSTICENSIS, DE PRÆSAGIENDA VITA & MORTE ÆGROTANTIUM,

LIBER TERTIUS.

CAP. I.

Quantum ad prædictionem cognitio motricis facultatis Medicis conducat.

ROBE cognita firmitate, imbecillitatem facultatis ratiocinatricis, atque ab ea quoque modo, quo prædicendum ſit in ægrotis, perſpecto, reſtat, ut tantumdem quoque in motrice laboremus. Cujus quidem facultatis cognitio ceteris ad prognoſin non minus eſt utilis. Hanc vero recte valere, & robore non carere, denotant partes corporis, ubi recte ac ſecundum naturam moventur; & impotentiam ſeu imbecillitatem actiones diminutæ, aut vitiatæ, aut prorſus ſublatæ declarant. Eſt vero motricis actio læſa, qua imbecillitas facultatis dignoſcitur, triplex: quippe aut imminuta, aut ſublata, aut denique vitio quopiam affecta. Diminuta hæc facultatis actio in ſenibus maxime obſervatur, qui ſane caloris innati defectu ægre partes corporis movent, ſæpiuſque in his partes ob eam cauſam tremunt. In reſolutis & congelatis prorſus tollitur; vitiaturque in convulſis & epilepticis. Partibus itaque corporis ſecundum naturam admodum ſe habentibus, facultatem recte valere, roboreque non carere, ſcimus, quod in morbis perpetuo bonum ſit, licet ex hoc ſolum non debeamus judicium de morborum eventu facere: ſed tempus expoſtulat, his præmiſſis, ut figillatim præſagium ex ſingulis hujuſce motricis facultatis ſymptomatis perſequamur, a decubitu ægrotantium exordientes, quum ex ipſo motricis facultatis robur atque infirmitas maxime nobis innoteſcat.

Motricis facultatis cognitio quantum ad prædictionem.

C A P. II.

De prædictione ex decubitu, & primo de optimo, qui salutem præsagit futuram.

DEcubitum in ægrotis motricis facultatis potentiam ac infirmitatem, seu debilitatem omnium maxime ostendere, neminem Medicorum latet; & merito sane ex ipso decubitu possumus, quanta ea sit facultas, conjicere. Motus enim, qui in decubitu fit, a duobus quidem pendet; a facultate quidem membra movente, atque ab ipso quidem corpore, ejusque membris per se motis. Hoc in cadaveribus spectatur, & moribundis, qui ex gravitate deorsum moventur, illud in recte valentibus, & in ægrotis ad sanitatem inclinantibus. Recte sane Diocles dicebat animalium corpora ἐκ τοῦ φέροντος καὶ τοῦ φερομένου, idest ex ferente, & ex eo quod fertur, constare. Nam anima quidem seu virtus ipsa est, quæ fert; corpus vero id, quod fertur; hoc naturaliter deorsum movetur a gravitate, illa sursum deorsum, ante, retro, in latus movet ad arbitrium, aut quasi suspensa in aere membra continet, dum musculos contrahit, tendit, sistit, ne proprio & elementari motu deorsum delabantur. Ubi itaque corpora vix moventur, convertuntur, eriguntur, sed præ gravitate facilius deorsum delabuntur, nobis significant facultatem animalem majori ex parte esse exstinctam ac resolutam. Hac enim integra exsistente, nihiloque diminuta, corpora facile quomodolibet ab ægrotis moventur, convertuntur, eriguntur, brachia, manus, caput in aere sustinentur, atque hoc est vivere, seu vita, quæ eatenus est, quatenus anima ipsa corpori firmiter copulata manet, qua disjuncta a corpore mors succedit, seu interitus. Ubi itaque plurimum ipsa anima in corpore valet, optimos decubitus spectamus, eaque prælanguente, pessimos. Sed age de bonis modo agamus, & quomodo in acutis morbis ab ipsis liceat præsagii rationem habere. In 7. *coac. præs. text.* 457. scriptum est, optimum esse decubitum, veluti quis sanus solitus fuit decumbere. Neque mirum, quum ii, qui gravi morbo laborant, non possint eo modo decumbere, ut antea per sanitatem solebant. Fracti viribus supino decubitu oblectantur, distentis cruribus, ac brachiis jacent, inquieti ac anxii in uno decubitu consistere nequeunt, nullamque formam decubitus servant. Delirantes seipsos foras e lectulo projiciunt, pedes ac etiam pudenda nudant, aliquando prosiliunt. Moribundi præ facultatis impotentia ad pedes deorsum delabuntur. Quare decubitus, qualis fuit per sanitatis tempus, seu qui sanorum sit similis, merito optimus erit, & significat ægrotos non vexari maligno, aut periculoso morbo. Quem Hippocr. quoque *in primo Prognost. pag.* 37. *lin.* 33. *& seq.* laudavit, quum ita dixerit: *At ita cubare ut sani solent, saluberrimum est. Prognost. pag.* 39. *lin.* 33. *Optimum vero est, ubi corpus, quod laborat, facile convertatur, assurgendoque alacre sit*, decumbat, stet, membra sustineat. Hæc enim actio promta ac expedita nervorum robur, spirituum

Decubitus quid in ægrotis notat.

Decubitus quinam boni.

rituum copiam, & facultatis animalis integritatem denuntiat. Atque hoc est, quod Auctor *præsag. Coac. text.* 493. ita habet: *Converti autem facile ægrum oportet, alacremque esse, dum se attollit, exsurgitque.* Hippoc. vero *in primo Prognost. pag.* 37 *lin.* 33. *& seq.* de optimo locutus, ita habet: *Cubantem offendi ægrum a Medico oportet in latus dextrum aut sinistrum, ac manus, cervicem & crura paullulum reducta habentem & omne corpus molliter positum: ita enim plerique bene valentium cubant. At ita cubare, ut sani solent, saluberrimum est.* Ex quibus colligitur tria ad optimum decubitum expeti, primum ut ægroti in alterutrum latus cubent, quod sane, ut quando Gal. docet *in commento*, talis decubitus indicat robur facultatis per musculos firmantis corpus, veluti debilitatem ostendit, ubi in latus æger cubare nequit. Secundum, ut manus, cervicem, & crura paullum reducta habeat; hoc enim consuetum plerisque benevalentium est. Tertium, ut corpus molliter positum jaceat. Galen. vero *in primo libro de Humoribus text.* 24. ait, *ut totum corpus non siccum, sed humidum sit.* Non ut putant aliqui, quod corpus omne æque calidum molleque esse debeat, sed ut recte Galenus docuit *in primo Prognosticorum* loco citato, quod secundum declaret, quippe corpus ægri debere manus, cervicem, cruraque paullum reducta, minimeque immoderatius aut reducta aut extenta habere, & quod intensa sicca omnia videantur, propterea laudavit corpus molliter positum, idest, ut non siccum, sed humidum.

Quod Galenus *in Comment.* ita expressit: *Igitur immodici habitus, extentis admodum nervis, officiunt, quomodo libro de motu muscul. jam definitum est.* Qui vero inter habitus immodicos incidit, nequaquam intentus est; quocirca talem vocavit mollem, quia corpora molliora intendi non solent. Quam rem clarius quoque declaravit *in lib.* 1. *de Humoribus com.* 24. Quocirca oportet, ut ipse consulit, brachia, & crura parum reducta esse, ut totum corpus jaceat extra figuras extremas: extremas autem figuras intelligo, in quibus longa extensio aut flexus, sive artuum, sive spinæ sint, quæ nervis supra modum extentis fiunt. Atque hi sunt optimi decubitus, qui cum aliis bonis signis salutem prænuntiant. Nunc ad significantes contrarium declinemus.

C A P. III.

De malo decubitu in acutis morbis, exitium denotante.

Decubituq uinam malus.

MAlum omnem esse decubitum, qui recte valentium non est similis, ex præmissis cognoscitur. Quemadmodum etiam dictum est, optimum esse, si quis ægrotus alacriter assurgat, aut in lectulo convertatur, quod vigere facultatem animalem, motricem appellatam, indicat; ita si cum labore, & gravitate moveatur, prælanguidam ostendit. Ex quo *in Coacis præsagiis text.* 493. legitur: *At gravitas totius corporis & manuum ac pedum mala est*; præsertimque non oppressis musculis plenitudine, nec subita aliqua vacuatione aut occasione manifesta prægressa. Cum gravitate vero hac,

(quæ

(quæ motricem læſam denotat) ſi digiti (addidit auctor *Coac. præſagiorum textu eodem*) *lividi ſint, & ungues, mors eſt in propinquo*, quod gravitas corporis animalem defeciſſe facultatem, & lividitas digitorum, & unguium, caloris conſpicuam, qui a corde manat, exſtinctionem ſignificet. Damnatur quoque decubitus propterea ſupinus ab Hippocrate, qui extremas figuras oſtendit, quod *in primo Prognoſticorum pag. 37. lin. 39.* ita expreſſit: *Supinum vero cubare manibus & cruribus extentis, minus bonum eſt*: ſed *in Coacis text. 497.* rectius ſcriptum eſt, *bonum non eſt*. Et Galen. *in comm.* dixit, talem habitum jacentibus omnino bonum non eſſe, idque vel etiam ita eſſe, ex *Hippocrate* demonſtrat, quum ipſe dixerit ibidem, ſi vero proclivior fuerit, & ſubinde ad pedes delabatur, majori cum periculo eſt; tamquam enim prædictus habitus cum periculo ſit. Hunc vero decubitum, Galeno viſum eſt, neque ad ſanitatem, neque ad mortem prædicendam, vim inſignem habere. *Decubitus ſupinus quinam malus.*

Ceterum non deſunt, qui quum putent ſupinum decubitum eſſe bonum, & primo, quod ingenti labore fatigati eo decubitu maxime recreentur; quoniam omnes muſculi (Thoracis exceptis) quieſcunt, atque etiam, quod, ſupino corpore, in partem imam ac graviſſimam, ceu navis carinam, homines procumbant; non minus etiam, quod reſolutæ vires animales non alio decubitu magis tueri poſſint, ac etiam ad excludendos calculos e renibus, e veſica, hic jacentis habitus conducat. At ſi hac ratione bonus decubitus vocetur, quis dubitabit etiam malum eſſe? Quum muſculi Thoracis, aſcendentis inter inſpirandum, ſupino homine magis laborent, quam ipſo erecto, aut alio modo decumbente. Hic etiam decubitus, ſi diu ſervetur, multos morbos vel etiam graviſſimos parit, ut epilepſiam, incubum, paralyſin, atque apoplexiam. In ſupino enim decubitu humores, vaporeſque ad poſtremum cerebri ventriculum omnium digniſſimum, deſtillationeſque facilius ad thoracem, atque ad renes deducuntur. At hoc modo nos non conſideramus, quatenus nimirum cauſa vel boni vel mali ad corpus eſſe poſſit, ſed ut ſignum ſit ad prognoſin faciens. Qua ratione perpetuo dicimus ſignificare facultatis debilitatem; omnes enim, qui ſupine jacent, niſi ſane ita conſueverint jacere, debiles ſunt. Hic vero decubitus, quippe ſupinus, aliquando eſt arbitrarius, & fit præ mollitie quadam & languore animi, vel præ mærore: ita aliquando decumbunt ægroti, aut præ acceſſionis vehementia, aut denique ex inſigni vacuatione. In his quicquam certi ſupinus decubitus ad præſagium non habet. Ubi vero ab iis non fit, ſed ſupine jacent, manibus cruribuſque extenſis, malum eſt; malumque itidem eſt, teſte Hippocrat. in *text. 21. primo Prognoſticorum pag. 37. lin. 39. & 47.* ſi crura cubantis ſupini admodum reducta diſtractave fiant: delirium enim ſignificare Galenus docuit. *Si* vero, ait Hippocrat. *ibid. lin. 41. proclivior eſt, ac deorſum delabitur ſubinde ad pedes, majori cum periculo eſt.* Nos vero dicamus, hunc eſſe exitialem decubitum. Peſſimum vero erit, ubi etiam corpus ſupine decumbit, quaſi projectum cadaver, ita ut omnia membra proſtrata ſint, caputque in pulvinar erectum reflectatur, aut ſublato mento, quicquid eſt anterioris colli, emineat, *Quænam mala producit, ſi diu ſervatur.* *Decubitus quinam peſſimus.*

aut mentum claviculis contiguum sit. Proximæ enim mortis est argumentum. Soluta enim animæ potestate grave corpus in dorsum jacet, projectis cruribus & manibus ad pedes devolvitur, vel exstante mento & gutture caput in posteriorem partem recidit, vel quasi annuens claviculis incumbit. Quo sane decubitu in foribus exitium esse significatur. De quo Galenus *in primo libro de Humoribus text.* 24. ita habet: *Scito igitur nunc, dejectionem appellari, quum quis modo hominis viventis decumbere non potest, sed tamquam mortuum inanimumque corpus deorsum fertur.* Quum enim quis jacens ad pedes sublabitur, ut Hippocrat. sensit, signum est virium ad extremam imbecillitatem perductarum; non posse aut stare, vel sedere, vel exsurgere, est certe minus grave; sed dejectum esse modo inanimi corporis, quum robur universum est ex omni parte exsolutum, & perditum, ἐῤῥίφθαι vel Erriphte, scilicet dejectum, idem *in sexto Epidemiorum sect.* 1. *text.* 19. ubi voce ἔῤῥιψις utitur ad oculorum projectionem denotandam docuit. *Decubitus ad pedes pessimus.* Quem decubitum ad pedes, Galen. demonstrat *in libro tertio de motu musculorum*, exemplo cadaverum, esse exitialissimum; quod si corpus hominis mortuum sic inclinaveris, non enim ne minimo quidem tempore manebit, sed supinum aut pronum statim fiet, quocumque gravitate verget.

Oris hiatus inter dormiendum, pessimus. His addamus eos non minus perniciose se habere, qui hiante ore dormiunt, teste Hippocrate *in primo Prognosticorum pag.* 37. *lin.* 46. qui dixit: *Si vero hianti dormiat ore, exitiosum est.* Quod præsagium diverso modo expressit Auctor *Coacorum præsagiorum text.* 497. quum dixerit: *letale autem est, & hiante ore dormire semper & crura supini jacentis valde incurvata esse ac complicata.* Oris hiatus fit vel propter facultatis maxillam inferiorem moventis imbecillitatem, vel propter ingens cordis incendium, aut ex utraque hac causa, vel propter particularem resolutionem musculorum, qui maxillam inferiorem cum superiori committunt. Galen. *in* 7. *lib. text.* 29. vero ait: multo majorem noxam significare oris hiatum citra somnum: & *in secundo, de motu Muscul. capit. quarto*, scribit: supinum jacere & hiare, stertoris, aut exsolutionis, aut ebrietatis, aut ignaviæ signa esse. *Decubitus mali.* Ceterum non minus perniciosum est, alios in delirio, alios extra manifestum delirium, quod ex oratione intelligetur, provolvere se ad margines lecti, ac primum pedes excludere, deinde quasi desurgere, corpus erigere, ac nisi cohibeantur, vel excidere vel surgere. Ex quo obscuro delirio, ex hoc signo edito, Hollerius *in Coacis præsagiis* testatur, se, qui convaluerit, vidisse neminem. Addimus nos ex Hippocrate *in eodem primo Prognosticorum pag.* 37. *lin.* 51. erectum ægrotum velle sedere, in acutis, malum esse; pessimum autem in peripneumonicis & pleuriticis. Hoc vero Hippocrates hisce verbis expressit: *Si vero velit residere æger in ipso morbi vigore, in omni morbo acuto, malum; pessimum vero in pulmonia est.* Qui pulmonia infestantur, (ait Galenus *in comment.*) ii dicunt sentire magnam in thorace angustiam, dum supini cubant, residentes vero fieri spirantiores; decumbit enim ad spinam, per supinum jacendi habitum, pars in pectore thoracis, a qua pulmo arctatur, nec idoneum accipit aerem in spirando: per alios vero morbos, quoties vigent (id enim maxime considerandum est, tamquam non

sic

sit temere additum.) exitiosissimum esse, velle ægrum residere in ipso consistendi vigore. Amant enim tantisper, maxime perpessi, immoti cubare, & si quis eos excitat, confli&tantur. Itaque arbitrare propter vehementem spirandi difficultatem, aut inquietationem, aut delirium, residere ægrum aggredi per consistendi vigorem ægrotationis. Huic similis videtur decubitus, quem Hippoc. *in eodem libro pag. 37. lin. 43.* ita tradidit: *Si vero nudos habeat pedes nec admodum calidos; ac manus, collum & crura dispergat inæqualiter, malum est; significat enim inquietationem.* In iis vero, qui animo molles sunt & delicato, quicquam certi non habent, quum hi vel etiam ex levissima febre ita decumbant: at in aliis scito fieri vel vitio oris ventriculi, vel propter virium imbecillitatem. Hoc idem *in Coacis præsagiis text. 497.* ita legitur: *At pedes nudos habere & manus, si quis non vehementer calidus sit, & crura disjecta, malum est; anxietatem enim significat.* Sed de hac anxietate in sequenti capite nos accuratius. Demum in ventrem quoque ægros cubare, nequaquam solitos ita dormire, malum esse, scripsit Hippocr. *Prognost. pag. 37. lin. 48. & Coac. præsag. text. 497.* deliriumque aut dolorem circa ventris sedes significare: atque hæc de prædictione ex decubitu malo dicta sint. Nunc de anxietate & inquietudine, quæ decubitus est species, accurate agemus.

C A P. IV.

Quid inquietatio & anxietas, seu jactatio in acutis morbis significet?

QUum inquietatio sit jactatio quædam, quæ ad motricem facultatem videtur pertinere, quatenus est motus depravatus seu vitiatus, idcirco de hoc quoque symptomate ad præsagium nos accurate agemus, etsi de hoc etiam in capite præcedenti quædam attigimus, non inutilia tamen ad prædicendi nostram methodum hæc quoque erunt. Ceterum in primis quid per inquietationem Medici intelligant, quidque ipsa exsistat, atque a quibus fiat causis, nos cognoscemus. Quatuor vero nomina synonyma, quum *in Prognosticis* tum *in Prorrheticis*, in aliisque omnibus libris Hippocr. ad præsagii rationem facientibus, leguntur; quippe anxietas, inquietatio, implaciditas atque jactatio. Idemque hæc singula significant; tametsi anxietudinem ad respirationem læsam, quippe ad frequentem ac inordinatam, attinere quidam voluerint, tamen ad decubitus figuram vitiatam vere pertinere, ex Galeno facile deprehendimus, quum ipse *in libro de Humoribus text. 17.* ita scripserit: *Anxietatem autem vocavit, quamquam plerique tædium sui nominant, ajunt enim eos ægrotos anxios esse, qui decubitum ferre non possunt, sed formas mutant, quia præsens eis semper molesta est.* Et *in secundo libro Aphorismorum*, eodem modo & ægros illos anxios esse, qui accubitum non ferentes, jacendi figuram evarient, quia semper præsens aggravat eos. Nihil aliud vero his nominibus intelligimus, quam decubitum vitiatum, quippe quum morbi malignitate, aut vehementia in varias figuras decubitus æger transformatur, nec ullo consistit loco, sed varie se jactat, mo-

Inquietationis synonyma.

Anxietas quid.

vet, rapit, modo ſeſe attollens, modo ſe deturbans, modo in latus alterum, modo in ventrem, modo in dorſum ſeſe provolvens, nec ullum locum, nec ullam figuram decubitus nanciſcens. Anxii vero ſeu inquieti fiunt ægroti, vel ſtomacho male affecto; aut a copia ciborum oppreſſo, cum nauſea; aut magno alicujus interni viſceris phlegmone, vel virium imbecillitate, quæ non ſuſtinet morbum; aut occulta malignitate, cor, uti in peſtilente febre, obſidente; aut materia in venis, quæ ſunt circa præcordia turgentes, huc & illuc agitata; aut denique critica vehementique perturbatione, ſeu humore ad excretionem turgente. Stomachi vero vitio redduntur anxii, aut ipſo ab intempeſtivo cibo gravato, Hippoc. atque Galen. *in lib. 2. de Victus ratione in acut.* variis locis docentibus; veluti quando ægri poſt longam inediam, morborum non tranſacto vigore, copioſius nutriuntur, aut ubi in ore ventriculi, ut Galen. *in 2. Aphoriſm.* & *in 1. lib. de Humoribus*, propria quædam moleſti humoris qualitas continetur, qui humor neque multus ſit, neque in ventriculi ſpatio innatet, ſed in ipſius ſit tunicis immerſus; aut demum, quod forte idem eſt, quando, ut ex Gal. *in 2. Prorrh. text.* 42. habetur, os ventris a pravis mordetur humoribus. Cognoſcitur vero, quod anxii ex ſtomacho affecto, ut Gal. ibidem affimavit, ſint nauſeabundi. Morbi etiam vi anxii redduntur homines, ardentibus æſtuoſisque febribus vexati, præcipueque in vigore, quo tempore ex maximo caloris æſtu anxii fiunt, atque etiam (quod non levis malignitatis eſt ſignum) tales efficiuntur a maligna humoris bilioſi corruptione, in magnis venis turgente, atque æſtuante. Quæ anxietas præſertim apparet, ubi viſcerum aliquod magna phlegmone, aut eryſipelate vexatur: hi non admodum in extimis ac extremis partibus calent, quum interius tamen urantur. Ex virium quoque infirmitate, ut *in 2. illo Prorrhet. comm.* 17. Gal. docet, quum virtus a corpore gravatur; veluti ubi immodicæ vacuationes præceſſerint, aut quod virtus morbi malignitate exſtinguatur. Demum humoribus ad excretionem titillantibus ſeu commotis anxii & inquieti fiunt ægroti. Ex quo merito Hippocr. *in 2. lib. Aphor.* 13. dixit: *Quibuſcumque judicatio fit, iis nox gravis ante acceſſionem*. Ubi enim natura vult humores excernere, fit in toto corpore commotio, ac perturbatio, a qua anxietas & inquietatio. Addamus ſuppuratos quoque ſæpius inquietari, aut oppreſſis viribus & natura fatiſcente, aut ſublato uſu reſpirationis, aut ex æſtuante thorace, aut acrimonia puris, ſenſilibus partibus commorſis, aut deſtillatione acri ex capite ad os ventris deſcendente. Atque ab his cauſis hujuſmodi ſymptoma proficiſcitur. Quibus auditis ad præſagium deſcendimus. Dicimus itaque omnem inquietationem, cum Auctore *Prorrheticorum Text.* 39. 76. *lib.* 1. *& aliis locis*, perpetuo malam eſſe, (critica excepta) quæ criſin optimam antecedit. Verum ex inquietudinibus quædam hujuſmodi ſunt, quæ quicquam certi ad præſagium non habeant. Cujuſmodi ſunt, quæ vitio ſtomachi fiunt, hæ quidem etſi malæ ſint, tamen numquam per ſe ſolæ quicquam certi ſignificant de more ac vita ægrotantium præſagienda; has vero, quippe ſtomacho affecto excitatas, ab aliis diſtingui nauſea vel vomitu, Gal. *in 2. Prorrh. com.* 42. tradidit,

Anxii unde fiunt ægri.

Ex ſtomachi vitiis.

Inquietatio ex Morbi vi.

Ex virium infirmitate.

Ex critica perturbatione.

Ex ſuppuratione.

Inquietationis prognoſis.

pro-

propterea quod ea causa inquieti nauseabundi sint, & vomant. Ex quo Auctor *Coacorum præsagiorum*, (*Textum hunc nuspiam in Coacis reperire licuit.*) merito dixit: anxietatem cum fastidio & nausea ventriculum læsum significare. In febribus vero intermittentibus, & in aliis morbis multis, cum nausea & fastidio inquietationes haud sunt malignæ, quum sæpe obortu vomitu inquietatio tollatur. Quod Hippoc. in *Theotimi uxore* vidit, de qua ipse *in lib. 7. Epidemiorum Pag.* 1234. *text.* 102. *Uxor Theotimi in semitertiana anxietates & vomitus & horror simul, quum febris inciperet, & sitis. Procedente vero, quum febris inciperet, & calor ingens, quum melicratum potasset, & vomuisset, horror & anxietas sedata sunt.* Quare anxietas & inquietatio cum nausea & fastidio non est admodum timenda, omniumque minime, quæ ex vomitu, natura arteque procurato, sedatur. Veluti, quæ a vomitu augetur, malignitatis non expers esse solet. Eodem modo etiam in febrium ardentium vigore, calore æstuante, inquieti ægroti timeri non debebunt, & quando illud ejusmodi febrium symptoma proprium sit. Bonæ etiam non raro apparent, ante crisin futuram optimamque; nam ut alias est demonstratum, antequam crisis principium appareat, ægri anxii, inquieti, turbulenti fiunt, & merito quidem, quum universum corpus commoveatur, ac turbetur, natura humoris morbifici excretionem tentante. At hæ inquietationes criticæ criticis etiam signis ab aliis distinguuntur, maximeque cognoscentur, ubi rigor anxiis supervenerit, ab ipsoque copiosiorem sudorem ægroti sudent, aut plurimum vomant, aut alvus multa dejiciat, aut sanguis critice fluat copiosius. De quibus *in 1. Coac. præs. com.* 1. *text.* 19. legitur: *inhorrescentes, anxii, lassitudine pressi, lumbis dolentes, in profluvium alvi incidunt*: & in lib. *Coac. præs. tex.* 111. *Qui a per vigiliis anxietate repente capiuntur, sanguinem profundunt e naribus.* Anxii quoque non raro ægri fiunt, natura ad cutim putridos malignosque humores movente, ut in exanthematum apparitione, quibus erumpentibus cessant in ipsis anxietas. Et hæ sunt inquietationes in morbis non timendæ. Contra vero, veluti dictum est, non malas esse cum ardentibus febribus inquietationes, omniumque maxime in vigore, quo tempore omnes, febris calore nimis æstuante, anxii redduntur: malignæ ex his dicuntur, in febre, quæ exterius non admodum sit calida, quum tamen intus uri ægrotos observemus. Hoc enim malignarum febrium proprium videtur, quum hæ exterius placidæ ac mites appareant, interius maxime turbantes: quod fit, uti dictum est, aut propter visceris alicujus insignem inflammationem, aut erysipelas, aut ob summe putridos humores in venis circa præcordia æstuantes, aut propter virium infirmitatem, aut etiam propter insignem crudorum humorum copiam, qua obrui natura videtur. Hi enim anxii sese jactant in febre, quæ exterius est parum calida, quod non levis malignitatis nobis est indicium. Omnium vero pessimæ exsistunt inquietationes, ut *in primo Coacorum præsagiorum comm.* 1. *text.* 2. legitur, *Quæ cum refrigeratione anxietudines incidunt*, partium præsertim extremarum, scilicet, pedum, manuum ac aurium. De quibus Hippoc. *in* 1. *lib. Progn. pag.* 37. *lin.* 43. ait: *Si vero nudos habeat pedes, nec*

Inquietationes quænam haud malignæ.

Bonæ quæ criticæ.

Quænam malignæ.

Quænam pessimæ.

admodum calidos, ac manus, collum; & crura dispergat inæqualiter; malum est. Significat enim inquietudinem. Quæ vero extremis partibus corporis refrigeratis non recalescentibus fiunt, maxime exitiales habentur, quæ in foribus exitium esse commoneant. Quales *in Sileno, lib.* 1. *Epidem. Ægr.* 2. *pag.* 696. & *in muliere decumbente in foro mendacium Epidem. lib.* 3. *Ægr.* 12. *pag.* 1080. Hippoc. vidit. Non minus etiam exitiales habentur, quæ cum sudore malo, die decretorio, apparent. Mali sudores sunt ex Hippocrate, ut posterius docebimus, frigidi omnes in febre continua superiorum corporis partium, quippe capitis, colli, clavicularum. De quibus *in* 1. *Prorrhet. text.* 27. scriptum est: *Quæ cum refrigeratione, non sine febre, superioribus sudanti partibus, fiunt implaciditates, inquietationesque, phreniticæ exsistunt, & perniciosæ, ut Aristagoræ*: & Hippocr. *in primo Epidem. comm.* 3. *Ægr.* 2. *pag.* 696. de *Sileno* moribundo: *Sexto caput parum exsudavit, extremitates algebant, livescebant; multum sese jactavit*: & de *muliere* in *mendacium foro* decumbente *lib.* 3. *Epid. Ægr.* 12. *p.* 1080. ait: *Septimo superriguit, febris acuta, sitis ingens, se jactavit, sub vesperum per totum corpus sudavit frigidum, frigus partium extremarum, nec redibat illis calor.* Quare inquietudines in refrigeratis cum malis sudoribus sunt exitiales. Quod idem est, ac si dixerimus; cum malis signis malas & cum perniciosis esse pernicosas & letales. Sudores vero capitis frigidos, extremorumque refrigerationes, esse ex signis perniciosis, docuit Hippocr. *Quoad primum vide Coac. præsag.* 572. *&* 573. *lib. prognost. p.* 38. *lin.* 21. *& lib. de Crisib. p.* 54. *lin.* 8. *Quoad alterum vero vide lib. Prognost. pag.* 39. *lin.* 30. Inquietationes quoque in diebus criticis apparentes certius habent judicium, pessimæque exsistunt, quæ criticis diebus, nulla optima subsecuta evacuatione, aut sanguinis, per nares, aut per alvum, aut per vomitum, aut per urinam, aut omnium maxime sudoris, de quibus *in Prorrh. lib.* 1. *text.* 61. scriptum est: *Quæ in judicatoriis diebus cum projectione & inquietatione, & absque sudore perfrictiones fiunt, malæ exsistunt.* De his vero, quæ cum malis dejectionibus, Hippoc. *pag.* 393. *lin.* 9. *in* 3. *de Vict. in acut. text.* 14. ita habet: *Dejectiones autem hujusmodi habent quidem & alias magnas offensas, neque hypochondriorum exstinguent ardorem, sed excitant inquietationem, & jactationem membrorum faciunt*: & Gal. *in comm.* ait, hæc esse flammantis in hypochondriis ipsis affectionis symptomata: & de his quæ cum vomitibus apparent, Auctor *Prorrh. lib.* 1. *text.* 62. dixit: *Vomitiones sinceræ atque implacidæ, malæ.* Quæ non ab immodicis evacuationibus, jam exinde natura prælanguente ac viribus fere collapsis, prorsus perniciales exsistunt. Hæque in moribundis multis apparent. De his Hipp. *in lib.* 7. *Epid. pag.* 1212. *text.* 12. in historia *Chartadis* ait: *Anxietatis autem circa cor & sudor exiguus per totum fere corpus, & febricula, frigescere videbatur, & primum quidem mente constabat, procedente autem die & anxietas major & inquietudo, & spiritus paullo densior, & confidentius & benignius, quam pro tempore, alloquebatur, & excipiebat, & quædam animi deliquia videbantur supervenire, offerentibus autem quibusdam*

Cum extremis partibus corporis perfrigeratis.

Cum malis sudoribus.

Inquietationes quando pessimæ in diebus criticis.

Cum vomitibus, malæ. Cum virium languore.

succos

succos, & ex farina aquam, non solvebantur, sed spiritus ad vesperam valde erat multus, & jactatio multa, & in dextra ac sinistra convertens sese nullo tempore quiescere poterat. In morbis quoque acutis, si cessante dolore aliquo, partem aliquam ignobilium tenente, anxii omnes fiant, malum significatur. Quod de *Larissa calvo* Hipp. *in 3. lib. Epid. com. 3. Ægr. 5. pag.* 1101. ita habet. *Tertio femur desiit dolere, mentis alienatio & turbatio, multumque sese jactavit. Quarto ad meridiem periit.* E vulnere quoque ac percussione homines anxios reddi, malum esse Hippocrates, ut ex 5. *lib. Epid. pag.* 1155. *text.* 59. constat, in *illo* observavit, cui caput lapide percussum fuit, & *in illo ibid. pag.* ~~1156.~~ *text.* 61. cui hepar jaculo fuit percussum. In phreniticis quoque exitialibus inquietationes non raro spectari, Auctor *Prorr. in* 1. *lib. tex.* 12. ita habet: *In phreniticis in principio simpliciter & clementer habere, sed crebro permutari, malum.* Ex his ergo colligamus omnes inquietationes, seu anxietates, malas esse, iis exceptis, quæ optimas crises antecedere solent; & quæ ex stomacho affecto fiunt, cum signis non perniciosis, aut ante, aut simul conspectis, aut subsecutis. Quales fuere observatæ in *Sileno lib.* 1. *Epid. p.* 969. *Ægr.* 2. *muliere in foro mendacium decumbente Epid. lib.* 3. *p.* 1080. *Ægr.* 12. *Larissa calvo ibid. p.* 1101. *Ægr.* 5. atque in *Chartade Epid. lib.* 7. *text.* 1212.

Acessatione doloris in parte ignobili.

Ex vulnere.

In Phreniticis.

CAP. V.

De prædictione ex tremoribus.

DE Prognostico a tremoribus acturi, primo quid hæc sit affectio, & a quibus causis prodeat, cognoscendum est. Gal. *in 3. Epid. com.* 1. *text.* 2. tremorem speciem affectionis facit motionis, non secundum naturam, sed secundum arbitrium diminutæ, quod symptoma est ejusdem facultatis, moventis partes corporis læsas, in quo partes contrario motu moventur, quando facultas conatur partem movere, quæ, præ imbecillitate aut pondere gravata, motionem facit ex motu contrario mistam. Cujusmodi affectio differt a motu convulsivo, quem plures in acutis febribus pro tremore accipiunt; ex quo Hipp. in multis ægrotis tremorem pro motu convulsivo accepisse, quibusdam fuit suasum; qualis fuit, qui *in virgine illa pulcra Nerei*, ut 5. *Epid. pag.* 1154. *text.* 50. colligitur, apparuit: quomodo forte ex Medicis antiquis Sabinus atque Metrodorus dixere, tremorem esse parvam convulsionem; quasi affectionem mistam ex tremore & convulsione intelligere voluerint, quem tremorem motum convulsivum, atque convulsionem ex materia non proportionata, vulgus Medicorum etiam appellat. Alii etiam putant Hipp. aliquando tremorem pro rigore accepisse; veluti quum in 4. *Epid. pag.* 1125. *text.* 13. dicat *de adolescente peregrino* sexta die judicato: *Septima rediit & dimisit cum tremore*: idest, ut ii volunt, cum rigore; quod tamen verum esse non videtur, quando vere ibi Hipp. tremorem, minimeque rigorem, intellexisse, nobis vel ex eo persuadetur, quod in eo crisis, sexta die facta, perfecta non fuerit, sed partim ex-

Tremor quid.

cretione

cretione & partim transmissione materiæ morbificæ pituitosæ, quæ musculos nervosque gravans tremorem faciebat. Sed de his satis, atque ad tremoris generationem nunc declinemus, de qua Gal. *in lib. de tremore, rigore palp. & convulſ.* agens, scribit tremorem fieri a virium infirmitate, seu ab motricis facultatis imbecillitate, quæ aliquando per se propria ratione est imbecilla, ut in senibus, qui jam viribus defecerunt, & aliquando propter alias causas, quatenus contingit, ex ipsis ut motiva hæc facultas dissolvatur. Proinde *Gal.* dixit hujus facultatis imbecillitatem fieri aut alimenti inopia, ut in cholera, valido alvi profluvio, largo sanguinis fluxu, atque in magno jejunio, a quibus alimentum absumitur, & exinde facultas evadit imbecilla; aut vitali robore soluto, ut fit in stomachicis, cardiacis, animo defectis, frigore violento; aut denique plenitudine pondere gravante musculos, nervosque. Idem vero *in 3. Epid. comm. 1. text. 2.* nobis prodidisse visus est, quum tremoris causam fecerit musculorum virtutis imbecillitatem, eamque aut propria ratione fieri, aut ob copiam humorum gravantem, aut ob famem, lassitudinem, vigilias, curas, immoderatam venerem dixerit, quæ omnia calorem nativum, seu vires resolvunt. Verum consultius erit, ipsum Gal. clarius adhuc tremoris causas, & generationem, in hoc loco tradentem audire, qui ita habet: *Fit igitur tremor non solum ex laborantibus tum musculis tum nervis, verum quoque & valentibus, ubi supra vires quis grave aliquid aggreditur, vel manibus portans cernitur. Itaque adolescentes quidam validissimi, dum prægrave quippiam gestant, cruribus obtremiscere, & præsertim ubi scalas ascendere tentaverunt, quod illis & ex gravissimo pondere, senibus vero atque aliter imbecillis ex minore accidit, nempe & hoc imbecillis grave*: & paullo post ita causas omnes tremoris complectitur, dicens: *Jure igitur optimo*, in comm. de trem. convulſ. & rig., *tremorem ex virium infirmitate perpetuo fieri demostravimus*. At quoniam interdum quidem virtus ipsa per se imbecilla est, interdum ob animi affectum, atque etiam, quod nullo modo sua propria ratione affecta, ex gravi pondere hoc patiatur: tres itaque causarum differentiæ tremoris exsistunt, instrumentorum scilicet arbitrio deputatorum intemperies, passiones animi, & grave onus. Intemperies vero quum calida, tum frigida, tum humida, tum sicca poterit musculos ita reddere imbecillos, ut exinde partes obtremiscant; caliditas quidem resolvens, seu dissipans partis nativum robur; aut frigiditas violenta, exstinguens calorem nativum; aut humiditas, musculos imbibendo gravans; aut siccitas demum, humidum absumens, quo calor servatur, & alitur; hinc plures letalium phrenitidum in tremores, nervorum principio, nervisque ipsis immoderatius siccatis, desinere observatur: Animi vero passio, veluti timor, tristitia, immoderatum gaudium, & alii affectus animi, qui vires dissolvunt: aut denique grave onus, quo musculi gravati nequeunt secundum voluntatem recte moveri. Sed his præmissis ad prognosin descendamus. Itaque dicimus quosdam tremores in principiis morborum apparere, & quosdam postea; nunc de iis, qui observantur in principiis. Hi enim, ut docuit Gal. *in 3. Epid. com. 1. text. 2.* numquam in morbi principio, citra validum morbum, vel famem, vel lassitudines, vel vigilias, vel im-

Tremoris unde causa.

Virium infirmitas.

Tremoris causarum differentia.

Tremores in morborum principiis quid præsagiunt.

immoderatam venerem, aut ob humorum copiam gravantem. Quare quum eæ tremoris causæ non præcesserint, humorum multitudinem tantum significant, nihilque certi ad Prognosticum per se soli; tametsi morbos graves significent, ex eo, quod omnis humorum multitudo difficilem reddat morbum. De hujusmodi tremore Hipp. ait *in Epid. lib. 3. Ægr. 1. pag. 1059. Pythion, qui prope telluris sacrum habitabat, cœpit primo die tremor a manibus, febris acuta, delirus*: qualis etiam tremor fuit observatus in *Chærione* tertia die, ut Hipp. *ibid. Ægr. 5. pag.* 1072. Ceterum etsi in morborum principiis tremores copiam humorum, musculos aut nervos gravantem, nisi aut propter vigiliam, aut nimium jejunium, aut lassitudines, aut vigilias, aut immoderatam venerem, aut animi curam evenerint, significent; tamen ægroti periculo non vacabunt, si gravi ac maligno morbo, vel etiam longo, vexentur, quando nedum hi, sed vel etiam omnis morbus sit timendus in homine, quacumque de causa debilitato. Dixi illos, ob copiam humorum, per se solos quicquam certi de salute ac morte ægrotantium minime præmonstrare, verum si una alia symptomata gravia illuxerint, reddetur judicium difficile: cujusmodi in *uxore Emmyrrhis* ab Hippoc. fuere observata, de quibus *in 4. lib. Epid. pag.* 1138. *text.* 39. *uxor Emmyrrhis modo non morbosa videbatur sine febre, fatua esse, deinde in tremorem venit totius corporis & liquationem, & fastidium & sitim, & frigida erat*. Quod præsagium quoque illuxit *in sene illo*, de quo Hippoc. *in eod. libro Epid. pag.* 1139. *text.* 41. scripsit, post recidivam tremulum fuisse in initiis, in labiis & voce, quo tempore cutis corporis est observata circumtensior, frigida extrema fuerunt, quique merito obiit, tametsi hujusmodi tremorem is forte a vermibus, ut aliis quoque visum est, passus fuerit. Atque hoc præsagiunt tremores in morborum principiis. Quandoque vero sine alio morbo apparent, seu morbis statim incipientibus, ubi neque ebrietas, neque aliqua externarum nuper dictarum causarum præcesserint, apoplexiæ signum esse solent. Quod præsagium indicavit Hipp. *in eod. 4. Epid. pag.* 1136. *text.* 36. hisce profecto verbis, dicens: *Incipientibus veluti subtremuli, & digiti & labia quum loquerentur, itidemque aliæ partes: & proterve lingua citiori ac volutiore præditi. Rubor in facie præcipue his erat. Hi vinum bibebant, aut vomitu commodo usi intumescebant.* Idque tremores in morborum principiis præsagiunt. Ex iis vero, qui postea apparent, quidam criticam humorum transmutationem, natura a visceribus ad musculos propellente humorum molestorum partem, qui optimi sunt, modo una cum coctionis signis apparuerint. Cujusmodi fuit tremor in *adolescente peregrino*, sexta die judicato, ut 4. *lib. Epid. pag.* 1125. *text.* 13. apud Hippoc. habetur, quem febris septima die cum tremore dimisit, quippe noxiis humoribus a principibus partibus ad musculos critice transmissis. Sæpe vero fit, ut, instante crisi per vomitum, tremor labium inferius teneat, quem tremorem Gal. inter signa futurorum in morbis vomituum *in lib. 3. de Crisibus cap. ult.* recensuit. Atque hi sunt tremores in morbis post principium observati, minime timendi. Sunt vero alii omnes in febribus ardentibus, & in cerebri inflammatione exsiccatis nervis, aut quovis modo læ-

Tremores quid in morbis significent.

Quinam valde timendi.

so

to principio nervorum, quippe cerebro, obortis, letales, a siccatis quidem nervis in phreniticis tremores sunt mortales; proprii enim videntur tremores exitiosarum phrenitidum. Ex quo merito Auctor *Prorrhet. lib.* 1. *text.* 9. dixit: *Phreniticæ affectiones vehementer tremulæ desinunt*, aut letales sequuntur phrenitides. Gal. enim *in com.* ait: *Tremorem sequi vehementissimas phrenitides; nervorum enim infirmitates propter affectionis siccitatem phreniticis diutissime insunt, exsolutaque virtute tum vigiliis, tum motionibus multis, simulque nervis supra modum arefactis, tremores fiunt*. Quare in phrenitide tremores perpetuo letales exsistunt; multoque magis, si una cum convulsis partibus apparent, quæ omnia sequi solent vehementes phrenitides. In principio vero phrenitidis letales non sunt: tremores enim linguæ, & voces obtremiscentes deliriorum tantummodo futurorum esse signa, Auctor *Prorrh. lib.* 1. *text.* 19. docuit. In obscuris & blandis phreniticis, exsoluta virtute animali, solent etiam tremores observari, qui quidem omnes sunt exitiosi. De quibus *in* 1. *Prorrh. text.* 34. scribitur: *Tremulæ, obscuræ, blandæque & contrectabiles desipientiæ valde phreniticæ, ut* Didymarcho *in Com. evenit*. Hæ enim exsoluta virtute fiunt, ut nos superius, ubi de phreniticis egimus, ostendimus. Ex gravi quoque cerebri læsione, eadem ratione reddita infirma vi motrice, fiunt tremores letalissimi, quales fuerunt in *virgine illa pulcra Nerci*, ab Hippocrate observati *in* 5. *Epid. pag.* 1154. *text.* 50.

CAP. VI.

De palpitationibus, quidque in morbis præsagiant.

Palpitatio quid. PAlpitationem proprie dictam Galen. ac alii Græci Medici intelligunt, quemdam motum depravatum, ut Galen. docuit *in* 2. *lib. de symp. caussis, cap.* 2. non autem arteriarum pulsus, quomodo quosdam Antiquorum palpitationem intellexisse, Galen. *in* 3. *Prorrh. text.* 52. nobis memoriæ prodidit, ipsamque esse particulæ alicujus præter naturam dilatationem, ac distensionem, ibidem tradidit: veluti *in lib. de trem. convulf. & palp. cap.* 5. scripsit, palpitationem esse distentionem quamdam atque subsidentiam, quæ aut in toto corpore fit, qualis in phrenitico ab Hippoc. *lib.* 3. *Epid. Ægr.* 4. *pag.* 1100. fuit observata, aut in una parte, aut in multis simul: in una parte veluti ventris, hypochondrii, cordis & aliarum partium generantur seu concitantur palpitationes, ut nobis Gal. est Auctor *in nuper citato libro* & in omnibus corporis partibus, quæ dilatari possunt, maximeque in cute, sive loco, qui inter cutem, & carnem subjacet; atque in musculis facilius hic affectus etiam concitatur, quod meatus satis magnos habeant, in quos commode flatus crassos, palpitationum causas, recipiunt. Hos affectus vero concitari ex vapore crasso, cui non sit transitus, Gal. in loco nuperrime citato ita docet: *Palpitationum causam esse pronuntio spiritum crassum, & vaporosum, cui non sit transitus, hunc autem colligi oportere dico in cavitate quadam non admodum exigua, si pars distentionem sensibi-* *lem*

Palpitationum causa.

lem habitura sit: Quod *in primo Prorrh. text. 29.* confirmavit, dicens palpitationem a flatuoso spiritu proficisci. Quos sane flatus a crassioribus crudisque humoribus fieri, non minusque hos flatus atque humores propter frigiditatem congeri, ibidem prodidit. Ex biliosorum vero ac summe putridorum humorum morsu, nec non a vaporibus venenosis, os ventriculi, & omnium maxime cor infestantibus, cor & ventriculum non raro palpitare, *in lib. de trem. palp. convulf.* nuper citato, Gal. docuit, quem affectum *Cardialgiam* & *Cardiacam passionem* quidam faciunt, cumque palpitatione confundunt, quum tamen vera non sit. Sed his præmissis ad Prognosticum descendamus, & primo hoc sciamus, quippe an in morbis acutis quædam observetur palpitatio, ex qua salus ægrotis indicetur. Certe res maxime videtur dubia; quando leves quarumdam partium palpitationes per se quicquam certi non prædicent: ceterum solent aliquando critice concitari eo modo, quo vertigines, dolores, anxietates & hujusmodi alia critica, antequam fiat in corpore perturbatio, concitari solent. Proinde quandoque palpitationes critice apparere solent, quæ facile ex futuræ crisis signis ab aliis interstinguuntur. De quibus *in* 1. *Prorr. tex.* 36. legitur: *Circum umbilicum dolores palpitantes, quod mentis permutationem ostendat, quippiam habent: circa judicationem vero his spiritus universus cum vehementi contensione penetrat.* Et postea *in Prorr. lib.* 1. *tex.* 144. *Ventris quoque palpitationes cum hypochondrii tensione sublonga & tumente sanguinis indicant eruptionem, inhorrescunt autem hi.* Ex quibus colligamus, dari quasdam palpitationes criticas salutares. His itaque exceptis, omnes palpitationes in morbis sunt malæ, ac non solum in morbis acutis, sed vel etiam absque alio morbo hujusmodi affectus sunt timendi; presertimque, quæ in corde ac ventriculo observantur, & omnium maxime in cordis passione, ex venenosis quum humoribus tum vaporibus oborta, quæ in syncopen desinunt, de quibus forte Hipp. *in* 2. *Aphor.* 41. *Qui frequenter ac fortiter absque causa manifesta exsolvuntur, derepente moriuntur.* Et Galen. ait: *Sicut & ille, cui, dum exsolveretur, cor fortiter palpitabat.* Atque ut uno verbo dicam, omnes palpitationes fortes, cor invadentes sæpius, cum alia sine causa manifesta exsolutione, ad mortem breviter homines deducunt, ut Auctor est Gal. *in lib.* 5. *de loc. affect. cap.* 2. neque hi, qui hoc symptomate vexantur, multos annos vivere possunt. Sed age, dicemus in morbis quidem acutis omnes palpitationes (criticis exceptis) esse malas, omniumque maxime perpetuas, totumque corpus aut nobile viscus infestantes, aut plures partes simul; idque, quod nobis refrigerationem caloris naturalis indicent, quando propter refrigerationem, ut Gal. affirmavit; *in* 1. *Prorrh. text.* 29. omnem vero refrigerationem calidis siccisque morbis maxime esse timendam, alias a nobis est demonstratum. Ex qua causa comatosos lethargicosque affectus phreniticis supervenientes letales esse, superiori libro a nobis fuit demonstratum. Cujusmodi Hippoc. ut ex *Epidemiis* constat, in multis moribundis observavit. De *Sileno Epidem. lib.* 1. *pag.* 969. *Ægr.* 2. autem, qui obiit, scripsit: *A primo hic ad finem usque spiritum magnum habuit, & rarum, hypochondrii perpetuam palpitationem.* Quæ vero in toto corpore fiunt, sunt pessimæ, quod maximam caloris nativi diminutionem testentur, de quibus

Palpitationes critice apparentes.

Palpitationes omnes in morbis malæ.

Quanam pessima.

bus in 1. *Prorrh. Text.* 30. scribitur: *Palpitationes per totum an voce destituti moriantur*: & Gal. *in comment.* ait: *Quum igitur corpus totum palpitaverit, fieri potest, ut qui ita affectus sit, propter frigiditatem voce destitutus pereat, non amplius moventibus gutturis musculis, aut iis, qui in eos prorumpunt, nervis, suo fungi munere queuntibus*. De qua palpitatione forte Hipp. 1. *Epid. comm.* 3. *p.* 976. *Ægr.* 4. quum *de Philini uxore* loqueretur, dixit: *Circa diem decimum quartum, palpitationes, totum corpus dolebat*, (quasi dixerit per totum corpus palpitantes dolores) *multum loquebatur, aliquantisper mente constitit, brevi rursus desipuit, circa diem decimum septimum obmutescebat, vigesimo obiit*: & de *phrenitico* adhuc clarius *lib.* 3. *Epid. pag.* 1100. *Ægr.* 4. *Postridie mane vocem amisit, febris acuta, sudavit, non intermisit, palpitationes per totum corpus, nocte convulsiones. Tertio cuncta exacerbata sunt, defunctus est*. Quare pessimæ & letales omnes in morbis acutis sunt palpitationes, quæ diu, & maxime totum corpus vexant; ex iis vero, quæ partes quasdam tantum occupant, exitiosæ non minus sunt, quæ in cordis regione eo modo obſervantur: quum in eo calidissimo morbo refrigerationem factam esse signant, quæ perpetuo, in acutis morbis, quasi caloris exstinctionem testatur, qualis forte fuit, quam in *Adolescente Melibæa* Hipp. vidit, de quo *lib.* 3. *Epid. pag.* 1117. *Ægr.* 16. ait: *Cordis palpitatio ad finem usque perpetua, minxit oleosum*. Ex quibus colligamus, palpitationes omnes (criticis exceptis) in acutis morbis malas esse, perniciosasque esse maxime, quæ diu totum corpus vexant, aut nobile viscus. Has vero perpetuo malas esse confirmabunt signa alia mala, & cruditatis, & exitii. Quibus malis signis judicari poterant letales, quæ in *Sileno*, in *uxore Philini*, in *phrenitico*, atque in *Melibæa adolescente* ab Hipp. fuere observatæ, quum omnes una cum aliis signis perniciosis, ac morbo plane crudo, illuxerint.

C A P. XII.

De convulsionibus, quidque in morbis præsagiant.

SEd age de convulsionum etiam præsagio agamus, eæ namque quum solæ, tum una cum aliis morbis, etsi perpetuo malum, raro salutem, sæpius exitium Medicis indicant. Quales esse videntur, quæ in febribus, resiccatis nervis, concitantur. Quæ vero repentinæ ac in principio morbi fiunt, quicquam certi ad prognosticum non habent; non paucæ etiam in febribus apparent, & ex se ipsis, præter multitudinem humorum, nihil certi ad salutem (criticis exceptis) præmonstrantes. Sed de omnibus nunc accuratius, postquam quid convulsiones sint, ipsarum differentias atque causas noverimus, agendum erit. Convulsio, *spasmos* Græcis dicta, est, ut Galen. auctor est *in lib. de symptom. caus. cap.* 2. ubi nervi & musculi præter voluntatem tenduntur, in eumque veniunt affectum, quem in motibus secundum arbitrium factis assumserunt. In libro etiam *definit. medic.* scribit, convulsionem esse affectum, qui nervis ac musculis accidit, quum modo corpus totum, modo

Convulsio quid.

modo pars, voluntatis injussu, trahitur, ex quo merito *tentio & distentio*, hoc genus a multis appellatum est: sed quidam convulsionem seu spasmum à distentione distinguunt, ex Hippoc. *in* 4. *Aphorism.* 57. ita scribente: *Si cui convulsione, aut distensione nervorum, detento febris successerit, morbum solvit*. Sed hoc Gal. *in comm.* probe explicavit, quippe quum ex tribus convulsionum differentiis, Græce *tetanos* dicta proprie magis distentio, & non convulsio, vel ex eo dicatur, quod in ipsa non appareant partes convulsæ; quoniam æqualiter ante & retro tenduntur, atque ideo præcipuum illi nomen est datum distentio. Duplex vero est convulsio, una permanens perpetua ac sine motu conspicuo, cujus triplex est differentia, una quidam *distentio* Latinis, *Tetanos* Græcis, Celso *rigor* appellata, quippe ubi cervix una cum reliquo corpore immobilis manet, & in neutram partem inflectitur, sed juxta utramque recta intenditur, cui proprie magis nomen est datum ab Hippocrat. distentio, quasi a convulsione differat, quod in ipsa, ut ex Gal. dictum est, partes convulsæ non appareant. Altera *Emprosthotonos* dicitur, quæ fit, quum caput, cervix, reliquumque corpus in pectus contrahitur, quæ ob id dicitur etiam *tentio ad anteriora*. Tertia *Opisthotonos*, ideo dicta a Græcis, & a nostris *tentio ad posteriora*, quando caput in scapulas flectatur. Has vero Gal. *in lib. medicarum definitionum* his verbis complexus est. *Nam & ii, quos in itinere usque ad mortem frigus oppressit, talibus rigoribus corripiuntur, quales Græci* Emprosthotonos, Opisthotonos *ac* Tetanos *appellant, quoniam modo in anteriorem, modo in posteriorem, modo in nullam flectitur partem, sed rectum atque immobile corpus intenditur*. Altera vero cum crebro motu & interrupto. Has vero medici appellant *motus convulsivos*, ac vel etiam convulsiones ex materia non proportionata, quum a morsu, & vellicatione nervosarum partium, aut violenta contentione ac labore, qualis est *Epilepsia* Græcis dicta, atque illa, quæ per consensum ab ore ventriculi demorso, aut cerebro primo læso venit. Hanc postremam convulsionis speciem minime exquisite, & per se convulsionem dicimus, sed potius motum convulsivum, cujus quædam universalis, ubi cerebrum primario affectu læsum est, & quædam particularis, prout particularis nervus aut musculus vellicatur: non secus quam etiam permanens, & sine motu; ubi totum corpus læso cerebro occupat, universalis dicatur, atque illa particularis, quæ est partis cujuspiam convulsæ. Qua ratione quidam *spasmum cynicum* appellant; oris torturam, aut melius, ubi oris partes convelluntur. De partibus vero, quæ convelli & distendi possunt, ac de loco in convulsis affecto, Galen. *in* 3 *de loc. affect. cap.* 6. ait omnes corporis partes convelli posse, quæ aptæ sunt moveri: etenim partes in corpore, quæ moventur, ope nervorum ac musculorum moventur. Quibus convulsis motio vitiatur, veluti dentium invita concussio, *Trysmos* Græcis dicta, musculorum mandibularum est convulsio, ut Gal. *in* 2. *de loc. affect. cap.* 2. docuit. Ex convulsis vero partibus, an spinalis medulla, an cerebrum, an nervi, & quales læsi sint, *in lib.* 3. *de loc. affectis* ita docuit: *Convulsio enim universo corpore, omnes quidem autumant affici talem quampiam partem, quæ, ut in arbore caudex ramorum, sic ipsa sit omnium nervorum communis velut caudex, non paucorum in una parte*

Convulsionum differentiæ.

Permanens quid.

Motus convulsivi quid.

Convulsio quasnam partes afficit.

parte, quemadmodum ramus, veluti, quando vel crus, vel altera manus forte fortuna convellitur, totius membri convulsio, nervorum, qui ad ipsum perveniunt, originem affectam fuisse, declarat, rami cujuspiam in arbore exemplo. Quando autem universum corpus afficitur, communem originem omnium infra faciem nervorum, quæ arboris caudici proportione respondet, affectum esse putandum est, qui sunt primi spinalis medullæ: verum etiam cerebrum ipsum putamus; etenim labra quoque sæpenumero convulsa videmus, item oculos, frontis cutem, totas mandibulas, similiter & linguæ radicem. At, quia omnes jam dictas partes a musculis ex cerebro nervos suscipientibus moveri, ex anatome didicimus, cerebrum, ipsis sic laborantibus, credimus esse affectum: ubi vero, ipsis illæsis, ceteras partes convelli viderimus, dorsalis medullæ initium affectum esse fatemur. Sed cognitis læsis partibus ex convulsis partibus, nunc causas, a quibus partes convelluntur, proponamus; atque primo convulsiones perpetuæ, & permanentes sine manifesto motu, de quibus Hipp. *in lib. 6. Aphor. 39.* ita scripsit: *Convulsio fit vel ex repletione vel inanitione*. Idem Gal. *in 2. & 3. de loc. affect. in 4. & 6. Aphorism. in lib. de trem. palp. convulsi.* ac ferme innumeris aliis locis idem confirmavit, sed præsertim *in 2. lib. de sympt. caussis* ita dicens: *At convulsio in eamdem dispositionem nervos musculosque ducit, in quam, quum pro naturæ lege se habebant, ab animali virtute ducebantur. Sive igitur ad principium tensis, sive flatus influxu impletis musculis voluntarii motus erant, hæc eadem in convulsione accident, tum spiritu flatuoso in musculis gigni potente, tum multis, qui tensionem creent, (e quorum numero phlegmone est) affectibus*. Quorum caput (sicut Hippoc. dixit) duplex est; impletio, vacuatioque: in phlegmonarum generis vitiis impletio; in ardentissimis, siccissimisque febribus vacuatio. Porro quod, impletis, vacuatisque plus justo nervosis corporibus, omnia tendantur, docent, quæ in instrumentis musicis intentæ sunt chordæ, quippe, quæ sive in humidam, humectamve, sive in siccam & squalentem domum repositæ, disrumpantur, ideoque eas artifices, priusquam reponant, relaxant. Quam convulsionum generationem Gal. *in 3. de loc. affect. cap. 6.* hisce verbis illustravit, dicens: *Etenim si videris nervosa corpora, vel chordas ob ambientis aeris immodicam intemperiem, adeo vehementer, ut rumpantur, intentas, haud difficulter intelliges idem in animantium quoque nervis posse contingere*. Sed quomodo affecto aere tenduntur chordæ, ut rumpantur? Si vel nimis aridus vel admodum humidus fiat: nempe humor madefacit ipsas, ut in tumorem præter naturam attollantur, qui mox eas tendit; ac velut sol, tergora arefaciens, contrahit, ita siccitas chordas & trahit, & tendit; sic lora quoque, quum ad ignem siccantur, contrahi tendique videntur, Gal. his duabus convulsionum causis, tertiam addidit in *lib. 3. Aphor. 25.* quippe nervosarum partium infirmitatem, qua ratione facile puerulos convulsionibus tentari, tum propter crudum, quo exsuperant, alimentum, tum quod nervosas partes nondum validas habent, nobis prodidit. Replentur vero nervosæ partes humore sæpius crudo, a quo convelluntur, ut ex Gal. *in 2. de symp. causs. cap. 2.* habetur, velut in pueris fit, qui quum exsuperent crudo alimento

Convulsionis causæ

Convulsiones Repletione.

mento, & habeant nervosas partes non usque adeo validas, facile distentionibus tentantur, ut Hippoc. *in lib.* 3. *Aphorism.* 25. docuit, hincque *in* 2. *Epidem. comm.* 5. *pag.* 1040. *inter C. & D.* (Videtur enim juxta mentem Foesii, non *pueris* sed *puerperis* legendum esse: quum nuspiam in Epidemicis hæc ita dicta de *pueris* reperire licuerit;) scripsit: *Si pueris spasmus fiat, ignem fac*; *qua ratione ipsarum convulsiones, vel etiam in febribus factæ, non sunt perpetuo periculosa*: ad quam causam reducuntur convulsiones tum ex humido aere, qua ratione, ut Gal. nobis est auctor, *in* 1. *Epid. com.* 2. *pag.* 944. *sub finem*, in humida & frigida aeris constitutione Hippoc. scribit, multos & maxime pueros convulsionibus laborasse; tum ex immodico vino factæ. Aliquando etiam sanguine, ac biliosis excrementis, nervosæ partes imbutæ tenduntur ac convelluntur, aliquando flatu, atque non raro phlegmone aliquo aut primigenio, aut consensu proximarum partium. Quales sunt hypochondriorum tentiones propter aut septi transversi, aut pleuræ membranæ, aut hepatis, ingentes inflammationes. Ad quod genus pertinere videntur convulsiones ex vulnere factæ cum phlegmone. Siccantur vero partes, seu, ut Hippocrat. verbis utar, inaniuntur, evacuanturve tum propter caloris incendium, tum propter immoderatum frigus. *Siccatione & inanitione.* De his Hippocr. *in* 5. *Aphorism.* 17. ait: *Frigidum autem convulsiones, distensiones*. Et paullo post *Aphor.* 20. *ulceribus frigidum mordax, cutim obdurat, dolorem insuppurabilem facit, denigrat, rigores febriles facit, item convulsiones & distentiones*: & Gal. *in comment.* ait: *immodicum scilicet frigus has facit convulsiones, & distentiones, & nervorum refrigerationem; sicuti enim non oportet ipsorum substantiam ab immodico calore dissolvi, sic neque ultra modum convenientem refrigerari, & in unum cogi ac cohiberi.* Frigus enim in excessu invadens nervos ac musculos, tendines, ligamenta, *A frigore.* primo in cute parit inæqualitatem, repulso introrsum humido ac calore, deinde siccat exprimendo, quod tenue est, cogit, densat, indurat, cogendo sinus interiores & poros, prohibet difflationem, & effluvium, atque alimenti receptionem, sic rigidæ manent partes, duræ & distentæ: de quibus in *Coac. præsagiis text.* 23. *Rigor convulsionem in posteriora inferens, interficit*: & Gal. *in lib. definitionum medicarum* ait: *Nam & ii, quos in itinere usque ad mortem frigus oppressit, talibus rigoribus corripiuntur, quales Græci* emprosthotonos, opisthotonos, *ac* tetanos *appellant*. Idem & multo efficacius immodicus calor, seu caloris incendium agit; omnem enim mu- *A calore.* sculorum nervosarumque aliarum partium humidam substantiam resolvendo, eæ caloris incendio maxime resiccantur, arescunt, ac propterea distenduntur, ac convelluntur. Quomodo ardentes febres, veluti ignis, nervos siccantes, eos distendunt, ac convellunt, atque ut Galenus *in* 4. *Aphorism.* 66. docet, *perniciosas afferunt convulsiones*. Eodem item modo phrenitides exitiosæ, substantiam nervorum immodico calore dissolventes, in convulsiones desinere solent. Atque magni æstus, eadem prorsus ratione, idem, Gal. *in* 7. *Aphorism.* 13. docente, siccando faciunt, non minus & assiduæ vigiliæ, atque omnes insignes seu immodicæ quum vacuatio- *Ab evacuationibus.* nes tum purgationes, ut ex Gal. *in libr. quinto Aphorismorum* 3. & 4. *se-*

xto, atque in septimo Aphor. 9. colligitur. Ipse vero has omnes siccarum, ut ita loquar, convulsionum causas *in 5. de loc. affect. c. 5.* hisce verbis est complexus, dicens: *Quippe quum convulsio fit vel a labore, vel vigiliis, vel fame, vel sollicitudine, vel arida æstuantique febri, qualem in phreniticis videre est, causam ejus ariditatem vacuationemque recte putaveris.* Quare tot causas habent convulsiones, perpetuæ ac permanentes, quippe aut nervosarum partium repletionem, aut siccationem, evacuationem seu inanitionem. Quæ vero cum manifesto motu fiunt, quales sunt epilepticæ, ac quas motus convulsivos vocant, alias causas habent. Aut enim ab humore crasso ac viscido ventriculos cerebri obstruente, quo modo universalem convulsionem, quam Græci *Epilepsiam*, alii morbum comitialem vocant, oriri, Galen. *in lib. 3. de locis affectis cap. 7.* ita scripsit: *Atque morbus quoque comitialis convulsio est omnium corporis partium non perpetua, ut in* Emprosthotono *atque* Tetano *videre est, sed quæ ex temporum accidit intervallis, atque hæc convulsio cerebro primario, & per se læso fit, veluti per consensum ipso quoque læso corpora sæpius pati convulsiones observamus quum universales tum particulares.* Galen. enim ore ventriculi læso nedum convulsiones fieri, cerebro nervorum in principio læsione communicata, sed vel etiam gravissimos alios affectus demonstravit *in lib. 5. de locis affect. cap. 6.* Grammaticum enim, narrat, juvenem, qui quoties vel nimis vehementer doceret, aut cogitaret, aut inediam sustineret, aut irasceretur, comitiali morbo corripiebatur, quippe ex bilioso acrique succo os ventriculi mordente. In *lib. vero 5. Aphorismorum 1.* Gal. narrat, quemdam Adolescentem ab humore æruginoso, os ventriculi mordente, sæpius universali convulsione fuisse tentatum, eamque ipsum non reliquisse, quoad per vomitum æruginem excerneret, & in *lib. de venæ sectione* adversus Erasist. Diodorum Grammaticum, quum diu jejunus mansisset, convulsionibus ob eam causam fuisse tentatum. Ex contentione quoque ac labore, qui fit quum ventriculus aliquod infestum expellere conetur, convulsio fit, non secusque fit vera epilepsia, dum expultrix in cerebro conatur a ventriculis expellere succum crassum ac viscidum, ipsos obstruentem, ac viam spiritibus animalibus prohibentem. Qua ratione recte quidem dixit Hippocr. *lib. 4. Aphor. 16.* ab Elleboro albo, ex ejus infestissima qualitate os ventriculi mordente, fieri convulsionem quam nos Patavii, ubi Medicinæ opem daremus, vidimus in quodam juvene, cui album veratrum, seu elleborus, a fatuo quodam pharmacopœo, nigri loco exhibitus est, in aliis multis, quorum ore ventriculi aut a biliosis aut ab æruginosis humoribus, aut ab aliquo venenorum erodentium læso. Quare per consensum etiam ex ore ventriculi læso læditur cerebrum, & homines convelluntur, ac nedum ubi hujusmodi membrum læditur, sed maxime etiam uterus læsus convulsionem concitat, cerebro ab ipso communicata læsione, ex quo merito plures ex hystericis mulieribus convulsionibus non raro tentari solent. Galen. scribit *in 6. lib. de loc. affect. cap. 5.* Viduam quamdam mulierem ex semine retento, utero læso, convulsione fuisse tentatam, excretoque semine craso, fœtido, fuisse liberatam. Hinc Auctor Prorrheticorum *lib. 1. text. 119.* ait, *convulsiones in hystericis mulieribus*

Ex contentione & labore.

Ex partium consensu.

lieribus esse faciles, quales Dorcadi contigisse meminit. At & ab hoc membro, quippe ab utero, atque ab aliis partibus venefica & maxime infesta aura ad cerebrum adscendente aliam epilepsiæ speciem Galen. in duobus pueris (ut ex 3. *libr. de loc. affect. cap.* 7. colligitur) observavit, atque ab his causis concitari convulsiones non permanentes, sed cum motu quæ fiunt, nobis esto persuasum, omnium vero quum convulsionum tum motuum convulsivorum causas omnes Gal. *in lib.* 12. *Methodi med. cap. ult.* has esse perstrinxit, quippe has fieri aut a siccitate, a repletione, a magna phlegmone, a mordente humore, atque ab ingenti frigore. Sed satis accurate cognitis causis convulsionum, modo signa, a quibus possunt futuræ præcognosci, de quibus *in lib.* 5. *Coac. præs. tex.* 85. hæc leguntur: *Leviter feroces insaniæ ferinæ sunt, & convulsionem significant:* Et paullo post *text.* 85. *Qui capite dolent firmiter, delirantes, alvo suppressa, feroci aspectu, rubore in facie efflorescente, in posteriorem partem convelluntur*. Has sequi cerebri exitiosas inflammationes rationi quadrat, quum illa signa phreniticorum letalium sint, propriumque, ut a Galeno *in primo Prorrheticor.* habetur, ipsos, antequam moriantur, convelli, convulsosque mori. Auctor vero Prorrhet. *in* 1. *lib. text.* 28. ait: *In phreniticis frequentes permutationes convulsionem indicant*. In *eodem vero* 5. *lib. Coac. præsag. text.* 171. scribitur: *In acutis doloribus capitis, iisdemque torpidis cum gravitate, convulsiones fieri solent*: Et paullo post *text.* 177. *Capite dolentes leviter & exsudantes, intercepta alvo, in convulsionem incidunt*. Atque hæc de notis convulsionum futurarum; quarum dolores tantum capitis vehementes, & vehementia seu ferina deliria certe possunt prædicere convulsiones, reliquiæ vero notæ incertius ac infidelius, sed Hippocrates *in* 3. *Prognosticorum pag.* 46. *lin.* 24. de puerorum futuris prævidendis convulsionibus ita scripsit: *Pueris autem convulsiones accidunt, si febris acuta fuerit, nec alvus dejiciat, ac si vigilent, paveant, lugeant, colorem mutent, & viridem, aut lividum, aut rubidum trahant. Hæc igitur nuperrime editis pueris promtissime accidunt ad septimum usque annum. Adultiores vero pueri, virique non item in febribus prehenduntur convulsionibus, nisi aliquod indicium exstitit validissimum ac deterrimum, qualia per phrenitidem accidunt*. Sed de his satis; nunc ad prognosticum ex convulsionibus sumendum declinemus, & primum de iis, quæ citra febrem affligunt, pauca attingamus. Convulsionum itaque eæ, quæ fiunt repletis humore crudo nervosis partibus, minus periculi afferunt ægrotis, quam quæ siccatis arefactisque nervis musculisque concitantur: cognoscuntur vero a repletione factæ, eo quod repente fiant. Ceterum ex tribus convulsionum differentiis, *tetanus* vocata, affectus est acutissimus; sæpiusque cito interficiens, quippe tribus aut quatuor diebus, quum convulsis musculis tum mandibularum, tum gulæ, non possint deglutire, neque nutriri cibis, neque medicamentis devorandis juvari, sed ubi morbus in dies protrahitur, de salute bene sperandum est. Quod Hippoc *in* 5. *lib. Aphor.* 6. ita expressit: *Quicumque a distentione corripiuntur, in quatuor diebus pereunt, si vero has effugerint, sani fiunt*. Convulsiones omnes solent quam maxime a febribus si

Convulsionis futuræ signa.

Convulsiones quid præsagiant.

Convulsiones, quæ citra febrem affligunt.

Convulsiones in quibus de salute sperandum.

si supervenerint, juvari, quod absumat calor febrilis humores nervosas partes replentes, de quibus Galen. *in* 2. *Aphor.* 26. ita scripsit: *Quum ergo secunda valetudine quempiam derepente convelli accidat, talem a plenitudine proficisci convulsionem necesse est, ita enim infarciuntur, viscidis & frigidis humoribus, quibus etiam aluntur, ut spasmum patiantur, cui superveniens febris, frigidos illos calefacere, & lentos, attenuare humores, & discutere solet.* Hocque est, quod Hippoc. *in* 4. *Aph.* 57. dixit: *Quia convulsione aut distentione nervorum tenentur, febre superveniente, liberantur.* Ex quo merito ipse quoque *in* 2. *lib. Aphor.* 26. dixerat: *Febrem convulsioni supervenire melius est, quam febri convulsionem.* Hinc recte ab ipso *in* 2. *Epid. Sect.* 5. *pag.* 1040. *lin.* 11. sancitum est, quod si pueris spasmus fiat, ignem exerceamus seu inuramus, quod crudos crassosque humores calefaciat, extenuet, & discutiat. Ubi tamen de *puerperis*, non de *pueris* hoc affirmatur: nec etiam licuit textum similem alibi reperire, ubi de *pueris* sermo est. Quo itaque convulsis succedens febris vehementior erit, & vehementiore rigore eo efficacius eos sanabit, qualis solet quartana, quæ quum frigus intensum habere solet, tum calorem efficacissimum, merito ipsa liberat a magno morbo, si Hippocrati atque experientiæ credimus, & merito sane; quum ipsa calorem habeat ceteris aliis febribus efficaciorem, quod ipse in terrena crassiori ac densiori materia fundetur, atque hoc est quod nobis Hipp. innuit *in lib.* 5. *Aphor.* 70. hisce verbis: *A quartana capti non admodum a convulsionibus capiuntur, si vero prius capiuntur & quartana supervenerit, liberantur.* Hocque nedum ob calorem, qui efficacissime repletionem nervosarum partium discutit, sed quinetiam ob frigus quum intensum, tum diu quatiens corpora, quid a nervosis partibus humoris eo motu digeritur, quare convulsis superveniens febris, bonum, quatenus repletionem discutiendo tollat. Quod de convulsis ab ebrietate Hippoc. ita confimavit, *in Sect.* 5. *Aphor.* 5. dicens: *Si ebrius quispiam repente obmutuerit, convulsus moritur, nisi febre corripiatur.* Atque hæ sunt convulsiones, in quibus de salute sperandum erit, ac multo plus, si in pueris fiant, qui quo facilius adultis, quum ob crudum alimentum, quo abundant, tum quia partes nervosas infirmas, (ut Gal. *in* 3. *lib. Aph.* 5. est auctor) habent, convelluntur, eo minoris periculi malum decernunt, at multo facilius hos superveniens febris juvabit. Ex quo neque convulsiones in febribus hos capientes ita sunt detestandæ, in adultis vero solent esse perniciosæ, quatenus fiunt plerumque resiccatis atque arefactis a febrili calore nervosis partibus, quo nihil perniciosius, ut Gal. visum est, qui de ipsis *in lib.* 12. *Meth. med. cap.* 8. ita scripsit: *Scire namque licet ejusmodi affectum, si modo curabitur, humectationem poscere. Ceterum curatu perdifficilem esse, vel potius, qui curari omnino non possit, si febris occasione est contractus, succedit maxime exitiali phrenitidi. Nec sanatum quempiam ita convulsorum aut ipse vidi, aut alium narrantem audivi.* In pueris vero febricitantibus non sunt ita malæ detestandæ, ut paullo post clarius ex Hippoc. *lib.* 1. *Epid. Sect.* 2. *pag.* 944. *litt. H.* demonstrabimus. Ceterum in aliis omnibus ætatibus a siccitate factæ convulsiones sunt prerniciosæ. Hinc timendæ esse videantur convulsiones, quæ in febribus fiunt, ex quo meri-

Convulsiones quænam timendæ.

merito Hippoc. dixit, melius esse, si convulsionibus febres succedant, quam convulsiones febribus quæ a purgatione, vacuatione insigni, quod omnes hæ siccent, pessimæ sunt; de quibus Auctor Prorrh. *lib.* 1. *text.* 145. ita scribit: *Quibus ex naribus copiosa violenta, & multa fluunt, ad convulsiones trahi interdum deducuntur*: & in *Aphor. lib.* 5. *Aphor.* 3. Hipp. *Ubi sanguis multus fluxerit, singultus aut convulsio, malum*: & paullo post, quippe *in Aphoris.* 56. ait *lib.* 5. *Ex fluxu muliebri si convulsio & animi defectus advenerit, malum*, quod repetit *in lib.* 7. *Aph.* 9. quum dixerit: *A sanguinis profluvio convulsio, malum*: quam rem clarius egit *in lib. 6. Aphoris.* Galen. quum dixerit, convulsionem ab evacuatione esse acutissimam & perniciosissimam, eadem ratione *in lib* 7. *Aphoris.* 13. Hippoc. scripsit, *ab æstibus fortibus convulsionem, aut distentionem, malum*: & paullo post *Aph.* 18. *in vigilia convulsio, malum*; quod quum fortes æstus, vel febres ardentes vel inustiones, tum vigiliæ immoderatæ substantiam humidam dissolvant, evacuentque, eodem itidem modo immoderatæ purgationes siccando convulsiones perniciosas pariunt, quod Hipp. *in* 5. *lib. Aph.* 4. affirmavit, quum scripserit: *Ex immodica purgatione convulsio aut singultus, malum*: Et in sect. 7. Aph. 25. *Ex medicamenti potione convulsio, letale*: Et *lib.* 5. *Aphoris.* 1. *Convulsio ab elleboro, letale*. Atque hæc de Prognostico convulsionum perpetuarum. Nunc pauca de iis, quæ aut contentione, aut morsu fiunt, dum natura conatur ventriculis cerebri excutere humorem viscidum & crassum, attingamus, quum hæc cumulatius sint posterius a nobis tractanda; *Epilepticos* vocamus illos. Gal. *in lib.* 5. *Aph.* scribit, Epilepsiam neque acutissimum, neque periculosissimum esse affectum: & merito quidem, quum quod chronicus morbus sit, tum quod plures ab ipso evadunt; uti pueri, quos Hippoc. *in Sect.* 2. *Aphoris.* 45. sanari ita scripsit: *Quicumque juvenes morbo comitiali laborent, mutatione maxime ætatis & temporum & locorum & victuum quoque liberantur*. Expressit vero, quibus sanari possunt & non possunt *in quinto lib. Aphor.* 7. dicens: *Quicumque morbi comitiales fiunt ante pubertatem, mutationem accipiunt; Quibus vero accidunt viginti quinque annos natis, hi plerumque moriuntur*. Gal. scribit *in lib. de puero epileptico*, se plures pueros sanavisse, atque *in lib. de purg. med. facult.* plures vel etiam ex iis, qui non sanantur, in vere purgatos, atque sanguinis missione præcavisse: ceteræ vero aliæ convulsiones, quæ aut per consensum ab aliquo acri humore aut veneno, aut vapore venenoso, & maligno concitantur, curantur. Cujusmodi fuit, quam patiebatur Grammaticus ob amaram bilem, & Adolescens, ab ærugine os ventriculi mordente, qui excreta per vomitum ærugine, liberatus fuit. Itemque & alia a malignis vaporibus; sed hæc sufficient nobis ad judicandos eventus convulsionum sine febre concitatarum: nunc de iis, quæ in febribus acutis fiunt, agamus.

Convulsiones a contentione aut morsu.

CAP. VIII.

Quid convulsiones in febribus acutis significent.

Convulsiones quid in morbis significant.

Convulsiones omnes, quæ in principiis morborum acutorum fiunt, multitudinem humorum significant, qua partes nervosæ repletæ contenduntur seu convelluntur. Hæ quicquam certi in morbis non indicant, gravissimum tamen morbum testantur, neque prorsus periculo vacantem, quando omnes morbi a multitudine crudorum humorum graves sint, nec periculo careant. Quales fuere, quæ Hippoc. ut *ex libro Epid.* constat, in multis, qui sanitati fuere restituti, fuere conspectæ. Quippe in muliere *lib.* 1. *Epid. Ægr.* 13. *p.* 990. trimestri fetu gravida, in litore decumbente; in *Pythione lib.* 3. *Epid. Ægr.* 1. *p.* 1059. qui prope telluris ædem habitabat, in eo *ibid. Ægr.* 3. *pag.* 1066. qui in horto *Dealcis* ægrotabat; in *Charione ibid. Ægr.* 5. *p.* 1072. qui apud Demetum, atque in morosa muliere *ibid. Ægr.* 11. *pag.* 1108. quam prima die quasi repente convulsio invasit. Hæ enim omnes (iis exceptis quæ in eo, qui in horto *Dealcis* ægrotabat, conspectæ sunt, quæ Crisin futuram indicabant) multitudinem humorum signabant, nec quicquam certi ad salutis exitiique præsagium. Ceterum in *Pythione* ac *Charione*, quod una cum urinis aliquam coctionem præ se ferentibus apparuerint, non ita erant timendæ. Criticæ fuere in illo, quæ in horto *Dealcis* conspectæ sunt: quod Gall. *in secundo Epidemiorum text.* 39. hisce verbis expressit dicens: *Nam & quod deliraverit in nona, & dextro oculo strabo fuerit, res sunt quæ solent in judiciis evenire.* Quæ etiam in febribus ex ore ventriculi per consensum cerebro læso fiunt, non sunt timendæ, quum vomitione facta tolluntur. Qualis ab Hippoc. in filio Hermophyli fuit observata, de quo *in lib.* 5. *Epid. text.* 27. ita scripsit: *Hermophyli filius ægrotavit undecim dies, febris autem tenebat ipsum, & non descendebant cibi, & primum quidem deliravit, nocte vero cessavit, sequenti autem die sine voce jaciebat, stertens, distortos habens oculos, febricitans: Penna vero immissa vomuit bilem atram & clistere immisso stercus multum subiit.* Eodem quoque modo in utero sanatu sunt faciliores: quare *in lib.* 1. *Prorrheticorum text.* 119. ita legitur: *Convulsiones in hystericis mulieribus faciles sunt, ut etiam Dorcadi contigit*: In febribus etiam, quæ pueros invadunt, quod non magni recessus, a sano ipsorum statu propter multum crudum alimentum quo abundant, & nervosi generis infirmitatem, nobis indicio sint, non admodum sunt periculosæ. Quod Gal. *in* 1. *Epid. comm.* 2. *text.* 24. expressit, dicens: *Pueri autem propter nervosi generis infirmitatem convulsionibus sunt opportunissimi.* Quo facilius etiam parvis de occasionibus hoc genus iis mali accidit, minusque est periculosum, ex quo mirum non est, si vel etiam, quum in febribus pueri convelluntur, non sit usque adeo, uti in aliis ætatibus, timendum. Quod Hippoc. in pueris observasse *in lib.* 1. *Epid. sect.* 2. *pag.* 944. *litt. H.* hisce verbis prodidit: *Multos convulsiones & maxime pueros ab initio tentabant, & febricitabant febribusque convulsiones succedebant. Erant*

Quanam minus timendæ.

hæc

hæc plerisque diuturniora & innocua, præter eos quibus etiam alia cuncta pernicialia essent, quod *in* 4. *Coac. præs. text.* 356. ita fuit confirmatum: *Convulsio in febre, letalis, minime vero pueris*: quibus etiam convulsionibus succedit febris, aut si est, fiat vehementior, bonum est, quoad convulsionem, modo ex nervosarum partium repletione profecta sit. Hinc *in Coac. præsag. text.* 358. legitur, convulsionibus remedio esse acutam febrem supervenientem, quæ prius non fuit, aut si quidem prius exstitit, jam invalescentem magis: nec non juvare urinam multum vitream, & genituræ similem, atque etiam alvi fluxum. Convulsiones quoque in febrium principiis factæ, si febres augeantur, ægroti rigere minus solent: cujusmodi fuit, quæ in uxore *Eraclidis* visa est, de qua *in* 7. *Epid. text.* 130. *pag.* 1239. ita scripsit: *Philistidi Eraclidis uxori incepit febris acuta, rubor faciei sine ulla causa manifesta, paullo post eadem die riguit, non recalescebat, convulsio facta est in digitis manuum, & pedum, paullo vero post hæc invaluit, 2. superriguit, paullo plus incaluit, & rubor minor, & convulsiones supervenerunt moderatiores.* Demum addamus quasdam convulsiones in febribus, aliquando febres ipsas diminuere & sanare, quæ criticæ dici debebunt, quæ fiunt per materiæ transmissionem a venis ad nervos musculosque, quæ si febrem in primis diebus solvant, criticæ, & bonæ erunt, quod *in* 5. *lib. Coac. præsag. text.* 156. & 157. ita scriptum est: *Convulsio in febre mota, febrem solvit eadem die, aut altera, vel certo tertia, quod si tempus transgrediatur, quo ab initio tenebat, nec acquiescat, malum.* Hoc vero fit, ut etiam dictum est transmissa materia morbifica a venis ad partes nervosas, quæ transmissio materiæ potest quidem febrem minuere, vel etiam prorsus tollere, humoribus a venis excretis, non amplius in ipsis putrescentibus. Sed hæc de iis convulsionibus, quæ etsi non bonæ (quum perpetuo per se omnes malæ sint) tamen aliquando salutem indicare, contingit: quibus perspectis ad malas perniciosasque convulsiones descendamus. De quibus in febribus observatis Hipp. *in* 2. *lib. Prognost. p.* 39. *lin.* 45. scribit: *Si autem testes, & pudenda revelluntur, dolor vehemens, vel mors.* Perpetuo in adultis in febribus acutis convulsiones sunt malæ, omniumque maxime in ardentibus, ut Gal. *in* 4. *Lib. Aph.* 66. testatum reliquit, quod hæ ardentes febres veluti ignis nervos siccent ac perniciosas convulsiones faciant. Dictum est omnes convulsiones a siccatis partibus nervosis profectas, esse sanatu nedum difficiles, sed impossibiles, itaque in febribus acutis eæ omnes erunt perniciosæ, quippe quæ ab igneo calore febris humido consumto, siccatis nervis fiunt. De his Gal. *in* 4. *lib. Aphorism.* 35. ait: *Si vero ex febribus adurentibus totum corpus exsiccetur, & nervis deinde ex siccitate convulsio accidat, maximum est malum, & pæne insanabile, quoniam longum quidem tempus exigitur ad siccitatem nervorum removendam, vehementia autem morbi tempus non concedit naturæ, sed cito vires dissolvens exitium affert.* Ex quo Hippoc. merito *in sect.* 4. *Aphor.* 66. dixit: *in acutis febribus convulsiones, & circa viscera dolores fortes, malum.* Quæ si cum virium debilitate fiant, in foribus exitium prædicant. Quod Hippoc. perbelle *in Aphor.* 49. *sect.* 4. expressit, ita scribens: *In febre non intermittente, si labrum*

Convulsiones criticæ.

Convulsiones quænam perniciosæ.

A siccitate.

Cum virium debilitate.

vel palpebra, vel supercilium, vel oculus, vel nasus pervertatur, vel non videat, vel non audiat, jam debili exsistente corpore, quicquid horum evenerit, mors proxima est. Quod observavit Hippoc. in uxore Dromedai *lib.* 1. *Epid. Ægr.* 11. *pag.* 987. quæ post convulsiones a capite inceptas subito obiit. Quæ etiam in mente captis fiunt, maxime suspectæ erunt, sed omnium perniciosissimæ, quæ in phreniticis fiunt, proximum enim exitium significant. Nec istorum convulsorum quempiam sanatum vidit Galen. neque alium narrantem audivisse, *in lib.* 12. *meth. med. cap. ult.* mortalium memoriæ commendavit. Hippoc. in illa epidemica constitutione, quam *in* 1. *Epid. sect.* 2. *pag.* 948. *inter litt. G. & H.* descripsit, plures phreniticorum meminit, qui convulsi subito moriebantur. De quibus ait: *Phreniticis convulsiones, sed & virulenta vomunt, & ex his quidam subito moriuntur.* Quod accuratius observavit in phrenitico, de quo apud ipsum *lib.* 3. *Epid. Ægr.* 4. *pag.* 1100. *Postridie mane vocem amisit, febris acuta, sudavit, non intermisit, palpitationes per totum corpus, nocte convulsiones, tertio die cuncta exacerbata sunt: defunctus est.* Proprium esse exitialium phrenitidum, ut in convulsiones desinant, alias a nobis ex Hippoc. atque Gal. demonstratum est. Veræ enim phrenitides id habent, quod paullo ante mortem convulsiones faciant, quippe ab inflammatione cerebri siccatis nervis; in ipsis vero, ubi hæ apparent, in foribus exitium denotant, quod Hippoc. in Cononis Sexua phrenitica, ut apud ipsum *in* 5. *Epid. text.* 84. *pag.* 1160. legitur, observavit, quæ quidem quum diebus quadraginta mortua esset, per aliquot dies ante, voce destituta, & convulsa est. Tremores in convulsiones desinentes, seu ex tremoribus convulsiones, letalissimas esse, Gal. *in* 3. *Prorrh.* 9. affirmavit. A doloribus quoque & assiduis vigiliis, perniciosæ sunt, nec non in febribus acutis, quæ observantur convulsiones, ut Hippoc. *in sect.* 7. *Aphor.* 18. nos docuit. Ab immoderatis vacuationibus & purgationibus eodem modo malas esse convulsiones in aphorismis nobis significavit, veluti quum ait *in sect.* 5. *Aphor.* 4. *Ex superflua purgatione convulsio aut singultus superveniens, malum.* Et postea *Aphor.* 56. *Ex fluxu muliebri si convulsio & animi defectus advenerit, malum.* Ita ut omnes quum evacuationes tum purgationes immoderatæ, a quibus ægroti convelluntur, siccent universum corpus, atque convulsiones siccatis nervis efficere alias dictum est. Hinc Gal. *in* 7. *Aphor.* 70. *comm.* dixit: *Ab evacuatione convulsionem acutissimam & perniciosissimam esse.* Ab ilei inflammatione convulsiones esse perniciosas Hippoc. quoque *in lib.* 7. *Aphoris.* 10. tradidit: *in vulneratis etiam convulsiones plerumque letales esse consueverunt*, etsi non necessario in omnibus ex vulnere convulsis mors succedat, ut Gal. *in* 5. *Aphor.* 2. *sect.* 5. etsi Hipp. *in Aphor.* 2. dixerit *e vulnere convulsionem letalem*. Plerumque vero letales sunt, quod vel etiam ipse Hippoc. ut apud ipsum *in Epidem.* libris legitur, in multis observavit, quippe in Scamandro a sectione, in eo, qui ex jaculo sauciatus convulsus est, in illa Nerei virgine pulcra ex percussione, in Gubernatore navis ex fracto digito, atque in alio ex luxato digito, qui omnes convulsi obierunt. De Scamandro vero *in* 5. *lib. Epid. pag.* 1145. *text.* 15. ita habet: *Scamandrus in Larissa & in coxa marcorem habuit, & os digi*

In mente captis.

In veris Phrenitibus.

A tremoribus.

A doloribus.

Ab immoderatis vacuationibus,

Ab ilei inflammatione

Ex vulnere.

luxa-

luxatum. Hic sectus est sectione magna, etiam ad os ipsum, & deinde ustus est, & tunc die duodecima post sectionem spasmus cœpit, & obtinuit multum: contrahebatur autem crus hoc usque ad costas, transiliebat autem & in alteram partem convulsio, contrahebatur autem crus, & extendebatur: & alia membra movebat, & maxillæ adducebantur. Hic mortuus est, convulsus octava post invasionem convulsionis. Et de illo, qui a jaculo percussus est, postea *text.* 47. *pag.* 1153. *Qui jaculo acuto percussus est posterius, paullo infra cervicem vulnus accepit; aspectu quidem non dignum mentione, non enim in alto fiebat, non autem multo tempore post extracto telo, posteriora tractus, ut opisthotonici, & maxillæ ligatæ sunt, atque si quid humidum in os acciperet, & id conaretur bibere, rursum relidebatur ad nares, & reliqua statim pejora fiebant, & die* 2. *mortuus est.* Sed audiamus casum virginis illius Nerei pulcræ, a percussione convulsæ, de qua *text.* 50. *pag.* 1154. ita habet: *Virgo illa pulcra Nerei, quæ quidem erat viginti annorum, a muliercula amica ludente, lata manu percussa est secundum synciput, & tunc quidem vertigine tenebricosa correpta est, & respiratione caruit, & quum domum venisset, illico febris tenuit, & doluit caput, & rubra circa faciem erat. Quum autem septima jam esset dies per aurem dextram pus exiit fœtidum, subrubrum plus cyatho & videbatur melius habere, & sublevata est. Rursus intendebatur febris, & deferebatur in somnum, & loqui non poterat & dextra faciei pars trahebatur, & respirationem habebat difficilem, & convulsionem, & tremebat lingua, oculus stupidus: nona mortua est.* Et postea *text.* 74. *pag.* 1159. adjunxit casum satis spectandum, quum ait: *Magnæ navis gubernatori ancora digitum indicem, & os infernum confregit dextræ manus, inflammatio successit, & sphacelus, & febris, subpurgatus est moderate, calores mites & dolores. Digiti quoddam decidit, post septem dies exibat sanies moderata: post hæc dixit se non posse omnia lingua enuntiare. Prædictum est fore opisthotonicum, conferebant in hoc buccæ conspertæ deinde in cervicem. Tertia die totus convellebatur in posteriora cum sudore. Sexta die a prædictione mortuus.* Eodem modo de Harpali filio *text.* 75. *pag.* 1159. ex magni digiti convulsione 3. die mortuo, ita scripsit: *Filius Harpali, qui ex Telephane liberta luxationem infra magni digiti accepit: inflammatus est, et cum dolore: et ubi repositus est, profectus est in agrum, rediens lumbus doluit, lavit: maxillæ ad noctem conserebantur, et opisthotonus aderat. Spumosa saliva vix per dentes extra exibat. Tertia die mortuus est.* Eodem modo & Tychon, in obsidione circa Datum percussum in pectus a catapulta, 3. die convulsum subito obiisse in eod. *lib.* 5. *text.* 94. *pag.* 1161. nobis prodidit. Ex horum itaque historia apparet plerumque convulsiones ex vulneribus esse letales. A medicamentis quoque quum prævalide purgantibus tum venenosis, convulsiones permanentes sunt letales, unde Hippoc. dixit *in* 5. *lib. Aphorism.* 1. *Ab elleboro convulsionem esse letalem.* Et *in lib.* 7. *Aphorism.* 25. *Convulsionem ex medicamentorum potione eodem modo esse letalem*, in quam, sane letalem convulsionem, puellam quamdam a medicamento fetum corruptorio incidisse Hippoc. *in* 5. *Epid. text.* 53. *pag.* 1155. vidit, de qua *A Medicamentis.*

ita

ita ſcribit : *Ei, quæ vigeſimum ætatis annum agebat, et pharmacum corruptorium biberat, accidit labor, vomitus bilioſorum, multorum pallidorum et porraceorum. Quum bibiſſet, convulſio tenebat, linguam mandebat, quum ad quartam veniret et ipſa lingua erat magna, nigra, oculorum autem alba pars rubra: inſomnis quarta die, ad noctem mortua eſt.* Hippoc. ſcribit, in eod. *lib.* 5. *Epid. text.* 85. *pag.* 1160. juvenem ex devorato ſerpente quoque convulſum periiſſe. Cujus hiſtoriam ita expreſſit : *Adoleſcens quidam, quum multum meracum bibiſſet, ſupinus dormivit in umbraculo quodam. Huic ſerpens Arges in os ingreſſus eſt, atque quum ſenſit, non valens loqui, ſtridit dentibus et ſerpentem devoravit, et dolore magno tenebatur, et manus offerebat, ut qui ſtrangularetur: et jactabat ſeipſum, et convulſus mortuus eſt. In libro vero* 7. *text.* 20. *pag.* 1215. Anginoſam mulierem die 7. convulſam interiiſſe. Atque hæ ſunt letales convulſiones in acutis morbis obſervatæ, quæ, ut jam diximus, in acutis ardentibuſque febribus ſunt pernicioſiſſimæ, omniumque maxime, quæ phreniticis ſuccedunt, multum quoque a vulneribus convulſiones eſſe timendas, prædictorum ex Hippoc. narratæ hiſtoriæ ſatis vos docent. Sed dicetis illas, quæ, quum fiant in principiis acutorum morborum, ex repletis nervoſis partibus ipſas concitari neceſſe eſt, atque alias, quæ quovis modo ab eadem cauſa in iiſdem acutis morbis concitantur, qua ratione vel ſalubres vel letales eſſe, cognoſcemus. Ex ſignis aliis tum, quæ præceſſerunt, tum una quæ illuxerunt, aut poſtea ſequentur. Omniumque maxime coctionis & cruditatis ſigna erunt attendenda, apparentibus enim convulſionibus, morbo plane crudo exſiſtente, ſemper nobis malum minantur, eodem modo pernicioſæ numquam ſolæ, ſed aliis cum ſignis perniciem indicantibus apparere ſoleant. Qua ratione convulſiones, quas in uxore Philini primo; & poſtea in uxore Dromedai, in Philiſta, in phrenitico, muliere Cyzichi, atque in muliere apud frigidam aquam decumbente *lib.* 1. *Epid. Ægr.* 2. *pag.* 1096. Hippoc. vidit, letales omnes fuerunt. In muliere enim Philini, ut ex 1. *Epid. Ægr.* 4. *pag.* 975. habetur, multæ convulſiones dolorificæ, cum magno delirio die 8. apparuerunt, quæ & diebus nono & undecimo eædem manentes, cum urinis craſſis, albis, turbidis, multo tempore non reſidentibus, mortales abſque dubio fuerunt judicandæ. Non minus, & quæ in uxore Dromedai. De qua Hippoc. *in Epid. lib.* 1. *Ægr.* 11. *pag.* 1070. *Sexto die mane ſuperriguit, cito percaluit, toto corpore ſudavit, extrema frigida, deliravit, ſpiritus magnus, et rarus, paullo poſt convulſiones, a capite cœperunt; Urinis oleoſis apparentibus paucis, et cum ſtillis ſanguinis, quæ præceſſerunt. Mortua eſt.* Quæ omnia ſimul certum exitium indicabant. Idem judicium ex hypochondrii tenſione in Philiſta *lib.* 3. *Epid. Ægr.* 4. *p.* 1070. 5. *obiit, ante diem, quum ex ſepti tranſverſi magna inflammatione facta eſſet convulſa, ſimul cum peſſimis ſignis.* In phrenitico etiam *lib.* 3. *Epid. Ægr.* 4. *pag.* 1100. (præterquam ut nuper a nobis ex Galeno eſt demonſtratum, quod omnes convulſiones in phreniticis exiciales) etiam id convulſiones ipſius habuerunt, ut letalia ſigna ſimul cum convulſionibus tunc illuxerint, quando virulenta vomuerit, febris eſſet

Convulſiones ſalutares unde a letalibus dignoſcuntur.

ſet horrida, ſudor copioſus prima die, aſſiduus toto corpore, multum delirium, ſecunda die aphonia, febris acuta, ſudavit, non intermiſit, quo tempore exitialiſſimæ factæ ſunt convulſiones, quæ in febribus exitium certe prædicabant. Eodem itidem modo, & quæ in muliere *Cyzichi ibid. Ægrot.* 14. *pag.* 1114. die decimoquarto, cum extremorum frigiditate, delirio, crudoque plane exſiſtente morbo: atque hæc ſunt, quæ de prædictione a convulſionibus fuerant dicenda, ſub quorum genere quum & ſingultus comprehendantur, de ipſis agendum non videretur, tamen quum ſingulares ſtomachi ſint ſingultus convulſiones, de illis quoque ſigillatim agendum merito duximus, atque eo magis, quod Hippocrates de ipſis diſtincte quidem a convulſionibus ſcripſerit.

C A P. IX.

Quid ſingultus in morbis prædicant?

A Singultu quoque eventus morborum venemur, tametſi idem ſit ipſius judicium, atque convulſionis, ſiquidem & ipſe quædam convulſio ſtomachi eſt, ut Gal. docuit *in* 5. *Aphoriſm.* 3. *in lib. vero* 4. *de vict. rat. in morb. acutis*, ſingultus appellat motus convulſorios: de qua clare ſatis *in Comment. ſexti Aphor.* ita habet: *Singultus vero concedatur convulſionem ſtomachi nominari, quando aliud fuerit ſermonis propoſitum, ut ſingultus ſubſtantiam cognoſcamus, melius fortaſſis fuerit non convulſionem ipſum nominare, ſed quemdam motum ejuſdem quidem generis, cujus vomitus, intentum autem & illo vehementiorem. Nam ſtomachus appetens eorum aliquid, quæ in ipſo continentur, expellere, ad duos movetur caſus, vehementiorem quidem in ſingultibus, mediocriorem illo in vomitibus, ſiquidem in vomitibus appetit ea tantum, quæ in ventriculi ſpatio latiori continentur, expellere, in ſingultibus autem ea, quæ ſunt in ipſo ventriculi ore penitiora.* Ex quibus apparet ſingultum eſſe motum expultricis ſtomachi, aliquod noxium expellentis. Veramque ſtomachi convulſionem ſingultum dicimus, ſed eum, quæ cum motu fit, qualis in epilepticis læſo cerebro obſervatur: aut melius dicamus, ſingultus, ut Gal. *in ſect.* 4. *de vict. rat. in acut. text.* 69. nobis tradidit, eſſe quoſdam motus convulſivos. Concitantur vero ex Hippocr. *in* 6. *Aphoriſ.* 39. vel ex repletione, vel inanitione, ſcilicet partium nervoſarum, particulatimque oris ventriculi. Replent vero cibi multi, potus, humores, phlegmones, flatus. Siccant calor igneus, immoderatæ omnes vacuationes, purgationes, vigiliæ, jejunia, atque alia hujuſmodi. Ceterum ſingultum fieri ab iis cauſis, uti veræ convulſiones concitantur, præcedit Hippoc. de vera ſtomachi convulſione locutus, quæ ab altera harum cauſarum fit. Quod vero ſæpius fiant ſingultus propter mordicationem oris ventriculi, qui motus ſunt ſimiles convulſionibus, quos convulſivos motus, multi merito appellent, minimeque convulſiones, proinde mirum non eſt, ſi ab aliis cauſis fiant, ab illis quippe omnibus, qui vel copia gravantes ſtomachum, vel moleſta quapiam qualitate ipſum læden-

Singultu quid.

Singultus cauſæ.

lædentes. Nam quum ventriculus copia humorum, vel ciborum pravorum opprimitur, aut acrimonia mordetur, aut distenditur flatu, aut calore aut frigore aliave qualitate irritatur, aut resiccatur, vel revellitur eo motu convulsioni haud absimili, noxam nititur expellere. Quæ Gal. videtur *in lib. 8. de comp. med. cap. 8.* attigisse, quum ait: *Similiter, & singultus stomacho interdum ob frigiditatem, aut repletionem accedit, interdum ob mordacitatem humorum acrium, & medicamentaria qualitate praditorum*; & paullo post: *Singultum autem sine his fieri video, acribus humoribus aut serosis & medicamentis stomachum mordentibus, quos ubi vomitu rejecerint, statim singultu liberantnr.* Quia & multi devorato pharmaco ex tribus piperis generibus constante, si statim vinum superbibant, omnino singultiunt, ex quorum numero etiam ego sum. Amplius autem & cibo in mordacem qualitatem corrupto aliqui singultiunt, & quod a vomitu statim liberantur, omnibus notum est. Quidam etiam ex rigore oris ventris singultiunt. Verum pueros maxime singultire contingit, tum ob corruptionem alimenti in ventre, tum ob partis frigiditatem, atque ab iis causis singultus fiunt. Verum in febribus singultiunt homines quandoque propter perniciosam aut stomachi, aut cerebri, aut intestini tenuis aut hepatis, inflammationem, aut presso ore ventris, a cava hepatis parte in tumorem elata, aut propter hepatis fervoris communicationem, aut acri humore e parte inflammata in os ventriculi defluente, & ipsum mordente, itemque acris exhalatio irritans stomachum, sed hæc satis sint de causis, quibus singultiunt. Hinc illis cognitis ad prognosticum declinemus, dicamusque ex singultibus eos tantum non esse timendos, qui citra febrem ac alium morbum, ex vino aut cibis fiunt, aut etiam ab humoribus acrioribus, vel frigidis, val calidis, vel corruptis. At in febribus quemadmodum & convulsiones perpetuo timendi sunt, omniumque maxime febri supervenientes. Quædam febres dicuntur etiam singultuosæ, ex eo quod in ipsis homines fere perpetuo singultiant, augeanturque aucta febre & remittantur eadem remissa, quas febres Græci *lygodes* appellant. Quarum quidem Hippocr. meminit *in sect.* 4. *lib. de rat. vict. in acut. pag.* 401. *lin.* 39. Et Gal. *in Comment.* dixit, febrem singultuosam appellari, in qua singultus permanet, ac per totum morbum simul cum febre exacerbatur, ut plurimum vero eæ non parum suspectæ haberi debent, quod fiant inflammato aut stomacho, aut tenui intestino aut hepate. *Cornel. Celsus* scribit, frequentem singultum jecur inflammatum significare; non tamen simpliciter hepate inflammato singultiunt ægri, sed quando hepar ad maximam attollitur inflammationem, ex Gal. *in* 5. *lib. Aphor.* 3. licet Hippoc. dixerit simpliciter: *Hepati inflammationem patienti singultus advenit.* Quare in hepatis inflammatione singultus exitialis esse solet. Non minusque fit cerebro ac ventriculo inflammato, omniumque maxime, si a vomitu fiat, de quo Hippoc. *in* 7. *lib. Aphor.* 3. scribit: *A vomitu singultus, & oculorum rubor, malum.* Gal. de ipso ita sentit: Qualis passio est convulsio musculis, talis est singultus stomacho, qui humoribus infestatur, convenit nonnumquam totum ventriculum, nonnumquam os ejus & gulam. Quos per vomitiones

Singultus quid præsagit.

mitiones

mitiones abjiciens statim a singultu liberatur, qui si neque per istas cessaverit, duorum alterum ostendit, vel cerebrum nervorum principium, vel ventriculum pati non mediocrem inflammationem; quare a vomitu plerumque perniciem ostendit concitatus singultus, omniumque maxime in ilei affectu, ex quo Hippoc. *in sect.* 7. *Aphor.* 10. dixit: *Ab ileo vomitus, singultus, convulsio, malum.* Et Galen. *in Comment.* dixit: *non semper in iis vomitum adesse, sed quando exitiales sunt, & si vehementius distorqueantur, stercus eis ascendit, atque singultiunt.* Quare in acutis febribus a vomitu & præsertim malo singultus ascendens, mortalis erit judicandus; qualis fuit observatus ab Hippoc. *in* 3. *Epidem. Ægrot.* 12. *pag.* 1080. in muliere ægrotante in mendacium foro, de qua ait: *Duodecimo vomuit multa, nigra, fœtida, singultus multus, sitis laboriosa: quæ postridie obiit.* In quacumque vero febre acuta singultus frequentior & molestior, futuri exitii nobis erit indicium, omniumque maxime, si a vomitu malo, dico vomitum malum ex humoribus aut fœtidis, nigris virulentis, aut sinceris, qui evacuantur. Ex quo merito in *sect.* 4. *Coac. præs. text.* 565. in vomitionibus sinceris damnatur singultus. Ab immoderata etiam quum evacuatione tum purgatione singultus solet esse exitialis, quod resiccatis nervosis partibus stomachus convellatur. De quibus Hippocr. *in sect.* 5. *Aphor.* 3. *Ubi sanguis multus fluxerit, singultus aut convulsio, malum*: Et in sequenti Aphor. *Ex superflua purgatione convulsio aut singultus superveniens, malum.* Omniumque exitialissimi sunt singultus, qui immodice purgatis corporibus, ac vel etiam suapte natura debilibus. De quibus Hippoc. forte *in lib.* 7. *Aphor.* 41. dixit: *Si senioribus supra modum purgatis singultus supervenerit, non bonum.* Similiter solent singultus in ictericis ex tumore aut inflammatione hepatis concitari. De quibus in *Coacis præsagiis text.* 490. hæc habentur: *Qui fœdati morbo regio non adeo acriter sentiunt, siquidem singultiunt, alvi iis exturbantur, fortasse supprimuntur atque ii valde flavescunt. Non singultiunt hi, quovis modo affecto hepate, sed ita pleno aut inflammato, ut vel præ copia exundantis bilis totus ventriculus aut stomachus gravetur, aut mordeatur, vel præ magnitudine inflammationis ac fervore opprimatur, quod tum demum evenire solet, quum affectus maximus est.* Verum, ut letalium seu exitialium singultuum judicium confirmetur, signa alia perniciosa, quum quæ præcesserunt, tum quæ una illuxerunt, tum quæ postea, quando singultus exitiales numquam soli erunt, sed alia ejusdem perniciosæ naturæ aut ante aut simul conspecta habebunt signa. Quæ auctor Prorrheticorum *in* 1. *libr. text.* 23. expressit, dicens: *Aphoniæ cum singultu, pessimæ.* Et in Coacis præsagiis *text.* 45. *Lassati, singultientes, stupore detenti, mali.* Pessima signa erunt, sudores frigidi, extrema frigida non recalescentia in febre ardentissima, non sitire, cibum abhorrere, sudare copiosius, & febrem non intermittere: stilla sanguinis e naribus, & alia hujusmodi multa, quæ quisque videre poterit, in historia illius mulieris, quæ in mendacium foro decumbebat, de qua, ut dictum est, Hippoc. *in lib.* 3. *Epidem. Ægrot.* 12. *pag.* 1080.

Singultus exitialissimi.

Singultus exitiosi unde noscuntur.

CAP.

CAP. X.

De rigoribus, atque quid in morbis significent.

DE rigoribus quoque in præsentia quatenus ad prognosticum judicandum maxime faciunt, acturi, in primis ipsorum cognitionem, juxta nostrum ordinem præmittemus, neque inutiliter, quum non possit, eis non probe cognitis, de morbis judicium certum ex rigoribus haberi. Rigor itaque est naturalis caloris subita ac violenta, sive, ut ait Gal. *in lib. de trem. palp. convuls. & rigore. Dolorifica perfrictio cum quadam inæquali totius corporis concussione, agitationeque ab expultrice facultate partium sensibilium, conante foras expellere humores noxios, oborta.* Distinguitur a tremore, quod tremor sit unius tantum membri vibratio, rigor totius corporis. Ab horrore, quia hic sit totius cutis & rigor totius corporis. Ceterum dicemus hoc paullo post accuratius. Rigor quandoque fit citra ullam febrem, plerumque cum febre una: absque febre rigorem concitari docuit Gal. *in lib. nuper citato cap.* 7. & *in sect.* 2. *de caus. symptomatum cap.* 5. atque *in libr. de inæquali intemperie cap.* 8. qui contra antiquos fieri absque febre rigores demonstravit. Viditque ipse Alexandriæ juvenem citra febrem ex dactilorum immaturorum esu, quippe ex humore crasso venas obstruente, riguisse. Antiquis vero cognitum haud fuit, citra febrem corpora rigere. Non tamen Hippoc. quum *in primo lib. Epid.Com.* 3. *Ægr.* 5.*p.* 979. de uxore Epicratis hoc aperte scripserit, dicens: *Epicratis uxor, quæ ægrotabat apud Archegetem instante jam partu, rigore correpta est, non incaluit, ut ferebant, postridie eadem erant.* Datur itaque rigor citra febrem, qui a Galen. *in sect.* 6. *Comm.* 3. *text.* 9. rigor non potens calefieri & a Græcis *anechtermeton* nuncupatur, veluti ille, qui potest calefieri, quippe quem febris subsequitur, validus concutiensque ac morbidus dicitur. Sed quomodo quum a frigore, tum ab horrore rigor distinguatur, Galen. *in libr. nuper citato de trem. palp. convul. & rig. cap.* 6. his verbis expressit, dicens: *In ægrotantibus sane non idem videtur cum eo, quod est horrere, aut frigere.* Dicimus igitur subinde accessionis insultum, huic sane cum rigore, alteri cum horrore, alii cum frigiditate sola oboriri, & in omnium Medicorum commentariis idem usus verborum exsistit. Ita quum quis cum nulla concussione corporis & agitatione perfrigescit, non hic riget, verum si affectus rigor appellari debeat, inæqualem & præter voluntatem motum ei accidere oportet, quod si non accidat, sed cutem quidem inæqualiter commoveat, perfrictionem nominant: sin autem hanc quidem perturbet, quatiatque per quosdam insultus, corpus autem totum non commoveat, horrorem nominant, ut hic cutis solius affectus talis exsistat, qualis totius corporis rigor. Causæ rigorum sunt primo immoderata quum caliditas tum frigiditas. A calore immodico & frigore confertim corpus alterari horrore & rigore, ii, qui balneum nimis aut calidum aut frigidum ingrediuntur, probe sciunt, & a Galen. *in lib. secundo de caus. sympt. cap.* 5.

Rigor quid.

A tremore & horrore quomodo distinguitur.

Perfrictio & horror quid.

Rigorum causa.

cap. 5. demonstratum est. Ex quo merito ab Hippocrate *lib.* 5. *Aphor.* 20. scriptum est: *Ulceribus frigidum quidem mordax cutem obdurat, dolorem insuperabilem facit, & rigores febriles.* Quidam etiam ex vehementi timore horrent. Veluti alii tremunt ab ulceribus & abscessibus suppurantibus, nec non rigere corpora aliquando ab inustione & sectione, Gal. *in sect. 6. Epid. Comm. 3. text. 19.* nobis prodidit, quum dicit: *Sed ab his causis rigent, tamquam ab aliquo acri sensibilem carnem lædente.* Ex quo merito præcipuas rigorum causas, biliosos, acres humores *Galenus* statuit. Hi enim admodum sensibiles partes mordicantes, sunt in causa, ut calor naturalis ad ipsos quidem ejiciendos, magno impetu exsurgens, motum illum inæqualem concussivumque in toto corpore efficiat, quod Galen. *in sect. 2. sympt. caus. cap.* 5. docuit. Hujusmodi rigores clare apparent in febribus biliosi, omniumque maxime in iis, quæ intermittunt. In quibus idem, quando humores biliosi tenues admodum mordaces extra venas expulsi ab omnibus sensibilibus particulis continuatim expellantur, quippe ab hac in aliam partem, atque ab illa in aliam, quousque humores, vel ad cutim ferantur, per ejusque poros, scilicet per sudorem vacuantur, aut ad stomachum pervenerint, ex quo vomitu rejiciuntur, aut ad alvum, per quem foras demittuntur. Hinc rigores biliosæ vacuationes sequi solent. Quod a Gal. *in lib. 6. Epidem. Comm. 2. in text. 6.* hisce verbis scriptum est: *In sermonibus de rigore ostensum est amaram bilem, quæ cum impetu per sensibilia corpora ad excretionem fertur, consequi rigorem.* Rigor vero hujus est generatio. Acres enim ac infesti humores a venarum expultricibus pelluntur extra ad partes, a quibus non minus ii expelluntur, quum has ipsorum acrimonia infestet, & excitet expultricem, vicissim in alias, hæque in alias, quousque aut, ut nuper dictum est, ad cutim, aut ad stomachum, aut ad ventrem venerint, & dum conantur partes læsæ humorem expellere, calor naturalis ad eas, ut opem ferat, evocatur. Ex quo extremæ partes algent eo destitutæ. Finitaque humorum expulsione, quod est ubi ad cutim, aut ad alium locum extimum, per quem excerni possint, deventum sit, rursum calor foras effertur. Quo tempore extrema denuo incalescunt, & multoque magis si calor naturalis robustus fuerit. Quo prælanguido exsistente tarde & parum incalescunt. In hac itaque humorum expulsione fit illa corporis totius inæqualis concussio ac vibratio, quæ rigor est. Dumque fit hæc, extrema calore intus recurso frigescunt. Hinc dum rigent corpora, una etiam frigent. Quare rigores ab acribus humoribus concitantur. Quandoque vero fiunt ab humore crasso venis obstruente. Cujusmodi fuit ille, quem Gal. Alexandriæ in juvene observavit, de cujus sane rigoris generatione, *in nuper citato lib. cap. 6.* Gal. ita habet: *Nunc autem naturalis caloris vi impedita rigor occurrit, cupit enim tamquam nec substantia nec robore oblæsus tum expandi, tum in omnes partes corporis distribui. Prohibitus autem & vi in altum repulsus ad proprium principium refugit: Quum autem ibidem manere nequeat (nam substantiæ semper mobili loco consistere mos est.) sese ligans ac veluti in unum congregans, æqualiter sane non intro libero motu protenditur. Sed vehementi latione utens, & veluti a carcere exsiliens nonnumquam insurgit motu adversus*

A biliosis & acribus humoribus.

Ab humore crasso.

ſus ea, quæ tranſitum ipſius occupant; illa ſane impetuoſa cohibetur, totum autem corpus quum incidit, perturbat. Nam præter alia etiam vaporoſus nunc redditus, dum illiditur in ea, quæ obſiſtunt, intro rurſus reſilit, ſeu ictu repercuſſus ac iterum ad principium revertitur. Inde rurſus erumpens incidit violentius, iterumque reſilit etiam in hoc illapſu, idque frequenter per ſucceſſionem fit, quamdiu noxa perſeverat. Incipiunt vero rigores a dorſo & lumbis, quod Hippoc. *in ſect.* 5. *Aphor.* 69. ita habet: *Rigores incipiunt mulieribus quidem ex lumbis magis, & per dorſum ad caput; ſed & viris parte corporis poſteriore magis quam anteriore. Velut ex cubitis ac femoribus. Sed & cutis viris rara. Hoc quidem pilus indicat.* Sed hæc ſatis pro rigorum illuſtranda notitia, nunc ad ipſorum prædictionem, quam ſane primum a bonis rigoribus venemur. Boni itaque rigores ſunt eorum, qui in ſebribus obſervantur, periodici, febriumque propria qui ſunt ſymptomata. Periodici, qui aut quotidie aut alternis diebus aut ternis, omnes ſalubres, febres intermittentes antecedunt, quas omnes periculo vacare Hippoc. *in lib.* 4. *Aphor.* 43. tradidit, eoque magis, quo major eſt intermiſſio, & quo minus eſt moleſtiarum tempus. De his enim in *Aphor.* 63. ait: *Quibus quotidie rigores fiunt, quotidie febres ſolvuntur.* Quum enim ut Gal. docet in Commento, per omnem corporis habitum mota rigores accidant, atque ideo ſingulis acceſſionibus expurgetur, atque evacuetur, non abſque ratione ad infebricitationem pervenit talium febrium intermiſſio. Hoc igitur eſt, quod nunc dictum eſt ab eo, quotidie rigores fiunt, quotidie etiam febres ceſſant, ſic videlicet ſi & per tertium diem vel etiam per quartum. Quod ſcilicet fieri videtur & in tertianis, & in quartanis circuitibus, in quibus febres ſolvuntur, & rurſus redeunt, quarum proprium eſt, ut cum rigore redeant. Omnium vero optimi ſunt rigores judicatorii optimi. Cujuſmodi ſunt, qui febribus ſuperveniunt continuis in aliquo dierum judicatoriorum, cum ſignis concoctionis, a quibus aut ſudores optimi copioſi, aut vomitiones, aut alvi dejectiones aut ſanguinis e naribus eruptiones ſuccedunt, atque ex ipſis febres aut prorſus tolluntur aut maxime minuuntur. De quibus Hippoc. *in quarto lib. Aphor.* 58. ait: *A febre ardente habito, rigore ſuperveniente, fit ſolutio.* Duo vero optimi rigoris videntur eſſe propria, primum, ut corpora a rigore maxime incaleſcant, idque fieri triplicem ob cauſam, ut Gal. *in libr. de trem. palp. rigore cap. ult.* docuit, primo quia calor naturalis ab ambiente repreſſus in altum colligitur, ut particulis conantibus noxios humores expellere, opem ferat, atque deinde, ut *in ſect.* 3. *lib. de temp.* docuit, humore intus exſiſtente enutritus & auctus, totus vehementer foras expanditur. Secundo quod calor ob violentam illam ad partes corporis permanſionem, motionemque non parum accendatur, veluti lapides ferrumque ex mutuo contritu atque aſſiduo motu valde incaleſcunt. Demum calor dum ex alto redit, ferventis aliquid humoris ſecum ducit, quo incaleſcit corpus. Quo vero corporis nativus calor fuerit robuſtior, eo corpus a rigore calidius fiet, & quo minus fortis, eo minus eſt calidum. Hinc corpora probe calefieri a rigoribus, bonum eſt, qui naturam firmam ac viribus

Rigorum prædictio.

Rigores boni quinam.

Rigoris optimi quænam propria.

bus

bus potentem significet, veluti e contrario, ut paullo post videbimus, quum nihil aut parum incalescunt, ex rigoribus pessime eos se habere naturamque prælanguidam testatur. Quare a rigore corpora maxime calefieri, quocumque fiat modo, optimum erit. Quod in omnibus, a quibus quum optimæ vacuationes, tum purgationes fiunt, observatur. Alterum est optimorum rigorum proprium, quippe quod optima aut evacuatio aut purgatio succedat. Addamus quoque, quæ aut febrem prorsus tollat, aut saltem diminuat. Quales sane in multis ægrotis Hippoc. observavit, quippe in uxore Epicratis, quæ apud Archegetem decumbebat, in Charione, in Larissæ Virgine, in sorore apud Timeneum decumbente, Philistide. De Epicratis uxore *in primo Epidem. Ægrot.* 5. *pag.* 479. ait: *Die decimo quarto superriguit, febris acuta. Quintodecimo vomuit biliosa, flava, sub crebra, sudavit, libera febre, sub noctem non febris acuta, urina crassa cum candido sedimento*. Et de Charione *in lib.* 3. *Epidem. Ægr.* 5. *p.* 1072. *septimo superriguit, febris acuta, per totum corpus sudavit, judicatus est, & eodem modo postea in recidiva, septimo decimo superriguit, febris acuta, sudavit, febre est decretorie liberatus*: & de Virgine Larissæ *Epid.* 3. *Ægr.* 12. *pag.* 1110. *Sexto ex naribus largiter multum fluxit, inhorruit, ac mox sudavit toto corpore multum & calidum, sine febre est judicata*. *In lib. vero quarto Epidemior. text.* 25. *pag.* 1131. meminit sororem, quæ erat apud Timeneum cum rigore judicatam: & *in lib.* 7. *Epid. text.* 130. *pag.* 1239. Philistidem Eraclidis uxorem eodem modo cum rigore judicatam. Aliquando in sanguinis profluvio rigor est bonus. De quo *in sect.* 3. *Prorrhet. lib.* 1. *text.* 150. 151. legitur: *Quibus in principio largum sanguinis profluvium, rigor fluxionem sistet*. Neque immerito aliquando ex *immodica vacuatione* calore toto una cum sanguine intus recurrente. Nihilominus in morbis hujusmodi rigores longitudinem prænuntiant, nam ut Gal. ait *in Comm. Ubi morbum non sedaverit sanguinis eruptio, exceperitque eam rigor, utrumque longum redditur ex eo, quod corpus difficulter calefiat*: Aliquando etiam decretorie per tremores judicium declarant, ut *in Coacis præsagiis* 1. *lib. Comm.* 1. *text.* 27. habetur, atque hi boni censentur rigores in morbis. Mali vero e contrario sunt, a quibus primo corpora minime incalescunt aut parum, quod naturam prælanguidam significent, de quibus in 1. *Prorrh. text.* 65. scriptum est: *A rigore refrigeratio non recalescens, malum*. Idemque *in secundo libro* habetur, quod, ut Gal. scribit in Commen. caloris exstinctionem significat, quod in muliere in foro mendacium decumbente Hippocr. *lib.* 3. *Epid. Ægr.* 12. *pag.* 1080. observavit. Sunt etiam perniciosi, quos aut nulla sequitur vacuatio bona, aut mala, meritoque dicuntur Critici, sed mali, qui non judicant. De iis Gal. *in sect.* 2. *Prorrhet.* scribit: *Nam qui universaliter de rigore intellexerunt, perpetuo eos meminisse oportet, quod si vel tertio vel quarto die fuerit, talium febrium peculiare est symptoma. In morbis vero postea apparens, si judicationem non intulerint, deterrimum exsistit*. Deterrimi sunt, qui cum mala aliqua excretione apparent, quod sint ex judicatoriis non judicantibus, qui aut mortalia, ut Gal. affirmavit, aut judicii difficilis esse solent. De qui-

Rigores mali.

Deterrimi.

K bus

bus in *sect.* 1. *Prorr. lib.* 1. *text.* 66. *Si ex perfrictione sudantes non recalescant, malum; ex his quoque laterum æstus, cum dolore & rigore superveniens, malum*. Sudores vero malos esse quum frigidos omnes, tum maxime partium superiorum, tum copiosos minime febrem tollentes. De his Hippocr. *in primo Epid. Ægr.* 11. *pag.* 987. de uxore Dromedai scribens, ait: *Tertio die circa meridiem superriguit. Febris acuta. Urina eadem: hypochondrii dolor: fastidiosa ac nauseabunda, nox molesta, non dormivit. Sudavit per totum subfrigida*. Et Mulier *lib.* 3. *Epid. Ægr.* 12. *pag.* 1080. quæ in foro mendacium decumbebat, itidem sæpius ante mortem riguit, & cum sudore frigido. Copiosus quoque etsi non frigidus, crudo exsistente morbo, neque febrem neque symptomata tollens, letalis est; præcipueque si aut die sexto aut octavo conspiciatur. Cujusmodi observatus fuit ab Hippocr. in eo, qui incalescens cœnavit. De quo *in primo Epid. Ægr.* 12. *pag.* 988. Hippoc. *Octavo riguit, febris acuta, sudavit multum, febre carere visus est, non multum dormivit, a somno frixit. Qui die undecimo obiit: Et in Coac. præsag. text.* 10. legitur: *Qui subinde exsudant & rigent, letale est*. Quare rigores omnes mali sunt, quos aut nulla vacuatio, aut mala subsequitur. Qui ad febrem vero spectant, deterrimi sunt, febrem non tollentes, aut non minuentes. Quod apud Hippoc. legitur *in sect.* 4. *Aphor.* 56. hisce verbis: *Febricitanti rigor superveniens, febre non deficiente, malum*. Omnium vero maxime ex aliqua copiosa vacuatione si id fiat, ut Galen. *in quarto libr. Aphor.* 46. meminit, ita dicens: *Nam si aliqua evacuatio rigorem subsequatur, quæ nullam febris facit intermissionem, propter utrumque dissolvi hominem verisimile est, & quia vis imbecilla ferre non potest rigoris agitationem, & quia ab evacuatione dissolvitur*. Quod si vires prælanguidæ fuerint ex morbo, hujusmodi rigorem letalem esse, Hippoc. *in eo lib.* 4. *Aphor. Aph.* 46. ita scripsit: *Si rigor incidat febre non deficiente, ægro jam debili, letale est*. Omnes enim rigores quicumque fuerint prælanguentibus viribus, sunt perniciales, quoniam exstinctionem nativi caloris nobis indicant. Cujusmodi intellexit auctor Prorrhet. *in* 1. *Prorrh. text.* 65. quum dixit: *Refrigeratio cum rigore non recalescens, malum*. Et *in sect.* 2. *lib.* 1. *Epid. pag.* 954. *inter D. & E. post oculorum perversionem in febre laboriosa rigor superveniens mortem fatetur*. Forte & de his Hippoc. quum *in lib.* 7. *Aph.* 7. ait: *Ex multa potatione rigor & desipientia, malum*. Rigent enim, auctore Galeno, ubi calor multitudine exstinguitur. Cognoscuntur etiam rigores deterrimi, qui sunt ex aliis malis signis vel ante ipsos, aut una cum ipsis apparentibus, aut quæ postea apparent. Cum malis enim in febribus continuis perpetuo timendi sunt. De quibus Hippoc. *lib.* 1. *Epidem. sect.* 2. *pag.* 954. *inter D. & E.* scribit: *At, quum febres ardentes inciperent, annuntiabant, quibus exitium impenderet: siquidem statim ab initio febris acuta eos corripiebat, a qua superrigebant, insomnes erant, graviter angebantur, sitibundi, fastidiosi*. In phreniticis, in quibus albæ urinæ aut fæces apparent rigores sunt perniciosi, ut *in sect.* 1. *Pror. lib.* 1. *text.* 13. scriptum est. Scribitur etiam *lib.* 1. *Pror. text.* 64. *cum rigore non agnoscere familiares, seu ignorantiam, malum esse: itemque & oblivionem*. Gal. *in Com.* ex insigni refri-

Cum viribus prælanguentibus letales.

Rigores deterrimi unde cognoscuntur.

refrigeratione & victum esse calorem judicandum: & postea scribatur *lib. 1. Prorrhet. 67. Æstuosi rigores quadamtenus perniciosi, flammans quoque cum sudore facies in his, mala.* Et postea *ibid. 89.* etiam de hujusmodi rigoribus scribit: *In oculorum perversione cum febre & lassitudine rigor perniciosus: Comatosi in his male habent.* Et *in primo Coacorum præsagiorum text. 7. Rigores, quibus multa in somnum inclinatio inventa est, utcumque letales, quod si cum iis facies flammæ in modum exardescit cum sudore, malignum est.* Et postea *text. 14. malignos esse rigores* scribit, *torporem inferentes.* Quod exstinctionem caloris denotent. Et postea *text. 22. E rigore cum capitis dolore exsolutiones, letales sunt.* Quod significent cerebrum insigni phlegmone teneri. Quare ex aliis symptomatibus malis augetur malorum rigorum judicium. Quemadmodum quoque intellexit auctor *Coacorum præsagiorum, text. 20.* quum ait: *Quibus rigor in noctem incidit, tumque affictantur magis & sine somno agunt, multum exæstuant.* Aut quod *in lib. 1. Pror. 101.* sic clarius legitur: *Supervenientes rigores & nocte magis quodammodo exacerbantes cum vigiliis & venarum agitationibus in somnis, atque urinæ præter arbitrium excernentes, in comatosas aliquando finiunt convulsiones.* Sed dicamus nos letales esse hujusmodi rigores cum eis malis signis conspectis. Quare in acuta febre rigores cum signis malis, judicium exitii augent. Sunt etiam pravi ex *Coacis præsagiis text. 9. 10.* rigores continui, aut frequentes: qui aut interni visceris suppurationem indicant, aut frustra tentatam Crisin, aut denique nativum calorem exstingui. Cujusmodi fuere in muliere in foro mendacium decumbente, cujus historia illustre satis nobis erit exemplum ad illustranda ea, quæ de exitialibus rigoribus hactenus diximus. Quum hæc sæpe in eo morbo riguerit, atque semper cum signis perniciosis. Quam quidem Hippoc. *in libro tertio Epidemiorum pag. 1080. Ægr. 12.* hisce verbis est complexus: *Mulierem, quæ decumbebat in mendacium foro, primum enixam cum dolore masculum, corripuit febris. Initio statim sitibunda cor illi dolebat, fastidiosa, lingua arida, venter turbatus tenuibus paucisque, non dormivit. Altero die aliquantulum riguit, febris acuta, modicus secundum caput & frigidus sudor. Tertio cum dolore dejecit alvus cruda, multa, tenuia. Quarto subriguit, omnia irrita sunt in somnis. Quintum diem laboriose transegit. Sexto eadem erant, alvus reddidit humida, copiosa. Septimo superriguit, febris acuta, sitis ingens, se jactavit, sub vesperum per totum corpus sudavit frigidum: frigus partium extremarum, nec redibat illis calor. Iterumque nocte superriguit, extremitates calorem non recipiebant, non dormivit, nonnihil deliravit, statimque ad mentem rediit. Octavo circa meridiem rediit calor, sitibunda, comatosa, fastidiosa: Vomuit biliosa, pauca, subflava. Nocte graviter se habuit, nihil quievit, multum affatim minxit inscia. Nono omnia fuerunt remissa. Sub vesperam comatosa, aliquantulum superriguit, vomuit amara, biliosa. Decimo rigor, febris exacerbata est, nihil dormivit: Mane multam, in qua nihil subsideret, reddidit urinam, extremæ partes receperunt calorem. Undecimo virulenta biliosa vomuit, non multo post riguit, rursusque extremæ partes frigescebant. Sub vesperam rigor, sudor frigidus, multum vomuit, nox gravis*

Rigores exitiales.

fuit. Duodecimo vomuit multa, nigra, fœtida: singultus multus, sitis laboriosa. Tertiodecimo nigra virulenta vomuit, rigor: Circa meridiem muta. Quartodecimo die sanguis de naribus. Defuncta est. Huic perpetuo venter erat lubricus, horrebat. Sed tempus est, ut quædam etiam de prædictione ab horroribus subjiciamus.

CAP. XI.

De horroribus, & ipsorum prædictione.

Horror quid. HOrrorem affectum esse pravorum humorum per cutim discurrentium. Gal. *in* 1. *lib. de humoribus text.* 17. docuit: *Hic vero affectus motus inæqualis, sive concussio totius cutis est, veluti rigor totius corporis. Ab horroreque ex hoc distinguitur, atque etiam quia horror est motus parvus, vehemensque, ac magnus rigor.* Ex quo merito horrorem parvum rigorem plures fecere: Gal. *in lib.* 2. *de differ. feb.* dixit medium esse inter rigorem

Unde. & frigefactionem. Fiunt horrores ab omnibus causis rigorum, quippe observamus in balneis horrores quum a calido tum a frigido, ab humoribusque commordentibus ad cutim motis. Ex Gal. *in* 7. *Aphor.* Omnes enim mali succi plenos, quum vehementer calefiunt, horrore vexari Gal. *in 6. Epidem. comment.* 3. *text.* 67. tradidit. Calefiunt enim quum in febribus ex febrili quidem calore, tum in phlegmone. Hinc ex interna phlegmone vel etiam hos concitari *in lib.* 2. *Prorrheticor. lib.* 1. 75. scribit, præsertim ii, qui celeriter transmutantur, uti ægri etiam implacidi sint: sed nedum a febribus, sed quovis modo humores commotos horrores concitare, Galen. *in sect,* 2. *de caus. sympt. cap.* 5. ita scripsit: *Ac mihi quidem sic videtur. Eumdemque hominem sicuti quiescentem quidem solam inæqualitatem sentire, ita motum horrore & exercitatum rigore concutiente urgeri.* Et paullo post: *Jam aliquos, qui cruditate laborarunt, scimus, quum quievissent, nullo affectos dolore: Quum balneum fuissent ingressi, aut in sole stetissent, excrementa, quæ prius quieverunt, calefaciendo, attenuando, ac in spiritum vertendo, ad motum excitant, quemadmodum ex animi affectibus ira.* Ubi vero excrementa, ut pituitosa aut biliosa acria sint, cujusmodi ex præexcellenti putredine fieri solent, ad cutim mota atque discurrentia horrorum ægrotis sunt in causa.

Horrorum prognosticum. Horrores boni. Optimi. Sed his præmissis ad Prognosticum. Horrores primo statuamus numquam bonos, continuis febribus succedentes, iis exceptis, a quibus continuæ febres intermittere cœperunt, boni enim hi sunt, veluti si etiam in ardentibus febribus, qua hora fiebat exacerbatio, frigus, horror aut rigor appareant, indicio enim sunt, naturam prævalidam esse, pravosque humores expellere a venis foras. Optimi quoque sunt judicatorii boni, qui concocto quadamtenus morbo apparent, ubi bona quæpiam vacuatio aut purgatio successerit. Quod in Larissæ virgine Hippocrates vidit, de qua *in libro tertio Epidemiorum, pagina* 1110. *Ægrot.* 12. ita scripsit: *Sexto die ex naribus multum fluxit, inhorruit & mox sudavit in*

toto

ino corpore multum, & calidum, sine febre est judicata. Apparentibus itaque coctionis signis, simulque & aliis judicatoriis signis; si horreant ægri, bonum; Criticas enim vacuationes atque purgationes præcedere solent; De quibus *in sect. 1. coac. præs. com. text. 19. Inhorrescentes, anxii, lassitudine pressi, lumbis dolentes, in profluvium alvi incidunt.* Non particulatim, ut nos putamus, sanguinis eruptionem denotant, sed generatim criticam perturbationem, veluti & auctor Prorrheticorum *lib. 1. 149.* ait: *Qui ab horrore simul critice sudarunt, postridie vero ubi inhorruerunt, præter rationem vigilent, eos sanguinis eruptionem incursuros, puto.* Quod quicquam certi non habere Gal. *in comm.* affirmavit. Quare boni tantum horrores sunt, a quibus continuæ febres intermittere incipiunt, atque judicatorii boni. Mali vero sunt primo, qui purulentos ac tabidos explicant, judicatorii mali, atque ubi in principio pestiferorum morborum fiunt. Qui quum propter maximam humorum pravitatem, atque ob naturæ infirmitatem fiunt, tentantem movere humores, at nequeuntem. Quod clarius explicare videntur, ubi ab horroribus parum incaluerint. De quibus Hippoc. *in 3. lib. Epidem. com. 3. pag. 1089. G.* scribit: plures eorum, qui febribus pestilentibus laborarunt, horruisse: ait enim: *Horrebant, & sub mortem delirabant.* Quod in Critone, qui tertio die ex tumore pestilenti interiit, observatum est, de quo Hippoc. *in 1. epid. 3. pag. 984. Ægr. 9. text. 26.* ait: *Decubuit eodem die horrescens, fastidiosus, parum calens*: Eodem quoque modo scripsit *in lib. 7. Epid. pag. 1222. text. 52.* Aristocratem, qui die tertio ex carbunculo pestilenti est defunctus, principio horruisse. Ex judicatoriis malis, qui ex Gal. aut difficilis sunt judicii aut letales. Cujusmodi est ut *in sect. 7. Aphor. 4.* Hippoc. ait: *a sudore horror, non bonum*: Et auctor Prorrh. *lib. 1. 83. Ex lumborum dolore ad os ventriculi recursiones febriles cum horrore, aquosa tenuia & multa removentes, mente aberrantes, voce privata, nigra vomentes, moriuntur.* Et *in sect. 1. coac. præs. com. 1. text. 8. Qui frequentibus e dorso levibusque horroribus desudant, difficili morbo laborant.* Ex quibus colligitur horrores, qui vomitus malos & exitiosos sequuntur, esse judicatorios malos, qui ut dictum est a Gal. *in 7. Aphor. 4.* aut sunt difficilis judicii, scilicet ubi non adsunt signa letalia; aut letales, ubi unum aliquod letale illuxerit signum, ut in ea adducta oratione apparet, in qua delirium, vocis defectio, & nigra excrementa vomitu excreta. In *Coacis vero præsagiis*, loco modo allegato difficiles esse illos horrores, qui sæpius fiunt, idest, crebros seu frequentes, quique etiam celeriter permutantur. Quod *in Prorr. lib. 1. 75.* ita expressum est: *Ex dorso frequentes horrores, celeriter in aliam transeuntes conditionem, implacidique urinæ interceptionem cum dolore indicant.* Quod recte magis *in Coaco* nuper citato præsagio declaratur, quum legatur ibi: *difficiles sunt; etenim urinæ suppressionem & laboriosum morbum significant, atque iis tenuis sudor obortus, pessimus.* Sed de letalibus hisce horroribus Hippoc. *in 3. lib. Epidem. comm. 3. pag. 1089. B.* ita scribit: *Omnes hæ cum multa turbatione erant conjunctæ. Ventres enim plerisque turbati, horrores, sudores non decretorii, cum urinis multis supra potum, nullam concoctionem*

Mali.

Letales.

& crassitudinem habentibus. Quales Hippocrat. *lib.* 3. *Epidem. pag.* 1096. *Æg.* 2. vidit in muliere apud frigidam aquam in Thaso decumbente; atque tales sunt horrores decretorii mali, qui cum signis letalibus perpetuo exitium portendunt. Demum sunt horrores quoque mali, qui nedum febre non tolluntur, sed cum pessimis apparent vacuationibus, de quibus *in* 1. *Coac. præs. comm.* 1. *text.* 36. scribitur: *Lassitudine fracti cum horrore, quum exsudaverint judicii modo & recaluerint celeriter, malum, tum alias tum si eo tempore sanguis e naribus stillaverit, tabisque indicia*: Quos in maxima & gravissima illa tabe, quæ plurimos peremit, crebros apparuisse. Hippoc. *in* 3. *Epid. com.* 3. *pag.* 1089. *C. D.* scripsit, de quibus ait: *Horrebant & sub mortem delirabant*. Sed non satis sunt crebri horrores ad suppurationem & tabem exinde denotandam, sed alia quoque signa desiderantur, nimirum anhelitus difficultas, febris assidua, quæ noctu augetur, cum sudoribus & tussiendi cupiditate, dolore, atque aliis signis, quibus Hippoc. *in* 2. *lib. Prognost. pag.* 42. *lin.* 25. *& seq.* purulentos cognosci docuit. Sed tamen in febre continua aut cum phlegmone interno, vel materia in pulmonibus putrescente, perpetuo indicabunt suppurationem seu purulentiam horrores multi, frequentes, inordinati cum dolore & respiratione difficili. Quod *in Coacis præsagiis text.* 17. scriptum videtur, quum legatur: *Frequens horror & difficultas spiritus in doloribus, tabis indicia sunt*, quatenus indicant pus, & ab eo tabem futuram. In sputis enim sanguinis malignis, aut ubi humores in pulmonibus, aut inflammatio in suppurationem vertitur, horrores inordinati, & tusses sunt. Qui membranis pulmonum aut thoracis a putri humore acri reddito commotis fiunt.

Quando suppurationem & tabem denotant.

CAP. XII.

De prædictione a torporibus ac paraplegiis.

Torpor quid. Unde.

PEr torporem affectum quidem alias intelligendum diximus facultatis animalis cum sensus motusque difficultate, & aliquando quemdam obtusum sensum & motum partis alicujus. Hujus causa est, ut docuit Gal. *in* 1. *de caus. symptom. cap.* 5. obstructio, seu incrassatio, seu obscuratio nervorum, quibus causis spiritus impeditur, perinde enim nervi a frigidis crassisque humoribus solent obscurari, ut luto aqua & nubibus aer obscuratur; aut qualitas frigida aut exterior aut interior. In febribus vero has quoque habet causas, a quibus torpescere partes solent, quippe phlegmonem, scirrhum, luxatas intro vertebras, quibus nervi compressi obstruuntur, seu angustiores ad meatus redduntur. Illius vero, quippe animalis facultatis affectus cum motus & sensus difficultate, causæ exsistunt cerebri refrigeratio tum positiva, ut ajunt, tum per exstinctionem caloris nativi. Sed torporum causis perspectis, quid in morbis portendant, videamus, quando in sanis apoplexiam prænuntient: de quibus *in Coacis præsagiis text.* 476. ita scriptum est: *Torpores & sensus privationes præter consuetudinem ortæ futuras apoplexias denuntiant*. Et paullo post *text.* 478. ait:

In morbis quid portendit?

Apo-

Apoplecticis perfrictiones & torpores, pravum indicare. Ceterum in febribus continuis perpetuo torporem malum, omniumque maxime mentis, quem ignaviam appellant. Hi enim in acuta quidem febre plane sunt perniciales, quum ex cerebri refrigeratione, aut caloris nativi exstinctione proveniant, utrumque enim perniciale est. A rigoribus torpores malignos dici voluit auctor *Coac. præsag. lib.* 1. *text.* 14. quum dixerit: *Rigores multi torporem inducentes, maligni*. Item *in Coac. præsag.* 91. torpores animi seu ignaviam in phreniticis esse exitialem prodidit; neque immerito, quum aut refrigerato cerebro in phrenitide, quod perniciosissimum esse signum alias ostendimus, aut exstinctione caloris nativi fiat. Eodem modo in *lib.* 1. *text.* 208. & 334. damnat torporem cum surditate, a qua prodeant stillæ sanguinis e naribus. Quod nos nedum difficile quippiam, sed prorsus exitiosum affirmamus. Nec minus in aliqua phlegmone interna, ignavia mentis perniciosa esse videtur, quæ tantum a flammeo calore, discusso nativo calore, fiat. De qua forte etiam *in lib.* 3. *Coac. præsag.* 315. ait: *Dolor in pectus firmatus cum torpore, malus in febre*. Ex inflammatione etiam interna, neque resoluta, neque suppurata, neque per exspuitionem solum, perniciosum est, torpentes ægros videre. De qua forte *in lib.* 7. *Coac. præsag.* 374. ita scriptum est: *Ex angina citra judicium hypochondrii dolor, cum impotentia & torpore, insidiose occidit, etiamsi valde modeste habere videantur*. Quare mentis ignavia seu animæ torpor in acutis morbis perpetuo letalis erit. Alicujus vero partis corporis sensum, & motum obtusum reddi, qui affectus torpor est partis cujuspiam corporis, numquam bonum, nisi critice aliquando appareat, morboque concocto. Non enim impossibile est, critice humorem a venis ad nervos transmissum, torporem iis partibus inducere, quæ hisce nervis utuntur, veluti & tremorem aliquando videri criticum superius fuit demonstratum. Sed hoc raro contingit, & ex signis criticis facile cognoscitur. Eodem modo paralysin, seu paraplexiam, seu particularem apoplexiam judicabimus; quas in morbis quandoque utiliter concitari, humore a venis protruso, aut ad spinalem medullam, aut ad partium particularium nervos, quibus obstructis paralysis fit; sed ubi cerebri vitio fit in acutis morbis; id plane est perniciosum, propterea in vulneribus nuper illatis, ubi partes aliquæ resolvuntur, haud procul abesse exitium prædicant. Minus periculosum post apoplexiam aliquas partes motu privari, quas proprie Hippoc. paraplexias vocare solet. Fit vero aliquando, ut materia paraplexias faciens, prout ab una ruit ad aliam partem, eas resolvat paraplectico modo, & has mutet in convulsiones. Quas mutationes auctor Prorrheticorum *lib.* 1. *Prorrhet.* 118. vidisse his verbis, meminit: *Quæ ex lumbis ad collum, caputque redundant, resolvuntque paraplectico modo, convulsiva & mentis vacillationem patientia, an & talia convulsione solvantur? Ex his varie ægrotant per ea profecti*. Hocque ex vario humorum motu fieri affirmandum est. Quod & Gal. fatetur se vidisse hisce verbis: *Nempe & semel ego ita affectum quemdam, permutationemque varie sese mutuo excipientium symptomatum habentem vidi. Fiebant autem & illi hac prægressis lumborum, colique, & capitis doloribus, manus*

Mentis torpor quando omnium maxime malus.

Torpor alicujus partis corporis numquam bonus.

Paraplexia quid.

nus tota ab his ægre tum sentiebatur, tum movebatur, sicuti & in dictione dictum est paraplectico modo, quum non esset exacta paraplegia, mox superveniens convulsio sensiliorem eam, atque ad motiones expeditiorem fecit, placata autem convulsione sensim rursum deterior reddebatur. Deinde rursus tum lumborum, tum colli, tum capitis dolore correptus, universam subitamque habebat paraplegiæ in manu adauctionem, atque rursus postea non parum convellebatur. Quæ etsi verissima sint, tamen quicquam certi non docent, neque enim convulsio paralysi superveniens affectum solvit, neque contra. Quocumque modo ægroti ex acutis febribus paraplectici evadunt, perpetuo malum. Omnium vero maxime apoplexia, & in ægrotis & in sanis timenda erit, de qua Hippoc. *in 6. Aphor.* 51. ait: *Quicumque sani dolore capitis repente capiuntur, & statim muti fiunt, & stertunt, in septem diebus pereunt, nisi febris eos apprehenderit.* Sed de his affectibus, quum posterius seorsum acturi fusius simus, sermonem hunc claudemus, & quoniam linguæ resolutio seu defectio solet esse magni momenti ad venandum prognosticum in acutis morbis, propterea de hoc symptomate sigillatim quoque agendum duximus.

CAP. XIII.

De prædictione ex aphonia, idest, vocis interceptione, nec non ex aliis vocis differentiis.

Lingua resolutio.

QUum ex omnibus partibus corporis resolutis ac torpescentibus, linguæ resolutio, quam teste Gal. *in 1. Pror. text.* 23. Græci aphoniam appellant, non parvi sit momenti ad assequendam in morbis prædictionem, ideo de ipsa in præsentia agendum quoque duximus. Ceterum, quia aphonia vocis privationem seu interceptionem denotat, veluti vox tremula, clangosa, acuta, querula seu plorabunda ejus vitium, idcirco, clarioris hujus symptomatis notitiæ causa, de voce pauca præmittemus: Hæc enim aut prorsus tollitur, aut minuitur, aut vitiatur. Vitiatam vocem dicimus raucam, clangosam, acutam, stridulam, intrerruptam, quam plorabundam vocant, querulam, lugubrem, tremulam, quæ omnes sunt vitiatæ vocis differentiæ, veluti obscura, balba seu balbutiens, tarda, imminutæ sunt symptomata. Prorsus vero ubi ægri loqui non possunt, silentium, sed proprie magis linguæ privationem, interceptionemque dicimus. Silentii vero nomine nedum sublatam vocem, atque ægros voce defectos, seu mutos, intelligimus, sed eos quoque, qui cum nullo vocis vitio teneantur, loqui tamen non volunt. Proinde silentium ac taciturnitas, quod quum affectum melancholicum declaret, merito in *prorrheticis lib.* 1. 54. insaniæ signum in multiloquis habetur, mutos vero ac voce defectos dicimus, qui loqui non possuut. Rauca vox & balbutiens, acuta, tarda, tremula, nulli est non cognita. Non usque adeo nobis notum, est quæ clangosa, stridula, interrupta, seu effracta, plorabunda, querula, lugubrisque dicatur. Clangosa enim stridula, querula, plorabunda, ejusdem generis cum acuta esse viden-

Vocis vitiata quales differentia.

videntur, quando teste Gal. *in lib.* 2. *Prorrh. text.* 12. cum siccatione vocificorum organorum, meatu angustiore affecto, in acutum maxime vox efferatur: nam acuta in morbis fit, maxime organis siccatis, aut siccatione asperæ arteriæ communicata, quæ, quum magis acuta fit, clangosa dicitur, & adhuc magis, querula, plorabunda, stridula. Arteria enim humiditate irrigata rauca vox editur, siccitate exarescens, primum quidem clara, deinde acuta redditur, quia in angustum coguntur vocalia instrumenta, hinc si magis adhuc intendatur siccitas, κλαγγώδης clangosa, ac stridula exauditur, qualis est gruum, aut qualis a gravi tono inchoata in acutam desinit. Alii intercisam, inæqualem & obscuram appellant, eique similem faciunt, quam temulenti edunt: Postremo aucta adhuc siccitate evadit lugubris, aut flebilis, aut querula, ac plorabunda, aut suspiriosa, cujusmodi flentibus pueris editur, quæ voces fiunt, ut nobis auctor est Gal. *in lib.* 6. *Aphor.* 49. eo modo quo luctuosæ, intercisæ, atque offensantes fiunt respirationes, quas Hipp. *Aphor. sect.* 6. 54. luctuosa suspiria vocat; quippe aut potentia ipsa fatigata, aut duritie instrumentorum, quæ causa est præcipua, aut ambabus causis concurrentibus, aut propter aliquam musculorum voci servientium similem convulsioni dispositionem. Effractas quoque ejusmodi esse voces dicunt, ubi videntur voces in faucibus confractæ eliso quodammodo spiritu. Quomodo & in follibus, qui musica organa spiritu implent, si imbecillior is est, qui folles movet, sonus interrumpitur. Ceterum jam satis circa hasce vocis differentias. Nunc priusquam ad aphoniam descendamus, brevi oratione prognosticum perstringamus. Omnes enim eæ voces vitiatæ in continuis acutisque febribus malæ sunt, omniumque maxime in phreniticis & in febribus ardentibus. In quibus summum vitæ discrimen minantur, quum maximam siccationem vocalium instrumentorum sequantur, & aliquando prælanguidam potentiam, aut dispositionem convulsioni simile, quæ quum a siccitate fiat, pernicialis erit. Proinde auctor Pror. *libr.* 1. 47. ait: *Vox acuta, clangosa, mala est.* Galenusque *in Comm.* tanto pejorem esse clangosam & plorabundam, quanto majorem indicant siccitatis affectionem. Antea de acuta *lib.* 1. 45. dixerat: *Quibus vox acuta est, his hypochondria introtracta sunt.* Galenusque ait, *plerisque, qui in morbis vocem mittunt acutam, ad infernam sedem trahi hypochondria, septi transversi aut propter inflammationem, aut quum propter igneam caliditatem arescit, aut quum a pleura membrana inflammata, aut siccatione indurata trahitur.* Ex quibus colligito in morbis cum voce acuta, ubi intro hypochondria tracta sunt, esse perniciosum, quod si cum letali aliquo alio signo fuerit, periculi judicium quoque una augeri necesse est. Utpote legitur *in libr.* 1. *Prorrhet. text.* 17. *Ex vomitu gravi, fastidiosoque, vox clangosa, oculique concretum pulvisculosum habentes, insaniam ostendunt, ut Hermozygæ uxori, quæ vehementer furens muta obiit.* Neque mirum, ut posterius declarabitur, ab acuta clangosaque voce, postea morbo in pejus abeunte, mutos fieri, quippe aut a siccitate induratis, convulsisve vocalibus musculis. Meritoque hinc Auctor *Coac. præsag. text.* 257. scripsit: *Acuta vox & lugubris, & oculorum obscuratio, convulsiones accersunt.* Quod indicent hæ vo-

Voces vitiatæ quid in malis præsagiunt.

ces

ces maximam ſiccationem, a qua convelluntur partes nervoſæ. Clangoſam vero vocem, cum linguæ convulſione, vehementi inſania, cum tremore, & duritie, prorſus eſſe pernicialem *in libr. 3. Coac. præſagiorum text. 99. & lib. 1. Prorrhet. 19.* memoriæ proditum eſt. De tremula vero voce *in lib. 2. Coac. præſ. ſect. 2. text. 31. Coac. præſ. 258.* ſcribit: *Cum voce tremula alvi præter rationem ſolutio in iis longiore tempore corpus male habentibus, letale*. Sed jam ſatis de prædictione ex voce vitiata ac imminuta. Nunc de iis ſcribamus, qui prorſus voce deficiunt; Græci *aphoniam*, & noſtri vocis privationem, ſeu interceptionem appellant. Gal. *in primo Prorrhet. text. 23. & in 24.* ſcribit: vocis privationes fieri, & propter voci aſſervientium inſtrumentorum læſionem, & propter principium nervorum affectum. Principium nervorum cerebrum eſt, atque principium ſpinalis medullæ. Quo affecto muteſcere ægrotos cognoſcimus, vel ex eo, quod cum voce aliæ ſimul functiones lædantur, quippe ſenſus, motuſque; idque fit cerebro oppreſſo, ut in apoplexia & in comitiali morbo; aut quia venæ craſſo ſanguine intercipiuntur, ac organa valde reſiccata ſunt, aut ipſo cerebro reſoluto. Voci partes ſervientes, quarum læſione vox læditur, atque intercipitur, eſt larynx, ejus muſculi, atque thoracis, nec non pulmones nervi recurrentes. Quibus convulſorio modo læſis, vox intercipitur aut læditur, manentibus aliis functionibus integris. Addunt alii vitalis ſpiritus reſolutionem, ut in iis, qui nimio gaudio afficiuntur, qui reſoluto calore loqui non poſſunt, aut ſuffocatione, ut in hyſtericis affectibus, aut contractione, ut in metu, ex quo multi tremuli & aphoni evadunt, aut demum ipſius refrigeratione, aut exſtinctione, eodem itidem modo & animalibus ſpiritibus ita affectis. Quibus quidem ita præmiſſis reliquum eſt, ut quid particulatim aphonia in morbis portendat, explicemus. An vero aphonia quicquam boni aliquando ſignificet? non per ſe, quum omnis aphonia mala ſit, ſed aliquando quidem ſalutem prænuntiat. Critica quæ eſt, a qua optima vacuatio fit, qualem meminit Hippoc. *in lib. 7. Epidem. text. 26.* in Theoclis cognata, in qua ſudor non multo poſt judicatorius erupit. Auctor vero Coac. præſag. in *lib. 1. Coac. præſ. text. 27.* ſcribit, quandoque tremores ſolvere aphonias ex rigore concitatas. Quæ etiam brevi tolluntur, non ita malæ cenſeri debent, neque eæ, quas ſequantur urinæ copioſæ. De quibus, *in quarto libro Coac. præſag. ſec. 2. text. 35. Coac. præſag. 359.* ſcriptum eſt: *In convulſionibus aphonia diutius durans, malum: quæ durant brevius, vel linguæ reſolutionem vel brachii, & partium dexterarum ſignificat. Solvitur autem derepente prodeuntibus urinis multis affatim*. In iis etiam, qui ſuffocantur, aphonia, a qua poſtea recte loquantur, non letalis eſſe ſolet. De qua Hippocrat. *in quinto Aphoriſm. 5.* ait: *Si ebrius quiſpiam repente obmutuerit, convulſus moritur, niſi eum febris corripiat, aut ad eam horam veniens, qua ſolent ſolvi crapulæ, loquatur*. Quæ etiam in principiis fiunt morborum, tametſi numquam bonæ, tamen aliquando ſolam multitudinem humorum teſtantur. Cujuſmodi in muliere, quæ trimeſtri fetu gravida in litore habitabat, conſpecta eſt *Lib. 1. Epidem. p. 990. Ægr. 15.* Nonnumquam ſolent aphoni reddi ægroti ventriculo ab aliquo humore læſo, quo

aut

Aphoniæ cauſæ.

Aphonia quid in morbis portendit.

Aphoniæ quænam non ita malæ.

aut ſponte, aut arte vomitu rejecto, liberantur, de qua Hippoc. *in lib.* 5. *Epidem. p.* 1152. *Text.* 40. ſcribit: *Hermophili filius ægrotavit undecim dies, febris autem tenebat ipſum, & non deſcendebant cibi, & primum quidem deliravit, nocte vero ceſſavit, ſequenti die ſine voce, jacebat ſtertens, diſtortos habens oculos, febricitans. Penna vero immiſſa vomuit bilem atram, & clyſtere immiſſo, ſtercus multum ſubiit.* Quomodo etiam plures a vermibus aphonias obſervavi ſine periculo. Non perpetuo etiam ex vulneribus aphoniæ ſunt perniciales, eæque præſertim, quæ parum durant, & a quibus vox probe reſtituitur ægrotis, qualem vidit Hippocrat. (*ut in lib. quinto Epidemior. p.* 1155. *text.* 55. legitur,) in puella, quæ a rupe ceciderat, voce ſtatim privata. Indicat tamen ..ſum cerebrum cum vomitu & ſanguinis fluxu. Non tamen ita affectis perpetuo aphoniæ malæ exſiſtunt, ut auctor *Coacorum præſagiorum* docet *Coac. præſ.* 77. *in lib. primo ſec.* 2. *text.* 27. 28. & 29. Peſſimæ vero ſunt, quæ ſunt ex judicatoriis non judicantibus, pernicialiſſimæ, quæ cum letalibus ſignis apparent, juxta illam univerſalem Epidem. Lib. 2. *p.* 999. *lin.* 1. propoſitionem, *quod judicatoriorum non judicantium quædam letalia, & quædam difficilis judicii.* Quare aphoniæ judicatoriæ non judicantes peſſimæ ſunt de quibus *in ſeptimo Coac. præſag. text.* 51. *Coac. præſ.* 247. *Quibus vox in febre intercepta ſine judicatione, cum tremore moriuntur. Ibid.* 255. *Subinde rigentibus mutitates letales ſunt, iis vero moderatus capitis dolor eſt*: & in ſequenti textu: *Mutitates in febre acuta cum exſolutione non ſudanti quidem letales, minus autem exſudanti, diuturnitatem ſignificant*: & in *lib. Prorrhet.* 83. *Ex lumborum dolore ad cor recurſiones febriles cum horrore, aquoſa tenuia, multa revomentes, mente aberrantes, voce privatæ, nigra vomentes, moriuntur*: hæc eſt aphonia ex non judicatoriis letalibus, quod vomitiones nigræ & deliria exitium portendentia, ſimul illuxerint, & poſtea *lib.* 1. *Prorrh.* 90. *In febribus ad hypochondrium dolores ſine voce, ſudore ſi* (*Addunt alii* non, *ut ſit*, ſi ſudore non ſolvantur) *ſolvantur, maligni, his ad coxas dolores cum ardente febre, & ſi alvus eruperit, pernicioſum*: & poſtea *text.* 91. *Quibus voces cum febre deficiunt, poſt judicationem, hi trementes et comatoſi pereunt*: & Gal. *in Comm.* clarius ait: *Quibus apparente ſolum febre aphonia fit, et poſt judicationem, hi trementes et comatoſi pereunt.* Febribus ſcilicet, non ſine ſignis, ſed cum mala judicatione, viſis: & *in libr.* 3. *Prorrheticorum* ex Galeno: (*Textum Hippocratis reperies lib.* 1. *Prorrhet.* 94.) *Si ex capitis dolore aphonia fiat, febriente ægro cum ſudore abſque arbitrio ſuperflua excernantur, & ſi repetitio quædam ſymptomatum pari modo fiat, in longius excidunt ejuſmodi morbi tempus.* Cum ſignis pernicioſis prorſus letales. Qualia ſunt ſudores capitis in febri vehementi, ſudores frigidi, extrema livida, quum intus urunt, vehementia deliria, comata, catochi, convulſiones, tremores, difficilis ſpiritus, frigidus, ſublimis & alia hujuſmodi multa. De quibus Hippoc. *in Philiſci hiſtoria lib.* 1. *Epid. pag.* 966. *Ægr.* 1. ait: *Extremitates undequaque frigebant, nec jam ad calorem illæ amplius redibant, minxit nigra, aliquantum dormivit. Sub diem obmutuit, frigida ſudavit. Extremæ partes liveſcebant.* Cum vehe-

Quænam peſſimæ.

menti

menti delirio, aut in delirium vehemens desinentes, aut a vehementi delirio, aphoniæ sunt letales. De quibus *in 2. lib. Prorrheticorum* (*Verba Hippocratis lege lib.* 1. *Prorrhet.* 94.) ex Galeno legitur: *Si in febre aphoniæ, quæ convulsivo modo fiunt, desinunt in eam, quæ cum silentio fit, ecstasin, perniciosum.* Auctor vero *Coacorum præsag. text.* 254. *in* 2. *Coac. præs. sec.* 2. *text.* 37. insanias vehementes, cum vocis interceptione, letales esse scribit. Cujusmodi fuere, quæ in phrenitico Hippoc. *Epid. lib.* 3. *pag.* 1100. *Ægr.* 4. observavit, atque in Hippia sorore phrenitica ante mortem, ut *in Epidemiis lib.* 7. *pag.* 1225. *num.* 62. legitur. Quem affectum, scilicet aphoniam cum vehementi delirio conjunctam, & ab exsoluta facultate animali provenire mortuis aut languentibus instrumentis, quæ vocem edunt, affirmamus veluti in phrenitide, tremore, palpitatione spectatur. De quibus auctor *Prorrheticor. in primo libr. text.* 24. ait: *Quæ cum exsolutione fiunt aphoniæ, pessimæ.* Sed hic videtur de vitalis facultatis resolutione loqui. Sunt non minus letales, quæ una cum spiritu sublimi phænomeno quoque; idest, apparente, de quo Galen. in *primo Prorrheticor.* (*Huc pertinet lib.* 1. *Prorrhet. text.* 25.) dixit: Videntur autem omnes, qui talem inspirant inspirationem, scapulas movere totas, ita, ut per vestimenta motio conspicue appareat, tamquam valide ipsi superioribus thoracis partibus operentur. De quo etiam Auctor *Coac. præsag. text.* 252. *in lib.* 2. *sec.* 2. *text.* 25. scripsit: *In vocis interceptione spiritus veluti iis, qui suffocantur, commotis sursum scapulis redditus, malus.* Qui ita respirant, sublimes thoracis partes ad omoplotas usque movere videntur. Nam quum inspirando diaphragma satis esse non potest, thoracis musculi superiores, qui e collo in thoracem protenduntur, una adjuvant. Etiam cum brevi spiritu vocis interceptio est letalis, cujusmodi fuit, quæ altera die in Pythione visa est *Epidem. lib.* 3. *p.* 1098. *Ægr.* 3. Ex convulsionibus etiam, quæ resiccatis nervis fiunt, aphoniæ letales sunt. In quo sensu Auctor Prorrhetic. *lib. primo text.* 23. habet: *aphonias cum singultu esse pessimas.* Quæ etiam ex humorum multitudine fiunt convulsiones, si aphoni fiant anginosi, letalissimum est. Cujusmodi fuisse anginosam, de qua Hippocrat. *in quinto Epidem. text.* 104. *p.* 1162. scriptum reliquit: *Quarta die convulsa, sine voce, stertor, dentium contritio, maxillarum rubor, mortua est quinta die.* Ceterum aphoniæ, quæ una convulsis partibus ex copia humorum fiunt, perpetuo letales non sunt, veluti & tremores, convulsiones, & alia hujusmodi symptomata, a copia humorum in morborum principiis facta: Cujusmodi fuere observata ab Hippocrat. *lib.* 1. *Epidem. pag.* 990. *Ægr.* 13. in muliere trimestri fetu gravida, in litore decumbente, quæ tamen cum signis aliis exitiosis præter artis, ut Gal. visum est, exspectationem evasit. Sed perpetuo in exitiosis morbis virium robur attendere oportet, bonam respirationem & recte ægrotum se habere ad omnia, quæ ei offeruntur. Nam his apparentibus, ut Galen. testatur in Herophyti historiæ commento, vel etiam in moribundis, prorsus non est desperandum, indicant enim robustissimam naturam.

Aphoniæ minus perniciosæ, quomodo a letalibus dignoscuntur.

Qui vero fiunt resoluta facultate animali, ac vitali vel maxime languente, exitium in foribus prænuntiant, cujusmodi fuere, quæ in Philini uxore

re *lib. 1. Epidemiorum pag. 976. Ægr.* 4. in phrenitico *lib. 3. Epidemiorum pag.* 1100. *Ægr.* 4. in muliere apud frigidam aquam decumbente *lib. 3. Epidem. pag.* 1096. *Ægr.* 2. in phrenitica muliere *ibid. pag.* 1114. *Ægr.* 5. ante mortem obſervatæ ſunt. Cum catoche quoque ſunt pernicioſæ, ut docet Auctor *Prorrheticor. lib.* 1. 96. Cum comate non minus frequentes: quæ in unico morbo fiunt, ut *in 2. lib. Coac. præſag. ſec. 2. text.* 33. (*An Coac. præſag.* 259.? *Confer. & lib.* 1. *Prorrhet.* 91.) ſcriptum eſt. Ex capitis quoque dolore pernicioſæ, nam phlegmonem in cerebro factum teſtantur, de quibus *in lib. 1. Prorrhet.* 55. ſcriptum eſt: *Quibus ex dolore aphoniæ, moriuntur*: & *in 2. Coac. præſag.* 249. ait: *Qui ex dolore muti fiunt ægri, moriuntur.* Iis etiam aphoniæ, quibus caput percuſſum eſt (quod cerebri inſignem læſionem denotant) exitium prænuntiant. Cognoſcuntur vero cerebri inſigni offenſa aphoniæ, ex aliis functionibus ſublatis. Quod Hippocrates *lib. 1. Epidemiorum p. 969. Ægr.* 2. ita expreſſit: *Cui caput lapide percuſſum eſt a macedone cecidit, tertia ſine voce erat, anxietas, febris tenuis, nihil audiebat, neque ſapiebat, non ſine tremore.* Chirurgi ad cognoſcendum cerebrum vulneratum, vocis interceptionem, ſanguinem ex ore aut ex auribus, vomitum, obſervant. Ut vero ex his colligam, aphonia letalis, perpetuo cum malis exitioſiſque ſignis, obſervabitur, aut ipſam aphoniam præcedent, aut ſubſequentur, veluti in Sileno *ibid. p. 976. Ægr.* 4. uxore Philini *lib. 3. Epid. p.* 1100. *Ægr.* 4. phrenitico *ibid. pag.* 1096. *Ægr.* 2. muliere apud frigidam aquam *ibid. p.* 1075. *Ægr.* 7. anginoſa *p.* 1098. *Ægr.* 3. atque Pythione ab Hippocrate, fuit obſervatum. Sed Pythionis hiſtoriam prodamus, qui ſæpe in morbo aphonus evaſit. De quo ita *in 3. Epid. ſect. 3. Ægr. p.* 1059. *text.* 55. ſcripſit: *lingua inaruit, ſitibundus erat, bilioſus, non dormivit: Urinæ ſubnigræ, ſuſpenſio ſublimis, non ſubſidebat. Altero die ſub meridiem extremæ partes frigebant, præcipue circa manus & caput, obmutuit, voce defectus eſt, diu breviſpirus, rediit calor, ſitiit. Nocte quievit, circa caput modicum ſudavit. Die tertio interdum quievit. Veſperi ſub ſolis occaſum aliquantum frixit, turbatio. Nox laborioſa fuit; nihil dormivit, ab alvo pauca compacta ſtercora deſcenderunt. Quarto mane quievit, ad meridiem omnia irritata ſunt, frigus, mutus, ſine voce, in deterius*, & ſic porro: *Octavo frixit, voxque eum defecit, ſpiritus exilis & imminutus, & decimo mane ſine voce, multum frigus, febris acuta, multus ſudor. Obiit.* Sed age, finem huic libro imponamus.

FINIS TERTII LIBRI.

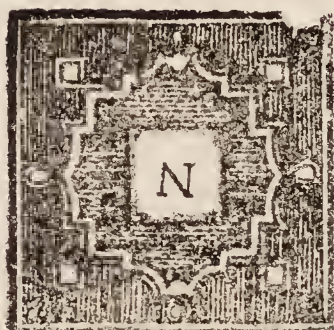
PRO-

PROSPERI ALPINI MAROSTICENSIS, DE PRÆSAGIENDA VITA & MORTE ÆGROTANTIUM,

LIBER QUARTUS.

CAP. I.

Quantum vitalis facultatis cognitio ad venandum in ægrotis Prognosticum conducat?

Vitalis facultatis cognitionis utilitas.

Eminem Medicorum latere arbitror; cognitionem facultatis vitalis maxime facere ad illustrandam in morbis prædictionem. Addimus nihil hac ipsa cognitione esse opportunius, ad denotandum naturæ totius robur, atque infirmitatem. Hanc facultatem sedem habere in Corde, Medici omnes fatentur, veluti in Cerebro animalem & in Hepate naturalem fundari diximus: non minusque etiam hujusce facultatis (quam vires vulgus Medicorum appellat) robur seu firmitatem, ad futuram salutis spem in ægrotis prædicendam, magni profecto esse momenti. Ex quo merito Gal. *in libro de Pulsibus cap.* 34. dicebat: *Si facultas vitalis potest morbi ferre vigorem, necesse est, servari hominem, atque ipsa nequeunte, mori.* Cognoscitur vero facultatis hujus firmitas, seu robur, a robustis, nulloque modo læsis, actionibus, veluti ab infirmis languor, seu infirmitas, nobis quoque innotescit. Vitales vero actiones & operationes sunt arteriarum pulsationes, quas vulgus pulsus simpliciter vocat, atque respirationes. Ex ipsisque facile vitæ status, qualis sit futurus, intelligitur, præsertimque a pulsibus. Vita enim nihil aliud est, quam actio quædam ipsius animalis in partibus, quæ vivunt; actio vero omnis prodit a propria ejus facultate, idcirco vitæ actio a propria venit facultate, quæ vitalis appellatur. Facultas autem omnis veluti actione indiget, ut innotescat, ita & actio instrumento: actionis vero vitalis primum instrumentum est spiritus vitalis, qui quum a corde ad omnes corporis particulas confluat, ut cum illis communicetur, aliis quoque opus habuit instrumentis, scilicet arteriis, per quas ipse ad quasvis corporis partes ducitur. At quoniam vitalis,

Robur unde noscitur.

Actionis vitalis instrumenta.

ſis hic ſpiritus calidam maxime efferveſcentemque naturam habuit, ideo, ut conſervaretur, aliqua ipſe opus habebat refrigeratione, alioquin ſeipſum ocyus conſumſiſſet, vitaque privaſſet animal. Siquidem corpus aliquod actu calidum ſine aliqua eventilatione, & refrigeratione diu manere incorruptum non poteſt. Itaque & vitalis ſpiritus a natura, ut diu conſervaretur, pluries ventilandus, ac refrigerandus erat. Hinc natura (quæ numquam in neceſſariis defecit) alia inſtrumenta animali conceſſit, quippe aſperam arteriam, & pulmones, qui quum dilatarentur, intus aerem frigidiorem exciperent, cordique per arterias communicarent, quo cordis caliditas, atque igneus ſpiritus refrigeretur, compeſcatur; & quum comprimerentur, ipſum quoque calorem eventarent: expellunt enim compreſſione vapores, ſeu fumos fuliginoſos a corde, purioremque reddunt vitalem ſpiritum. Erant igitur neceſſaria omnia hæc inſtrumenta facultati vitali. Quæ quidem a quolibet vel etiam illorum vitiato læditur, & infirma redditur. Quod ſane a pulſuum accurata obſervatione nobis maxime innoteſcit, non minuſque & a reſpirationibus. Nulla vero operatio ſpectatur, quæ robur & infirmitatem hujus facultatis vitalis præclare magis manifeſtat, quam pulſus & ipſa reſpiratio. De quibus in hoc libro, ut una cum ex aliis ſuperius illuſtratis, prognoſticum in ægrotis venari poſſimus, accurate a nobis eſt agendum.

C A P. II.

Quid ſit pulſus, atque quot generibus pulſus omnes comprehendantur?

UT ex pulſibus prognoſticum in ægrotis venari poſſimus, hæc primo nos noviſſe oportet; ſcilicet quid pulſus dicatur, atque pulſuum differentias, & cauſas. Pulſus vero nihil quidem aliud eſt, quam ſenſibilis cordis & arteriarum motus, quo hæ attolluntur & ſubmittuntur. *Pulſus quid.* Dividitur pulſus primum in motum dilatationis, quem *Diaſtolen* nuncupant, atque in motum contractionis, quem etiam *Syſtolen* Græci dicunt. Ab hisque duobus motibus cordis, arteriarumque, nativus calor generatur, ac conſervatur. Diaſtolis enim motu aer frigidus ad cor attrahitur, qui vitale robur, unde ſpiritus quoque vitalis generatur, excitat, ac recreat. Syſtolis vero motu fumidum excrementum, quod ex humorum deuſtione generatur, expellitur. Quamobrem ex dilatatione cordis & arteriarum perpetuo quantum caloris cor habeat, facile deprehenditur, atque non minus, quibus excrementis fuliginoſis exuberet, ex motu contractionis nobis innoteſcit. *Pulſuum differentiæ habentur.* Comprehenduntur vero omnes pulſus ex Galeni doctrina, *in primo de Pulſuum differentiis*, decem generibus. Quorum primum ex motus quantitate accipitur, treſque habet differentias, utpote quoniam ipſorum alius eſt magnus, parvus, atque demum alius mediocris, quippe neque magnus omnino, neque parvus, ſed medio modo ſe habens. *Ex motus quantitate.* Dividitur vero quilibet ipſorum rurſus in latum, longum, profundum, anguſtum, brevem, humilem. Magnus dicitur longitudine, latitudine, ac profunditate,

vel

vel omnibus iis una junctis. Veluti parvus dicitur, angustia, brevitate, humilitate, vel omnibus iis una copulatis. Mediocris vero dicitur, qui neque parvus, neque magnus, quod ad latitudinem, longitudinem, profunditatem, angustiam, brevitatem atque humilitatem attinet, exsistit, sed qui medio se habet modo. Secundum genus in motionis tempore, vel ut Gal. ait in motus qualitate consistit, cujus tres sunt differentiæ, quod alii ipsorum sint celeres, alii tardi, & alii medio se habeant modo. Celeres quidem fiunt pulsus, quando arteria modico tempore movetur, atque e contrario, quum longiori movetur tempore, tardi evadunt, mediocres vero, quum medio modo se habet arteria ad temporis motum. Tertium ex ictus qualitate, vel melius a virtutis potentia accipitur, cujus etiam tres observantur differentiæ, utpote vehementia, languiditas, seu infirmitas, seu humilitas, & quæ ad has medio modo se habet; scilicet pulsus vehemens, languidus, seu remissus, seu humilis, atque mediocris: vehemens autem est, qui tangentis manum valide percutit, & pulsat, & ex opposito languidus, humilisve, sive remissus, qui perdebiliter tactum ferit: mediocris, qui mediam servat ad utrumque proportionem. Quartum vero genus ex tunicæ arteriæ qualitate spectatur, quippe aut prima aut secunda; prima quando ex temperamento arteriarum alii calidi, scilicet a calida arteria, alii frigidi ex frigida; alii humidi ab humida, alli sicci ex sicca, sentiantur. Ex qualitate secunda, alii duri ob arteriam induratam, alii molles ex arteria molli, aliique medii inter utrumque ex arteriæ duritie, & mollitie temperata: duri pulsus dicuntur, qui tactui valide resistunt, & e contrario plurimum cedentes, molles. Ii a vehementibus distinguuntur, quod duri valide tactu pressi humillimi reddantur, & vehementes perpetuo digitis pressa arteria valide percutiant, & pulsent. Quintum pulsuum genus a tempore quietis accipitur; tresque itidem habet differentias; quippe una crebritatis seu frequentiæ, altera raritatis, & tertia mediæ conditionis: pulsus creber dicitur, qui breve habet tempus, quietis, contra rarus, qui longum. Sextum genus spectatur penes arteriarum, quæ digitis tanguntur, plenitudinem atque vacuitatem. Ex qua pulsus alii pleni, alii vacui appellantur, ex eo quod ii plenam & isti vacuam arteriam denotent. Septimum genus a rythmi ratione accipitur, qui quidem spectatur comparato ictus tempore cum tempore quietis, quæ proportio, ut Gal. *in Sect.* 1. *de differ. puls.* docuit, temporis est ictus ad tempus quietis. Alii rythmum in pulsibus ordinem dixerunt, alii convenientiam duorum esse temporum inter sese, ictus & intervalli. Hujus generis duæ spectantur differentiæ, quippe quæ *Eurythmus* dicitur, & *Arythmus*. Idem ac si dixerimus consonum & dissonum, seu ordinem servantem, atque ordine turbatum. Eurythmus pulsus appellatur, qui secundum vel ætatem, vel tempus anni, vel regionem, temporis proportionem servat; veluti, qui temporis proportioni non respondet, Arythmus dicitur, cujus tres spectantur differentiæ, prout tribus sane modis in ipso rythmum vitiari contingit. Primus scilicet, qui mediocrem Eurythmi digressionem habet, pararythmusque ob id appellatur, & qui multum arythmo recessit, heterorythmus vocatur, veluti Echirythmum vocat Gal. qui plane omnem rythmum seu consonantiam corrumpit. Octavum genus pulsuum spectatur penes ipsorum

In motionis tempore.

Ex ictus qualitate.

Ex tunicæ arteriæ qualitate.

A tempore quietis.

Ex plenitudine, & vacuitate arteriarum.

Arythmi ratione.

Ex pulsuum æqualitate.

ipſorum æqualitatem & inæqualitatem, hujusque duplex eſt differentia, ſcilicet æqualitas & inæqualitas. Æqualis pulſus dicitur, ubi multorum vel unius tantum pulſus differentiæ ad ſe invicem pares ac æquales exſiſtunt, & contra inæqualis. Pulſuum vero inæqualitas duplex obſervatur, quippe, una in uno tantum pulſu, atque altera, quæ in multis pulſuum generibus ſpectatur. Rurſus inæqualitas in uno pulſu, aut in una parte arteriæ, aut in multis fit. His propoſitis, de iis modo agamus pulſibus, qui in uno pulſu & in una tantum arteriæ parte ſentiuntur: qui duobus modis conſiderantur, uno modo penes arteriæ motæ ſitum ſpectantur, uti quando arteria ſurſum, deorſum, antrorſum, retrorſum, ſiniſtrorſum, ac dextrorſum deducta. Atque altero in motu, quum aliter inceperit, & aliter finierit moveri, juxta unum digitum citatior, & deſinens tardior, aut e contra incipiens tardior, & deſinens citatior. Hocque fit tribus modis, quippe aut quum motus continuus apparet, vel quum intercidit, vel quum recurrit, atque veluti bis ferit: ſi itaque manens continuus, & non interpolatus, a celeritate ad tarditatem tranſierit, aut a tarditate ad celeritatem, fit pulſus a noſtris *impar citatus* dictus. Quemadmodum ſi quiete interciſus, ſyſtole ac diaſtole citatior ſeu velocior appareat, capras ſalientes imitatur, quæ cito ad aliquam arborem ſaliunt, inibique morantes, mox cito deorſum præcipitantur, ex qua merito ſimilitudine pulſus *caprizans* a priſcis Medicis fuit appellatus. Eſt & alius hujuſce generis pulſus *dicrotus*, atque bis feriens dictus, quod digitos arteriam comprimentes aliquando bis feriat, & pulſet: qui aliquando a robuſta facultate fit, arteria tamen vitiata, utpote immodice indurata. Nunc de ea pulſuum inæqualitate agamus, quæ etſi in unico pulſu fiat, tamen in multis arteriæ partibus etiam ſpectatur. Hæc vero bifariam fit, uno modo, quum motus manet continuus, & arteria juxta aliquos digitos moveatur celerius, & juxta aliquos tardius. Secundo quum motus intercidit ita, ut aliqui digiti motum ſentiant, & aliqui non. Juxta autem diaſtolis quantitatem in pluribus quidem arteriæ partibus inæqualitas eſt manifeſta. Ex quo genere plane ſunt myuri, ſive decurtati, in una diaſtole, atque illi quoque, qui innuentes, ſive circumnuentes, appellantur, veluti ejusdem generis quoque ſunt pulſus hi, quippe undoſus, vermiculans, formicans, hecticus, convulſivus, vibratus, ſive turbulentus & ſerratus. Sunt vero myuri ſive decurtati hi, qui magnitudine in una diaſtole diminuuntur, & decurtantur, ut, ſi primum manu magnum latitudine quis tetigerit, paullo poſt anguſtiorem illum evaſiſſe, viderit, ac perinde myurum illum vocavit, quod caudæ modo imminuatur. Circumnuentes vero ſignificant diaſtolis brevitatem cum extremorum utrorumque veluti mutatione. Undoſus pulſus, a quibusdam fluctuoſus appellatus, fit, quando non ſimul univerſa arteria dilatatur, attolliturve, ſed per ſe ejus prima, deinde ſecunda, mox tertia, ab hac quarta, motu continuo manente, in modum undarum ſeſe elevantium, ſic quidem, ut altera unda ſemper priorem excipiat. Undoſus vero, ſi totus in parvitatem deſinat, ac minuatur, vermis greſſui fit ſimilis, ex quo vermicularis & vermiculans vocatur. Formicans quoque dictus fit, quum motibus multis amiſſis in unum prorſus exiguum deſierit, eſtque omnium pulſuum languidiſſimus, &

Pulſuum inæqualitas duplex. Prima.

Pulſuum inæqualium altera ſpecies.

creberrimus. Hecticus etiam habita ad febrem hecticam similitudine est appellatus, quoniam veluti hectica febris nullam magnam habet mutationem, ita & hic pulsus hecticus dicitur, quod perpetuo sibi similis constet, sed duret. Convulsivus, qui convulsionis modo retractus videtur, aut ubi arteria retracta sit. Vibratus motui jaculorum maxime comparatur, atque digiti ab arteriis quasi jaculorum modo feriuntur. Serratus quoque dicitur, quando alia pars arteriæ magis & alia minus præ duritie dilatatur, qualis in pleuriticis obſervatur. Sed his pulsibus cognitis, tempus est, ut ad illos inæquales declinemus, quorum inæqualitas non in uno genere pulsuum fit, sed in multis, quæ æqualitas a nostris collectiva, & a Græcis ὀνικματικὰ dicitur. Hoc vero genere comprehenduntur pulsus, deficientes, intercidentes, decurtati, Græcis *myuri* dicti. Hi tamen differunt a myuris quos nuper explicavimus, quod hi in uno tantum pulsuum genere fiant, atque isti in multis. Deficientes autem pulsus fiunt, ubi non solum in uno aut etiam in multis magnis unus minor apparet, sed aliquando totus motus ab arteria aufertur. Hos Galen. proprie magis *in* 1. *lib. de differ. pulſ.* intermittentes appellat. Tollitur vero motus arteriæ quandoque totus ita, ut per duas & plures pulsationes arteria maneat immobilis. His contrarii seu oppositi sunt intercidentes, quippe quum exspectata quiete in medio tamquam superflua quæpiam intercidat percussio. Myurus autem, sive mutilus, sive decurtatus pulsus vocetur, ille quidem est, ubi primo secundus pulsus paullo minor fit, & tertius secundo, & tertio quartus, & ita usque ad plures pulsus magnitudine ac vehementia fit minutio. Horum alii ad arteriæ immobilitatem perveniunt, ipsique myuri deficientes appellantur. Alii post arteriæ immobilitatem denuo pulsare incipiunt, qui ob eam caussam deficientes recurrentes nuncupantur; & alii non ad absolutam immobilitatem veniunt, sed ubi valde imbecilli & obscuri, languidissimique evasere, postea rursum paullulum augeri incipiunt, hique myuri recurrentes vocantur.

Ex pulsibus inæqualibus in multis.

Demum ad postremum pulsuum genus accedamus, cujus quidem generis sunt, ordinati & inordinati. Ordinatus dicitur, qui ordinem pulsando aliquem servat, etiamsi fuerit inæqualis. Neque obstat, esse inæqualem pulsum, & ordinem posse servare: contra inordinatus est cujusvis ordinis expers, tametsi etiam ex æqualium sit numero. Et hæc sunt, quæ breviter hic de pulsibus perstringenda duximus, ex Galen. *libr.* 1. *de differen. pulſ.* depromta. Qui de ipsis plura desiderant, legant libros *Galeni*, quos *de differ. pulſ.* scripsit, accuratius: sed his pulsuum differentiis præmissis, atque sedulo perspectis, ipsorum modo causas consideremus, ut nihil ad pulsuum notitiam desideretur.

Ex pulsibus ordinatio & inordinatio.

CAP.

C A P. III.

De causis pulsuum, & quales robustam facultatem, & quales imbecillam indicent?

PRæcipuæ causæ pulsuum tres numero, ex Galen. *in* 1. *de caus. pulsuum*, exsistunt, quippe pulsandi necessitas una, secunda facultas ipsa vitalis, & tertia instrumentum facultati serviens. Necessitas pulsandi, sive usus animalis caloris insiti tuendi gratia est factus, ut scilicet ab eo refrigeretur, &, si quid halituum fuliginosorum ex humorum ustione contractum sit, excernat; ad gignendum enim vitalem spiritum, ut calor cordis perfrigeretur, animalis caliditas, quæ ignea est, desiderat, quod diastole sive dilatatione facile fit, perinde ac systole sive contractione fuliginosum excrementum expellitur. Ex caloris autem spirituosi seu vitalis varia quantitate, varia quoque in pulsibus fit dilatatio, veluti quum maxime igneus est spiritus, frequenter, maximeque ac celeriter dilatantur, pulsusque fiunt celeres, veluti calore a frigiditate commoderato atque imminuto oppositus pulsus efficitur, quippe rarus, tardus, parvus. Simili etiam modo facultas pulsationem efficiens, si multa sit, & robusta, magnum pulsum ac vehementem efficit, & exilis, imbecillave languidum & parvum. Instrumentum quoque vitiatum pulsus evariat, etenim dura arteria durum, mollis mollem, plena plenum, & vacua vacuum pulsum reddit. Possunt vero hæ causæ pulsuum quum a multis causis extrinsecis, tum intrinsecis impediri, atque exinde & pulsus mutari. Extrinsecas intelligimus causas, quas vulgus Medicorum res non naturales & Gal. *in lib. artis medicinalis* conservatrices appellat, a quibus omnibus causæ pulsuum, & pulsus ipsi possunt mutari: & intrinsecus vero sunt ætates corporum, temperamenta, humores qualitate, aut quantitate, aut putredine, viscera gravantes, lædentesque, & omnes morbi ac symptomata, quæ pulsus permutant. Sed age singularium pulsuum causas nunc spectemus: quas qui accuratius scire desiderant, legant libros Galeni *de pulsuum causis cap.* 2. Nos circa has pauca quidem scribemus, eaque solum, quorum cognitio ad prognosin ex pulsibus indagandam nobis visa est opportuna. Sed rem ipsam aggrediamur, a pulsu magno incipientes. Magnus itaque pulsus fit ex vitalis facultatis magno robore seu firmitate, ex multo calore in corde exsuperante, sive ex usu multo, accedente quoque arteria facile dilatabili, seu quæ facile dilatari, & comprimi possit. Veluti parvum contrariis a causis fieri, Gal. *in* 1. *lib. de præsag. ex pulsib.* prodidit, quippe ubi aut facultas infirmior aut imbecillior evaserit, aut propter arterias induratas, vel denique propter paucum usum, idest, paucum calorem in corde exsuperantem. Mediocris cum medio ad hæc omnia se habet modo, atque ita de aliis omnibus, qui mediocres appellantur, utpote quorum natura, & causæ mediæ sunt inter extremas. Pulsus longus fit ob corporis seu arteriæ gracilitatem, & virtutis firmitatem, atque ob caliditatem etiam colliquantem, ut Galen. *in* 2.

Pulsuum causæ præcipuæ.

Pulsuum singularium causæ.

lib. de præsag. ex pulsibus docuit. Ab oppositis vero causis, scilicet a crassitie arteriarum, facultatis imbecillitate, ac a refrigeratione pulsus brevis efficitur. Angustus prodit nobis ex angustia circumpositarum regionum arteriæ, facultatis imbecillitate, atque ab instrumenti duritie, atque cutis rugositate & crassitie; veluti latus ab oppositis fit, sed potissimum propter exsuperantem humiditatem, & secundum naturam, vel ab externis causis. Altus ob auctam facultatem, & ob arteriarum mollitiem. Humilis a diminuta & infirma facultate, & ab instrumenti duritie. Celeres, & propter facultatis robur, & propter usum multum, idest, plurimum calorem. Tardi e contrario propter facultatis infirmitatem, diminutum calorem, præsertimque ob frigiditatem. Dicebat enim Galen. *in eodem nuper citato lib. cap.* 2. Celeriorem pulsum calidum ostendere temperamentum, veluti tardiorem frigidius. Frequentes vero fiunt ob multum usum, idest, multam caliditatem, & rari ob paucum usum. Vehemens pulsus a facultatis robore semper fit, cujus & languidi causas Gal. *in eodem* 2. *lib. de præsag. ex pulsibus cap.* 7. hisce præsertim verbis expressit, dicens: *Vehemens pulsus a facultatis semper robore fit, ac quo sit vehementior, tanto robur majus esse facultatis; languidus ex facultatis imbecillitate, ac quo sit languidior, hoc facultatem quoque imbecilliorem esse demonstrat.* Durus vero, uti Gal. nobis auctor est *in libello de pulsibus*, fit ob arteriæ corpus ab immoderato frigore congelatum, vel ab excedente siccitate, vel ab alicujus visceris scirrho, vel a magna phlegmone, vel denique à convulsiva aliqua passione, in nervosa aliqua parte facta. Mollis ab humectato instrumento; quippe arteria: quæ humectatio sæpius fit arteria ab extrinseca aliqua causa humectata, veluti ab usu dulcium balneorum, ab otio & somno multo, & ab humida victus ratione: veluti & ab intrinsecis causis, omnes quum morbi, tum symptomata, ab humiditate concitata, arterias humectare possunt, qualia sunt comata, lethargi, hydropes aquosæ, ac alii humidi affectus. Pulsus plenus proficiscitur, aut ab humorum copia, aut a vini potatione, aut denique a maxima ciborum repletione. Veluti a fame, inedia, evacuationeque pulsus inanis seu vacuus fit. Rhythmum habentes in motu, & in quiete æqualem probamque corporis adesse temperiem testantur, veluti qui diastolen systole habent celeriorem, calorem ostendunt corpori prævalere. Sed ad inæqualium generationem declinemus. Fiunt omnes inæquales pulsus, ut Gal. docuit *in* 2. *de præsag. ex pulsibus cap.* 4. ab obstructionibus, aut ex compressione instrumentorum, aut humorum abundantia ad facultatem quidem collata, aut demum ex cordis inæquali intemperie. De causis vero intermittentium, quos etiam alii deficientes vocant, Gal. ibid. hisce verbis scripsit: *humorum copia creat impedimenta, quominus motum debito tempore auspicetur, vel per crassitudinem, vel per copiam humorum, quæ obruat, aut oscilla cordi vicinarum arteriarum, quæ attrahit materiam, rursusque emittit, aut ex oscillis quadamtenus universam vasorum capedinem, sæpe etiam foris illis, quasi vinculum sit, copia ejusmodi effunditur, nonnumquam instar oneris gravat, interdum etiam spatia, in quibus distenduntur, occupat. Intercidentes quoque pulsus ab iisdem causis proficiscuntur, minori tamen cum noxa fiunt,*

quam

quam intermittentes. Recurrentes ex facultate quadam imbecilla, sed renuente ac resistente tamen, oriuntur. Myurorum causas Gal. *in nuper citato libello de pulf. ad tyrones cap.* 5. ita complexus est: *Constat autem omnes tales pulsus fieri ob imbecillitatem facultatis, quæ interdum quidem ipsa sola ex propria ratione infirma fit, interdum vero & ob aliquam multitudinem, vel compressionem, vel obstructionem arteriarum cordi vicinarum, ita, ut mixta efficiatur affectio.* Et intercurrentium causas *in 2. de præs. ex pulsib.* prodidit, dicens, *nam intercurrens ex crebritate fit in æquali, quod functionem cor obiit minus plenam, ac postularet usus. Jam id ipsum fit, ubi a copia humorum oneratum cor sit, aut instrumenta obstructa, aut in arctum coacta. Caprizans pulsus ex inæqualibus interdum cordis intemperiebus efficitur: & Dicrotus, sive bis feriens ex instrumenti duritie, atque a virtute valida nascitur, & nonnumquam etiam ob inæqualem cordis temperiem. Undosi pulsus & ipsi fiunt arteria quidem humectata, & facultate aliquando forti, seu robusta.* Ex qua solent non raro ejusmodi pulsus undosi sudorem fluxurum prænuntiare. Aliquando etiam a prælanguida facultate fiunt, qui facile in vermiculantes transeunt, utpote quando facultas magis ac magis est diminuta; ob id Gal. *in libello de pulsib. cap.* 22. ait, vermiculantes fieri pulsus prælanguente facultate, quæ si in pejus labatur, nulloque modo restauretur, & vivificetur, facillime in formicantes mutari, qui omnium sunt exitiosissimi, quod ad extremum facultatem venisse denotent. Convulsivi excitantur principio nervorum inflammationem aliquam sustinente, & turbulenti, quum usus pulsandi magnam sublationem requirit, & vitale robur sua functione uti non potest. Vibrosi ex facultate, robore, atque caloris copia ortum ducunt. Et serrati a nervosarum partium aliqua oborta inflammatione, hinc pleuriticorum proprium esse pulsum, non paucis visum est, quoniam pleura dicta membrana costas subcingens inflammatur. Atque hæc de pulsuum causis sufficiant. Quibus præmissis facile agnoscemus, quales pulsus facultatem robustam, & quales præimbecillam significent. Firmam & robustam facultatem, quæ in corde quidem sedem habet, judicant hi pulsus, quippe magnus, longus, latus, celer, vehemens, dicrotus, vibrosus, undosus, atque major, altior, longior, vehementior. Ex extremis vero solum vehementissimus robore valere facultatem demonstrat. Horum pulsuum primo vehemens, vehementior, vehementissimusque, & secundo loco magnus, tertio altus, quarto vibrosus, quinto undosus, atque omnium postremo bis feriens, robur in facultate denotant. Vehemens enim pulsus, Gal. *in 1. de præs. ex pulsib. cap.* 7. docente, a facultatis robore semper fit, ac quo fit vehementior, tanto robur majus esse facultatis: & paullo post ait: at robustissima quum vehementissimum, tum etiam majorem, excitat pulsum, simulque, si nihil variet usus, rariorem. *In libello de pulsibus* scribit Galen. vibrosum pulsum, quoniam robur facultatis significat, calorisque copiam, idcirco optimam aliquando Crisin prænuntiare. Horum vero pulsuum majores, & auctiores majorem quoque virium firmitatem denotant, & ad extremum deducti, excepto vehementissimo, qui omnium maxime robur perpetuo testatur, infirmam facultatem significant. Pulsus prælanguidam facultatem denotan-

Pulsus quinam facultatem vitalem robustam, significant.

tes hi profecto exsistunt, scilicet, parvi, angusti, humiles, languidive, hi intercurrentes, myuri omnes, vermiculantes, formicantes, atque ad extremum qui pervenerunt, vehementissimo excepto. Istorum quoque vim imbecillam declarantes, alii diminutam, alii humorum multitudine, aut vitio, gravatam ac oneratam esse decernunt, & alii quum per se infirmitatem, tum ab humoribus, ut dictum est, auctam, denotant, uti Gal. demonstravit *in libello de pulsib. nuper citato cap.* 34. Ex se ipsa imbecillam facultatem ostendunt pulsus, nullam habentes inaequalitatem, veluti ab inaequalibus gravatam coarctatamque aut ab humoribus, aut ab aliquo morbo, facile dignoscitur. Horum vero omnium inaequalium vermiculantes, formicantes, intermittentes, & myuri deficientes; & ex aequalibus, languidi, parvi, submissi, maxime sunt exitiosi, virtutemque maxime languere decernunt, omniumque maxime languidissimi, minimi, tardissimi, humillimi. Quare ii omnes praelanguidam facultatem ostendunt, alii ipsorum magnam, alii majorem, atque alii maximam, cujusmodi sunt formicantes, & languidissimi.

Quinam praelanguidam.

C A P. IV.

De pulsibus salutem & exitium indicantibus.

Pulsus optimi quinam.

PUlsus optimi, qui salutem in aegrotis pollicentur, hi profecto exsistunt, quippe parum aut nihilo a statu bene valentium mutati, atque aequales, ordinati, magni, vehementes, & languidi, parvi, inaequales, ac inordinati, si minus languidi, majores, aequaliores, atque ordinatiores evadant, quod ipsi virtutem languentem augeri atque instaurari significent, veluti exitiales habentur, magni, vehementes, aequales, ordinati, qui minuuntur, & languidi evadunt, inaequales atque inordinati. De quibus Galen. *in lib.* 3. *de crisibus cap.* 9. ita scripsit: *Sed manifestissime ex pulsibus cognoscuntur, neque enim parvo interstitio differunt, qui mortis ratione citius, quam sperabatur, ad quamdam falsam declinationem perveniunt, ab iis, qui vere declinant*. In utrisque enim febrilis calor dissolvitur. Fit vero hoc ex caussis maxime contrariis, siquidem naturae robur maxime contraria est imbecillitas. Vehementior igitur fit continue magis pulsus & aequalior atque ordinatior in bona declinatione, expellit enim natura fortis omnem subito febrilem calorem. Debilior vero atque inordinatior & inaequalis est pulsus in mortalibus declinationibus. Languidi itaque inaequales, inordinati, qui continuo subito fortiores, aequaliores, atque ordinatiores evadunt, si modo in melius ipsorum mutatio constans sit, salutem non obscure promittunt. Sed illorum sermonem prosequamur, qui non ex accidenti salutem praedicere videntur, sed per se, cujusmodi sunt primo adnumerandi magnus atque vehemens pulsus, qui facultatis roboris nobis indicio sunt, omniumque maxime, si probam in ipsorum differentiis servaverint aequalitatem. Ad hoc quoque genus attinere videntur hi omnes, quippe altus, longus, latus, celer, major, longior, altior, latior, celerior, vehementior, non tamen ad extremitatem in sua specie aucti, vehementissimo excepto, qui omnium certissime salutem praesagit futu-

futuram. Salutares quoque judicantur, vibrosus, undosus, & dicrotus; de Undoso Galen. *in lib. de puls. ad tyr. cap.* 35. ita scribit: *Hic enim pulsus undosus*, inquam, *sudorem ut plurimum nuntiat, ac tanto magis, quanto mollior quidem fuerit, non tamen tenoris vacuus, si vero ipsi intercurrat altus, firmissimum habebis sudoris signum, semper enim hic aliquam excretionem significat: cum undoso quidem vel absolute magno, non tamen duro, criticum sudorum, cum vibroso autem, vel absolute duro, menstruorum potius, vel eruptionis sanguinis e naribus, vel per hemorrhoidas, vel alvo exturbata.* Ceterum quum dictum a nobis sit, pulsus omnes, sanorum pulsibus similes, bonum prænuntiare, distinguendum erit, in quo morbo fiant, siquidem in quibusdam usque adeo malignissimis febribus perquam sanis similes apparent, atque quando exitio quoque proximi exsistunt. Sed de iis posterius accurate. Nunc de illis, qui exitium præsagiunt, sermonem habeamus. Sed in memoriæ prius mandandum, ut numquam ex solis pulsibus malis judicium feramus; sed aliis signis una conspectis, ac simul collatis. Nam pulsus parvi, humiles, tardi, atque alii facultatem impotentem significantes, si una alia mala signa illuxerint, exitiosi judicabuntur. Cauti quoque esse debebimus, ne ii ex aliqua extrinsecarum caussarum tales prodierint, ne judicium fallax reddatur. Hinc rogatos velim Medicos medicinam factitantes, ne pulsus ægrotorum tangant, ni prius causas procatarcticas seu prægressas intellexerint, atque cognoverint, quales ex iis pulsus fieri debeant, atque ut si corpus ægrotum, omni prorsus alteratione animi vacuum. Hinc prudentes Medici perdocti, antequam pulsus in ægrotis tangant, non parum temporis conterunt, ut prius jucundas historias, vel aliqua jucunda, referant, ad sedandum alteratum in ægrotis animum. Quique postea pulsus tangunt, neque subito ex eo pulsu judicant, sed ad minimum, ubi quindecim aut plures pulsationes observarint, quum plerisque ægrotorum principio pulsus a Medico contactus, vel a timore, vel aliqua alia alteratione appareat alteratus, proinde nonnisi plurimis observatis pulsibus de salute aut de morte erit judicandum. Sed ad propositum redeamus. Pulsus itaque nuper scripti, si una cum signis malis observantur, exitium certum portendent. Ad extremitatem quoque omnes deducti, excepto vehementissimo, qui perpetuo salutarior, letales sunt. Minimi vero languidissimi, tardissimique omnium exitiosissimi habentur. De quibus Gal. *in libello de pulsib. cap.* 22. ita scribens, ea, quæ a nobis sunt dicta confirmavit: *Sed omnes pulsus, qui a naturali symmetria multum recedunt, non boni sunt, at certo languidissimus & tardissimus & rarissimus omnium est deterrimus; pulsus autem minimus, & mollissimus, & durissimus postea frequentissimus, at non celerrimus, neque maximus, sed hi sunt modice periculosi, solus autem in extremis optimus est omnium vehementissimus.* Sunt vero alii ex inæqualibus valde exitiosi, scilicet formicantes, vermiculantes, intermittentes, intercurrentes, rari & myuri. Formicantes enim omnium sunt exitiosissimi, quoniam, ut Galeno nobis *in eodem citato lib. cap.* 4. est auctor, ad extremum naturam venisse denotant. Atque si ipsi postea augeantur, in foribus exitium significant. Pulsuum vero intermittentium alii prorsus letales,

Pulsus exitium præsagientes.

atque alii ad exitiosos proxime accedunt, horum etiam alii in uno tantum pulsu intermittunt, ac alii in multis, & alii intervallo unius pulsationis, atque demum alii multarum. Qui in uno tantum pulsu intermittunt, maxime timeri debent, præsertimque si subsequens ipsorum motus anteriori sit minor, quemadmodum qui motum subsequentem habent majorem anteriori, minori cum periculo observantur, eoque etiam minus periculi portendunt, si quies intervallum unius pulsationis non superaverit. Namque Gal. *in 2. de præs. ex pul.* multos cum iis pulsibus evasisse mortalium memoriæ prodidit. Ex hisque pulsibus maxime senes atque pueri evadunt, nam in juvenibus plane sunt exitiosi, ut Gal. ibidem tradidit, dicens: *Quies vero tempore unius pulsus inter omnes intermissiones moderatissima est, multique ex ea senes pariter & pueri evaserunt. Juvenum autem ne ex hac quidem ullus. Qui vero duorum aut plurium pulsuum tempus arteriam quiescentem habuerunt, certum semper exitium indicarunt.* Ex pulsu vero unius pulsationis intervallum intermittente plures evaserunt, puerique & senes facilius. *Cayri* in *Ægypto* dominicum a rege pharmacopolam quinquagenarium vidi, qui ex mala victus ratione quum copiam vitiosorum humorum coacervasset, sine febre in tantam corporis debilitatem incidit, ut vix moveri, ac vel etiam loqui posset. In ipso pulsus intermittens per plures dies fuit observatus, qui eo usque perseveravit, quoad probe medicamentis purgatus atque vacuatus sanguine vires recuperavit, quo tempore cessavit intermissio. Quare senes atque pueri ex hoc pulsu non ita pessime se habent, ut juvenes, in quibus plane exitiosos esse hos pulsus intermittentes voluit *Gal.* Tamen, etsi plerumque hoc verum experiatur, *Bassani* juvenem annos natam supra viginti, pleuriticam ab hinc multos annos apud Hermetem Furcaturam Jurisconsultum clarissimum vidi, in qua usque ad diem quintam pulsus ita intermittebat, ut prima die singulis septem aut decem pulsibus intermitteret spatio unius pulsationis, & secunda singulis sex aut quatuor, & tertia singulis tribus, & quarta (qua die morituram quisque merito judicasset) quum delira prorsus esset, nihil exspueret, difficillima respiratio, inquietissima, & quum pulsus singulis pulsatis duabus pulsationibus ita intermiserit, ut immobilis multo intervallo arteria maneret, pulsusque subsequentes languidi exilesque essent. Nihilominus præter omnium spem simul cum urina multa materia crassa pituitosa excreta, nulla alia observata vacuatione, aut judicio a natura facto. Sed hujusmodi casus raro fiunt, suntque in arte medendi veluti monstra. Sunt vero plerisque juvenum ejusmodi pulsus intermittentes exitiales, quod in juvenibus maximum recessum a statu salubri declarent, idque propterea, quod juvenes ob validum virium robur nonnisi a fortissima causa in talem affectum incidunt, indicio enim nobis sunt, naturam magna humorum multitudine aggravari, quos curatione sanari maxime est difficile, quum fortissima causa morbifica ægerrime tolli possit, veluti levis causa facili negotio tollitur, a qua senes ob invalidum facultatis robur facilius juvenibus in morbum labuntur, qui etiam ob id facilius (quod facilius levis quam fortis causa adimatur) sanantur. Ex intermittentibus etiam, qui subsequentes motus si-

ve pulsus anteriori habent debiliores, apprime sunt perniciales, tametsi arteria in ipsis minus, quam sit unius pulsus intervallum, conquiescat. Ex ipsis facultatem magis ac magis debilitari nobis indicatur. Hisque pulsibus myuri maxime comparantur, quod ipsi semper magis ac magis diminuantur, ex quo & ipsi creduntur perniciales, ipsorumque maxime myuri deficientes, sive intermittentes, quippe qui eo usque decrescunt, quoad immobilis arteria remaneat, veluti qui ad imperfectam venerunt immobilitatem, quippe myuri deficientes appellati, & qui ab arteria reddita immobili denuo pulsare incipiunt, minus sunt timendi, modo signa alia meliora una illuceant. Quidam etiam observantur, qui ex natura hos pulsus vel etiam recte valentes habeant, ex quo caute Medici ad judicandum agere debent, ne decipiantur: exitiosissimi quoque sunt, languidissimi, minimi, tardissimi, atque rarissimi, de quibus Galen. *in lib. 2. de præsag. ex pulsibus* ita scripsit: *Est autem eorum pulsuum ingens frigiditas causa generandorum, quæ occupet vel corpus cordis, vel spiritum, vel sanguinem, quem continet ejus sinus, vel partem aliquam vicinam. Atque si corpus ipsum cordis teneat ingens frigiditas, ita languidissimos reddit pulsus, & tardissimos, & minimos, ut maxime hæc viget. Quæ vero proficiscetur ex parte alia, raritatem longius, quam cetera, quæ diximus, genera a natura avertit.* Itaque quidam in illis sunt, quum pulsus habeant non longe minores justo, at tardiores languidioresque, tamen e vestigio pereunt. Mors autem tum minus potest declinari, quum teneat frigiditas corpus ipsum cordis. Repentina porro & in altera differentia fit. At moriuntur priores illi inter dormiendum potius, ut jam non amplius expergiscantur, alteri hi quum illo modo, tum etiam inter loquendum nonnulli eorum, ut imperitis commode videantur habere, subito, ut qui animo deficiuntur, exspirant. Quorum quibusdam simul prorupit sudor, aliquibus non prorupit. Quamobrem ex iis apparet, raros pulsus, multoque magis rariores, simulque minores, languidioresque, exitiales utique esse. Sed age dicamus, cur pulsus sæpius in moribundis sanis similes appareant. Ex quibus Medici plane decipiantur, necesse est.

C A P. V.

Cur pulsus in quibusdam febribus exitiosis appareant aliquando recte valentium similes?

SÆpius fit, ut in ægrotis, malignis morbis laborantibus, pulsus ita sanorum similes observentur, ut non raro vel etiam doctissimi Medici decipiantur; non minusque urinæ, quum boni coloris, tum substantiæ, tum etiam in quibus laudabilia contenta resideant, in exitiosis morbis apparent: quæ artis medicæ ignaris mira, seu monstra in natura, videntur, quum tamen hæc docti Medici, quibus rerum causæ non sunt ignotæ, non admirentur. Nunc de pulsibus agemus, & quomodo, etsi bene valentium similes ac optimi appareant, futurum exitium significent, dicemus. De urinis

vero,

Pulsus in exitiosis morbis unde aliquando recte valentium similes. Febrium pestiferarum distinctio.

vero, quum hic de his loquendi non sit locus, postea suis locis agemus. Sed modo rem ipsam de pulsibus dicamus. Hujusmodi pulsuum observatio non in omnibus morbis fieri solet, sed in malignissimis tantum, & præsertim in febribus pestilentibus, neque in omnibus: Gal. *in lib. 3. de præsag. ex pulsib. cap.* 3. ait, hujusmodi pulsus in pestiferis febribus observari, quas hecticas pestilentes Medici vocant, quod æquales, exterius obscuræ, sine ulla alteratione, calore quidem exili appareant, ex quo ægrotantes se febre vexari neque putent. Distinguuntur etiam pestiferæ febres in ephemeras, putridas, atque hecticas. Ephemeras vocant, quæ ephemerarum modo invadunt, atque cordis spiritibus corruptis generantur; putridæ quoque putrefactis humoribus cordis fiunt, ab ephemeris maxime distinguuntur ex eo, quod putridæ putredinis signis non careant, nam in ipsis, urinæ crudæ, tenues, turbidæ, subjugales, cum contentis aliquando crassis malis apparent: in ipsis quoque aliquando exanthemata apparent, aliquando tumores. In ephemeris vero, quæ spatio unius diei interimunt, aut saltem tribus ad plus, nullum putredinis in humoribus signum apparet. Gal. itaque vult in hecticis quum pulsus tum urinas bonas videri, propterea quod aut arteriæ sint corde frigidiores, aut quod temperamentorum in corde sit pugnantia, de illa ita scribit: *Quocirca contingit aliquando, ut arteria, quæ frigida est, sed a corde calefit, nec parvum pulsum, qui frigidus est, edat, nec magnum, qui calidus, sed inter utrumque medium, qui moderatus est, & naturalis. Et celeritate etiam moderata pulsus erit horum affectuum, itemque & vehementia moderata*. Pugnantia vero temperamenta in corde hos facere posse non est mirum, siquidem, ut ait Galen. aliquando cordis corpus æquo sit frigidius, & humores, seu substantia contenta in ventriculis calidior, quod forte fit in pestiferis febribus, ubi ingens putredo cordis corpus affecit, ex quo calore fere exstincto redditus corpus cordis frigidius, quum humores tamen contenti inflammati sint, aut aliquando contra, quippe ubi humores æquo sint frigidiores, & cordis corpus calidius, quovis horum modorum contingit fieri pulsus moderatos & fere naturales, de quibus Gal. ita scripsit: *Qui sane affectus vel optimos Medicos fallunt, quod nunc quoque in maxima pestilentia accidit. Quidam inde ab initio ad finem usque, alii per totum morbum, probum pulsum habebant, qui perparum deflexisset de natura, qui quidem præter ceteros perierunt*. Animadvertimusque eos primis statim diebus & pestilentia laborare, & pessime affectos esse ex acredine caloris, atque ipsa caloris specie, denique quod pulsus, parum præter naturam immutati, iis in eo statu perpetuo maneant; nam in speciem præcipue hecticarum, quas vocant, febrium incidunt hujusmodi pulsus. Si qui essent inter ægrotos, qui se negarent febricitare, his febris, occupato ipso cordis corpore, plane erat confirmata, & ut ita dicam, in habitu. Demum tertiam causam pulsuum moderatorum in pestiferis quibusdam & exitiosis morbis, ita expressit: *Quod vero in sermone præterivimus, ubi aer, quem spirando attrahimus, infectus putredine sit, ac putredo corpus cordis attigerit, illi pulsus fiunt*. Nec jam quicquam habet admirationis, si eos pulsus, quos

meme-

memoravimus, tali affecti peste habeant, ob pestilentem respirationem; nec si omnino morituri sint: atque propter hasce causas in febribus, vel etiam letiferi pulsus recte valentium similes observari solent.

C A P. VI.

De prædictione ex respiratione, quidque primo ipsa sit, atque quot ipsius differentiæ observentur?

VAriarum in ægrotis respirationum observationem ad prædictionem nedum utilem esse, sed quinimmo multum necessariam, neminem latere, certe scio: sed ex ipsa firmiorem quoque quam ex pulsibus haberi in morbis prædictionem, non paucis visum est, ac vel etiam esse certiorem, quod pulsus facile a qualibet etiam causa extrinseca mutantur, hinc Medici, si alterationes extrinsecus pulsibus illatas incaute perspectas habuerint, sæpe decipiantur. Hinc Hippoc. nulla, vel saltem pauca, de pulsibus scripsisse, non paucis est persuasum. De respiratione vero, quod ab ipsa certiorem ad prognosin notitiam Medici assequi possint, satis accurate multa nobis tradidisse, & varias non minus in multis ægrotis (ut apud ipsum in Epidemiis legitur) spirationum differentias ad prognosis judicium adnotasse. Quare de hac quoque ad prædicendi rationem accurate nobis in præsentia est agendum. Sed antequam de prædictione a respirationibus agamus, primo quid ipsa sit respiratio, quæque ipsius sint differentiæ, atque causæ, cognoscamus. Quid vero sit non æque omnes sentiunt. Asclepiades respirationem esse animæ generationem affirmavit. Praxagoræ vero animæ dici corroborationem placuit. Sed Philistion, & Diocles caloris innati esse ventilationem, & refrigerationem voluerunt. Ex Hippocrat. rectius caloris nutritionem atque refrigerationem. Porro hi, cujus tantum gratia respiratio fiat, enarrant. Nos vero dicemus respirationem nihil quidem aliud esse, quam pulmonum pectorisque sensibilem motum, quo pulmones dilatantur, ac comprimuntur. Ex quo duplex apparet, primo inspiratio quippe & expiratio. Atque his duabus respirationibus duplex quies, sive ut Galeno placuit, duæ cessationes æque respondent, una scilicet, quæ est ante dilatationem, at post ipsam altera, quæ ante quoque compressionem est. Dilatatione enim frigidus aer inspiratur, quo sane innati caloris (si Galeno *de libro causis respirat.* credimus) symmetria conservatur, animalisque spiritus substantia nutritur. Galenus scripsit *in primo libro de respirat. differ. cap. 5.* respirationem calori, qui circa cor est, esse utilem, ac pulsus calori, qui per totum animal est dispersus: hic quidem a pulsibus refrigeratur, veluti cordis calor a respiratione. Exspiratione vero fumosum halituosumve excrementum a corde expellitur. Ceterum, ut recte fiat respiratio, cerebrum recte valere est necesse, utpote, quod septum transversum, thoracem, ac omnes musculos respirationi servientes facultate moveat, itemque cor, pulmonesque. Quibus quidem membris seu partibus læsis, respirationem vitiari, est necesse. Ex quibus medicinæ scriptores

Respiratio quid.

tores

tores triplicem reſpirationis cauſam faciunt, unam quidem animalem facultatem, moventem muſculos, ſeptum transverſum, pectus, pulmones, & quæ in cerebro ſedem habet; alteramque inſtrumenta reſpirationi ſervientia, prænarrata; atque tertium uſum, qui eſt innati caloris refrigeratio, ſpiritus naturalis nutritio, atque genitarum fuliginum expurgatio. Sed his præmiſſis ad reſpirationis notitiam pertinentibus, reſpirationis quoque differentias in medium afferamus. Primo itaque per reſpirationem tum inſpirationem, qua frigidum aerem attrahimus, tum exſpirationem, qua fuligines excernimus, intelligimus. Cujus quidem reſpirationis duæ in primis apparent differentiæ, quippe quædam motum reſpicientes, & quædam quietem: ad motum attinentes penes magnitudinem, parvitatem, velocitatem, tarditatem, ſpectantur, quatuorque numero exſiſtunt, quippe magna, parva, velox & tarda: ad quietem vero quæ referuntur, ſunt frequentia reſpirandi, atque raritas. Ex quibus colligamus reſpirationis differentias eſſe, magnitudinem, parvitatem, celeritatem, tarditatem, frequentiam, & raritatem, quas Galen. *in* 1. *different. reſpirat.* complexus eſt. Sunt vero hæ omnes aut in tempore motus, uti eſt velox & tarda reſpiratio, aut in quantitate diſtentionis, veluti magna, & parva, aut in quantitate contractionis, veluti eſt etiam magna, & parva, aut denique in quiete reſpirationis, quæ eſt frequentia atque raritas, atque hæ ſimplices ſunt reſpirationis differentiæ: quibus varie complicatis octo compoſitæ differentiæ depromuntur, quippe magna velox, magna tarda: parva velox, parva tarda: frequens magna, frequens parva: rara magna, & rara parva. Magnam illam dicimus reſpirationem, in qua magnam copiam aeris attrahimus, atque magnam fuliginum copiam exſpiramus, ſive expellimus, atque e contrario parvam, in qua exiguum aeris inſpiratur, & parum fuliginum genitarum exſpiratur, ſeu expellitur. Celer vero eſt, in qua parvo quidem tempore pulmones moventur, & tarda, quæ longo tempore fit. Frequens etiam ſeu denſa appellatur, cui breve eſt tempus quietis, contra cui longum eſt, rara. Addamus alias reſpirationis differentias, quarum una penes æqualitatem atque inæqualitatem accipitur, & altera penes ordinem, prout reſpirationum aliæ ſervant ordinem, & aliæ non, atque tertia penes caliditatem & frigiditatem, quod quædam calida ſit, & quædam frigida. Æquales reſpirationes illas dicimus, in quibus multarum quidem reſpirationum vel unius tantum pares differentiæ, mutuoque æquales exſiſtunt. Inæqualeſque, ubi inæquales reſpirationes obſervamus. Ordinatæ quoque hæ ſunt, quæ aliquem ordinem ſervant, atque contra, inordinatæ. Et calidæ item dicuntur reſpirationes, ut poſterius accurate intelligemus, in quibus halituoſus calidusque ſpiritus expellitur; & frigidæ, ubi frigidus. Sunt demum aliæ quoque rythmæ, & arythmæ, ideſt, quæ rythmum ſervant, & quæ non. Eæ proportionatam habent reſpirationem tempori, annis, locis, regioni, ætati atque temperiei, & ex oppoſito arythmæ. Ex quibus omnes vidimus reſpirationis differentias, quas Hippoc. quum *in lib.* 2. *pag.* 1025. tum *in* 6. *Epidemior. ſect.* 2. *text.* 8. *pag.* 1169. ubi quædam addita ſunt, *comm.* 5. *text.* 11. ita perſtrinxit, dicens; *Denſi ſpiritus, parvi, magni, rari, exit extra magnus, intro par-*

Reſpirationis differentiæ.

In tempore motus.

In æqualitate & inæqualitate.

In reſpirationibus ordinatio, & inordinatio.

In Rythmi ratione.

vus,

vus, hic quidem tardans, ille festinans, duplex intro revocatio velut super inspirantibus, calidus, frigidus.

C A P. VII.

De causis respirationis.

NUnc causas respirationis attingamus, quæ duplicis sunt differentiæ; quippe quædam communes, & quædam particularium respirationum, quæ particulares exsistunt; de communibus primo agamus, quæ ex Galeno in libro *de causis respiration.* sunt facultas voluntaria motiva, quæ organa movet respiratoria, instrumenta voluntati ac respirationi servientia, atque demum usus seu utilitas, in cujus gratiam respiratio fit. Ab his quidem causis omnis fit respiratio, ac optima ipsis nihilo a naturali statu mutatis, & vitiata vel omnibus, vel aliquibus ex ipsis a naturali statu mutatis. Ex voluntariæ quidem motivæ facultatis observatione, naturæ quum robur tum imbecillitas nobis innotescit, non minusque ab instrumentorum respirationis, & utilitatis, seu usus notitia. Sed quomodo fiat respiratio, quibusque instrumentis ad ipsam agendam facultas utatur, ac ad respirationis utilitatem, Galen. *in* 1. *lib. de differ. respiration. cap.* 4. ita docuit: *facultas quædam animalis movet thoracem, quum hoc simul pulmo movetur, ad hujus vero motus ubi distenditur, sequitur inspiratio, ubi contrahitur, exspiratio.* Demonstratum etiam ibidem est, maximam & principalissimam respirationis utilitatem esse insitæ caliditatis conservationem, jam vero & animalis spiritus nutritionem. His itaque sic habentibus, siquidem facultas, & utilitas, & unumquodque organum recte ac prospere habuerint, juxta naturæ legem animal respirat. Si vero quid ex eis vitiatum fuerit, juxta illud etiam respirationem impediri necesse est: & hæc de causis respirationis in communi. Quibus præmissis ad singularium respirationum causas attingendas declinemus, sine quibus ex respiratione quicquam certi ad prædictionem habere non possumus. Exordiamur vero a simplicissimis respirationum differentiis, & primo a magna parvaque respiratione. Magna vero respiratio, ut Galen. *in eodem libro* docuit, ab urgente fit utilitate, & parva ab utilitate exsoluta, aut ab aliquo dolore partis, moventis thoracem. Ceterum cavendum est, ne decipiamur, nimirum ut magnam illam esse respirationem credamus, in qua plurimum pectus dilatatur, sed in qua plurimus spiritus attrahitur; nam quibus vel tumor, vel angustia sine flammeo calore, spiritalibus membris insidet, in his thoracis quidem dilatatio maxima est, id vero, quod inspiratur, parum est. Aliquando etiam maxime usu urgente, sed facultate exstincta fere fit maxime thoracis dilatatio, in qua aliquando moventur scapulæ, nares, quam spirationem sublimem, & phænomenam, idest apparentem, Medici appellant. Quare prudenter se gerere debent Medici, per magnam quidem respirationem ut non magnam thoracis dilatationem intelligant, sed in qua plurimus spiritus attrahitur, & contra parvam, in qua parum spiritus suspiratur, tametsi thorax maxime dilatetur ac

Respirationis causæ communes.

Singularium respirationum causæ

Respiratio magna unde.

Velox unde. ac distendatur. Velox vero respiratio fit & ipsa ab urgente utilitate, seu a magno calore, ac facultate ei servire potente, idest, robusta, atque nullo organorum reluctante. *Tarda unde.* Tarda a contrariis fit causis, utpote a diminuta utilitate, ac virtutis imbecillitate. *Frequens unde.* Frequentem vero respirationem, aut dolorem, aut inflammationem supra septum transversum, Gal. quum *in* 1. *Epidem. comm.* 3. *text.* 18. tum *in tertio libro comm.* 3. *text.* 74. tum alibi testatum reliquit, quod ab Hippocrat. accepit, qui *in primo libro prognostic. pag.* 38. *lin.* 7. de frequenti respiratione ita habet: *Spiritus autem, qui creber est, signat dolorem aut inflammationem in regionibus, quæ supra præcordia sunt*: quæ fit a dolore frequens seu densa, ex dolore in parte affecta nobis innotescit: ab inflammatione simplici, phlogosi Græcis dicta, perinde si dixerimus a flammeo calore, cognoscitur ex eo, quod spiritus, præterquam quod densus est, etiam calidus appareat. Addamus nos densum seu frequentem reddi spiritum propter vel aliquam phlegmonem, aut humorem, aut tumorem, naturam gravantem, & angustiam inducentem, quæ quidem respiratio solet una cum stertore observari. *Rara unde.* Quæ vero longo intervallo fit, rara dicta, aut cordis refrigerationem, aut delirium significat; atque hæ sunt primarum simplicium respirationum differentiarum causæ, quibus tamen quicquam certi ad prognosticum Medicis non ostendi, Galen. *in primo de different. respirat. cap.* 22. nobis prodidit, quo loco docet, judicium fieri tantum oportere a compositis, ut possimus certum de salute ac morte ægrotantium ferre judicium. *Respirationum compositarum causæ.* De compositarum vero respirationum causis ibi ita scripsit: *Itaque ad solas illas compositas respirandi difficultates animum intendere nos oportet, in quibus simplices quidem communes sunt plurium affectionum, & ob id nihil certi indicant, conjugatæ vero aliis quibusdam ad certum ac minime fallax discrimen veniant. Magnitudo enim respirationis ipsa per se respirandi difficultas quædam est simplex, verum nullius certæ cognitionis est signum, siquidem & urgente utilitate, & læsa mente fieri solet. At vero si cum densitate consistat, ingentem vitalitatem, si cum raritate, delirium indicat. Similiter autem & parvitas, ipsa quidem per se ipsam, aut dolore afflictam aliquam particulam, aut utilitatem exsolutam ostendit. Itaque neque ipsa aliquid certi indicat. Quando vero componitur, cum densitate quidem dolorem, cum raritate vero, facultatis exsolutionem portendit. Quin etiam si ipsam densitatem per se solam aut raritatem in manus sumas, ipsarum neutram per se inveneris quicquam certi significantem, nisi hoc discrimen accedat, ut videlicet cum altera quapiam respirandi difficultatis specie copuletur. Densa enim simulque magna utilitatis augmentum indicat. Densa vero simulque parva organi alicujus, quod cum respirationibus commovetur, dolorem: ipsa etiam rara, quæ ad deliria & perfrigerationes consequitur, si quidem cum magnitudine fuerit copulata, prius ex prædictis, si vero cum parvitate, posterius indicat, & ob id sane omnium compositarum respirandi difficultatum hujusmodi conjugationes utilissimæ sunt, utpote & manifeste & constanter unamquamque affectionem indicantes. Densitas quidem cum parvitate, dolorem, cum magnitudine vero, utilitatis augmen-*

tum.

tum. Raritas autem cum magnitudine, delirium; cum parvitate, facultatis exsolutionem notat. Hactenus Gal. de simplicium compositarumque respirationum causis. Nunc ad æquales, ordinatas, & inæquales, & inordinatas descendamus, ipsarumque causas spectemus. Æquales enim, & ordinatæ respirationes fiunt a facultate vitali recte valente, nulloque instrumentorum servientium respirationi vitiato, aut quovis modo læso. Veluti inæquales inordinatæque contrariis a causis efficiuntur. Non secus quam & pulsus inæquales inordinatosque fieri diximus. Quarum quidem respirationum eadem est generatio, ut Gal. *in eod. lib. de differ. respir. cap.* 17. hisce verbis tradidit: *Visum est autem aliquando, raro tamen, non alteram tantum, sed ambas totius respirationis partes in uno & eodem homine ita habere, & maxime hoc fieri, quum humorum copia in asperis arteriis coacervata hominem suffocet ex pleuritide perniciosa, aut peripneumonia non expurgata, aut suppuratione istic consistente, ita ut in hac parte respiratio cum pulsibus conveniat. Monstratum est, & in illis propter obturationes organorum, compressionesque, & omnino coarctationes inæqualitatem fieri.* Hoc idem etiam clarius scripsit *cap.* 19. ita dicens: *Quare omnium inæqualitatum, tum quæ secundum unam actionem, tum quæ circa plures ex ordine consistunt, aut asperarum arteriarum coarctatio, aut thoracis musculorum aberrans motus, aut facultatis ipsam efficientis debilitas, causa fiet.* Ab iisdem ipsis causis & inordinatæ respirationes, sed ab aliis etiam quippe convulsis musculis, moventibus thoracem; cujusmodi esse videntur luctuosæ suppurationes appellatæ, Gal. *in 6. Aphor.* 54. docente. Rythmum etiam respirationes quæ servant probam, continuitatem naturalis caloris significant, veluti rythmum non servantes fiunt a coloris corrupta seu vitiata symmetria: Calidæ omnes respirationes a calore maxime aucto oriuntur, veluti a spiritu frigido exspirato illum admodum defecisse, exilemque effectum esse declarant quippe frigidæ respirationes. De his Hipp. *in Prognost. p.* 38. *lin.* 10. *text.* 24. *Qui vero frigidus de naso, & ore exspiratur, admodum exitialis jam est*, quod emortuam facultatem, seu calorem exstinctum, denotat. Sed caute est agendum, ne per respirationem frigidam intelligamus parvam & raram, cum & ipsa insiti caloris refrigerationem significet, sed exspirationem frigidam: atque ita de calida, ubi ex ore & nare calidum exspiratur, & non, quæ magna & frequens est, tametsi calida & ipsa, quod magnum calorem denotet, dici possit, non tamen actu calida est, de qua Hipp. & Gal. intelligunt. Sed jam satis circa respirationum causas versati sumus, nunc de prædictione ab ipsis petenda scribamus.

CAP. VIII.

Quid bene, & male, spirare in morbis significet?

Bene ac recte secundum naturam ægrotis spirare ad salutem prædicendam perpetuo magni momenti esse, neminem latere, arbitror. Hipp. *in* 1. *Pro-* *Bene spirare in morbis quid significet.*

Prognost. p. 38. lin. 11. text. 25. ita de hoc scripsit: *Spirationis autem facilitatem existimari oportet perquam magnam vim habere ad salutem in omnibus morbis acutis, qui in quadraginta diebus judicantur.* Neque immerito quidem, quum, Galen. ita *in comment.* docente, *bona respiratio thoracem, cor, pulmones, septum transversum, pleuram membranam, & denique omnes partes servientes respirationi recte valere demonstret: neque enim fieri potest, aliquo ipsorum membrorum respirationi servientium læso, ut ægroti naturaliter respirent.* Ex quo merito quoque Gal. bonam respirationem *in lib. 1. de Crisib.* inter bona signa recensuit. Ceterum, ut a respiratione bona quicquam certi judicemus, duo alia quoque signa attendere debebimus quippe pulsus prævalidos, atque ægrotos recte se habere ad omnia, quæ illis offeruntur. Hæc enim tria signa, simul observata, quippe ægrotos recte ac secundum naturam respirare, bene se habere ad ea, quæ illis offeruntur, atque demum ubi pulsus satis robusti apparent, magni momenti esse ad salutem prædicendam, Gal. *in 3. lib. Epidem.* memoriæ prodidit. Hisque hæc signa, vel etiam in moribundis, salutis spem indicasse, non raro vidimus. Quare recte spirare in omnibus acutis morbis, bonum est, atque contra, malum; quod necessario significetur, aliquod organum respirationi destinatum non recte valere: non tamen exitium hoc solum signum exprimere potest, sed una cum aliis exitialibus, omniumque certissimum exitium præsagit, si una ægrotus cibum abhorreat, non sitiat, tametsi lingua prærarida maximeque exusta sit, cum pessimis excrementis, pulsusque prælanguescant, satis tuto ex his mors præsagiri poterit. Quare respiratio mala, semper mala est, tametsi non semper in acutis morbis letalis; pessima vero, ubi cum pessimo aliquo signo apparet, & plus si cum multis. De quibus Hippoc. *in 4. lib. Aphoris. 50.* ait: *In febre non intermittente, si spiritus difficultas acciderit, & desipientia, letale est.* Ceterum dicet Lector, quales malæ respirationes exsistunt? Cui has esse respondebimus, quippe magnam raram, parvam frequentem, quam in moribundis Hipp. consuevit dicere brevispiram, spiritum exilem, spiritum imminutum: pessimæ quoque sunt, quæ cum strepitu thoracis spectantur, veluti quomodo hi respirant, qui ex submersione spirant, hæque obscuræ, stertorosæ, interruptæque dicuntur, de quibus Hipp. *in eod. lib. Aphor. 68.* scribit: *In febribus spiritus offendens, malum; convulsionem enim significat.* Per quem spiritum offendentem, Gal. auctore in ejus Aph. comm. intelligit spiritum, qui medio sui interruptus substiterit; luctuosæ itidem respirationes pessimæ haberi debent, quod Hippocr. *in 6. lib. Aphorism. 54.* nos docuit. Omnium pessimæ, quæque in moribundis observantur, sunt frigidæ, quippe quum ex naribus ac ore frigidum exspiratur: demum sublimes, obscuræ, urgentes, quem spiritum *in lib. 2. coac. præsag. text. 260.* ita expressit, dicens: *Pessimus autem morti propinquus, extendens, urgens, & obscurus*: quibus verbis intelligit, primo spiritum sublimem & phænomenon, seu apparentem appellatum, in quo pectus maxime distenditur, atque aliquando scapulæ, & pinnæ narium nasi moventur, quod vero inspiratur, ita parum est, ut vix sensu percipiatur, densissimum tamen est propter urgentissimam caliditatem: atque hæ sunt malæ respirationes, de quarum quidem

Male spirare in morbis quid significet.

Respirationes quanam malæ.

dem Prognostico sigillatim a nobis erit agendum, ut accuratius ab ipsis singulis prædictionem assequi quisque studiosus possit.

CAP. IX.

Quid respiratio magna velox, magna tarda, parva velox, parva tarda, & magna frequens, magna rara, in morbis significet?

MAgna & velox respiratio, quamquam in corporibus, ut Galen. scribit *in lib.* 1. *de difficult. respir. cap.* 20. plurimum fuliginosorum excrementorum adesse declarat, facultatem tamen integram esse, viribusque potentem, nullumque organum ex respiratoriis vitiatum denotat, siquidem magna simulque velox fit, si utilitas urget, & organa sint promta, & facultas integram sanitatem servet, similiter autem, & magnam simulque tardam in delirantibus fieri, nuper ostendimus, sic & parvam ac velocem, quibus est congregatum fumosum excrementum, & dolet simul aliqua particula, quæ circa respirationem movetur, aut quæpiam inflammatio; ut Hippocrat. 1. *Prognostic. pag.* 38. *lin.* 7. *text.* 24. & Galen. *in* 3. *Epidem. comm.* 3. *tex.* 74. de Pythione *Lib.* 3. *Epidem. pag.* 1098. *Ægr.* 3. qui super Herculis fanum, docent, parvam simulque tardam iis fieri, quibus nullum fumosum excrementum est coacervatum, cum dolore, ut dictum est, alicujus organi ex respiratoriis, aut inflammatione: hæ duæ differentiæ respirationis cum malis signis plus duabus prioribus sunt timendæ, quod facultatem prælanguidam, aut exsolutam, aut denique partem quampiam thoracem moventem dolere, denotent. Magna & velox respiratio plurimum fuliginum, & incendii, sed cum facultate integra, & forti significat. Quæ vero simul & tarda melior est, quum ipsa ad recte valentem plus accedat, integramque & fortem facultatem, sine calore multo & absque fumosis excrementis. Hæ omnes cum aliis signis erunt a Medicis spectandæ, & ex ipsis simulque cum aliis, quæ illuxerint, judicium deliberari. Sed ad magnas simul frequentes respirationes, & ad magnas simul & raras declinemus, quum ab ipsis præsagiendi ratio magis illuceat. Magna respiratio, & simul frequens ea est, in qua plurimus spiritus trahitur, & calidus, & fervens ex ore & naribus efflatur. Quæque fit aut, uti docet Hippoc. *in* 1. *Prognostic. text.* 24. (*Vide loc. modo allegat.*) quod aliqua pars ex respiratoriis seu thoracis inflammationem aut dolorem patitur. Cujusmodi sunt cor, septum transversum, pulmones, aut pleura membrana, aut musculi etiam thoracis: nam hæ partes dolentes, ac inflammatæ, quod non, ut opus est, dilatentur, spiritum frequentem seu densum fieri necesse est. Signant vero ex magnitudine cum facultatis robore hæc fieri. In quo non levis salutis sit spes. Quæ vero cum magnitudine etiam raro fit, nobis in acutis morbis delirium subesse declarat. De quibus quidem Hippocrat. *in primo Prognosticorum pagin.* 38. *lin.* 8. *text.* 24. ita scripsit: *Qui vero spiratur magnus multoque interposito tempore, delirium indicat.* Sed quomodo

Respiratio magna velox quid in morbis significat.

Magna & tarda.

Parva & velox.

Parva & tarda.

Magna & frequens.

magnum ſpiritum intelligemus? an ubi magna thoracis fit dilatatio? nequaquam magna thoracis dilatatione magnam fieri reſpirationem obſervamus, nam, ut umquam dictum eſt, quibus vel tumor, vel anguſtia ſine flammeo calore ſpiritalibus membris inſidet, in his thoracis quædam dilatatio maxima eſt, id vero quod inſpiratur parum eſt. Ex quo magnam dicimus reſpirationem magni inſpirati aeris, atque inſpiratarum fuliginum multarum, ratione. Quod vel ipſe Hipp. expreſſiſſe viſus eſt, quum dixerit, qui vero ſpiratur magnus, quæ de ſpiritu, qui effertur, magnitudinem intelligendam denotant, minimeque de thoracis dilatatione. Addamus in differentiis reſpirationum ſublimem ac phænomenam vocatam reſpirationem, in qua maxime thorax dilatatur, parvam atque exilem eſſe, ex Gal. conſtare. Quare dicatis ſpiritum magnum & rarum delirii nobis eſſe ſignum? Gal. *in lib. 2. de difficult. reſpir.* uberiori ſermone demonſtravit hoc verum eſſe, quippe hujuſcemodi reſpirationem delirium ſignificare. Verum non exinde neceſſarium, ut omnes, qui delirant, eo modo reſpirent, fore dicamus; quando hæc fieri ſimul poſſint, quippe delirantes ut ſimul anguſtiam thoracis, vel dolorem ſentiant, vel virium languorem. Quæ omnia in ipſis quidem deliris parvum atque rarum ſpiritum efficiunt. Omnes vero, in quibus magnus & rarus fit ſpiritus, delirare non erit dubitandum. Cujuſmodi in Philiſco, Sileno, uxore Dromeadai, atque in aliis ab Hippocr. fuit obſervatum. At quid ad prognoſticum hac reſpiratione? magni ſemper ad id erit momenti, idque præſagiet, quod delirium perpetuo malum eſt, non tamen ſemper exitiale, ſed ſolummodo ubi una alia ſigna prava & letalia illuxerint, quæ cum reſpiratione in Philiſco, Sileno, uxore Dromeadai, adoleſcente Mœlibeæ phrenitico, illuxerunt. De Philiſco, Hipp. *Epid. lib.* 1. *Ægr.* 1. *pag. 966. text.* 18. ita habet: *Spiritus huic erat perpetuo quaſi revocatus, rarus & magnus. Lien in tumorem rotundum elatus erat: ſudores perpetuo frigidi, acceſſiones diebus paribus.* In hoc ſudores frigidi, ut ſuis locis demonſtrabimus, fuerunt ex ſignis exitialibus. Et de Sileno *ibidem Ægr. 2. p. 969. A primo hic ad finem uſque ſpiritum magnum habuit & rarum, & hypochondrii perpetuam palpitationem*, quæ in proceſſu fuere letalia, quippe primo inter initia urinæ nigræ cum nigro ſedimento, delirium, dejectiones pingues, ſudor capitis ſexto die, extrema frigida lividaque, atque alia, quæ cum illa reſpiratione magna ac rara, miſerum Silenum nedum delirum eſſe, ſed certe moribundum, proculdubio denotabant: & de uxore Dromeadai *Ibidem Ægr.* 11. *p.* 987. *Sexto mane riguit, cito percaluit toto corpore, ſudavit, extrema membra frigida, deliravit, ſpiritus magnus & rarus. Paullo poſt convulſiones a capite cœperunt, ſubito obiit.* De adoleſcente vero Moelibeæ *Epidem. lib. 3. Ægr. 16. p. 1117. ſpiritus rarus & magnus per intervallum. Hypochondrii contentio ſubmollis ex utriſque oblonga, perpetua cordis palpitatio, reddidit urinam oleoſam.* Sed age de aliis reſpirationum differentiis agamus, præſertimque de parvis.

Magna & rara.

CAP.

C A P. X.

Quid respiratio parva frequens, parva rara, significet?

Parvum spiritum Gal. *Epidem. comm.* 3. *text.* 74. appellat exilem, atque imminutum, atque etiam obscurum, vix enim respirare ægrotos videmus. Hujusmodi respiratio perpetuo mala est, ut quod propter caloris nativi, seu naturæ exsolutionem fiat: quæ si etiam frequens sit, ut Galen. docet eodem in loco dolorem signat, vel inflammationem supra septum transversum. Sed auctor Coacorum præsag. *Text.* 260. ait: spiritum frequentem inflammationem & dolorem in locis principibus significare. Hujusmodi respiratio in acuto morbo maxime est timenda, & plus ea etiam, si post magnam quidem respirationem fiat. Nobis sane denotat, aut naturam resolutam esse, ut dictum est, aut principem aliquam partem maxime lædi aut dolore aut inflammatione, aut utrisque simul vexari: judicium vero ex sola hac respiratione certum non erit, nisi fuerit aliis signis confirmatum. Plures enim fuere ita in acuto morbo respirantes, qui incolumes evasere. Sed ubi alia signa illuxerint prava, proculdubio ex ipsa exitium erit timendum, omniumque maxime, si e frequenti parva evaserit, qualis postremo in tabidis solet observari: frequens itaque & parva cum pravis signis, letalis est. Qualis ab Hipp. *Epidem. lib.* 4. *pag.* 131. *text.* 28. in sorore *Temenei* fuit observatus: in qua die decima sexta spiritus gracilis factus est & densus, & mortua est. Sed age de parva & rara agamus. Quæ omnium fortasse est pessima, quod naturam viribus exsolutam morbo succumbere nobis declaret. Ex quo hunc spiritum Medici frigidum merito appellant, quia summum frigus & naturæ exstinctionem ostendit, quod Galen. *in* 3. *Epidemiorum comm.* 3. *text.* 74. ita meminit: Parvum esse quemdam pariter & rarum spiritum, qui quum refrigeratur, emoritur jam vitalis facultas, & hoc symptoma esse quoddam admodum letale, hisce verbis expressit: *Hippocr. Prognost. p.* 38. *lin.* 10. *Si frigidum è naribus exspiretur, exitiale jam est admodum.* Cujusmodi fuit observatum in *Pythione*, *lib.* 3. *Epidem. Ægr.* 3. *p.* 1098. moribundo, atque in aliis, ab Hippocrate. Sed his perspectis respirationum judiciis, breviter eas omnes perstringamus respirationes, quæ in moribundis solent observari.

Respiratio parva & frequens in morbis quid significat.

Respiratio parva & rara.

C A P. XI.

De respirationibus exitialibus, quæ in moribundis fiunt.

De respiratione rara & magna, magna & frequenti, parva, frequenti & rara, quomodo aliquando exitium portendant, satis dictum est: nunc reliquum, ut exitiales adnumeremus, cujusmodi est, frigida, sublimis seu Phœnomena appellata, stertorosa, quæ cum strepitu fit, & aliquando luctuosa & interrupta. De frigida omnium exitialissima, quæ non-

Respirationes exitiales.

Respiratio frigida.

nisi in proxime moribundis attenditur, Hippocr. *in lib. 6. Epidemiorum*, *comment. 4. text. 27. pag.* 1181. ita habet: *Signa mortifera per cutem, nares, calidus vapor, si prius frigidum spiritum reddunt*: quæ melius Galen. hisce verbis expressit: *Maxime signa mortifera, per cutem calidus vapor exiens post frigidum spiritum, prius exspiratione egressum. Sed calido vapore exspirato per nares & per cutim, non in omnibus mors erit prædicenda*. De quo quidem Galen. ibidem ita scripsit: *Illis enim solis id evenire comperies, quorum mortem calidissima febris antecessit, quæ corpus ipsum totum torruit, atque ideo postremo ipsum refrigeravit*. Vitali ergo tenore, moriente jam corde, evanescente, in aliis quidem sudores syncopen inferentes proveniunt, multis scilicet humoribus pleno corpore; illis autem, qui ex præfervida febre antea exaruerunt, pro sudoribus calidus vapor tangenti tibi difflari videbitur; hinc in *Coacis præsagiis Text.* 160. merito scribitur: *letalis autem est & febrilis & fuliginosus, verum minus quam frigidus*: ex quo Medici tria mortifera solent hæc vocare, quippe febrem urentem: frigidam exspirationem cum raritate: atque tertio vaporem in cute calidum, aliquando sudorem seu madorem, qui in febribus mortem prænuntiat. Obscuram quoque respirationem, ut quando vix respirare ægroti dignoscuntur, perinde atque frigidam esse exitialem, de qua quidem, ubi de parva & rara egimus, satis dictum est. Ceterum per obscuram respirationem intelligimus eam, quæ fit, ubi vix aliquis spiritus ex ore & naribus exspiratur. Nam fieri potest, ut obscurissima sit, & tamen manifestissima omnibus appareat, ubi scapulæ, thorax, nariumque pinnæ ad spirationem moveantur, quam respirationem sublimem & phænomenam, id-est, apparentem, Medici merito appellant, tametsi paucissimus spiritus exspiretur, & hac ratione sit obscurissima. De qua *in 2. Coa. præsag. Text.* 260. scriptum est: *Pessima autem & morti propinqua, extendens, urgens, & obscura*. Sed jam de stertoroso, & qui cum strepitu fit: intelligimus autem per stertorosum spiritum, quando inter respirandum sentitur in gutture quædam veluti ebullitio, aut strepitus, nimirum stertor, hoc est, cujusmodi fit in stertentibus. Hic strepitus, seu sonus, seu ebullitio latinis, Hippocrat. vero ῥέγμος atque ῥέγξις & alias κέρχνος dicitur. In acutis morbis perpetuo ante exitium per diem, & parum plus, hic fervor gutturis in multis auditur. Indicat enim plane facultatem exstinctam, ut neque valeat a faucibus excrementa expellere; in aliis vero, pectoris morbis laborantibus, uti in pleuriticis, peripneumonicis, fit stertor ille propter angustiam, aut sputi retentionem, quum & spiratio est parva, & non raro orthopnoica, id-est, maxime difficilis. Proprium est fere omnium morientium, ut ante exitium eum fervorem, seu stertorem, patiantur; sed omnium maxime, pleuriticorum, & peripneumonicorum, suppurationumque. Quibus omnibus fervor, seu stertor ille, antequam moriantur, fit: est itaque unum ex letalibus signis. Sed accurate tamen distinguendum, quo tempore incipiat, aut in morbi principio, aut postea ingrave.

Obscura.

Stertorosa.

gravescente morbo; nam si exitiosum est, numquam apparet prius que alia illuxerint signa exitialia. Cujusmodi visum fuit in *Antiphonis filio* pleuritico, *Epidem. lib.* 7. *text.* 28. *p.* 1217. atque in *Menone* pleuritico. De Menone enim pleuritico Hippoc. *in lib.* 7. *Epid.* text. 47. *p.* 1220. habet: *Die decimasexta, spiritus jam stertorosus, sudor circa frontem & cervicem, raro ad pectus, extrema & frons moderate perseverabant frigida, saltatio vero venarum circa tempora detinebat, Somni comatosi & nocte & die postremis temporibus.* Quare stertorosus spiritus in morbis acutis plerumque est pernicialis, omniumque certissimum, ubi signa letalia simul, aut antea, illuxerint, cujusmodi ab Hippoc. in *Menone* pleuritico fuit observatum; in quo præter alia signa, sudor circa frontem & cervicem apparuit, quem Hippoc. *in Prognost. p.* 38. *lin.* 21. letalem in acutis morbis esse affirmavit, & extremorum perseverans frigiditas, quo nihil perniciosius. In principio vero pleuritidis & peripneumoniæ, & febris (ut vocant) catharralis, quæ catharrum sequitur, vel una cum ipso fit, aliquando ob excrementorum multitudinem, seu (ut dicunt) ob catharri defluentis ad fauces atque ad pectus copiam, non letaliter stertunt; non secus quam asthmatici & orthopnoici multi, qui postea humore aut excreto, aut resoluto, liberantur. Ceterum in his stertorem non letalem a letali distinguemus, quod hic nedum incipiat, sed indies magis morbo quippe augescente augeatur, & magis sentiatur. Hic enim prorsus letalis est, neque aliquo letalium signorum carebit. Ille vero, quum in principio stertere incipiunt, & paullo post augescente morbo, aut humore multo per tussim excreto, aut ab igneo calore febris consumto, stertor amplius non accenditur, & fit ex multitudine humorum, neque admodum timendus stertor ille est, præsertim ubi ex ratione desierit. Verum ille, qui in principio, licet ex multitudine catarrhi, factus non cessat, sed indies magis augetur, pernicialis utique est, quod naturam multitudine humorum gravatam, & oppressam ita esse, ut nequeat excernere excrementa, & quasi exinde suffocari, nobis certo significet. Cujusmodi in *uxore Polemarchi* Hipp., ut *ex lib.* 5. *Epid. Text.* 62. *pag.* 1156. colligitur, vidit, de qua ait: *Circa quintam genu dolor, tumor sinistri, & circa cor videbatur aliquid esse collectum, & respirabat, ut qui ex submersione respirant, & ex pectore substrepebat. Quæ obiit die septima. Antiphonis* itidem *filium* suppuratum Hipp. *in* 7. *Epid. text.* 28. *pag.* 1217. scripsit, cum stertore obiisse. Cui addamus, quod Hippoc. *in* 1. *Prorrhet.* 25. scripsit: *Spiritusque in aphonia veluti his, qui strangulantur, promtus, perniciosus.* Atque hæc de stertorosa respiratione, quam *regmon* & *cerchmon* quoque aliqui appellant. Nunc de sublimi, atque phænomena, seu apparente appellata, quæ nonnisi in moribundis quoque apparet. Vocant hunc spiritum alii sublimem, alii phænomenon, scilicet apparentem, alii promtum, aliique perperam magnam respirationem dicunt, quod thoracem maxime dilatari & moveri observemus. De qua Gal. *in* 1. *Prorrhet.* ita habet: *Strangulantur jure optimo, quoniam aeris copia non fit*; estque ipsi consuetudo, ut talem spiritum Phænomenum, idest, apparentem, dicat. Videntur autem omnes talem inspirationem habentes scapulas movere *Sublimis atq; phænomena.*

totas, ita, ut per vestimenta motio conspicue appareat, tamquam valide ipsi superioribus thoracis partibus operentur; μετεώρον itaque, apparentem, at sublimem spiritum vocavit, quoniam, qui ita respirant, altiores sublimioresque thoracis partes movere videantur, addidit hujus respirationis caussas, ita dicens: *Potest sane respiratio hujusmodi fieri & propter respirationi delegatorum instrumentorum angustiam, & ob affectum nervorum principium. Quod si læsum fuerit, magnam efficere respirationem, recte Hippocratem existimare, ostendimus; rectius dixisset, non magnam respirationem, sed magnam thoracis dilatationem, ex quo decepti quidam hanc falso magnam respirationem appellant, etsi in hac parum exspiretur.* Addamus nedum hanc Galenum, & Hippocratem dicere sublimem respirationem, sed vel etiam, quando, & pinnæ, seu alæ narium musculique circa scapulas manifeste moventur, quæ respiratio fit in acutis morbis propter virium absolutam infirmitatem, aut prostrationem. De qua respiratione Galen. *in lib. 3. Epidem. text.* 24. ait dicens: *Equidem illas eum respirare puto significare summis naribus, qui respirando narium pinnas movent, siquidem multos nos ægros sic vidimus spirare, ut eas in exspirando contraherent, inspirando vero dilatarent.* Quod quidem incidit iis, qui ab angina suffocantur, vel a peripneumonia vel suppuratione, præterea iis, qui infirma sunt facultate, idque fiebat, quod ex arteriæ inflammatione præclusum esset viæ spatium, nec jam spiritus attractio posset in pulmonem fieri, & propterea compelluntur, ut, qui ita suspirant, continue omnique thorace peragant respirationem, contenduntque etiam qui suffocantur exsurgere, & toto thorace extremum aerem magna vi attrahere; ex quo forte etiam Hipp. spiritum sublimem vocavit, quod sublime ægri velint se erigere, atque hæc sublimis respiratio anginosis, pneumonicis, suppuratis; atque has habet caussas. In aliis vero morbis acutis, in quibus ægri non suffocantur propter angustiam instrumentorum, respirationi destinatorum summis naribus respirare aliam causam habet, quam Gal. *in* 1. *de diffic. respir. cap.* 23. sic habet: *Quod si quis ipsius respiratoriæ facultatis ægrotantis, atque in communi, omnis facultatis animalis, propria signa habere velit, & maxime perfrigeratum is alarum nasi motum habebit, & omnium musculorum circa scapulas actionem & coacervatam thoracis collapsionem.* Quando enim hæc debilius, quam convenit, movetur, circa inspirationem quidem spiritus ductum juvant alæ nasi, externum aerem etiam ipsum simul attrahentes eodem modo, quo per os aliquid attrahere volentes, labia contrahimus; rursus vero circa exspirationes coacervata fit thoracis collapsio, non paullatim demissio. Quare ex iis statuamus respirationem sublimem, quomodocumque fit, perpetuo letalem esse, aut quod summam instrumentorum respiratoriorum angustiam, ex qua natura suffocetur, aut virium seu naturæ absolutissimam infirmitatem ac exstinctionem denotet. Ex quo nonnisi in moribundis apparent. Verum exitialia alia signa, antea aut simul aut postea apparentia maxime confirmantur, quum ea respiratio numquam sine aliquo signorum exitialium appareat. Hanc intelligens etiam auctor. 2. *Coac. præs. sect.* 2. *text.* 260. dixit: *Pessima autem & morti propinqua, extendens, urgens, obscu-*

obscura. Diximus tamen, etsi solum hoc signum mortem certam significet, perpetuo ipsum alia exitialia concomitari. Uti in *uxore Olympiadis* Hipp. vidit, de qua *in lib. 7. Epid. text. 49. pag.* 1221. ita habet: *Oculi tristes, spiritus sublimis per nares trahebatur, color pravus, sudor circa pedes & crura, quum jam circa mortem esset*. Non minus & in *Aristocrate* moribundo hæc visa sunt, de quo Hipp. 7. *Epid. text.* 52. *pag.* 1222. paullo post sic scripsit: *Ad noctem spiritus sublimis est factus, sudor exiguus circa frontem, infernæ partes frigidæ, anxius*. Addamus respirationem luctuosam, sed parvam & raram, quæ ex exitialibus quoque est respirationibus, ut ex Hippoc. *in 6. Aph.* 54. ita legitur: *In acutis passionibus, quæ cum febre sunt, luctuosa suspiria, malum*: eodem modo & interrupta, exitialis est, quæ forte eadem est cum luctuosa. Quod & Gal. nuper propositi aphorismi commentario affirmare videtur, quum dicat: *Infantes sæpe videntur, quo plorant, tempore inspirantes, inspiratione interrupta, stante interim thorace, deinde rursus id quod deest, adjiciente*: accidit hoc nonnumquam, ut ait Gal., potentia fatigata, nonnumquam ex duritie instrumentorum, nonnumquam vero ambabus causis simul convenientibus, sed & aliquando propter aliquam musculorum pectoris similem convulsioni dispositionem. Quæ vero in febre acuta fit, luctuosa & interrupta respiratio, alias causas habet, ut Galen. placuit, quippe aut duritiem instrumentorum, vel virium imbecillitatem, vel convulsioni similem dispositionem; quicquid vero horum in causa sit, pravum est, si in morbo acuto contingat; maxime perniciosum, si cum virium languore ægri ita spirant. Sed hujusmodi respiratio etiam una exilis est, & duritiem quoque aut dispositionem convulsioni similem habet in acutis ardentibusque febribus, & perpetuum prava dicitur. Non minus quam convulsiones, siccatis partibus nervosis ab ea causa, exitiosas merito esse antea monstraverimus. De qua spiratione Hippoc. *in lib.* 4. *Aph.* 68. dixit: *In febribus spiritus offendens, malum. Convulsionem enim significat*: quæ a siccitatibus in calidissimis morbis concitatæ, curabiles non sunt. Ex quo etiam letales esse in morbis acutis superius nobis fuit demonstratum. Ut vero ex ipsis recte de futuro morborum exitu prædicere queamus, alia signa quum antea, tum simul posteaque conspecta, erunt consulenda, quorum nulla si prava erunt, ad perniciem judicium pendebit. Atque hæc sunt, quæ ex vitalis facultatis actionibus, ad morborum prognosin depromta conducunt. Nunc idem ex naturalis facultatis actionibus eodem modo perscrutabimur.

Luctuosa.

CAP. XII.

Quæ a naturalis facultatis cognitione ad intelligendam præsagii rationem sit utilitas?

AD naturalis facultatis robur, impotentiamque cognoscendam nunc etiam declinemus, quum ipsa ceteris aliis ad prædicendi rationem non minus sit utilis. Aliæ quidem facultates, animalis quippe ac vitalis, a natu-

rali videntur procedere; quum ipsa materiam cordi cerebroque subministret; a qua vitales in corde, animales in cerebro, vocati spiritus generantur. Præterea excrementorum in ægrotis corporibus, plurimum ad præsagii rationem facientium, causa ad naturalem facultatem maxime attinet: itaque de hac ipsa quidem facultate, nostro quippe ordine servato, accuratius in præsentia est agendum. Quod ut probe fiat, videndum primo est istius facultatis robur ac impotentia, ex quibus nobis innotescat. Scimus vero ipsius vim a variis facultatum operibus, quæ propriis actionibus obeuntur, cognosci. Tres sunt actiones præcipuæ facultatis naturalis, ut Galeno visum est *in libro naturalium facult.* quippe *generativa*, *augmentativa*, & denique *nutritiva*. De hac magni interest, ut ad prædictionem assequendam agamus; de aliis vero duabus nequaquam, quum ad institutum nostrum parum, aut nihil faciant. Ad nutritionem itaque corporum, partiumque ipsarum agendam omnium quatuor naturalium actionum, quippe *attractricis*, *retentricis*, *concoctricis* seu *alteratricis*, atque demum *expultricis*, opera requiritur, seu istarum omnium operatione nutritio omnis in corpore perficitur. Proinde ex ipsarum operatione apparet, seu cognoscitur, quanta in ipsis sit vis, aut impotentia, aut exstinctio, vel denique vitium. Ex quo naturalem facultatem, aut viribus potentem, aut vitiatam, aut aliquo pacto deficientem, aut denique prorsus collapsam & exstinctam, cognoscimus. Quæ cognitio, quantum ad prædictionem salutis & exitii in morbis, Medicis conducat, ex iis, quæ superioribus libris dicta sunt, liquido cuique nostrum constabit. Sed age, rem ipsam aggrediamur, ab appetentia ciborum & potus in ægrotis principium facientes.

Naturalis facultatis robur & impotentia unde innotescit.

CAP. XIII.

De appetentiæ symptomatis ad prædicendi rationem.

NAtura, ut docuit Gal. *in primo lib. de symptom. caus. Cap.* 7. animalibus alimenti penuriæ sensum est impertita, ut ipso ad cibum potumque proritata in tempore expleantur: vocaturque ejusmodi implendi desiderium, *appetentia*, quæ a penuriæ sensu ortum habet, quum scilicet venæ ab ipso ventriculo veluti emulgentes sugentesque aliud trahunt, non ferens autem eum suctum ventriculus, sed veluti offensæ medelam cibum comparat, quippe venæ hoc pacto ad objectos cibos convertuntur, atque ex his nutrimentum trahunt. Fitque post cibi consumtionem, ut venæ simul ad cibos se convertant, & ventriculus ex iis, quantum prius in venis collectum est, in seipsum trahat. Duplex vero dicitur appetentia, quippe cibi una, quæ *fames* appellatur, altera potus, *sitis* & ipsa vocata. Cibi vero appetentia alimenti, sitis humoris fit inopia. Dividitur quoque appetentia utraque in eam, quæ est naturalis, ac in non naturalem. Illa perpetuo ex alimenti penuriæ sensu excitatur, innaturalis vero est, quæ præter naturæ fit desiderium. Cujus quidem symptomata, auctore *Galeno in lib. de different. symptom. Cap.* 4. vel

Appetentia duplex.

Appetentiæ innaturalis symptomata.

4. vel in actionibus non obitis, vel male obitis consistunt; in non obitis aut quum prorsus non appetunt, aut parum & pauca quidem. In male obitis sunt immoderatæ appetentiæ, & ubi quicquam vitiosum appetunt. Ex quibus fit, ut quidam nedum nullos cibos appetant, sed quinimmo, ut quosvis cibos ita abhorreant, & odio habeant, ut mori malint, quam cibum aliquem assumere, quod Gal. *in lib. 3. Epidem. Com. 3. in text.* 58. multis contigisse, tradidit. Aliquando non ex toto appetitu privantur, quod detegit aliquis cibus, quem ipsi non abhorrent. Nihil vero appetentiæ adesse, vel ex eo scimus, quum ægri prorsus omni careant appetitu, quicquamque nequeunt imaginari, quo appetitus excitetur: de quibus Hippoc. *in eodem lib. Epidemior. lib. 3. sect. 2. Ægr. 6. pag.* 1074. de virgine *Euryanactis* filia moribunda scripsit: *Quosvis cibos toto hoc tempore fastidivit, neque appetivit quicquam. Non sitiit, & nihil effatu dignum bibebat.* In similem vero inappetentiam veniunt ægroti, aut, ut *Galen.* docuit *in 3. Epidem. com.* 1. *text.* 11. quando os ventriculi ab aliqua humorum aliena qualitate afficitur, aut propter insignem plethoram, seu plenitudinem, ex qua nulla in ventriculo fit consumtio, neque sensus suctus ullius in ipso sentitur, aut denique, quod in acutis morbis plerumque evenit, propter ipsius facultatis exstinctionem, cujus erat in secunda valetudine munus, indigentiam alimenti sentire. Ceterum nos interstinguere debebimus veram exstinctionem facultatis, quæ sæpe in delirantibus quibusdam observatur, qui quosvis cibos etsi abhorrere videantur, tamen id ex delirio, non ex facultate diminuta fit. Quemadmodum ii, qui etsi intensissimum calorem sentiant, quo maxime sitiunt, tamen potum non postulant. Quam rem Galen. *in eodem tertio Epid. Com.* 1. *text.* 11. ita expressit, dicens: *Nam, quoniam sitiunt, nec potum appetunt quidem in morbis, vel propter delirium non sentiunt, quæ patiuntur, aut propter exstinctionem naturalis in ventriculo facultatis, si id citra delirium habeant, facultatem relinquetur eorum naturalem exstingui.* Vitiatur vero appetentia cibi & potus quum in quantitate tum in qualitate. In quantitate vitium appetentiæ inesse cognoscitur, quum ægroti plus quam ipsis conveniat appetunt, quippe qui copiosius, quam ferat ventriculi facultas, cupiunt, atque devorant, idque aut ex humore frigido, aut ex frigiditate ventriculi fieri, Galen. *in lib. 6. Epidem.* nobis tradidit, qua ratione frigus appetentiam augere dixit. Ex quo frigidiorum ventriculorum proprium esse Galen. *in libr. artis medicin.* docuit ut plus appetant, quam concoquere possint; idem & de potu, quum immoderatius potui indulgent præ multo febrili incendio, aut ex humore salso, aut bilioso, os ventriculi occupante. In qualitate etiam ciborum & potuum vitiatam habere appetentiam dicuntur, qui alienam quum in cibo, tum in potu, qualitatem desiderant, & appetunt, ut quædam uterum gerentes mulieres propterea sunt, quæ carbones, aliæ terram, aliæ calcem, & aliæ lunæ flores avidissime appetant & esitent: quidam vinum ardentius, quod in multis pleuriticis observari solet: ex quo vini desiderio plures, vel etiam mulierculæ, ægroti pleuritici esse suspicantur, alii libentius aquam, quidam omnia calida, alii actu frigida, exposcunt. De harum vero vitiatarum

Appetentia cibi & potus, quomodo vitiatur.

tarum

tarum appetentiarum caufis Gal. *in primo lib. de sympt. cauf.* perbelle ita scripsit: *Vitiosæ appetentiæ, quæ in quantitate modum excedunt, vocanturque a quibusdam caninæ, tum exsistunt, vel quum acidus quispiam vitiosus succus ventriculum mordet, vel totum corpus immodico digestu inops alimenti redditur vitiosum; namque succus, qui frigidus est, similem suctui morsum infert, appetentiam vero proritat naturalis affectus similitudine, alimenti at non potus desiderium excitat propter frigus, at vitioso succo, qui salsus & biliosus sit, ventrem mordente, potio magis quam cibus appetitur.* Hinc merito Hipp. quoque *in 6. Epidem. Com. 4. text. 18. p.* 1180. dixit: *Aqua edax*, quasi caninæ appetentiæ frigiditatem pro una caussarum indicarit. Et *in lib. 2. Aphor. Aph. 21.* dixit, *Famen thorexis solvit*, hoc, Galeno docente, vini potio, quasi illius appetentiæ medelam esse expresserit. Sitis quoque augetur, aut ex calore immoderato, cujusmodi fit in ardentibus febribus, aut ex siccitate, quæ præcipua sitis est causa, ex quo ubi corpora plurimum exsiccantur, plurimum sitiunt, qualem Galen. *in primo de symptom. cauf.* quibusdam epota aqua marina contigisse vidit. Sed age ad optimæ appetentiæ in morbis jam prognosticum veniamus.

C A P. XIV.

Quid cibi & potus optima appetentia in morbis significet.

PRius consideremus, quid optima appetentia in morbis ostendat, & mox de non obita & vitiata agemus. Maxime utile nobis erit supponi, ægrotos rectius agere, quum actiones omnes utriusque facultatis recte, perinde ac in optima valetudine esse solent, obeant. Scimus enim, urinas, dejectionesque optimas esse, si fuerint similes iis, quæ antea per sanitatem excernebantur. Eodem quoque modo bona erit in ægrotis illa quum cibi tum potus appetentia, quæ ad bene valentium appetentiam accidit, eique maxime est similis. Ægrotos vero bene se habere ad ea, quæ ipsis offeruntur, perpetuo bonum, recte enim facultatem naturalem exinde valere, non minusque & ventriculum. Itaque ægrotos integram habere appetentiam, bonum est, omniumque maxime in morbis diuturnis, ut docuit Gal. *in libr. 7. Aphorism.* a quibus qui sunt evasuri, vehementem appetentiam solent habere. Ceterum distincte cognoscenda erit optima appetentia, quum sæpius in ipsa judicanda plures decipiantur, vitiatam ac exitialem bonam putantes. Bona autem est, quæ naturalis est, quæque fit a causa naturali, quippe a penuriæ sensu: quandoque ægroti videntur bene appetere, ipsorumque creditur appetentia optima, propterea quod cibum avide appetant, & assumant, quæ tamen in multis moribundis sæpius observatur, aut propter vitiosum humorem, quod minus malum est, ad os ventriculi defluxum, quippe frigidum & acidum, aut, quod summe est perniciosum, ubi natura a morbo maxime est resoluta a nimia substantiæ corporis digestione. Hinc plures, priusquam moriantur, cibum avide po-

Appetentia cibi & potus quænam bona.

de postulant, ac assumunt. Potus vero appetitus, etsi bonus censetur, qui benevalenti est similis, & moderatus seu temperatus, nihilominus in quibusdam optima erit censenda sitis, nimirum in æstuosis ardentibusque morbis, in quibus non sitire, ut posterius dicemus, perpetuo malum, & quandoque mortale, ubi scilicet linguam ægroti habuerint præaridam, squalidam, & nigram, in his melius est, ut multum sitiant, sicut etiam optimum est, ut febris exterius appareat, in primis quum urinæ coloratiores spectentur. Veluti in iisdem morbis excrementa discoloratiora spectari, & ægros non sitire, summe est exitiosum; quod aut ex delirio fit, aut quia naturalis facultas exstinguitur. Non sitire vero in iis perpetuo malum, sed hujus signi perniciem alia exitialia signa tunc conspecta declarabunt. Intensissimam tamen sitim numquam utilem fore ægrotis, addimus, quæ viscera interna ardentissimo incendio uri declarat; aut maximam siccitatem; aut ex utraque simul, de qua Gal. *in primo, de caus. sympt.* ait: *Inexplebili vero novimus cruciari siti, ex qua etiam tum eum, qui viperam comederat*, (erat autem fortasse dipsas) *tum messores, qui vetus vinum usque ad ebrietatem, non minus eum, qui pertinaciter sustinere sitim sibi imperaverat. Ad hæc alii in navigio, quum deficeret eis aqua dulcis, quorum qui ausi sunt marinam bibere, quum immodice supra ceteros sitirent, & alvi fluxum haberent, nec id sine morsu vehementi & celerius quam alii perierunt.* Sed age agamus de abolita quum cibi tum potus appetentia.

C A P. XV.

Quid in morbis ciborum appetentia prorsus sublata significet?

Ciborum sublatam appetentiam perpetuo malam, omniumque pessimam esse, quæ prorsus, periit, ratum est. Hæc in iis, qui recte valent, gravissimum morbum minatur, quod aut ab insigni plethora, aut cacochymia fiat, quippe natura multitudine excrementorum aggravata. In iis qui ægrotant, letalis primo in morbis longis, quod significet naturam a morbo consumtam iri, priusquam morbum superare queat: de qua inappetentia Gal. *in libro 6. Aphorismorum Aph. 6.* ait: *Fastidium cibi per seipsum pravum est signum in morbis diuturnis, nam in iis, qui a talibus morbis sunt evasuri, contrarius affectus solet accidere, vehemens scilicet ciborum appetentia.* Idem fere Hippocrates scripsit *in sexto Aporismorum, Aph. 3.* dicens: *In difficultatibus intestinorum cibi fastidium, malum, & cum febre pejus*; in longis difficultatibus intestinorum quum hic casus, ait Galen. evenerit, mortificationem quamdam ipsi jam advenisse ventriculo compatiendi ratione significat, ex qua omnino interiit appetentia, opus ad vitam necessarium. In morbis quoque acutis cibi fastidium, perpetuo malum, omniumque maxime quum prorsus appetentia fuerit exstincta. De qua Hippocr. de *Euryanactis filia in tertio Epidemiorum sect. 2. Ægr. 6. pag.* 1074. ait: *Quosvis cibos toto hoc tempore fastidivit, neque*

Appetentia ciborum sublata perpetuo mala in morbis.

que appetivit quicquam. Hujusmodi fieri inappetentiam, docuit Gal. *in 3. Epidemior. Com. 3. tex.* 11. aut ore ventriculi, ab aliqua humorum qualitate affecto, aut ab ipsius facultatis exstinctione, cujus erant in secunda valetudine munera indigentiam sentire, & quæ sunt se curatura appetere. De hac Hippocr *in 1. Epidem. comment. primo, text. 30. pag. 940. lin. ult.* de tabidis in Epidemica constitutione mortuis, ait: *cibos quosvis perpetuo fastidiebant, non sitiebant.*

Inappetentiæ exitialia signa. Hanc inappetentiam notant alia signa letalia, & quod perpetua sit, quando & si quidam quosvis cibos fastidiant, tamen non semper: addamus inappetentiam summe exitialem, ubi ægroti maxime oderint quosvis cibos. Narrat Gal. *in 3. Epid. Com. 3. in text.* 58. se quosdam vidisse in quadam pestilenti constitutione, qui mori maluerunt, quam cibum aliquem assumere. Quidam tamen, ut Galen. ait, fortiores quippe, qui vim sibi ipsis afferentes cibum oblatum assumserunt, superstites fuerunt. Sed præterquam quod ciborum fastidium & odium in acutis morbis perpetuo sit per se solum satis efficax signum ad exitium prædicendum, tamen simul alia signa perniciosa, aut una, ante, aut postea conspecta aderunt. De quibus *in Coacis præsagiis text.* 67. legitur: *Quibus vero fastidia cibi accedunt, & sudores cum bono faciei colore, & liquida alvo, aut dolore cordis, hi peripneumonicorum aut pulmonariorum more intereunt, posteaquam longius ægrotaverint*. Et *in 3. Epid. sect. 1. Ægr. 2. p. 1063. Com. 3. text.* 5. de Hermocrate moribundo ait: *Vigesimo perpetuo a cibo abhorrebat, omnino mente constabat, loqui non valebat, lingua inaruit, non sitiebat, obdormiscebat aliquantisper, comatosus periit vigesimo septimo*. Idem fere visum est & in *Euryanactis filia* virgine, (*Vide locum supra allegat.*) quæ quicquam gustare non sustinebat, de qua ait: *Quosvis cibos toto hoc tempore fastidivit, neque appetivit quicquam: neque sitiit, etsi acri & calida destillatione vexaretur*; quibus Gal. auctore *in lib. 1. de symptom. causis*, siticulosos fieri ægrotos, observatur. Idem in Pario *Lib. 3. Epid. Ægr. 1. Sect. 3. p.* 1093. observasse scripsit, atque non minus in muliere, quæ apud frigidam aquam decumbebat *Lib. 3. Epid. Sect. 3. Ægr. 2. p.* 1096. De qua: *Tertio a partu die, febre correpta est acuta, horrida, multo tamen ante partum febriculosa decubuerat, cibumque fastidierat. Quarto cibum fastidiebat*: Et paullo post: *Ceterum ad cibos averso animo se habuit*: Et demum ait: *Hæc perpetuo cibum fastidierat, animo linquebat*, quæ & ipsa obiit. Ex quibus ægrotantium exemplis confirmamus, quæ diximus, quippe ægrotos quosvis cibos in acutis fastidire & abhorrere, exitiale esse signum, cujus quidem perniciosam naturam confirmare solent prava alia signa, quæ aut ante, aut una cum illa inappetentia, aut quæ postea illuxerant; cujusmodi sunt, alvus fluida, sudores mali, vomitus virulenti, æruginosi, nigri, urinæ nigræ, turbidæ non clarescentes, claræ, albæ, perspicuæ, deliria, vigiliæ, lethargicæ passiones atque alia hujusmodi omnia, quæ numquam bona sed plerumque letalia exsistunt, atque ita ex inappetentia ciborum in morbis prognosticum judicabimus. Nunc quid potus quoque sublatum & exstinctum desiderium ægrotis portendat, consideremus, præmisso in primis sermone de intensa siti.

CAP.

C A P. XVI.

Quid sitis intensa in acutis morbis significet?

QUum dixerimus superius, ægrotos in acutis ardentibusque febribus sitire, ratione fieri, qui morbis quippe calidioribus atque siccis confli-ctentur. Quando multo pejus, uti paullo post dicemus, sit, hos ægrotos siti carere, non secusque esse, quam urinis discoloratioribus, ardente febre homines vexari. Quare bonum est, (quod omnia præstat ex ratione fieri) ut calidis morbis affecti sitiant. Immoderatius vero eosdem sitire numquam bonum, quod interna viscera incendio intensissimo flagrare denotat, sed plerumque malum est & periculosum, quod morbi vim prævalidam expugnatuque difficillimam nobis denotet, cui facile natura languidior facta succumbat. Ex quo tuto proferre istud possumus, quippe immoderatam sitim, quod maximum morbum significat perpetuo esse timendam in acutis morbis: sed pessimam & exitialem illam, quæ aut sequitur signa pessima, aut una cum ipsa appareant, vel denique postea. Certum enim exitium proculdubio portendet. Ex sola vero siti nedum in acutis, sed vel etiam in aliis, licebit judicium præsagii desumere, quum ipsa nonnisi morbi maximi sit nota. De qua Hipp. *in* 1. *libr. Epid. Com.* 2. *p.* 954. *lin.* 8. *text.* 75. ita scripsit: *At quum febres inciperent, annuntiabant, quibus exitium impenderet. Siquidem statim ab initio febris acuta invadebat, a qua parum supperrigebant, insomnes erant, graviter angebantur, sitibundi, fastidiosi.* Qualis fuit observata in *Philisco, lib.* 1. *Epid. Ægr.* 1. *p.* 966. de quo Hipp. ait: *Tertio mane ad meridiem usque febre visus est liber, sub crepusculum autem acuta febris invasit una cum sudore, sitibundus, lingua inaruit, nigras urinas reddidit*, quæ sitis cum nigris urinis atque aliis morbum exitialem, quippe, quem natura minime posset vincere, denotabat. Similem quoque sitim Hippoc. in *Pythione*, qui supra Herculis fanum decumbebat, observavit, de quo 3. *Epidem. com.* 3. *text.* 18. *Ægr.* 3. *p.* 1098. ait: *Magnus cœpit rigor, febris acuta, lingua inaruit, sitibundus erat, & biliosus, non dormivit, urinæ nigræ, suspensio sublimis non subsidebat*, quam sitim usque ad diem quintam habuit, additis aliis signis perniciosis, quippe frigore partium extremarum, aphonia, seu mutitate. Quare sitim intensam, una cum aliis pravis signis, pessimam esse dicimus. Cujusmodi forte fuit, quam *uxor Ermoptolemi*, passa fuit, de qua Hipp. *in lib.* 7. *Epid. com.* 3. *pag.* 1212. *Text.* 13. habet: *Tremores autem in manibus fiebant, & caput concutiebat, & oculorum intuitus pravi, & sitis fortis, & quum potasset, rursum petebat, & rapiebat, ac largiter bibebat, avellere autem non poterant, lingua sicca & manus ambas in os ferens manducabat, quum esset tremula.* Non dissimilis fuit, quæ in *Aristocrate, eodem lib. p.* 1222. *text.* 52. qui ex pestifero carbone quatuor diebus obiit siticulosus. Quare colligamus sitim in acutis morbis immoderatam numquam bonam, sæpe malam, & cum signis aliis malis pessimam & exitialem.

Sitis immoderata quid in morbis acutis notat.

CAP.

CAP. XVII.

Quid sitis sublata, seu non sitire in morbis, significet?

QUid sitis in morbis significet, dictum est. Nunc contrario modo se habentes ægrotos, quippe non sitientes, vel absque siti esse, quid in morbis prænuntiet, cognoscendum est. Perpetuo in morbis ægrotos moderate sitire, bonum erit, atque ex ratione sitire & multum & parum, prout natura morbi, aut calidioris aut minus calidi postulat. Numquam tamen, ut dictum est, in morbis intensa siti assiduaque ægros vexari, bonum erit; veluti pessimum est ac summe exitiale, eosdem, si calido & sicco morbo conflictentur, prorsus potus desiderii esse expertes, sitique omnino carere, & præsertim, qui antea sitiebant, si absque ratione sitis illa tollatur. De qua Auctor Prorrheticorum *Lib.* I. 57. hoc expressit, dicens: *Sitis, quæ non ex ratione in acutis morbis solvitur, mala est.* Gal. *in comm.* hujus rei rationem docens ita scripsit: *Quum igitur neque per vomitum, neque per sudorem, neque per dejectionem, neque etiam per abscessum judicatorium solvi sitim contingat, non quod affectio sedata fuerit, sed quod sensus elanguerit, id si fiat, signum bonum non est, quod & si, & lingua sic manente, urinisque crudis exsistentibus, sitis tollatur, certius adhuc malitiam affectionis dignoveris, atque adhuc si Medicus nihil tum refrigerantium, tum humectantium exterius adhibuerit; quandoquidem talia in acutis morbis magis sitim non tollere, sed mitigare nata sint: prorsus autem in acutis morbis malum, si sitis perfecte tollatur.* Ex quibus Galeni verbis, liquido satis cuique constabit, in morbis acutis pessimum esse, si sitis non ex ratione, quod est, ubi nulla optima præcesserit vacuatio aut purgatio, crudoque morbo exsistente, tollitur: omnium vero maxime exitiosum erit non sitire, si exitialia symptomata una apparuerint. De qua quidem exstincta siti, Gal. *in primo lib. Epid. Com.* 2. *text.* 75. hæc addidit: *Huc accessit ad cumulum aliud signum exitiosum, quod quum antea æstuassent, amplius non sitirent, atqui quando, qui antea siti flagrarent, postea essent a siti liberi, horum duorum sit necesse est alterutrum, aut morbi solutio, aut virtutis exstinctio, ita ut præsentia mala amplius non sentiant. At non contingit a morbis his vindicari, siquidem exitialia erant symptomata.* Non sitiunt vero ægroti in morbis acutis, aut propter humorem frigidum & humidum, ad ventriculum ex capite distillantem, ex quo merito Hipp. *Aphor. Sect. IV.* 5. dicebat, qui tussiunt, non esse admodum siticulosos, quod in his pituita ex capite ad ventriculum distillans sitim tollat; quæ carentia sitis in nonnullis pleuriticis & peripneumonicis observatur, in quibus ab hoc signo quicquam certi ad prognosticum habere nequimus. Sed hos ab ea causa non sitientes ab aliis distinguet lingua non sicca & arida sed humecta, & mollis ex pituita humectante ipsam. Secundo non sitiunt in morbis calidissimis, vel etiam æstuantes ægroti, aut propterea quod deliran-

Sitis sublata absque ratione in morbis acutis mala.

Sitis unde tollitur in morbis acutis.

tes

tes, quæ patiantur, ut Gal. *in 3. Epid. com. 3. text.* 44. docet, non intelligant, aut quod facultas ſtomachi appetitrix exſtinguatur, aut propter utramque cauſam. De phreniticis auctor *prorrhet. in lib.* 1. *Text.* 16. ait: *Phrenitici modico utentes potu, ſtrepitum tentantes, tremorem incurrunt.* Et Galen. de his *in comm. Prorſus item βραχυπόται ſunt phrenitici, ideſt, bibendi deſiderium his exiguum eſt, quamquam affectionem habeant calidam & ſiccam, ita ut & linguam præ multa ſiccitate aſperam habeant.* Sed docuit nos Hippocrat. mentem his ægrotare *in eo Aphoriſmo, Sect.* 2. *Aphoriſm.* 6. qui ita habet: *Quicumque parte aliqua corporis dolent, atque ut plurimum dolorem non ſentiunt, his mens ægrotat.* Ex quo merito de phreniticis *in* 3. *Epidemior. ſect.* 3. *pag.* 1085. dixit: *Sane hi nihil ſitiebant.* Cujuſmodi fuiſſe ait *Mœlibeæ* adoleſcentem phreniticum *in eodem lib. pag.* 1117. *Ægrot.* 16. prodidit. In his vero non ſitire, grave eſt, & ſi cum ſignis pravis, exitiale; tamen ab hoc tantum ſigno quicquam certi non haberi poteſt, niſi alia, ut dixi, adjunxerimus ſymptomata prava. Nam plures ſunt, qui, etſi delirent, potum non petant, tamen ſanantur. Hique ſunt quorum neque delirium ita magnum eſt, neque alia exitialia affuerint ſymptomata, atque multo facilius, ſi lingua neque arida ſit. In quibus vero nedum præarida, ſed maxime nigra & ſqualida, ſumme exitioſum erit non ſitire, maximum enim morbum adeſſe denotat, quo ægri laborant, naturamque ferme ſuperatam. Quibus vero abſque delirio in morbo calidiſſimo, linguaque præarida & adauſta exſiſtente, adeſt hæc carentia ſitis, proculdubio exitium portenditur, quum exinde facultatem exſtingui, ac eſſe exſtinctam, nobis demonſtretur; omniumque maxime, quum prius ſitierint, abſque ratione ſiti carere incipiunt, exſtingui enim facultatem certo ſignificatur. Neque abs re hoc dicimus, quando naturam exſtingui a morbo fieri non poſſit, ut plura alia exitialia non etiam ſpectentur. Uti *Eraſino* contigit, de quo Hippocr. *in* 1. *lib. Epidem. comment.* 3. *pag.* 984. *Ægrot.* 8. hæc habet: *Habebat hic febrem cum perpetuo ſudore, hypochondria ſublimia contenta cum dolore, urinæ nigræ, ſuſpenſiones continebant rotundas, non ſubſidebant: lingua præarida, non valde erat ſitibundus*: & de Hermocr. *in* 3. *Epidem. comment.* 1. *pag.* 1062. *Ægrot.* 2. *Lingua ititio adauſta fuit, ſtatim obſurduit, ſomnum non habuit, ſitibundus non admodum*: Et paullo poſt: *Vigeſimo perpetuo a cibo abhorrebat, omnino mente conſtabat, loqui non valebat, lingua inaruit, non ſitiebat, obdormiſcebat aliquantiſper comatoſus.* Idemque & in *Euryanactis filia virgine Eodem libr. pag.* 1073. *Ægrot.* 6. obſervavit. Ex quibus colligamus, perpetuo non ſitire ægrotos in acutis morbis, malum eſſe, modo ſine ratione ſitis in ipſis tollatur. Ex ratione vero ſitis ſublata, minime mala, ſed optima eſt, qualis fuit viſa in eo, qui in *Dealcis* horto decumbebat, ſanato, qui quum pluries in eo morbo fuerit ſitibundus & delirans, poſtea ex ratione ſublato morbo amplius non ſitiit, de quo Hippocrat. *in* 3. *Epidemior. comment.* 1. *pag.* 1067. *Ægr.* 3. ita habet: *Vigeſimo dormivit, plane mente conſtabat,*

Sitis quando ex ratione tolli dicitur.

bat , sudavit , liber erat a febre , non sitiebat . Hic plures crises habuit , quæ antequam fierent , sitiebat , lingua inarescebat , delirabat , & postea allevabatur , sitisque diminuebatur , & hoc est sitim ex ratione minui , & tolli . Cum signis vero aliis pravis , pessimum & mortiferum est non sitire . Quæ nobis sufficiant de prædictione ex non sitire in morbis acutis .

FINIS QUARTI LIBRI.

PRO-

PROSPERI ALPINI MAROSTICENSIS,

Philosophi & Medici in Gymnasio Patavino Medicamentorum simplicium Professoris ordinarii,

DE PRÆSAGIENDA VITA & MORTE ÆGROTANTIUM,

LIBER QUINTUS.

CAP. I.

De partibus corporis, quarum observatio facit ad prædicendi rationem.

E partibus corporis, quarum observatio facit ad prædicendi rationem, quum ex appetentia docuerimus, quomodo de morborum exitu sit præsagiendum, nunc ex nutritione idem faciendum: quam maxime enim istud nobis indicabit quum totius corporis, tum singularum partium accurata inspectio ac observatio. Habitum etenim, temperamentum, atque colorem eæ partes ex nutritiva facultate, aut recte, aut male dispositum habent. Ex quo, ut dictum est, quum totius, tum partium singularum varii habitus, temperamenta, colores, figuræ, atque alia, quæ ad prædictionem a Medicis observantur, ad naturalem quidem facultatem pertinebunt, quatenus ex ipsa aut sana, aut male affecta prodeant, aut quatenus hujus facultatis, sed potissimum nutritivæ, robur ac debilitatem nobis ipsa denotare possunt. Quare ab inspectione externarum corporis partium salutis, exitiique futuri judicium nunc quoque indagabimus. At priusquam hoc agamus, cognoscendæ sunt partes eæ, quarum inspectio ad prædictionem maxime facit. Primum universi corporis inspectio, an scilicet ipsum naturalem quum habitum tum colorem, tum calorem habeat; an gracilius, aut crassius, aut felle suffusum: post corpus, faciem spectabimus, mox sigillatim oculos, maxillas, nasum, os, labia, dentes, fauces, linguam, pectus, dorsum, hypochondria, jecur, lienem, te-

Partium corporis observatio quid ad præsagium in morbis facit.

stes, adenes, extrema, atque partes, in quibus tumores ac abscessus fiunt. Caput enim universum in ardentibus febribus, in phthisicis suppuratis, gracillimum spectatur; in iis vero, quibus calor naturalis in hepate maxime resolvitur, corpora intumescere observamus, ut in cachecticis atque hydropicis. Facies vero, oculi, tempora, maxillæ, nasus, os, lingua, dentes, aures, in acutis morbis plurimum lucis addunt, ad vitam aut exitium prævidendum, veluti fauces, cervix, collum, pectus, in anginosis, pleuriticis, peripneumonicisque utilissime spectari solent. Hypochondria itidem, ac denique extrema, maxime possunt futuri præsagii rationem illustrare. Sed age, hæc jam aggrediamur.

C A P. II.

Quid corpus bene valenti simile, & dissimile in morbis prænuntiet?

Corporis ægroti habitus quinam optimus.

Corpus ægrotum simile naturali seu recte valenti habitu, colore, caloreque, optimum est, atque eo laudabilius, quo similius, quod in morbis necesse sit corpora pati, aut quidem extenuari, gracilescere, contabescereque a morbo consumente & corrumpente partes corporis carnosas, aut, ut scripsit Gal. calore nativo debilitato, qui non extendi ad extremas corporis partes queat, sed in visceribus solis exiguus observetur. Ex quo tantum sanguinis aut spiritus non affluat, quantum antea affluebat. Hinc cessare seu minui nutritionem. Quamobrem in omnibus morbis, sed præsertim in acutis, bonum est, corpora habitu, colore, caloreque recte valentibus spectari similia. Verum ex hoc tantum signo prognostici judicium non erit attendendum, sed si una alia omnia conspecta quum symptomata, tum signa, idem confirmarint. Optimum tamen est, non parumque ad spem sanitatis concipiendam faciens, ut dictum est, corpora habitu, colore, atque calore recte valentibus esse prorsus similia. Quemadmodum dissimilia spectari, etsi non magnum malum sit, quod omnes, qui ægrotant, necessario habitu, colore, caloreque mutentur, tamen numquam bonum. Pessimumque in principio acutorum morborum est, corpus extenuatum ac maxime contabescens videri, vultusque præsertim seu facies, quod facilius ipsa aliis partibus mutetur. Ceterum, ut ordinatim in prædictione hac ex habitu corporis, colore, atque calore cognoscenda procedamus, primo videndum erit quid squalidus, siccus, excarnis, ac tabidus in morbis præsagiat. Mox ex mutato ipsius quum colore, tum calore, idem perscrutabimur.

Quinam pessimus.

CAP.

CAP. III.

Quid in morbis corporis emaciatio, seu extenuatio, & quid ejusdem partes tumefieri, significet?

Corporis emaciatio quid in morbis significat.

IN morbis quandoque corpora extenuari, gracilescere, atque in tumorem attolli observamus, quæ habitus cognitio ad prædictionem magni momenti, atque usus est. Proinde primo quid corporum habitus gracilis, squalidus, tabescensque significet in morbis, dicemus, & mox de opposito quippe tumescente: corpora vero gracilescere & contabescere, ob innutritionem, quam Græci *atrophiam* vocant, cuique liquido constat, ex quo hunc affectum Græci *atrophiam*, etiam nostri innutritionem, merito appellarunt; in qua, teste Galen. *in libro quarto, cap. 13. de sanit. tuenda*, corpora ex alimento fructum non sentiunt. Quod fit alteratricis virtutis imbecillitate, attrahente vi infirma, aut excretrice immoderatius mota. De hac Hippocr. *in secundo Aphorismorum, Aph. 8.* ait: *Si quis a morbo cibum assumens non corroboretur, pluri alimento corpus uti significat: quod si non assumenti cibum hoc accidat, scire oportet, quod indigeat evacuatione.* Et postea *Aphor. 31. Section. 2.* quum dixit: *Ejus qui ex ægritudine bene cibatur nihil proficere corpus, malum*: atque hæc est *atrophia*, seu innutritio, quæ potius in corporibus spectatur, quæ aut non febricitant, aut febre leni, sed diutina teneantur. Quamobrem in morbis longis & diutinis, etsi proprium sit corpora emaciata, atque excarnea videri, tamen si morbo declinante, nihil, etsi cibum assumant, reficiantur, malum est, quod plerumque humorum plenitudinem, atque exinde recidivam, prædicit. Sed in hecticis, phthisicis, peripneumonicis, corpora numquam carne repleri & restitui, pessimum est: a sputo sanguinis, ubi orta febre leni, sed assidua, corpora contabescunt, numquamque habitum carnosum recipiunt, exitiale est. Hocque est, quod in suspectis ad phthisin omnes Medici suspectum quam maxime habent, quippe febre continua laborare, ipsorumque gracilitatem ac extenuationem non emendari, atque mutari. Qui etiam febribus ardentibus diu vexati maxime emaciantur, ad marasmodes febres accedentes, insanabiles redduntur. Quare tabescentiam in corporibus, seu gracilitatem, seu extenuationem in pleuriticis, peripneumonicis non recte purgatis per sputa tussi ejecta numquam emendari, letale est, phthisicosque evasisse nobis sunt indicio. Sed age, agamus de extenuatione in acutis morbis, & per initia in corporibus observata. Quæ sane ad prædictionem magni momenti esset solet. De qua Hippocrat. *in 2. libr. Aphorismorum*, 28. ita habet: *Febricitantium non omnino leviter permanere corpus, & nihil minui; vel etiam plusquam ratio postulat contabescere, malum. Hoc siquidem virium imbecillitatem, illud morbi diuturnitatem significat.* Hippocrates, & Galenus in commento voluit, eam, quæ est cum ratione, extenuationem, signum esse imbecillitatis.

N 2 Cum

Cum ratione vero est, ut febres magnæ & intensæ citius corpora extenuent, sicut & morbi diuturni idem faciunt, omniumque facillime puerorum, atque decrepitorum. Hæc enim, test. Gal. propter potentiæ imbecillitatem, illa propter temperamentum calidum & humidum, quo multum defluunt, & cito extenuantur. Addamus & regiones ac anni tempora calida & sicca. Quare cum ratione hæc extenuantur: non minusque etiam, si præcesserit multum sanguinis profluvium, aut sudores multi, urinæ copiosæ, vomitus aut alvi profluvium, aut longa inedia, vigiliæ, animi curæ, addit Galen. corporis raritatem humorumque tenuitatem, causam esse, cur cito & multum corpora difflentur & extenuentur. Hæc itaque omnia corpora consumunt, atque extenuant, quorum extenuatio quicquam certi non ostendit ad futuram prædictionem. Sed in initiis morborum, nulla illarum externarum causarum præcedente in corporibus frigidis, siccis, in hieme, frigidaque cæli constitutione, in ætate vigente, atque in corporibus crassiorum humorum, densioris cutis, pessimum est subito extenuari corpora. Quam rem Galen. *in commento hujus Aphorismi* ita ex Hippocrat. *Lib.* 2. *Aphor.* 28. expressit, hujus rei causam reddens: habet enim: *Febricitantium non omnino leviter permanere corpus, & nihil imminui, vel plusquam ratio postulat, contabescere, malum.* Nam permanere ex cutis spissitudine accidit, & crassitudine humorum, & propterea longitudo morbi significatur. Ceterum ex omnibus corporis partibus prima est facies, quæ extenuetur in morbis acutis, quoniam calor acris instar flammæ sursum ascendens, absumit parvas carunculas, cartilaginibus & ossibus incumbentes, atque in facie evidentius ea macies apparet, quod ipsa minus carnis habeat. Quam Hippocr. *in* 4. *prognost. pagin.* 36. *lin.* 30. ita expressit: *Fuerit autem hujusmodi nasus acutus, cavi oculi, tempora adstricta, aures frigidæ, contractæque & fibræ eorum versæ, & item cutis circa frontem dura, intenta, arida. Color totius viridis aut niger.* Hæc in hecticis & phthisicis maxime extenuatis apparet. Hanc vero faciem intra biduum aut triduum ita extenuatam, quam vulgus medicorum *Hippocraticam* vocare solet, pessimam esse, si nulla extrinseca causa præcesserit, quippe nulla insignis vacuatio aut sanguinis, aut per sudores, aut per alvum, aut denique per urinas; nulla etiam vigilia, nulla inedia, nullaque animi cura, non in pueris & senibus decrepitis, qui facile vel etiam levi causa resolvantur, sed in corporibus adultis, spissi habitus, omniumque maxime in frigidis & siccis, in hieme, constitutione frigida & humida, & simili cælo. In his itaque faciem ita extenuatam spectari, summe est perniciosum. Gal. enim ait *in commento*, fieri hujusmodi affectiones ob aliquam causam consumentem, & corrumpentem partes animalium carnosas, aut ob debilitatem nativi caloris, qui non insuper extendi in extremas corporis partes queat, sed in visceribus solis exiguus observetur, ex quo tantum sanguinis, aut spiritus, ad extremas corporis partes non affluat, quantum antea affluebat. Quare ex morbo, humidum nativum statim, aut calore præintenso resolvente, aut præ malignitate corrumpente; nativoque calore a morbi vi statim lan-

Facies cur ex omnibus corporis partibus prima extenuatur in morbis acutis.

Facies extenuata quando pessima in acutis morbis.

languescente, aut reddito imbecillo, fit hæc in facie extenuatio: si itaque non ex ratione, quippe ubi nulla inedia, nulla vigilia, nullaque animi cura præcesserit, hujusmodi facies ita conspecta, exitialis erit; quod Hipp. *Prognostic. p. 37. lin. 1. & seq.* expressit hisce verbis: *Si igitur per initia morbi talis fuerit vultus, necdum scrutari aliis signis possibile sit, interrogare oportet, num vigilaverit homo, an alvus resoluta admodum fuerit, an fame affectus, & si quid horum comprobet, minori cum periculo est: judicantur vero talia per diem & noctem, si ob has causas talis fuerit vultus, si vero nullum horum dixerit, neque prædicto tempore destiterit, exitiosum est.* Quo pacto vero quis possit cognoscere absque eo, quod interroget ægrotum, num homo vigilarit, num fame affectus sit, aut aliquam immodicam vacuationem purgationemque passus sit, hisce profecto verbis *in Comm.* docet Gal. dicens: *Quapropter licebit statim aspicienti hominem definire vehementem exstitisse insomniam: etenim videbis oculos ejus admodum squalidos.* Qui vero propter evidentes & immodicas vacuationes, perinde ac propter insomniam, tales redduntur; porro videbis palpebras resurgere difficulter, & item talem habere formulam in connivendo, atque etiam & instabiles haberi, quales per somnum obstupidum, (ita enim *coma* interpretor,) exsistunt: quin etiam ubi nunc primum tibi appareat æger, tum vero nullo pacto, quum inspexeris, talia signa, atque ea, quæ ex pulsu percipiuntur, aliquam indicabunt dijudicationem: per immodicas enim excretiones servabit aliquod adhuc (quamquam exiguum sit) indicium formulæ significans eas, per insomniam vero chordulæ extentæ speciem referet. At si propter inopiam dumtaxat in talem vultus venerit affectionem, ex dictis indiciis neutra adsunt, neque insomniæ, neque excretiones, & ob eam rem potius ex accidentibus, quam ex propriis signis, in illis præsagire conveniet, propter inopiam alimenti deductum esse eum in talem affectionem, & adhuc magis, quoties febris proprietatem caloris discutientis, exquisita ratione consideranti tibi, nequaquam importet. Ex quibus quisque perdoctus poterit cognoscere, quibus vultus fuerit aut propter vigiliam, aut inediam, aut propter evidentem & immodicam evacuationem, extenuatus. Quare in acutis morbis per initia, absque aliqua causarum extrinsecarum, faciem extenuatam spectari, exitiale est. In Chronicis vero aliquibus, veluti in hecticis, idest, consumtis, phthisicisque, nedum facies ossea fere redditur, sed universum corpus excarne, squalidum & siccum redditur. Sed age etiam, quid corpora tumida in morbis fieri significet, consideremus. Inflari enim ac tumescere corpus, numquam bonum: in morbis enim acutis tumescit facies, aut propter sanguinem in vasis, qui venas distendit, sanguinisque plenitudinem, ac vapores, unde etiam totius corporis gravitas exsistit, ut in synochis febribus; vel propter inflammationem cum humoris affluxu, ut in parotidibus; denique propter cruditatem vaporosam, refrigerato hepate, ac vitiata sanguificatione, ut in pituitosis febribus, & leucophlegmatia, seu anasarca hydrope. Ex primis duabus causis tumefieri non usque adeo malum est, neque ex hac quicquam certi ad

Facies unde cognoscitur mutata a vigilia, absq; eo, quod interrogetur æger. Ut ab immodicis evacuationibus, vel ab inedia.

Corpora tumida in morbis quid significant & unde.

prædictionem habetur; veluti postrema causa, quippe a crasso vapore, hepate quum refrigerato, tum vitiata sanguificatione, cutim distendente, non raro exitium prænoscitur. Qua ratione ait auctor Coacorum præsagiorum *in* 4. *Coacor. præs. Text.* 139. lethargicos esse subtumidos, ipsisque genas inflari. Non minus etiam, hac eadem causa refrigerato hepate in morbo calidissimo, ejus visceris calorem innatum dissolvente, in acutis morbis hypochondria, venter, pedes, coxendix, faciesque vitiantur non sine magno ipsorum vitæ discrimine. Cujusmodi sunt, qui in hydropem incidunt. De qua Hippocrat. *in* 2. *Prognosticorum, pagin.* 39. *lin.* 16. *Aqua inter cutem omnis, si ex acuto morbo exsistit, malum est: non enim sedat febrem, sed dolorem admodum infert ac mortem; fereque incipit ex parte inani, ac lumbis, jecoreque.* Quid de Empyis seu suppuratis, phthisicis, in quibus moribundis multis pedes, crura, faciesque tumida, & cadaverosa spectatur? quod non aliunde evenit, quam ex calore hepatis prælanguente, vitiata sanguificatione. Plures ex iis cognovi propius ad mortem accessisse, quum corporis universi molem inflatam ac tumidam habuerint. Ex quibus colligo in morbis acutis corpora inflari, numquam bonum; in Empyis, sive suppuratis, atque in phthisicis, maxime exitiale. Sed tamen, neque in acutis, neque multo minus in diuturnis morbis, tumidas partes spectari, perpetuo malum: in his quidem multis, longo quippe morbo debilitato calore, pedes intumescunt, qui calore postea invalescente rursus discussis vaporibus, vel humoribus siccatis, pristino habitui restituuntur. In illis vero sæpius natura humores decretorie ad crura pedesque demittere solet. Aliquando etiam in iisdem acutis morbis facies tumet, vapore, ut dictum est, febrili calore concitato, neque discusso, quo cito postea discusso inflatione liberantur. Proinde caute ex his prædicendum erit in morbis, & nonnisi ceteris aliis signis vultus probe conspectis, & consideratis. Atque hæc erant a nobis cognoscenda ad prædictionem ex corporibus, ipsorumque partibus extenuatis, contabescentibus, atque in tumorem elatis. Nunc ex colore mutato idem perscrutemur, quæ forte cognitio non erit minoris usus ac momenti, ad præsagiendi rationem assequendam.

Facies unde tumet aliquando in acutis morbis.

CAP. IV.

De prædictione ex coloribus corporis ægroti.

QUum ex habitu corporis, quomodo sit prædicendum, dixerimus, nunc idem ex variis coloribus indagemus. De quibus acturi, primo a coloris mutatione incipiemus, quidque hæc coloris mutatio in morbis præsagit, docebimus; mox stabiles ac permanentes colores considerabimus. Corpora colore mutari dicimus, quum vel crebrius, aut rarius ex proprio nativo colore in alium mutantur, ut quum color floribus in pallidum, aut album, aut flavum, aut æruginosum, aut viridem, aut plumbeum, aut denique nigrum mutatur. Hæc vero coloris mutatio, quandoque ex ratione fit, quan-

Corpora quando colore mutari dicuntur.

quandoque citra rationem, quæ est pessima, numquamque bona, nisi criticum signum fuerit. Tunc enim corpora morbo oppugnata quum in suo robore persistunt, morbique pugnæ non succumbunt, nativum ac proprium colorem habent, sanguineique propterea rubram faciem, biliosi pallentem; quum vero morbo fere oppugnantur, ex florido colore pallidum, aut flavum, aut alium colorem recipiunt. De quibus, quid potissimum singuli significent, postea dicemus. Cognoscitur critica hæc coloris mutatio ex signis aliis criticis, ac signis coctionis, quando, si Galeno credendum sit, nulla crisis bona appareat, cruditatis signis conspectis, quod necesse sit, crises coctiones præcessisse. Galen. *in lib. de præsag.* ad Posthumum, in *juvene quodam Romano* ex facie prærubra, præsertim erupturum critice sanguinem e naribus præscivit. Ex ratione vero color corporis quandoque mutatur, variatis quidem morbi accessionum temporibus, ut quum in principio rigentibus, aut horrentibus, aut refrigescentibus, pallidum, aliquando album ac fuscum colorem contrahunt, ex quo augescente accessione ad pristinum redeunt, & mox vigente coloratiores redduntur, ac denique ad solitum redeunt colorem. Mutari itaque colorem ex ratione caloris, bonum: mutari itidem sæpius ratione bonæ crisis futuræ, bonum: quæ etiam aliis signis produntur, sed præsertim, ut dictum est, coctionis, ac aliis bonis signis simul, aut antea conspectis. Melior quoque erit coloris mutatio, si ex colore malo in bonum fiat, uti quum partes nigrescentes aut livescentes, vel flavæ, vel virides in pallidum, aut floridum nativum quippe restituantur. Contra vero omnes mutationes nulla ratione aut coloris aut crisis factæ, erunt damnandæ, omniumque maxime cum malis signis, speciatimque cruditatem explicantibus, conspectæ, & quæ ex bono colore in deteriorem fiunt. Sed age explicemus, quid colores modo in corporibus significent, a rubro exordientes. Hic color ab uno humore fit, quippe a multo sanguine, cutim afficiente seu tingente, ex quo merito Galen. *in 4. libro de sanit. tuen.* tradidit, rubrum colorem sanguinis abundantiam significare. Ex quo rubram faciem, vel inflammationem testari ad cutem illatam, aut crisin sanguinis e naribus fluxuri, cujusmodi diximus Galenum in *juvene illo Romano* coram aliis Medicis prædixisse. Sed hoc non fiet, ni prius coctionis signa quædam & bona illuxerint. Ceterum, crudo morbo exsistente, si facies rubeat, timenda erit inflammatio capitis, atque præsertim phrenitis, quum demonstretur sanguinem sursum in caput agi, ipsumque inflammare; de qua re Auctor Prorrheticor. *Lib.* 1. 49. *& in* 1. *de hum.* (*Lib. de Humoribus pag.* 47. *lin.* 1. *ubi ait: Calor humorum, nisi hi ad interiora resorpti sint, velut efflorescit in cute.*) *com.* 1. scripsit, *Faciem rubram cum mæstitia, malum*: propterea quod calidæ affectionis sit signum, Galeno docente, qui ita de hac scribit: *Quum itaque florida quidem apparuerit facies, æger autem valde tristis fuerit, quædam in cerebro valde calida affectio esse videtur, quæ sanguinem exurit, eaque causa bilem atram, ut demonstratum est, gignit.* Plerumque absque signis coctionis, & cum malis signis phrenitidem præmonstrat; neque immerito, quum sanguinem ferri in caput, ipsumque inflammare rubra facies significet: quod signum erit satis ma-

Corporis coloris mutatio critica.

Unde cognoscitur.

Corporis color quando ex ratione mutatur.

Corporis coloris mutatio quænam bona.

Corporis color ruber unde & quid notat.

Facies rubra quid in acutis notat.

Quænam mala.

Quando Phrenitidem præmonstrat.

manifestum, ubi per alvum, aut per menses, aut per hæmorrhoides sanguis profluxerit, manente tamen eodem rubro colore in facie. Quod perbelle in *Coacis præsagiis Text.* 465. ita scriptum est: *Dysenterica rubra, limosa, larga excrementa alvi, in flammeis valde rubicundis coloribus, soluta, insania timorem inducunt.* Aliquando significat convulsionem, ut in pueris, de quibus in *lib.* 3. *Coac. præs. Tex.* 109. hæc leguntur: *Pueris acuta febris, alvi suppressio cum vigilia ad hæc excalcitratio & coloris mutatio, multus rubor, convulsionem significat.* Solet vero rubor faciei, ut dictum est, si signa coctionis fuerint conspecta, denotare crisin futuram per sanguinem e naribus: aliquando post aures judicatoriorum abscessuum est signum, ut Galen. *in eodem* 2. *libr. prorrhet. text.* 14. (*Hippocratis textus huc spectans legitur* 1. *Prorrhet.* 165. & *Coac. præs.* 183.) scripsit: de quo signo in *Coacis præsagiis, Text.* 200. *Rubores, qui ad aures ex priori dolore fiunt, in febribus signum quidem sacri ignis, qui exsistit in facie. Sed & convulsiones ex iis incidunt cum privatione vocis & virium exsolutione.* Sed hæc esset admodum improbanda, nimirum si ei prædicta symptomata copularentur. Rubor etiam in faucibus, cervice ac pectore, in anginosis solet esse admodum salutaris, si cum tumore multus appareat, de quo Hippoc. *in lib.* 7. *Aph.* 49. habet: *ei qui ab angina corripitur, si tumor & rubor in pectore supervenerit, bonum, extra enim vertitur ægritudo.* Et *in libr.* 5. *Prognostic. pag.* 45. *lin.* 12. *Si quibus vero fauces rubent, & cervix simul, hæ anginæ diuturniores sunt, & maxime ex eis servantur, si & cervix, & pectus traxit ruborem, nec sacer ignis intro recurrat.* In anginosa tamen, quæ ab Hippo. *in lib.* 3. *Epid. pag.* 1075. *Ægr.* 7. describitur, etsi lingua & collum & pectus una cum rubore intumuerit, nihilominus, quoniam tota inflammatio extra non fuit versa, mortua est. Addamus in acutis morbis, si rubores in brachiis ac cruribus fiant erysipelatodes, bonum erit; quippe quod naturam fortem esse, ac longius, ad ignobiles scilicet partes, noxios humores propellat. In febribus ardentibus, synochis malignis, non raro maculis rubris dorsum ac aliæ partes corporis infectæ spectantur, quæ quo copiosiores eo pejores, ni morbum minuant. Ceterum de his posterius nos accurate, ubi ad prædictionem abscessus, tumores & exanthemata considerabimus. Colorem vero flavum fieri a bile flava, cutim afficiente, non est dubitandum. Ceterum solet esse aliquando bonus, ubi critice ad cutim flava bilis pellitur, cujusmodi fit in ictericis, de quibus in sequenti capite agemus; aliquando malus & perpetuo, ubi non critice, unaque aliis malis signis apparentibus. De quo Hippocrat. *in* 1. *Prognost. pag.* 36. *lin. ultim. text.* 10. de facie exitiosa loquutus, scripsit: *& color totius vultus viridis aut niger*; & Galen. minus malum esse, vultum chlorum seu viridem videri, quam nigrum. In venenatis solent virides colores spectari; quum a summa humorum fiant corruptione. Ex quo Galen. *in libr.* 5. *de loc. affect. cap.* 7. quempiam meminit vipera demorsum, cujus corpus peracri calore infectum se vidisse testatur. Album vero & pallidum fieri, aut calore intus recurrente, aut quod corpora sanguine frigido & pituitoso abun-

Convulsionem.

Crisin futuram per sanguinem e naribus vel per parotidas.

Rubores variarũ partium quid notent.

Corpus color flavus unde, & quid notat.

Viridis.

Albus.

abundant, sed in acutis morbis corpora expallescere solent, nedum calore intus recurrente, sanguinisque inopia, aut ipso calore exstincto, qui color propter hanc causam mortuis solet esse familiaris. Auctor Coac. præsag. *Text.* 212. ait, *vultum pallidum esse exitialem*. Sed hoc erit cum aliis signis confirmandum. Pallor vero exstincto calore qui fit, & pauco sanguine, vel ex eo cognoscitur, quod postea in lividum, & tandem nigrum mutetur, quod in emortuis corporibus facile spectari poterit, quæ primo putrescunt, mox livescunt & nigrescunt; qualis ab Hippocrat. *in quinto Epid. Text.* 61. *p.* 1156. in eo, cui hepar jaculo percussum est, fuit observatus, de quo ait, *statim color, qualis mortuorum, diffusus est*, qui statim obiit. De livido colore, & nigro, quid dicemus? pessimos esse colores in morbis acutis, atque exitiales, qui nonnisi a summa humorum putredine nascuntur, aut calore nativo exstincto. Sciunt Medici omnes praxin facientes, in acutis morbis in dorso, lumbis, pudendis, naribus atque aliis partibus, maculas quum lividas tum nigras sævam ac veluti pestilentem putredinem humorum testari, inque peste affectis has esse ita familiares, ut ex ipsis tantum merito pestilens natura comprehendatur, quod inspectis maculis lividis, aut nigris, in iisce partibus corporis, sed potissimum in pudendis, (quod signum ex Hippocrat. *in* 1. *Coac. præsag. text.* 29.) *An Text.* 66. *aut* 489. (Thucydide, & Galeno pestis proprium esse, quo inspecto in emortuis corporibus, pestem grassari sit dicendum, ut Franciscus Stabilis in particulari quodam discursu de hac re habito, doctissime demonstravit) pestiferam denotet corruptionem, summeque venenosam. Hæc eadem signa in venenatis solent spectari, quod & Galen. *in lib.* 6. *de loc. affect.* nobis tradidit, quum subscripserit: *corpora, a venenis emortua, maculis lividis, nigricantibusque, inspecta spectari*. Quare dicamus lividum colorem & nigrum esse fere perpetuo malum; etsi quandoque critice appareant hæ maculæ, quibus plures quoque servati fuerint, tamen hoc raro contingit, & illis non fidendum prorsus, ni coctionis signa apparuerint, viresque maxime constiterint; in aliis vero morbis, quippe non pestilentibus, colores lividi calorem nativum suffocari denotant, atque etiam nigricantes. De quibus auctor Coacorum præsag. *Text.* 212. *comment.* 10. ait: *Quod si vel labrum, vel palpebra, vel nasus liveat, in propinquo est mors*. Quidam in morituris multis genas lividas observant. Extrema frigida, & livida, in acutis morbis propter eamdem causam esse exitialia, posterius, ubi de prædictione extremarum partium agemus, accurate demonstrabimus, quod hæ partes nonnisi exstincto calore liveant. Non minoris sed majoris periculi erit color niger conspectus, qui fiat a majori quoque nativi caloris exstinctione, de quo Galen. *in* 1. *Prognost. comm.* 9. ait: *At vero coloris mutatio pessima est, quoties ad nigrum exsistat, utpote sanguine refrigerato, quemadmodum ubi foras effusus sanguis congelatur*. Demum dicemus, nigrum lividumque colorem non solum a corruptela humorum, aut a caloris nativi exstinctione, (quod omnium est pessimum, quibus ita conspectis mors sit inevitabilis:) sed conspecti hi colores a venenosa putre-

Pallidus.

Lividus.

Niger.

putredine, aliquando ubi natura critice propellit, ſpem ſalutis nobis videntur polliceri; aut humore melancholico atro ad cutem tranſmiſſo, quæ tranſmiſſio ſi critica fuerit, bonum prænuntiabit: quo tempore neceſſe eſt, coctionis in humoribus ſigna illuxiſſe, & quæpiam item bona ſigna; quod ſi ita non fiat, magnum quoque malum minatur in acutis morbis. Sed quo pacto quis dignoſcere queat, nigrum colorem ex humoris decubitu factum, ab eo, qui emoriente calore fit, Gal. *in 2. Prognoſt.* ita docuit: *Nam interdum pars nigreſcit, quia materia eo decumbit, interdum, quoniam moritur, ſeu quonam modo aliquis internoſcat, eam rem perſpicue judicabit; ſi enim facile ferre malum appareat, ideſt, facile ſe habeat æger, & item aliquod aliud ſalutare adfuerit ſignum, materiæ decubitus eſt; ſin contrarium, mortificatio.* Atque hæc ſunt de coloribus, deque ipſorum judicio. Nunc unum reſtat, quod frequentiſſime accidit, intelligendum, quippe quid ægrotos felle ſuffundi in acutis præſagiat.

CAP. V.

Quid morbus Regius in morbis prænuntiet?

QUod ex ictericia in morbis plurimum veritatis capiatur ad futuram prædictionem, ideo ſigillatim de hac agendum duximus. Hunc vero affectum *morbum regium* aliqui appellant, quod in Aulis regum molliter curetur ludis, laſciviaque, per quæ mens exhilaretur; alii *arcuatum* a colore, teſte Celſo, arcus cæleſtis æmulo; *icterumque* a volucri galbula concolore; alii & *auriginem* a colore bilis auro concolore. Symptoma eſt in cutis colore vitiato, quod fit, bile utraque ad cutem effuſa, hinc ex colore duplex ictericia ſpectatur, quippe flava & nigra, a flava quidem ac nigra bile, qua cutis ſuffunditur; cutis vero corporis eo humore, aut una cum ſanguine non excreto neque purgato accedente, aut ſola natura e viſceribus ad cutim protruſo. Quod Galen. *in 4. lib. Aphoriſm. Aph. 62.* ita docuit: *Morbus Regius fit aliquando criticωs, ideſt, judicatorie, natura in totum corpus, & præcipue ad cutem, flavam bilem deponente. Fit autem & hujuſmodi caſus, hepate male ſe habente. Atque ejus affectiones malæ, ex quibus morbus Regius ſolet advenire, tres ſunt, tumor durus, inflammatio, & obſtructio. Aph. 64.* Quomodo vero hic affectus generetur, paullo poſt ita expreſſit, dicens: *Expurgatio enim in ipſo ſanguine, & bile tranſlata ex ipſius venis ad meatus bilem recipientes, a Græcis* cholodochos *appellatos, ſive obſtructio fuerit in locis, ad quæ transfertur, ſive inflammatio aliqua, vel durus tumor, neceſſarium omnino, non expurgari ſanguinem, ſed una cum ipſo bilem per totum corpus differri, hinc morbum Regium generari.* Ex qua quidem perſpecta generatione apparet, ictericiam in morbis neque omnem bonam neque malam eſſe, atque ex ipſo affectu quandoque ſalutem, quandoque mortem præſciri poſſe: exitium, ubi apparet, crudo plane morbo exſiſtente, cumque ſignis aliis malis, ſalutemque, eodem affectu conſpecto, ſignis coctionis antegreſſis, atque cum bonis ſignis. Sed quum iſthæc

Morbi regii varia denominatio. Unde producitur.

Prognoſticon ex ictero dubium.

hæc cognitio ad judicium prognoſtici magni ſit momenti, merito accuratius, quando & ſalutem, & quando exitium prænuntiat, dicendum. Primo bonam eſſe ictericiam in febribus dicimus, quæ fit, natura bilioſum humorem ad cutem critice propellente, quod hic motus ſit criticus, & ex recte juvantibus, judicantibuſque. Hunc motum antecedunt ſigna coctionis, a ceteriſque ictericis, non a natura critice excernente bilem craſſiorem, ſed aut veſiculæ fellis attractricis facultatis imbecillitate, aut ejuſdem meatuum attrahentium, ſive pellentium, obſtructione, aut demum hepate læſo vel ab obſtructione, vel ab inflammatione, vel denique a ſcirrho, factis, diſtinguitur. Primo, quod in critica ictericia, urinæ neque ſunt ictericorum modo coloratæ, neque croceo colore tingentes, & fæces minime candidæ apparent, ictericorum ſignorum alterutro pathognomonico. Secundo, hypochondria, ſed potiſſimum dextrum, prorſus tumore & calore vacant. Tertio, coctionis ſigna præceſſiſſe. Quarto, ubi auriginoſus ille color in aliquo dierum decretoriorum illuxerit, atque demum æger recte pertulerit morbum, ideſt febrem, aut ex toto ſolverit, aut ſaltem aliquatenus. Quare criticus motus hic eſt, qui die critica & antegreſſis coctionis ſignis, incidit, ſine hypochondrii duritie, cum excrementis & urinis ſecundum naturam ſe habentibus, a translatione bilis craſſioris in cutem, quæ ad diſcutiendum contumacior eſt, ſiquidem tenuior abit in ſudorem, & per inſenſibilem tranſpirationem expurgatur: atque hoc eſt, quod Hippocrat. *in libr. 4. Aphoriſm. 64.* ſcripſit: *Quibus in febribus morbus regius ſeptimo, vel nono, vel undecimo, vel decimoquarto ſupervenerit, bonum, niſi dextrum Hypochondrium induruerit, alioqui non bonum.* Hippocrat. itidem ſuperius *Aph. 62.* dixit: *Quibus in febribus morbus regius ante diem ſeptimum accidit, malum.* Quare regulam præſcripſit ut bonus ſit ictericus color poſt diem ſeptimam, & ante nequaquam. Galenus in comment. binos eos jungens aphoriſmos talem judicii regulam fecit, dicens: *Ante ſeptimum quidem diem morbum accidere regium, malum omnino, poſt ſeptimum vero, optimum, niſi dextrum ilium obduruerit, ideſt, niſi aliquis malus affectus ex his, quos antea diximus, viſceri ſeu hepati acciderit.* Quare ex Hippocrate morbus regius bonus erit non ante ſeptimum, ſed poſt ſeptimum, neque id perpetuo, niſi ilium dextrum tumore prorſus caruerit. Significat enim hujuſmodi color ictericus, naturam critice ad cutim craſſiorem bilem deponere, minimeque id fieri propter aliquem hepatis, vel veſicæ fellis, vel denique meatuum affectum. Diocles non voluit ictericiam a ſeptimo ex toto prodeſſe. Averrhoes *in lib. 4. collig. cap. 82.* ſcripſit, ſe in locis calidioribus vel etiam die quinto criticam bonam ictericiam vidiſſe. Idem & Celſus: ac vel etiam Plinius, hiſtoricus naturalis, auſus eſt ab Hippocrate diſſentire, quum *in lib. 26. hiſt. natur.* ita ſcripſerit: *Hipp. Icterum ante ſeptimum diem in febre mortiferum ſignum eſſe docuit. Nos ſcimus vixiſſe aliquos etiam ab hac diſparatione.* Sed Plin. eſt falſus; quum Hippocr. non mortiferum eſſe, ſed malum, ante ſeptimum in febre morbum regium conſpici, dixerit. Sed ratio quidem videtur Hippocrati non favere, quum idem ſit, dicere ictericiam poſt ſeptimum diem

Quan[illegible] bonum.

Icteri Critici nota.

Quo morbi tempore bonus malusve Icterus, & cur?

Auctorum ab Hippocrate diſſenſus.

Iſterum.

diem videri in febribus, bonum; & ante hunc diem, malum; perinde ac si dixerimus, bilem crassiorem in febribus bonam esse post septimum ad cutem critice demandari, & ante hunc diem, malum. At aliquis dicet bilem hanc posse ante diem septimum & concoqui a natura, & propelli ad cutem, ex quo ante hunc diem ictericia non erit mala. Resolvemus conciliantes hos medicinæ proceres, quod fieri quandoque potest aut ratione loci calidioris, aut temporis, corporis humorem biliosum ante septimum concoqui, & decretorie expelli ad cutem, veluti idem humor per id tempus concoctus solet non raro per ventrem decretorie expelli, aut evomi, aut per sudorem. Hippocrat. tamen regulam constituit, quod ictericia post septimum, seu septimo, & non ante, optima sit, quod plerumque eo modo recte fiat, atque etiam quod biliosus hic humor crassior, qui ad cutem deponitur, raro ante septimum probe coquatur, & cum crudo humore exsistente non possit critice & utiliter expelli, idcirco prudenter statuit, bonæ ictericiæ terminum esse a septima die. Neque ignoravit Hippocrat. quosdam auriginosos ante hunc diem conspectos sanitati fuisse restitutos. At non scripsit quosdam sexto die auriginosos, sed tamen alia purgatione adjutos, evasisse. De quibus *in primo Epidemior. com.* 2. *pag.* 951. *text.* 65. ita habet: *Erant qui sexto die morbo regio afficerentur, sed his purgatio profuit per vesicam, vel turbata alvus, vel larga sanguinis eruptio, ut Heraclides, qui apud Aristoclidem decumbebat, cui per nares sanguis erupit, alvusque fuit turbata, & per vesicam est purgatus, vigesimo autem die judicatus, longe aliter ac Phanagoreon servus, qui, quum ipsi horum eveniret nihil, periit*: quod *in quarto de ration. vict. in acutis pag.* 402. *lin.* 49. *text.* 8. confirmavit, quum dixerit: *Cum rigore, in biliosa febre, ante septimum, morbus regius febrem solvit.* Forte & ii, quos Averrhoes, Celsus, Plinius & alii ante septimum sanatos viderant, alias evacuationes habuerant, illisque adjutos evasisse credendum est; Galen. vero regulam non in die constituit, sed in concoctione humorum, siquidem ait, regulam bonarum excretionum cognoscendarum, ut dictum est, esse concoctionem; quæ si citius appareat, etiam ante septimam diem si conspiciatur in regio morbo, bonum erit: sed quia crassior bilis, cujusmodi est, quæ icterum facit, raro aut numquam in nostro hoc cælo (quod forte in calidioribus locis nihil prohibet aliquando fieri posse) minus quam septem dierum spatio excoquitur; quare criticus morbus regius salutem ostendit, si diebus septimo, aut nono, aut undecimo, aut decimoquarto apparuerit, dextro hypochondrio minime indurato. Hippoc. etiam (ut nuper meminimus) *in lib.* 7. *de vict. ratione in acut. loco modo allegato text.* 8. hæc habet: *In biliosa febre, morbus regius cum rigore ante septimum diem enatus, morbum solvit, si vero absque rigore præter temporis occasionem supervenerit, perniciosum*: quod idem a nobis prædictum, & declaratum, ostenditur, quando in febribus biliosis, ut alias a nobis demonstratum est, rigores judicatorii appareant, testantur bonam aliquam vacuationem futuram, aut expulsionem, aut depositionem humoris ad cutem, aut ad aliam partem ignobilem, de quo Hippocrat. merito, *in* 4. *Aphor.* 58. scripsit: *Si febre ar-*

Galeni sententia

Conciliatio.

dente

dente laboranti rigor superveniat, febris solvitur. Bona quandoque est etiam sexta vel alia die, ubi una aliqua alia vel plures excretiones biliosæ apparuerint. Cujusmodi Hippocrat. *in 1. lib. Epidem. com. 2. pag. 951. text. 65.* ut dictum est, observavit. Addamus, nos debere judicium ex ictericia bonum cum aliis bonis signis confirmari. Sed age dicamus, quando ictericia mala & exitialis sit. Plerumque, ait Hippoc. *Lib. 4. Aphorism. 62. & lib. de Crisibus pag. 53. & lib. de vict. rat. in acut. pag. 402. lin. 49.* ante septimum visa est mala, non tamen dixit esse mortiferam, ut quibusdam visum est. Sed cum non bonis signis, nullaque alia copiosa vacuatione, exitialis erit, si ante septimum appareat. Cujusmodi fuit in *Bali filio* teste Hippocrat. *in lib. 7. Epidem. text. 19.* & *in Marito Lechus*, qui prope *Sitodochi* ædes habitabat *Lib. IV. Epid. text. 25. pag. 1130.* non parum damnanda. Quod Galen. *in lib. 3. Epid. com. 1. text. 5.* ita expressit: *Nullum abscessum nedum auriginosum ante concoctionem proficere, is enim impeditam significat bilem, quo minus ex viscere expurgetur, & evacuetur per ventrem, vel propter oppilationem ejus, vel inflammationem; morbo autem concocto decretorie interim natura ad cutem excrementum reponit, quum quorumdam aliorum humorum, tum flavæ bilis*. Quare crudo morbo exsistente, mala est, & hinc sexto die, quod tunc non concoctus sit morbus, malam esse dicimus, cumque signis cruditatis, verendam, & cum malis signis inspectam, prorsus exitialem. Cujusmodi fuit, quam *Hermocrates* habuit, qui obiit eo morbo. De quo Hipp. *in 3. ep. Ægr. 2. pag. 1062.* *Quinto die reddidit tenues urinas, suspensionem habebant, nec subsidebant, sub noctem deliravit. Die sexto auriginosus evasit, omnia exacerbata sunt, mente non constabat*. Addidit Hipp. malas nedum esse ante septimum diem, sed post ipsam etiam, ubi dextrum Ilium obduruerit, ictericias, statuit *lib. 4. Aph. 64.* qui ita habet: *Quibus in febribus morbus regius septimo, vel nono, vel undecimo, vel decimoquarto, supervenerit, bonum: nisi dextrum ilium obduruerit, alioqui non bonum*. Quum hypochondria tensa, & dura sint, adhuc etiam, si una dolent, sine dubio morbum regium fieri non a natura excernente humorem ad cutem, sed propter affectum illud viscus, aut inflammato scilicet jecore, aut obstructo, aut in tumorem scirrhosum elato. Qui affectus perpetuo malum denotat, atque una cum malis signis, exitium. Nam ictericia ex hac causa sine febre quoque pericolosa admodum est, ex Hipp. *in 6. Aph. 52.* ita scribente: *Morbo regio laborantibus, si fiat hepar durum, malum*. Multoque magis augebitur mali judicium, in febribus apparente ictero, quando febris calore digerat, & discutiat plurimum illius humoris cutem defœdantis; qui quum perseveret, causam sane, a natura minime vincibilem, adesse denotat. Cujusmodi Hipp. observavit in *Marito Lechus*, de quo *in lib. 4. Epid. text. 25. p. 1130.* ita scripsit: *Maritus Lechus, qui prope Sitodochi ædes ictericus, ad quem septimo die veni, octavo moriebatur, neque urinam, neque dejectionem dimittens, hypochondria magna & dura & spiritus densus*. Verum in omnibus auriginosis attendendum erit, num præcesserint signa coctionis, an quæpiam signa mala illuxerint, hoc enim & crudo morbo exsistente, si aurigo fiat, exitiale est; veluti cum antegressis coctionis signis,

Icterus quinam malus

Quo tempore apparens.

atque

atque cum bonis signis, nullo timore in illis conspecto, perpetuo, quovis etiam die ictericia apparuerit, salutem prænuntiat: sed hisce notis, quod ante septimum appareat raro, merito Hippoc. affirmavit, ante septimum regium morbum malum esse. Superesset, absoluto sermone de prædictione ex colore corporis mutato, agendum de ejusdem corporis calore quoque mutato, de quo quum accuratius *in lib.* 2. *text.* 63. scripserimus, nihil sane aliud dicemus. Ex quo ad singulas partes corporis spectandas descendamus, quum satis, quum a toto corpore, tum a tota facie, præsagium perscrutati fuerimus.

CAP. VI.

De prædictione ex faciei mutatione in morbis.

UT e singulis quoque partibus præsagium venemur, a facie exordimur, de qua etsi nuper plura scripserimus, nunc pauca quoque, quasi ex dictis quædam præcipua ad prædictionem colligentes, addemus. De qua primo Hippocrates *in libro primo Prognosticorum pag.* 36. *lin.* 26. *&c.* *textu octavo* scribit: *Considerari convenit hunc in modum per morbos acutos principio vultum ægroti, sit ne similis bene valentium, potissimum sui: Ita enim optimus erit: si vero quam maxime contrarius simili sit, exitiosissimus est.* Galen. *in comment.* ait: *Conferendas esse partes affectas cum bene valentibus, quæ si similes appareant, bonum, veluti contrarium ex dissimilibus prædicitur.* At breviter dicamus: Ex facie salutem sperari, quæ in acutis prorsus similis bene valentium appareat. Significat enim morbum neque vehementem, neque malignum admodum esse. Ex mutata vero facie, quod ad habitum ipsum spectat extenuata in morborum non principiis, sed ubi indies magis progressus sit, quicquam certi non habetur, neque etiam ut Hipp. in eodem libro *Prog. p.* 37. *lin.* 1. *&c.* meminit, si talis non ex morbo, aut ex alia externa quapiam causa mutata apparuerit, scilicet ex immoderata animi passione, vigilia, aut alvi dejectione, aut fame, sive inedia, aut animi passione, qua antea fuerit usus; a quibus sane causis sæpius facies extenuatur. Proinde quicquam certi ad prædictionem isthæc faciei ab istis causis facta extenuatio non habebit. Ex colore vero, facies coloratior quandoque bona erit, utpote quum nobis criticam sanguinis excretionem e naribus futuram prænuntiat, quod quidem firmius denotare sperabimus, si notæ fluxuri e naribus sanguinis aderunt. De quibus in *quarto libro Coac. præsag. text.* 142. scriptum est: *Quibus febricitantibus rubores in facie, & capitis vehemens dolor, venarumque pulsus, iis ut plurimum fluor fit sanguinis.*

Facies sana similis bona. Dissimilis incerti prognostici.

Coloratior quando bona.

Sed aliæ omnes erunt attendendæ simul, cujusmodi esse solent, splendores & fulgores, caliginesque, oculis obversari, cum facie rubra, capitis non raro dolor tensivus, & gravans, hypochondria tensa sine dolore, difficilis respiratio. Quod præsagium olim Galen. in *juvene Romano* coram Romanis multis

Nonnunquam hæmorrhagiam narium notat, & quando.

multis Medicis habuit, de quo *in libr. de præsag. text.* 13. *ad Posthumum* hæc habet: *Dum Medicis hæc admiranda videntur, æger lecto se sustulit tamquam prosilit urus, interrogatusque, cur exsilire voluisset, quum nihil adesset ob quod id facere debuisset; rubri coloris serpentem, per laquearia repentem, a se visum expavisse respondit, ne si aliquo modo aberrasset, supra se ferretur, atque idcirco e lectulo aufugere velle: reliquis nihil ad futurum sanguinis fluxum conferre visum est; mihi vero quum alia singula perpendenti tum ruborem, qui prius in dextra nasi parte ad malam usque obscurus fuerat, auctum valde intuenti, sanguinis paullo post e dextra nare fluxuri, manifestum id attulit indicium.* Ceterum, ut jam dictum est, cetera alia signa fluxuri sanguinis cum rubra facie erunt attendenda, omniumque maxime signa coctionis. Nam in crudo morbo raro recte sanguis erumpit, & plerumque stillatim, quæ vacuatio in ardentibus febribus, omniumque maxime in phreniticis, est suspecta. Addamus rubram faciem abscessum aliquando post aures, scilicet parotides, significare, de quibus Hippoc. intellexisse *in 6. Epid. sect. 2. text.* 11. *p.* 1169. Gal. voluit quum dixerit: *Ita vero se habent ex his plurimi & valde rubentes, & natura albidioris modi, neque de naribus sanguis erumpit, aut paucus erumpit*, & Gal. in *com.* ait: *Istis valde rubentem faciem habentibus, quum salubris ægritudo perdurat, per abscessus judicationem fore sperandum est, nisi de naribus sanguinis profluvium redundantem sanguinem evacuatione prævertat, qui in aliquem articulum impetum facturus erat.* De hac itidem Auctor *Prorrh. lib.* 1. *text.* 165. hæc habet: *Quibus comatosa, fastidiosa, hypochondria dolentia, & vomentia exigua, in iis parotides excitantur; antea autem faciei signa:* & Galen. *in comment.* ait: *Ante parotidum generationem faciei signa considerare oportet; sunt hæc rubor, tumor præter naturam, oculorum humiditas, caliginosa visio, & quæcumque talia.* Colligamus itaque faciem rubram non raro bonam ex accedenti esse, criticumque signum dici, ubi nimirum e naribus sanguis est fluxurus. Plerumque vero apparet hæc facies in accessionum vigore, præsertimque in synocho, & ardenti febre, aut ubi pulmonum adest inflammatio, in qua maxillæ (teste Hippocr. *in* 2. *lib. Prognost. pag.* 42. *lin.* 31.) ruborem contrahunt. At ab hac sola facie nihil certi ad prædictionem habetur, nisi ejus indicium aliis, vel bonis, vel malis, signis fuerit confirmatum. Atque hæc de bona facie: nunc de mala, quod ex eadem mutata præsagiri potest.

Aliquando parotides.

Primo ait Hippocrates *in primo Prognosticorum pag.* 36. *&* 37. eam, quæ nulla externa causa concurrente, principio morbi, dissimilis a recte valenti evasit, mali esse indicii, atque maxime contrariam esse perniciosam, in acutisque morbis exitium portendere. Cujusmodi est, in qua (ait Hippoc. *Prognost. p.* 36. *lin.* 30.) *nasus est acutus, cavi oculi, adstricta tempora, aures frigidæ contractæque, & fibræ earum versæ, & item cutis circa frontem dura, intenta, arida, & color totius vultus viridis, aut niger, aut lividus, aut plumbeus.* Hanc enim faciem cadaverosam merito Medici appellant, quæ si in principio morborum acutorum, quippe intra triduum, appareat, pernicialis erit.

Tumidam quoque eamdem visam in morbis quibusdam longis, hepate refri-

refrigerato, vitiataque sanguificatione, observamus, non minusque in phthisicis, & suppuratis, quando in ipsis fere moribundis conspici soleat. De rubra vero facie, quæ mala est, Auctor *Prorrheticorum lib.* 1. 49. *Facies bona cum mæstitia multa malum*: & Galen. ait in *commento*, significare calidam affectionem, exurentem sanguinem, ex quo facies illa florida quibusdam credatur propria melancholici affectus. Sed in rubra facie attendenda erunt alia signa, quæ si mala fuerint, pernicialis erit. Nam cum malis signis rubra facies aliquando phrenitidem ostendit, & exitiosam, quæ in convulsiones desinit. Nam si una cum rubore faciei adsit intuitus ferox, delirium, aut aliquod phreniticum signum, letale est. De qua *in Coacis præsagiis text.* 162. *Qui capite dolent firmiter, delirantes, alvo suppressa, feroci aspectu, rubore in facie efflorescente, in posteriorem partem convelluntur.* Sed alias *text.* 7. demonstratum est, has convulsiones esse letales. Quum vero præter calorem etiam colorem flammeum habet, pejor adhuc erit, cum malis signis. De his enim Auctor *Coac. Præsag. text.* 7. scribit: *Rigores, quibus multa in somnum inclinatio juncta est, utcumque letales sunt, quod si in iis facies in flammæ modo exardescit cum sudore malignum est.* Sed melius hoc expressum est *in* 2. *lib. Prorrheticorum lib.* 1. *text.* 67. hisce verbis: *Æstuosi rigores quadamtenus perniciosi, inflammans quoque cum sudore facies in his mala*: & Galen. *in comment. text.* 60. ait: *Neque ignoramus flammantem, sine rigore, & cum sudore, faciem malum esse signum, quoniam & unum ex judicatoriis sudor sit, quum igitur non judicaverit, malignitatem morbi ostendit.* Quare cum signo aliquo judicatorio, veluti cum sudore aut vomitu, aut alvi fluxu, aut sanguinis vacuatione, facies flammea, signum erit malignitatis, & plerumque letale: sed age addamus faciem rubram apparere in pulmonariis; sed ruborem in iis maxillæ contrahunt, ex quo in febribus signo merito suspicamur, aut peripneumonicos fieri, aut suppurari. Hippocrat. enim *in secundo prognostic. pag.* 41. *lin.* 31. ait: purulentos habere maxillas rubras; idemque & in pulmonia spectari, docuit Galen. *in* 1. *lib. prognost. com.* 3. *Indicat enim fulginem sanguinis in pulmone ferventis, quæ eo conscendit propter rectum situm, recipiturque in laxitate, & raritate & tenuissima maxillarum cute, ceu per vitrum oculis representante ruborem.* Qui quidem color in iis, si una cum malis signis, & præsertim judicatoriis malis, idest, non judicantibus, appareat, mortem præsagit. De quo auctor Coac. præsag. *text.* 67. scripsit: *Quibus vero fastidia cibi accedunt, & sudores cum bono faciei colore, & liquida alvo ac dolore cordis, hi peripneumonicorum aut pulmonariorum more intereunt, postquam longius ægrotaverint*; veluti *uxori Policratis* evenit, de qua *in lib.* 7. *Epidem. text.* 9. *pag.* 1211. scriptum est: *Tussis, & excretio statim ab initio similis purulentis, intus circa arteriam, & fauces sibilus erat. Facies boni coloris, in genis rubor non abunde coloratus, sed moderate floridus.* Hæc fuit prior peripneumonica, post suppurata, atque demum obiit tabida. Maxillarum itaque rubor assiduus in longis lentisque febribus, aut pulmonis inflammationis, aut suppurationis, ac demum ad tabem proficiscentium,

Maxillarũ rubor in longis

ſcentium erit ſignum, modo tuſſis vel etiam leviſſima & inanis adfuerit: adde, modo hæc febris habeat inæqualis caloris exacerbationes, numquam tamen immunes. *morbis quid notat.*

C A P. VII.

De prædictione ex oculis.

Ex oculis quoque judicium prognoſtici venemur, idque accuratius, quod in prædicendis eventibus morborum inter partes corporis primatum obtineant. Juxta illud divini Hipp. præceptum *Lib. VI. Epid. Sect. 4. text. 26. p. 1181. oculi ut valent, ita & corpus, & color in deterius aut melius labitur.* Si quidem oculi recte valentes, & robuſti, corpus quoque recte valere indicabunt. Nam, teſte Galeno *in commento*, ſi bene colorati oculi ſint, totum corpus ſalubriter ſe habere ſignificant. Ceterum, ut nos totum, quicquid ad morborum, ſalutis & mortis, prognoſticum facit, ordine ſcribamus, primo oculos ſalutem pollicentes, & poſtea exitium, accurate conſiderabimus.

Primo itaque dicemus, oculos bonos videri, & ſpem ſalutis non exiguam polliceri, qui recte valentium magnitudine, figura, ſitu, colore, motu, viſione, & ſplendore ſunt ſimiles; ſiquidem optimi & robuſti perpetuo boni ſunt indicii, hique ſunt, qui florido colore (teſte Galeno in *nuper citato comment.*) ſpectantur, pleniori mole, & ſplendidum humorem habent. Hos robuſtos ac optimos vocat Galen. propterea, quod iſtud fiat ex plurimo animali ſpiritu luminoſo, qui e cerebro in oculos proficiſcitur, ac e contrario infirma ex morbis corpora non ſic pati, nobis indicant, neque exinde multum periculi præmonſtrari. Quare boni ſunt ſimiles recte valentibus, & floridi coloris, pleni, ſplendidi, eminus, & ante, & in aere ſine moleſtia luminoſum videntes, palpebras recte aperientes, & claudentes, nullo rubore, livore, aut nigrore infecti, ſine lacrymis, atque ſine excrementis, quæ *lemas* appellant, ipſorum angulis adhærentibus. Hi enim perpetuo boni exſiſtunt, quum caput ſpeciatim, tum reliquum corpus recte ſe habere indicantes: ſed ut ſecurius ex ipſis judicetur, alia ſigna conſpecti ſimul erunt conſulenda, quæ ſi bona ſint, proculdubio ſalutem prædicemus. Soli autem oculi non valent judicium præmonſtrare, neque quicquam certi, cui tantum ad prognoſticum ſit fidendum, habent. Quum in aliquibus febribus continuis aliquando boni oculi appareant, quum tamen febris ad exitium inclinet, hoc tamen raro accidit, quippe oculos recte ſe habere, ægro ad exitium tendente. Proinde ex bonis oculis plerumque non levis futuræ ſalutis ſpes habetur. At non modo hi boni crediti, ſed etiam aliquando mali, poſſunt ex accidenti tamen ſalutis nobis argumento eſſe futuræ: utique lucem refugientes, eamque ferre nequeuntes, lacrymantes, intenſe rubri, ſplendidi, caliginoſi, obtuſi, hebetes, diſtorti, tumidi, cavi, clauſi, ſi ita ex criſi futura fiant. Ab his excipio, qui ita non ex morbo red- *Oculi quinam boni, & ſpem ſalutis pollicentur.*

duntur, sed extrinsecus fiunt, a quibus quicquam certi habere nequimus, quos ex eo cognoscimus ita esse mutatos, quia tales statim in principio mutati appareant, qui per id temporis minime possunt critice mutari, ex quo Hippocrat. *pag.* 37. *lin.* 10. ait, triduo aut quatriduo ex morbi vi oculos malos fieri ac conspici. Externæ quoque causæ facile ab ægrotis intelliguntur. De his Galen. *in* 1. *Prognost. comm.* 2. *text.* 80. ita habet: *Igitur ex multa vini potione, nonnumquam, & vomitione vehementi, inter initia morbi, lucem refugiunt, itidem lacrymant, & pervertuntur oculi, aut sublimes fiunt, aut tument, aut venulas habent rubras.* Ubi vero crisis est futura, natura quippe ac morbo invicem colluctantibus, in oculis mala isthæc concitantur symptomata; lacrymantur enim exempli gratia ipsorum alii aliquando, sanguine critice e naribus fluxuro; de quo Hippocrat. *in lib.* 1. *Epidemior. Sect.* 2. *pag.* 956. ita habet: *Quibus in febribus acutis atque adeo ardentibus spontaneæ effluunt lacrymæ, his* (siquidem reliqua non sint exitialia) *e naribus sanguinis eruptio exspectanda; si etiam alia perniciose non habeant: nam his, qui incommode habent, non sanguinis eruptionem, verum portendunt mortem.* Sed distinguamus lacrymas in voluntarias atque in non voluntarias, quas & spontaneas vocat; hæ cum signis criticis criticam sanguinis eruptionem indicant, & illæ quippe voluntariæ numquam quicquam certi ad Prognosticum præmonstrant, quod Hippocr. nobis expressit *in* 4. *libro Aphorismor.* 52. ita scribens: *Quicumque in febribus, vel in aliis morbis, sponte lacrymantur, nihil absurdum: quod vero non sponte, absurdius, aut absurdum,* uti Galeno in *commento* visum fuit. Sed ne Hippocr. sententia obscuretur; quod in hoc Aphorismo dixerit, sponte lacrymantes nihil absurdum, quod vero non sponte absurdius: & superius in loco citato, spontaneas effluentes lacrymas, ubi non crisin, mortem significare: & *in* 6. *Epidem. Sect.* 1. *text.* 16. *pag.* 1165. *lacrymæ in acutis male habentibus spontaneæ, quidem bonæ, involuntarie defluentes, malæ*; difficultati occurremus, dicentes spontaneas bifariam lacrymas intelligi: uno modo, ubi nullo intercedente ægrotantium desiderio defluunt, & hoc est, quod Hippocr. sponte & spontaneas appellat, quæ invitis ægrotis effluunt sponte, idest, absque ægroti voluntate; altero modo sponte effluere dicimus, ubi ægrotis ita volentibus effluunt. Gal. vero *in* 1. *Epidem. comm.* 1. *text.* 131. Hippocr. lib. comm. non dixit spontaneas, sed involuntarias, quo clarius & verius sententia & veritas explicatur. Sed *sponte* aliquando ad ægrotum, & aliquando ad morbum refertur. Sed, uno verbo, distinguamus lacrymas in voluntarias, & in involuntarias, quas quandoque spontaneas dixit Hippoc. *Lib.* 1. *Epidem. Sect.* 2. *p.* 956. *comm.* 2. *in tex.* 80. quod sponte, ut dictum est, nullo ægroti intercedente desiderio, effluant; & illas non spontaneas, quæ ex ægrotis utpote fiant. Sed de his satis. Ad propositum reversi dicamus, voluntarias lacrymas quicquam momenti non habere ad futurum Prognosticum, atque ita in morbis acutis ægrotos lacrymare, ait *in* 4. *Aphorismorum text.* 52. Hippocr. nihil absurdum, nullumque malum significare, & merito quidem, cum non ex morbo, sed ita volentibus ægrotis, effluant.

Lacrymarum distinctio, & quid in acutis morbis notat.

Lacrymæ involuntariæ.

In-

Involuntariæ vero, quæ invitis ægrotis exeunt, perpetuo malæ, nisi crisin portendant ac antecedant. Atque hoc est, quod Hippocr. *in* 1. *Epidemior. Sect.* 2. *p.* 956. *text.* 85. de his ita scripsit, Galeno sic *in commentario* scribente: *Quibuscumque in acutis febribus, magis autem ardentibus involuntariæ lacrymæ cadunt, his de naribus sanguinis profluvium exspectandum est, nisi alia perniciose habeant: in male autem habentibus non sanguinis profluvium, sed mortem significant.* Sed ut lacrymæ criticæ judicentur, necesse erit, ad hoc, ut optima sit crisis, coctionis signa fuisse antegressa: atque hæ sunt criticæ nullo modo in morbis damnandæ.

Lacrymæ involuntariæ.

Lacrymæ criticæ.

Idem sæpius demonstrant fulgoris motus oculis apparentes, obtusiones, ac rubores in oculis, quæ oculorum signa, itemque lacrymas, Galen. *in lib.* 3. *de Crisibus cap.* 11. inter notas sanguinis fluxuri recensuit, ita dicens: *Propria vero signa profluvii sanguinis, quidam fulgoris motus oculis apparentes, quoniam humor est flavus; obtusiones autem, quoniam multus, & totus simul elatus ad superiora spiritus meatus obserat, ita ut & oculi lacrymentur, ob fluxus multitudinem, quod etiam accidit in inflammationibus oculorum.* Eodem modo rubidi aliquando videntur, cum malis nonnumquam & naribus. Hebetudines itidem oculorum solent aliquando eruptionem sanguinis e naribus denotare, si modo etiam caput doluerit, quod Hippocr. *in* 1. *Prognostic. pag.* 38. *lin.* 46. *text.* 32. ita habet: *Accidit his in prima circuitione e naribus fluor, atque admodum juvat, sed requirendum est, num doleat caput, an habetudines subeant oculorum, si quid horum fuerit, eo tendet.* Non minus etiam ex perturbatione ad splendorem oculorum, una cum surditate capitis, gravitate, atque hypochondrii tensione, profluvium sanguinis significari, in *Coacis præsagiis Text.* 195. habetur. Oculos vero rubentes illud idem significare, docuit primo Auctor Prorrhet. *Libr.* 1. *text.* 137. dicens: *Cervicis dolores, impense rubri oculi, sanguinis eruptionem ostendunt.* De quibus etiam in Coacor. præsag. *Text.* 166. ita scriptum est: *Quibus caput dolet, stupore detentis, dolorosis, prærubro oculo, sanguinem profundunt e naribus.* Sed hoc perpetuo verum erit antegressis signis coctionis, quoniam in principio, crudo quidem exsistente morbo, oculi rubri numquam bonum prænuntiant: sed de hoc paullo post accuratius. Aliquando etiam pervertuntur, & distorquentur ex futura crisi oculi, veluti contigit ei, qui in *Dealcis horto* decumbebat, de quo Hippocrat. *Lib.* 6. *Epidemiorum, Ægrot.* 3. *pag.* 1066. *Nono superriguit, febris acuta, sudavit, infrixit, deliravit, dexter oculus distortus erat, lingua arida, sitibundus erat, insomnis.* & Galen. *in comm. Nam quod deliraverit in nona, & dextro oculo strabo fuerit, res sunt, quæ solent in judiciis evenire.* Clausi etiam oculi, subinde conniventes, aliquando sanguinis eruptionem significare *in lib.* 3. *Coacorum præsag. Text.* 77. in hunc modum legitur: *Qui in febre continua muti jacent, clausis oculis, subinde conniventibus, siquidem e naribus sanguis effluxerit, & vomuerint, atque ex eo loquantur, & ad seipsos redeant, servantur: quod si nihil horum evenerit, in difficilem spiritum redacti, brevi moriuntur.*

Sanguinis fluxuri signa ex oculis.

Siquidem hæc plurimum humorem in caput sublatum demonstrant, atque ubi sequitur insignis purgatio, critice servantur: natura quippe excretione copiosa ab ea humorum multitudine sublevatur. Quare oculi non raro vel etiam motus eorum mutati, vitiumque patientes, crisin solent antecedere, non esseque propterea hæc oculorum symptomata mala, sed critica bona denotare, quorum judicium confirmabitur, si nullum una malum signum illuxerit, atque antea fuerint conspecta coctionis signa: quæ omnia ni una fuerint visa, nedum mala, sed plerumque perniciem significantia signa ostendunt. Tria vero criticis bonis signis observantur, primum signa coctionis antegressa, alterum mala alia signa non illuxisse, ac tertium, ægros ab aliquibus subsecutis vacuationibus fuisse non parum juvatos; & hoc est, quod Hippocrat. *in* 1. *Epidem. Sect.* 2. *pag.* 956. *text.* 85. de lacrymarum præsagio locutus: dixit: *lacrymas involuntarias in acutis morbis sanguinis eruptionem significare, nisi alia perniciose habeant. In male autem habentibus, non crisin, sed mortem.* Sed age tempus est, ut ex oculis quoque exitium præsagiamus, quum de oculorum signis salutaribus satis scripserimus. Malum itaque & exitiosum est in acutis morbis, malos oculos spectari, cujusmodi sunt lucem refugientes, lacrymantes, rubri seu inflammati, quorum in albo venulæ intensæ rubeant, liveant, aut nigricent, feroces seu fixi, seu torvide spectantes, hebetes, delassati, debiles, seu non robusti, cavi, tumidi, prominentes, consumti, emarcescentes, squalidi, pulvisculosi, clausi, semiclausi sive suspicientes, palpebris non conniventibus, sublimes, instabiles, concreti, stupidi, minus, nimis splendentes, obscurati, seu obtenebrati, splendore carentes, & in quibus pituitosum excrementum spectatur. Hos enim oculos perpetuo malos, numquam per se bonos esse, ex infra allegandis locis patebit, ni aliquando, quatenus accidit, critice natura & morbo colluctantibus, hos ita fieri, crisin prænuntient, inter criticaque signa recenseantur, quæ quomodo distincte cognoscantur, nuper a nobis monstratum est.

Oculi ante crisin non raro solēt mutari.

Oculi quomodo exitium præsagiunt in morbis.

Hæc omnia oculorum signa itaque suspectum acutorum morborum judicium reddunt. Quorum quædam plane sunt exitialia, utpote venulas in albo oculi lividas & nigras videri, ægrotos non videre & non audire, oculos omni splendore esse destitutos, & omnia nuper dicta cum exitiali aliquo signo, omniumque maxime in die judicatoria conspecta, cum signis judicatoriis non judicantibus. Sed præstabit, ut de singulis oculorum hisce signis agamus, & de primo prodamus signa oculorum præcipua ad exitium prædicendum, quæ *in primo libro Prognosticorum pagin.* 37. *lin.* 15. *text.* 35. Hippocrat. ita est complexus, dicens: *Si enim lucem effugiant, aut nolentes illacrymentur, aut pervertantur, aut alter altero fiat minor, aut candidum rubidum habeant, aut lividas, aut nigras venulas, aut pituita appareat circa obtutum, aut sublimes tumide oculi, vel cavi admodum fuerint, aut obtutus squalidus, & sine splendore, vel totius vultus color evariet. Hæc omnia mala esse & exitiosa, censendum est.* Addamus si non ab aliqua

causa externa hæc fuerint, utpote, neque a vigilia, neque inedia, neque immodico alvi profluvio, neque ebrietate, neque ab aliqua alia simili causa. Sed ut dictum est, singula propriis capitibus contenta accuratius consideremus, a visione ac visu ipso incipientes. Quandoque in acutis morbis fit, ut lucem refugiant, minimeque aerem lucidum oculi intueri possint, quod signum olim in *peste Patavina* multis fuit familiare, paucique peste infectorum, in quibus hoc signum fuerit observatum, fuerunt, qui superstites evaserint. Quod signum Hippocratis inter exitiosa recensuisse nuper vidimus. Neque immerito: quum ex Galeno oculi lucem refugiant propter debilitatem visoriæ facultatis, quæ nonnumquam affectione laborat orificiorum, veluti per lippitudines; & interdum ipsa facultas visoria affecta est, quod exitiale quoque est: hæc vero ab illa causa ex eo distinguitur, quod oculorum orificia minime affecta conspiciantur. Ægrotos vero in acutis morbis non videre, exitiosum est: omniumque maxime, si debili jam exsistente corpore id eveniat, ut Hipp. *in lib. 4. Aphoris. 49.* hisce verbis expressit: *In febre non intermittente, si vel non audiat, vel non videat, jam debili exsistente corpore, mors proxima est.* Galen. in oculo totius lucis impedimentum, quod *Amaurosis* dicitur, signum imbecillæ facultatis esse, in *tertio Prorrheticorum* scriptum reliquit. Obscurationes quoque oculorum malas esse, ex eod. Hippocrate *in lib. 6. Epidemior. sect. 1. text. 16. p. 1165.* constat; in acutis enim morbis ait Galen. *in commentar.* obscurari oculorum aciem, infirmitatem & interitum visoriæ potentiæ significare, nisi critice id fiat, quod indicabunt coctionis signa, ceteraque alia signa, crisin significantia. Ubi vero mala alia illuxerint, ac speciatim cum judicatorio aliquo non judicante, cujusmodi sunt omnes vacuationes nihil conferentes, aut has vacuationes obscuratio hæc oculorum fuerit secuta, exitiale est: de qua forte Auctor *Coac. præsagiorum text. 105.* ita habet, *Tumores juxta aures in morbis longis pravi, si inde fluor sanguinis, e naribus & tenebræ ab oculos effusæ moveantur, letale.* Ipsos vero oculos hebetes videri, extrinsecus quippe spectantibus oculos acie hebetes apparere, interioresque mortuorum oculis similes, letalissimum esse, Galen. in 2. Prorrheticor. *com. 2. tex. 16.* tradidit: & hoc forte est, quod Hipp. *in 2. Epid. sect. 6. p. 1053. E. F.* dicit: *Quorum oculi non sunt robusti, mors in proximo.* Veluti *uxori Theodori* contigit, teste Hippoc. *in lib. 7. Epid. pag. 1216. text. 27.* Eodem quoque modo carentes splendore, perniciales esse in *primo Prognosticor. pag. 37. lin. 21.* docuit. Excæcatos videri in morbo mortali, proximum exitium demonstrari, *Antiphonis filii suppurati* exemplum docet, de quo *in lib. 7. Epidemior. pag. 1217. text. 28.* scriptum est: *Oculus sinister excæcatus est cum tumore sine dolore, non multo autem post etiam dexter, & pupillæ valde albæ & siccæ fiebant, & mortuus est post cæcitatem.* Moribundis adstantes morituros cito ægrotos, ex oculis splendorem amittentibus animadvertunt, cum quo & visus prorsus perit; & hoc est quod Hippocrat. *in 1. Prognosticorum* (*Vide sub lit. e,*) dixit: *aut obtusus, squalidus, & sine splendore.* His opponuntur oculi feroces, horridi, audaces, Hippocrates *in 6. Epidem. sect. 1. text. 19. pag. 1165. text. 15.* Hosque proprios

Si non videant.

Si oculi obscurentur.

Si hebetes conspiciantur.

Si splendore careant.

Oculi delirantium proprii.

proprios esse delirantium ac phreneticorum, plerumque convulsionem accersentes, aut mortem, cum aliis malis signis, Hipp. in loco citato expressit, dicens: *Oculi audacia, delirii signum est: & dejectio, & fractio, malum.* Et *Prorrhetic. Lib.* 1. *text.* 88. Hos in phreniticis conspectos oculos convulsionem denotare scriptum est, atque exinde mortem; quum phreniticis convulsiones succedere, esse perniciosum, alias demonstraverimus, atque exitiales phrenitides in hasce finiri convulsiones. Propterea hos ægrotos Auctor Prorrh. *Lib.* 1. *Prorrhet. text.* 72. magis natura quam medicamentis, si Galen. credendum est, esse tractandos, statuit, quum dicat: *Nigra vomentes, cibos fastidientes, deliros, quibus oculus ferox, claususque, purgare non oportet, perniciosum enim.* Quo exemplo plures Medicorum egregie perdocti sibi proposuerunt, ut in moribundis prorsus a similibus medicamentis abstinerent, ne ars Medica ab ipsis infamaretur. Sed ex magnitudine quoque oculorum, quo in morbis quandoque alter altero aut minor aut major appareat, exitium prænoscitur. Inter perniciosa signa Hippocrat. *Prognost. pag.* 37. *lin.* 17. notat, oculorum alterum fieri minorem, & Galen. *in comment.* indicare nobis, exstingui facultatem regentem, statuit. Non minus malum est, si majores appareant, in morbo pernicioso, qui & multitudine humorum caput gravari, & facultatem exstinctam, quod nimirum quicquam non repugnet humori ad oculos fluenti, indicat; quod signum in *puero Nicolai*, Hippocrat. *in* 7. *Epidem. pag.* 1234. *text.* 100. moribundo vidit, cujus sexta die dexter oculus major dum conspiceretur, septima mortuus est; quodque etiam in *Ermoptolemi uxore*, *lib.* 7. *Epidem. text.* 13. *pag.* 1213. *sub finem historiæ*, moribunda notavit. Sed prominentes seu tumidos quoque oculos, in acutis morbis, Hippocr. *Progn. pag.* 37. *lin.* 20. inter signa oculorum letalia statuit: cujusmodi apparere solent in validis capitis doloribus inflammatoriis, qui commoto multo spiritu, & calore, ex inflammatione repleti intumescunt. Sed de cavis quoque dicamus, qui, nisi ab externa causa, per triduum, aut quatriduum, si in acutis appareant, perniciem notare Hippocr. est Auctor *in* 1. *Prognosticorum pag.* 37. *lin.* 20. *text.* 15. Quos ita cavos fieri Galen. *in comment.* docuit, propter virium quidem imbecillitatem, non omnem, at vehementem, quæ nec minimum quid alimenti oculorum abunde concoquere potest, quod explicat morbum usque adeo sævum, cui naturam succumbere sit necesse: quum oculi vero emarcescant prorsus, quasi alimento destituti, caloris nativi imbecillitate, qui in solis internis partibus exiguus manet, nec ad extimas usque diffundi possit, ut possit aliquid ad alimentum oculorum concoquere, quo ipsi nutriantur; addo & spiritus eadem ratione, qui paucissimi quum sint in corde ac in aliis internis membris manentes, ad ipsos quidem oculos ideo non defluere, & merito inde oculos contabescere, siccari, cavosque conspici est necessarium: ex eo enim, quod hepar percussum sit, statim oculos cavos evasisse Hippocrat. *Lib.* 7. *Epidemior. text.* 33. *pag.* 1217. vidit: & observatum est in multis ante exitium, quandoque dextrum, & quandoque sinistrum oculum emarcescere.

Oculorum inæqualis magnitudo mala.

Oculi prominentes seu tumidi.

Ex

Ex motu quoque oculorum elucent in acutis morbis ſigna letalia: oculos enim ſublimes ex ſignis pernicioſis Hippocrat. eſſe ſtatuit *in eodem primo prognoſt. pag.* 37. *lin.* 20. *text.* 15. qui ſunt, teſte Galeno, *in comm.* inſtabiles, & ſubinde commoti delirium aut tremorem portendentes; alterutrumque eſt exitioſum: ſed perpetuo, ut Medici firmum judicium exinde colligant, debent alia quoque ſigna, quæ illuxerunt, attentius cognoſcere, quando oculis inſtabilibus exitioſe conſpectis, neceſſe ſit, aliquod aliud letale ſignum una illuxiſſe. Clarius vero Galen. *in* 2. *Prorr. comment.* 11. explicat oculos inſtabiles, dicens, eſſe non ſecus, quam, qui equum inſtabilem habent, numquam conquieſcentes, contraque concretos & ſtabiles numquam moveri, & eſſe immobiles. Ex quo merito de his *in Coac. præſ. text.* 227. legitur, oculos aſſidue nictare, eſſe pernicioſum; non minus quam fixos, quos concretos, firmos, ſtabiles, immobiles vocant. Hos perpetuo eſſe malos, Auctor *Prorrhet. lib.* 1. *text.* 46. hiſce verbis: *Hebetatus oculus, vitiatuſque, & concretus, immobiliſque, & tenebroſus ſi fuerit, malum.* Sed rectius dixiſſet, *exitioſum*, quod perpetuo fere letales ſint in morbis acutis, ni ex critica aliqua cauſa tales evaſerint. Gal. *in com.* ſcribit, concretos oculos fieri propter moventium oculos muſculorum immobilitatem, immobilitatemque eam propter omnium ipſius muſculorum vel reſolutionem in neutram partem, vel aliquam, quæ in neutram partem vergit, tenſionem proficiſci, vel propter exactam moventis muſculi potentiæ imbeclllitatem, quod ſane admodum eſt exitioſum, ſi propter virium languorem hoc fiat, ac etiam convulſis muſculis læſo principio nervorum in morbo acutiſſimo, in quo convelli partes pernicioſum eſſe alias demonſtratum eſt: Galen. *in* 6. *Epidem. comment.* 2. *text.* 2. ſcribit concretos oculos, quos Hippocr. *Lib.* 6. *Epidem. Sect.* 1. *text.* 16. *p.* 1165. maxime damnavit, hoc eſt immobiles, perfectiſſimam ejus potentiæ exſtinctionem ſignificare, a qua muſculi, quum naturaliter affecti erant, movebantur. Hippocrat. *in* 5. *Epidem. Text.* 50. *pag.* 1154. de *Virgine illa pulchra Nerei*, quæ a muliercula lata manu percuſſa obiit, ſcripſit, ante mortem oculorum ſtupidum habuiſſe. Ex ſitu quoque oculorum, perverſiones admodum ſunt letales, ni critice appareant, cujuſmodi fuit oculus nono die in eo, *Lib.* 3. *Epidem. pag.* 1066. *Ægr.* 3. qui *in Dealcis horto* ſtrabo & diſtortus. Hippocr. 1. *Prognoſt. pag.* 37. *lin.* 17. & 29. *text.* 15. enim inter pernicioſa oculorum ſigna perverſionem recenſuit. Sed tamen hoc diſtinctione opus habet, quod aliquando oculi (teſte Galeno, *in* 1. *Prognoſtic.*) pervertantur, muſculi ipſos moventibus convulſis, & ſæpius fit in febribus propter humorum multitudinem, quam quum hæc perverſio oculorum tantum denotet, quicquam certi ex oculorum perverſione ſimili non poterit aſſequi. Plerumque vero pervertuntur oculi in acutis morbis, non ex hac cauſa, ſed affecto principio nervorum, quippe cerebro, eſtque ſumme exitioſum. In febribus itaque acutis oculorum perverſiones perpetuo malæ ſunt, cum aut humorum plenitudine ſeu multitudine, quod minus malum eſt, aut ſiccatis muſculis, oculos moventibus, quod ſi ardentibus febribus, aut phreniticis eveniat, prorſus

Signa letalia ex oculorum motu.

Ex ſitu oculorum.

ſus exitioſum eſt; omnium vero erit exitialiſſimum, has ita perverſiones videri cum facultatis exſtinctionis ſignis, quæ languorem virium nobis fieri innoteſcent, aut aliquem ſenſum diminutum aut ſublatum.

De quibus Hippoc. perbelle *in libro quarto Aphoriſmorum* 49. dixit: *In febre non intermittente, ſi labrum, vel palpebra, vel ſupercilium, vel oculus, vel naſus pervertatur, vel non videat, vel non audiat, jam debili exſiſtente, quicquid horum evenerit, mors proxima eſt.* Quæ clarius *in* 1. *prognoſt. pag.* 37. *lin.* 29. *text.* 15. ita habentur: *Si pervertitur, aut livida palpebra eſt, aut labrum, aut naſus cum aliquo ſigno, mortem prope eſſe, ſciendum eſt.* Quare perpetuo malum; ni critice, ut dictum eſt, appareant oculorum perverſiones, ſignificat, non tamen neceſſario letale; quod videns divinus Hippocr. *in 6. Epidem. Sect.* 1. *text.* 16. ita ſcribit: *Quibus palpebra circumtenditur, malum eſt.* Fiet vero certum judicium ex ſignis antegreſſis, & una conſpectis, & longe melius ex iis, quæ poſtea appareant. Sunt etiam malæ oculorum perverſiones, ſi morbo infernas ac debiles opprimente partes fiant, quod denotent humorem ad partem nobilem quippe cerebrum ferri; quam rem forte Auctor *Prorrh. Lib.* 1. *text.* 69. ita expreſſit: *Ex lumborum reverſione oculi perverſio, mala.* Cum malis vero ſignis, letales judicabuntur. De quibus *in eodem lib. Text.* 81. *Prorrh.* ita habet: *In ardentibus febribus cum aliquantula perfrictione, dejectionibuſque aquoſæ bilis, multiſque, oculorum perverſio, ſignum malum, tum alias, tum ſi catochi fiant.* Sed rectius exitioſum dixiſſet; cum perfrictiones in ardentibus febribus, cum evacuationibus non juvantibus, ſed lædentibus, ſive ex quibus ægroti in pejus delabuntur, quæ profecto ſunt ſigna judicatoria non judicantia, letalia, juxta illud Hippocr. (*Sparſim in ſingulis fere Hippocratis libris, quum in genere, tum in ſpecie, hoc pronuntiatum reperitur.*) & Galen. *ſi quæ juvare debent, nedum non juvant, ſed ægroti ab ipſis in pejus abeunt, letale eſt*: ſuntque ex judicatoriis non judicantibus letalibus. Quare ſi cum his appareant oculorum perverſiones nedum malum ſignum, ſed perniciale erit dicendum. De iiſdem paullo poſt *Prorrhet. Lib.* 1. *text.* 89. Auctor ita quoque habet: *In oculorum perverſione, cum febre & laſſitudine rigor pernicioſus, Comatoſique in his male habent.* Quare oculorum perverſiones cum malis ſignis, & præſertim judicatoriis malis, letales merito judicantur: cum letalibus vero proximum exitium adeſſe ſignificant. Cujuſmodi fuit oculus diſtortus in *altera ex abortu defuncta* ab Hippocr. obſervatus; de quo *in lib.* 3. *Epidemior. pag.* 1079. *Ægr.* 11. *text.* 57. ita habet: *Quarto deliravit, metus, mœſtitia, dexter oculus erat diſtortus, ſudor ſecundum caput, paucus, frigidus, extremitates frigidæ, quæ in acutis morbis letalia ſunt ſigna.* Sed ex clauſione quoque oculorum ſigna prava & exitialia perſcrutemur. Quum enim oculi in acutis clauſi maneant, neque aperiri queant, aut propter quamdam humorum multitudinem, convellentem muſculos oculorum & palpebrarum, aut ſiccatis, aut reſolutis virium infirmitate muſculis: quæ ſane clauſio palpebrarum perpetuo in acuto morbo letalis, & ſi aliquando, uti critica, non exitioſa ſit, ubi ipſam ſequatur inſignis aliqua vacuatio &

Ex oculorum clauſione.

tio &

tio & bona; quod ni fiat, plane exitialis. Quod *in 3. libro Coacor. præsag. Text.* 77. perbelle ita docetur: *Qui in febre continua muti jacent, clausis oculis subinde conniventibus, siquidem e naribus sanguis effluxerit & vomuerint, atque ex eo loquantur, & ad seipsos redeant, servantur; quod si nihil horum acciderit, in difficilem spiritum redacti brevi moriuntur.* Raro vero fit, ut, cum illis signis, clausi oculi critice appareant, & nonnisi in robustissima facultate; proinde majori ex parte letale est signum. Cum signis vero malis clausos oculos videri, perpetuo letale, ut Auctor *prorrhetic. Libr.* 1. *text.* 71. meminit, qui ait: *nigra vomentes, cibos fastidientes, deliros, quibus oculus ferox claususque, purgare non oportere*, idest, medicamentis opus non habere, & prognostico soli propterea esse relinquendos. In his enim claudi oculorum palpebras contingit, ut Galen. *in comment.* expressit, vel propter claudentium oculos musculorum tensionem, vel propter aperientium imbecillitatem: utrumque in iis est perniciosum. Sed age addamus quoque, oculorum suspectiones: pravum ac summe exitiosum signum in acutis morbis esse. De quibus Hippocrat. *in* 1. *Prognostic. pagin.* 37. *lin.* 24. *&c. text.* 14. ita habet: *Considerari convenit hunc in modum suspectiones etiam oculorum per somnum, si quid enim candidæ partis subapparet non commissis palpebris, nec alvi fluor, aut medicamentum in causa est, aut nec ita dormire consuevit, vitiosum judicium exitialeque admodum est.* Hoc signum visum fuit in *Guadagnina olim carissima mea uxore*, antequam moreretur, quod fuit exitiosum, tametsi per sanitatis tempus consueverit aliquando ita dormire, sed una alia signa exitialia fuere, quippe comata, extremorum frigiditates, inquietudines, carentia sitis cum lingua scabra & nigra. Quare in morbis acutis perpetuo erit timendum, quod & Auctor *Coac. præsag. Text.* 218. ita indicavit: *Et extremitatum palpebrarum curvitas, & oculi fixi & assidue nictare, & colores permutare, & palpebras inter dormiendum non committere, perniciosum est.* Ex colore quoque oculorum mala signa erunt. Album oculi rubrum spectari, ni critice sanguinis eruptionis sit signum, quod superiori capite, quibus notis distinguatur dictum est exitiale, est. Ubi itaque minime criticum est signum, in acutis oculos rubros videri, perpetuo malum. Quod signum Hippocrat. *in Prognosticis pagin.* 37. *lin.* 18. recensuit inter signa perniciosa, quoniam vel ex copia sanguinis fiat, quæ in cerebro & in membranulis stagnet, ut Galen. *in comment.* docet, aut inflammationem insignem cerebri & membranarum, quæ in continuis febribus perpetuo sunt perniciosa, non minusque, si una cum malis signis, in diebus judicatoriis, aut quomodocumque appareant, omniumque maxime in phreniticis sævis. De quo signo Auctor *Coacorum præsagiorum, Text.* 163. ita habet: *Qui morbi succussionem aut pulsationem inferunt capiti, & prærubros oculos habent, deliriumque movent manifestum, perniciosi.* A singultu quoque, & vomitu, timendum esse hoc signum *in libro* 7. *Aphorismorom* 3. statuit; quod, teste Galeno, rubor oculorum vel cerebrum, vel ventricu-

Ex oculorum suspectionibus.

Ex oculorum colore.

triculum pati non mediocrem inflammationem, explicet. Utrumque in febribus continuis exitiosum apertissime Gal. *in 3. libr. Prorr.* scribit: *In febribus continuis oculorum ruborem accedentem aut copiam sanguinis ostendere in capite, ex qua oculi rubescunt, veluti in lippitudinibus, quæ ex eo discernitur, quod cerebro inflammato venulæ tantum, quæ in albo oculi sunt, rubræ apparent, & ventriculo una quoque singultus aut vomitus appareat.* Ex quo merito Hippoc. *in primo Prognost. pag. 37. lin. 18. text. 15.* non dixit simpliciter ruborem oculorum, sed venulas in candido oculi rubras apparentes, perniciem demonstrare. Omnium vero maxime erit perniciosum signum, ut scribit Hippoc. in loco citato *ibid. lin. 19.* venulas has aut lividas aut nigras spectari: nam, Gal. ita interpretante, lividæ apparent, & nigrescunt venulæ oculorum refrigeratæ; refrigerantur exstincto calore nativo. Addamus, ut finem præsenti capiti imponamus, ex iis etiam, quæ in oculis apparent excrementis, posse exitium judicari. In acutis lacrymas involuntarias inter exitiosa signa recenset Hipp. *Prognost. p. 37. lin. 16. & Epidem. lib 1. sect. 2. pag. 956.* quarum quidem causam Gal. refert, aut ad aliquam lippitudinem, aut fluxionem ex capite in oculos; sed in acutis febribus hoc fieri propter facultatis retentoriæ debilitatem, quod summe est perniciosum. Ubi itaque involuntarie profluunt lacrymæ in acutis morbis, neque signa crisis futuræ per sanguinem, præsertim excretionem, e naribus, mortem certo exspectandam Hipp. *in 1. Epid. sect. 2. pag. 956.* tradidit. Pituitam quoque in oculis conspectam notat inter signa perniciosa *lib. Prognost. p. 37. lin. 19.* Gal. vero *in comm. text. 2. 80.* tametsi aliquando hic humor, seu excrementum, in oculis spectetur ex aliqua fluxione, ut aliquando in lippitudinibus fit, tamen in acutis morbis propter imbecillitatem regentis oculum facultatis naturalis, quæ impos oculorum concoquere alimentum nequit. Aliquando in oculis apparet quoddam simile excrementum siccum arefactumque, quod Auctor *Prorrhetic. in 1. Prorrh. text. 17.* scripsit, signum esse phrenitidis; Galenusque *in comm.* docet, conspici quandoque in tabescentibus, quod ex calore nimio colliquetur id omne carnosum, quod quum in facie, tum in temporibus, factis una, & cavis admodum oculis; in phreniticis vero hujusmodi resiccatum, & pulvisculosum absque cavitate videri. Ex qua re merito Hipp. *in 6. Epidem. sect. 1. text. 16. pag. 1165.* mala oculorum signa recensens, ait: *Malum est autem, & increscens veluti spuma*, quod, Galen. *in comm. 1. text. 23.* interprete, fit in morbis acutis, quum summe aridi sunt, & vires imbecillæ, præexiguis lacrymulis ab oculis excidentibus; deinde ubi in arescentibus imbecillitate retentricis lacrymulæ in oculos excidentes, ab intenso calore cerebri inflammati resiccatæ, in pulvisculosa excrementa, quæ *Lemas* Græci appellant, hisce de causis signa exitialia, mutantur. Sed tempus est, ut relictis oculis ad alias partes spectandas declinemus.

Ex lacrymis involuntariis

Ex pituita in oculis conspecta.

C A P. VIII.

De prædictione ex genis, auribus, naso, labiis, atque dentibus.

QUum genarum, aurium, nasi, labiorum, atque dentium observatio quandoque non parum in ægrotis præsagium illustret, merito paucis quoque de ipsis agendum duxi. At quoniam hæ partes, non, nisi a suo statu naturali mutatæ, nobis ad prædictionem usuveniunt, idcirco has mutatas considerabimus. Quamquam non negandum sit, has nullo modo a suo statu mutatas, bonum quippiam significare; tamen numquam certi quicquam ad præsagium habebunt: multi enim moriuntur, hisce partibus parum mutatis a naturali suo statu. Mutatæ vero multum faciunt ad illustrandum præsagium in ægrotis. Mutantur vero aut colore, aut figura, aut denique magnitudine; colore inquam, ubi hæ partes aut rubræ, aut lividæ, an nigræ apparent; rubras videri quandoque capitis inflammationem, quandoque criticam fluxionem denotat, quod judicium distinguent propria utriusque signa. Livescere partes has, atque nigrescere, perpetuo malum, quod caloris aut exstinctionem, aut suffocationem, aut summam putredinem nobis denotent. Mutatæ vero figura, magnitudine quippe quum maxime aut extenuantur, convelluntur, plurimum ad prædictionem faciunt. Sed de singulis nunc accuratius agamus, a maxillis exordientes. Diximus maxillas, seu genas, plerumque rubras videri, aliquando liventes & nigrescentes. Rubræ significant aut inflammationem internam vel capitis, vel pulmonum, vel pleuræ, costas cingentis membranæ; aut crisin futuram; aut pus fieri in pulmonibus: quæ capitis inflammationem ostendunt (quarum judicium cetera alia signa pathognomonica aperient) solæ non sunt, ita ut non solum genæ rubræ, sed aliæ faciei partes una rubore suffundantur: addatis propria capitis inflammati signa adesse, quippe dolorem, calorem, & reliqua, uti *in anginosa, quæ apud Metonem.* De qua *in 7. Epidemior. pag.* 1215. *text.* 20. scripsit. *Quarta convulsa, sine voce, stertor, dentium contritio, maxillarum rubor, mortua est quinta die.* Peripneumonicorum vero, & pleuriticorum maxillas rubras proprium esse signum, ex Galeno colligitur, qui *in libr.* 2. *prognost. text.* 11. dixit: *has & propter calorem in pulmone & propter tussim acrem rubescere, hæc enim ambo calefaciunt vultum, & totum caput, quia ex defluxione in pulmones decumbente vapores in ipsum ferantur.* Quare neque hæ quicquam certi ad prædictionem afferre possunt: non minusque & quæ in suppuratis apparent; plerumque enim fit, ut in pulmoniis suppurationem futuram decernant, cujus judicium pendebit a propriis signis: sed quoniam pauci sunt suppuratorum, qui serventur, plures enim phthisici pereunt, ideo maxillæ hac de causa minantur suppurationem, phthisin, & exitium. Sed ipsarum colorem exinde fieri distinguent suppuratorum propria signa, quæ, ut Hippocr. docet *in* 2. *Prognost. pagin.* 42. *lin.* 25. *& seq. text.* 61. sunt, *si in principio febris non demittat,*

Quomodo hæ partes mutatur.

Maxillarum seu genarum mutatio quid in morbis notat. Ruber color.

Quomodo in suppuratis cognoscitur.

tat, sed interdiu tenuior, noctu vehementior sit; si copia sudoris eliciatur, ac tussiendi adsit cupiditas, nec quicquam tamen dignum commendatione exspuant; si oculi cavi reddantur, maxillæ vero ruborem contrahunt, ungues manuum curvantur, digiti vero potissimum summi incalescunt, atque in pedibus tumores consistunt, neque cibum appetunt, & pustulæ circa corpus erumpunt. Cujusmodi fuisse *uxorem Polycratis* primum peripneumonicam, *Epid. lib. 7. p. 1211. tex. 9.* & *Metonem* pleuriticum, scripsit Hipp. *in lib. 7. Epid. pag. 1234. text. 101.* de quo ita habet: *Apprehendebant autem quandoque illum calores tenues, exiguum tempus, sudores exigui fiebant ad noctem, spiritus in febre densus, maxillarum rubor, circa latus gravitas, & sub axillam, & ad humeros, tusses tenebant.* Eos vero suppuratorum, qui servantur, ait Hippocrat. *in 2. Prognosticorum pag. 42. lin. 45. & seq. a febre subito liberari, puris optimi, non bile permisti, multam copiam neque difficulter exspuere, cibumque appetere & rectius spirare*; & reliqua: postremo diximus maxillas rubras reddi, non raro sanguine e naribus critice erupturo, qui color non tantum maxillas, sed totam fere faciem, nasumque præsertim, occupabit; cujusmodi colorem Galen. vidit in *juvene Romano*, febricitante paullulum, antequam sanguis e naribus erumperet, ut ex libro de *Præs. ad Posthum.* constat. Ubi vero futura sit crisis vel per sanguinem, vel per sudorem, alia quoque critica signa apparebunt, quorum præcipua signa sunt in excrementis concoctio apparens, morbi tempus, quod statum & vigorem vocant febris, aucta graviaque symptomata vel de novo oborta, vel plurimum aucta. Cujusmodi fuerunt observata in *Teoclis cognata*, de qua Hippoc. *in eodem lib. 7. Epidem. text. 26. pag. 1216.* ita habet: *Teoclis cognata, quæ superius habitabat, sub Plejades febris acuta: sexta videbatur cessasse: lavit veluti sedata febre. Septima mane maxilla valde rubicunda, utra non memini. Vesperi febris venit multa: Leipotymia & aphonia erat: non longe vero postea sudor, & quies cessante morbo septima die.* Maxillæ itidem apparent aliquando lividæ & nonnumquam nigrescentes, quæ si cum malis signis illuxerint morbo, mortem prænuntiant; nam hæ caloris exstinctionem denotant. Sed de his coloribus superius satis accurate egimus. Nunc de auribus agamus, quæ & ipsæ aut colore livido in morbis exitiosis apparent, aut contractæ, aut frigidæ, aut cum pure, aut dolore acuto, aut tinnitu, quæ itidem multum ad prædictionem faciunt. Lividæ & nigræ spectantur in acutis morbis, calore nativo exstincto aut suffocato: frigidæ & contractæ in acutis sunt letales, *Hippocr. in primo prognosticorum, pag. 36. lin. 32. text. 7.* scribente. Dolores in auribus acutos non carere periculo docuit Hippocrates, *in tertio Prognosticorum pag. 44. lin. 45.* dicens: *Aurium dolor acutus cum febre continua ac vehementi difficilis est, periculum enim delirii abolitionisque imminet.* Sed tametsi hujusmodi dolores non perpetuo observatum sit difficillimos morbos præmonstrasse, ut pauci sint, qui ab ipsis evadunt; perpetuo tamen cum febre continua & acuta perniciosi esse solent, ob inflammationem ratione visceris nobilioris malignam: plures vidi ita affectos periisse, & speciatim *Guadagninam meam dilectissimam uxorem*; in ipsa enim, ardenti

Quando crisin notat.

Lividus vel niger.

Aures quid ad præsagiu in morbis faciunt.

Livida & nigra.

Aurium dolores acuti quid.

ardenti febre maligna vexata principio hujuſmodi dolor acutiſſimus apparuit: ſed ad rem noſtram. Dolor itaque *Hippocr.* aurium acutus in acuto morbo perpetuo difficilem morbum oſtendet. Sed tamen non raro fit, ut aures ſuppurentur, ab ipſiſque decretorie effluat pus, atque ægroti dolore liberentur. Cujuſmodi fuit *Emyris filius*, ut ſcribit Hippocr. *in* 4. *libro Epidemiorum pag.* 1138. *text.* 40. qui critice pure erumpente ſeptima die fuit judicatus. Sonus quoque aurium in iiſdem morbis magni momenti eſſe ſolet ad præſagium indagandum, ſed quum de hoc ſymptomate alias ſcripſerimus, pauca attingemus: hocque præſertim, ſcilicet in acutis febribus, principio tinnitum ægrotos ſentire, pravum ſignum eſſe, quod aut cerebri inflammationem, aut futurum delirium oſtendat, vel bilem, quæ per venas fertur, in ipſis exæſtuare, ex qua concitati ſpiritus ad caput tranſmittuntur. In ſtatu vero, conſpectis ſignis coctionis, critice ſæpe hujuſmodi ſymptomata apparere ſolet. De quo ſigno legitur in *lib.* 4. *Coac. præſag. Text.* 131. *In ardentibus ſuperveniens ſonus aurium cum alucinatione oculorum & narium gravitate, hi inſaniunt, niſi ſanguis e naribus fluxerit.* De palpebris, naſo, labiis, Hippocr. *in* 1. *Prognoſtic. pag.* 37. *lin.* 29. *& ſeq. text.* 15. ita habet: *Si pervertitur, aut livida palpebra eſt, aut labium, aut naſus cum aliquo alio ſigno; mortem prope eſſe ſciendum eſt.* Et merito ſane dixit: *cum aliquo alio ſigno*, utpote pernicioſo, cujuſmodi eſt, quod alibi expreſſit, ut non videant, aut audiant ægroti, jam ſcimus exitium in foribus eſſe. Hoc idem Hippocr. *in* 4. *Aphoriſm.* 49. ita expreſſit: *in febre non intermittente, ſi labium, vel oculus, vel naſus, vel ſupercilium pervertatur, ſi non videat, vel non audiat, jam debili exſiſtente corpore, quicquid eorum fiat, mors proxima eſt.* Quandoque labium tremulum criticum præcedere criſin per vomitum, Galen. *in* 3. *Criſib. cap.* 1. docuit. Veluti *in Charione Epidem. libr.* 3. *pag.* 1072. *Ægr.* 5. fuit obſervatum, & Hipp. *in 6. Epidemior. comm.* 8. *Text.* 41. *p.* 1201 ex Valeſii diviſione ſcripſit: *labia in tertianis febribus critice ulcerari*, quod ſignum criticum omnibus, vel etiam ignaris mulierculis, notum eſt. Neque Avicenna, neque alii Arabes ignorarunt. Sæpe vero fit, ut critice hæ partes convellantur, quippe criſi proxime futura, quod critica ſigna prope præmonſtrabunt. Dentium vero convulſionem exitialem eſſe quum Hippocrat. tradidit *in Prorrheticis Lib.* 1. *Text.* 48. tum ego ſæpius in praxi vidi: Hippocr. *in* 1. *Prognoſt. pag.* 37. *lin.* 52. *& ſeq. tex.* 21. de his ita habet: *Si quis ſtrideat dentibus, non conſuetus a pueritia ita efficere, inſania ſignificatur, ac mors, ſed in utriſque futurum prædicere periculum, neceſſe eſt. Si vero mente commotus ita efficiat, admodum exitioſum jam eſt:* & Galenus in comment. *Stridere dentibus, quibus ab initio non erat conſuetum, futuri delirii accidens eſt: ſi vero abeundo interdum ægrum offendas, utrumque perpeti, delirare & ſtridere dentibus, hunc jam eſſe prope mortem arbitrare.* Idem fere *Prorrheticorum Libr.* 1. *text.* 48. ait: *Dentium ſtridorem, quibus non eſt ſanitatis tempore aſſuetus, experiri, pernicioſum*, Cujuſmodi vidit in *anginoſa*, *quæ apud Metronem habitabat*, quæ per diem antequam moreretur, (ut refert

Labium tremulum quid notat.

Dentium convulſio vel ſtridor exitialis.

refert Hippocr. *Lib. VII. Epidem. text.* 20. *pag.* 1215.) dentium habuit contritionem, & cum exitialibus signis. Itaque dentium stridores perpetuo in acutis morbis exitiales sunt, quod fiunt læso nervorum principio, aut temporum, maxillarumque musculis ab igneo calore immoderate siccatis, ac exinde convulsis, quas convulsiones esse insanabiles alias a nobis fuit demonstratum; sed aliquando contractum labiorum alvi biliosam eruptionem significare, *in* 2. *Coac. præsag. Text.* 240. legitur, *& Galen. in tertio, de crisibus*, labium tremulum inferius crisin per vomitum. Sed nunc ad linguam descendamus, quæ in morbis acutis ad præsagium assequendum utilissime a Medicis observatur.

CAP. IX.

De prædictione ex linguæ observatione.

Lingua quantum ad præsagium facit.

LInguæ inspectio in acutis morbis ita utiliter observatur, ut non parvam in quibusdam ægrotis partem præsagii habeat. Hippocr. *in* 6. *Epidemior. comment.* 5. *Text.* 13. *&* 15. *pag.* 1185. scribit: linguam variis coloribus varios humores exsuperantes ostendere: Quod hisce verbis explicavit: *lingua lotium signat. Linguæ virides biliosæ: Biliosæ autem a pingui, rubræ vero a sanguine, nigræ ab atra bile, aridæ a fuliginosa exustione, & ab uterino membro, albæ vero a pituita.* Ex quibus sane facile est, humores noxios prævalentes dignosci, quippe quod quisque color, quo lingua infecta conspicitur, humorem denotet particularem. Sed distinguendum erit, an lingua hujusmodi mutationem ex vapore aut humore obtinuerit, aut ex potu, aut cibo, aut medicamento, aut ex destillatione e capite, quum ipsa totis iis caussis immutatur: idcirco necesse erit, ut dignoscatur a nulla prædictarum causarum, sed tantum a vapore aut humore e venis, & arteriis, in linguam sublatis; facilius enim ipsa iis tingitur, quod habeat substantiam flaccidam, laxam, mollem cum amplitudine venarum. De qua re Galen. in nuper citato ita habet: *Etenim grandioribus venis prædita lingua, & inani substantia spongiam referens, aliis duris densisque particulis paratior est, ut serosos intra se humores admittat, ab illisque colores instar lanarum suscipiat.* Sed, his præmissis, linguæ præsagium attingamus. In omnibus acutis morbis lingua, bene valenti similis, optima est, dummodo non ex aliqua externarum causarum, quippe a potu, cibo, medicamento, aut ex defluxione ex capite, fiat. Hæc in temperatis corporibus erit, quæ colore subrubra, mollis, proportionata magnitudine, quæque nullo, & ad gustum, & ad loquelam, vitio tenetur. In acutis itaque morbis, ac maxime in febribus ardentibus, & synochis, linguam ita videri, est bonum; color enim ipsius subruber si apparet, significat humorem noxium ac morbificum neque plurimum esse, neque admodum putridum ac accensum, quo ita affecto, lingua necessario fit aut flava, aut crocea, aut nigra, aut admodum rubra; quando, ut ex Hippocrate dictum est, necesse sit, humorum in corpore exsuperantium

tium bilioſorum, aut aduſtorum, aut pituitoſorum, linguam ipſorum vaporibus infici, ac tingi. Mollis itidem non ex cibo, potu, aut medicamento, aut diſtillatione capitis conſpecta, interius viſcera multum calorem non occupare denotat, ut propterea ægroti, propter hanc cauſam, neque multum ſitiant. Ex pituitoſa vero e capite ad fauces deſtillatione cognoſcitur ac diſtinguitur propriis ſignis, quorum eſt præcipuum, ſi ægroti plurimum dormiant, plurimumque interius ſentiant calorem. Hæc enim deſtillatio, irrigans fauces & linguam, facit, ut nedum lingua minime exareſcat, ſed vel etiam ſitim ipſius demulceat. Hinc Hippocrates *ſect.* 4. *Aphor.* 54. dicebat, tuſſientes non valde ſitire, ac propter hanc cauſam expedite quoque ægroti loquuntur. Atque hæc eſt lingua non mala in acutis morbis. Aliquando mutata a ſuo ſtatu naturali ſolet etiam boni judicii eſſe indicium, nimirum critice, ubi in periculoſis anginis, humore ad fauces & ad ipſam linguam tranſmiſſo, admodum inflammata, & mole aucta apparet; itidem quandoque convulſa & tremula hoc modo apparet; ſed ea eſt propriis ſignis criticis judicanda, quæ præceſſiſſe eſt neceſſe: atque hæc de bona lingua, nunc de mala. Quæ eſt, quovis modo mutata ac vitiata, aut colore, aut magnitudine, aut ſubſtantia: colore quidem mala, in acutis morbis, eſt alba, craſſa, cœnoſa, quam vidi in quadam febrium Epidemicarum, olim *Genuæ in Liguria* graſſatarum, conſtitutione, quæ nobis fuerat argumento, in his corporibus multitudinem pituitoſorum craſſorumque humorum prævaluiſſe, atque magnum quoque viſcerum calorem adfuiſſe. Sed tamen hæc in iis quicquam certi de ſalute & interitu non denotabat. Quare hæc tametſi bona non ſit, quod morbos ex multa copia pituitoſorum & craſſorum humorum, bilioſis miſtorum, & putridorum, tantum foveri explicet; tamen ex hac ipſa, niſi conjunxerimus alia prava ſymptomata, minime mortem prædicemus. Sequitur flava, quam viridem Hippocr. vocat. Hæc multitudinem bilis, ac ab hoc ipſo humore putrefacto morbum profectum ſignificat, illumque periculoſiorem. Hac nigra eſt periculoſior, quæ aduſti ſanguinis copiam, ceteris humoribus, ut a natura corrigatur, difficiliorem, præmonſtret. Hæc ignearum ſeu ardentium febrium cum ſummo ſqualore eſt propria, perpetuoque non parum timenda, omniumque maxime, ſi una adfuerint ſigna alia pernicioſa. Solet itidem ardentes peſtilentes detegere. Ex quo, ut dictum eſt, propria acutorum morborum eſſe merito videtur, quod perbelle *in Coacis præſagiis text.* 229. ita habetur: *Quæ vero valde nigreſcit, judicium fieri in quatuordecim diebus indicat.* Subdidit *periculoſiſſimam eſſe nigram & pallidam*; forte eam, quæ ex pallida nigreſcat: & merito ſane, quum in jecore incendium augeri nobis ſit indicium; quippe, quum prius bilis, ſanguinis loco, progenita eſſet, ex qua ad flavum lingua tingebatur, poſtea aucta inflammatione, aduri ſanguinem, atrumque evadere, qui eſt omnium deterrimus. Tertio nigram quoque cum tremore, ſeu tremulam, ut poſtea quoque docebimus, damnat Auctor *Coac. Præſag. text.* 235. ita dicens: *Tremulæ linguæ quibusdam alvum liquidam reddunt. Nigro vero in iis facto colore, mortem denuntiat.* Lividi coloris lingua omnium maxime eſt letalis, quod fiat in ipſa lividus color, vel ex mutatione a flavo

aut

Lingua mollis quid notat.

Lingua quænam mala.

Cœnoſa.

Flava vel viridis.

Nigra.

Nigra & pallida.

Nigra cũ tremore.

Livida.

aut rubro in nigrum, propter ingentem visceris alicujus inflammationem ; & caloris extranei abundantiam, cum defectu innati, vel exstinctione caloris nativi. Hanc declarant reliqua signa, facultatem exstingui demonstrantia, quæ alias scripsimus. Rubram quoque sæpius in anginosis affectibus & peripneumonicis pessimam esse, Medici observant. Sed hujus malitiam augent & confirmant pernicialia alia signa. Cujusmodi fuisse linguam illius *anginosæ*, quæ apud *Aristionem* agebat, quæ quinta die obiit, ut meminit Hippoc. *in lib.* 3. *Epidem. pag.* 1075. *Ægr.* 7. *text.* 18. *& filii Balis*, de quo itidem ipse *in libro septimo text.* 19. *pag.* 1215. scripsit, qui obiit die nona. Mole aucta lingua in anginis aliquando ita visa est, ut vix ore possit contineri; sed plures, recte curati, sanitati fuere restituti, non pauci suffocati. E contrario multis usque adeo imminutæ linguæ, præ nimio calore, humido omni fere exhausto, (quod est signum intensissimi caloris, morbique maxime timendi:) apparent; sed ad rectum judicium faciendum alia signa erunt consulenda. Sed magna & nigra letalis est: quod exstinctum iri innatum calorem significet; qualem habuit *juvenis*, quæ vigesimum ætatis annum agebat, & a pharmaco corruptorio, ut refert Hippoc. *in lib.* 7. *Epid. text.* 83. *pag.* 1229. quarto die periit (*quamqnam hoc loco de* Tesini conjuge *isthæc prædicentur, haud tamen alium casum hic ab Auctore nostro innui patebit legenti subnexas Foesy Adnotat. & Epid. lib.* 5. *text.* 53. *pag.* 1155.) Quod ad substantiam linguæ attinet, quædam admodum molles sunt, combibita multa humiditate: quædam admodum siccæ, asperæ, inæquales, horridæ, scissæ, ulceratæ; quædam cum parvis tumoribus; quædam harum calidæ; quædam frigidæ tactui apparent; quædam cum proportione siti respondente; quædam sine siti. Siccantur & arescunt linguæ in omnibus febribus, sed omnium maxime in ardentibus, ac non minus phreniticis: propria videtur sicca & aspera ardentium febrium, ut Galen. *in* 1. *Prorrheticorum text.* 3. monuit, quæ fit calore febris vehementer sicca, immoderatique caloris est nota: hæ linguæ primum siccæ, & aridæ fiunt, mox inæquales, duræ & horridæ; & demum immoderata siccitate scinduntur & ulcerantur; non secus quam terra, nimis siccata a sole, rimis ac fissuris sæpius scindatur immoderata siccitate: duræ & horridæ pessimæ sunt, phreniticorumque propriæ, quum propter proximam inflammationem lingua maxime siccetur. Hinc Auctor *Prorrheticorum lib.* 1. *text.* 3. linguas densas, seu duras & aridas, phreniticas appellavit. De his *in Coacis præsagiis text.* 229. ita legitur: *lingua, quæ in principio quidem inhorruit, in colore vero permanet, progressu autem temporis exasperatur, livescit & rumpitur, letalis est.* Ceterum ex aridis linguis quicquam recte, nisi aliorum quoque signorum judicium adjunxerimus, de præsagio non habetur, quum eæ non sint sufficiens signum ad mortem prædicendam; plures enim, qui tales linguas habuerunt, gravi morbo etsi conflictati, convaluerunt. Cujusmodi fuit, quam in *muliere trimestri fetu gravida Epidem lib.* 1. *Ægr.* 13. *pag.* 990. in *litore habitante*, & in *virgine Larissæ, Epidem lib.* 3. *Ægr.* 12. *pag.* 1110. & in allis Hippocrat. vidit. Hæ si nigræ quoque sint, perniciales magis; sed ut dictum est, debemus quoque, ex iis ut exitium prænoscatur, alia pernicialia signa una observare,

Rubra. *Mole aucta.* *Imminuta.* *Magna & nigra letalis.* *Sicca & arida.* *Inæqualis.* *dura & horrida.* *Nigra.*

vare,

vare, quæ in *uxore Dromeadai*, *Epidem. lib.* 1. *Ægr.* 11. *pag.* 987. & in illo, *qui calescens cœnavit & potavit largius*, *ibid. Ægr.* 12. *pag.* 988. *Hermocrate Epidem. lib.* 3. *Ægr.* 2. *pag.* 1062. & in aliis multis Hippocrat. una cum lingua nigra vidit. In anginis quoque ita præsiccatæ, pessimæ sunt, quod inflammationem internam maximam denotent, qua omnes suffocantur: qualem vidit Hippocrates in illa *anginosa ibid. Ægr.* 7. *pag.* 1075. *quæ apud Aristionem* agebat, quinta die mortua. Hæ quoque fissæ atque ulceratæ apparentes argumento sunt, malignioris inflammationis, ac efficacioris. Ego in multis, malignis febribus vexatis, squalore, obsitas, scissasque, ac pustulis refertas vidi linguas, qui non omnes perierunt. Rhasis *in lib. decimo cap.* 31. ad *Regem Almans* scribit nihilominus: *Quum linguæ apparuerint pustulæ ciceribus magnitudine æquales, fueritque febris vehemens & acuta, æger in principio sequentis diei morietur*. Quare aridæ, duræ, adustæque, & maxime nigræ, si quum aliis signis malis appareant, exitium præsagiunt, omniumque certissime, ubi, linguis ita arescentibus, asperisque exsistentibus, ægroti non sitiunt. Hoc enim in ardentibus febribus esse signum perniciosissimum, in superiori libro satis a nobis est explicatum: hoc quidem apparens signum, nota est aut delirii, aut exstinctæ facultatis, ut Galenus *in primo Epidemiorum* tradidit. Ubi itaqua lingna adusta & sicca sine siti apparuerit, proculdubio aut delirium, aut mortem prædicemus: mortem, si una alia fuerint pernicialia signa, qualia in eo, *qui calescens cœnavit*, & in *Hermocrate* moribundis Hippocrat. vidit. De illo quidem *in primo Epidem. com.* 3. *Ægr.* 12. *pag.* 988. *text.* 29. ita habet: *Quidam calescens cœnavit & potavit largius, vomuit cuncta nocte, febris acuta. Hypochondrii dextri dolor, submollis in partibus internis inflammatio: noctem moleste transegit, urinæ ab initio rubræ, crassæ, depositæ non subsidebant, lingua præarida: non valde erat sitibundus*. Et de *Hermocrate*, *lib.* 3. *Epidem. Ægr.* 2. *pag.* 1062. quum primum dixisset, habuisse intio linguam adustam, fuisse surdum, vigilem, non admodum sitibundum, cum urinis crassis & turbidis, postea addidit: *Die* 20. *est judicatus a febre liber, non sudavit, perpetuo a cibo abhorrebat, omnino mente constabat, loqui non valebat, lingua inaruit, non sitiebat, obdormiscebat, aliquantisper comatosus. Circa diem vigesimum quintum incaluit, alvus lubrica, cum fluxione tenui & multa, proximis diebus acuta febris, lingua combusta est, vigesimo septimo defunctus*. Hujus ægroti linguam adustam sine siti, unum fuisse ex iis, quæ exstingui facultatem indicant, multa una visa symptomata certo affirmarunt, quippe non sitire, a cibo perpetuo abhorruisse, & reliqua. Quare lingua adusta, absque siti, in acuto morbo, uti dictum est, vel delirans, vel moribundum corpus præsagit. Sed caute tamen ex his duobus signis erit præsagiendum, quando, ut in principio hujus capitis docuimus, sæpe lingua exarescat, ac adusta videatur, ægrotique non sitiunt, atque neque hos delirare, neque exstingui facultatem observemus. Hoc fit ex humoris pituitosi e capite distillatione, irrigante fauces, sitimque compescente. At hoc cognoscimus ex hac causa fieri, vel eo quod tota lingua in his non arescat; nam ubi in ardente febre destillat humor pituitosus, linguæ non tota substantia arescit, sed pars juxta radicem tantum, atque cito humore

Præsiccatæ.

Fissæ & ulceratæ.

Adusta & sicca sine siti.

abluta lingua emollescit. Addatis hos non vigiles esse, sed somno uti convenienti, quod partes corporis superiores plurimum humiditatis habeant. In quibusdam vero apertissime destillatio ad fauces dignoscitur ex crebra, qua coguntur uti, exscreatione, humore multo descendente e capite. Quare ubi, non destillante e capite humore, lingua in ardente febre, sicca, aspera, atque adusta sine siti appareat, aut delirium, aut exstingui facultatem, prædicendum erit. Addamus aridam linguam quandoque calidam, quandoque tactui frigidam apparere; hanc exitialem esse, quod non nisi in magnis inflammationibus, contracto intus calido innato atque humido, propter penuriam & exstinctionem nativi: calida tactui asperaque apparens, non ita est periculosa, sed in principio periculosior, qualis in *Hermocrate Epidem. lib. 3. Ægr. 2. pag. 1062.* in principio fuit ab Hippocrat. observata. Tremulæ, seu trementes, quoque in acutis morbis apparent, quæ, si intensissimam siccitatem secutæ sint, prorsus exitiales erunt: nam ea ratione, quippe propter siccam ex igneo affectu intemperiem, animali facultate debilitata, linguas tremulas reddi, Galen. *in primo Prorrheticorum* docuit. In phreniticisque exitiosis hoc symptoma apparere solent. Hinc Auctor *Prorrheticorum in 1. lib. text. 20.* dixit: *linguas obtremescentes, signum esse non constantis mentis*. Ex phrenitide quippe cerebro patiente, calidaque exsistente affectione, lingua quiescere non potest. Eadem ratione convelluntur linguæ, ex quo ægroti balbutiunt, neque recte loqui possunt sæpe ante mortem: & hæc duo symptomata, linguam scilicet tremulam & convulsam, in perniciali phrenitide Medici deprehendunt familiarius. De quibus Galen. *in primo Prorrheticorum text. 19.* ita habet: *Tremor igitur linguæ accidit, debilitata propter siccam prædictæ affectionis intemperiem animi facultate*. Convulsiones vero siccitatem musculorum ipsius, una cum capite affectorum, consequuntur; siccut & vox obtremiscit propter infirmitatem, quæ ab humorum contracta est intemperie: prædicta autem hæc omnia symptomata, quæ ob siccitatis capitis intensionem fiunt, mentis motionem fieri quoque indicant. Universis autem musculis induratis, linguam tremulam & balbutientem fieri, est perniciosius, quippe propter immoderatam eam, quæ in cerebro facta est, siccitatem. At ne nostrum nos fallat præsagium, distinguendæ sunt causæ linguæ trementis & convulsæ; siquidem veluti dictum est, si fiant immoderate siccatis musculis, ipsorumque capitibus ac nervis, exitiale profecto erit; & si in iisdem nervosis partibus, humore aliquo repletis, lingua tremat, & convellatur, non exitiosum: ex qua causa tremunt, & convelluntur non raro linguæ in principiis morborum, propter humorum multitudinem; ut *Pythioni* contigisse scripsit Hipp. *Epidem. lib. 3. Ægr. 1. pag. 1059.* & quando crisis aliqua sit futura. Qui tremores & convulsiones inter judicatoria signa merito recenseri debebunt. Sed de his alias, quum de prædictione a tremoribus & convulsionibus egerimus. Distinguamus itaque de iis ad præsagium linguarum symptomata a siccitate profecta, quæ perpetuo erunt exitialia, ab iis, quæ repletione fiunt: hæc vel in principiis morborum fiunt, aut una cum signis decreto-

Arida quandoque calida quãdoque tactui frigida apparet.

Tremula.

Convulsa.

Tremula & convulsa quando non exitialis.

decreto-

cretoriis aliis; illa vero non nisi calidissimum siccissimumque morbum consequuntur.

C A P. X.

De prædictione ex faucibus, & dorso.

FAuces in gutturis inflammationibus, quos affectus Medici *Anginas* appellant, solent non raro magni momenti esse ad præsagium, quum in iis affectibus optimum sit fauces tumidas & inflammatas spectari, quod morbum foras verti significent. De quo Hippoc. *in lib. 3. Prognosticorum, pag. 45. lin. 20. 21.* ait: *Securissimum vero est, si tumor & rubor quam maxime foras vertatur*. At non semper, in acutissimis periculosissimisque anginis, satis est ad salutem præsagiendam, fauces rubentes ac inflammatas spectari, quum sæpius etiam in exitialibus appareant, ex magna sane inflammatione, nedum internas gutturis partes, sed quoque externas fauces, opprimente. Proinde optimum erit una cum faucibus, pectus, cervicem, aut collum rubrum ac maxime inflammatum spectari. Quam rem Hippoc. *in eodem lib. pag. 45. lin. 12. & seq. text. 20.* ita expressit: *Quibuscumque simul fauces rubent, & cervix, sunt hæ anginæ diuturniores, maxime vero ex ipsis servantur, si & cervix & pectus traxit ruborem, nec sacer ignis intro recurrat. Exitialissimas vero anginas esse, ac celerrime interimentes*, ait, (*Paullo ante, lin. 4.*) *quæcumque nec in cervice, nec in faucibus, conspicuum aliquid efficiunt, plurimum & doloris ac spirationis difficultatem inferunt*. De his doloribus Auctor Coac. præsag. *text. 262.* ait: *Faucium dolores sine tumore, suffocantes*: & Hippoc. *in 4. Aphor. 34. Si a febre detento, tumore non exsistente in faucibus, strangulatio repente supervenerit, letale*. Sed de his satis. Nunc ad dorsum descendamus, cujus quidem inspectio & ad naturam malignarum febrium cognoscendam, & non minus ad præsagium, Medicis omnibus est satis familiaris, & præsertim in febribus acutis.

Fauces quid ad præsagium faciunt in morbis.

Dorsum quid ad præsagium in morbis.

Certum est dorsum in iis aliquando pustulis parvis, milio similibus, & aliquando maculis parvis, pulicum morsibus persimilibus, aliquando magnis latisque refertum, conspici. Quod spectari, aliquando bonum, ubi natura præsertim critice excernit humores summe putridos; quandoque malum & exitiosum. Bonæ solent esse, quum pustulæ, tum maculæ ipse, si una cum signis coctionis appareant, quas omnino sequitur morbi allevatio. Ægroti enim ab ipsis erumpentibus maxime juvantur. Ex colore, rubra exanthemata meliora censentur, quæ sanguinis copiam, neque ipsum igneo calore exustum, denotent. Bonæ itaque sunt criticæ, quæ cum signis coctionis apparent, & quæ, quum inceperint, numero atque magnitudine augeantur. De quibus legitur *in Coacis præsagiis text. 114. Quibus in febre continua pustulæ toto corpore excitantur, letale, nisi superveniat purulentus abscessus*. Galen. scripsit *in lib. 5. meth. med.* In quadam pestilentia illos evasisse, quibus exanthemata nigra toto cor-

P 2 pore

pore multa confertim apparuerint. Raro tamen quicquam certi ad salutem prædicendam ex his habetur; ubi plerumque exitialia signa sunt. Sunt vero perpetuo mala, quum malignissimam naturam morbi significent; pestiferorum enim morborum sunt indicia, quod & *Thucydides* non ignoravit, quum in ea sævissima pestilentia, quæ *Athenas* devastaverat, observavit, corpora eo malo infecta scatuisse his exanthematibus. Colore deteriores sunt lividæ & nigræ. Has enim maculas insignem humorum putredinem, & caloris exstinctionem denotare, nos alias ostendimus. Quum ad copiam, parva intus recurrentia, & evanescentia exanthemata pejora exsistant, quod naturam cœpisse humores excernere, præ imbecillitateque non potuisse, denotet. De quibus Hippoc. *in* 1. *Epidem. sect.* 2. *pag.* 946. *sub finem*, dixit: *Exanthemata parva, & non pro dignitate excretionis morborum, & cito rursum evanescentia, mala.* Addamus pustulas, ac exanthemata, mala quoque esse parva, nec augescentia & pauca, quæ meminit Hippocr. *in Epidem. lib.* 1. *Ægr.* 2. *pag.* 969. *&* 970. de *Sileno*, dicens: *Frigidus toto corpore sudor, papulæ cum sudore rubentes, rotundæ, parvæ, varis similes permanebant, nec abscessum efficiebant.* Demum perniciosa sunt, quæ una cum perniciosis signis erumpunt. Qualia in *Sileno* atque in, *Critone ibid. ægrot.* 9. *pag.* 985. moribundis apparuerunt.

CAP. XI.

De prædictione ex hypochondriis, & primo de iis, quæ salutem significant.

Hypochondrium quid vocatur. EX hypochondriis præsagium venaturi, primo quid nomine hypochondrii intelligendum sit, dicamus. Siquidem Galen. *in* 2. *lib. Aphoris.* 35. scribit: epigastrium, idest, abdomen dividi in hypochondrium, præcordium, atque ventrem inferiorem, ἧτρον Græcis dictum; per hypochondrium vero eam partem intelligit, quæ a costis spuriis ad umbilicum usque pervenit; & clarius *in lib.* 2. *Prorrhetic.* scripsit, partes supra umbilicum utrimque ad latera, spuriis dictis costis subjectas, hypochondria proprie dici. Ex quibus dicamus & nos quoque, hypochondria, sive præcordia, ex partibus externis abdominis eas proprie dici, quæ nothis costis & iliis; (hæc vero in imo ventre inter costam & pubem (*Capari* Galen. vocat) posita sunt:) continentur, supra umbilicum, & in latus utrumque, aut partes cartilagineas supra loca inania sitas, quæ occupantur ab hepate dextra, a splene vero sinistra. Latius vero sumpta voce, interiora omnia sub hac regione comprehenduntur, quippe ventriculus, hepar, lien, septum transversum, quæ nomine hypochondrii intellexit Auctor *Prorr.* quum in loco nuperrime citato *p.* 38. *lin.* 30. scripserit: *Febres ex hypochondriorum doloribus malignæ.* Et hæc, quod ad hypochondrii cognitionem spectat. Itaque per hypochondria dextram sinistramque abdominis partem, supra umbilicum, costæ spatiis subjacentem, intelligamus. Hæc primo sunt recte valentium similia, quæque optima exsistunt;

secundo

secundo etiam, quæ non bona & dissimilia, quippe ipsorum tensiones, dolores, tumores, atque suppurationes. De iis Hippocr. *in* 1. *Prognostic. pag.* 38. *lin.* 30. ita habet: *Hypochondria autem optima sunt, si dolore vacant, si mollia & æqualia sunt dextra ac sinistra parte.* Et merito sane, quum, ipsis ita se habentibus, nullam partem in ipsorum regione contentam, quippe neque ventriculum, neque septum transversum, quæ hypochondriis continentur, læsam esse cognoscimus; quum in febribus acutis has partes recte se habere, non leve est optimi præsagii argumentum, impossibileque est aliquam partium illarum læsam esse, & hypochondria mollia esse, & absque colore. Quare in acutis morbis optimum erit ad salutem prædicendam, hypochondria, ut dictum est, optima observari, quippe mollia, æqualia, dextra sinistraque parte esse, & dolore vacare. Ex crassis vero, & gracilibus Hippocr. *in* 2. *libro Aphorism.* 35. crassitudinem habentia commendavit, ita dicens: *In quovis morbo partes ad umbilicum & imum ventrem attinentes, crassitudinem habere, melius est: valde vero extenuari, ac contabescere, pravum.* Quare & hæc hypochondria crassitudinem habentia erunt bona. At optimum erit, prius in ægrotis nos perspecta habuisse hypochondria, qualiacumque sint; siquidem sæpius in recte valentibus & inæqualia, & non æque mollia observentur. Quare nedum ea, quæ optima sunt, salutem præsagient, sed quandoque inæqualia, tensa (modo recte valentium sint similia) idem ostendent: attamen non æque bonum erit tensa, & inæqualia (etsi recte valentium similia sint) spectari, veluti mollia, æqualia, & doloris expertia. Illa vero, quippe tensa, inæqualia, in tumorem elata, atque dolentia, perpetuo mala sunt, ni talia critice apparuerint; sæpius enim fit, ut, priusquam aliqua crisis fiat, hypochondria vel tendantur, vel in tumorem eleventur, aut doleant. De criticis tensionibus hypochondriorum Auctor Prorrheticorum *Lib.* 1. *text.* 144. ita scripsit: *Ventris quoque palpitationes cum hypochondrii tensione sublonga, & tumente, sanguinis indicant eruptionem.* Et paullo post *Text.* 147. *Hypochondrii tensio cum capitis gravitate & surditate, & quæ splendores perturbant, sanguinis denuntiant profusionem. In tertio vero de crisibus cap.* 2. Galen. ait: proprium signum fluxuri sanguinis e naribus esse præcordiorum tensionem sine dolore; & cum dolore, non fluxurum sanguinem, sed inflammationem testari.

Hypochondria optima quænam.

Hypochondriorum criticæ tensiones.

Ex quibus colligimus tensionem hypochondriorum sine dolore, & aliquando etiam, præ multa tensione ex copia sanguinis dolores, vel hebetudines oculorum subire, vel splendores oculis obversari, aut caput grave esse, aut surdos fieri ægrotos, & denique faciem rubram seu coloratiorem obtinere, ut Galen. *in tertio de Crisibus text.* 20. & *in libro de præsag. ad Posthumum* scripsit; & Auctor Prorrhetic. *Lib.* 1. *text.* 144. 146. 147. *confer & Prorrhet. lib.* 2. *pagin.* 110. & 111. Criticam esse, & particulatim sanguinem e naribus fluxurum significare. Parotidem vero tensionem hypochondriorum, cum æstu anxioso atque capitis dolore, significare, notavit Auctor *Coacorum Præsagiorum text.* 289. Hippocrat. vero *in lib.* 1. *Prognost. p.* 43. *lin.* 14. de futuris criticis abscessibus ab

hypochondriorum tensionibus judicandis, ait: *Abscessus fiunt hi in locis infernis, quibus circa ilia inflammatio fatiget; illi in supernis, in quibus ilia molliora & sine dolore persistunt.* Ex quibus liquido nobis constat, hypochondria, vel etiam tensa aliquando, optima esse, quatenus criticæ evacuationis nobis futuræ sunt indicium. Eodem modo & de ipsorum tumoribus dicendum; quamquam raro tamen tumores quicquam boni ad prædictionem habere videantur. Nihilominus de iis Hippocrat. *in* 1. *Prognost. pag.* 38. *lin.* 50. 51. ait: *Si vero mollior tumor est, nec dolet, & pressus digitis cedit, diuturniorem efficit judicationem, ac minori cum periculo est.* Quod clarius, *paullo post, lin. ult. Atqui tumores molles & indolentes tardius judicantur, & minus periculi denuntiant*: & Hipp. *in* 1. *Prognostic. pag.* 39. *lin.* 1. *Tumor, qui in ventre fatigat, minus facit abscessum, quam qui in iliis. Sanguinis vero fluorem maxime de supernis sedibus exspectare oportet*: & rursus *in Coacis Præsagiis Text.* 290. ait: *Ab hypochondriorum tumore biliosis spiritus magnus ac febris acuta parotides emovet*, quod in iis biliosi humores ferantur sursum. Dolores itidem hypochondriorum critice fiunt sanguine sursum copiosius hypochondria distendente. Signa sunt, ut dictum est, febris acuta, capitis gravitas, aut surditas, aut oculorum hebetudo, facies rubra. Addamus dolores quoque hypochondriorum non malos esse, si postea febris supervenerit. De quo dolore *in lib.* 6. *Aphoris.* 40. Hippocr. ita habet: *Quibus dolor circa hypochondria fit, absque inflammatione, his febris superveniens dolorem solvit.* Et in *Coacis præsagiis Text.* 281. ita habet: *Ceterum præcordiorum dolores ac tumores, si fuerint recentes, & non cum inflammatione, solvit murmur in præcordio obortum, & maxime si pertransierit cum stercore, & urina ac flatu.* Itidem ex abscessibus suppuratis boni sunt, *qui foras erumpunt, & si quam minimum* (ut placuit *Coac. præsag.* Auctori *in eod. lib. Eod. text.*) *loci occupent, & si in acutissimum conum colligantur*: qui de iisdem suppurationibus postea ait: *At in iis, quæ rapiuntur intro, optima sunt, siquidem nihil tumoris, doloris & caloris alieni foras edant in superficiem. Quæ vero suppurationes his contrariæ sunt, pessimæ.* Atque hæc de bonis hypochondriis. Nunc de malis agamus, quæque exitium in ægrotis prædicent.

Hypochondriorum dolores non mali.

CAP. XII.

De malis hypochondriis, quæ mortem in acutis morbis præmonstrant.

HYpochondria in acutis morbis tensa, dura, dolentia, inæqualiaque, mala esse, tradidit Hippocrat. *in* 1. *libro Prognost. pag.* 38. *lin.* 32. *tex.* 30. non minus & ipsa extenuari, malum esse, & contabescere pravum, *in lib.* 2. *Aphorism.* 35. Ceterum, ut clarius rationis tensorum hypochondriorum, durorum, & ipsorum dolorum, abscessuum, suppurationum (quæ omnia malum portendunt, modo mala alia signa conjungantur) notitiam assequamur, de his omnibus sigillatim, deque causis ipsorum agendum,

dum, antequam præſagium ex iis indagemus, merito duximus. Horum ſiquidem aſſecutis, tum cauſis ignoratis, utique de præſagio rectum judicium facere nequimus. Hanc rem itaque declarabimus ab hypochondriorum tenſionibus inchoantes. Tenduntur itaque hypochondria, aliquando cum tumore ac duritie, ita, ut tactui dura appareant; aliquando citra tumorem, ita ut, etſi tenſa videantur, tamen vacua exſiſtant, quas tenſiones Gal. vacuas, ſubmolles, citra tumorem vocat. Hippoc. vero de his tenſionibus aliquando ait, veluti in *Hermocrate lib. 3. Epidem. Ægr. 2. pag. 1062. hypocondria molliter contendebantur*: aliquando *tenſiones ſubmolles* vocat, & nonnumquam hæc *hypochondria ſublimia* appellat, uti in *Eraſino ibid. lib. 1. Ægr. 8. pag. 984.* fecit. Hæc hypochondria habent quidem tenſiones, ſed vacuas, atque citra ullum tumorem durum. Quod ad figuram etiam attinet, tenſiones aliquando oblongæ, quales muſculorum rectorum abdominis, aliquando latæ, aliquando rotundæ ad lunæ figuram, quales hepatis tumores repræſentant. Cum duritie vero, ſeu tumore duro, hypochondria tenduntur, ab inflammatis, aut muſculis, aut hepatis convexa ſeu gibba parte, aut liene, aut ventriculo ipſo, a flatulento autem ſpiritu, vel a copioſo ſanguine muſculis repletis. Hæc ſine duritie etiam tenſio ſine dolore eſt, uti in multis, quibus per nares ſanguis copioſius erupit, obſervatur: a flatu tenſio eſt ſine duritie, & ſine gravitate: a copioſo vero ſanguine neque ſine duritie, neque ſine gravitate eſt: ab inflammatione demum, ut dictum eſt, tenſio eſt cum tumore, modo inflammatio muſculos exterius occupet, aut hepatis convexam partem, aut lienem, aut denique ventriculum: atque hæc eſt tenſionum ratio. Sed age, hanc rem declaremus propterea, quod dictum eſt ab inflammatis his viſceribus tendi hypochondria cum duritie, ex quo perpetuo videtur, hanc tenſionem ab ea cauſa proficiſci. Hoc etſi verum ſit, quippe per omnem tenſionem cum tumore, ſeu duritie, atque dolore, indicari viſcerum inflammationem; tamen hoc quoque ex Galen. doctrina verum erit, plures tenſiones non duras, ſed molles, ideſt, ut Galeno videtur, vacuas, inanes, ſublimeſque, citra viſcerum inflammationes fieri: de quibus quidem tenſionibus utile erit paulliſper accuratius agere. Tenſiones itaque molles, ſeu vacuas, ſeu inanes, ſeu citra tumorem, quæ nomina idem explicant, fieri aut viſcerum internorum inflammatione, aut ſiccitate principii nervorum, ad ſeptum tranſverſum venientium: hoc modo hypochondria ſurſum trahuntur, meritoque Hippoc. aliquando hæc ſublimia vocat: illo modo tenduntur quidem, ſed quum intus viſceris inflammatio nos lateat, nullus tumor vel durities exſiſtit. Galen. *in 3. Epidem. com. 2. text. 1.* ſcribit: *hypochondriorum mollem renitentiam ſignificare aliquod viſcus eſſe inflammatum, quippe aut jecur, aut ſeptum tranſverſum, aut lienem*. Et *in primo Epidemiorum*, de *Sileni* tenſione in hypocondriis agens, ſcribit: *ſepti tranſverſi inflammatione hypochondrium per continuitatem ſurſum trahi, contendique abſque tumore*. De hac tenſione *in libr. 3. Epidemiorum*, ita habet: *Ac ſi ita diceret dextrum hypochondrium intendebatur, ſed citra tumorem, vel quia non magna fuerit jecoris*

Hypochondriorum tenſiones malæ.

Hypochondria ſublimia quænam dicta.

coris inflammatio, vel infimis partibus dumtaxat, quibus ventrem complectitur, quum gibba nondum una cum infimis in tumorem essent elata. Quod *Hermocrati lib. 3. Epidem. Ægrot. 2. pag.* 1062. contigit. Ex quibus constat fieri in hypochondriis tensionem mollem, idest citra tumorem ex inflammatione septi transversi, jecoris atque lienis, sed jecore inflammato non toto, neque magna inflammatione affecto, sed aut parva, aut tantum infima ejus parte inflammata. Ex quo tactu primo occurrens gibba nondum inflammata, apparet tensio citra tumorem & mollis. Sed hæc tensio numquam toto jecore inflammato apparebit, vel magna affecto inflammatione. Diximus hanc ipsam tensionem fieri quoque non solum ab inflammatis visceribus, sed & a magna quidem exsiccatione. Quas causas Galen. in *primo Prognost. text.* 30. ita complexus est: *Quandoque enim intenduntur ilia sine inflammatione proprie nominata, aut propter vehementem siccitatem non solum in illa parte, sed etiam in septo transverso, costis, membrana, præcordiis; aut propter inflammationem, cum tumore, ipsorum in illis musculorum consistentem sine inflammatione proprie vocata quæ quidem tumor dolens est.* Sed has tensionis mollis causas, vel etiam clarius *in libr. 3. Epidemiorum comm. 3. text.* 1. Galen. ita expressit: *Hypochondrium tenditur, ubi a septo transverso vicinæ partes trahuntur.* At ipsum tenditur septum transversum interim in pleuritide ob inflammationis magnitudinem succingentis membranæ costas; interim ob originem nervorum, ad se nervos, qui ad septum transversum pertinent, attrahentem; interim vero per suam ipsius inflammationem. Atque hæc erant de tensorum hypochondriorum causis præmittenda, quibus perspectis nunc ad prædictionem descendimus. Hippocr. itaque *in lib. Progn. pag.* 38. *lin.* 38. *text.* 39. ait: *tumorem durum, & dolentem in utroque hypochondrio, aut in dextro, esse pessimum. Talem quoque significare,* affirmavit, *ab initio mortem brevi fore.* Galen. vero *in comm.* intelligit per tumorem, inflammationem, jecur, aut ventriculum, aut lienem obsidentem, ex qua plures quum cito intereunt, præsertim ubi magna est; sed præsagii judicium alia signa perniciosa confirmabunt. Sed ubi tumor ex musculis inflammatis fit, raro mortalis æstimatur. Sed Hippocrates priorem sententiam, in qua ait, *ab initio tumorem durum cum dolore brevi mortem prænuntiare,* paullo post ita limitasse visus est, quod nonnisi magnus, & non quivis mortem præsagiat, neque semper. Quod ita habet *Ibidem lin.* 54. *text.* 40. *Quicumque ergo tumor dolens, durus & magnus est, periculum mortis brevi fore significat.* Quasi dixerit, hujusmodi tumores, idest viscerum inflammationes, si interimere ægrotos debeant, cito id facere; nam diu quum durant, suppurationem potius, quam mortem denotant futuram, quod paullo antea Hippocrates tradiderat, hisce verbis *Ibidem lin.* 44. *si febris vigesimum transcendit diem, & febris detinet, & tumor non desistit, in suppurationem verti contingit.* Quare tumores cum dolore in hypochondriis, qui non ex inflammatis musculis, sed aut jecore aut ventriculo, sunt periculosi, præsertim si magna inflammatio.

Hypochondriorum tensiones duræ perniciosæ.

At hujusce præsagii judicium confirmabunt signa illarum inflammationum

num pathognomonica, tum morem significantia, quæ postea apparent; perniciosa enim exitium prædicant, qualia Hippocrates vidit in *Apollonio*: De quo *in libro tertio Epidemiorum, Comm. 3. Ægr. 13. pag.* 1111. ita habet: *Somni non aderant, inflatio mala, magna sitis, comatosus erat, hypochondrii dextri elevatio cum tumore, extremæ partes undique subfrigidæ, aliquantulum delirabat, omnium obliviscebatur, quæ locutus est: mente movebatur.* Non minus perniciosæ sunt hypochondriorum tensiones submolles citra quippe tumorem; quum ostenderimus aut nobilium viscerum inflammationem, aut maximam siccitatem principii, vel nervorum ad septum transversum descendentium, aut membranæ costas succingentis, pleuræ vocatæ, significare. Ceterum hæ tensiones per se solum, tametsi perpetuo malæ sint, numquam exitium prædicunt, nisi alia prava una illuxerint signa. Quando non omnes inflammato jecore, aut ventriculo, aut septo transverso, moriantur. Quare necesse erit, ut reliqua signa consulamus; quæ si mala fuerint, ac ex letalibus, proculdubio mortem poterimus prædicare. Quales tensiones fuere observatæ in *Sileno lib. 1. epid. ægr. 2. p. 969. Hermocrate epid. lib. 3. ægr. 2. p. 1062. Philista ibid. ægr. 4. p. 1070. adolescente Melibæa ibid. ægr. 16. p. 1117. & adolescentulo, qui in mendacium foro decumbebat, ibid. ægr. 8. p. 1076.* quibus quum submolliter hypochondria tensa essent, una quoque signa mala & letalia affuerunt.

Non minus & submolles citra tumorē.

Eodem modo hypochondriorum dolores cum tensione prædicta, & malis signis, letales esse solent, veluti *Uxori Dromeadai epid. lib. 1. ægr. 11. pag. 987.* contigit, in qua tertia die hypochondrium quum doluerit, habebat urinas crassas, turbidas non residentes, & sudores frigidos, quæ omnia letalia exsistunt. De eo vero, *qui calescens cœnavit*, ita habet Hippocr. *ibid. ægr. 12. p. 988. Quidam calescens cœnavit & potavit largius, vomuit cuncta. De nocte febris acuta, præcordiorum dextrorum dolor, submollis in partibus externis inflammatio, noctem molestam duxit. Urinæ primo rubræ, crassæ, quæ depositæ non residebant, lingua præarida, non admodum sitibundus.* Quæ in ipso signa fuerunt perniciosissimæ ac letalissimæ inflammationis, qua cito exstinctus est. Auctor vero *Prorrheticorum lib. 1. text. 56.* scribit: *Febres ex hypochondriorum doloribus, malignæ:* sed Gal. ait: non omnes, sed eæ tantum, quæ inflammato aliquo viscere suscitantur: sed neque omnes esse malignas, sed acutas malignas esse, alia signa prava demonstrabunt. Addamus hujusmodi quum tensiones, tum dolores, esse pravos ac letales, si ab aliqua satis copiosa evacuatione adhuc perduraverint. De quibus in *Coac. præs. tex.* 284. legitur: *Dolores, qui in hypochondriis incidunt, tum alias pravi sunt, tum si inde alvus perfluit.* Quod in nuper citatis ægrotis videre est, namque in *Sileno lib. 1. epid. ægr. 2. p. 969.* cum tensione hypocondriorum fuerant dejectiones tenues subnigræ, & *Erasinus lib. 1. epid. ægrot. 8. p. 984.* cum sudore habuit tensa hypochondria; atque hæc est tota ratio prædicendi ex tensionibus malis hypochondriorum. Malæ quoque sunt suppurationes hypochondriorum, in quibus alvi copiosæ dejectiones, cum magnis fastidiis, syncope, vomitibus, atque omnium maxime febre nihilo diminuta, minimeque ægris ex inde juvatis. Diximus eos tumores suppurari, qui diutius duraverint cum

Hipochondriorum dolores quinam letales.

Hypochondriorum suppurationes quænam male.

cum febre, ex Hippocr. qui *in* 1. *Prognost. pagin.* 38. *lin.* 44. *text.* 35. ita habet: *Si vero viginti dies transgrediatur tum febris detinens, tum tumor non considens, ad suppurationem convertitur*. Et paullo post *Ibidem lin.* 44. ait: *Si vero transgrediatur sexaginta dies febris & tumor non considat, suppuratum fore significat & hunc, & eum, qui in reliquo ventre est eodem modo*. De eorum prognostico agit Auctor *Coac. Præsag. Text.* 281. ita dicens: *Inter abscessus letales sunt, e quibus introrsum erumpunt; reliquorum vero suppurationes ex iis, quæ foras erumpunt, maxime laudabiles, si quam minimum loci occupent. & si in acutissimum conum colligantur. At in his, quæ repunt intro, optimæ sunt, siquidem nihil tumoris, doloris & caloris alieni foras edant in superficiem. Quæ vero suppurationes his contrariæ sunt, pessimæ.* Quare ex his adde, ad cognoscendas malas suppurationes, in hypochondriis tumorem, vel dolorem, vel calorem sentire, indicium esse latentis, non sublatæ, inflammationis. Si itaque a suppuratione tensa adhuc maneant hypochondria, minimeque laxentur, adhuc magis, si doleant etiam & caleant, pravum est, ac letale: omniumque maxime exitium prædicendum erit, si nedum copiosa puris excreti vacuatio ægrum juverit; atque exitiosissimum, si ipsi in pejus labantur. Hæc enim vacuatio erit ex judicatoriis, non judicantibus, letalis, eoque magis, si virium languor, aut aliud signum pravum una illuxerit: & hoc est præsagium suppuratorum hypochondriorum. Sed unum dicamus, quo cognito finem huic capiti imponemus, quippe Hippocr. *in primo libro Prognosticorum pagin.* 38. *lin.* 34. *text.* 31. *&* 32. scripsisse: *Si vero pulsus in hypochondriis insit, perturbationem significat, aut delirium*. Verum oculos talium conspicari oportet; si enim crebro obtutus movetur, exspectanda insania est. Quod *in Coacis præsagiis text.* 282. ita confirmatur: *Pulsus in hypochondriis, cum perturbatione, delirium portendit, & magis, si oculi crebrius moveantur*. Atque hoc fit verisimile, aut propter septum transversum inflammatum, aut propter humorem effervescentem, ex quo flatus multi suscitantur, qui copiosius in caput ascendentes, ac membranas cerebri calefacientes, & mordentes, delirium faciunt. Hujusmodi vero pulsus plerumque malus, etsi aliquando bonus, ubi crisin antecedit, qui criticis signis a malo distinguitur. Quum vero una cum ipso alia prava adfuerint signa, mortale esse id, affirmandum, de quo in 3. *Coacor. præsag. tex.* 283. *Oris ventriculi dolor cum hypochondrii pulsatione, refrigerata febre, malum, tum alias, tum si tenuis sequatur sudor*. Atque hæc de malis hypochondriis dicta sufficiant. Superesset quoque agendum de prædictione ex hepate atque liene, sed quoniam ea, quæ in ipsis exterius ad prognosticum considerantur, fere omnia nunc dicta sunt, idcirco nihil aliud de his scribemus.

CAP.

C A P. XIII.

De prædictione ex ignobilibus corporis partibus.

PArtium corporis, quum nobilium tum ignobilium, obſervatio in acutis morbis plurimum ad prædictionem juvat; & merito ſane, ut Galen. placet, quum nobilia membra diu graves morbos ferre nequeant: ipſis enim gravi morbo vexatis facultates omnes diminui, & tolli, cuique noſtrum eſt manifeſtum. In acutis morbis, humoribus putridis ad nobilia membra motis, & ipſa obſidentibus, mors ſequi ſolet, iiſdemque a nobilibus ad ignobiles compulſis, ſalus. Hinc Hippoc. dixit acutorum morborum non omnino certas eſſe prædictiones ſalutis & mortis, quod incerti ſimus, ad quam partem corporis, vel nobilem, vel ignobilem, præ ſumma putredine quum tenuiſſimi, tum turgentes, moveri debeant. Hoc unum certum eſt, ſi tranſmittantur ad principem partem, magnum vitæ periculum parare, & plerumque mortem; & ſi ad ignobilem, a principibuſque remotam, ſalutem. Ex quo omnium harum partium in acutis morbis obſervatio Medicis ad præſagium faciendum, nedum utilis, ſed quinimmo neceſſaria erit. Per partes vero principes communiter has intelligimus, quippe cerebrum, hepar, cor, ventriculum, gulam, aſperam arteriam, pulmones, ſeptum tranſverſum, inteſtina tenuia, pleuram, membranam coſtas pectoris ſuccingentem. Has poſtremas principes atque nobiles fecimus, quod aut principibus proxime ſerviant, aut quod ſint proximæ, aut quod propter colligentiam partium cum principibus magnam habent convenientiam. Non principes, ſed ignobiles ſunt cutis partes extimæ, extremæque, poſt aures, ſub alis, & inguine. In iis itaque omnibus utile eſt, in acutis morbis quicquam videri, quod ad ipſas morbum decubuiſſe nobis ſignificet. Hujuſmodi denotant, dolores, diu durantes, critici, de quibus accurate in 2. libr. egimus, & quomodo aliquando in partibus ignobilibus ſalutem critice demonſtrent, tumores itidem, in cute oborti, diu perſiſtentes, & in cruribus, pedibus, ac in aliis partibus, a principibus remotis, optimi ſunt, modo critice apparuerint, quippe conſpectis coctionis ſignis. De quibus Hipp. *in* 2. *lib Prognoſt. pag.* 43. *lin.* 18. *text.* 67. ait: *Abſceſſus ſi in cruribus erumpit in pulmonia vehementi, ac periculoſa, omnis utilis eſt*: & Galen. In Pulmonia vehementi abſceſſum erumpere in cruribus, prorſus bonum cenſetur, ſiquidem maxime vera ſententia Hippocr. eſt 2. *lib. de morbis vulgaribus Sect.* 1. *pag.* 1002. inſcripta, de bonis abſceſſibus, ut optimi ſint, ſi deorſum quam longiſſime a morbo abſiſtant, ſed potiſſimum, ſi cum coctione pariter erumpant. Hac eadem ratione commendantur tumores in cruribus, in inguine, teſtibus, ſub axillis, atque poſt aures critice apparentes, de quibus nos poſterius ſingulis accuratius. Commendantur etiam, ut dictum eſt, puſtulæ, exanthemata, variolæ, morbilli, pruritus ſcabieſque, ſi modo, ut dictum eſt, ſigna coctionis in excrementis præceſſerint. Veluti hæc non critice, ſed ſymptomatice conſpecta, in qui-

Partes principis quænam.

Ignobiles quænam.

quibusvis partibus ignobilibus mala sunt, quod vi morbi, non naturæ, prodeant. Sed de iis singulis accurate agamus, ubi de prædictione ex tumoribus omnibus sermonem instituerimus. Nunc sufficiat dixisse in acutis morbis sæpius glandulas post aures inflammari, & intumescere, quas *parotides* Medici appellant, aliquando sub axillis, & non raro in inguinibus, atque etiam testes exinde intumescere. Qui tumores aut principio febris apparentes, aut ipsos si febris sequatur pravum est, morbumque malignum ostendunt; si vero cum humorum coctione erumpant, minus malum, & plerumque salutare significant: nimirum quod naturam nobilia viscera exonerasse, protrudendo noxios humores ad has ignobiles partes, sint indicio. Optimi vero sunt, qui diu durant, rectitudinem servant, augentur, sed qui tamen ad nimiam non venerint magnitudinem, neque minores sint, quam debeant. Hi enim pessimi exsistunt, non minus & qui paullo post intus recurrerint, atque evanuerint: sed de his, ut dictum, alias uberius loquemur. Hinc extremas corporis partes ad prædictionem consideremus.

CAP. XIV.

De prædictione in acutis morbis ab extremis partibus.

PArtes extremas vocat, Galen. *in Comment.* 4. *lib.* 2. *Prognost.* Hippoc aures, nares, manus atque pedes. Hæ partes solent in acutis morbis sæpius magnam partem præsagii habere. Quando numquam mori hominibus contingat, his partibus nihilo a naturali statu mutatis: necesse est enim in moribundis, ut hæ partes refrigerentur, & colore livescant & nigrescant; atque etiam in multis manus pedesque indecore moventur. Ex quo extremorum caliditas in acutis morbis numquam mala, veluti frigiditas perpetuo mala, pessimaque, ubi interiora calent, & maxime sitiant. Quod Celsus ab Hippocrate depromtum ita expressit: *Cui, febre æque non quiescente, exterior pars friget, interior sic calet, ut etiam sitim faciat, letale*. Hoc signum cum aliis malis esse letale, *in* 2. *libro*, in quo de extremorum caliditate & frigiditate accuratissime egimus, ostendimus. Summe exitiosum vero erit (quamvis perpetuo extremarum frigiditas in continuis febribus sit timenda) frigus extremorum, vix recalescens, aut numquam; omniumque maxime, si una partes liveant, & nigræ appareant.

Extremorum caliditas in acutis morbis numquã mala, contra frigiditas.

De quibus Hippocr. *in* 1. *Epidem. Comment.* 1. *pagin.* 940. *text.* 28. *Frigebant his multum extremitates, ac vix calor his revocari poterat*, & paullo post *pag.* 945. *in medio: Multum vero frigus erat, & vix eis calor revocari poterat*. Quod in *Philisco* moribundo fuit observatum, de quo Hippocr. *in* 1. *Epidem. Ægr.* 1. *p.* 966. *Extremitates undequaque frigebant, nec jam ad calorem illæ amplius redibant*. Sed hæc satis de frigiditate partium extremarum; qui hanc rem perfecte habere cupiunt, videant cap. 15. lib. 2. in quo de hac re nos fusius. Eodem modo de colore

lore dicendum; optimus enim color recte valentium ſimilis erit; nonnumquam rubeus ac inflammatus, ſi critice ſanguine ad extremas partes decumbente fiat. Omnium peſſimus ac exitialis eſt lividus atque niger, de quibus quoque ſuperius in hoc libro abunde dictum eſt. In acutis itaque morbis, extremas partes nigras aut lividas ſpectari, exitiale eſt; quum aut caloris exſtinctionem, aut ſummam humorum putredinem denotet, ut alias a nobis demonſtratum. Hos colores in extremis vidit Hippocrat. in *Philiſco, Epidem. lib.* 1. *pag.* 966. *Ægr.* 1. *Sileno, Ibidem pag.* 969. *Ægrot.* 2. moribundis. De illo dixit: *Frigida ſudavit, extremitates lividæ*; & de Sileno: *Sexto circa caput parum ſudavit, extremitates frigidæ, lividæ, multa jactatio.* Manus etiam atque pedes indecore moti, & agitati damnantur ab Hippocr. de illis *in libr. Prognoſtic. pagin.* 38. *lin.* 1. *& ſeq.* ſcripſit: *Qui in febre acuta, aut delirio, aut pulmonia, aut capitis dolore, manus ſubinde ob os fert, aut colligit feſtucas, aut de veſte evellit pilos, aut de pariete ſtipulas carpit, id omne malum, exitialeque eſt.* Non minuſque pedes, non calidos, nudos habere, de quo ſigno *in eodem libr. pagin.* 37. *lin.* 43. dixerat: *Si vero nudos habeat pedes nec admodum calidos, ac manus, collum & crura diſpergat inæqualiter, malum eſt; ſignificat enim inquietationem.* Quando etiam homines modeſti, ac præſertim mulieres, pudenda coram adſtantibus denudant, peſſimum eſt, aut enim delirium, aut exſtinctionem facultatis denotabit. Atque hæc obiter de prædictione ab extremis partibus, de qua re in ſecundo libr. nos accuratius egimus.

Extremorum color quinam optimus.

Manus & pedes indecore moti & agitati mali.

Pedes frigidos nudos habere, malum.

Inverecundia in acutis morbis, mala.

FINIS QUINTI LIBRI.

PRO-

PROSPERI ALPINI
MAROSTICENSIS,

Philosophi & Medici in Gymnasio Patavino Medicamentorum simplicium Professoris ordinarii,

DE
PRÆSAGIENDA VITA & MORTE ÆGROTANTIUM,

LIBER SEXTUS.

CAP. I.

De quibus sit agendum in hoc libro, ac primo de prædictione, ex coctione atque cruditate excrementorum.

Uum potentiæ naturalis a quatuor, ut etiam dictum est, functionibus robur ac infirmitas innotescat, omniumque maxime ex alteratrice seu concoctrice, atque excretrice; quia ad has referuntur coctiones omnes excrementorum, & excretiones, quas Medici *crises* appellant, atque ipsa non minus excrementa, quorum quidem omnium observatio magnam præsagii partem nobis perspectam ac cognitam reddit: itaque in hoc libro, ut jam captam prædicendi methodum ex naturali facultate prosequeremur, de coctionibus, cruditatibus, excretionibus, diebus criticis atque crisibus sigillatim a singulis quum excrementis, tum ipsorum excretionibus, Prognosticum indagandum duximus. Exordiemurque a prædictione ex coctione atque cruditate excrementorum, quæ ita ad prædicendi rationem faciunt, ut sine ipsorum cognitione nemo possit quicquam certi de ægrotantium salute vel morte assequi. Quod, ut probe cognoscatur, in primis quid coctio sit, & quid cruditas, quotupliciter accipiatur a Medicis, atque quomodo fiat, intelligendum est. Galen. *in lib.* 1. *Epidem. de coctione* ita habet: *Concoctio enim quædam eorum, quæ præter naturam sunt, est ipsa maturatio morbi. At ipsa coctio in coquentis substantiam deductio quædam est ejus, quæ coquitur.* Hanc clarius Galen. *in* 3. *de natura hum. in text.* 4. *& in lib. de sympt. diff. cap.* 4. expressit, quid sit, nimirum

Coctio quid & quotuplex.

dicens;

dicens; *esse ciborum alterationem in propriam & convenientem qualitatem ejus, quod nutritur, quam Græci πέψιν vocant.* Hanc veram Medici ac propriam coctionem vocant, quam ad prædictionem Medici ita non considerant, veluti alteram, quæ penes excrementa biliosa, & summe putrida attenditur, quæ est alteratio non ciborum, sed noxiorum humorum, in qua paucum est, quod in alimentum mutetur, vel nihil, quam Medici in morbis acutis maxime ad prædictionem spectant. Qua dicimus morbum habere excrementa concocta & cruda. De qua Galen. *in 2. de vict. rat. in acutis* in hunc modum: Nempe biliosa cruda ita appellavit, quoniam & excrementorum coctionem appellat; quamquam mutata nutrire non possunt, ut bilis utraque, & qui Græcis ἰχῶρες dicuntur. Verumtamen, quoniam & talia evincit natura, cocta quidem vocare consuevit Hippocr. excrementa hujusmodi, quæ a nutura ipsa evicta sunt, cruda vero, quæ non sunt evicta. Galen. *In 6. Epidem. comm. 2. text. 9.* concoctionem biliosorum humorum vocat, mutationem in optimam qualitatem, & mediocre quoddam temperamentum, & *in 2. de vict. rat. in acutis text.* 14. scribit concoctum omne dici, vel quod a calore naturali mutatum nutrit, vel si non nutriat, quod a natura devictum sit mutatumque in suum naturalem statum; ut bilis, quæ in homine sano erat pallida, parumque acris, flava & summe acris facta & multum fœtida, concocta dicitur, ubi minus acris minus colorata & fœtida reddita est. Fiunt vero eæ concoctiones biliosorum putridorumque humorum natura, atque cruditates, morbo prævalente naturæ, ut Galen. *in libro de constit. art. med.* docuit. Sed nunc ex ipsis præsagium in morbis perscrutemur. Quum itaque dictum sit, coctiones in excrementis naturam prævalentem demonstrare, inde affirmabimus nihil magis salutem nobis significare, quam excrementa videri concocta. Proinde Galen. *in lib. art. medicinalis, cap.* 83. coctionem esse ex salubribus signis statuit; propterea etiam *in primo lib. Aphorism.* dixit: *Signa coctionis perpetuo bona & numquam mala*, & Hippoc. *in Epidemior. lib.* 1. *sect.* 2. *pag.* 948. *text.* 45. ait: *Maturationes excrementorum omnes, undique tempestiva aut bona*, & postea: *Coctiones celeritatem portendunt judicii, securitatemque salubrem* & Gal. *in libro de Crisib. cap.* 18. dixit: coctionis signa numquam male apparere: tantique hoc signum est ad prædicendam salutem momenti, ut Galen. *in lib. de constit. art. med.* nuper citato, affirmaverit, hoc omnibus commune esse, numquam morbum solvi posse, nisi prius in excrementis coctionis signa conspiciantur. In morbis, ventrem occupantibus, oportet concocta alvi excrementa videri, de quibus Hippocr. *in 2. Prognostic. pag.* 39. *lin.* 54. *Alvi excrementum optimum est, quod molle atque conjunctum est, quodque ea hora exierit, qua tempore sanitatis consueverat, quantitate vero, quæ sit pro ratione cibi assumti; tali enim exsistente dejectione, inferior venter sanus est.* Galen. addidit, subrufumque debere spectari nec admodum grave olens. Eodem modo in acutis febribus, inflammationibus hepatis, ventriculi, diaphragmatis, lienis, urinæ concoctæ spectabuntur, si ad salutem tendat morbus, de qua etiam in *Prognosticis pag.* 41. *lin.* 13. *Urina optima est, si candidum sedimentum*

Concoctiones biliosorū & putridorum humorū semper bonæ.

fue-

fuerit, læve & æquale per omne tempus, dum morbus judicetur. Securitatem enim ac morbum fore brevem significat. In morbis vero pectoris & pulmonum sputa concocta excerni debent, de quibus Hippocr. *in eodem* 2. *Progn. p.* 41. *lin.* 13. *text.* 43. ita habet: *Sputum vero in omnibus doloribus, qui sunt circa pulmonem & costas, cito promteque exspui convenit, & flavum sputo valde permixtum apparere,* & Galen. *in* 1. *lib. Aphorismor.* dixit, sputum concoctum esse album, læve, æquale, non admodum vel tenue, vel crassum, quodque facile exspuitur. Atque hæ notæ sufficerent pro cognoscenda coctione in urinis, dejectionibus, atque sputis. De his posterius & de omnibus quoque excrementis nos accuratius. Colligamus itaque coctiones excrementorum numquam malas, sed perpetuo bonas esse. Addimus concoctionem usque adeo ad salutem prædicendam facere, ut omnia, nedum bona signa, una cum ipsa coctione conspecta, salutarem morbum demonstrent, at quinimmo etiam mala cum signis coctionis non sint timenda. Vigiliæ enim, deliria, vertigines, comata, dolores, convulsiones, tremores, anxietudines, respirationes difficiles, atque alia, quæ per se mala exsistunt, cum signis coctionis, salutaris futuræ crisis solent non raro esse indicia. Omnes itidem excretiones, post coctionem apparentes, salutares exsistunt, a naturaque prævalente fiunt, ut Galen. *in* 1. *Epidem. comm.* 2. *text.* 45. ita docet: *Quando igitur post morbi coctionem aliquis humor vitiosus excernitur, tunc corpus a natura expurgatur.* Et paullo post: *Et propter hoc atra bilis & alius omnis hujuscemodi humor, ubi signa coctionis in morbi processu apparuerint, bonam significant evacuationem.* Ex quo merito Hippocr. *in quarto, de Vict. rat. in acut. pagin.* 396. *lin.* 21. *& seq. text.* 10. dixit: *Et si e naribus fluxerit sanguis, solvitur ægritudo, atque si sudores supervenerint judicatorii legitimi, cum urinis albis, crassisque & levibus subsidentiis.* Sed dicet aliquis, quo tempore morborum conspiciuntur coctionis signa? Non principio; quum hoc tempore morbi plane crudi exsistant: non etiam augmento, quod tunc imperfectæ conspiciantur coctiones: restat, ut in statu, quo tempore natura humores coxit. Ex Galen. *in primo Aphorism.* 22. scribente: *coctionis signa numquam in morbi principio conspici.* Hæc vero, ut Galen. *in lib. de Constit. art. med. cap.* 18. scripsit: *agnoscentur ex propriis excrementis: eos enim morbos, qui in ventriculo, & parte cava jecoris, mesenterioque fiunt, concoctæ alvi dejectiones salutares denotant; & urinæ illæ illos, qui in toto venoso genere, in renibus atque vesica, fundantur; atque excrementa tussi rejecta concocta, qui in thorace ac pulmonibus fiunt; non minus quam in vomitibus coctiones, affectus ventris superioris ac stomachi; & excrementorum, quæ per palatum, aures, atque nares descendunt, cerebri affectus.* Atque hæc sint dicta de prædictione in morbis ex coctione. Nunc ex cruditate idem persequemur. Ex qua numquam quicquam boni præsagitur, sed perpetuo malum; adeo ut, etsi aliquando, ut docebimus, naturæ judicia & morborum solutiones fiant, hoc est tamen rarum, atque infideles satis, ad certam de salute prædictionem assequendam. De quo signo Hipp. *in primo Epidem. sect.* 2. *p.* 948.

Coctiones quo morbi tempore fiunt.

Cruditas quid in morbis.

Cruda vero & incocta, atque in malos abscessus conversa, aut acrisias, (id-est judicationis carentias) *aut dolores, aut morbi longitudinem, aut mortem, aut morbi recidivam significant*. Tantum ad malum præsagium possunt signa cruditatis, in urinis, alvi dejectionibus, atque aliis excrementis, ut cum ipsis quicquam boni umquam elucere nequeat. Mala enim signa, cujusmodi sunt vigiliæ, deliria, anxietudines, respirationes, pulsus mali, & alia multa, durante cruditate, in acutis morbis mortem significant: bonaque visa signa, cujusmodi est morbi allevatio, sudores vel etiam boni, eruptiones sanguinis, vomitus, dejectiones, urinæ copiosæ, nihil boni significant, neque his esse fidendum, quod non ex ratione fiant; nobis persuadetur, juxta illud Hipp. *Aph. sect. 2. text. 27. His, quæ sine ratione fiunt, parum est credendum*. Cum cruditate itaque neque bonis signis fidere debebimus; quoniam ex ipsis nullum fidele judicium habetur. Hinc dixit Galen. *in lib.* 1. *de Crisib.* Decretoria sive judicatoria signa non statim apparere, quod tunc omnia sint crudissima, & *in* 4. *lib. Aphor.* 22. quando aliquis incipit morbus, nullam vacuationem esse, & *in primo Aphor.* judicatio cum cruditate aut perniciem, aut longum morbum significat. Idque fit, quod numquam principio morbi resolvantur, sed iisdem declinantibus, aut in vigore cum aliqua crisi, quia omnia inquam cruda sint. In acutis itaque morbis, præsertim febribus atque inflammationibus attendenda erit coctio & cruditas, quæ in urinis, & alvi dejectionibus, &, si una pulmonis vel thoracis pars lædatur, etiam in sputis. Urinæ crudæ variis modis cognoscuntur, quippe ipsarum substantia, contentisque mutatis; eodem modo dejectiones mutatæ, item & sputa. Sed de horum coctione & cruditate cognoscenda posterius sigillatim scribetur. Nunc sufficiet hæc dixisse, quod cruda excrementa dicuntur ea, quæ & substantia & contentis mutata ab iis, quæ tempore sanitatis fiebant, observantur, atque quæ notis coctionis, quas antea recensuimus, careant: sed non in urinis tantum, sed in omnibus aliis excrementis hoc erit sedulo cognoscendum. Sed jam tempus est, ut de prædictione, ab excretionibus secundum communem viam, quippe universaliter (quando posterius de iisdem sigillatim & accuratius sit a nobis agendum) agamus.

Cruditas quid dicitur.

CAP. II.

De prædictione ab excretionibus.

De prædictione ab excretionibus & abscessibus in præsentia acturi, primo de bonis agemus, quæ in morbis salutem præsagiunt, & postea de malis exitialibusque. De bonis hoc in primis affirmamus, optimas esse, quæ post manifestam & optimam concoctionem apparent. Juxta illud Hipp. præceptum, *coctiones quippe*, quod in *primo Epidem. sect.* 2. *pag.* 948. statuit, *celerem morbum atque salutarem denotare*. Atque hujusmodi excretio naturæ lege fit, Auctore Galen. *in lib.* 4. *Aphorism. & in* 2. *de præsag. ex Pulsib.* quoniam natura prius concoquit, postea separat, at-

Excretiones quænam bonæ.

que mox excernit, proinde his prægressis optimæ sunt excretiones, non minusque abscessus. De quibus locutus Galen. *in eodem* 4. *Aph.* 22. scripsit: *Nobis a natura expurgari, exinde significari statutum est*. Et in primo *Aphor.* 12. de iis excretionibus judicatoriis scribens, dixit: *Siquidem morbo jam cocto supervenerint, futuram statim sanitatem denuntiant*. Quod de *Melidia* Hippocrates, *lib.* 1. *Epidem. Ægr.* 14. *pag.* 991. ita habuit; *In urinis subsedit album, læve, sudavit, judicata est absolute undecimo*. Ex quibus colligamus, excretiones omnes, una cum signis coctionis conspectas, esse bonas, optimasque, si plene concoctus fuerit morbus. In febribus vero acutis urinarum concoctio erit attendenda, quum eæ statum venosi generis affectuum demonstrent. Hinc Hippocrat merito *in libr.* 4. *de Vict. rat. in acut. pag.* 396. *lin.* 21. *& seq. text.* 10. scripsit: *Etsi e naribus fluxerit sanguis, solvitur ægritudo, etiam si sudores supervenerint judicatorii legitimi, cum urinis albis crassisque & levibus subsidentiis*. At ne nos turbet, quod nonnumquam intereant aliqui cum urinis salutaribus, atque quod in aliquibus moribundis appareant signa coctionis, veluti in *Philisco, lib.* 1. *Epidem. Ægr.* 1. *p.* 966. morti proximo, urinæ melioris coloris apparuerunt. Hoc vero coctionem non demonstrare, postea, ubi de urinis agemus, demonstrabimus. Sed nunc nobis sufficiet, urinas colore ac substantia, contentisque recte valentium similes, in perniciosissimis morbis aliquando conspici; in quibus præsertim natura prorsus morbo succubuit, ac ne propterea minima, vel etiam inter ipsam & morbum, fiat pugna, & corporis agitatio. Si vero dicent, nobisque obiicient hunc textum *Prorrheticorum, lib.* 1. *text.* 102. qui ita legitur: *Qui principio sudant, urinis coctis, æstuantque, & absque judicatione refrigerantur, & celeriter perruruntur, torpidi item comatosique & convulsi, perniciose habent*. Quasi ex hoc perniciosa symptomata cum urinis coctis stare possint: aut enim legendum erit, *non urinis coctis*, sed *laboriosis*, ut Galen. in comment. placuit, aut forsan Auctor *Prorrhet.* coctas urinas albas, & crassas vocavit, quoniam subsidentiam hujusmodi & in vere coctis urinis vidit. His itaque non obstantibus, perpetuo bonæ erunt urinæ coctæ in febribus, omnesque excretiones, cum urinis coctis, erunt optimæ. Galen. *in lib.* 4. *Aph.* 37. optimarum excretionum coctionem inter præcipuas notas recensuit, veluti etiam bonam ægri tolerantiam. Quod ex Hipp. 2. *Aph. lib.* 1. accepit, in quo scriptum est: *In perturbationibus alvi & vomitibus, quæ sponte fiunt, si qualiter oportet purgentur, confert, & facile ferunt*.

Cum signis coctionis.

In urinis.

Quæque conferunt ægrotis.

Ex quo aphorismo tertiam notam bonæ excretionis addimus, quæ est, ut excretiones conferant ægrotis. Juxta illud medicum præceptum, quod est, *si ea, quæ juvare debent, juvant, bonum:* atque hæ sunt bonarum, & salutarium excretionum præcipue notæ; addantur aliæ, quod in diebus decretoriis appareant, & loci rectitudinem servent; ita ut læso hepate sanguis e dextra nare, ac ex sinistra, liene; demum quod nullum signum perniciosum simul illuxerit, una cum quibus esse non posset, ut dictum est, urinarum coctio vera: aliquando vero in perniciosis morbis, ut nuper dictum est, urinæ, etsi appareant sanorum similes, concoctæ non sunt. Sed de his inferius

inferius nos accurate. Atque de criticis bonisque excretionibus satis: nunc ad malas, quas *symptomaticas* Medici (quod symptomatis ratione fieri dicantur) appellant. Atque hæ sunt, quæ, ut summi Medici voluerunt, quovis modo ante morbi coctionem apparent, utpote cum urinis cæterisque aliis excrementis crudis. De his Gal. *in libro quarto Aphoris.* 22. ait: *Quamdiu enim a causis morbum facientibus natura gravatur, & humorum adest cruditas, tunc, ut aliquid recte evacuetur, est impossibile.* Pravarum enim excretionum cruditatem esse causam, Galenus etiam *in Epidem. Epist. 2. text.* 38. ita habet: *Omnium, quæ tunc inciderent, incommodorum erat caput, incoctio humorum, quod signum pravum natura ad aliquos eorum excernendos aggressa esset, nihil proficiebant, immo vero ab iis superata, aut in profundum recurrere permisit, aut propter paucitatem excretionum abscessum moliebatur*; & propterea Hippocr. *in primo Epidem. comm. 2. pagin. 948. text. 36.* scripsit: *Ante coctionem excretiones, vel nullam crisin, vel dolores, vel longitudinem, vel mortem, vel recidivas.* Et Galen. in comm. *in 1. Epidem. comm. 2. text.* 37. de his quoque ita scripsit: *Qui procedunt morbi a coctionis difficultate & copia crudorum humorum, nullum ab excretionibus consequuntur emolumentum.* Dixit quidem multas & violentas confestim opprimere vires, verum tales nihil juvant. Quæ quum etiam duplices sint, nihil proficient, quæ concoctionem non habent adjunctam; quandoquidem, etiamsi multæ sint excretiones, nihil tamen conferunt, si absque coctione eveniant. Hinc est, quod in principio morbi, quod tunc omnia cruda sint (hoc enim primum morborum tempus cruditate ab aliis, quod quicquam cocti non ostendatur, in eo interstingui Galen. *in lib. 1. de Crisibus* testatum reliquit) aliquid bene evacuari impossibile esse, scripsit *Galen. in comm. Aphor. 22. & 29. lib.* 4. non minusque tunc temporis quicquam excerni a natura, atque excretos humores esse symptomata dispositionum præternaturalium in corporibus, nullamque propterea exinde bonam crisin posse sperari, ibid. scripsit, atque *in 1. lib. de Crisib. cap.* 8. Hinc etiam *in lib. Epidem. lib. 2. pag. 998. Hippocr. & in eodem* 1. *de Crisib.* Galen. *Judicatoria non statim, idest, in morborum principiis apparere.* Ex quibus certo certius apparet excretiones malas & perniciosas esse, quæ cum signis cruditatis apparent. Hasque significare futuram nullam vel crisin, vel dolores, vel labores, vel recidivas, vel longitudinem, vel mortem, ut dictum est Galen. affirmavit: quare malæ sunt omnes excretiones, quæ ante coctionem apparent, idque, quod dictum est, præsagiunt: sed intelligamus has ita ante coctionem conspectas, ut nulla coctionis signa apparuerint, quæ in principio morbi apparent, quo tempore nulla coctionis signa cœperunt, quoniam eæ, quæ (ut sequenti capite declarabimus), aliqua etsi obscura coctione facta apparent, minus malæ sunt, & quandoque imperfectas crises significant; pessimæ sunt, quæ nedum non juvant, sed quinimmo lædunt. De quibus Galen. *in 3. Prorrhet. commen.* 35. *Et Hippocrates, lib. 2. Epidem. p. 999.* ait: *Quæcumque ex judicatoriis nihil juvant, sunt judicatu difficilia: Quæ vero etiam in contrarium repunt, sunt letalia.* De quibus Hipp. *in 1. Epidem. 2. p. 945. in medio. Sudores multi, his tantum aberat, ut*

Excretiones symptomaticæ, sive malæ.

Quæ ante coctionem malæ.

Quid notant.

Pessimæ quænam.

recrearent, ut etiam contra læderent, & postea *pag. 948. sub fin. Sed & virulenta vomunt, & ex his quidem subito moriuntur*. Pessimæ item sunt, immodicæ & maximæ, itemque paucæ; quod de abscessibus Hippoc. *in eodem primo Epidem. comment. 2. pag. 946. text. 35.* expressit dicens: *His succedebant abscessus aut majores, quam ut ferri possent, aut minores, quam ut prodesse quicquam, sed statim redierunt*. Atque hæc de malis excretionibus dicta sint. Nunc restat ad certiorem de prædictione ab excretionibus habendam cognitionem, ut quamdam tractemus difficultatem, quæ est, an natura ante coctionem probas habere soleat excretiones.

CAP. III.

An ante concoctionem excretiones sint bonæ atque utiles.

Excretionum differentiæ tres.

AT summi Medici fuere, qui plures vel etiam excretiones, ante coctionem, in morbis bonas elucere, ac non raro observari affirmarunt, quorum auctor fuit *Victor Trincavellius*, Medicus sua tempestate admirandus qui in *Tractatu de pestilenti febre*, atque *in 1. & libr. Epist.* voluit, dari excretiones ante coctionem, quæ nedum malæ sint, sed utiles, & propterea fovendæ, ac adjuvandæ. Pro qua re distinxit excretiones in criticas, symptomaticas, atque in medias, quæ mediam inter symptomaticas atque criticas naturam obtineant, atque hoc itidem modo distingui abscessus statuit. Primam differentiam esse ait illarum excretionum, quæ natura, morbum evincente fiunt, quo tempore omnia, & evicta, & concocta sunt, hasque omnino criticas appellat, & judicatorias, quod ægrotos perfecte judicent atque liberent. Cujusmodi sunt post manifestam coctionem sudores optimi, sanguinis eruptiones, alvi dejectiones, nec non in morbis thoracis etiam sputa copiosa, & concocta. Alteram differentiam facit earum excretionum, quæ naturam morbo evincente apparent. Has plane symptomaticas vocat, quod symptomatis tantum ratione fiant. Cujusmodi sunt in acutis morbis sudores frigidi circa frontem & collum, immoderatæ, vires dissolventes, quæ plane crudo morbo observantur. Tertiam earum excretionum, quæ mediam obtinent naturam inter criticas & symptomaticas, quas potius bonas quam malas, potius utiles quam inutiles esse, affirmavit. Probavit vero dari has tres excretionum differentias puris exemplo in ulceribus, ex Galen. *in lib. de dif. feb. cap. 6. & 4. Aphorism.* Hic enim Galen. de symptomaticis excretionibus ita est locutus: *Malæ vacuationes sunt pravarum signa dispositionum, prodeuntque sæpius eodem modo, quo in ulceribus putridis, a quibus ichores, hoc est liquores saniosi, desinunt, nihilque dispositioni conferentes, nonnumquam vero ita sicut pus, ex abscessu disrupto bene expurgans partem patientem*. Clarius *in primo illo de diff. feb.* dixit enim in ulceribus aliquando pus effluere, omnino probum, & laudabile, nempe album, sanum, leve & æquale, citra ullum odorem gravem, quippe natura partis ulceratæ affectum evincente, quam excretionem criticis excretionibus quisque facile potest comparare: nam quemadmodum excretio critica & proba sanitatem statim prænuntiat futuram, ita hujusmodi pus ulcus ipsum

Quomodo dari probantur.

sanatum iri. Aliquando vero pus ex ulceribus omnino putridum, fœtidum, & pravo colore infestum, naturali partis ulceratæ calore, ex toto ab extraneo exstincto, ut in gangrenis, quod plane symptomaticam excretionem demonstrare videtur. Demum aliquando manat pus medio modo se habens, non ex alterius absoluta victoria, sed ex utriusque veluti pugna, & neutro alterum plane superante, in quo pure apparent utriusque indicia, nempe quæ & actionem nativi & externi caloris ostendunt. Nam hujusmodi pus, si album erit, non erit leve, & si leve, non æquale, male olens. Ex prænarratis excretionibus, eas, quæ plane symptomaticæ sunt, perniciales esse; & prorsus criticas, plane laudabiles; medias vero laudabiles quidem, atque magis bonas, quam malas videri, proinde ab ipsis non raro Medicos salutem præsagire posse. Quod eæ mediæ excretiones bonæ sint, atque etiam fovendæ & adjuvandæ, etsi ante coctionem fiant; quod erit demonstrare, excretiones & abscessus ante coctionem, & in principiis morborum conspectos, contra multorum præclarorum Medicorum opinionem, bonos esse atque utiles: quæ veritas hisce argumentis nobis demonstrari est visa, quippe primo humoribus turgentibus, quos utiliter educi, vel etiam in principio morborum, quo tempore crudi sunt, ex Hippocrat. constat, nimirum dicente in 1. Aphor. 22. *Concocta medicari atque movere, non cruda, neque in principiis, nisi materia turgeat, plurima vero non turgent.* Itaque si tales humores in principio crudi exsistentes possint educi, ergo etiam ipsorum spontaneæ excretiones erunt fovendæ adjuvandæque: idque forte fit, quod propter tenuitatem, caliditatem, atque facilitatem admotum, non incommode arte educi, & natura excerni queant. Secundo apparet in peste, papulas, ulcera, abscessus omnes, parotides, exanthemata, variolas, vel etiam ante coctionem erumpentes, magis utiles, quam inutiles ab omnibus Medicis fateri. Hinc omnes a repellentibus, & has prohibentibus excretiones, Medicos abstinere, omniaque facere, ut leviter ipsorum motus foveatur, & adjuvetur, cucurbitulis, frictionibus calidis; inunctionibus, balneis, atque aliis multis. De quibus Galen. *in primo libr. de succorum bonit. & vitio. capit.* 1. ita scripsit: *Atque hæc quidem facere ea, quæ per cutim efflorescentia placidissime vitiosum sucum e visceribus profundoque corporis evacuarent.* Quis in peste, vel in pestiferis febribus umquam ausus fuit, parotides, tumores, in adenis obortos, carbunculos, repellere? quis exanthemata, quis variolas, quis etiam alvi biliosas & putridas dejectiones, quis sudores & eruptiones sanguinis? Denuo demonstrant naturam vel etiam crudos humores non raro neque inutiliter excernere, de qua re Galenus *in libro tertio, de diebus decretoriis, cap.* 8. ita habet: *Nam perturbationis violenta naturam ea, quæ molestant, etiam ante tempus, propulsare compellit, quippe virtus ipsa est alienorum expultrix.* Atque clarius in lib. 3. de præsag. ex pulsibus *cap.* 12. *Semper porro omnis excretio naturæ lege perfecta sequitur coctionem, etenim in ventre conspicitur natura excrementum a concoctione excernere. Cæteras omnes excretiones, quæ, antequam cibus coctus fuerit, fiunt, nunc quod velli-*

Excretiones mediæ licet ante coctionem fiant, bonæ.

cetur ab illis, quæ continet, nunc quia depravetur ante tempus coctionis, cogitur moliri: haud aliter totius corporis facultas, posteaquam satis familiarem succum concoxerit singularium partium, tum demum excrementum excernitur, nisi quid eam, ut diximus, irritet ante tempus. Ex quibus liquido constat naturam excernere ante tempus, neque omnes excretiones & abscessus ante coctionem conspectos esse symptomaticos, sed quosdam a natura esse, neque inutiles. Quarto, excretiones humorum calidorum tenuiorumque esse faciendas, quod hi, ni turgeant admodum, facilitate, & calore futuri turgentes dici queant. Ex quo merito a Galeno scriptum est *in lib. 3. Prognost. comm. 23.* humores corporis calidiores, tenuioresque paratissimos esse ad excretionem Hinc Averrhoi ac multi, hos, ut purgentur, coctione non egere, visum est, quod facilius ad excretionem sint: & postea ait Galen. *abscessibus retrocedentibus motionem quamdam inesse necessario, quo nobis persuadetur humores ipsorum proxime ad turgentium naturam accedere.* Demum probant hujusmodi excretiones esse utiles & adjuvandas, etiamsi omnia cruda sint, *Sileni* (*Vide ejus historiam lib. 1. Epidem. Ægrot. 2. pag. 969.*) exemplo de quo Galen. ait: *Quum igitur virium robore septimum diem*, ut dixi, *potuerit superare, octavo papulas cum sudore habuit rubentes, rotundas, parvas, nam ejus morbo repugnante & humorum superfluitatem malorum ad cutem propellente, illud fuit causa, cur die nono non sit mortuus, sed undecimo.* Ex quo colligunt papularum eam excretionem fuisse utilem, etiam morbo plane crudo; atque ita de aliis dicendum. Quam veritatem multorum ægrotantium historiæ, in *Epidemiis* nobis ab *Hippocr.* memoriæ traditæ, confirmabunt, & præsertim *Herophontis lib. 1. Epidem. Ægrot. 3. pag. 974. Metonis ibidem Ægr. 7. pag. 983. Sileni ibidem, Ægr. 2. pag. 969. uxoris Epicratis ibidem Ægr. 5. pagin. 979. Clazomenii ibidem, Ægrot. 10. pag. 985. Melidiæ ibidem, Ægr. 14. pag. 991. Chærionis lib. 3. Epidem. Ægrot. pagin. 1072.* atque aliorum multorum. De *Herophonte* scribit Hippocrates, Quinta die cum urinis nigris tenuibus lienem intumuisse, & octava doluisse inguen primum, secundum lienis rectitudinem, deinde dolores in tibiam utramque transiisse, urinasque tunc melioris fuisse coloris, parvam habuisse subsidentiam. Ex quibus adhuc paullulum crudum esse morbum conjiciebatur, proinde neque lienis tibiarumque abscessus, neque sudor, nona die secutus, inter symptomaticos erat ponendus, quum ab ipsis judicatus sit, licet non integre. Quid de *Metone*? an non eruptione sanguinis e naribus judicatus est, cum urinis nigris & crudis? an non Hippocr. eo tempore, quo crudus erat morbus, lotione capitis est usus, ad augendam & fovendam sanguinis illam symptomaticam eruptionem? Quod commendavit Gal. etiam *in 1. Epidem. text. 3. comm. 25.* dicens: *Hujus te præsentissimum remedium docuit, capitis lotionem: dixit enim in* libro de ratione victus in morbis acutis *pag. 395. lin. 44. & seq. caput non lavandum esse iis, quibus de naribus erumpit sanguis, nisi minus justo fluat; nunc vero erat justo minus, siquidem perpetuabat vigilias & deliria.* Eodem itidem modo *Uxor Epicratis* sudores habuit, vomitusque biliosos subcrebros, quibus etiam, crudo

do adhuc morbo exſiſtente, fuit judicata. Idem *Clazomenio*, de quo Hippocr. *Dejectiones ab initio ad diem uſque decimum quartum multæ tenues aquei coloris, urinæ perpetuo tenues, ceterum boni coloris, & multum habebant ſuſpenſionum diverſarum,* Idem quoque in *Melidia*, quæ die ſeptimo critice ſudavit, & febris intermiſit, & rurſus dejectiones habuit tenues, bilioſas, mordaces, paucas, nigras, licet urinæ tenues & crudæ eſſent. Hoc & in *Chærione* eſt viſum, quum urinis tenuibus, licet boni coloris, die ſecunda ſudaverit per totum corpus, & fuerit judicatus. Hoc idem in longe pluribus fuit obſervatum, quippe ante coctionem excretiones multas conſpectas fuiſſe judicatorias atque bonas. Quid igitur dicendum? an non Hippocrates artis medicæ dogmata veriſſima ac certiſſima ſcripſit? an non hæc ipſa Galen. plane confirmavit? Certe quidem; neque ad contrarium demonſtrandum rationes adductæ, & veritatem hanc obſcurare poterunt, ſi, ut Alexander Maſſaria, Medicus hujus ætatis eximius, nobis hac ætate in hoc gymnaſio conceſſus, ut Hippocr. Galenique veterem medendi artem, a multis Medicis, variis temporibus, obſcuratam, ac maxime vitiatam, priſtino candori reſtituat, ac illuſtret; quem Medici ingenui ac innocentes, veteris Medicinæ ſtudioſi, ſummis laudibus merito perpetuo extollunt, ipſiuſque de hac ipſa medendi arte clara, poſteris ab ipſo relicta, monumenta maxime ſuſpiciunt, admirantur, non indigna, ut antiquorum Medicorum illorum, qui olim ſupra omnes claruerunt, ſcriptis comparentur; in diſputatione *de purgatione, morborum principio inſtituenda*, reſpondebimus: *Tametſi excretiones ſine coctione, vel ſua ſponte, vel ex arte factæ, videantur nonnumquam utiles eſſe, illas tamen non eſſe dignas imitatione, quum maxima ex parte noxiæ & periculoſæ eſſe ſoleant. Nam etſi quis contendat, ægros interdum iſtiuſmodi importunis vacuationibus liberari, non propterea ſtatuendum eas commodas fuiſſe, & quas Medicus debet imitari: licet enim mortem non afferant, alia incommoda invehunt, quæ profecto non inveherent, ſi cum ſignis bonæ concoctionis factæ fuiſſent. Hujuſmodi autem incommoda præclare deſcribuntur ab* Hippocrat. *lib.* 1. *Epidem. comm.* 2. *pag.* 948. *quippe* excretiones ante coctionem vel nullam afferunt criſin, vel malam, vel dolores & labores (*quorum nomine mala omnia ſymptomata comprehendi poſſunt*) aut morbi diuturnitatem, aut mortem, aut recidivas. *Iſtud facile demonſtrant ægri, quorum ſuperius facta eſt mentio: in* Metone *lib.* 1. *Epidem. Ægrot.* 7. *p.* 983. *Criſis intempeſtiva, etiamſi non fuerit pernicioſa, gravia tamen ſymptomata intulit, vigilias ac delirium, intuliſſetque adhuc recidivam, teſtimonio Hippoc. & Gal. niſi crebro ſanguis poſt judicium profluxiſſet.* Herophoni *lib.* 1. *Epidem. Ægrot.* 3. *pag.* 974. *in tot pericuLoſa incurrit ſymptomata, ut* Galen. *ſcribat præter exſpectationem eum ſuperſtitem fuiſſe, præterquam quod die quarta decima recidivam non potuit evitare. Qui in* Dealcis horto decumbebat *lib.* 3. *epidem. Ægrot.* 3. *pag.* 1066. *omnia ſubiit incommoda & pericula præter interitum, ex quo etiam evaſit, teſte* Galeno, *propterea quia maximas habuit vires, quæ tot & tanta mala ſuſtinere potuerunt.* Hactenus *Maſſaria.* Hac hora ejus mors audita eſt magno cum omnium medici-

Excretiones ſine coctione factæ non imitandæ.

næ ſtudioſorum dolore. Hæc omnia hic recitare placuit; quod hæc omnia noſtram de hac difficultate ſententiam maxime confirmant. Quibus addimus, ut ad objecta reſpondeamus, nos quidem fateri turgentium humorum excretiones, vel etiam in principio morborum utiles, fovendas atque adjuvandas eſſe. Proinde & exanthematum, puſtularum, abſceſſuumque omnium ad ignobiles partes talium humorum, quales ſunt calidiſſimi, tenuiſſimi, ſumme putridi & venenoſi, ad turgentium naturam accedentium, vacuationes eſſe potius fovendas, & adjuvandas, quam cohibendas; nihilominus bonas quidem per ſe non dicemus, crudo prorſus morbo exſiſtente, quum plures his conſpectis interiiſſe, & Hippocr. *in Epidemiis* & Gal. itidem *in commentariis* & præſertim *in libro de ſuccorum bonitate & vitio, cap.* 1. nobis affirmarint. Quis enim parotidibus, quis carbunculis, quis exanthematis, atque aliis abſceſſibus, tametſi bonum ſit, humorem illum malignum foras effluere, fidere poterit? Quum & cauſas & morbos perniciales denotent, quibus plures pereunt, & nonniſi robuſtiſſimi ſervari ſolent:

Excretiones turgentium humorū fovendæ.

De eruptione vero ſanguinis non negandum, vel etiam multis has profuiſſe ægrotis, ut Hippocrat. *in* 1. *Epidemiorum, comm.* 2. *pag.* 9 1. ſe vidiſſe hiſce verbis expreſſit: *Febribus autem ardentibus hæc accidebant, quibus rite, & largiter ſanguis per nares erupit, eadem cauſa maxime ſervabantur. Nec ullum novi, ſi recte ei erupiſſet ſanguis in hoc ſtatu, mortuum. Nam Philiſcus quidem Epamenon & Silenus, quibus parum quarto die & quinto e naribus ſtillavit, mortem obierunt.* Hoc in *Cleonactide, lib.* 1. *epidem. Ægrot.* 6. *pag.* 982. *Metone, ibidem, Ægr.* 7. *pag.* 983. *in eo qui in Dealcis horto decumbebat, lib.* 3. *epidem. Ægr.* 3. *pag.* 1066. *Pericle, ibidem, Ægr.* 6. *pag.* 1102. *Abderæ virgine, ibid. Ægot.* 7. *pag.* 1103. *& Lariſſæ virgine, ibid. Ægr.* 12. *pag.* 1110. atque in aliis *Hippoc.* obſervavit Galen. de *Metone* ait: *Largæ de naribus eruptiones ſanguinis liberant fere, ſane enim a ſola videtur ſanguinis eruptione & judicatus & ſervatus, quamvis non omnino tuta ſigna haberet.* Ex quibus apparet, excretiones ſanguinis majori ex parte ſalubres eſſe, vel etiam ſi in principio morborum apparuerint; neque mirum, quum vel etiam in principiis, non exſpectata coctione, multitudinem minuant, plurimum venoſum genus refrigerent, caloremque tranſpirare faciant, putredinibus, ne fiant, occurrant, qua ratione Medici omnes in magnis morbis ſtatim ſecta vena ſanguinem copioſius mittunt. Hæc etſi vera ſint, nihilominus ſi eæ excretiones, ſeu eruptiones morbo concocto fiant, fidelius ſalutem prænuntiant; infidelius vero, quæ cum cruditatis ſignis conſpiciuntur, quod etiam Galen. *in primo libro de Criſibus* viſus eſt voluiſſe, quum ibi, ſi vel etiam ſanguis e naribus profluit, crudo morbo, non judicare affirmarit, & Hipp. *in quarto, de victus rat. in acutis, pag.* 396. *lin.* 21. *& ſeq.* dixerit: *ſi e naribus fluxerit ſanguis cum urinis albis, craſſiſque & levibus ſubſidentiis, ſolvi ægritudinem:* & Galen. *in primo de Criſibus cap.* 8. ita habet: *Sanguinis autem profluvia, & ſudores, & tumores, qui juxta aures fiunt, & reliqui decubitus, ſi in tempore quidem fiant, opportune prodeſſe poſſunt; intempe-*

Excretiones quando fidelius ſalutem præſagiunt.

tempestiva autem nihil juvant. Hippocr. ſcribit: *in 3. Epidem. Ægr. 12. p. 1080. cap. 7. Mulierem, in mendacium foro decumbentem*, habuiſse de naribus ſanguinis eruptionem, quæ tamen poſtea interiit. Quod *Lariſſæ Hypoſtent* eveniſse etiam Hippocr. *in lib. 5. Epidem. text. 14. p. 1145.* tradidit. Quod certe ego in multis vidi, ſed proxima æſtate in quadam juvene, quæ, quum ex abortu febre ardenti duobus menſibus laboraſset, eoque tempore habuerit crebras, largas, de naribus eruptiones ſanguinis, ipſiſque aliquantiſper videretur juvari, tamen, quod perpetuo urinas, alvique dejectiones crudas habuerit, ideo labores, dolores, longitudinemque paſsa eſt, ac denique mortem obiit. Non tacebo me *Venetiis* quemdam *Bononienſem* vidiſſe ardente febre conflictatum, in quo a prima die uſque ad decimum quartum, qua die perfecte eſt judicatus, ſanguis e naribus, die nocteque, una cum copioſo & aſſiduo profluvio ventris bilioſo virulento, effluxit, qui tamen, etſi dolores, deliria, vigilias & fere mortem ſuſtulerit, quia maximas vires habuerit, præter exſpectationem ſervatus eſt. Quibus tamen ſymptomaticis excretionibus non eſt fidendum. Sed quid ad excretiones, quæ abſque ſignis coctionis in *Epicratis uxore*, *Clazomenio*, *Melidia*, *Chærione* & in eo, *qui in Dealcis horto decumbebat*, & in aliis ſervatis, apparuerunt? Dixerim eas excretiones non fuiſse ex iis, quas Galen. cum Hippocr. ſymptomaticas vocat, ſed potius criticas; quum non abſque aliqua coctione, tametſi non perfecta, illuxerint. Intelligimus ex Galeno, Hippocrateque, ſymptomaticas eſse, quæ, nullis coctionis ſignis viſis, ſed omnino crudo morbo exſiſtente, apparent: propterea dixiſse has morborum in principio eſse malas, neque in principio poſse quicquam bene evacuari, ut Galen. docuit *libro 4. Aph. 22.* hiſce verbis: *Quare quum morbi in initio ſint ſemper indicia cruditatis, omnino ut tum mala non ſit hujuſmodi humorum vacuatio, fieri prorſus non poteſt*. Et Hippocrates *in ſecundo Epidem. ſect. 1. pag. 998.* dixit: *Judicatoria ſigna non ſtatim apparere*. In principio vero morborum omnia eſse cruda, vel ex eo cognoſcimus, quod Galen. *primo de Criſibus* principium fecerit primum morborum tempus, in quo morbus omnino crudus exſiſtit, habereque terminum ad principium coctionis, quæ ubi incipit apparere, augmentum dicitur, eaque perfecta & abſoluta, ſtatus, quibus duobus temporibus fieri criſes omnes Medici noverunt. Quare prædictorum ægrotorum excretiones non fuere ex Hippocratis Galenique ſententia ſymptomaticæ, ſed criticæ, quum coctionis quædam rudimenta adfuerint. Namque in *Herophonte* die octava urinæ fuerunt melioris coloris, & reſidebant in iis pauca, a quibus die nono ſudore fuit judicatus; quod vero urinæ non omnino eſsent concoctæ, ideo recidivam illa excretio minabatur, quando bonarum criſium, ut poſtea dicemus, duplex ſit differentia; quædam enim perfectæ ſunt, quibus omnino ægri judicantur, & quædam imperfectæ; hæ aliquo ſigno coctionis conſpecto, ideſt in augmento, fiunt, illæ omnino coctione perfecta, in ſtatu. In *Epicratis uxore* die undecimo urinæ coloratiores cum multo ſedimento fuerunt: & de *Metone* Hippocrat. *die quinto e dextra nare affatim profluxit ſanguis merus, ſudavit, judicatus eſt; a judicio, urinæ tenues*

ſubnigræ

subnigræ meliores erant, quum antea nigræ eſsent cum nigro ſedimento; quæ ſolent eſſe omnino letales. In *Clazomenio* item *urinæ perpetuo*, ut ſcripſit Hippocr. *tenues fuerunt*, *ſed boni tamen coloris & multum habebant ſuſpenſionem diſperſarum*. Atque itidem in *Melidia* & *Chærione* tenues, & boni coloris, quas ex colore aliquam coctionem habuiſſe, notavit Galen. Ex hiſque eſto nobis demonſtratum, poſſe quidem naturam excernere humores, vel etiam crudos, ſed hæ excretiones raro bonæ, numquamque per ſe, quæ aliquando ſalutem quum exitiales plerumque ſint, nonniſi magnis incommodis, pollicentur; numquamque ita bonas eſſe, ut illis nos fidere debeamus. Quibus una ſi ſignum aliquod illuxerit perniciosum, omnino exitiales erunt. Itaque colligamus naturam ante coctionem ſanguinem ſæpius critice, ideſt, utiliter excernere, ſed neque huic excretioni perpetuo eſse fidendum: atque hæc obiter a nobis de hac difficultate dicta ſint. Nolui enim ita ſicco, ut ajunt, pede lectores ad prædictionem ex particularium humorum ſingulis excretionibus, de quibus nos poſtea accuratius, his non præmiſſis ac cognitis, deſcendere.

CAP. IV.

De diebus decretoriis ad prædictionem facientibus.

QUum ad ſingulas humorum excretiones pro ſalutis ac mortis prædictione deſcendere minime poſſimus, ni prius & de *diebus decretoriis*, & *judicatoriis* vocatis, atque *de criſibus*, non minus accurate ſcripſerimus; horum etenim cognitio videtur neceſsaria ad rectam omnium excretionum rationem ad prognoſin aſsequendam: idcirco in primis de iis ſermonem præmittemus. Dicimus itaque, diebus, in quibus morbi finiuntur, has ineſse differentias; nam quidam ſunt, in quibus obſervatum eſt, morbos aut ſimpliciter reſolvi, aut cum aliqua excretione, aut cum abſceſsu, aut ægros in iiſdem quovis modo interire. De quibus Hippocr. *in 3. libr. Prognoſt. pagin.* 43. *in fine*, *&* 44. *initio*, ait: *Febres autem judicantur iiſdem numero diebus*, *& ex quibus ſuperſunt homines*, *& ex quibus intereunt*, *ſimpliciſſimæ enim febres*, *ac ſignis firmatæ ſecuriſſimis*, *quarto die*, *aut citius deſinunt*. *Deterrimæ vero*, *ac ſignis affligentes difficillimis*, *quarto die aut citius interimunt*. Ex quibus Galen. in *Comm.* ait: *dies decretorios* nominari, in quibus morborum fiunt mutationes, aut quod in ipſis ægroti ſtatim liberantur, aut quod in melius mutantur, aut quod moriantur, aut quod in deterius labuntur. Hæ vero mutationes, (quas *judicationes* etiam vocant) fiunt cum quadam evidenti vacuatione, excretioneve, aut abſceſsu. Itaque ex iis dicimus, dies, quos decretorios, judicatorios, atque criticos Medici vocant, illos eſse, in quibus naturæ pugna cum morbo, vel alterius ipſorum victoria apparet; aut in quibus morbos ſolutos iri, quoviſmodo nobis indicatur; aut in quibus

Dies decretorii quinam dicuntur.

ægri

ægri moriuntur. Pro decretoriis vero complures ac fere innumeri passim apud Hipp. in libris *Epidemiorum*, *Prognosticorum*, & *Aphorismorum* leguntur ac observantur; ex quo multis visum est, quod in omni die possit solvi morbus, omnesque fere dies posse decretorios dici Hippoc. *in* 1. *Epidemiorum*, *com.* 4. *pag.* 956. *text.* 14. hoc expressit: *Est autem primus decretorius circuituum, qui diebus paribus judicant, quartus, sextus, octavus, decimus, decimus quartus, vigesimus octavus, trigesimus, quadragesimus octavus, sexagesimus, octuagesimus, centesimus. Et circuituum, qui judicant imparibus diebus, est primus, tertius, quintus, septimus, nonus, undecimus, decimus septimus, vigesimus primus, vigesimus septimus, trigesimus primus.* Et *in libro quarto Aphorism.* 36. eosdem expressit dicens: *Sudores febricitanti si inceperint boni, & tertio die, & quinto, & septimo, & nono, & undecimo, & decimoquarto, & decimoseptimo, & vigesimo primo, & vigesimo septimo, & trigesimo quarto; qui vero non ita fiunt, laborem significant, & morbi longitudinem & recidivam.* Non desunt, qui omnes ad vigesimum usque decretorios fecerint. *Diocles*, ut Gal. *in* 1. *lib. de diebus decret. cap.* 9. scribit, primum & secundum diem non raro decernere affirmavit, forte, quod primo die febres varie resolvantur, atque etiam quod ex Galeno *in lib.* 1. *de Crisib. cap.* 17. aliquis morbus ad statum pervenire etiam prima die possit; non raroque contingit, ut una die moriantur homines, uti sunt Apoplectici, & qui repente suffocantur: sed tamen raro crises atque judicia prima & secunda die fieri possunt, quando humores longiori spatio ad maturitatem perveniunt. Tamen non negandum erit, non raro spectari excretiones prima & secunda die, sed hæ omnes pravæ exsistunt, ut superiori capite satis est demonstratum. De tertio vero, quarto, & quinto nulli dubitant, hosque dies esse, in quibus non raro judicia animadvertantur. Sextum quoque esse decretorium, *Gal. in* 3. *de dieb. decret.* concessit, sed plerumque in ipso difficile ac incertum fieri judicium. In quo die *Larissam virginem* fuisse integre judicatam Hipp. *Epid.* 1. *Ægr.* 12. *pag.* 1110. *text.* 4. ita tradidit: *Sexto ex naribus largiter multum fluxit, inhorruit, ac mox sudavit toto corpore multum & calidum, sine febre, est judicata.* Septimum non solum esse decretorium, sed omnium validissimum esse, omnes fatentur. Octavum ex paribus decretoriis fecisse Hipp. nuper vidimus. *Et in lib.* 4. *Epidem. pag.* 1121. *in fine text.* 3. plures ægrotos ea die judicatos meminit. De nono ab aliquo non dubitatur. Decimum quoque judicatorium fecisse aliquando visum est Hipp. *lib.* 3. *Epidem. pag.* 1059. *Ægr.* 1. *in historia Pythionis.* quum dixerit: *Decimo sudavit, sputa subcocta, judicatus est*; & in 6. *Epidem. sect.* 3. *text.* 5. *pag.* 1174. *mulierem*, quam in *Cranone* curavit, decima die sudores, ut Galeno placuit, bonos habuisse, scriptum reliquerit. Gal. *in Comment. Historiæ Pythionis* non plane e numero decretoriorum dierum detrahendum decimum diem affirmavit: idem de duodecimo & tertio decimo dicunt, quum tamen raro aut numquam, & neque recte hi dies judicent. Decimum quartum post septimum præcipuum obtinere locum Gal. docuit. De dicimo quinto, & decimo octavo, qui inter decretorios vere recenseri non debent, dicunt, quod in ipsis & in singulis aliis aliquando morbi resolvuntur.

Cete-

Cæterum etſi aliquando in iis omnibus morbus aliquis poſſit judicari, tamen non hos omnes judicatorios merito Gal. & alii Medicinæ Auctores fecerunt, ſed eos tantum, in quibus frequentes & multæ judicationes morborumque mutationes ſpectantur. At ut vere judicatorii cognoſcantur, Hippocratis regulæ erunt obſervandæ. Quando non omnes dies, ſed eos tantum, qui quaternis ſepteniſque circuitibus dierum fiunt, eſſe decretorios Gal. *in primo Epidemiorum*, hiſce verbis expreſſit: *Oſtendimus vero in lucubratione de diebus decretoriis, omnium eſſe decretoriorum validiſſimos, qui quaterno, vel ſepteno circuitu fiunt*. Sed de horum cognoſcendorum regula Hippocratem nunc audiamus, qui *in libr. 3. Prognoſticorum pag. 44. lin. 2.* ita habet: *Itaque primus impetus hunc in modum finitur, ſecundus vero ad ſeptimum producitur, tertius ad undecimum, quartus ad decimum quartum, quintus ad decimum ſeptimum, ſextus ad vigeſimum. Hi ergo ex morbis acutiſſimis per quatuor ad viginti ex additione terminantur.* Et *in ſecundo libro Aphoriſmorum 24. Septenorum quartus eſt index, alterius ſeptimanæ octavus principium. Eſt autem & undecimus contemplabilis, ipſe enim quartus eſt ſecundæ ſeptimanæ. Rurſus vero & decimus ſeptimus contemplabilis, ipſe ſiquidem quartus eſt a decimo quarto, ſeptimus vero ab undecimo*. Ex quibus ſupra viginti ſi addamus quatuor, vigeſimum quartum decretorium faciemus, & ab ipſo addentes ſecundum quaternarium, cujus principium eſt vigeſimus quartus, faciemus vigeſimum ſeptimum, & hoc ordine, trigeſimum primum, trigeſimum quartum, trigeſimum ſeptimum, quadrageſimum, quadrageſimum quartum, quadrageſimum ſeptimum, quinquageſimum primum, quinquageſimum quartum, quinquageſimum ſeptimum, ſexageſimum, ſexageſimum quartum, ſexageſimum ſeptimum, ſeptuageſimum primum, ſeptuageſimum quartum, ſeptuageſimum ſeptimum, octuageſimum, octuageſimum quartum, octuageſimum ſeptimum, nonageſimum primum, nonageſimum quartum, nonageſimum ſeptimum atque centeſimum. Quare tot erunt dies decretorii vocati, in quibus ſæpiſſime morborum fiunt mutationes & judicia, & ſolutiones; addunt quoque Hippocr. & Galen. tertium, quintum & nonum, ut ex *libro quarto Aphoriſmorum, Aphoriſm. 36.* apparet. Non minus & ſextum. Hippoc. vero hos omnes diviſit in *decretorios* atque in *indicatorios*. Hos eſſe quartum ſeptimi, undecimum decimi quarti, & decimum ſeptimum vigeſimi, & vigeſimum quartum vigeſimi ſeptimi, & trigeſimum primum trigeſimi quarti, & trigeſimum ſeptimum quadrageſimi, & ſic de aliis omnibus, primus quaternarius indicat, quod in altero eſt futurum, & tertius quod in quarto, & quintus quod in ſexto & ita de aliis. Et hoc eſt, quod Hippocr. in Aphoriſmis *ſect. 2. 24. ſeptenorum quartus eſt index*.

De quo Htppocr. *in 4. Aphoriſm. 71.* ita habet: *Quibus ſeptima judicatur, his nubeculam habet quarta die urina rubram, & alia ex ratione*, & Gal. *in comment.* ait: *Nam quum quarta dies ſit index, quemadmodum ipſe edocuit, & qualis ſit futura ſeptima præmonſtret, omne quod ipſa dignum effatu ſignum coctionis apparuerit, futuram ſeptima die*

judi-

judicationem ostendit, adeo quod non solum rubra aliqua nubes in urina apparens, antea non visa, judicationem significat; sed & alba multo plus ipsa, adhuc autem magis enæorema, (latine crassamentum quoddam suspensum, & velut conglobata nubecula, media in urina pensilis, dici potest) æquale atque consistens, sibique ipsi cohærens, crisin fore prænuntiant. Si vero velociter admodum morbus moveatur, & mutatio coloris & consistentiæ, sunt sufficientia signa futuræ judicationis; tenuis itaque urina, si mediocriter crassa efficiatur, & si alba rubra fiat, in tali morbo judicationem significat. Ex quibus apparet, quod coctionis signis non tantum in urinis, sed in aliis quoque excrementis, quarto die, vel aliquo alio die, contemplabili, vel indice apparentibus, septimo futura bona judicatio nobis indicabitur; & sic mala, eodem die cruditatis & malignitatis signis conspectis. Quam rem maxime a Galeno in *Commento* illustratam habemus. *Cherion* (*Ejus vide historiam lib.* 3. *Epidem. Ægr.* 5. *pag.* 1072.) vigesimo judicatus, decimoseptimo, qui est vigesimi index, habuit urinas melioris coloris cum subsidentia. Quare contemplabiles indicesque dies ideo sunt appellati, quod perpetuo indicent judicationes in altero quaternario futuras; & decretorii, quod ipsi judicent: sed aliquando confunditur hic ordo, ut quandoque indices fiant decretorii, & decretorii indices. Quare tot sunt dies vere decretorii & indices, quot in febribus continuis ad prædictionem considerantur, & ipsorum loco est circuitus accessionum numerus in febribus intermittentibus: nam, ut Hippocr. *Apho. Sect.* 4. 59. habet *tertiana febris septenis circuitibus terminatur*; atque quarta accessio erit index septimæ, ex ipsa poterimus ferre judicium de septimæ exitu. De qua re Galen. *in lib.* 3. *Prognost.* ita scripsit: Ut enim per febres continuas numeramus omnes deinceps dies in præsensionem futuræ indicationis; ita per intermittentes annotationes, ut, quod per continuas septimus dies valet, id per intermittentes septima circuitio præstat: ob id igitur exquisita tertiana septem circuitibus, non diebus septem, judicari natura solet; quinetiam, quod quartus dies a principio numeranti adversus septimum est, id quarta circuitio adversus septimam circuitionem. Quartus enim dies septimi index est, & item quarta circuitio septimæ index. Itaque in intermittentibus febribus accessiones, atque in continuis, dies observamus, qui, ut dixi, sunt partim *judicatorii*, quod in ipsis fiant in morbis mutationes & judicationes, partim *indicatorii*, quod indicent, in altero quaternario mutationes & judicia. Adduntur alii, qui vocantur *intercalares* atque *intercidentes*, cujusmodi sunt, tertius, quintus, sextus, nonus, vigesimus primus, in quibus quandoque fiunt judicationes, sed tamen raro, & quæ neque bonæ, neque certæ sunt; quia nimirum fiant a natura morbo irritata ac provocata; ex quo aliquibus etiam *provocatorii* fuere nominati. Ceteri alii omnes dicuntur *non decretorii*, uti est primus, octavus, decimus, duodecimus, tertiodecimus, decimus quintus, & decimus sextus, decimus octavus, & decimus nonus, atque alii item plures omnes, quippe qui ultra decretorios, indices, atque intercidentes sunt; atque tot sunt dies decretorii & ipsorum præcipuæ differentiæ, de quibus qui plura desiderant, legant libros Galen. *de Diebus Decretoriis*, & quorum-dam

Dies Indices quare ita vocati.

Dies intercalares atque intercidentes quinam.

dam recentiorum Medicorum, qui de iis satis accurate scripserunt. Nunc unum, priusquam de prædictione ab ipsis diebus agamus, superfluisse nobis attingendum, certe scimus, quod a multis sane, quo scitu difficilius, eo avidius desideratur, quippe de caussis dierum criticorum, de quibus sane quædam attingam, etsi meum non sit de hac re accuratius agere. Jam sciunt omnes, plures caussas a viris eruditis afferri. Pythagoreorum plures ad vim numerorum retulisse dies decretorios dicitur, quod Deus naturaque certis numeris gaudeat: Astrologi ad varios aspectus stellarum errantium & fixarum; alii ipsorum, ut Galen. ad lunæ aspectus; alii ad solis lunæque speciatim aspectus, eo modo, quo quidam viri eruditissimi studuerunt probare maris fluxum, & refluxum, augmentum & decretionem exinde concitari. *Amatus Lusitanus*, Medicus Hebræus, ad harmonicam consonantiam: *Ludovicus Lemosius*, qui de prædictione doctissime scripsit, naturam fecit crisium, criticorumque dierum, auctorem, præsertimque expultricem, humoris copiam, accessiones, morbos ipsos, atque ambientis naturam: *Hieronymus Fracastorius*, Philosophus & Medicus præclarus, ad motum proprium humoris melancholici omnem dierum criticorum caussam retulit: Nos vero non ad hujus solum humoris motum, sed bilis atque pituitæ; ita ut ex propriis motibus humorum exuberantium mutationes judiciaque in quibusdam terminatis diebus fiant. Humores enim biliosos & acutos scimus nos alternis diebus moveri, quaternis crassos melancholicos, atque ustos, quotidie pituitosos. Hinc Hippocr. *in 4. lib. Aphorism. 61.* scripsit: *Febricitanti, nisi diebus imparibus febris reliquerit, solet reverti*: quasi febres, omniumque maxime ardentes, diebus imparibus, ex acutorum humorum, a quibus excitantur, natura, apta moveri de tertio in tertium, judicari optimum fit. Quod Galen. in libello Dogmatum Hippocr. confirmat, dicens; *acutos morbos magna ex parte diebus imparibus judicari*. Qui etiam in 3. *Epidem.* scriptum reliquit; easdem febres solitas esse accedere diebus imparibus; proinde rarissimum esse notat, quod Hippocr. *in illo Lib.* 3. *Epidem. pag.* 1085. dixerat, quippe plerosque ægrotos in ea constitutione habuisse accessiones diebus paribus. Quod egregie Hippocr. *in* 1. *Epidem. sect.* 3, *pag.* 964. ita expressit: *Quæ diebus paribus accedunt, paribus judicantur, quorum vero sunt in imparibus accessiones, imparibus judicantur*. Ex quo Hippocr. dies criticos coincidere cum accessionum motibus affirmat. Quam rem Gal. *in comm.* perbelle notavit hisce verbis: *Sæpius fieri in accessionibus judicia, tum quod in iis humores vehementer moveantur, & veluti ebullientes erumpant sanguinis eruptione, vel sudoribus, vel vomitibus, vel dejectionibus, vel hæmorrhoidibus, vel menstruo in mulieribus; tum propterea, quod id temporis ad excernenda illa impellatur] natura, simul quod gravata & afflicta ad excernendum irritetur, simul quod illis magis fusis & discretio noxiorum humorum promtior & judicium fiat proclivius*. Quare ab una eademque caussa & accessiones & die judicatorios fieri, est necessarium. Hinc Hippocr. ex accessionum varietate, idest, ab ipsis paribus accedentibus pares dies criticos constituit, & impares ab accessionibus imparibus.

Dierum criticorũ caussa.

Quos

Quos ipse *in* 1. *Epidem. comm.* 3. *pag.* 965. *text.* 14. ita expressit dicens: *Est autem primus decretorius circuituum, qui diebus paribus judicant, quartus, sextus, octavus, decimus, decimus quartus, vigesimus octavus, trigesimus, quadragesimus octavus, sexagesimus, octuagesimus & centesimus. Circuituum vero, qui judicant imparibus diebus, primus, tertius, quintus, septimus, nonus, undecimus, decimus septimus, vigesimus primus, vigesimus septimus, trigesimus primus.* Quoniam vero fit, quod raro exsuperant humores puri & simplices, sed mixti, biliosis fere perpetuo melancholicorum ustorum portio aliqua permiscetur, & non raro pituitosorum; ideo non simplices biliosorum, aut melancholicorum, aut pituitosorum motus apparent: quare ab eadem caussa fient dies judicatorii, ex qua accessiones. Sed dicet lector, a quibusnam fiunt accessiones? a motu proprio humorum; & si rursus proprii humorum motus a quo fiant, petierit, dicam nondum vere cognitum esse, neque ad nos pertinere quæstionis istius resolutionem. Humorum itaque motui addimus quoque naturam ac excretricem facultatem; hæc excernit, quod concoctrix debito tempore concoquit, proinde servat certos dies ad excretionem faciendam, qui sunt, ut dictum est, dies vere decretorii, quos divisimus in *decretorios*, *indices*, atque *intercidentes* seu *provocatorios*, in quibus & in aliis quoque, quos *non decretorios* vocavimus, aliquando natura ante tempus excernens, irritata aut provocata humorum aut qualitate acri venenosa, aut copia humorum, mutationes morborum atque judicia facit. Atque hæc obiter a nobis de hac re dicta sufficiant.

C A P. V.

De prædictione a diebus decretoriis.

Ex diebus criticis seu decretoriis & salutem & mortem Medici prænoscunt, quatenus in ipsis signa coctionis & alia bona apparent, ex quibus, quarta die observatis, aut crisin futuram septima, aut morbi quovismodo solutionem merito omnes sperant. In morbis spirituosarum partium sputa, in febribus urinas, atque in ventris affectibus dejectiones Medici debent observare. Quæ omnia in die aliquo decretorio, aut indice, bona conspecta, sanitatem futuram denotant; & quæ cruda, ut dictum est, longitudinem, laborem, dolorem, recidivam, aut demum mortem ipsam: una vero cum signis exitiosis crudæ urinæ in febribus, aut sputa in morbis spirituosis, & in ventris affectibus dejectiones, mortem proculdubio in proximo altero decretorio; quod *uxori Dromeadæ*, *lib.* 1. *Epidem. Ægrot.* 11. *pag.* 987. contigit, quum quarta die (quæ obiit sexta) comatosa, stillas sanguinis ex naribus habuerit, cum urinis paucis oleosis, quæ sunt perniciosa signa in quarta die, quippe signa decretoria. Signa vero coctionis & bona, etsi conspiciantur in intercidentibus diebus, quicquam certi ad prædictionem non significant, sed potius mala esse suspicandum erit; tametsi non negandum quoque sit, quosdam servatos

Salus aut mors quomodo ex diebus decretoriis cognoscitur.

sexta

Judicationes bonæ vel malæ quibus diebus fiunt.

ſexta die, ſed rariſſime & non ſine recidivis. Obſervant quoque optimum eſſe, ſi imparibus diebus morbi acuti, febreſque præſertim ardentes, ſigna bona habuerint, certumque præſagium facere dicunt; incertum, non bonum, & cui non ſit fidendum, ſi paribus diebus, in prædictis acutis morbis, vel ſigna coctionis vel mutationes conſpiciantur, ex quo Hipp. ut dictum eſt *in* 4. *lib. Aphor.* 61. dixit: *Febricitanti, niſi in diebus imparibus febris reliquerit, ſolet reverti*: quod tamen falſum eſſe Galen. *in Comment.* clare demonſtravit, ac etiam Hipp. *in* 3. *Epidem. pagin.* 1085. confirmavit, quum dixerit: *Acceſſiones plerique diebus paribus habebant.* Quod tamen rarum fieri, Galen. *in Comment.* docuit; quum proprium ſit omnium ardentium febrium & peracutorum morborum, imparibus diebus ut reſolvantur. Malaſque propterea, non fideles judicationes eſſe, quæ eveniant diebus paribus, Galen. *in* 3. *Epidem.* ita docuit: *Si acceſſiones diebus paribus fiunt, a principio ſtatim ad ſextum diem, peſſimum indicium fore prænuntiant. Interim in longum producendum morbum. At ſi quidem admodum moveantur, quarto die pravam habentem acceſſionem ad diem ſextum de vita decedere.* At hoc plerumque veritatem habet, quoniam non pauci fuerunt recte ſexta quoque die judicati, cujuſmodi fuit *virgo Lariſſæ*, de qua Hippocr. *lib.* 3. *Epidem. Ægr.* 12. *pag.* 1110. ita habet: *Sexto ex naribus largiter multum fluxit, inhorruit, ac mox ſudavit toto corpore multum & calidum, ſine febre, eſt judicata*, & Gal. *in* 6. *Epidem.* mulierem, quam Hippoc. (*Vide lib.* 6. *Epidem. Sect.* 3. *text.* 5. *pag.* 1174.) in *Cranone* curavit, decima die habuiſſe bonos ſudores ſtatuit. Colligimus itaque, quod morbi accedentes diebus imparibus, iiſdem judicari debebunt, & ubi paribus hi judicentur & reſolvantur, quicquam boni ac certi non habere. Contra quoque diebus imparibus longos, ut Galen. *in lib.* 3. *de dieb. Decret.* tradidit, morbos judicari, qui paribus moveri deberent, bonum non erit, imparibus ſcilicet moveri & judicari; judiciumque neque bonum majori ex parte fiet. Atque hæc ſunt de prædictione a diebus decretoriis, a quibus potius tempus futurorum judiciorum in morbis, & reſolutionum prænoſcitur, quam vere quicquam certi ad ſalutem haberi queat. Nam ſigna coctionis, etſi in diebus decretoriis bona eſſe conſtat, tamen eadem erunt, & idem ſignificabunt, in omnibus diebus conſpecta; etſi negandum tamen non ſit, ſalutis ſigna, in diebus decretoriis conſpecta, longe certius & fidelius ſalutem prædicere, & mortem cruditatis ſigna, eaque prava. Addamus regulam aliam ad prædictionem a decretoriis diebus, quam Hippoc. in *lib.* 3. *Prognoſt. pag.* 46. *lin.* 5. *& ſeq.* ita expreſſit: *Si quibus horum cœpit dolor primo die, quarto premuntur magis, ſeptimo vindicantur. Plerique eorum incipiunt dolore vexari tertio die, quinto conflictantur magis, deinde vindicantur nono aut undecimo. Quod ſi quinto die incipiunt dolore vexari, & alia quoque ſecundum rationem ipſis ex prioribus accedant, quartodecimo morbus finietur.* Sed his præmiſſis potius in gratiam criſium cognoſcendarum, ad ipſas modo declinemus.

CAP.

CAP. VI.

Quid Crisis sit, quotuplexque, & quomodo fiat.

PRæmisimus accuratam criticorum dierum tractationem, ut crisium quoque cognoscendarum cognitio illustraretur; quum diversarum crisium ratio possit commode in dierum criticorum causas referri, quod propterea tunc temporis ad excretionem natura moveatur, illisque statutis diebus humores noxios excernat. Sed hæc inferius accuratius cognoscentur, si modo quædam, etiam scitu necessaria, præmiserimus, nimirum in primis quid ipsa crisis dicatur quotque habeat differentias atque causas. Quod ad primum attinet, per crisin omnes fere intelligunt naturæ & morbi conflictum, seu melius judicium, unde dies critici, idest, judiciales, dicti sunt a κρίνω, quod est judico, aut a κρίσι, idest judicio, quod in ipsis de naturæ morbique exitu fiat judicium. Neque hoc nomen a Medicis inventum putat Galen. at a quopiam vulgari potius, qui cum istis adesset, ipsa re cogente ita pronuntiavit, quod judicium tunc de vita ægrotantis ageretur: neque enim Medicorum aliquis, ut ait Galen. primus invenit id nomen, sed omnino necessarium fuit, ut qui præsens esset, conturbaretur, atque ideo exclamaret, & crisin, idest, judicium rem ipsam nominaret, aut ἀπὸ τῦ κρίνειν, idest, secernos, quod in optima veraque crisi humores noxii secernantur, & postea excernantur, ut Galen. *in libr.* 2. *Aphorism.* docet. Per crisin vero plures plura intelligi voluerunt. Nam teste Galen. *in primo libro de crisib. cap.* 1. *&* 2. quippe aut subitam in morbo mutationem, aut ad meliorem statum inclinationem, sive solam agitationem, quæ antecessit, vel omnem morbi solutionem, aut illam tantum, quæ bona sit. Ceterum Galen. *in libro tertio de crisibus, cap.* 1. *&* 2. dixit: Crisin esse subitam præcipitemque in morbo mutationem, vel ad sanitatem, vel ad exitium factam. Idem *in lib.* 2. *Aphorism.* 13. ita expressit: *Crisis, (idest judicatio) est subita in morbo, vel ad sanitatem, vel ad mortem mutatio. Fit autem natura separante a bonis mala, & ad excernendum præparante.* Hujuscemodique permutationes, quando repente in morbo fiunt, Hippocrat. crises, judicationes vocare solet, in quibus nonnumquam integra sanitas restituitur, aut moritur æger; nonnumquam vero magna fit ad salutem, vel ad mortem permutatio, ut Galen. *in eodem libro Aphorism.* affirmavit. De qua etiam *in libr.* 3. *de Crisibus*, dixit: *Sola igitur subita ad sanitatem conversio simpliciter crisis nominatur, & quidem omnino fit per manifestas quasdam excretiones, aut effatu dignos abscessus. Quicumque enim aliter quieverint, malignius retrocedunt*: antecedit autem hujusmodi excretiones & abscessus non mediocris perturbatio in corpore ægrotantis. Quare ex Galeno Crisis, uti dictum est, subita præcepsque in morbo mutatio est, vel ad sanitatem, vel ad mortem. Hanc malam & istam bonam Crisin vocat Galenus *in libro tertio, de Crisibus*. Verum Galen. tametsi, ut dictum est, *in primo*

Crisis quid.

mo libro, de Crisibus capite primo, ſcripſerit ſubitam in morbo mutationem, inclinationem ad meliorem ſtatum, ſolam agitationem, quæ bona tantum eſt, criſin appellari poſſe, tamen *in lib. 3. de Crisibus cap. 1. & in 2. Aphorism.* apertius Criſin diſtinxit a morbi ſolutione, quæ fit aut morbo emarceſcente, aut ægroti viribus paullatim diſſolutis; mutationemque ſubitam in morbo, vel ad ſanitatem, vel ad mortem, Criſin eſſe voluit, proptereaque hujuſmodi permutationes, quando nimirum repente in morbo fiunt, & in quibus nonnumquam integra ſanitas reſtituitur, aut moritur æger, nonnumquam vero magna fit ad ſalutem, vel ad mortem permutatio, Criſes, ſeu judicationes Hippocratem vocaſſe, dixit. Quas Criſeos in morbis mutationes Hippocr. breviter ſane, ſed divine hiſce verbis *in primo Epidem. ſect. 3. pagin. 965.* eſt complexus: *Ad ſalutem aut mortem, vel inclinatio ad melius, aut ad pejus:* quod omnes in morbis, ut Galen. ait, mutationes ſint vel ſtatim ad ſalutem, ut optimæ criſes; aut ad mortem, ut peſſimæ; aut ad melius inclinare aut ad pejus; has imperfectas & malas criſes vocant, illas bonas & imperfectas. Sed Galen. *in lib. 3. de Criſibus cap. 1.* ſex ait eſſe omnes numero mutationes, quæ in morbis obſervantur; primas duas eſſe ad ſalutem atque interitum ſubitas mutationes, quas bonas & malas criſes vocat; duas alias, quæ paullatim, non confertim & ſubito fiunt, aut morbo quidem marceſcente, aut viribus ægroti diſſolutis; alias duas miſtas ex his atque ex primis, quippe ex iis mutationibus, quæ paullatim & confertim fiunt; quando nimirum ſubita quidem aliqua in morbo ad melius vel ad pejus mutatio facta fuerit, & deinceps uſque ad omnimodam ſolutionem, vel mortem reliquum totum emarcuerit: ita ut exempli gratia, ſi quis ſeptima die aut excretione, aut abſceſſu, aut decubitu fuerit non perfecte judicatus, poſtea nulla amplius facta mutatione, ſenſim ac ſenſim reliquum morbi conſumatur, aut ſenſim viribus diſſolutis ægri intereant. Addamus duas alias, non dixerim mutationes, ſed potius ſolutiones morborum ad ſanitatem, aut virium ad exitium. Atque tot ſunt in morbis mutationes, quas, etſi non proprie, dici criſes poſſe aſſerimus. Ceterum veræ criſes quatuor tantum ſunt, quippe ſubitæ mutationes ad ſanitatem & ad mortem, aut ad melius, aut ad pejus. Ex quibus has primo colligimus eſſe Criſium primas differentias, quippe primam ſubitam mutationem ad ſanitatem, quæ eſt perfecta optima Criſis, quod omnino ægrotum a morbo liberet; & alteram ad mortem, quæ perfecta, & peſſima, quum continuo ægrotum interimat; tertiam ad melius, quæ eſt bona ſed imperfecta, propterea, quod non prorſus hominem ſanet; atque quartam ad pejus, quæ & ipſa peſſima eſt ac imperfecta, quod & ipſa non continuo hominem perdat, ſed paullo poſt. Longe plures differentias alii fecerunt Criſium, quippe quod ipſarum quædam bonæ, quædam malæ ſint, quædam perfectæ, quædam imperfectæ, quædam fideles & certæ, quædam non, quædam manifeſtæ, quædam obſcuræ, quædam pericuioſæ, & quædam citra periculum, & demum quædam per dies indicatorios ſignificatæ, & quædam abſque ulla indicatione prærumpentes. At quod eæ omnes differentiæ bonis ac malis comprehendantur,

Criſium differentia.

dantur, propterea de bonis tantum & malis agemus. Quandoquidem quæ bonæ ſunt certe fideles, perfectæ aut imperfectæ manifeſtæ, aut obſcuræ, diebuſque indicibus ſignificatæ, citraque periculum exſiſtunt. Contra malæ quippe infideles, non die decretorio ſignificatæ, obſcuræ, imperfectæ, periculoſæque. Sed priuſquam de iis agamus, videamus prius, a qua cauſſa criſes fiant, quam rem Galen. *in libro ſecundo Aphoriſmorum de veris criſibus*, ita expreſſit: *Fit autem natura ſeparante a bonis mala & ad excernendum præparante. Non temere igitur in tali turbatione graviter ſe habent.* Ex quibus patet naturam ipſam eſſe, quæ, humores dum ſtudet bonos a malis ſegregare, maloſque excernere, criſes faciat. At alias a nobis demonſtratum eſt, naturam ipſam ad criſes faciendas moveri, aut ab humoribus noxiis plane ſecretis a bonis, aut ab iiſdem etiam nondum ſeparatis a bonis, qualitate, vel copia expultricem internorum viſcerum moleſtantibus. Ex quo & naturam & humores criſium cauſſas eſſe, liquido conſtabit. At has criſes ab aliis in morbo factis mutationibus diſtinguent excretiones aut abſceſſus ſubſecuti. Propterea criſes perfectas optimaſque dicimus, in quibus humores noxii omnino fuerint excreti, poſteaquam ipſos a bonis natura ſeparaverit, quod concoquendo agit. Aliarum vero mutationum in morbis vere non criticarum, quas verius ſolutiones appellant, aliæ quidem cauſæ exſiſtunt, quippe vincente natura, aut humores crudi, craſſi ac lenti, ad motum difficiles, ſed coctione primo extenuandi, & abſumendi, quo morbus paulatim marceſcit, uſque ad omnimodam ſanitatem; aut morbo ipſo vincente, eique natura ſuccumbente, virium proſtratio, qua natura paullatim a morbo conſumitur; atque hoc eſt, quod Galen. *in tertio libro de criſibus*, *cap.* 10. ita habet: *Eſt autem primum & maximum in morbis mortalibus ſignum, quod ſine criſi mors ſit ſubſecuta, virium imbecillitas.* Nam virtus ita proſtrata ad pugnam contra morbum non excitatur. Atque hæc de criſium cauſis in communi, quas accuratius etiam poſtea de ſingulis criſium differentiis acturi explicabimus. Nunc videamus, quinam morbi criſibus terminentur, ſeu judicentur, & qui non.

Criſium cauſæ.

C A P. VII.

De morbis, qui per Criſim terminantur, & de iis, qui abſque Criſi finiuntur.

Acutos tantum magnoſque ſive vehementes morbos criſibus terminari, vel ex eo cognoſcetur, quod numquam in parvis criſes fieri obſerventur. De veris autem loquimur, quæ teſte Galen. *in libro tertio, de criſibus*, *cap.* 4. omnino fiunt per manifeſtas quaſdam excretiones, aut effatu dignos abſceſſus. Demonſtratum quidem eſt has criſes naturam movere, irritatam vehementer a magnitudine ſeu vehementia morbi, quod idem eſt, ac ſi dixerimus, a quantitate accidentium, quibus magnitu-

gnitudo sive vehementia morbi, ut docuit Galenus *in eodem libro de crisibus*, dignoscitur. Necessarium enim est, ut ipse quoque *in secundo libro Aphorism*: ait: *ob morborum magnitudinem, ac casuum vehementiam vel cito vires prosterni, adeo ut homo moriatur, vel ad noxiorum humorum excretionem excitari, si modo, quos invaserint, exsuperent, bonam sequi judicationem, sin autem exsuperentur, malam*. Ex quibus constat magnum vehementemve, quod idem esse ex Galeno in nuper citato *lib. 3. de Crisibus*, constat, morbum crisi tantum judicari ac terminari, a parvo enim natura non irritatur ad excretionem. Hinc Hippocrat. *in libro secundo Aphorismor.* 13. ait: *Quibuscumque judicatio sit, his nox gravis ante accessionem est*. Natura enim, ut in *comm.* docet Galen. separante a bonis mala & ad excernendum præparante, non temere in tali turbatione graviter ægroti se habent. Hinc præcedunt accidentia multa & magna, quæ & valde turbant exagitantque ægrotos, tum etiam quæ timorem inspicientibus, ut ait Galen. *in tertio de Crisibus, cap.* 2. inducant; licet deceat Medicum generosum neque turbari, neque futurum eventum ex ipsis symptomatis ignorare. Quam rem probe expressit Galen. *in tertio de Crisibus, cap.* 10. hisce verbis: *Futuram autem præcognitionem ex eo, quod urgeatur, ac vehementer irritetur natura a morbo, atque ex subita præter rationem circa corpus facta perturbatione: omnino enim sit aliqua novitas, quando crisis futura est, vel circa respirationem, vel circa mentem, vel auditum, vel visum, vel ferendi facilitatem, vel circa aliquod eorum, quæ sæpe diximus, quæ uno nomine summatim judiciaria accidentia, et signa appellamus. Quare etiam, quod ab Hippocrate* in Aphorismis, *sect.* 2. *Aphorism.* 13. *dicitur*, quibuscumque crisis fit, his nox molesta, quæ antecedit accessionem, *est ipsum, quod nunc nos dicimus*. Addimus quod crises, quum fiunt in morborum accessionibus, (concurrere enim in idem tempus crises, cum morbi accessione Galen. docuit) etiam in morbis, habentibus accessiones, manifestius fient, qui omnes magni vehementesque sunt. Quare colligamus morbos magnos ac vehementes per crises terminari, nequaquam vero parvos & exiles, a quorum parvitate (quando parvi dicantur, *in 3. de Crisib. cap.* 24. ex Galeno, qui multis magnisque symptomatibus carent) quum natura ad excretionem irritari nequeat. Hinc Galen. *in secundo libro Aphorismorum*, dixit, acutos magnosque morbos in parvo tempore magnas facere mutationes, quarum quæ repente fiunt, crises Hippocratem appellare. Magni itaque morbi sunt, qui per crises judicantur, & parvi citra crises, quod, ut dictum est, ab ipsis natura non irritetur ad humorum excretionem. Sed hoc tamen accuratius erit cognoscendum; quum, ut Galen. monuit, debiles quidem & parvæ febres quandoque valde malignæ sint. Sæpe enim Medici decipiuntur, quum febres exterius debiles & parvas observent, putantes vere parvas & debiles esse, quum tamen valde magnas esse reipsa comprehendatur, quum præsertim (etsi calore vehementi carere exterius videantur,) multa sævaque accidentia habeant, a quibus magnæ & non parvæ sunt, veluti sunt vigiliæ, deliria, difficiles respirationes,

Morbi quinam per crisin terminãtur, quinam vero non.

tiones, inquietudines & alia hujuſmodi, quæ magnum eſſe morbum teſtantur. Hinc Hippocrat. phrenitides quaſdam debiles, imbecilles, & obſcuras vocavit in *Prorrheticis*, *lib.* 1. *text.* 34. valde phreniticas. Quare hi morbi (quos merito Medici malignos appellant) criſibus ſolent terminari, quod & ipſi habeant accidentia multa & magna, quibus natura ad excretionem humorum noxiorum poteſt irritari, & excitari. Sed jam doceamus, quibus ſignis futuræ criſes poſſint prænoſci.

CAP. VIII.

De ſignis criſes futuras ſignificantibus.

QUum cognitum a nobis ſit, morbos magnos vehementeſque tantum per criſin terminari ſeu judicari; nunc videndum eſt, quibuſnam ſignis criſes futuræ prænoſcantur: ſed de perfectis cognoſcendis ſermonem faciemus, quum eæ certa ratione, teſte Galeno, *in tertio de Criſibus*, *capite quarto*, præſciri poſſint; veluti imperfectæ non certa ratione, ſed conjectura potius poſſunt prænoſci: qua notitia Medici (quod maximum in medicina eſt) poſſunt præcognoſcere, & prædicere futuras criſes, & quo tempore fient, & etiam, ut paullo poſt docebimus, qualibuſnam criſibus ſeu excretionibus, ſive abſceſſibus, ſint futuræ. Itaque vere quidem a nobis ſcriptum eſt, nonniſi morbos magnos vehementeſque per criſin terminari, atque hos etiam non terminari per criſin, ni virtus ſatis in corporibus robuſta & firma fuerit: ſi modo verum eſt, criſin fieri morbo naturaque invicem colluctantibus; quo pacto enim natura prælanguida pugnam audebit tentare cum morbo graviſſimo? Ob morborum enim magnitudinem ac caſuum vehementiam Galen. dixit, vires vel cito proſterni, & nullam fieri criſin, vel ad noxiorum humorum excretiones excitatas, moliri evacuationem. Quare in magnis vehementibuſque morbis, & in corporibus robuſtis certo poterimus criſes prædicere; & quo majores, & una robuſtiores erunt, eo certius & citius poterit criſis prædici. Ceterum quum nobis non ſatis ſit, hoc cognoviſſe, quippe in magnis morbis, viribus exſiſtentibus firmis, futuras criſes certo prædicere nos poſſe, ſed opus eſſe, ut etiam inſtantes criſes animadvertamus & poſſimus aſſidentibus, ac etiam ægrotis, ſi ſalutares futuræ ſint, eas præſagire; ideo omnia illa ſigna, quibus criſes inſtantes innoteſcunt, nunc deſcribemus. Quæ ex Hippocrate, atque Galeno, ſunt Ægrotantium corporum turbationes vehementes, morbi idea, magnitudo, natura, motus, mos, coctiones, cruditates, rigores, anni tempus, regio, præſens conſtitutio, ægrotantis natura, ætas, victus, anteacta, & alia hujuſmodi ſimilia. Ex his enim Galen. *libro primo*, *de Criſibus*, *cap.* 8. & *in ſecundo libro Aphoriſmorum* inſtantes, & futuras criſes prænoſci tradidit. Ceterum horum quædam particulatim videntur facere ad criſes has futuras, quædam ad bonas atque malas cognoſcendas, & quædam ad tempus, quo ſint exſpectandæ, quod interſtinguendum. Hoc enim

Criſes unde futuræ prænoſcuntur.

enim denotare videntur dies indicatorii, in quibus aliquod criticum signum illuxerit, sive in humoribus concoctio, sive cruditas, sive aliud signum. De quibus Hipp. *in libro quarto, Aph.* 71. ait: *Quibus die septimo futura est crisis, iis urina rubram die quarto nubeculam habet, ceteraque pro ratione*. Ex motu vero morbi aut celeri, aut tardo, itidem cognosci Hipp. *in libro* 1. *Aph.* 12. sic indicavit: *Exacerbationes vero & constitutiones morborum indicabunt tum morbi ipsi, tum tempora anni, tum periodorum proportionis inter se observatio, sive ea quotidie, sive alternis, sive majori intervallo fiant: sed ex iis, quæ postea apparent, indicia sumuntur; veluti in pleuritide sputum, si statim initio appareat, breve fore denuntiat, si vero posterius conspiciatur, longum*. Ad bonas vero atque malas crises denotandas, coctiones, & cruditates facere videntur. Idem fere & morbi idea quippe videtur notare, utrum evacuatio ei proportione respondeat, & an sit bona: mos morbi itidem ad bonam vel malam crisin agnoscendam facit, qui a signis supervenientibus, teste Galeno, aut bonis aut malis denotatur. Hæc omnia signa privatim ad bonas malasque crises cognoscendas faciunt, de quibus posterius nos accuratius. Reliqua vero faciunt ad judicandas crises simpliciter futuras, quippe quæ sunt, turbationes ante crisin, & simul omnia signa, quæ critica dicuntur, magnitudo morbi, virium robur, naturæ morborum, & humorum morbos facientium, non minusque ægrotantium corporum victus, anteacta ætas, anni tempus, regio, status præsens, atque similia. Ex his tamen omnibus tria videntur sufficere ad prænoscendam crisin, quippe acutos magnosque morbos, magnas turbationes, atque virium robur. His quidem visis necessario fiet crisis. Etenim virtus, a vehementi acutoque morbo maxime turbata, necessario aut exstinguetur, aut ad pugnam vehementer irritata, ad excretiones noxiorum humorum inclinabit. Si enim prælanguida citra crisin succumberet morbo, ac exstingueretur, robusta vero non poterit, nisi facto conflictu superetur: sed in eo conflictu necesse est aliquam humorum erumpere excretionem, aut bonam aut malam; bonam natura morbum superante; malam a morbo natura superata. Alia vero, etsi non præcipue crisin indicent, tamen maxime adjuvant futurarum crisium cognitionem, quæ inquam sunt, morbi idea seu species ea ratione, qua signa appareant proportionatæ excretionis futuræ ad eam speciem morbi, ut signa sanguinis erupturi in febribus ardentibus, coctiones, & cruditates. Motus quoque morbi celer vel tardus; quando tardi motus morbi raro aut numquam crisi judicentur: morborum item naturæ; ætas, natura, victus ratio anteacta ægrotantis; tempus anni, præsens constitutio, & regio, quæ omnia maxime faciunt ad confirmandum futurarum crisium judicium. Sed age singula hæc signa consideremus accuratius; & primo ex Hippocr. qui *in lib.* 2. *Aphorism.* 13. ita scripsit: *Quibus crisis fit, iis nox gravis ante accessionem, quæ vero subsequitur, magna ex parte levior exsistit*. De signis iis, ægrotos ante crisin turbantibus, Hippocr. *in* 1. *Epidem. comm.* 1. *pag.* 948. *in fine, & initio* 949. ait: *capitis, colli dolores & gravitates cum febribus, & sine febribus, phre-*

Ex natura viribus.

Ex morbi idea.

phreniticis convulsiones, sed & virulenta vomunt, & ex iis quidam subito moriuntur. In ardentibus autem ceterisque febribus, quos colli dolor, temporum gravitas, caligo oculorum, vel hypochondrii contentio, neque cum dolore corripit, his e naribus sanguis erumpit. At vero quibus totius capitis gravitates, tum autem cordis dolores & fastidia sunt, biliosa post aut pituitosa vomunt. De quibus clarius Galen. *in lib.* 2. *Epid.* & *in lib.* 3. *de Crisib. cap.* ita scripsit: *Sola igitur subita ad sanitatem mutatio simpliciter crisis nominatur, & quidem omnino fit per manifestas quasdam excretiones, aut effatu dignos abscessus. Quicumque enim aliter quieverint, malignius retrocedunt. Antecedit autem hujusmodi excretiones & abscessus non mediocris perturbatio in corpore ægrotantis. Nam & difficiles tolerantiæ, & vigiliæ, & deliria, & graves somni, & difficiles anhelitus, & vertigines tenebricosæ, & difficiles sensus, dolores capitis, colli, & stomachi & multorum aliorum membrorum, nonnullis vero aurium sonitus, & vani ante oculos apparent splendores, & lacrymæ involuntariæ effluunt, & urina retinetur, & labrum agitatur, aut aliquid aliud tremulum fit, oblivio, & præsentium ignorantia, & vehemens accidit rigor, & plurimum accessio consuetam anticipat horam, & multus æstus, sitisque intolerabilis sequitur, clamant & saliunt sicut furentes, neque possunt in eodem situ recumbere, deinde repente multus sudor erumpit, aut vomitus aliquis non paucus insequitur, aut venter subito solvitur, aut abundans fit fluxus sanguinis, aut hæc omnia simul contingunt, unde non parvus invadit timor inspicientes.* Addamus ex Galeno in 3. *de Crisib. cap.* 80. pulsum inæqualem in pluribus crisibus fieri, & præcipue, quum non fiunt sine pugna & periculo; multo magis, quum biliosi humores ad ventriculum confluunt, apparentibus etiam aliis vomitus signis, quæ Hipp. descripsit. Sed Hippoc. signa ex pulsibus sumta, vel quia non noverit, vel quia non magni momenti existimaverit, idcirco non est secutus. Atque hæc sunt signa omnia critica, quibus ante crisin fit turbatio vehemens, præsagiens in acuto magnoque morbo, viribusque robustis, aut non languentibus, crisin bonam, si fiant, ut alias dicemus, in statu morbi, concocto jam morbo; malam in principio, natura morbo succumbente. Rigores quoque privatim in febribus ardentibus aliisque acutis morbis solent crisibus præire. De quo Hipp. *in libro* 4. *Aphor.* 29. habet: *Quibus in febribus sexto die rigores fiunt, difficilis sunt judicii.* Et *Epid. libri Aphor.* 46. *si rigor incidit, febre non deficiente, jam imbecillo, letale.* Et postea *Aph.* 58. *Ei, qui ardente febre laborat, si rigor supervenerit, morbi fit solutio.* Et postea *Aph.* 63. *Quibus in febribus quotidie rigores fiunt, quotidie febres solvuntur.* Inter signa enim decretoria seu critica non minimum rigor locum habet, ad crisin quippe aut bonam aut malam prænuntiandam. Motus quoque morbi celer maxime facit, cum critico aliquo conspecto signo, ad prænuntiandum crisin: namque celer motus crisin futuram, & tardus acrisiam significare solet. Celerem vero motum ostendunt brevia morborum tempora; siquidem, qui morbus breve principium habuit, breve quoque augmentum, statum, atque declinationem habebit. Ex brevioribus quoque accessioni-

Ex signis criticis.

Ex Rigore.

Ex motu morbi celeri.

bus idem ostenditur. Galen. *in tertio de Crisib. cap.* 3. dixit, febrem, quæ quatuor tempora accessionum omnia breviter percurrit, properare ad crisin: & idem *in primo libro Epidem.* ita habet: *Quare fac memineris, ubi quartus perinde ac tertius gravia habeat symptomata & signa in morbo acuto, brevi exspectandum esse judicium.* Ex specie vero seu idea morbi, quod morborum singulis speciebus constitutæ quædam proprietates sint, ut ad crises veniant; cujusmodi, teste Galeno *in* 3. *libr. de Crisib.* ardentium febrium proprium esse videtur, ut sanguinis eruptione ex naribus, aut ex alia corporis parte, aut post vehementem rigorem sudore multo & calido erumpente ex toto corpore, aut per vomitum biliosorum humorum excretione judicentur. Proinde in his signa omnia, quæ aliquam prædictarum excretionum prænuntiant, & significant, conspecta, crisin nedum futuram, sed quoque speciem crisis; ac vel etiam aut bonam aut malam ostendent. De quibus Hippocr. *in Aphorism.* 58. *lib.* 4. ait: *Ei, qui ardente febre laborat, si rigor supervenerit, morbi fit solutio.* Ubi præsertim post ipsum aut sanguinis eruptio, aut sudor, aut biliosorum humorum sequatur excretio. De iis ait Hippocrat. *Prorrhetic. lib.* 1. *text.* 132. *Morbi qui statim turbulenti sunt, insomnes, sanguinem de naribus stillantes, sexto die levantur, noctu laborant, postridie sudant, in somnum feruntur, delirantque, abunde sanguinem profundunt.* Et in Epidem. *lib.* 1. *comment.* 2. *pagin.* 948. *sub finem*: *In ardentibus autem febribus, ceterisque febribus, quibus colli dolor, temporum gravitas, caligo oculorum, vel hypochondrii etiam contentio, neque cum dolore, corripit, his e naribus sanguis erumpit.* Atque ita de iis, qui sudores, vel alvi dejectiones, aut vomitus biliosos habent. De quibus *in* 2. *Prognost. pag.* 45. *sub finem*: *Qui vero totius capitis gravitates & oris ventriculi morsus, ac stomachum anxium habent, isti biliosa & pituitosa evomunt*; uti *Charioni* contigit; de quo Hippocrat. in 3. Epidemior. *Ægrot.* 5. *pag.* 1072. *Quinto cum dolore cuncta exacerbata fuerant, nugabatur, noctem molestam habuit, non dormivit, sexto nihil est immutatum, septimo superriguit, febris acuta, per totum corpus sudavit, judicatus est.* Et de *Virgine* quadam Larissæ, *lib.* 3. *Epidem. Ægrot.* 12. *pag.* 1110. *Quarta sub noctem deliravit, sexto ex naribus largiter multum fluxit, inhorruit, ac mox sudavit toto corpore multum & calidum, sine febre, est judicata.* Ita ex aliis signis, in aliis etiam morbis denotantibus vacuationes, formis ipsorum proportione respondentes seu proprias, ut in tertianis febribus vomituum, dejectionum biliosarum, aut sudorum signa, crisin ostendunt; & in quartanis sudorum multorum & pituitosarum excretionum; & in phreniticis sudorum præcipue futurorum ex capite copiosiorum, eruptionis sanguinis e naribus; non minus in pleuriticis & in hepatis lienisque inflammationibus, atque tandem in omnibus præcordiorum inflammationibus, signa, vel erupturum sanguinem, vel alvi dejectiones, vel vomitus, vel sudores denotantia, critica esse affirmamus; atque ita licebit ex morborum idea crisin Medicis prænosci. Ex coctione vero crisin, & bonam crisin, si aliquod criticum signum una illuxerit, ex prædictis nobis significari certissimum erit. Perpetuo enim, ubi

Ex signis excretionum futurarum.

Ex coctione.

in

in aliquo decretoriorum seu indicatoriorum dierum in magno morbo, cum aut capitis dolore, aut delirio, aut gravitate, aut aliquo signo ex criticis, crisin in altero quaternario futuram significabit. Propterea Hippocr. dixit *in 1. Epidem. sect. 2. pag. 948. Coctiones celeritatem judicii & securitatem ostendere*. Ex diebus quoque judicantibus crisis præsagitur; Galen. enim *in 3. de Crisibus* scribit: *Ubi in 4. die aderit magnitudo morbi ejusque morbi celer motus, atque signum coctionis, in septimo judicium sequetur, et si hæc septimo tantum fient, judicium undecimo, aut decimo quarto erit.* Crisium vero futurarum judicium augere naturam morbi calidam, calidosque humores & summe putridos, naturam itidem ægroti calidiorem, ætatem florentem, victus rationem anteactam, biliosorum ciborum, calidam cæli regionem, anni tempus æstivum, non opus est, ut ad hoc demonstrandum diu laboremus, quum omnes sciant, proprium esse calidorum humorum, ut facillimi sint ad excretionem, atque etiam sua qualitate naturam movere maxime atque irritare ad excretionem ipsorum, temperamentumque calidum aptissimum esse ad crises; veluti, frigidi morbi, humores frigidi, naturæ frigidæ, cælum frigidum atque hiemale tempus, & alia ejusdem generis, quum crises retardare, tum, ut ne fiant, facere, Galen. in loco citato, atque alibi in multis locis, nobis demonstratum reliquit. Atque satis de signis criticis, quorum, ut diximus, tria tantum nobis poterunt crises prænuntiare, quippe morbi magnitudo, corporis turbationes, uti sunt dolores, inquietationes, deliria, & alia hujus generis critica, quæ superius ex Galeno omnia adnumeravimus; atque virium robur. His tribus conspectis signis, non dubium erit, quin crisis sit futura: alia vero signa, quæ, etsi non per se denotent crisin, tamen aliquo modo possunt crises prænuntiare, uti Galeno placuit, & a nobis jam est demonstratum.

Crisium futurarũ quænam augent.

C A P. IX.

De Crisibus salutaribus, quæ certam salutem significant, cognoscendis.

PRæmissis, quæ ad prænoscendas crises faciunt, nunc superest, ut bonas, salutares, atque malas, exitiales, cognoscamus, ut ex ipsis salutem & mortem ægrotantium assidentibus præsagire sciamus: atque hoc est unum præcipuum, propter quod nos crisium cognitioni tam accurate incumbere voluimus. Sed esto, principium faciamus a bonis sulutaribusque cognoscendis, quæ omnes in morbis salutem proxime futuram significant. Hæ vero duplices exsistunt, quædam optimæ, fideliter salutem ægrotis indicantes, quædam non certam, sed plerumque cum recidivis, & periculo. De primis nunc agimus, quæ optimæ ac saluberrimæ exsistunt, a quibus certa salus perpetuo prædicitur. Hanc vero certo indicabunt signa perfectæ coctionis in excrementis, status morbi, in diebus indicatoriis fuisse indicatas, in aliquo judicatoriorum dierum fieri, excretiones subsecutas morbi naturę convenire, morbum ab ipsis resolvi, ęgrotos coloratiores ac robustiores, ac, quam antea, quetiores

Crises duplices.

Optimæ unde noscuntur. Ex coctione.

res videri, pulsus meliores evasisse, quippe vehementiores, æqualiores, ordinatiores. Coctionis autem perfectæ signa, quæ penes excrementa nostri corporis considerantur, præcipuum optimarum crisium certissimumque esse argumentum ex Hippocra. qui *in primo Epidemiorum Sect. 2. pagin.* 948. ita habet, colligitur: *Concoctiones celeritatem portendunt judicii, securitatemque salubrem*. Et Galen. *in 3. libro de Crisibus cap.* 4. ita ad salutem in ægrotis præsagiendam coctiones facere novit, ut affirmaverit, conspectis coctionibus, neminem morientem vidisse. Quod ipse ita scripsit: *Primum quidem & maximum inter omnia est considerare coctiones ex urinis, alvi excrementis, & sputaminibus. Siquidem ego millies, quum, dum crises fierent, interessem, neminem umquam vidi intereuntem, qui præcedentibus coctionibus crisin habuisset*. Perfectæ seu exquisitæ itaque coctiones in excrementis conspectæ, sunt certissima præsagia optimarum crisium. In omnibus itaque febribus vel sine passione alicujus visceris, vel cum inflammatione hepatis, vel renum, vel vesicæ, vel splenis, ac, ut uno verbo dicam, semper ubi febris affuerit, vel ex sola humorum putredine accensa, vel ex membro inflammationem patiente, urinæ concoctæ optimam securissimamque crisin, teste Galeno, pollicentur; veluti in morbis thoracis, & pulmonis primo sputa concocta, quæ præcipua harum partium affectarum sunt indicia, atque una cum ipsis urinæ quoque & alvi excrementa itidem concocta si spectentur, certissimum optimæ crisis nobis erit indicium. Non secus in affectibus ventris primo ad optimam crisin prænoscendam, alvi excrementa concocta, & postea urinæ erunt attendendæ. Quare præcipuum certissimumque signum optimarum crisium erunt coctiones in excrementis conspectæ. De quibus Galenus etiam *in eodem libro 3. de Crisibus cap.* 5. ita scripsit: *Quum enim post signa optima, atque exquisita coctione, facta fuerint, necesse est, ut optimæ sint, quoniam & sola coctio crisis celeritatem, & salubrem securitatem ostendit, neque enim vel animo concipi potest, quod post morbi exquisitam coctionem crisis mala sequatur*. Exquisita vero coctio fit tempore status. Hinc optimas crises, vel in statu vel parum ante ipsum fieri, Galen. *in 3. de Crisib. cap.* 6. docuit, quoniam tunc omnia concocta sunt, ut Galen. *in eodem lib. cap.* 4. docuit, perfectasque eas crises esse, quæ tunc temporis fiunt; in augmentisque, si salus sit subsecutura, imperfectas esse, vel non securas. At distinguendus hic status, quem naturæ statum in primo libro vocavimus, in quo optimæ crises fiunt, a statu morbi, quod numquam cum naturæ statu convenit: aut enim in principio, aut denique in augmento naturæ seu materiæ, ut alii vocant, morbi status non raro celebratur; quo tempore dicimus morbum ultimas vires exercere, neque amplius magnitudine & vehementia augeri: de hoc statu morbi nos non loquimur, sed de naturæ statu, qui non penes morbi majorem vehementiam, sed penes coctionem exquisitam cognoscitur; in hoc enim optimæ, salutares, securissimæ, ac perfectæ crises apparent. Optimam quoque crisin esse diximus, quæ priusquam fiat a die indicatorio aliquo fuerit indicata, veluti exempli gratia, die quarta, si septima futura sit crisis, de qua Hippocrat. *in 4. Aphor.*

A die qua crisin antecedit.

Aphor. 71. *Quibus septima morbus judicatur, his nubeculam urina continet quarta die rubram, & alia ex ratione.* Addamus eam quoque esse potissimam, quæ in diebus criticis apparet, de quibus *in eodem libro Aphorism.* 36. Hippocrat. *si sudores febricitanti inceperint, boni & tertio die, & quinto, & septimo, & nono, & undecimo, & decimoquarto, & decimo septimo, & vigesimo primo, & vigesimo septimo, & trigesimo primo, & trigesimo quarto: ii enim sudores morbos judicant; qui secus evenerint, laborem & morbi longitudinem, aut ejusdem reditum significant.* His etiam addimus cognosci optimam crisin, primo ex qualitate humoris excreti: optima enim habet excretionem, morbi naturæ seu ideæ convenientem, cujusmodi, exempli causa, in ardente febre, & in omnibus viscerum inflammationibus, sanguinis eruptio, aut copiosi sudores, aut vomitus, vel alvi dejectiones, multæ, biliosæ, quæ excretiones conveniunt morbi ideæ, quæ est calida & sicca, atque a calidissimis biliosisque humoribus fovetur. Quo apparet etiam confirmari hanc bonam excretionem, ab ægrotantis natura biliosa, a biliosa victus ratione anteacta, ab ætate efflorescente, atque ab anni tempore æstivo, in calida siccaque regione, atque in tali cæli statu. Hæc enim biliosa excretio, prægressis signis coctionis, optima erit, & salutaris in omni morbo bilioso; veluti in pituitosis, pituitosæ, & in melancholicis atri humoris excretiones, optimæ itidem erunt. Diximus alias ex Galen. per sudores judicari omnes febres ardentes, tertianas, effervescentes inflammationes; eoque magis, si una sanguis ex aliqua parte corporis copiosius erumpat, aut biliosus vomitus, vel alvi excretio biliosa appareat; itidemque cerebri inflammationes, reliquosque omnes capitis affectus. Sanguinis vero excretione seu eruptione ardentes febres, synochas, aliquando phrenitides, etsi eæ non frequenter, pleuritides quoque, etsi minus quam ardentes febres, aliquando etiam peripneumonias, quod tamen raro fit, judicari alias docuimus. Hepatis, lienisque inflammationes frequentissime e naribus eruptiones liberant; sed hepatis ex dextra nare profluens sanguis, & lienis e sinistra, quod rectitudinem omnes bonæ excretiones & evacuationes servare debent. Omnes item præcordiorum inflammationes sanguinis fluxio judicat. Sudor etiam, ut dictum est, juvat omnes inflammationes calidas, & acutas, quæ sunt in præcordiis. Item hepatis partes devexæ, sanguinis fluxu, sudoribus, & copiosioribus urinis solent judicari; & convexæ alvi excrementis biliosis, atque sudoribus, nonnumquamque etiam vomitibus. Renum etiam & vesicæ affectus copiosioribus urinis judicari solent. Thoracisque ac pulmonum affectus sputaminibus. Hæc pauca addere ex Gal. *in libro* 3. *de Crisib. cap.* 2. volui, ut lector possit ex ipsis pernoscere, quænam excretiones morborum ideis conveniant, atque ex ipsis bonam crisin, quod congruat naturæ morborum vacuatio; & malam, quum nullo pacto congruat. De quibus forte Hippocr. *in* 1. *Aphoris.* 2. dixit: *In perturbationibus ventris & vomitibus spontaneis, si qualia purgari oportet, purgantur, confert, & ægri facile ferent.* Quod repetit postea, *Epidem. libri Aphorism.* 23. dicens: *Quæ vacuantur: non multitudine sunt æstimanda, sed, si qualia purgari oportet, purgantur, confert, & ægri facile ferent.* Quod repetit

Vel quæ sit.

Ex qualitate humoris excreti.

tit

tit postea *Epidem. libri Aphor.* 23. dicens: *Quæ vacuantur, non multitudine sunt æstimanda, sed, si qualia oportet evacuentur, & æger facile ferat*. Itidem & locus, per quem, ut dictum est, fit excretio, erit attendendus, ut sit conveniens, & ad quem natura inclinaverit. De quo etiam Hipp. *in Aphor.* 21. *lib.* 2. ita habet: *Quæ educenda sunt, quo maxime tendit natura, eo ducenda, per ea videlicet loca, quæ conferunt*. Galenusque in *commentario*, loca convenientia, per quæ excretio bona fit, intellexit, si, κατιξὺ, ideſt directo ad locum affectum fieri contingant. Ex quibus apparet, quæ omnes sint excretiones naturæ morborum congruentes, per quas optimæ salutaresque crises fiunt. Quas etiam optimas esse aliis signis cognoscimus, & primo, quod ab ipsis ægroti aut sanentur, aut in melius mutentur, corporaque quietiora evadunt; atque hoc est, quod Hippocr. per hunc Aphorism. 13. *sect.* 2. docuit, qui est: *Quibus crisis fit, iis nox gravis ante accessionem, quæ vero subsequitur, magna ex parte levior est*. Hocque fieri, Galen. *in comment.* ait, quia videlicet plures ad salutem crises desinunt. Certo siquidem scimus ex ægrotis plures esse, qui servantur, quam qui intereant, nisi forte pestilens sit cæli status. Optimæ quoque excretionis certiora signa notat Hippocr. *in* 1. *Aphor.* 11. *&* 23. ut ægroti facile evacuationes tolerent. De quo signo Galen. *in comment.* ita habet: *Nam si humor superexcedens evacuetur, tunc ipsum seipso ægrotum fieri leviorem, & melius tolerari, est necessarium*. Addit *in tertio de Crisibus cap.* 2. Fieri etiam melius coloratum pro ratione evacuationis, atque ad resurgendum robustiorem, febremque resolvi, aut saltem maxima ex parte diminui. Ceterum hæc optimarum crisium signa confirmabunt quoque pulsus; meliores quippe, vehementiores, æqualiores, ac ordinatiores, de quibus Galen. scripsit: *Vehementior igitur fit continue magis pulsus, & æqualior, atque ordinatior in bona declinatione; expellit enim natura fortius omnem subito febrilem calorem: debilior vero atque inordinatior & inæqualis est pulsus in mortalibus declinationibus*. Atque tot sunt, quæ optimas crises significant, easque, ut dictum est, fideles atque certas, quibus certa quidem salus perpetuo promitti ægrotis poterit. Quales ab Hippocr. 3. *Epidem. comm.* 1. *Ægr.* 3. *pag.* 1066. in illo, qui *in Dealcis horto* decumbebat, & in aliis fuere conspectæ; de illo ait: *Quadragesimo alvus pituitosa, alba, subcrebra, dejecit, multum toto corpore sudavit, absolute est judicatus*. Et de *Nicodemo ibidem, pag.* 1108. *Ægr.* 10. *Vigesimoquarto multam urinam, & albam reddidit, in qua multa subsidebant, sudor ei toto corpore copiose calidus emanavit, sine febre judicatus est*. Et de *Pericle lib.* 3. *Epid. pag.* 1102. *Ægr.* 6. etiam, qui fideliter per crisin fuit judicatus tertio: *Febris emollita fuit, urinæ multæ & concoctæ, in quibus multum subsidebat, nocte quievit. Quarto circa meridiem sudor prorumpit toto corpore multus & calidus, sine febre judicatus est, neque rediit*. Et de *Anaxione pleuritico, ibid. pag.* 1104. *Ægr.* 8. *Vigesimo septimo rediit febris, tussiit, multa excrevit concocta, in urina multa subsidebant alba, desiit sitire, dormivit, trigesimo quarto die sudavit, cessavit febris, in totum est judicatus*. Atque de *Heropytho, ibidem, pag.* 1104. *Ægr.* 9. *Jam vero circa diem octuagesimum cuncta remissa sunt, nihil tamen destitit*,

Ex loco, per quem fit excretio.

Ex levamine morbi.

Ex Pulsibus.

destitit, etenim urinæ boni coloris, & copiosiores subsidentias habentes exierunt, deliriaque imminuta sunt. Circa diem centesimum alvus fuit turbata multis biliosis, durabantque diu multatalia, deinde dysenteria cum dolore, reliqua levia fuerunt, in summa febres eum reliquerunt, discessitque surditas. Centesimo est absolute judicatus. In his omnibus possunt omnia præcipua optimarum fideliumque Crisium signa pervideri, quæ esse diximus, coctionem manfestam ac exquisitam in excrementis, quæ juxta affectuum locos affectos considerantur, in statu morbi crises fieri, præindicarique ab indicibus vocatis diebus, in criticisque diebus conspici, excretionesque ideæ morborum respondere, hasque sequi aut febrium solutionem, aut manifestam imminutionem, cessare symptomatum molestias, quæ singula in iis ab Hippocrate conspectis crisibus fuere observata. Coctionis manifestæ signum in *Nicodemo* fuit multa urina alba, in qua multa subsidebant; & in *Pericle*, urinæ item multæ & concoctæ cum multa subsidentia; & in *Anaxione*, multa quæ tussi excrevit concocta cum urina optimam subsidentiam habente, & in *Heropytho*, urinæ itidem melioris coloris, copiosiores subsidentias habentes erant. Quæ etiam concoctio perfecta, in statu naturæ factas fuisse eas crises indicabat. In quibus quum crises in criticis diebus apparuerunt: tum videntur quoque antea ab indicatoriis præindicatæ. Fuereque excretiones morbum illorum naturis convenientes. In eo enim, *qui in Dealcis horto*, quod febris ejus fuerit ex mistione biliosorum pituitosorumque crassorum humorum, ideo excrevit per alvum multa pituitosa, & sudore copioso tenues biliosi humores fuere excreti, & *Pericles* quoque sudore multo excrevit bilem, a qua in febrem delapsus fuerat, atque ita de aliis; quas omnes & allevatio, quum febris, tum symptomatum, fuit subsecuta: & hæc de optimis fidelibusque crisibus, salutem certam ægrotis significantibus.

C A P. X.

De Crisibus salutaribus, quæ tamen neque fideles, neque certæ perpetuo sunt.

Crises imperfectæ & non certæ, quando.

Apparent vero Crises non raro bonæ sane, sed tamen quibus Medici perpetuo fidere minime debent, quæ hisce signis ab optimis fidelibusque distinguuntur, quippe, quod non cum exquisitæ coctionis signis; neque in statu morbi, sed in augmento; atque etiam, quæ non ab indicibus vocatis diebus fuerint indicatæ; neque in diebus decretoriis apparuerint, sed in intercidentibus, quos etiam intercalares & provocatorios appellari superius diximus, quod natura, non perfecta coctione, in iis cogatur pugnam cum morbo aggredi, ex qua raro optime morbus judicatur, sed plerumque imperfecte & non tuto; & quemadmodum etiam (etsi appareant quædam coctionis signa,) non habent vacuationes neque ideæ morborum, neque naturæ ægrotantis, neque ætati, neque

victui anteacto, neque anni tempori, neque cæli statui aut loco congruentes: demum, etiamsi omnia bona esse apparuerint, si ægroti facile vacuationem non toleraverint, neque juventur, crisi huic non erit fidendum; & multo minus, quum ægroti pulsus meliores, quietiores, ordinatiores, ac vehementiores non habuerint. His quidem signis crises conspectæ non plane certæ dicuntur, etsi pleræque salutem ostendant; at cum laboribus, recidivis, & mala ægrorum tolerantia, morbos judicant. Sed singula hæc signa diligenter consideremus, & primum de iis, quæ in augmentis morborum, quo tempore natura non plane morbum concoxit, sed cępit concoquere, paucaque apparuerunt coctionis indicia. Hęc sane inceptæ coctionis, nondum absolutæ, signa, in morbis non exitialibus, bonam crisin pollicentur; sed tamen neque omnino certam ac fidelem, ex quo plerumque sanantur, at non absque recidivis, aut molestiis seu laboribus, ac longitudine. Quæ vero sanguinis profluvio fiunt, certiores & fideliores ceteris exsistunt; quum vel etiam in principio, nullis quidem conspectis signis coctionis, non incertam salutis spem aliquando sanguinis larga eruptio soleat polliceri. Cujusmodi fuerunt, quę in *Pericle lib.* 3. *Epidem. Ægrot.* 6. *p.* 1102. in quo lienoso sanguis prima die e sinistra nare profluxit: & in *Virgine Abderæ, ibidem, Ægrot.* 7. *pag.* 1103. quę in vestibulo templi habitabat, prima die menses fluxerunt, & rursus decima septima e naribus erupit, & ipsa vigesimo, etiam plurimo erumpente cum sudore sanguine, fuit judicata: eodem modo in *Metone, lib.* 1. *Epidem. Ægrot.* 7. *pag.* 985. quarta die cœpit crisis per sanguinem e naribus, quę quinta die perfecte cum sudore ipsum judicavit, in quo non fuit recidiva, quoniam sanguis etiam post judicium erupit.

Per sanguinis excretionē. Quę imperfecta crisis sanguinis eruptione clarius in *Heropytho* visa est, de quo Hippocrat. *in* 3. *Epidem: Ægrot.* 9. *pag.* 1106. ita habet: *Vigesimo multum deliravit, itemque sequentibus diebus. Quadragesimo multum ex naribus sanguinis erupit, menteque constitit magis, surdus quidem sed non perinde fuit, febres fuerunt remissæ. Proximis diebus ex naribus sanguis, & paullatim erupit. Circa diem sexagesimam e naribus quidem substiterunt eruptiones, sed dextra coxendix admodum dolebat, febresque increverunt; at ille die centesimo tantum fuit perfecte judicatus.* Ex qua historia colligimus, Crises vel etiam per sanguinis excretionem, quæ ceteris aliis vacuationibus sunt fideliores & salubriores, nondum cum perfecta coctione, scilicet ante statum, apparentes, bonas quidem esse, sed infideles ac incertas, quibus non sit fidendum: verum ex his recidivas, longitudinemque morborum, laboresque Medici prænuntiare debent; plerumque tamen salutares exsistunt. At hæ in principio morborum, aut cum exitiali signo, si illuxerint, malæ erunt, quibus aut subito mors succedit, quippe in prælanguidis corporibus, aut post longum tempus, in robustis ac prævalidis, veluti contigit *mulieri, quæ in mendacium foro decumbebat, lib.* 3. *Epid. Ægr.* 12. *p.* 1080. quæ plures crises ante mortem habuit in principio morbi, idest, nullis signis coctionis conspectis. Sed de hac accurate quum de exitialibus agemus. Colligamus crises ante statum non esse omnino bonas &

Ante statum.

certas;

certas; quod Gal. hisce verbis expressit: *Esto igitur, ut in die decimaquarta spes sit fore statum, & aut ob morbi magnitudinem, vel motus velocitatem, vel propter ea aliquod aliud extrinsecum irritamentum crisis die undecimo anticipet, neque ipsam perfectam, neque omnino bonam*: & postea dixit, *siquidem morbus salubris sic inveniatur, ut neque ejus acumen neque magnitudo festinent, neque error aliquis circa ægrotum admittatur, status tempus crisis exspectat: & hæc quidem optima crisis est; fit enim morbo jam cocto: si vero vel propter morbi magnitudinem, vel motus celeritatem, vel propter aliquod irritamentum ante statum crisis venire cogatur, tanto hæc crisis deterior erit, quantum statum anticipaverit*. Quod autem natura, etiam ante statum, ac vel etiam in principio aliquando, excernat, alias a nobis demonstratum, est, interim enim nondum incepta humorum coctione, & aliquando incepta quidem, & demum ipsa perfecta: hoc tempore crises sunt optimæ: illæ sunt omnino perniciosæ; & in augmento, quo tempore, teste Galeno in 1. *lib. de crisibus cap.* 8. & in *primo de tot morb. temp. cap.* 3. incepta est concoctio, in morbo non mortali, bonæ, sed imperfectæ, & infideles: & hinc diximus alias Hippocrat. & Gal. omnes excretiones in principio, & crudo omnino adhuc exsistente morbo, letales affirmare, & in augmento bonas dici, sed non certas, neque perfectas. Quas omnes Galen. *in libro tertio de Crisibus cap.* 7. *c.* 12. nec non, & *in libr.* 4. *de præsag. ex pulsib.* in hunc modum expressit, dicens: *Nam ea expellere, quæ molestant naturam, sæpe ante tempus convenit, quippe virtus ipsa est alienorum expultrix, quemadmodum in opere de naturalibus facultatibus, ante demonstratum est, Tempus autem coctionis post finem alteratoriæ facultatis est*: tunc enim functionem obire, omnibus secundum naturam absolutis, ostendebatur, quum illa ab actione destiterit: verum ante perfectam coctionem interim, quæ obstant, amoliri cogitur; ut interdum, coctione jam absoluta, moratur adhuc, & lente, propter imbecillitatem, munus subit. Utramque autem in ventriculo clare licet contemplari. Instigatus enim coctionis tempus non exspectat, sed protinus etiam idoneum, cum eo, quod molestat, excernit, & ubi satis jam coxerit, interdum lente ac cunctanter superfluum, imbecillitatis vitio, expellit. Quare crises ante augmentum quibusdam, etsi non omnibus, signis coctionis conspectis, bonæ quidem dicuntur, non tamen fideles, & certæ, quibus nos fidere debeamus. Eodem modo eæ, quæ non in diebus decretoriis fiunt, incertæ exsistunt, morbique, qui non in diebus iis solvuntur, reverti solent. In quibusdam vero intercidentibus, seu provocatoriis vocatis, eodem itidem modo crises non omnino bonæ neque certæ apparent, de quibus Hippocr. *in lib.* 4. *Aphor.* 29. ait: *Quibus in febribus sexto die rigores fiunt, difficilis sunt judicii*. In hac die *virginem Larissæ* sanguinis profluvio fuisse simul cum sudore judicatam, alias meminimus: & Galen. *lib.* 3. *Epidem. Ægr.* 12. *p.* 1110. ait *in* 6. *Epidem. comment.* 3. *in tit.* 19. aliquando bonas crises decima die fuisse observatas. Ex quo merito Hippocr. dixit *in* 4. *lib. Aphor.* 61. *Febricitanti, nisi in diebus imparibus febris desierit, reverti solet*. Crises quoque, etsi cum quibusdam signis coctionis appareant, tamen cum vacuationibus, morborum ideis seu naturis non congruentibus, numquam perfectæ,

Quæ non in diebus decretoriis fiunt.

Quæ non recte ideæ morbi conveniunt.

conveniunt. cta, nec certæ esse poterunt. Exempli gratia; in adolescente biliosæ naturæ, morbo itidem bilioso laborante, anni tempore æstivo, per alvum, aut per vomitum, si pituitosum multum humorem excretum observaverimus, crisis, quod non congruat vacuatio ideæ morbi ac aliis, incerta ac infidelis erit; idem in febre pituitosa, si biliosum, & non minus si sanguis, hepate affecto, e nare sinistra, & liene, ex dextra copiosior profluxerit. Crises enim hæ non recte ideæ morbi conveniunt; propterea merito, quum aliquando bonæ, & aliquando malæ sint, infideles incertæque dicuntur. Addamus denique etiam hoc ipsum in his morbis significari, a quibus ægroti, etsi parum statim meliusculi visi sint, tamen paullo post recidunt, symptomata, & febres redeunt. Atque hæ sunt crises quidem bonæ, etsi non omnino bonæ, plerumque salutares sint, sed minime certæ, & fideles, nec perfectæ, neque perpetuo salutem prædicentes; quum aliquando ab ipsis ægrotos mori contingat. Sed hujusmodi judicium confirmabitur signis, mortem significantibus, quæ si bona erunt, bonum quoque judicium futurum dicemus, licet non perfectum, & forte non sine recidivis. Ceterum esset quoque agendum de bonis crisibus per abscessus futuris, sed quoniam sat accurate agemus de iis, quum de prædictione ex abscessibus particularem sermonem instituemus, ideo lectorem lubens ad eum remittendum duxi. Nunc ad exitiales declinemus.

Nec morbum tollunt.

C A P. XI.

De Crisibus exitialibus cognoscendis.

Crises perniciosæ unde cognoscuntur.

PERNICIOSÆ cognoscentur crises contrariis signis, quibus optimas internosci diximus, quæ sunt, quæ nullo coctionis signo conspecto, quippe in principio morbi, apparent, quo tempore natura quicquam boni numquam excernit; certioresque erunt, si in diebus decretoriis apparent; tertio ubi excretiones non respondeant ideæ morborum, uti superius dictum est, vel locis affectis, uti si in hepate inflammato sanguis exeat e nare sinistra, & e dextra, liene affecto, atque itidem utero affecto e naribus, & non per uterum perfluat. Addimus, si excretiones sint per se malæ, & exitiales, de quibus Hippocr. in *primo Epidemior.* Sect. 2. pag. 945. lit. E. ait: *Sudores multi, his tantum aberat, ut recrearent, ut etiam contra læderent.* Et paullo post: Ibidem, pag. 954. inter E. & F. *Paullulum in fronte, & claviculis exsudabant, sed nemo per totum corpus.* Et de iisdem in *tertio Epidemiorum*: Pag. 1089. lit. E. *Sudores intempestivi, frigidi, multi perpetuo; copia urinarum non bonarum, colliquationes malæ.* Et in 1. *lib.* Epidem. Sect. 2. pag. 948. ante lit. H. de vomitibus: *Sed & virulenta vomunt, & ex his quidam subito moriuntur.* Quare crudo plane exsistente morbo, in principio quippe morbi, quo tempore natura nondum coxit, crises non fiunt, nisi, ut superius docuimus, natura maxime a vehementia morbi, & celeritate irritata, ut cogatur aut statim sine pugna succumbere, aut pugnando cum morbo crisin faciat exitialem, qua, si virtus debilis sit, subi-

Ab excretionibus malis.

ſubito exſtinguitur. Cognoſcitur quoque hæc exitialis excretio, primo, ſi non reſpondeat morbi naturæ, & quum excretio per ſe ſit prava, uti dictum eſt, aut una ſigna letalia conſpiciuntur, qualia ſunt ex urinis nigræ, turbidæ, cum nigris ſedimentis, vomitus virulenti, & colliquationes alvi, quibus in peſte, Romæ olim graſſata, multos fuiſſe interemtos, Galen. *in 3. Epidem.* ſcripſit, præterea extremarum refrigerationes non recaleſcentes, de quibus *Hippocrates: Epidem. libro primo Sect. 2. pagin. 940. liter. G. ſudabant ſemper, ſed non toto corpore, multum extremitates frigebant, ut vix calorem reciperent.* Frigidum per os exſpirare, reſpirare itidem per nares. Addamus quoque pernicioſas has criſes ſæpius decipere Medicæ artis ignaros, quod ab ipſis criſibus natura exſtincta, ægroti melius quieſcere videantur, & melius ſe habere, quum tamen ex pulſibus langueſcentibus, ac prioribus atque aliis, eruditi Medici exitium in foribus eſſe cognoſcunt. De iis pulſibus Galen. *in 3. de Criſibus* ita habet: *Debilior vero atque inordinatior, & inæqualis eſt pulſus in mortalibus declinationibus, nam una cum aliis tunc calor febrilis exſpirat, atque hinc ſpecies melioris exoritur, deinde paullo poſt, vel, quum ad levandum ventrem ſurrexerint, animi defectum incurrunt, & nonnulli pauco ac tenaci ſudore effuſo moriuntur, vel etiam ſine ſurrectione.* Propterea nos dicimus, criſes bonas ac ſalutares ſubſequi in ægrotis ſtatum meliorem; nam vere quidem quietiores evadunt, quum ſymptomata morbi vel prorſus tolluntur, vel multum minuuntur: ita poſt exitioſas criſes ægroti redduntur inquietiores, debiliores, & ſymptomata ſæve augentur, ni ſtatim exitium ſubſequatur; aut apparent quietiores & liberi magna ex parte a morbo & ſymptomatis, quibus gravantur, ex quibus artis Medicæ ignari putant ægrotos in melius evaſiſſe. Ceterum his non eſt fidendum, & hoc eſt, quod Hippocrat. *in Aphor. Section. 2. Aphor.* 27. dixit. *His, quæ non ex ratione levant, non oportet fidere, neque multum formidare mala, quæ præter rationem eveniunt. Plurima enim talia ſtabilia non ſunt, neque multum durare & permanere conſueverunt.* Sed hanc falſam allevationem cognoſcemus, tum quod, ut ait Hippocrat. ipſa ſtabilis non ſit, neque diu bonus hic ſtatus duret, atque etiam quod, ut dictum eſt, ægri languidiores aut non robuſtiores, & pulſus debiliores, inæqualiores, atque pejores evaſerint; unde perfectas criſes continuo exitium ſequitur, veluti imperfectas mutatio in pejus. De iis Hippocrat. *in Epidem. Libr.* 1. *Epidem. Ægr.* 9. *pagin.* 985. de *Critone* ita habet: *Secundo tumor toto pede & ad talum ſubrubeus cum contentione, puſtulæ nigræ, febris acuta, valde inſanivit; dejectiones crebræ, bilioſæ, periit poſtridie quam ægrotare cœperat.* Et de *muliere Dromedai, ibidem, Ægr.* 11. *pagin.* 987. *Sexto die mane ſuperriguit, cito percaluit, toto corpore ſudavit, extrema membra frigida, deliravit, ſpiritus magnus, & rarus.* Paullo poſt: *Convulſiones a capite cœperunt. Subito obiit.* Et *in tertio Epidem. Ægr. tertia pagin.* 1098. de *Pythone*, qui ſupra Herculis fanum decumbebat: *Decimo mane ſine voce, multum frigus, febris acuta, multus ſudor, obiit.* Nunc etiam de criſibus malis & pernicioſis, quæ imperfecte ad interitum judicant, quippe a quibus in pejus fit mutatio, tamen ægroti non ſubito intereunt,

Ex pulſibus.

Ex falſa allevatione.

Vel a Morbo in pejus mutatione.

tereunt, hocque evenit, ut vires prævalidæ contra morbum ſtrenue pugnent, & ut in exitialibus perfectis unica vice pugnans natura, præ imbecillitate, morbo ſuccumbat, ita robuſtam cogitur morbus iteratis vicibus, quod unica pugna non cedat, pugnando ſuperare. Propterea virium magnum robur facit criſes exitiales imperfectas, veluti minus robur perfectas, quo natura ſubito in pugna vincatur. Virium itaque magnum robur ſignum erit in exitialibus morbis criſium futurarum imperfectarum. Eædem notæ erunt imperfectarum, & perfectarum, hoc excepto, quod imperfectæ fiant plerumque cum incepta aliqua humorum coctione, ita ut potius in augmentis fiant, quam in principiis, & non abſque aliquo ſigno coctionis; veluti ſi alvi excrementa fuerint liquida, & poſtea parum incraſſentur, ſed tamen inæqualiter, ita ut ſi hac die craſſiuſcula apparuerint, altera rurſum liquida; & quod ad urinas, quum aliqua ſit in ſedimento bona mutatio, vel in colore, vel in contentis, quæ tamen non ſit ſtabilis, ſed ſtatim redeat ad ſolitam cruditatem. In perniciosis itaque morbis, vires robuſtæ & validæ hujuſmodi imperfectas criſes multas futuras præindicare ſolent, antequam moriantur ægroti, & præſertim, ubi quædam coctionis præludia apparuerint. Nam qui fieri poteſt, ut natura robuſta, in morbum agens, aliqua levi coctione ipſum non mutet? neceſſe eſt enim morbum aliqualiter a natura pati. Hinc in morbis letalibus non raro in excrementis, præſertimque in urinis, ſolent videri quædam ſigna coctionis. Noſque ſæpius in peſtiferis, aliiſque febribus pernicioſis, urinas vel tenuiſſimas, rufas, melioris coloris, & craſſiores factas, & craſſas turbidaſque ante exitium claruiſſe, ſedimentumque aliquando habuiſſe, vidimus. Sed hæc præludia coctionis neque augentur, neque ſtabilia ſunt; ſtatim enim mutantur in pejus: & hoc eſt, quod nos monuit *Hippocrat. Aphor.* 27. *Section.* 2. ut dictum eſt, his urinarum aliorumque excrementorum præludiis coctionis, Medicos fidere non debere; hæcque cognoſci ait *Hippocrat.* quod ſtabilia non ſint, neque diu durent. Addamus, quod ex praxi didicimus, quum in morbis apparent criſes cum iis præludiis coctionis, vel etiam abſque letali aliquo ſigno, & febris perſeverat, præludiaque coctionis non augentur, ſigna letalia eſſe exſpectanda; quando illud nobis argumento ſit, naturam propter magnas vires ſe diu ſuſtentare, & ſervare, tamen quicquam morborum cauſarumque non poſſe ſuperare, proinde longo tempore morbo oppugnatam, marceſcere, ſuccumbere, atque exſtingui, eſt neceſſe. Quod proxime *Patavii*, una cum *Alexand. Maſſaria*, & *Hieronymo Aquapendente*, Medicis celeberrimis, in *Marina Teupola* Sereniſſimi ducis *Grimani* nepote, juvene quidem ſanguinea, & moribus vere clariſſima, *Matthæo Mauroceno*, juveni clariſſimo nupta, obſervavi. Hæc enim ex abortu in febrem continuam ardentem incidit, quæ incepit cum graviſſimis ſymptomatis, quippe dolore capitis punctorio vehementi, perpetuis fere vigiliis, vertiginoſo affectu, ſiti intenſa, & perpetua jactatione corporis, ſummaque inquietudine, quæ omnia cum urinis crudis mortem ſubito minabantur; tamen ipſa morbo magnis viribus reluctato; etſi natura numquam quicquam morbi ſuperare potuit, primo ſanguine cum urinis craſſis, obſcuris, rubris, habentibus ſedimenta craſſa, e nare ſiniſtra

Ex virium magno robore.

Ex coctione incepta & non perfecta.

crum-

erumpente, una cum vomitu, & per alvum rejectis copiosis excrementis pituitosis admodum lentis, & biliosis, interim porraceis, interim æruginosis; itemque sudore copioso, fuit judicata; a qua tamen neque alvi excrementa, quæ perseverarunt usque ad exitium, neque urinæ probam umquam coctionem fuere assecutæ; neque minus, etsi sanguinis e naribus excretione, & vomitibus, ac vel etiam aliquando sudoribus sæpius fuerit judicata, & exinde videretur satis allevata, tamen numquam, ut dictum est, excrementa illa probam concoctionem habuerunt, etsi aliquando viderentur, aliqua scilicet die, meliorem coctionem accepisse, tamen illa concoctio per diem, nec plus, perseverabat, rursusque redibant excrementa ad priorem cruditatis gradum; quo factum est, ut dixi, clarissimam juvenem, propter maximas vires, diu cum morbo pugnando plures crises imperfectas habuisse, quas ego perpetuo malas esse ac letales prædixeram; quod nimirum coctiones in excrementis inceptæ numquam a natura augerentur, atque quod numquam immunis febre remanserit. Sed jam morbo ingravescente, viribus tandem resolutis, post multas imperfectas crises, obiit.

Hanc lubens historiam adjunxi iis, quæ de his crisibus nobis fuere adnotata, ut clarius studiosi assequantur, quomodo debeamus crises magis imperfectas letalesque præcognoscere, quibusque signis nobis innotescant; quæ sunt: quod morbo vel omnino exsistente crudo fiant, vel cum principio quodam concoctionis; tertium, quod illa præludia concoctionis numquam augeantur, & non durent, inæqualiterque etiam appareant; quartum quod numquam febre ægroti prorsus liberentur: atque hoc est, quod Hippocr. *in secundo Epidemior. Sect. 1. pag. 999. sub lit. E.* vocavit *judicatorium non judicans*, quod aut, ut Galen. docet, *est difficilis judicii, quippe nullo prælucente signo letali*; *aut letale, ubi una cum aliquo exitiali signo appareat*. Quintum addimus, has quoque crises ab excretionibus, judicari seu cognosci, quæ aut sunt immoderatæ & nihil juvant, aut sunt paucæ, non respondentes noxiorum humorum quantitati excernendæ, de quibus Hippocrat. *in lib. 1. Epidem. Sect. 2. pag. 946. lit. G.* ita habet: *His succedebant abscessus, aut majores, quam ut ferre possent, aut minores, quam ut prodesse quicquam, sed statim redierunt, & deteriores evaserunt*. Et ab excretionibus sudores, aut multi, aut pauciores, de quibus itidem Hippocr. *ibidem, pag. 945. lit. E. Sudores multi, his tantum aberat, ut recrearent, ut etiam contra læderent. Et Ibidem, Sect. 1. pag. 940. lit. G. sudabant semper quidem, sed non toto corpore*. Et postea, *ibidem, Sect. 2. pag. 934. inter E. & F. Paullulum in fronte & claviculis exsudabant, sed nemo per totum corpus*. Itidem malæ sanguinis excretiones, de quibus Hippocr. *ibid. pagin. 944. ante lit. F.* etiam dixit: *Hic sanguis de naribus, nisi paucis, & admodum paucus erupit*. Et postea: *ibid. pag. 951. lit. E. Nam* Philiscus *quidem* Epamenon, *&* Silenus, *quibus parum quarto die, & quinto, ex naribus stillavit, mortem obierunt*. Et de dejectionibus malis: *& ibidem Section. 1. pag. 940. lit. G. Alvi turbatæ erant, biliosis paucis, meris tenuibus mordacibusque, & frequenter desidebant*. Quales vidi in *Guadagnina mea uxore dilectissima*, cum febre ardente, quæ tunc exstincta est. Alvi itidem colli-

quationes, de quibus etiam *in 3. Epidem. Pag.* 1086. *inter B. & C. Unoque verbo, quot longis morbis, vel acutis tenebantur, ventris vitio omnes præcipue mortui sunt*; & sic de aliis. Demum vacuationes omnes morbi ideæ non respondentes; quippe veluti in pituitosis meræ biliosæ, & e contrario, de quibus nuper satis accurate egimus; aut locis affectis non respondentes; ut quando uterus laborat, si sanguis e naribus erumpat, aut si hepar e sinistra, & si lien ex dextra. Demum distinguuntur eæ crises imperfectæ a perfectis, quod imperfectæ fiant nullis conspectis signis coctionis, atque viribus minus robustis. Ex quo merito, quum natura nequeat quicquam morbi alterare, & concoquere, sed statim magno morbo, quod magnis viribus non constet, prima pugna succumbat. Perfectæ vero fiunt in corporibus robustissimis, quæ non semel, neque bis, sed pluries morbis oppugnata, & nonnisi spatio temporis superantur, quo tempore aliquid contra morbum etiam agentia, ipsa paullulum alterant; hinc quædam solent conspici coctionis vestigia, licet levia, quæ tamen nedum non augentur, sed neque diu durant. A salutaribus vero etiam distinguuntur, eo quod vestigium coctionis appareat, durat. In salutaribus enim præterquam, quod manifestiora signa coctionis appareant, etiam in dies magis augentur, & stabilia videntur, atque in his quoque ægri in melius mutantur, febre aut omnino relinquuntur, aut magna ex parte liberantur. Sed unum harum exitialium imperfectarum crisium proprium esse diximus, quod non nisi in robustis corporibus fiant. Cujus veritatis exemplum nobis esse, ad id quippe cognoscendum accommodatissimum, illius *mulieris* historiam, quæ in *mendacium foro* decumbebat, quæ juvenis & robustissima, ante exitium, plures hujusmodi pugnans a maximo morbo, & crises ob virium robur, etsi quicquam morbum alterare non posset, sustinuit, de qua *in libr. tertio Epidem Pagin.* 1080. *Ægr.* 12. Hippocrat. ita habet: *Mulierem, quæ decumbebat in mendacium foro, primo enixam cum dolore masculum corrupit ignis. Initio statim sitibunda, cor illi dolebat, fastidiosa, lingua arida, venter turbatus tenuibus, paucisque, non dormivit. Altero die aliquantulum riguit, modicus secundum caput, & frigidus sudor. Tertio cum dolore dejecit alvus cruda, multa, tenuia. Quarto subriguit, omnia irritata sunt, insomnis. Quintum diem laboriose transegit. Sexto eadem erant, alvus reddidit humida, copiosa. Septimo superriguit, febris acuta, sitis ingens, se jactavit, sub vesperum per totum corpus sudavit frigidum, frigus partium extremarum, nec redibat illi calor. Iterumque nocte superriguit, extremitates calorem non recipiebant, non dormivit, nonnihil deliravit, statimque ad mentem rediit. Octavo circa meridiem rediit calor, sitibunda, comatosa, vomuit biliosa, pauca, subflava. Nocte graviter se habuit, nihil quievit, multum affatim minxit inscia. Nono omnia fuerunt remissa, sub vesperum comatosa, aliquantulum superriguit, vomuit amara, biliosa. Decimo rigor, febris exacerbata est, nihil dormivit. Mane multam, in qua nihil subsideret, reddidit urinam. Extremæ partes receperunt calorem. Undecimo virulenta, biliosa vomuit, non multo*

Ex vacuationibus morbi ideæ non respondentibus. Crises imperfectæ quomodo a perfectis distinguuntur.

post

post riguit, rursusque extremæ partes frigescebant. Sub vesperum rigor, sudor frigidus, multum vomuit. Nox gravis fuit. Duodecimo vomuit multa, nigra, fœtida, singultus multus, sitis laboriosa. Tertio decimo nigra, virulenta, multa vomuit, rigor circa meridiem. Quarto decimo die sanguis de naribus. Defuncta est. Annum ætatis agebat circiter septimum decimum. Dignus fuit hujus mulieris casus, ut, ad cognoscendas crises letales imperfectas, a nobis accuratius audiretur; nam omnia signa exitialium imperfectarumque crisium, quæ nuper a nobis producta sunt, in hoc casu facile recognoscentur. Atque hæc de cognoscendis exitialibus crisibus: superest, ut ad crisium species, aut modos etiam exacte cognoscendos descendamus, quod scitu certe est dignissimum.

C A P. XII.

De cognoscendis crisibus, quæ per abscessus, et quæ per excretionem sunt futuræ.

PLURIMUM facit ad præsagium salutis vel mortis specialem crisium cognitio, nimirum, an eæ fient per aliquem abscessum, an per aliquam excretionem. Itaque in primis eas crises indicabimus, quæ per abscessum fiunt, & deinceps illas, quæ per humorum excretionem. At quum nomen abscessus sit æquivocum multis diversis competens, hoc ipsoque nomine multa diversa intelligat Hippocrat. propterea hæc omnia distincte sunt cognoscenda. Abscessus nomine Hippocrates aliquando intelligit humoris translationem de una parte corporis in aliam. Hosque abscessus vocat per effluxionem, de quibus *in 2. Epidemiorum, Sect. 1. pag. 1002. inter B. et C.* ait, *optimos esse, qui per effluxionem fiunt, cujusmodi est sanguis e naribus, pus ex aure, sputum, et urina.* Quomodo dysenterias, lienterias, tenesmodes, sudoresque, abscessus dixit. Aliquando per abscessum intelligit suppurationem, de qua *in Prognosticis Pag. 39. lin. 1.* dixit, *tumores in ventre minus faciunt abscessus, quam in præcordiis,* teste enim Galeno ibi suppurationem intellexit. Tertio intelligit humoris decubitum ad aliquam corporis partem, quo vel dolor & tumor aliquis concitetur. Quomodo nos dicimus, proprie magis abscessus nomine intelligi omnia cutis vitia, & præsertim, quicquid sub cute a caussa interna humoris erumpit, quales sunt omnes tumores. De crisibus itaque per abscessus, seu per cutem, seu per tumorem aliquem futuris, quæ fiunt, ubi humores abscedunt ab internis ad cutem, quam aut maculis afficiunt, aut in tumorem levant, nunc sermo a nobis instituitur.

Abscessus quid.

Pro qua re assequenda in primis videndum erit, quænam crises per abscessus, & quænam per humorum excretiones fiant. Hoc vero facile cognoscemus, quum recte humorum in corporibus inclinationem cognoverimus, utrum inquam humores transmittentur tantum de parte ad partem, an præterquam quod transmittuntur, etiam foras excernentur per meatus, vacuandis humoribus destinatos. Hoc modo crises per excretiones; & illo

Crises quæ per Abscessus fiunt quomodo cognoscuntur.

illo per abſceſſus fieri dicimus. De quo modo criſium Galen. *in lib. 3. de Criſibus* ita ſcripſit: *Summatim enim nihil aliud oportet conſiderare in modo criſis, præter naturæ inclinationem, quam manifeſte oſtendit* Hippocr. *in Prognoſticis, Pag. 45. et 46. partim quidem oris ventriculi morſum, atque rigorem memorans, in quibus vomitus ſubſecuturus eſt; partim ſpirandi difficultatem, & oculorum alucinationes, in quibus profluvium ſanguinis e naribus exſpectatur; ac præter iſta diſtinguens de urinis, & alvi excrementis, in quibus inquit Prognoſt. pag. 43. lin. 9. et ſeq. Si neque biliosa fuerint alvi excrementa, neque facile ſolubilia, & impermiſta, neque urina multa valde, & multam habens ſubſidentiam. Si quid enim tale fuerit, manifeſtum eſt, quod huc repit ægritudo, & per iſta expurgatur; quum vero huc non repit, & protrahitur morbus, cum ſignis tamen ſalubribus, futurum abſceſſum exſpectare oportet*. In tertio vero *Prognoſt.* Galen. ſcribit, morboſa calidioribus humoribus cum ægri viribus vehementioribus per excretionem judicari; atque his contrarias eſſe affectiones, in quibus facultas debilis eſt, & humor frigidus, quæ nec excretione nec abſceſſu deſiſtunt; ſed hæc aut corrumpere ægrum, aut perquam longo temporis ſpatio vix coqui obſervamus. At humores calidi non egent facultate valida, ut abſceſſus fiant, veluti frigidi, qui nonniſi a robuſta vi moventur ad abſceſſum. Ex quibus præter criſis modum ex humorum inclinatione cognoſcendum, quippe ad abſceſſum inclinatum iri morbos, ubi neque ſigna vomituum, neque hæmorrhagiæ, ideſt, ſanguinis fluxus, neque alvi dejectionum, neque ſudorum, neque urinarum copioſarum apparuerint; etiam hoc itidem ex virium magnitudine, & humorum morbos foventium natura, conjici poterit: ex humoribus enim calidioribus facilius excretiones; abſceſſus vero, ubi ad excretionem natura nullam habebit inclinationem, neque hi opus habent validioribus viribus, quum ſuapte natura facile ex parte ad partem moveantur, & decumbant, crudi vero ac craſſi plerumque in corporibus robuſtis, ſi longius morbus protrahatur, abſque ſignis exitialibus, in abſceſſum aliquem decumbent. De his Galen. *in 3. Prognoſt. comm.* ita habet: *Hos igitur aſſolet natura in partem quamdam ignobiliorem expellere, quoties per excretionem corpus nequeat*. Sæpe enim definitum jam eſt, ut humores calidiores tenuioreſque paratiſſimi ſint ad excretionem, crudis vero & craſſis aut per abſceſſum, aut per concoctionem natura medeatur. Sed age ſigna modo dicamus, quibus futuros abſceſſus in morbis præſcimus. Galen. *in libr. 3. de Criſibus capit. ult.* ſcribit in morbis acutis & calidis, ſi criſis fiat primis periodis, excretionem ſperandam eſſe; ac ſi morbus fuerit diuturnus & tardus, atque urinæ fuerint longo tempore tenues & crudæ, abſceſſum futurum. At hæc non ſatis ſunt ad abſceſſus prænoſcendos; plura enim addi eſt opus: & primo, quod morbus habeat ſigna ſalutaria, corporaque viribus ſatis conſtent. Quum dictum ſit, debilem facultatem non poſſe crudos craſſoſque humores movere ex viſceribus ad partes ignobiles, ad quas decumbentes humores abſceſſus faciunt. Quod morbi, longi, & tardi ab humoribus craſſis & crudis foveantur, ſatis liquido conſtat, quodque hi quoque humores non facile, vel etiam a robuſta natura, moveantur ad excre-

Abſceſſus quibus ſignis in morbis prævidentur.

excretionem, ex Galeno dictum est; quapropter necesse est, ut aut ægrotum corrumpant; aut, si convaliturus sit, ut excretis ad aliquam partem ignobilem abscessus fiant, vel paullatim concoquantur; tametsi hoc ipsum, ut per concoctionem medeatur, teste Galeno, excretio quædam est, quæ per urinam magna ex parte lapsam fit, raro per alvum.

Signa vero futuri abscessus Galen. hisce verbis complexus est, dicens: *Si vero ad abscessus convertuntur, communia quidem omnium indicia sunt, salutariter se habente ægro, quod neque morbus solvatur, neque urina multa, & multam habens subsidentiam, sed cruda & tenuis appareat.* Quæ ex Hippocrate accepit, *in secundo libro Prognost. Pagin.* 43. *lin.* 7. *et seq. text.* 26. ita habente: *Considerandum est in hunc modum: si febris detinet, & dolor non desinit, & puris excreatio non excernitur ex ratione, neque biliosæ fuerint alvi dejectiones, neque solutiores, at sinceræ, nec urina admodum multa crassa, ac plenius obtineat sedimentum, promittitur vero ab omnibus aliis signis salutare, his tales fore abscessus sperandum est.* De urinis abscessus significantibus *in secundo Prognosticorum Pag.* 40. *lin.* 48. *et seq. textu trigesimoquarto* ait: *Quicumque autem mingunt urinam tenuem ac crudam multo tempore, si quidem alia ipsis signa salubria affuerint, his abscessum exspectare oportet, ad loca, quæ sub septo transverso sunt.* Idem fere & *in libro tertio, Pag.* 45. *lin.* 38. *et seq.* ita legitur: *Si qua febris prorogatur, salvo affecto homine, nec dolore detinente aut ob aliquam inflammationem, aut ob aliquam causam evidentem, exspectari oportet abscessum cum tumore aut dolore, qui in articulos maxime inferiores decumbat.* Galenus ait, spem esse futuri abscessus, ubi febris neque propter aliquam partem affectam curatu difficilem, neque propter commissum aliquem errorem prorogetur; necesse enim est ex crassis crudisque humoribus, quos sæpe natura solet ad ignobilem partem e visceribus protrudere, febrem prorograri. De quibus *in lib.* 4. *Aphor.* 44. dixit: *Quibus adsunt febres longæ, iis tubercula, aut dolores circa articulos fiant.* Quare ubi febris ultra diem vigesimum prorogatur, teste Hippocrate *in tertio Prognost. Pag.* 45. *lin.* 46. *text.* 25. quum dies vigesimus sit terminus acutorum morborum, in morbo quidem salutari, & urina tenuis, & cruda, longo tempore mingatur, converti ad abscessum morbum sperare possumus, eoque magis, ubi humoris alicujus crassi purgationem subsequatur; solvitur enim morbus. De quo nos Hippocrates *in* 4. *Aphor.* 74. commonuit, ita dicens: *Quibus spes est in articulis fore abscessum, liberat eos ab abscessu urina multa, & crassa, & alba, qualis in febribus, cum lassitudine, quarta die, quibusdam fieri incipit.* Unum videtur necessario cognoscendum, quippe, quibus signis morbum esse salutarem cognoscamus. Quod Hippocrates *in lib.* 3. *Prognost. Pag.* 44. *lin.* 25. *et seq. text.* 10. ita habet: *Qui enim convaliturus est, facilius spirat, sine dolore agit, noctu dormit, & alia signa securissima habet.* Quare hæc erunt signa communia abscessus futuri; propria vero, quæ in partibus aut supernis aut infernis futuros denotent, Hippocr. *in* 2. *Prognost. Pag.* 43. *lin.* 14. *et seq. text.* 62. ita est complexus: *Abscessus consistunt hi in locis infernis, quibus circa ilia inflammatio fatigat; illi in supernis, in quibus ilia molliora, et sine dolore persistunt.*

sistunt. Si vero aliquandiu spiret difficulter, sine aliqua alia causa desinet: Quæ Galenus *in tertio de Crisibus capit. ult.* etiam docuit, dicens, *abscessus sperandos ad loca inferiora, quibus circum præcordia, aliquid inflammationis atque caloris affuerit; et ad loca superiora ubi repunt, præcordia mollia perpetuo esse ac sine dolore, et æger ad aliquod tempus anhelitum habebit difficilem, sine occasione manifesta, et postea cessabit.*

Loca ad quæ Abscessus futuri quomodo cognoscuntur.

Sed particulatim locorum, ad quæ futuri abscessus fiant, signa paullo post hisce verbis expressit *Galen.* dicens: *Propria vero* (*ubi morbus non fuerit valde diuturnus*) *si subita difficultas anhelitus laboranti superveniens, mox quiescat, eamque gravitas capitis ac dolor subsequatur, gravis somnus ac surditas, huic in glandibus post aures necesse est abscessus fieri. Si vero morbus jamdiu duraverit, neque ullum ex his signis affuerit, sed in aliquo ex locis inferioribus, vel gravitas, vel tensio, vel inflammatio, vel dolor apparuerit, huic abscessus ad partes inferiores est exspectandus.* Auctor vero Prorrheticorum *in Lib. 1. Prorrhet. text. 168.* de parotidibus ita habet: *Somnus gravis cum dolore capitis, et surditas statim adveniens sunt signa parotidum.* Sed longe plura ibi de ratione futuras parotidas prægnoscendi scribuntur, quæ brevitati studens lubens omitto; atque enim, quod, ubi de prædictione a parotidibus ex proposito agemus, hæc omnia longe accuratius adducere cogemur. Atque hæc de crisibus per abscessus futuris dicta sint. Nunc de cognoscendis crisibus, quæ per excretionem fiunt, agendum, quippe quæ, aut per fluxum sanguinis, aut per vomitum, aut per alvi dejectionem, aut per sudorem, aut denique per urinam fiunt. Exordimur vero ab iis, quæ sanguinis eruptione fiunt.

CAP. XIII.

De prædicenda crisi per sanguinis eruptionem, seu fluxum.

Crisium species unde cognoscuntur.

JAM descendimus ad cognoscendas crisium species, quæ humorum excretione observantur, quæ quidem cognoscentur a constitutione temporis, ægri natura, morbi specie, motu atque naturæ humorumque inclinatione. Diximus superius ex temporis constitutione crises indagantes, & ægri natura, morbi specie, & motu morbi, sciri posse crises, quæ per excretiones, & quæ per abscessus futuræ sunt. Nunc dicemus, quo natura, & humores inclinabunt, eo crises fieri necesse erit, ut docuit Galen. *in lib. de Crisib. capit. ultim.* Duplex vero quum sit ipsorum inclinatio, una ad interiora, atque altera ad exteriora; ad exteriora ubi inclinaverint humores, crises aut per sudorem, aut per hæmorrhagiam, idest, sanguinis fluxum fient, quæ nobis innotescent ex pulsuum & hypochondriorum observatione. Ad interiora vero humoribus natura habentibus inclinationem, crises fient aut per vomitus, aut per dejectiones, aut per urinas, aut per hæmorrhoidas, aut per menses. Sed age, agamus primo de his crisibus, quæ per hæmorrhagiam seu sanguinis fluxum, seu eruptionem fiunt. Hæ enim ceteris videntur anteferendæ, quod

Crises quales futuræ unde noscuntur.

sæpius

sæpius morbos acutos judicent, tum fidelius, ac certius perfectiusque. Plures etenim fuerunt, qui sanguinis hæmorrhagia seu eruptione larga e naribus fuere liberati, etiamsi tuta signa non haberent, quod Hippocrat. in *Metone Libr.* 1. *Epidemior. Ægr.* 7. *pagin.* 983. vidit, de quo Galen. *Epidem.* 3. *text.* 24. ait: *Largæ de naribus eruptiones liberant fere; sane enim a sola videtur sanguinis eruptione & judicatus, & servatus, quamvis non omnino tuta signa haberet.* Quare ab ipsis exordiamur, venemurque signa, quibus futuræ sanguinis excretiones, seu eruptiones e naribus innotescant: statuamus itaque febrem ardentem, vel synochum, aut simplicem, aut cum alicujus visceris inflammatione, in qua, propter ipsius magnitudinem, & celerem & fortem motum ac calidam naturam, concurrentibus calidiore ægroti natura, victus & ætatis temperamento, annique constitutione calida, æstivo anni tempore, itemque, loco calido, crisis per excretionem est speranda, si per sanguinis hæmorrhagiam erit futura, proculdubio omnia aderunt symptomata, quæ sanguinis copia concitabit, a venis ipsis, e quibus ad caput fertur, omnibus in locis permeabit: hinc fit, quod si per naturalia membra ad caput feratur, ægroti in primis repente in intensionem hypochondriorum incidant, & aliquando in difficilem, propter ipsorum distensionem, respirationem: sed hæc sequitur tensa hypochondria; veluti si per membra spiritalia vocata, seu respirationi destinata, sanguis transeat repente, in inspirandi difficultatem veniunt, quibus tamen cito liberantur, utpote sanguine ad caput perveniente, in ipsoque symptomata concitante, exindeque partes infernæ liberantur; itaque caput gravatur, dolet, & prius aliquid in collo tendi sentitur, aut in sincipite aurium tinnitus aliquando sentiunt, & aliquando surditatem; oculorum visio hebetatur, obscuratur, aut splendores oculis obversantur, facies rubescit, scilicet oculi, genæ, atque nares. Atque hæc erunt hæmorrhagica signa, quibus præcognoscimus & prædicemus crises per sanguinis eruptionem e naribus. Quæ omnia Hippocrat. quasi divina mens loquens, hisce verbis *in primo Epidem. Sect.* 2. *pag.* 948. *sub finem*, est complexus: *In ardentibus autem ceterisque febribus, quos colli dolor, temporum gravitas, caligo oculorum, vel hypochondrii etiam contentio, neque cum dolore corripit, his e naribus sanguis erumpit.* Et in *libro tertio Prognosticorum, Pagin.* 44. *lin.* 34. *& seq.* ex Galeni sententia dixit: *Capitis dolores vehementes, et continui, cum febre, si quod ex indiciis exstiterit exitiosis, integre letales sunt. Si vero ex iis, quæ didicisti, de ægro tamquam convalituro quicquam speres, a principio quidem ad septimum diem sanguinis e naribus fluorem exspectato; procedente vero tempore id quidem etiam; pus vero erumpet e naribus aut auribus in salutem ægri. Si vero ad vigesimum extendatur diem doloris accidens in capite, tunc etiam sanguinis fluorem exspectabis rarius, magis vero suppurationem, aut abscessum ad inferas sedes exspectato. Sed per illud tempus, quo sanguinis fluorem exspectabis, augebit tibi exspectationem, si in temporibus ac fronte dolor vehemens perseveret. Magis autem expectari sanguinis oportet eruptionem in junioribus triginta quinque annis, in senioribus suppurationem.*

Crises quænam per hæmorrhagiam.

Hæmorrhagiæ futuræ signa.

Quæ

Quæ hæmorrhagiæ futuræ signa clarius postea expressit, *in* 3. *Prognost. p.* 46. *lin.* 15. *& seq. text.* 33. dicens: *Quibus vero per talem febrem dolet caput, & pro tenebris ob oculos effusis hebetudines subeunt oculorum, ac splendor obvertitur, & pro oris ventriculi morsu, circa hypocondrium, aut læva parte, aut dextra, aliquid contenditur, neque cum dolore, neque cum inflammatione; sanguinem de naribus in his fluere, pro vomitione exspectandum est. Magis vero & hic in juvenibus sanguinis fluorem exspectare oportet. Agentibus vero trigesimum annum, aut etiam senioribus, minus; sed vomitionem in talibus exspectari oportet.* His signis alia adduntur scripta quum in Prorrheticis, tum in Coacis præsagiis: *in lib.* enim 1. *Prorrhet. text.* 135. ita habet: *Capitis affecti gravitate & sincipite dolentes, pervigilesque, sanguinem profundunt, tum alias, tum si quippiam in cervice tendat. Ibidem. text.* 136. *Qui pervigilaverint repente, cum inquietatione quadam, sanguinem profundunt tum alias, tum si quippiam* (ut melius *in Coacis præs. Coac.* 111. *text.* 32. legitur) *fluxerit ante cervicis dolores. Lib.* 1. *Prorrhet. text.* 137. Nec non *impense rubri oculi sanguinis eruptionem ostendunt.* Et postea *ibidem text.* 143. *Per ea, quæ caput concutiunt, & quæ sonitum faciunt, sanguinem per nares profundere sperandum est. Ibid. text.* 144. *Ventris quoque palpitationes* (idest ex Galen. pulsus arteriæ spinam perreptantis) *cum hypochondrii tensione sublonga & tumente, sanguinis indicant eruptionem. Ibid. text.* 147. Et *hypochondrii tensio cum capitis gravitate & surditate, & quæ splendores perturbant, sanguinis denuntiant profusionem.* Et in *Coac. præsag. Text.* 142. hæc etiam leguntur: *Quibus febricitantibus rubores in facie, & capitis vehemens dolor, venarumque pulsus, iis ut plurimum fluor fit sanguinis.* Et *in* 3. *lib. Coac.* 111. *sec.* 1. *text.* 17. *Qui e pervigiliis anxietate repente capiuntur, sanguinem profundunt e naribus, tum alias tum si quid antea effluxerit.* Et *in libro quarto. Ibidem* 131. *text.* 26. 27. *In febre ardente aurium sonitus superveniens cum obscuratione visus, & gravitate in nares incumbente, vehementem insaniam firmamque denuntiant, nisi largiter perfluat sanguis e naribus.* Et *Coac.* 167. libro quinto: *Pulsationes in capite, sonitus aurium, profluvium sanguinis signant. Ibid.* 168. Et *qui gravitate capitis laborant, dolentque sincipite, vigiles, sanguinem e naribus fundunt, tum alias, tum si quid tendi in collo sentiant. Ibid.* 195. *Et quibus surditas, cum capitis gravitate & hypochondrii tensione, & ad splendorem oculi perturbatione, profluvium sanguinis significatur.* Atque hæc sunt, quæ de signis hæmorrhagicis quum *in libris Epidemiis* Hippocr. tum *in Prognosticis*, & *in Prorrheticis*, atque *in Coacis præsagiis* nos colligere potuimus, a quibus nobis innotescent crises per fluorem sanguinis e naribus, quæ hæc eruut. In febribus ardentibus, ceterisque aliis acutis, vehementibus, & in præcordiorum inflammationibus, omniumque maxime hepatis atque lienis, non raro etiam in phreniticis: hos enim affectus præsertim sanguinis eruptiones judicant: vigiliæ repentinæ, & inquietudines sunt signa hæmorrhagica; sed tamen plerumque communia crisium futurarum; quibus quidem conspectis signis, crisis speretur, sed an per hæmorrhagiam, an per vomitum, & an alio modo, sit futura, ex propriis signis distinguetur: quod si, his conspe-

conſpectis, cœperit in die critico, vel hæmorrhagia, vel vomitus, vel fluxio alvi, vel ſudores, vel alia evacuatio, forte poterimus ex iis ſignis conſpectis ſimilem excretionem prædicere. De quo *in 5. Coac. Text.* 111. *præſag.* 40. legitur: *Qui e pervigiliis anxietate repente capiuntur, ſanguinem fundunt e naribus, tum alias, tum ſi quid antea effluxerit.* Galen. his duobus ſignis addidit capitis dolorem, ita ut in capitis doloribus vigiliæ repentinæ atque inquietudines ſanguinem fluxurum ſignificent, eoque magis, ſi antea fluere cœperit. Ex propriis vero ſignis eſt dolor capitis, ſine quo raro ſoleat ſuccedere hæmorrhagia. Ex quo merito, Hippocrat. *in* 1. *Prognoſt. Pag.* 38. *lin.* 45. *et ſeq. text.* 22. ait: *Accidit in prima circuitione jam ſanguinis e naribus fluor, atque admodum juvat; ſed requirendum eſt, num doleat caput, an hebetudines habeant oculorum, ſi quid enim horum fuerit, eo tendet.* In *Epidemiis Lib.* 1. *ſect.* 2. *pag.* 948. *ſub finem*, expreſſit *temporum gravitatem*, & *in Prognoſticis, Pag.* 44. *lin.* 34. *et ſeq. capitis dolorem vehementem;* in *Prorrheticis Lib.* 1. *text.* 135. *et* 137. *ſincipitis dolorem*, aliquando *cervicis dolorem*, & *capitis gravitatem*, & in *Coacis præſagiis Text.* 142. 168. 195. *vehementem capitis dolorem*, & *capitis* etiam *gravitatem* nominat, & *dolorem ſincipitis:* addamus, qui hæmorrhagiam denotat, debere eſſe calidum, diſtendentem, ac pulſantem. Hocque eſt unum ex præcipuis ſignis, quæ ante hæmorrhagiam attendi debebant.

In *Metone*, in quo die quarto bis de nare dextra fluxit ſanguis, in die tertia capitis gravitatem fuiſſe, Hippocr. *in Epid. Lib.* 1. *Ægr.* 7. *pag.* 983. *text.* 77. notavit, poſteaque auctam: & in *Pericle, Libr.* 3. *Epid. Ægr.* 6. *pag.* 1102. dolorem primo, & poſtea caput gravatum, præceſſiſſe ſanguinis eruptionem. Hoc ſignum vero, non proprium, ſed commune ad ſanguinis fluxum, & ad vomitum eſſe, Galen. *in lib.* 3. *de criſibus cap. ult.* ſtatuit. Ceterum, qui vomitus præſagiunt, dolores mordaces eſſe, docuit. Addamus, neque perpetuo antecedere capitis dolores; ſed ſine aliquo gravitatis ſenſu, videtur impoſſibile fieri poſſe hæmorrhagiam; quum non poſſit multus ſanguis in capite aliquam moram facere, abſque quo caput gravetur: ſed tamen aliquando copioſiſſimus ſanguis repente aſcendens, & erumpens, nullam aut obſcuriſſimam gravitatem capiti infert. Hoc in febribus non acutis ſæpe obſervatur. Quod mihi contigit, qui poſt quartanam febrem, quæ nondum fuerat reſoluta, repente exſpui, & per nares rejeci ad minus ſanginem ſex librarum ponderis, quo quartana febris (quod eſt rariſſimum) prorſus fuit judicata. Ceterum in acutis febribus raro fit, ut erumpat ſanguis, non prægreſſo in capite aliquo vel gravitatis vel doloris ſenſu. Poſt dolorem capitis ſequitur ſurditas, atque aurium tinnitus, quæ ſolent eſſe ſigna quoque hæmorrhagica.

In me ante illam copioſam ſanguinis excretionem tinnitus faſtidioſus in dextra aure præceſſit. Quod ſignum notavit Hippocrat. in *Prorrhet. Lib.* 1. *text.* 143. & auctor *Coacorum præſagiorum, Text.* 194. Surditatem etiam ante hæmorrhagiam obſervari, quum in *Prorrheticis, Lib.* 1. *text.* 147. tum in *Coacis præſagiis Text.* 195. habetur. Quod ſignum vidit in *Virgine Abderæ, Lib.* 3. *Epidem. Ægr.* 7. *pag.* 1103. atque in *Heropytho, Ibidem ægr.*

9. *pag.*

9. pag. 1106. antequam erumperet ſanguis. His quoque addimus pulſus venarum in capite, de quo in 5. *Coac. præſ. Text.* 142. *Quibus febricitantibus rubores in facie et capitis vehemens dolor, venarumque pulſus, iis ut plurimum fluor fit ſanguinis.* Micatio enim venarum & agitatio ferventis, & concitati ad exitum ſanguinis indicium eſt. Addimus cervicis, & colli tenſionem, de quibus ad hæmorrhagiam, auctorem *Coacorum præſagiorum Text.* 168. meminiſſe ſuperius vidimus; adduntur *in 3. Prorrheticorum Lib. 1. text.* 144. ventris quoque palpitationes, forte pulſus arteriæ ſpinam perreptantis.

Sed nondum attigimus propria ſolius hæmorrhagiæ ſigna, ſed quæ ad alias excretiones ſunt communia. Nam dolores capitis, vigiliæ, deliria, capitis partium tenſiones, ſurditates, tinnitus aurium, venarumque pulſus, ſunt ſigna ſane critica non uni, ſed multis criſium ſpeciebus communia. Sequuntur ſigna magis propria, quæ ſunt hypochondrii vel dextri vel ſiniſtri tenſio, ſublonga, (tumentem addidit auctor *Prorrheticorum* Lib. 1. text. 144.) quod tamen non perpetuo fit, ſed aliquando mediis muſculis, teſte Galeno, a thorace ad pubis oſsa pertinentibus, tenſis: ſed neque hæc hypochondriorum tenſio perpetuo eſt hæmorrhagica, ſed & quæ fit aut in dextro, aut in ſiniſtro; quod ſignum Hippocr. in *Epidem. Lib.* 1. *ſect.* 2. *pag.* 948. tum in *Prognoſticis*, *Pag.* 46. *lin.* 15. *et ſeq.* hæmorrhagicum fecit. Plurimum enim facit, ad hæmorrhagiam prædicendam, reſpirandi difficultas repente ſi apparuerit. Quod Galen. *in libr.* 3. *de Criſib. cap. ult.* ita expreſſit: *Eſt etiam præcordiorum tenſio ſine dolore; nam & hoc non parvum indicium eſt ſanguinis ad ſuperiora tendentis, ſicuti etiam difficultas anhelitus, nam & hæc ſanguine tranſeunte in thoracem fit.* Quum itaque (ut etiam ait Galen. *in* 1. *Epidem.*) in hypochondrii, aut dextra aut læva parte aliquid contenditur, neque cum dolore, neque cum inflammatione, ſanguinis his e naribus profluvium exſpectandum; eſt enim impetus humorum in caput, hypochondrii ſine dolore contentio, ſignum. Quod quidem ſi ei accidat, dolor inflammationem ſequitur viſcerum. Quando vero calore capitis, ſurſum ſanguinem trahente, & jecore impellente, contentio fiat, ſanguinis eſt exſpectanda eruptio. Non raro etiam fit, etſi ſanguis per thoracem haud tranſeat, ex magna ejuſdem ſanguinis copia, tumeſcentibus hypochondriis, ut etiam ægrotus ſpiritu difficili laboret. Feminam quondam Ægyptiam *Cayri* novi, quæ ſingulis menſibus ſanguine menſtruo, interceptis ad uterum viis, in caput ſublato, per nares erumpente vacuabatur; quo tempore aſcendebant, cum magna utriuſque hypochondrii tenſione, abſque dolore, & cum difficillima reſpiratione, vexabatur. Addo, quod quum tenſio hypochondriorum tum reſpirandi difficultas hæmorrhagica repente fiunt, atque paullo poſt ceſſant, de qua Hippocr. *in* 2. *Prognoſticorum*, *Pag.* 43. *lin.* 17. ait: *Si vero aliquandiu ſpiret difficulter, ſine aliqua alia cauſa deſinet.*

Hæmorrhagiæ futuræ ſigna magis propria.

Poſt hypochondriorum tenſionem, aliud ſignum eſt ex viſu ſpectandum; namque Hippocr. in *Epidemiis Lib.* 1. *Sect.* 2. *pag.* 984. *ſub finem*, ſcripſit, in iis, quibus per nares fluxurus eſt ſanguis, caliginem oculorum fieri,

& *in Prognosticis*, *Pag.* 46. *lin.* 15. visum hebetem habere, quo fit, ut caligo oculorum, hebesque visus hæmorrhagiam prænuntient. Galen. vero *in lib.* 3. *de Crisib.* & *de præs. ad Posthumum*, ait: *fulgoris motus oculis obversari, quod humor flavus sit, atque obtusiores visus fieri, quoniam multus sanguis, & totus simul elatus ad superiora spiritus meatus obserat*. Aliquando expavescunt ægroti ex quibusdam rubris spectris, ut juveni Romano, de quo Galen. *in libro ad Posthum.* meminit, contingit, cui antequam sanguis eruperit, ei rubri coloris serpentem per laquearia repentem supra lectulum ferri visum fuit, propterea que ipsum expavisse, & e lectulo aufugere voluisse. Non raro etiam oculi involuntarie lacrymant ob fluxus sanguinis copiam, teste Galen. de quo signo Hippocrat. *in primo Epidemiorum Sect.* 2. *pag.* 956. *lit. F.* ait: *Quibus in febribus acutis, atque adeo ardentibus, spontaneæ effluunt lacrymæ, his est* (*si quidem reliqua non sint exitialia*) *e naribus sanguinis eruptio exspectanda. Qui incommode habent, his non sanguinis eruptionem, verum portendunt mortem*. Quare cum aliis signis in acutis febribus, si reliqua salutaria sint, involuntariæ lacrymæ hæmorrhagiam prænuntiant, quod Galen. *in lib.* 3. *Prognost. com.* 33. docuit, atque in *sexto* etiam *Epidem.* confirmavit. Nos vero de hoc signo in proximo libro satis accurate scripsimus. Nunc ex signis explicatis quasi ad hæmorrhagiam accessimus, quæ tamen non videbitur, neque fiet etiam, ni prius facies rubore suffundatur; quod sane signum est necessarium, numquam absque hoc sanguinis eruptio fit. Faciei enim partes omnes, & præsertim prope nares positæ, rubræ coloratioresque apparent, ex præsentia inquam sanguinis, *in Prorrheticorum Lib.* 1. *text.* 137. legitur, *oculos impense rubros significare cum cervicis dolore hæmorrhagiam*, & Galen. ait: *In re ejusmodi magna præstant virtute impense rubri oculi*. Auctor de *Coacis præsagiis Text.* 142. rubores in facie sanguinis fluorem significare scripsit; Galen. vero quum *in tertio de Crisibus cap. ultim.* tum omnium maxime *in libr. ad Posthumum capit.* 13. malarum nariumque ruborem proximam hæmorrhagiam connotare expressit. Neque immerito, quum sanguinis copia cutis, repletis ipsius venis, coloretur; hinc etiam narium gravitatem fieri adnotatum est in *Coac. præsag. Text.* 131. Ceterum ruborem faciei distinguemus ab eo, qui aut a cerebri inflammatione fit, de quo *in Coac. præsag. Text.* 7. ait: *Facies flammans cum sudore, malignum. Et in Prorrheticis: Lib.* 1. *text.* 49. *Faciei color bonus, & mæstitia multa, malum*. Cognoscetur hæc propriis signis inflammati cerebri. Aut ab eo rubore, qui genas colorat, ex pulmonum affectu aliquo, cujusmodi fieri in peripneumonicis & asthamaticis, superiori libro declaravimus. Hæc vero, quæ hæmorrhagica est, in statu apparet, in morbo salutari, una cum aliquo, vel multis signorum nuper dictorum. Atque tot sunt omnia signa, quibus sanguinem erupturum e naribus quisque nostrum poterit præsagire. At quoniam omnia perpetuo simul non apparent, proinde si duo vel tria ex præcipuis illuxerint, sufficient ad hæmorrhagiam prædicendam. Præcipua vero sunt, ex Hippocrate & Galeno, capitis dolor; quod signum inseparabile esse Galen. *in* 1. *ad Glauc.* sæpius statuit; aut sincipitis, aut cervicis, aut temporum, ac etiam colli;

Hæmorrhagiæ futuræ signa propria.

Hæmorrhagiæ futuræ signa præcipua.

vel

vel gravitas; ipsa hebetudo visus, aut fulgoris motus, aut caliginem oculis obversari; tensio hypochondrii sine dolore, aut difficilis respiratio, quæ paullo post cessant. Rubor item in facie jamjam fluxuro sanguine; in febre ardente, causove vehementi, aut aliqua magna internorum viscerum inflammatione; atque in juvenile ætate, omniumque maxime in iis, quibus solitum sit alias sanguinem erumpere. Atque hæc de crisi, quæ per eruptionem sanguinis e naribus, dicta sint. Addamus ex Galeno *in primo ad Glauc.* in quo loco de hæmorrhagiæ signis satis accurate agit, pulsus subito in tumorem elatos, non recidentes in parvitatem, neque si debiles facti fuerint, multo plus, si in altum attollantur, & vehementiam sumserint: jam faciem ægrotantis inspice. Nam si aliqua ex iis, quæ in ipsa sunt, partibus palpitet, aut una, quæ sunt in temporibus, pulsant, aut gena, vel nasus, vel oculus rubidior factus fuerit, magis etiam crisis exspectanda est: si vero & inviti lacrymentur, aut marmarigas, idest, splendores videre imaginentur, ac manus naribus, veluti scalpentes, admoveant, tunc non jam fluxurum, sed jam fluentem sanguinem inspicies; nam ubi semel aut bis scalpserint, statim erumpit: neque vero ex his perturberis, si hominem desipientem aut salientem inspexeris; nam & hæc humorum repentium ad partes superiores indicia sunt, veluti & anhelitus difficilis, & hypochondrium retractum, & collum simul cum capite aggravatum.

Hæmorrhagiæ jamjam futuræ signa.

C A P. XIV.

De crisi, quæ fit per sanguinis fluxum, quum ab utero, tum ab hæmorrhoidibus.

Crisis per menses quando sit exspectanda.

SÆPIUS etiam fit in mulieribus, ut crises fiant sanguine per uterum, mensium modo erumpente, qui fluor etiam multis signis innotescet: primo enim ubi conceperimus, crisin esse futuram, videndum erit mulieribus ægrotis, an menses solito modo fluant, vel non, tempusque probe observandum, in quo fluere fuerant soliti, ætas, & temperamentum, victus ratio anteacta an sanguine responderint. Postea videndum erit, an signa aderunt hæmorrhagiæ, aut vomituum, aut sudorum, aut dejectionum, aut copiosarum urinarum. Quum nulla quidem illuxerint, suspicandum in morbo vehementi crisin per menses fieri posse: quod si, ut Galen. *in lib. 3. de Crisibus cap. ult.* docet, adfuerint quoque mensium signa propria, quæ sunt gravitas lumborum effatu digna, dolor, atque tensio. Sed ut istud certum fiat, præstabit mulierem interrogari, & quam diligenter, quibus symptomatis fluentibus vexari soleat, atque in crisi prænoscenda eadem erunt accurate spectanda; quum quibusdam, fluxuris mensibus, lumbi doleant, aliis abdomen, aliis uterus, cruraque, quæ partes sedulo dolentes observatæ multum faciunt ad menses fluxuros prædicendos. Ceterum in primis, quum crisis futura sit, videndum erit, an alterius evacuationis futuræ signa adsint; quæ si non adsint, atque in mulieribus acuta febre vexatis

Sanguinis per uterum fluxuri signa.

tis lumbi doleant, sine manifesta causa, in ipsisque tensio sentiatur, menstrua fluxura erunt, teste Galeno *in libro 3. de Crisibus*. Addidit Auctor *Prorrheticorum Lib. 1. text.* 142. febrem lassitudinariam, & cum rigore, hisce verbis: *Quibus ex rigore febres lassitudinariæ fuerint, muliebria his devertunt*. Plures mulieres, vel etiam sine febre; ante menstruorum eruptionem sentiunt quamdam lassitudinariam affectionem, ex qua una cum dolore lumborum, & tensione, menstrua futura prædicant. Addunt & oris ventriculi dolorem, seu cardialgiam, ut Galen. notavit *in 3. Prorrhet. Copia enim sanguinis, in venis acervata, tenue quoddam serum in ventrem confluens cardialgias parit, in os ipsius ascendens, quod omnium fere partium maxime sentiendi facultate præstat, plurima autem abundantiæ portio ad inferum repens locum, in quem & primum deferri consueverat, lumborum dolores efficiet*. Quibus additur etiam in 5. *Coac. præs. Text.* 167. *Sensio æstus ardorisque circa spinam*; signum quippe recurrentis sanguinis per magnam venam, quæ spinam perreptat, quæ ad lumbos, maxime fervida motione sanguinis, æstuat. Atque hæc sunt signa fluxuri sanguinis per uterum, quæ adhuc facient indicium magis certum, si menses suppressi fuerint, atque hæc eo tempore illuceant, quo soliti fuerant menses per valetudinem fluere. Quæ omnia signa in homine quidem melancholico, quibus per hæmorrhoidas fluere sanguis fuerit solitus, atque fuerit suppressus, sanguinem per hæmorrhoidas fluxurum indicant: primum dolent lumbi sine causa, & diu; os ventriculi itidem dolet, de quibus in *Prorrheticis Lib.* 1. *text.* 130. legitur: *Lumbis dolentibus cardialgiæ accedentes sanguinis per hæmorrhoidas erupturi signa sunt: arbitror autem & hos prægressæ hæmorrhoidum eruptionis signum esse*. Præsentis autem affectionis (ait Galen.) perspicua symptomata, nempe copia in venis acervata, serum tenue quoddam, in ventrem confluens, cardialgias parit, in os ipsius ascendens, & multa sanguinis portio deorsum tendens lumborum dolores facit.

Sanguinis per hæmorrhoides fluxuri signa.

Quare dolor lumborum, tensio, lassitudinis sensus, dolor ventriculi oris, atque æstus & ardoris sensus circa spinam dorsi, in hominibus melancholicis, aut mali habitus, sanguinem per hæmorrhoidas fluxurum indicant, præsertimque si alias fluxerit, & modo fuerit interceptus: *in 3. Coac. præsag. Text.* 306. *Dolores in lumbis eruptiones sanguinis significant*, quæ sine manifesta causa in melancholicis, & quibus consuetæ sunt hæmorrhoides, magis accedit. Sed satis de cognoscenda crisi, quæ fit per sanguinis eruptionem, diximus. Nunc ad eam, quæ vomitibus innotescit, descendamus.

CAP. XV.

De cognoscenda crisi, quæ per vomitum fit.

Crisis quomodo per vomitum futura cognoscitur.

QUUM non raro soleat crisis vomitibus fieri, morbosque judicare, propterea necesse est, ut signa quoque, quibus nobis hæc innotescet, sedulo cognoscamus. Quæ Galen. *in lib. 3. de Crisib.* hæc esse statuit, quippe dolorem capitis mordicantem, seu acrem, seu acutum, oculis tenebrosum,

ſum, ſeu caliginem obverſari, morſus oris ventriculi, faſtidium ac nauſeam; ſeu ſubverſionem, ubi præſertim eſt futurus pituitoſus, ſputum tenue abundanter ex ore affluere, labiumque inferius agitare, ſeu tremere, pulſuſque inæquales altos atque duros; alii addunt jactationem ſeu inquietationem, linguæ amaritudinem, rigores, ſpirandi difficultatem. Ceterum, ut futuri vomitus rationem habeamus, primum ſciamus, ex motu humorum ad ſtomachum, futurum vomitum facile cognoſci; quoniam natura a venis ad ipſum ventriculum humores noxios tranſmittens, & expultricis ſtomachi irritationem ad excernendum ſeu expellendum movet, qua vomitus fiunt. Itaque quum humor per venas æſtuat, agitatur, moveturque ad ſtomachum, anxios ægrotos, & inquietos reddit, quod tamen ſignum in omnibus fere criſibus obſervari ſolet. Primo vero ob exhalationem humorum ab ipſo ventriculo, quæ meningas ſeu membranas cerebri afficit, capite dolent, & dolores, ut Galen. notavit, ſunt mordaces ac acuti; veluti in futura hæmorrhagia tenſivi, minimeque acuti, qui non a bilioſo acrique humores fiant. Ob eamdem quoque fumidam exhalationem, quippe ipſius diffuſione per humores ad oculos, vomituri caligine, vertigine tenebricoſa, tentantur, aut ut ait Hippocrat. *in* 1. *Prorrhet. Text.* 46. *com.* 30. *caliginoſum ſeu tenebroſum* oculis ipſorum obſervatur. Quum movetur vero humor bilioſus a venis ad externas venas, ægri rigent aut horrent; dumque ſtomachum invaſit, faſtidium, oris ventriculi, (quod antiqui cor appellarunt) morſum facit; nimirum vellicans os ipſum maxime ſenſile. Quumque etiam humor has partes ſuperas petit & occupat, primo partes infra hypochondria frigidores redduntur, tum, quod calidi humores ad ſuperiora ferantur, tum maxime, quod cogatur calor nativus ad interiora & recipi. Quumque, ut dictum eſt, os ſtomachi moleſtat, vellicando, mordendo, ac æſtuando, fiunt faſtidia, jactationes, cardiogmos cordis; atque jam vomituris os ſputo tenui plenum eſſe videtur, ut Galen. ait, propter tunicæ communitatem, quæ una eſt ori toti interno continua, faucibuſque, & ſtomacho & ventriculo. Hinc fit, ut labium inferius interdum concutiatur, ventris ore ad vomitum excitato; nempe labii concuſſio tunicam eam, quæ ab ore in ventrem extenditur, tum morderi, tum vellicari, tum concuti oſtendit. Neque mirum eſt, ad humorem acrem, mordicantem, æſtuantem, ventriculi os exæſtuare, vellicari, & excitare expultricem ad vomendum. Hinc divine ſane noſter Hippocrat. *in lib.* 4. *Aphor.* 17. dixit: *Non febricitanti cibi feſtidium, cordis dolor, vertigo tenebricoſa, & oris amaritudo, purgatione per ſuperna, opus eſſe ſignificant.* Quaſi innuere vellet in febricitantibus hæc vomitum prædicere, qui ni ſuccedat, hebetem naturam medicamentis eſſe excitandam. Quare prædictis ſignis ſeu ſymptomatis conſpectis in febre ſalutari, ex ardentium genere, utique vomitus præſagire poterimus. Quæ ſigna ita Hippocr. *in* 3. *Prognoſt. Pag.* 45. *ſub finem, &* 46. *init. text.* 30. habet: *Si quis per febrem non exitioſam dixerit caput dolere, aut etiam tenebricoſum aliquid ad oculos obſervari, ſi ventriculi dolor in eo exſtiterit, bilioſa vomitio aderit. Sin rigor prehendit, & inferiores in iliis partes frigidæ fuerint, adhuc citius vomitio aderit. Si vero bibat, edatque hoc tempore, perquam cito vomet.*

met. *Paullo post*: *Hæc accidunt viris & mulieribus potissimum in tertianis, minoribus natu accidunt etiam in illis potissimum febribus, continuis, & in veris tertianis*. Et *in* 1. *Epidem. Sect.* 2. *pagin.* 984. *&* 949. *text.* 44. præcipua signa ita expressit: *At vero quibus totius capitis gravitates, tum autem cordis dolores, & fastidia sunt, biliosa post ac pituitosa vomunt*. Galen. *in* 1. *ad Glauc.* dixit, dolorem capitis esse futuri vomitus signum inseparabile, non minus & cardialgiam, idest, oris ventriculi morsum necessario præcedere vomitionem, & idem *in* 3. *de Crisibus* addit, labrum inferius agitatum, cum saliva ex ore excidente, vomitum jam affuturum significare. De qua *in Coacis præsagiis*. *Text.* 566. *Vomituris salivatio quædam prius accidit*. Et *in* 1. *Prorrhet. text.* 3. *Si in phreniticis cum perfrigeratione sit sputatio, nigra revomuntur*. At in phreniticis sputationem frequentem, in qua ex Galeno nihil excernitur delirium phreniticum significare Auctor *Prorrheticorum Lib.* 1. *text.* 6. scripsit, malumque esse in phreniticis signum; & eam, in qua multum effluit sputum, &, ut ait Galen. os sputo tenui plenum esse videtur, jamjam vomitionem futuram significare. Quæ sputatio ante vomitum fuit observata in illo, *Lib.* 1. *Epidem. Ægr.* 12. *pag.* 988. qui *calescens cœnavit & potavit largius*. Vomitu fuere judicati, teste Hippoc. *uxor Epicratis*, *ibid. Ægr.* 5. *pag.* 979. de qua Hippocr. ait: *Quinto decimo vomuit biliosa, flava, subcrebra, sudavit, libera febre*. Et *mulier*, *ibidem Ægr.* 13. *pag.* 990. quæ decumbebat in litore, etiam *decimo quarto vomuit biliosa, flava, subcrebra, sudavit, febre liberata est*. In quibus ante vomitus, quum febre ardente laborarent, capitis gravitates aut dolores exstiterunt, & aliqua ex signis vomitionem significantibus. Atque hæc de vomituum signis.

CAP. XVI.

De signis crisium per sudores, atque per urinas copiosiores futurarum.

FREQUENTISSIME morbi acuti sudoribus judicantur: sudores enim, ait Galen. omnibus febribus proprii exsistunt, & præcipue incendentibus ardentibusve; juvant omnes internorum viscerum inflammationes, parotides, lethargos, reliquosque omnes capitis affectus; non minus & febres ex intermittentibus quotidianas, quartanas, & semitertianas, sudores judicant; sed plerumque non solum has febres, sed cum biliosa pituitosaque excretione, aut per vomitum, aut per alvum, aut etiam per hæmorrhagiam; quartanas, si simul atra & varia excernantur; atque quotidianas simul cum vomitibus atque excrementis alvi pituitosis. Sed de his non agimus; quum nostrum sit institutum de his affectibus agere, qui acuti sunt, quique vel ad salutem, vel ad mortem, judicari solent. Cujusmodi sunt febres continuæ, acutæ omnes, præsertimque ardentes, quarum sudores proprii videntur; internæ quoque phlegmones, inflammationes, & calidi omnes capitis affectus. In quibus sane, ubi præcesserint signa coctionis, atque critica signa illuxerint & perstiterint, quibus omnino futura

Sudores quosnam morbos judicant

Crisis quomodo per

Sudores futura congnoscitur.

futura crisis præmonstratur, per sudorem eam expellendam scribit Galen. *in lib. 3. de Crisibus cap. ult.* si hæc signa ad unguem fuerint observata: quippe, si urina & alvus supprimatur, & febris fuerit ardens, necessario sequitur sudor multus a rigore. Hinc *in lib. 6. Epidem. com. 1. text. 9. pag. 164.* Hippocr. dixit: *Ante rigorem urinæ suppressiones.* Quare alvi præter rationem suppressa excrementa, aut pauciora, quam antea reddita, urinæ item suppressæ, absque signis hæmorrhagiæ, vomitus, mensium, hæmorrhoidarum & alvi fluxus, sunt indicia satis certa sudoris, multoque magis, si æger increscente accessione deliraverit. At hæc necessario etiam spectabuntur signa, scilicet, partes exteriores, maximeque facies, coloratiores, & calidiores, vapor quidam calidus, qualis antea non fuerat, ex cute exhalans, atque pulsus undosus, insigniter mollis. De quo Galen. *in lib. synops. de Pulsibus cap. 22.* ita habet: *Hic tamen pulsus undosus, inquam, sudorem ut plurimum nuntiat, at tanto magis, quanto mollior quidem fuerit, non tamen tenoris vacuus; si vero ipsi intercurrat altus, firmissimum habebis sudoris signum cum undoso quidem, vel absolute magno, non tamen duro, criticorum sudorum.* Hæc eadem signa leguntur apud Galenum *in libello de præsagio, experientia confirmato*; sed addidit totius corporis cutim reddi pruriginosam, mollem, & rubram. Necessario cutis præmollis observatur in futuris sudoribus, quod & Hippoc. *in 5. Aphor.* ita habet: *Quibus cutis circumtenditur arida & dura, sine sudore moriuntur; quibus vero laxa & rara, cum sudore moriuntur.* Quidam duo præcipua sudoris signa tantummodo statuunt, urinæ quippe suppressionem, ex qua serosa humiditas, eadem quum sudoris tum urinæ materia, in universum corpus expanditur, proinde sua vi acri vellicans rigorem concitat, qui est secundum signum, ita ut sudoris signa duo sint, & urinæ suppressio & rigor: atque hinc forte dixit Hippocr. *in 4. Aphorism. 58. Si laboranti ardente febre rigor superveniat, solutio fit.* Galen. *in 6. Epidem.* ait: *At si alvus fluxa non sit, proximamque esse morbi judicationem prænoveris, ægrotum rigere, sudareque necesse est.* Ceterum non perpetuo a rigore, urinæque suppressione, subsequitur sudor; aliquando hæmorrhagia, aliquando vomitus, aliquando alvi fluxus fit. Quare certum erit sudoris indicium seu præsagium, ubi una alvusque supprimatur, rigorque successerit, in ardente febre aut alio affectu, quem sudor judicat eoque certius, si æger increscente accessione deliraverit. Addimus his partes exteriores, calidiores, & coloratiores fieri, non minus & molliores & humidiores, atque in ipsis erit vaporatio quædam calida insolita, pulsusque apparet magnus, altus, mollis, fluitans, *undosus* ideo vocatus, nullaque aderunt hæmorrhagiæ vomitus, alvi perfluvii, hæmorrhoidarum, mensium, aut urinæ signa. Quo sudore fuit judicatus *Cleonactides lib. 1. Epidem. Ægr. 6. p. 982. Melidia, ibid. Ægr. 14. p. 991.* & alii, quorum casus Hip. observavit. Sed ad urinarum quoque signa descendamus, per quas plures acutorum morborum fuisse judicatos, & nos vidimus, & Hip. *in Epidemiis* se vidisse scripsit. Cujusmodi fuerunt *Charion lib. 3. Epidem. Ægr. 5. p. 1072.* vigesimo urinis multis biliosis perfecte judicatus. *Nicodemus ibid. Ægr. 10. p. 1108.* cum

uri-

urinis multis, albis, in quibus multa crassa subsidebant. Et *Pythion, ibid. Ægr.* 1. *pag.* 1059. de quo Hippocr. ait: *Quadragesimo ab judicio die suppuratio circa sedem, & stranguriosus factus est abscessus.* Est scilicet probabile, multitudine urinarum quadragesima sanatum. De his etiam *in primo libro Epidem. Sect.* 2. *pag.* 955. *lit. E. At vero hoc statu quatuor præcipue signis servabantur; quibus sanguis rite e naribus fluxerit, aut qui per vesicam urinas multas, cum multo bonoque sedimento reddidissent.* Nihilominus, quod fortasse difficile esset invenire certa signa, quibus præmonstrarentur crises per urinarum excretionem, ideo Galenus per negationem docuit, quomodo possimus præcognoscere urinas critice profluxuras; quippe, ubi absint signa hæmorrhagiæ, vomitus, alvi fluxus, hæmorrhoidum, mensium, & sudoris, spes erit, ut crisis per multitudinem urinarum fiat, multo magis, si alvus, quum copiosiora excrementa antea excreverit, nunc siccior evaserit, aut suppressa; neque immerito, quod, ut ait Galen. distributo & in venas exhausto humore, qui in ventre continetur, alvi necessario minuatur dejectio. Hinc Hippocrat. *in quarto Aphorism.* 83. dixit: *Mictio noctu plurima, parvam dejectionem significat.* Sed tamen necesse est haberi quædam signa certiora. Quæ, ut nos observavimus, hæc erunt. Nulla primo aliarum excretionum signa adesse, sed præsertim nullum capitis, vel hypochondriorum, vel stomachi, aut intestinorum dolorem, morbumque non videri admodum vehementem. Non vehementer jactari ægrotos, nec inquietari, nullamque partem prædictam dolorem sentire. Plerumque hypogastrium sensum gravitatis & aliquando dolores sentire, vesicamque inflationis sensum habere. Paullatim plerumque incipit effluere urina, raro repente, ita ut facile observetur solito copiosior, & mox augeatur. Sentiunt ægri itidem calorem seu ardorem urinæ, quo sæpius mingunt. Nam necesse est, ut partes, quum per quas ad vesicam serosa illa humiditas, seu humor, qui excernitur, pertransit, tum renes, vesica, collum, & meatus urinarius, plus ceteris partibus sensum aliquem molestum habeant. Et hæc de crisibus quum per sudorem, tum per urinam, quæ ejusdem materiæ symptomata exsistunt, nunc demum de signis alvi fluxus.

Sudoris critici futuri signa certiora.

C A P. XVII.

De signis Crisium per alvi fluxionem.

QUOD per alvi fluxum crises sæpius fiant, ipsisque morbi complures acutorum judicentur, neminem Medicorum latet, ideo de futuræ per alvum crisis quoque signis accuratius nunc est agendum. Miror tamen, quod neque Galen. neque Hippocrat. signa propria hujus excretionis futuræ præmonstrarint. Galen. enim *in libro tertio de Crisibus, capit. ultim.* de hac excretione ita habet: *Si vero per excretionem alvi crisis sit subsecutura, manifestum quidem nullum est signum, nec proprium; sed ex eo, quod adsunt crisis signa, desunt autem vomituum, vel fluxus sanguinis,*

Alvi dejectio futura quibus signis cognoscitur.

vel ſudoris , colligere licet . Ex quibus patet , cognoſci alvi dejectionem futuram non per ſigna propria , ſed ex criſis futuræ ſignis , atque ex abſentia ſignorum aliarum excretionum . At , etſi hæc via optima ſit, tamen non deerunt nobis quoque ſigna aliqua hoc judicium confirmantia ; cujuſmodi eſſe videntur , quæ Hippocr. *in lib.* 4. *Aphor.* 20. ita habet : *Non febricitantibus ſi tormina acciderint, & genuum gravitas & lumborum dolor, purgare inferius oportet* . Et poſtea, 73. quum dixit: *Quibus præcordia ſuſpenſa murmurantia, lumborum dolore ſuperveniente, iis alvi humectantur: niſi flatus erumpant , aut urinæ multitudo proveniat* . Et in *Coacis præſagiis , text.* 142. *Quibus ructus , flatus , ſtrepitus ventris , iis extuberat venter, atque conturbatur.* Ex quibus colligimus, ad fluxuram alvum hæc ſigna quoque eſſe attendenda ; quippe inteſtinorum tormina , ipſorumque morſus, genuum gravitas & lumborum dolor , præcordia ſuſpenſa ; murmurantia, ructus, flatus, ſtrepitus ventris , ipſiuſque extuberantia , atque turbatio. Hæc enim cum ſignis criticis fluxuram alvum præmonſtrabunt. Neceſſario videtur , ſi per alvum humores vel biliosi vel pituitoſi ſint fluxuri , ut tormina ſeu dolores inteſtinorum obſerventur ; neque enim , docet Galen. *in lib.* 5. *de uſu partium*, quis umquam bilioſum ſuccum copioſiorem dejecit , qui prius mordicationem in inteſtinis non ſenſerit ? veluti in bilioſo vomitu cardialgiam , ob ejuſdem humoris morſum , ſentiri , nuper demonſtratum eſt : quare ubi alvus bilioſa, aut ſalſa aut melancholica aduſta dejectura ſit, neceſſario dolor & mordicatio in inteſtinis præcedet . Si vero humor fluxurus ſit pituitoſus , ac frigidus, flatus, ructus , præcordia tenſa, ac murmurantia , alvique perturbatio, fient. Quæ, ni peculiari vitio ipſius alvi, ac ſtomachi fiant, quippe coctionis defectu , aut diſtributionis , aut alimentorum corruptione , aut pravi humoris generatione in ventriculo , aut inteſtinis , in morbo acuto , ubi illuxerint critica ſigna , alvi profluvium denotabunt . Lumborum quoque dolor obſervatur, genuum aliquandoque gravitas, humoribus ſcilicet ad infernas partes deſcendentibus ; non ſunt tamen propria ſigna alvi fluxuræ ; ſed ubi tenſio dolor ſatis vehemens , circaque ſpinam caloris æſtus ſentitur , in mulieribus menſes , atque in viris hæmorrhoidas præſagimus ; aliquando vero etiam alvi dejectionem , quippe ubi materia convoluta ad craſſa inteſtina , & meſocolon , quod craſſis inteſtinis continuum exſiſtens, in unam quamdam earum, quæ in lumbis ſunt pertingit vertebrarum. Qua ratione Auctor *Coac. præſagiorum text.* 19. dixit : *Inhorreſcentes , anxii , laſſitudine preſſi, lumbis dolentes, in profluvium alvi incidunt* . Hunc vero lumborum dolorem , alvi fluxionem denotantem, diſtinguemus ab ipſo, qui vel hæmorrhoidas , vel menſes , prænuntiat : præter ſigna enim fluxuræ alvi prænarrata, alia exſiſtunt; ſcil. inteſtinorum morſus ac tormina, murmur , ſtrepitus , flatus , ructus , & tenſa præcordia itidem murmurantia ; quæ ubi critica ſigna in vehementi morbo ſubſequantur , alvi criticam fluxionem proculdubio præmonſtrabunt . Atque hæc de ſingulis criſium ſpeciebus cognoſcendis , nunc breviter de multis ſimul complicatis futuris criſium ſpeciebus etiam agamus.

CAP.

C A P. XVIII.

De signis compositarum, sive multarum, simul Crisium futurarum, quibus morbi judicantur.

PLERUMQUE fit, ut non unica crisi, sed aut duplici aut multiplici, morbi acuti judicentur, quas compositas crises dicimus, siquidem aliquando homines hæmorrhagia ac sudore copioso judicantur, de quibus Hippocr. *lib.* 4. *pag.* 396. *lin.* 21. *de Vict. rat. in acut.* ait: Et *si e naribus sanguis fluxerit, solvitur ægritudo, nec non si sudores supervenerint judicatorii, cum urinis albis crassis, & levibus subsidentiis.* Quibus *Metonem* fuisse judicatum Hippocr. *Lib.* 1. *Epidem. Ægr.* 7. *pag.* 983. tradidit; & Galen. *in libr. secundo de motu muscul.* quemdam tredecim diebus acuta febre delirantem, sanguine & sudore prorsus judicatum, vidisse ait: *mulieremque ibid. Ægr.* 13. *pag.* 990. *trimestri fetu gravidam, quæ in litore habitabat*, vomitu & sudore: & illum, *qui in Dealcis horto decumbebat*, *Libr.* 3. *Epidem. Ægr.* 3. *pag.* 1066. alvi pituitosa fluxione, copiosoque sudore: *Anaxionem Lib.* 3. *Epidem. Ægr.* 8. *pag.* 1104. sputis multis, ac sudore: *Nicodemum, ibid. Ægr.* 10. *pag.* 1108. urina multa alba, in qua multa subsidebant, sudoreque copioso; atque *mulierem morosam*, quæ in *Thaso*, *ibid. Ægr.* 11. *p.* 1108. sudore, atque mensibus erumpentibus. Quare operam navare quam sedulo debemus, ut nedum simplices species crisium, verum quoque plures simul complicatas, cognoscamus. Quam rem studiosi facile etiam assequentur, si notas signave, a nobis nuper ad cognoscendas simplices tradita, memoria tenuerint, siquidem ubi duæ vel plures futuræ sunt crises, plurium, aut quidem duarum prælucebant signa. *Crises compositæ quænam.*

Ceterum, ut hæc clarius cognoscantur, exempla aliqua considerabimus, præsertim excretionum, seu crisium illarum, quæ per sudorem & aliquam aliam excretionem terminantur; plerumque enim, aut paucissimæ sunt febres, vel acutæ biliosæ, vel sanguineæ, & inflammationes internæ, phlegmonesque, quæ absque sudore judicentur, etsi sæpe non solo, sed aut una cum hæmorrhagia, aut in mulieribus mensibus erumpentibus, aut hæmorrhoidibus, aut vomitu, aut sputis, aut alvi fluxione, aut denique urina. In iis itaque, qui sunt hæmorrhagia atque sudore judicandi, utriusque signa præcipua aderunt; cujusmodi erunt, capitis dolores aut gravantes, aut pulsantes, aut calidi, lacrymæ involuntariæ, aut surditas, aut tinnitus aurium, aut oculi rubri, aut maxillæ & nares, hypochondria tensa absque dolore, aliquando respiratio difficilis repente excitata, & paullo post quæ prorsus tollatur, pulsus quoque alti & magni, a suppressis tum alvi excrementis, cum urinis, aut paucioribus factis, rigores vehementes, absentia signorum aliarum excretionum, quippe mensium, hæmorrhoidarum, vomitus, & alvi fluxus, delirium increscente accessione, partes externæ, & præsertim facies, calidiores, coloratiores, molliores seu humidiores, & ab ipsis vaporem, seu fumum calidum non an- *Quomodo cognoscuntur.*

tea solitum exhalare, atque pulsus mollis & undosus. Et si cum sudore menses erunt erupturi in mulieribus, deerunt signa hæmorrhagiæ, vomitus, & aliarum excretionum, atque propria mensium aderunt, quæ sunt gravitas lumborum effatu digna, dolor atque tensio, totius corporis & præsertim lumborum lassitudo; (hinc Auctor in *Coacis præsagiis Text.* 36. lassitudinarias has febres judicatorias vocavit) aderit itidem cardialgia, id-est, cordis seu oris stomachi, quod cor antiqui appellarunt, dolor, atque circa spinam tensio, æstus, atque ardoris. Quæ signa in viris cum sudore etiam hæmorrhoidas prænuntiant. Et cum sudore, si vomitus erit futurus, signis sudoris signa vomitus quoque conjungentur, qualia esse diximus, dolorem capitis acutum & mordacem, & pro splendore oculis caliginem, seu atrum quoddam, obversari, stomachi fastidium, nauseam, subversionem, anxietatem & inquietationem, cardiogmon, idest cordis seu oris ventriculi morsum, spiritum difficilem, pulsum inæqualem, durum, atque jam jam vomituris sputum tenue ex ore copiosum effluens, atque labii inferioris agitationem. Et si urina copiosa una futura sit cum sudore, aderunt signa urinarum, quæ fuerant primo, quod absint aliarum excretionum signa, alvus quum ante copiosior fuerit, nunc siccior sit, nullus dolor præter in hypogastrio sentitur, sensus gravitatis, aliquandoque ponderis, & circa vesicam inflationis observatur, non vehementes erunt jactationes & inquietudines, urina plerumque non confertim, sed paullatim incipit, atque augetur, quæ aliquando infert calorem aut ardorem, aut pruritum, & voluntatem crebram mingendi. Et si cum sudore alvus una erit solvenda, tunc simul aderunt signa alvi fluxuræ, nempe præcordia erunt tensa, murmurantia, aut morsus in intestinis, flatus, ructus ventris, rugitus seu strepitus sentientur, lumborum aderit dolor, & genuum aliquando gravitas, ventris turbatio, ac pulsus vibrosus & durus. Si vero una cum sudore sputa quoque copiosa excernenda erunt, aderunt signa propria, quæ in morbis pulmonum, & pectoris apparent: maximeque in pleuritide, & peripneumonia, sputorum excretiones observari debent, ut in *Anaxione* pleuritico fuit ad Hippocrat. *Lib.* 3. *Epidem. Ægr.* 8. *pagin.* 1104. observatum. Signa vero, quod copiosiora sputa sint excernenda, sunt tussis, difficilis respiratio, & sputa, quæ cœperunt excerni cum tussi copiosa, quæ vero magis cocta evaserint, facilius educuntur. Et hæc sunt, quæ de cognoscendis crisibus fuerant a nobis dicenda. Nunc de tempore, quo sint observandæ, restat, ut agamus.

CAP. XIX.

De tempore Crisium, idest, quo nobis sint futuræ.

POSTEAQUAM scriptum a nobis fuit, quo pacto Medici debeant cognoscere, num morbi sint crisi judicandi, aut absque crisi; & si crisi, an per abscessus, an per humorum excretionem, & quæ bonæ salutaresque judicentur, & quæ malæ, letales; atque demum, quum etiam ex signis

gnis quaslibet crisium species cognoscere studuerimus, restat solum, ut, quo tempore fiant seu observentur crises, quoque accuratius assequamur. Atque hic sermo esto finis hujus libri, ad prognosin sane perquam utilissimi; quem si studiosi Medicinæ familiarem habebunt, plurimum laudis in Medicina assequentur. Sed ad institutum redeamus, quod est noscere tempus particulatim, in quo crises fiunt. Quæ cognitio penes multa habebitur; & quamquam sit admodum difficilis, propterea que requirat maximam diligentiam, studium, & laborem; tamen si accurate omnia signa prænarrata ipsorumque vires intellexerimus, neque multa difficultate hujus prædictionis rationem assequemur. Perscrutabitur itaque hæc cognitio quippe temporis, in quo crises sunt futuræ, ab his, scilicet a signis criticis seu decretoriis vocatis; atque a tempore, in quo hæc observantur, quippe in quo incipiunt, augentur; (non enim critica signa prius tolluntur, quam crisis erumpat,) a morborum idea, natura, magnitudine, motu, temporibus ipsorum, a coctione & cruditate. A criticis enim signis, quippe quæ crisin antecedunt, antequam fiat, ut Hippocrat. docet *in* 2. *Aphor.* 13. nox molesta apparet: *Antecedit enim*, ut Galen. etiam *in* 2. *libr. de Crisib. cap.* 2. scripsit, *non mediocris perturbatio in corpore ægrotantis, nam & difficiles tolerantiæ, vigiliæ, deliria, & graves somni fiunt, difficilis anhelitus, vertigines tenebricosæ, & difficilis sensus, dolores capitis, colli & stomachi, & multorum aliorum membrorum, nonnullis aurium sonitus, & ante oculos veluti splendores apparent, & lacrymæ involuntariæ effluunt, & urina retinetur, & labrum agitatur, aut aliquod aliud tremulum fit, oblivio, præsentium ignorantia, vehemens rigor, plurimum accessio consueta anticipans, multis æstus sitis intolerabilis, ægroti clamant, & saliunt sicuti furentes, neque possunt in eodem situ recumbere, deinde repente multus sudor erumpit, aut vomitus, aut venter subito solvitur, aut abundans fit fluxus sanguinis, aut urina profluit copiosius, aut hæc omnia simul contingunt*. Hæc enim alias demonstravimus cum signis coctionis crisin præmonstrare. Quorum principium necesse est animadverti, ut scite diem, in quo crisis futura sit, intelligamus: non enim a die, in quo hæc videri cœperunt, crisis aberit ultra quaternarium, si enim exempli gratia 4. die incipient conspectis urinis concoctis, morbusque vehemens sit & celer, ultra 7. crisis non producetur. Ceterum ubi cœperint manifesta quædam coctionis signa, neque morbus admodum vehemens, neque celer, usque ad septimum, idest, in secundo quaternione, crisis protendetur. Quam rem satis perbelle expressit Hippocrat. *in lib.* 3. *Prognost. Pagin.* 46. *lin.* 5. *& seq. text.* 33. ita scribens: *Ex iis vero, qui primo die dolere cœperint, quarto die gravantur magis quam quinto, septimo vero die liberantur. Plurimi vero ipsorum dolere incipiunt tertio die, conflictantur autem quinto maxime, liberantur aut nono aut undecimo die: quicumque vero quinto dolere cœperint, & alia secundum rationem priorem ipsis affuerint, decimo quarto evadunt*. Quare crisis terminus majori ex parte erit septem dierum ab ea die, in qua cœperunt decretoria signa conspici: sed ubi apparuerit signum aliquod manifestum, ex quo morbum in augmentum descendisse cognoscamus, plerumque altero quaternario cri-

Tempus, quo crises futuræ sunt, quomodo cognoscetur.

A Criticis signis.

sis fiet, quum non longius concoctio sit perficienda, atque illud tempus vigoris morbi sit proprium salutarium crisium, ut Gal. docuit, atque hoc est, quod etiam ita expressit: *Quum igitur primo die signum aliquod coctionis manifestum apparuerit, reliquis etiam omnibus periculum nullum portendentibus, tunc proculdubio sciemus, quod, in primo quaternario morbi solutionem subsequi, sit necessarium. At, si, iis signis decretoriis apparentibus, simul perfecta coctio observetur, futuro primo die decretorio crisin fieri erit necessarium.* Ex signis itaque decretoriis nedum crisin futuram conjicimus, at quo non minus tempore sit futura. Ex natura quoque morborum, quum acuta, tum longa, quos morbos Græci *brachychronicos* appellant, poterimus tempus crisium prænoscere. Quo ad tempus enim seu morborum ætatem, triplex est differentia: namque morborum alii acuti, alii longi, alii medii dicuntur: *acutus*, ait Hippocr. *in 2. Aphorism. 23. quatuordecim diebus terminatur*; etsi Galen. videatur terminum morborum acutorum diem vigesimum statuere, & mediorum usque ad quadragesimum, quos vocat *acutos ex delapsu*, seu ex *conversione*, de quibus Hippocrat. meminit, quum *in primo Prognost. pag. 38. lin. 12. text.* 21. ita scripserit: *Oportet autem existimare spirandi facilitatem magnam habere vim ad salutem in omnibus acutis morbis; quicumque febres habent adjunctas, in quadraginta diebus judicantur*: & ultra hos dies, qui judicantur, diuturnos & longos vocat. Ceterum, ut accuratius ex natura morborum tempus crisium pervestigemus, distinguere oportet acutos morbos in acutissimos, sive maxime acutos, peracutos, atque simpliciter acutos. Horum ait Hippoc. *Aphor. Sect.* 2. 23. longiorem terminum esse, ut Gal. *in lib.* 3. *de Crisib. cap.* 13. scribit, quatuordecim dierum; & illos, quippe acutissimos unico quaternario resolvi; cujusmodi sunt, angina, cholera, tetanos, synochus: atque peracutos septem diebus, cujusmodi sunt, pleuritis, phrenitis, peripneumonia, hepatitis, diaphragmatis, uterique, & stomachi inflammatio, febris ardens, synochus & alii hujusmodi multi. Ceterum acutissimorum aliqui vel etiam uno tantum die, alii duobus, alii tribus, atque alii quatuor judicantur; numquam vero ultra hos dies producuntur, sed ante hos plures terminantur, ut apoplexia, ephemera pestilens, letalissima phrenitis, & quæ *in Ægypto* sæpius epidemice grassatur, quem affectum *Demehmuia* Ægyptii appellant, estque eorum morborum acutissimorum, qui paucis horis homines interimunt. Idem quoque est peracutorum, quorum terminus est dies septima, quando eorum plures antea non raro, propter morborum vehementiam, habeant judicium, uti ex Galen. phrenitis acutissima, qua Hippocr. *in lib.* 3. *Epidem. com.* 3. *Ægr.* 4. *pag.* 1100. quemdam quarto die fuisse exstinctum, meminit; synochi itidem, & phrenitici & peripneumonici, præ inflammationis magnitudine, sæpius quarto die vel quinto judicantur. Eodem modo fit de simpliciter acutis, quod hi aliquando septimo, aut nono, aut undecimo, habent judicationem. Hoc plerumque observatur in malis crisibus, quæ natura, propter vehementiam morbi, aut propter multitudinem, aut pravissimam qualitatem humorum, vehementer irritata, ante

Ex natura morborum.

ante tempus excernente fiunt, atque hoc pacto possumus in morbis crises, quando sint futuræ, prænoscere. A magnitudine quoque morborum, necesse erit, medium intelligere, ex virium una habita cognitione, quo tempore fieri debeat crisis. Siquidem, ut docet Galen. *in* 1. *Epidem.* necessarium est, ob morborum magnitudinem ac casuum vehementiam, vel cito vires prosterni, adeo ut homo moriatur, vel ad noxiorum humorum excretionem excitatas, si modo, quos invaserint, humores exsuperent, bonam sequi judicationem, sin autem exsuperentur, malam. Utrumque vero intra quaternarium fieri solet. Quo ubi in morbo aliquo vehementiam quarta die cognoverimus, non ultra septimum judicium, vel mors, producetur. De qua re Gal. *in* 1. *Epidem.* dixit: *Quare fac memineris, ubi quartus, perinde ut tertius, gravia habeat symptomata, & signa, in morbo acuto, brevi exspectandum judicium esse, si paribus diebus potius invadebat, in paribus, si vero imparibus, in his, atque judicium illis, & mors in morbis exitialibus.* De *Philisco, Lib.* 1. *Epidem. Ægr.* 1. *pag.* 966. qui obiit sexta die, ait, *quarta die omnia fuisse exacerbata*, ipsumque maximo morbo conflictari, cum exitialibus urinis nigris, quo naturam exstinctam iri necessario cognoscebatur, atque id non ultra quaternarium protrahi posse, vires debiles significabunt. Ex morborum quoque motu celeri, aut tardo, accuratius & distincte magis crisium futurarum tempus poterit cognosci: namque ubi morbum judicabimus solutum iri septima die, si præter vehementiam ejus etiam celeritas observetur, poterit vel etiam quarto aut quinto resolvi; veluti motus tarditas, ad nonum aut undecimum usque retardaturum judicaret. A temporibus vero morborum, atque a coctione & cruditate longe clarius & distinctius prænoscent Medici crisium futurarum tempus, quando omnes bonæ crises aut in statu fiant, aut in augmento; intelligimus vero statum atque augmentum, non inquam morbi, sed ipsius quidem naturæ coquentis & alterantis morbum: exitiales vero aut in principio, aut in augmento, ut Galen. *in lib.* 3. *de Crisibus cap.* 10. tradidit. Quare, morbo salutari, crisin perfectam nonnisi in vigore morbi exspectabimus, imperfectam in augmento. Ex quibus signa temporum exacte interstinguantur, quemadmodum alias ex Galeno *in primo de Crisibus* docuimus. Quare si perfecta crisis erit futura, necesse erit, augmentum morbi prius absolvi, cujus sane tempus nobis innotescet principii augmentique notitia; namque si longum fuerit morbi principium, itidem & augmentum, & vigor proportioni respondebit: imperfecta vero transacto principio. Principium autem esse illud tempus, in quo morbus omnino crudus est, nullumque vel etiam signum concoctionis illuxerit, quod quum cœperit, augmentum esse, & durare, quoad perfecte concoquatur morbus, Galen. *in primo de Crisibus, cap.* 8. *& in primo, de totius morb. temp. cap.* 3. scriptum reliquit. In exitialibus vero crisibus, diximus, vel principium vel augmentum esse attendendum: in vehementissimo morbo, cum prælanguidis viribus, crisis non superabit principium, neque primum quaternarium; cum robustis vero augmentum attingit. Quare in robustis crisis fiet

Ex Morborum magnitudine.

Ex horum motu celeri aut tardo.

Ab horum temporibus.

fiet in augmento: natura enim non ſuccumbet morbo, non aliquo pacto ab ipſa alterato.

Ceterum hæc erit ſervanda regula, ut diſtinctius diem, vel etiam in qua criſis fiet, prænoſcere queamus. Quippe a conſpectis ſignis vel ſalutaribus, vel exitialibus, futuro primo quaternario judicium fore exſpectandum. Tanto enim temporis ſpatio in ſalutaribus morbis utens natura ſolet morbum alterare, quoad excernere critice poſſit; atque toto ipſo itidem tempore morbus ſolet naturam robuſtam ad pugnam irritare, aut debilem exſtinguere, ex quo merito Hippocrat. *in* 3. *Prognoſt. Pagin.* 43. *lin.* 54. *text.* 2. dixit: *Simpliciſſimæ enim febres, ac ſignis firmatæ ſecuriſſimis, quarto die aut citius deſinunt.. Pag.* 44. *lin.* 1. *text.* 4. *Teterrimæ vero, ac ſignis affligentes difficillimis, quarto die aut citius interimunt*: aitque *primum impetum hunc in modum finiri, ibid. lin.* 2. *text.* 4. Ubi vero natura maximum habuerit irritamentum, maximo morbo in principio ſuccumbet. Galen. vero *in lib.* 1. *de Diebus decret. cap.* 12. vel etiam horam nos poſſe cognoſcere, eamque ex acceſſionis temporum accurata obſervatione, ſcripſit. Namque ſi ſtatim morbo invadente, ideſt, in principio acceſſionis, æger vehementer refrigeretur, exempli gratia, ut vix ad calorem reduci queat, calorque diutiſſime abſit, pulſus ſit exiguus aut nullus, aut malus appareat, motus pigritia, vel ſomnus veternoſus, aut aliud quippiam obſervetur; vel ſi principium acceſſionis fuerit moderatum, & in ſtatu poſtea deliret, vel cum impetu exiliat, vel reſolvatur, vel comatoſus, aut multum inquietus, aut magnitudinem febris non toleret, ſed vehementer inardeſcat, vertiginoſus, aut capite doleat, cordiſque morſus, aut ſi moderate in principio & in ſtatu ſe habuerit, neceſſe erit ipſum mori in declinatione, quæ cognoſcetur, ſi aderit animi deliquium, ſudores inæquales, frigidi, vel circa caput ſolum, vel cervicem, vel pectus, pulſus obſcurus exiguus, & his ſimilia, proculdubio mors ac judicium erit in ea hora, qua fiet acceſſionis declinatio. Ex coctione etiam & cruditate tempus criſium poterimus conjicere, atque ex ſignis indicatoriis; ſiquidem in ſalutari morbo numquam fiet criſis, niſi ſigna, in aliquo dierum decretoriorum, coctionis apparuerint, quæ plerumque ita conſpecta in proximo decretorio die judicium oſtenderunt: in morbis quidem ſalutaribus, magnis, inceptam coctionem tempore unius quaternarii ſolet natura abſolvere. Quodſi in die indicante ſignum coctionis conſpectum fuerit, in proximo decretorio erit criſis. Quod Hippocr. *in libr.* 4. *Aphoriſm.* 71. ita docuit: *Quibus in febribus die ſeptimo judicium fit, iis nubeculam obtinet urina quarto die rubram, & alia ſecundum rationem*. Quod præceptum Galen. ſecutus *in lib.* 3. *de Criſibus cap.* 4. ait: *Quum igitur primo die ſignum aliquod coctionis manifeſtum apparuerit, reliquis etiam omnibus periculum nullum portendentibus, tunc proculdubio ſciemus, quod in primo quaternario morbi ſolutionem ſubſequi ſit neceſſarium*. Ex quo colligimus, ubi manifeſtum apparuerit coctionis ſignum in aliquo dierum decretoriorum, in altero proximo ſuccedet judicium, quod per quaternionem natura reliquum humoris cruditatis abſolvat, quodque non minori tempore facere poteſt: proinde ſi, ut ait Galen. *in eodem libr.* ægrotus neque ſecundo die manife-

Ex coctione & cruditate & ſignis indicatoriis.

ſtum

ſtum coctionis ſignum habuerit, neque tamen perniciosum ſignum adfuerit, ſed omnia ſint abſque periculo, ſervabitur ſane, ſed non in primo quaternario integre, at in ſecundo, quippe primo ſecundi quaternarii die critico, qui erit vel ſextus vel ſeptimus. Eodem modo, ſi ſeptimo appareat manifeſtum ſignum coctionis, ad undecimum magis, quam ad decimum quartum, fiet criſis. Quod judicium perpetuo fiet, ſiquidem morbus ſit ſalubris, & neque ejus acumen, neque magnitudo feſtinet, atque error aliquis circa ægrotum admittatur, ſtatus tempus criſis exſpectabit, ideſt perfectam coctionem. Si vero propter morbi magnitudinem, vel motus celeritatem, vel propter aliquod aliud natura irritetur, ante ſtatum, atque inordinato tempore fiet. Ceterum æque tamen verum erit, ſi in uno dierum decretoriorum, præſertim indicium, vel ſalutare ſignum vel exitiale apparuerit, poſt quaternarium in altero die decretorio judicium fiet. Ceterum, ut dictum eſt, magnitudo morbi, motus celer aut tardus, errores commiſſi, ſunt maxime attendendi; quum horum cauſa ſæpius criſis indicio non reſpondeat. Quorum exempla plura poſuit Galen. *in libro nuper citato*. Atque hæc erant in hoc libro ſcribenda.

FINIS SEXTI LIBRI.

PRO-

PROSPERI ALPINI

MAROSTICENSIS,

Philosophi & Medici in Gymnasio Patavino Medicamentorum simplicium Professoris ordinarii,

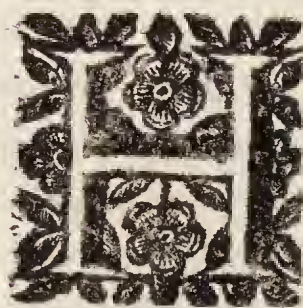
DE

PRÆSAGIENDA VITA & MORTE ÆGROTANTIUM,

LIBER SEPTIMUS.

CAP. I.

De particularibus humorum excretionibus ad prædictionem.

ACTENUS in præcedenti libro Dierum Decretoriorum, atque Crisium cognoſcendarum rationem tradidimus, ad illuſtrandam hanc prædicendi methodum, a naturalis facultatis ſtatus obſervatione depromendam. Quum ex omnibus, ut dictum eſt, naturalis hujus potentiæ (circa quam nunc cognoſcendam verſamur) quatuor functionibus, concoctoria atque excretoria præcipuam ac maximam ad prædicendum viam aperiat, merito ad harum præſertim notitiam, criſium, & dierum criticorum cognitionem præmiſimus, atque nunc omnium Excrementorum particulares Excretiones, & Abſceſſus accurate conſiderabimus. Tum quod ex ipſis rurſum, cuncoctio, cruditas, ac malignitas morborum nobis innoteſcat, tum etiam, quod ab ipſorum excretionis modo, natura quando bene ac ſalubriter humores moveat, & tranſmittat, atque excernat, & quando male infauſteque id agat, cognoſcimus. Quare primo, ut quo ad vires hanc noſtram prædicendi rationem illuſtremus, de præſagio a Sanguinis Excretione agemus, & poſtea, a Sudoribus, Vomitionibus, Dejectionibus alvi, Urinis, Sputis, atque Abſceſſibus.

C A P. II.

De prædictione a salubri sanguinis excretione.

QUOD in morbis acutis vehementibusve sæpissime observatum sit, repente aut ex naribus, aut ex hæmorrhoidibus, aut ex alvo, aut ex utero in mulieribus erumpente copioso sanguine, ægrotos sanitati fuisse restitutos; ideo naturam in hoc Medici cœperunt imitari, sanguinem copiosius in morbis mittentes. Qua ratione Hippocrat. persuasus hujusmodi remedium in omnibus acutis vehementibusque, sive magnis, febribus, aut viscerum inflammationibus, *in libr. 4. de vict. rat. in acut. Pag. 396. lin. 33. text. 19.* (de quibus ibi agit) hisce verbis maxime commendavit: *In acutis morbis sanguinem detrahes, si vehemens morbus videatur, floruerisque ægrotantis ætas, & virium adfuerit robur.* Hocque remedii genus Medici nedum naturæ imitatione invenerunt, sed quibusdam etiam animalium exemplis perdocti, præsertimque *hyppopotami*, equi marini, ut Plinius est Auctor, qui ingluvie obesus crus in arundinis stipitem acutissimum adigens, venam quamdam vulnerando, copiosius sanguinem effundit, atque ita fuit ipsius corporis plethoram tollere solitus. Non dissimili quoque argumento cœperunt Medici humores, aut per alvum purgatoriis medicamentis, aut vomitoriis per vomitum, aut sudoriferis per copiosos sudores, aut diureticis copiosiorem urinam moventes per visicam, purgare.

Quare quum natura sæpius excernendo copiosum sanguinem soleat multos morbos resolvere; proinde in primis de his sanguinis spontaneis seu spontefactis evacuationibus, seu excretionibus, agendum duximus: quoniam non eæ omnes bonæ sunt, minimeque ægrotos liberant a morbis, veluti etiam non omnes aliæ excretiones, aut per alvum, aut per vomitum, aut per sudorem, aut per urinam; neque omnes abscessus liberant a morbis, sed quidam tantum, qui merito a nobis primum cognoscendi erunt, ac ab aliis non salutaribus distinguendi. Nunc itaque nos de iis sanguinis excretionibus agimus, quæ bonæ exsistunt, salutemque perpetuo ægrotis futuram pollicentur, & postea de malis, quæ plerumque exitium præmonstrant.

Inter vero excretiones sanguinis, ea præcipua esse ad prædictionem videtur, quæ in febribus continuis acutis & vehementibus e naribus sæpius erumpit, quam Græci *hæmorrhagiam* appellant, nostri eruptionem sanguinis e naribus: atque hæc in morbis fit, ubi sanguis multus per nares effluit, & evacuatur. Galen. enim in *3. libro Prorrheticorum com. 75.* ait, succos ad caput recurrentes, calidos quidem & tenues, desipientias & sanguinis eruptiones facere: at *in 1. Epidem. com. 1. text. 9.* sanguinem ipsum sursum, incitatum calore, efferri in caput, a quo necesse est inflari, ac reserari venas, ac etiam rumpi ob spiritus copiam: atque *in eodem lib.* scripsit, sanguinis e naribus eruptiones in ardentibus & febribus ob dominan- *Sanguinis excretio per nares.*

minan-

minantem fieri flavam bilem, quæ ſanguini permiſta, poſtquam ſanguinem deuſſerit, cum eo multum ad caput calorem ſubvehens, venis narium diſruptis, ſanguinis efficit eruptiones.

Ex quibus conſtat nonniſi ex calidiori ſanguine, vel bile ei admiſta, fieri, atque nonniſi in corporibus calidioris temperamenti, atque in calidioribus morbis, atque acutis fieri, cujuſmodi ſunt febres ſynochæ atque continuæ ardentes, quod Galen. *in eodem libr. com. 2. text. 66.* affirmavit, dicens, eruptiones ſanguinis in ardentibus febribus, ob caloris copiam, humoribus ad caput ſublatis, fieri. Hinc Hippocrat. *in 6. Epidem. com. 3. text. 17. pag. 1175.* ait: *ſanguinis de naribus profuſio, aut iis, qui ſubvirides, nigrique ſunt, aut iis, qui rubri & virides, aut ſubviridibus*; quod propter calidiores humores ſint his eruptionibus obnoxii: propter quam etiam cauſam Hippocr. poſtea *Text.* 18. dixit: *Quum venere uti incipiunt, aut hircire, ſanguinis profluvio laborare*; quippe pueros, quum propter multum, tum calidiorem ſanguinem, quo exſuperant. Ab hiſce cauſis ægroti ſolent in hæmorrhagiam incidere, iique præſertim, qui ob calidius temperamentum plurimo ſanguine, & calidiori abundant, & nonniſi in morbis, ab iiſdem humoribus affectis, quales ſunt, ex Galeno, febres omnes continuæ, ac vel etiam ex intermittentibus tertianæ, at numquam quartanæ. Addimus omnes internas inflammationes præcordiorum, præſertimque hepatis & lienis, diaphragmatis, ac ſtomachi, & aliquando pleuritides, phrenitides, rariſſime aut numquam lethargos, ac vel etiam peripneumonias. In his itaque morbis hujuſmodi hæmorrhagiæ, ſeu ſanguinis eruptiones erunt attendendæ. Sed his præmiſſis ad prognoſin declinemus. Itaque hæmorrhagiæ, & aliæ omnes, quæ per alias partes fiunt, excretiones ſanguinis; (ſcilicet per uterum in mulieribus, in viris per hæmorrhoidas, & aliquando per ſtomachum, quæ tamen raro bonæ videntur, Hipp. *in lib. 7. Aphoriſm.* 37. ita ſcribente: *Quicumque evomuit ſanguinem, ſi ſine febre quidem, ſalutare, ſi vero cum febre, malum*; nihilominus ſunt aliqui ſanguinis etiam vomitu excretione a multis morbis judicati:) in duas differentias diſtinguuntur, quippe in *bonas*, *criticas* & noſtris judiciales vocatas, quæ duplicis quoque ſunt differentiæ, nimirum ſunt quædam perfectæ, quod perfecte judicent morbos, & quædam imperfectæ, quod imperfecte judicent; & in *malas*, *ſymptomaticas* dictas: quidam addunt medias, quæ medium locum habere videntur inter criticas & ſymptomaticas: quas contineri ſub criticis imperfectis alias demonſtravimus. Nunc de criticis; quum hæ perpetuo ſalutem præmonſtrent, perfectæ ſubito, & imperfectæ temporis ſpatio. Criticæ itaque eruptiones ſanguinis & optimæ, quæ ſalutem certam ægrotis præmonſtrant, hiſce notis nobis innoteſcent. Primo quod numquam crudo morbo appareant, ſed perpetuo cum ſignis coctionis; atque ob id perfectæ in ſtatu morbi, imperfectæque in augmento, ubi quædam manifeſta non omniaque coctionis ſigna illuxerint. Itaque neceſſario ad ſalutarem hæmorrhagiam, & ad quamcumque aliam bonam ſanguinis excretionem, debent primum ſigna coctionis animadverti, quibus una ſi ſanguis excernatur, utile erit, teſte Galeno *in lib. de Criſibus cap.* 7. de qua Hippocr. *in quarto, de*

Sanguinis criticæ eruptiones quomodo innoteſcunt.

Cum ſignis coctionis.

to, de vict. rat. in acutis, *pag.* 396. *lin.* 21. *text.* 10. habet: *Et si ex naribus fluxerit sanguis, solvitur ægritudo, atque si sudores supervenerint judicatorii, legitimi, cum urinis albis, crassis, & levibus subsidentiis*. Sed aliquis forte objiciet *Metonem Lib.* 1. *Epidem. Ægr.* 7. *pag.* 983. nobis, & illum, *Lib.* 3. *Epidem. Ægr.* 3. *pag.* 1066. qui *in Dealcis horto* decumbebat, alios, qui, cum excrementorum cruditate, sanguinis fluxu fuere judicati, & quidem critice. In *Metone* urinæ fuere nigræ, & cum nigris sedimentis, & in altero, tenues, cum crassioribus sedimentis, nedum crudissimum morbum, sed neque parum malignum declarabant. De hac re alias egimus, & diximus tantum posse copiosam sanguinis eruptionem ad judicandos morbos, ut vel etiam in principio, nullis signis coctionis conspectis, apparens, sæpius liberet ægrotos. Quod Galen. de *Metone* expressit, dicens: *Sane enim a sola videtur sanguinis eruptione & judicatus & servatus, quamvis non omnino tuta signa haberet*. Excretio itaque sanguinis, tametsi optima sit, ac certissime salutem nuntiet, quæ morbo jam concocto apparet, quæque etiam ob id in statu apparet, etiam cum signis cruditatis in principio morbi, non est spernenda. Quod etiam in *muliere morosa Libr.* 3. *Epidem. Ægr.* 11. *pag.* 1108. visum est, quæ, cum urinis nigris, mensium profluvio fuit sanata, etsi Galen. dixerit, earum urinarum nigrum colorem nihil attulisse periculi, quod a retentis mensibus, qui fuerant melancholici, eo modo colorarentur urinæ: quod si verum etiam de *Metone*, qui, iisdem nigris exsistentibus, eruptione sanguinis fuit judicatus. Quam rem Hippoc. nobis expressisse visus est in 1. *Epidem. Comm.* 2. *Pagin.* 951. *lit. F. text.* 56. quum ibi scripserit: *Ictericis factis in febribus, sexta die, eru tionem sanguinis profuisse*; eo die vero visam ictericiam malam docet Hippocrat. *in* 4. *Aphorism.* 62. qualis fuit in *Hermocrate*: *Libr.* 3. *Epidem. Ægr.* 2. *pagin.* 1062. & *in text.* 67. *Lib.* 1. *Epidem. Sect.* 2. *pag.* 953. *lit. A. B* dixit: *quum urinæ tenues essent in Antiphonte Critobuli filio, erupisse sanguinem & postea sanatum fuisse*. Quod vero sanguinis excretiones hanc habuerint prærogativam, ut ita dixerim, quod etiam in crudo morbo salutem præmonstrare soleant, quum ceteræ aliæ per vomitum, vel sudorem, vel purgationem alvi, tunc temporis apparentes, symptomaticæ sint: hoc propterea fieri crediderim, quod sanguis per venas apertas possit commode quocumque tempore vacuari, nullaque egeat sanguis præparatione, qua egent ceteri humores; si debeant per alvum subduci, vel per vomitum, quæ in his tam facile non fit, propter ipsorum crassitiem, aut lentorem, aut venarum angustiam & obstructionem; atque hanc esse causam colligimus, propter quam Medici in principiis morborum non debeant uti purgantibus medicamentis, ut Hippocr. scripserit *in Aphorism. Sect.* 1. *Aphor.* 22. *Concocta medicari oportere, neque cruda, nisi materia turgeat*. In evacuatione vero, quæ per venas apertas fit, nullam merito exspectamus concoctionem, & hinc Medici, secta vena in morbis acutis, in principio, mittunt sanguinem; hinc & spontaneæ sanguinis vacuationis bonæ erunt. Addatis, sanguinis eruptiones copiosas nedum utiles fieri, propterea quod sanguis malus una excernatur, sed etiam quoniam ejusdem sanguinis vacuatio universum corpus refrigerat,

calo-

caloremque transpirabilem, & corpus difflabile facit. Quare hac ratione excretiones sanguinis optimæ erunt, quæ in statu apparent, plane cocto exsistente morbo; sed neque eæ, quæ cum cruditatis signis fiunt, erunt plane abhorrendæ & timendæ. Et præsertim, quæ copiose & large fluunt, quæ erit secunda conditio, optimam sanguinis eruptionem indicans. De quibus Hippocr. *in lib. 2. Epidem. Sect. 1. pag. 1005. sub lit. A.* ita habet: *Largæ de naribus eruptiones sanguinis liberant fere.* De quibus Galen. de *Metone* locutus ait: *Sane enim a sola videtur sanguinis eruptione & judicatus & servatus, quamvis non omnino tuta signa haberet.* Rursum Hippocrat. *in 1. lib. Epidem. Comm. 2. Pag. 951. lit. E. text. 63.* dixit: *Febribus autem ardentibus hæc accidebant. Quibus rite & largiter sanguis per nares erupit, ea de causa maxime servabantur. Nec ullum novi, si recte ei erupisset sanguis in hoc statu, quemquam mortuum. Nam* Philiscus *quidem* Epamenon, & Silenus, *quibus parum quarta die & quinta e naribus stillavit, mortem obierunt.* Et postea, *ibidem sub lit. F. Erant qui sexta die morbo regio afficerentur, sed his purgatio profuit per vesicam, vel turbata alvus, vel larga sanguinis eruptio: ut* Heraclides, *qui apud Aristocydem decumbebat, cui per nares sanguis erupit, alvusque fuit turbata, & per vesicam est purgatus.* Et *ibidem sub litter. G. sanguis autem plurimis erupit, præcipue adolescentulis & adultis, quorum periit maxima pars, quibus sanguis non erupit.* Et de mulieribus etiam sanguinis excretione judicatis, ita *Lib. 1. Epidem. Sect. 2. pag. 953. sub lit. B. Plurimis itaque menses in febribus apparuerunt. Quibusdam e naribus sanguis erupit, & multis virginibus id tum primum accidit. Nonnullis simul & sanguis e naribus, & menses apparuerunt, quod in Detharsis filia virgine tum primum animadversum est, largeque ex naribus sanguis profluxit.* Ex quibus sanguinis largas excretiones optimas esse, morbosque judicare demonstratur. De qua Hippoc. *Pagin. 1005. litter. A.* ita habet: *Fluxus sanguinis largi ex naribus solvunt multa, ut Heragoræ.* Quomodo *in lib. 4. Epidem. Pag. 1131. text. 27. mulierem*, cui sanguis ex naribus quinta sextaque fluxit, die septima fuisse judicatam, meminit. Atque hæc erit una ex præcipuis notis optimarum excretionum, ut, inquam, large erumpant. Attamen videndum erit, ne sæpius, larga ipsarum copia, eæ nos decipiant, putantes optimas criticasque esse excretiones, quum malæ potius sint. Nam sæpius largis sanguinis eruptionibus plures exstincti sunt. Etenim consuevisse in morbis vehementibus, morbo adhuc exsistente crudo, immoderatas inanitiones fieri, Galen. *in libr. de præsag. ad Posthumum* memoriæ prodidit; propterea sæpius cogi medicos, eruptionem cohibere, uti Galen. fecit in *juvene Romano*, in quo sanguis ad pondus librarum quatuor cum dimidia fluebat e naribus.

Largæ sanguinis eruptiones quando bonæ.

De quibus immoderatis eruptionibus in sequenti capite nos, DEO volente, accuratius. Nunc necessario tradenda sunt signa, ex quibus largas bonas excretiones a malis distinguamus; quæ hæc erunt: præter alia bonis omnibus communia, ægrotantium facilis tolerantia, & ipsos robustiores reddi, leviores, quod si siticulosi fuerint, ut non amplius sitiant, & febris tollatur, symptomataque tollantur, aut diminuantur, pulsusque meliores,

Sanguinis largæ excretiones bonæ, quomodo a malis di-

liores, vehementiores, æqualiores, & ordinatiores evadant. Memini proximo anno elapſo, in quo me a febre quartana ſanguinis copioſa excretio, in qua ad minus ſex libræ ſanguinis profluxerunt, critice liberavit, inter alia ſigna poſt illam copioſam excretionem, omnibus fere immoderatam viſam, obſervata, me nihil prorſus ſitiiſſe, quum antea perpetuo, vehementerque, ſitirem, nullumque languorem virium ſenſiſſe, levioremque ac viribus firmiorem evaſiſſe, quæ, contra opinionem fere omnium Medicorum, mihi ſpem certam ſalutis videbantur polliceri, ſperavique exinde, eam ſanguinis copiam fore criticam, neque ullo pacto timendam, etſi majori ex parte, tuſſi repente oborta, ſanguinis profluxerit. Quare iis notis copioſam criticam ſanguinis eruptionem diſtingui a ſymptomatica mala ſciemus.

Tertia conditio criticarum ſalubriumque ſanguinis eruptionum eſt, quod diebus criticis appareant. Hiſce enim diebus, a nobis alias dictum eſt, conſpectas excretiones, vel bonas vel malas, firmius judicium habere, & ad ſalutem, & ad mortem præſagiendum. Ex quo merito Auctor *Coac. præſagiorum in lib. 4. text. 45. & in 5. lib. Coac. præſag.* ait: *Acuti morbi judicantur ſanguine fluente e naribus, & ſudore multo.* Et *text.* 152. *die ſeptimo, nono, & quartodecimo, ſanguinem e naribus ut plurimum febres reſolvere.* Quarta, ut in aliquo dierum judicatoriorum excretio fuerit præindicata. Solet enim natura in die indice modicum aliquando ſanguinem excernere, quod eſt indicium in altero die decretorio hæmorrhagiæ copioſioris futuræ. In *Metone lib.* 1. *Epidem. Ægr.* 7. *pag.* 983. quarto die bis de nare dextra paullatim fluxit, & altera die affatim multus profluxit, quo fuit judicatus. Addamus quintam, quod excretio quum ideæ, naturæque morbi, tum ægrotantis, victus anteacti, temporum, præſentis conſtitutionis anni temporum, atque cæli naturæ reſpondeat. Dictum alias a nobis eſt, quod ſanguinis excretiones ſint aptiſſimæ vacuationes in omnibus morbis acutis, cum febribus, omniumque maxime in ſynochis, atque ardentibus, in inflammationibus hepatis, lienis, diaphragmatis, non raro in pleuriticis ac in phreniticis: Quare in hiſce morbis probe & utiliter ſpectantur ſanguinis excretiones, veluti in aliis affectibus ita non utiliter: quæ itidem hac ratione utiles erunt in corporibus omnibus, quæ plurimo ſanguine eoque calidiori exſuperant; & propterea, ſi præceſſerit victus bilioſorum ciborum, plurimaque calidioris ſanguinis ſigna, aut æſtus ſit, vel calida conſtitutio, vel in cælo calidiori & alia adſint, & quæ generationem bilioſioris ſanguinis adjuvent, optimum erit, erumpere ſanguinem in prænarratis morbis. At quinimmo in ipſis ſanguinem non erumpere, non leve eſſe malum, Hippocrates, *in primo Epidemiorum, Comm.* 2. *pag.* 951. *ſub. lit. G. text.* 17. ita docet: *Sanguis autem plurimis erupit, precipue adoleſcentulis, & adultis, quorum periit maxima pars, quibus ſanguis non erupit.*

Bonæ ſi diebus criticis appareant.

Si morbi ideæ & naturæ ægrotantis conveniant.

Sexto oportet has optimas excretiones locis affectis congruere, ita ut aut e directo, ut divertant, probeque a parte affecta vacuent, aut ex oppoſito, ut revellant. De his Hippocrat. *in Aphoriſmis lib. 6. Aphor.* 21.

Si locis affectus congruant.

Insanientibus si varices, vel hæmorrhoides supervenerit, insaniæ solutio. Et in libro quarto *Aphor.* 25. *Inferne vero niger si dejiciatur, bonum*: & Galenus in comment. *Revera enim jam factæ melancholiæ maximum est remedium sanguinis ex his venis, quæ hæmorrhoides appellantur, profluvium.* Et in libro quinto *Aphor.* 32. *Mulieres sanguinem evomentes, si menstrua eruperint, morbi fit solutio.* Hinc Medicis usus est familiaris ad insanientes, sanguinis vacuationes, per hirudines, appositas venis hæmorroidibus appellatis. Quod in illis, qui eas venas amplas habent, omniumque maxime, si per ipsas alias fluxerit sanguis, est utilissimum; si modo plurem neque paucum sanguinem, ut plerique Medicorum faciunt, quibus raro hujusmodi vacuatio propter hanc causam utilis succedit, evacuent.

Ut vero humores divertant, atque simul evacuent a parte affecta, optima erit excretio, quum natura tum arte facta, e directo lateris affecti; quam Galen. *in libro de curat. per sang. missionem*, vacuationem maxime commendat, & κατ' ἴξιν vocat, idest directe factam, ut hepate læso sanguis si e dextra, & liene, ex sinistra effluat. De qua Hippocrates, *in libro secundo Epidemiorum, Commen.* 3. *pag.* 1027. *lit. D. text.* 13. *secundum rectum, & laterum tonsio dolorosa, & tensiones hypochondriorum, & lienis elevationes, ex naribus fluxiones*: & in libro quarto *Epidem. p.* 1129. *lit. A. Horridi, anxii, cibum aversantes, biliosi, sanguinem fundentes, splenici doloroso modo ex sinistra parte plurimi.* Hinc eruditiores Medici in pleuriticis sanguinem ex eodem latere mittunt, minimeque ex opposito.

Si juvent. Septimo optima hæmorrhagia vel sanguinis excretio erit, a qua morbus aut omnino tollitur, aut saltem diminuitur, ægrotique allevantur, tolluntur, aut minuuntur itidem symptomata; cujusmodi excretio visa est, quam Hipp. quum in *Heropytho*, tum in *Larissæ Virgine* observavit. De *Heropytho Lib.* 5. *Epidem. Ægr.* 9. *p.* 1106. ita habet: *Quadragesimo multum ex naribus sanguinis erupit, menteque constitit, magis surdus quidem, sed non perinde fuit, febres fuerunt remissæ.* Et de *Larissæ virgine ibid. Ægr.* 12. *pag.* 1110. *Sexto naribus largiter multum fluxit, inhorruit, at mox sudavit toto corpore multum & calidum sine febre, est judicata.* Propterea optima erit, aut quæ totum morbum & symptomata solvit, vel diminuit. Galen. scribit 2. *lib. de motu musculorum cap.* 6. se vidisse hominem una cum febre, tredecim dies delirum, per nares plurimo sanguine vacuato, statim convaluisse, ad mentemque subito rediisse. Hippocrat. optimam esse, quæ surditatem solvit, *in Aphorismis sect.* 4. *Aph.* 60. docet, & Auctor *Prorrheticorum lib.* 1. *text.* 152. ait. *Quibus capitis dolores, cervicis labor atque totius corporis cum tremore in rmitas, hæmorrhagica solvunt. Ceterum & tempore ista solvuntur.* His addo ægrotantes, qui plurimum ante sitiebant, siti liberari, quod ad criticam sanguinis excretionem maximum est; quoniam optimus sanguis multis, non critice erumpens, nimirum siccando, sitim inferre solet: contra criticus refrigerando febrilemque calorem compescendo, & difflando corpus, sitim tollere, ac forte etiam, quod viscera humectentur ea ratione, quod a calore amplius non hauriatur humor. Hippocr. *in libr. quarto Aphorismorum* 27. ita habet: *Quibus per febres*

bres sanguinis quacumque ex parte copia eruperit, quum reficiuntur, alvi his humectantur. Demum ab optima sanguinis vacuatione, ut dictum est, ægroti robustiores, faciliusque resurgentes, & pulsus meliores evadunt. Atque hæ notæ erunt optimæ cujusvis sanguinis excretionis, vel per nares, vel per vomitum, vel per alvum, vel per uterum, vel per hæmorrhoides.

C A P. III.

De malis exitialibusque sanguinis eruptionibus.

CONTRARIIS notis nobis sanguinis excretiones malæ, exitium denotantes, innotescent. Quæ profecto hæ erunt; quippe prima, ut hæmorrhagiæ, aliæque excretiones sanguinis, nullis conspectis signis coctionis; (etsi nuper fuerit demonstratum, largas eruptiones sanguinis optimas, aliquando etiam, crudo morbo exsistente, bonas esse:) attamen, ni bona illuxerint signa, judicium faciunt difficile: quæ excretiones, si una cum perniciosis signis apparuerint, aut ipsas sequantur, exitium portendent.

Sanguinis excretiones judicantur malæ, ex nullis signis coctionis apparentibus.

Ante itaque eruptionem sanguinis præcessisse, aut perniciosa in excrementis signa, uti nigredinem in urinis, cum sedimento nigro, turbidas easdem urinas, subjugales, non clarescentes, vel tenues aquosas; vel vomitus fœtidos, virulentos, versicolores, nigros; aut nigrasque itidem dejectiones, ac colliquationes, pessimum est; aut perniciosa aliqua symptomata, de quibus nos superioribus libris satis accurate egimus, aut antegressa sint, vel ex iis aliquod pravum una cum hac eruptione apparuerit, aut hanc ipsam consequatur, exitium præmonstrabunt. De his *in libro 3. Porrhet. lib.* 1. *text.* 126. legitur: *Si ea naribus sanguis erumpat, quum sudores vel fuerint vel pervenerint, perfrictionem quidem ferunt, sed indicat malum esse morbum*: ac quum perfrictio tum in extremis fiat, tum per totum corpus, *gravior, difficiliorque, quæ per totum corpus est*. Et *ibid. text.* 127. *post sanguinis eruptionem dejectiones nigræ, malæ: pravæ autem prærubræ, & si quarto die talis eruptio fiat*. Et Galen. *in Comment. sequentis textus* dixit, omnes sanguinis eruptiones cum desudatione malignas esse. Et *lib.* 1. *Prorrhet. text.* 129 *post modicam sanguinis eruptionem, nigramque dejectionem, in acutis morbis, surditas, malum est: sanguinis dejectio in his perniciosa, surditatem vero solvit.* Nos tamen vidimus in homine robustissimo Bononiensi, febre acuta maligna vexato, perpetuo a primo die ad quartum decimum usque, qua die fuit sanatus, hæmorrhagiam continuam, in qua ad minus singulis diebus sanguis ad libram exibat, quæ hæmorrhagia quum usque ad septimum perseverasset, nosque ab ea timuissemus, ad cohibendam quibusdam medicamentis usi, non amplius e naribus fluxit, sed cœpit per alvum eodem modo profluere, una cum copiosa diarrhœa biliosa, quam itidem a primo die usque ad decimum quartum copiosam, & fortem assiduam habuit, quæ excretiones usque ad decimumquartum, quo die perfecte fuit judicatus, ut dixi, eodem modo perseverarunt. Atque hic

Ex perniciosis signis aut antegressis, aut concomitantibus aut subsecutis.

nonnisi ob maximas vires fuit servatus. Et rursus Auctor *Prorrhetic. lib.* 1. *text.* 41. dixit: *Si intercepta alvus, parva, nigra & in spiras circumducta, ad necessitatem dimiserit, & per nares eruptio fiat malum.* Galen. in commento ait, hoc modo, qui sunt siccati atque arefacti a calore febrili, vacuationes ferre non posse: & *in 2. lib. Coac. præsag. text.* 40. & 342. *Profluvium sanguinis e naribus, & paucus sudor cum refrigeratione, malum*: & *text.* 326. *Quæ diebus criticis perfrictiones fiunt vehementes a sanguinis profluvio, pessimæ.* Ex his itaque apparet eruptiones sanguinis, cum malis signis, malas esse ac perniciosas. De quibus Hippoc. *in lib.* 3. *Epidem. pag.* 1085. *lit. F.* ait: *Nec non decretorii aliud in ita habentibus ullum apparebat, neque sanguis rite perfluit, neque alius consuetus abscessus fiebat decretorius.* Quare sanguinis eruptiones cum malis signis sunt perniciosæ. Non minus, quæ neque morbi ideæ, naturæ ægrotantis, cæli constitutionis, temporis anni, ætatis, victus anteacti, temperamento respondeant. In frigidis enim morbis, ac pituitosis, numquam eruptio sanguinis bona erit, sed perpetuo mala. Tertio, quæ neque locis affectis congruit hæmorrhagia mala erit, quam rem expressit auctor *Prorrheticorum lib.* 1. *text.* 125. dicens: *sanguinis ad latus diversum eruptiones malæ, ut, si quum lien magnus fuerit e dextra nare fluat, atque res in hypocondriis ita habet.* Qua ratione damnatur etiam sanguis, per vomitum excretus, in febribus ab Hippocrate *in Aphorismis*, sed præsertim nigri sanguinis, omniumque maxime in extenuatis corporibus, de qua re *in lib.* 4. *Aphorism.* 23. ita habet: *Quibuscumque ex morbis acutis aut diuturnis, vel ex vulneribus, sive quovis alio modo extenuatis, nigra bilis, sive uti sanguis niger, desuper exierit, postridie moriuntur.* Quarto mala est sanguinis excretio, a qua ægri nihil juvantur, aut alterantur; pessimaque, qua in deterius mutantur. Quod sit talis excretio unum ex judicatoriis non judicantibus, letalis judicii. Ait enim Gal. in 1. *prorrhet.* (*Vide & Hipp. lib.* 2. *Epidem. Sect.* 1. *pag.* 999.) judicatorium non judicantium alia quidem esse letalia, & alia judicatu difficilia; quæ vero in contrarium repunt, sunt letalia. Addatis, pulsus satis aperte demonstrare harum excretionum malignitatem, quum ipsi languidiores, inæqualiores, & longe pejores reddantur. Demum ex quantitate quoque sanguinis hanc eamdem malam excretionem cognoscemus; quippe quo aut immoderatius profluat, aut minus, quam deberet, aut non totus confertim, sed per intervalla, uti fit in crisibus imperfectis. Immoderatius effluere, numquam bonum, sæpe malum, quod calorem innatum maxime diminuat, & propterea facile natura morbo succumbit. Hinc Auct. *Prorrhet. lib.* 1. *text.* 133. scripsit, *a multa sanguinis eruptione alvos male affici*, quod nimis refrigerentur: & postea *ibid. text.* 134. *In judicatoriis perfrictionibus sanguinis eruptiones vehementes, pessimæ.* Quod maxime refrigerent corpora, nimirum addendo frigus frigori. Hinc frigora non recalescentia & in debilibus rigores esse perniciosos, Hipp. *ibid. text.* 65. statuit. Ita etiam quorum corpora immoderatius, *sanguine fluente*, vacuantur, *alii in letalem desipientiam, alii in convulsiones perniciosas* delabuntur, ut Hipp. *in* 7. *Aphorismorum Aphor.* 9. docuit. Aliquando, quod fit

Si neque morbi ideæ neque naturæ ægrotantis respondeant.

Neque locis affectis congruant.

A quibus ægri nihil juvantur.

Ex pulsibus.

Ex sanguinis excreti quantitate.

in morbis non vehementibus, ita ægri refrigerantur, ut in hydropem veniant; plures enim obſervati ſunt ea de cauſa hydropici. Quam rem Galen. *in lib. 2. Aphor. 72.* hiſce verbis nos docuit, dicens: *Sanguis enim quum ſupra modum, aut ex utero muliebri, aut ex venis, quæ hæmorrhoidæ appellantur, aut ex ulcere fluxerit, tunc vel omnes, vel plurimas operationes, ii, qui ita affecti ſunt, offenſas habent. Nonnulli vero ipſorum non modo hæc patiuntur, verum etiam aqua inter cutem corripiuntur.* Non minus vero paucæ, quæ ſtillati fiunt, atque incipientes, ſtatim deſinentes, de quibusn ſequenti capite agemus, perniciales exſiſtunt.

C A P. IV.

De ſanguinis excretionibus paucioribus, ſtatim deſinentibus, atque de ſtillis ſanguinis e naribus, quidque in morbis acutis præſagiant.

SANGUIS e naribus, aut ex aliqua alia parte, paucus erumpens, aliquando bonus: ubi principium criſis in aliquo die judicatorio ſignificat; veluti in *Metone lib. 1. Epidem. Ægr. 7. pag. 983.* viſum eſt, in quo quarta die modicus effluere e naribus cœpit, & quinto largiter erumpens, judicavit. Sed hoc non fiet, ubi morbus plane crudus erit, atque minus cum aliquo ſigno pernicioſo.

Hoc modo enim modicus ſanguis, ac vel etiam per intervalla erumpens, perpetuo malum portendet, exitiique ſignum erit certiſſimum, ubi ab ipſo morbus poſtea minime concoquatur, nihiloque allevetur. Aliquando optima erit excretio, ubi plane morbus crudus non erit, ceteraque ſigna fuerint ſalutaria, atque ſi poſtea, proximo decretorio die, largiter erumpat. Quæ ſi vel non in die indice apparuerit, ac non ſequatur larga poſtea die judicatorio eruptio, ſymptomaticum ſignum, malumque erit, mortaleque, ſi ſigna alia pernicioſa apparuerint, atque ſi poſtea ægroti in pejus mutentur. Rariſſime itaque, ut potuimus obſervare, contingit, ſanguinis paucam excretionem bonam eſſe, plerumque peſſimam, perpetuo longitudinem, & non raro exitium præmonſtrantem futurum; & præſertim, ubi neque per convenientia loca exierit, nec quicquam ægros ſublevaverit; veluti quibus hepar inflammatum eſt, ſi per ſiniſtram narem, & quibus lien per dextram, & quibus uterus affectus, ſi per nares aut per vomitum, minimeque per uterum exeat, & qui ab ipſa febre neque ſymptomatis allevantur. Sanguinis itaque pauca excretio hæc indicabit, nihilque certi ad præſagium, ni pariter alia ſigna conſiderentur; cum malis mala, cum non malis incerti judicii ſeu difficilis erit, cum bonis longitudinem indicabit. Quum vero paucam ſanguinis excretionem conſpectam nulla alia ſequatur, aut ſi ſtatim, quum cœperit, deſiſtat, nihil pernicioſius erit; quum ſummam virium imbecillitatem, teſte Galeno *in primo Prorrheticorum Commentar. 1.* denotet. Sed age de ſtillis quoque ſanguinis agamus, quum eæ ſæpiſſime in acutis febribus, maxime

Sanguinis excretiones pauciores quænam malæ

Quid ad præſagium faciunt.

Sanguinis ſtillæ quid præſagiunt.

meque in ardentibus spectentur: nam hæ excretiones pejores sunt, teste Galeno, si statim, quum cœperint, desistant, quam quæ nullo modo apparuerunt. Ex varia itaque quantitate sanguinis fluentis variæ fiunt quoque eruptiones; una quantitas, multa, continua, confertim erumpens, quæ in perfecta crisi apparet; altera discreta, quæ quum perseverat, aliquando crisin postea futuram indicat; tertia est, quum paucæ tantum stillæ e naribus exeunt, quales a causa externa aliquando fiunt, veluti ab insolatione, quippe capite a sole calefacto, ex vino meraciore & similibus. Hæ, ubi fiant vi febris, crisin frustra tentatam indicant, idque aut morbi malignitate fieri, aut sanguinis vitio, aut cerebri infirmitate. Hujusmodi stillæ in mitioribus morbis, in quibus cetera signa sunt salutaria, morbi diuturnitatem prænuntiant; in acutis vero certissimam mortem; nam indicant naturam, ut Galen. *in* 4. *de Vict. rat. in acut. text.* 67. docet, conatam esse, quod superfluum est, sive, ut *in primo* quoque *Prorrhet. Com.* 1. expressit, abundantiam, in cerebro collectam, excernere, minimeque potuisse, vel ob propriam imbecillitatem, vel sanguinis crassitiem, vel partium densitatem, vel quædam ex his, vel propter omnium concursum. Quo apparet stillas omnes sanguinis in acutis morbis pessimas esse, pravumque & malignarum febrium signum, ut Galen. *in* 3. *Epidem. Comm.* 3. *text.* 35. scripsit: de qua sane constitutione Epidemica Hippocr. *Lib.* 3. *Epidem. pag.* 1085. *lit.* *D.* dixit: *Nares pauca stillarunt, signumque perniciosum fuisse*; quod etiam in prima constitutione fuit observatum, de quo signo Hippoc. *in* 1. *Epidem. Sect.* 2. *pag.* 954. *inter lit. D. & E.* ait: *At quum febres ardentes inciperent, annuntiabant, quibus exitium impenderet*; & quum multa signa enumerasset perniciosa, quæ in principio febrium ardentium fuere observata, addidit, *ibidem inter lit. F. & G. Nec erupit e naribus sanguis, ne his quidem, quibus hæc accidunt, sed parum stillarunt.* Quare merito stillæ in morbis acutis omnes sunt ex signis perniciosis, de quibus Hippocr. *in eodem lib. Sect.* 2. *pag.* 951. *inter lit. E. & F.* ait: *Nam Philiscus quidem, Epamenon, & Silenus, quibus parum quarto die & quinto e naribus stillavit, mortem obierunt.* Certissimamque mortem stillæ sanguinis in morbis acutis præmonstrabunt, omniumque maxime, si sanguis crassus, atque niger stillaverit, de quo Auctor *Prorrhet. in* 4. *Prorrhetic. text.* 54. (*An Libr.* 1. *text.* 79. *& Coac. præsag.* 57.?) ait: *E naribus stillicidium, malum: si nigrum & atrum, letale.* Et Galen. *in Comm.* dixit, nigrum & merum sanguinem, destillatum, non modo in caput materiam motam esse, sed etiam a calore acutissimo, qui totam consumsit humiditatem, sanguinem perassatum, ejusque omnem Ichorem consumtum indicare: & supra dixit, quum omnes e naribus stillationes difficiles sint, quoties crassæ & nigræ destillationes fuerint, maxime perniciosas reperies. Quæ etiam in aliquo dierum criticorum apparent, absolutissimam perniciem ostendunt, quod in iis diebus signa omnia, quum bona tum mala, magnam vim habere ad præsagium, superius ostenderimus, de qua *in Prorrheticis Libr.* 1. *text.* 1. *Stillatio e naribus his perniciosa, tum alias, tum si quarto cœperit die*: & Galen. *in Comm.* ait: *Quum stillatio e naribus semper malum signum sit, absolutissima*

In acutis morbis omnes pessimæ sunt.

Quando mortem in acutis morbis præmonstrant.

ma morbi malitia significatur, si quarto fiat die. Videtur siquidem natura collectam cerebro abundantiam conata esse ut expelleret, sed nequivisse. Perniciosissimæ non minus sunt cum malis quoque signis conspectæ, inevitabileque exitium significantes. De quibus *in 3. Prorrhet. lib. 1. text.* 141. *Quæ ex naribus cum surditate, & ignavitate parva est stillatio, difficile quippiam habet*. Galen. vero hunc Auctorem reprehendit, quod dixerit stillas has difficile quippiam habere, quum omnes sint letales. Et *in 1. lib. text. 126. Ex naribus si stillicidium sanguinis fuerit, cum sudore frigido & refrigeratione extremorum, letale*: Pessimæ itaque cum surditate, torpore, comate, vigiliis, delirio, atque similibus signis perpetuo erunt, maximeque in phreniticis. Quæ omnino fuere visa in *Philisco, lib. 1. Epidem. Ægr. 1. pag. 966. Sileno, ibid. Ægr. 2. pag. 969. Uxore Dromedai, ibid. Ægr. 11. pag. 987.* & *in Pario lib. 3. Epidem. Ægr. 1. pag. 1093.* in quibus stillicidium sanguinis letale fuit observatum. Atque hæc de prædictione ab excretionibus sanguinis in morbis acutis.

C A P. V.

De prædictione ex sudoribus, & primo quid sudor, quotuplexque sit, & de ipsius causis.

Quum non minus frequenter morbi sudoribus judicari soleant, idcirco ab ipsis etiam, quomodo ægrotantium salus ac mors prædici queat, accuratius nunc est cognoscendum. Quod ut facile & certe consequi possimus, primum, quid sudor sit, & quot sudorum exstent differentiæ, explicabimus, atque de ipsorum causis; ut sudorum quoque generatio nobis innotescat, agemus. Sudare vero eos dicimus, qui humorem per meatus cutis, actu humidum, excernunt; ad differentiam perspirationum, seu vaporationum, quæ per eosdem meatus fiunt. Medici has insensibiles vacuationes vocant, quod sensibus quidem non pateant. Ex quibus sudor erit particularis evacuatio sensibilis, per poros cutis meatusve facta. Plures vero sudorum observantur differentiæ. Quæ desumuntur ab ipsorum *substantia*, ex qua alii crassi viscidique exeunt, alii tenues sine ullo lentore. Ex *figura*, quando alii, teste Hippocr. *prognost. pag. 38. lin. 26.* milii formis spectentur, alii perinde guttæ fiant. *Colore*, quum alii flavi, alii virides; necesse erit sudores eo colore spectari, quo humores, qui per cutim vacuantur, infecti sunt. *Sapore*, siquidem omnes, teste Galen. *in libr. 10. simpl. cap. de Sudore*, falsi, & subamari sint, quibus quidem saporibus humores, qui vacuantur, referti sunt. *Odore*, quum quidam fœtidi, quidam sine fœtore exeunt: & *copia*, tum quidam multi, alii pauci apparent, aliique statim, quum inceperint, desinunt. Ex *qualitatibus* item *activis*, quum omnes aut calidi sint, aut frigidi, aut medii. *A tempore* etiam, in quo apparent, suas habent differentias, quando alii in principiis morborum, alii in statu, & alii in declinatione prodeunt: & a *tempore*, quo durant, sunt alii assidui sive continui, alii interpolati. Quorum quidam

Sudor quid.

Sudorum differentiæ.

dam apparent cum signis coctionis; quidam cum signis cruditatis; & quidam sunt decretorii sive judicatorii, quod judicent ægros; quidam symptomatici, quippe quod per modum symptomatum fiunt; & quidam periodici, quales in febribus tertianis & quartanis fiunt, atque hæ sudorum differentiæ nobis sufficiunt. Nunc de ipsorum generatione agamus, quam quum duo præsertim absolvant, quippe materia ex qua, & efficiens: de his duobus itaque nunc agamus. Materiam sudorum, & urinarum eamdem esse scribit Galen. *in libr.* 10. *simpl. cap. de Sudore*: in sanisque esse humorem ebibitum, sed magis elaboratum, utpote qui ad cutem usque, per meatus omnes, qui intersunt partibus, perveniat. Ex quo constat esse tenuiorem hujusmodi alimenti partem, quam serum humorum appellant, seu ichorem, sed nonnihil biliosæ substantiæ adeptum, qui sua tenuitate facile per poros cutis excludi a corpore potest; veluti crassus humor ineptus ad sudoris generationem videtur: atque hæc est sudoris materia in sanis. Hinc multos sudores habent, qui copiosiori quum potu tum cibo utuntur; & corpora plethorica, quæ raros cutis meatus obtinent, non minus, & qui in jecore ac liene plurimum humorem habent. Hinc Hippocrates dicit in 4. *Aphorism.* 41. *Sudor multus ex somno factus absque causa manifesta, corpus uti pluri cibo significat. Si vero cibum non accipienti hoc accidat, scire opportet, quod evacuatione corpus indiget.* Ex quo in sanis materia sudoris erit, aut, ut dictum est, pars tenuior humidi alimenti, aut humor redundans in corpore. In ægrotis vero aliquando est humiditas alimenti humidioris, quæ sane in iis observabitur, qui minime recta vivendi ratione usi sunt; plerumque vero ab humoribus tenuioribus redundantibus, quippe sanguine, bile flava, ac pituitoso quoque humore frigido. Atque hinc Galen. *in lib.* 3. *de crisibus cap.* 3. scripsit, sudores omnium febrium esse proprios, & præcipue ardentium, semitertianasque, quotidianas, & quartanas judicare non parumque juvare efferventes, inflammationes, parotidas, lethargos, reliquosque omnes capitis affectus; quod omnes tum calidi, tum frigidi humores, qui tamen sunt tenues, sudores concitare possunt, seu per sudorem propelli, ipsorumque omnium maxime putres, quum tenuiores sint, & facilius fluerent. Demum aliquando (quod nonnisi in perniciosis affectibus fit) humiditas partium solidarum alimentalis, quam Medici humidum nativum appellant, quo nativus calor conservetur, per cutis meatus colliquata, & discussa exit. Atque hæc est sudorum omnis materia.

Materia.

Causa.

Sudorem vero efficit calor ipse, vel naturalis, vel præter naturam in corpore exsistens: humorem enim attenuat, secumque ducit ad cutem, ex quo corpora, ubi incalescunt, in sudorem incidunt; atque hinc est, quod in continuis febribus, a rigore, quem sequitur calor maximus, corpora in sudores soleant erumpere: dum enim ipsa rigore vexantur, calor intus retractus, postea (si fortis est) foras erumpit, diffususque per totum corpus, humores extenuat, ac fere in vapores mutatus, secumque ipsos ad cutim ducens, sudorem facit. Hippocrates *in primo Prognosticorum p.* 38. *lin.* 28. *& seq. text.* 26. ait: *aliquos fieri aut ob corporum exsolutionem,*

atque

atque alios ob inflammationis vehementiam. Ob corporum exſolutionem non ſimpliciter ſudorem, ſed paucum ſudorem, ſeu madorem potius quemdam; quem ἐφίδρωσιν Græci vocant (deſudationem Galen. vocat) fieri, aut in toto corpore, ut docet Gal. *in lib. 3. Prorrheticorum, Comm. 33.* aut in capite, atque thorace, facultatiſque retentricis imbecillitatem, vel humorum copiam, in ſudantibus partibus præmonſtrare: ob vehementiam itidem inflammationis fieri deſudationes, aut naturam opprimentem, aut reſolventem, aut, quod inflammationis incendio humiditatis copiæ extenuatæ humidior pars reſidet ad cutem. Quare ſudorum generationem fieri ex calore, humorem tenuem, qui ſerum ſeu ichor eſt ſanguinis, ab humiditate cibi potuſque profectum, aut ſanguinem, aut bilem, aut pituitam, extenuante, ac in vaporem mutante. In febribus, quas Græci *Elodes*, noſtri ſudorificas vocant, ſudor proprium eſt ſymptoma, in quibus ſuppreſſa vis humoris, concepto intus incendio, in perpetuum vaporem, & ſudorem reſolvitur. Deſudationes vero, quæ ſunt, teſte Galeno, pauci ſudores ſeu madores, nihil conferentes, aut in toto corpore, aut melius in ſuperis partibus apparentes, aliam cauſam habent, uti dictum eſt, quippe ut ait Hippocrat. *Prognoſt. pag. 28. lin. 28.* ob corporum exſolutionem, aut inflammationis vehementiam, aut, ut Galeno placuit, ob facultatis retentricis reſolutionem, quæ nedum redundantem humorem excrementitium, ſed vel etiam alimentarium ex ſolidis partibus, foras reſudare ſinit. Sed age his præmiſſis, ad prædictionem e ſudoribus cognoſcendam, deſcendamus, quam primum a bonis ſalutaribus perſcrutabimur. *Deſudationes quid.*

C A P. VI.

De bonis ſalutaribuſque ſudoribus, ſalutem in ægrotis prænuntiantibus.

SÆPIUS fit, quod homines, acutis morbis vexati, bonis ſudoribus, large & critice erumpentibus, liberentur, & merito; quum per ſudorem, teſte Galeno, *in lib. art. med. text. 99.* univerſum corpus evacuetur. Hujuſmodi vero ſudores his notis, ab his, qui ſalutares non ſunt, diſtinguentur; quippe primo, quod hi, morbo concocto, cumque ſignis coctionis, manifeſte appareant, ut docuit Galen. *in 1. libr. de Criſib. cap. 7.* quod decernentia in melius non ſtatim, ſed vel in augmento, vel in ſtatu, quo tempore morbum vel plane concoxit, vel quum partim concoxerit, reliquum pergit alterare. Atque hæc eſt bonorum ſudorum non ſpernenda nota, ſine qua ſudores, nequaquam utiles, longos morbos, labores, recidivas, aut ipſos morbos criſi neutiquam ſolutum iri, aut exitium, teſte Hippocr. *in 1. Epidem. Sect. 2. pag. 945. lit. E.* prænuntiant: qui vero poſt coctionem apparent, criſis celeritatem, ſalutiſque ſecuritatem ſignificant: crudi vero & incocti, & in malos abſceſſus converſi vel judicii fruſtrationem, vel dolores, vel diuturnitatem, vel mortem, vel eorumdem malum reditum denuntiant. Sudores itaque ad hoc, ut ſalutares ſint, neceſſario debebunt poſt ſigna coctionis conſpici. *Sudores boni quomodo a malis diſtinguuntur.* *Optimi ſi cum ſignis coctionis appareant.*

Secun-

Si in die aliquo decretorio erumpant.

Secunda nota erit, ut in die aliquo decretorio erumpant, de quibus Hippocrat. *in lib.* 4. *Aphorism.* 36. ita scripsit: *Sudores febricitantibus si inceperint, boni sunt tertio die & quinto, & septimo, & nono, & undecimo, & decimo quarto, & decimo septimo, & vigesimo, & vigesimo septimo, & trigesimo quarto. Hi enim sudores judicant morbos: Qui vero non ita fiunt, laborem, & morbi longitudinem, & recidivas significant.* Galen. in comm. ait, quartum diem Hippocratem vel præteriisse, quoniam plures morbi peracuti, quod accessiones habeant diebus imparibus, & crises una in accessionum tempus incidant; vel ab aliquo quartum diem omissum negligenter fuisse. Nos vero divinum Hippoc. sæpe sumus admirati, quum quarta die optimos sudores non sæpius observaverimus.

Si criticum aliquem rigorem sequantur.

Tertia nota erit, quod sudores criticum aliquem rigorem sequantur: natura siquidem, quum e venis tenues acutosque humores detrudit, rigorem vehementem, iisdem humoribus, extra venas in ambitum corporis propulsis, per carneas sensiles partes discurrentibus, ac ipsas vellicantibus, ut docet Galen. *in lib. de rig. convulsf. & palpit.* concitat, cum extremarum partium refrigeratione; quæ natura ubi fortis seu robusta est, a rigore vehementi, & frigiditate, calore quidem foras erumpente, febris acuta & magna excitatur, cujus calore humores extenuati in sudorem copiosum resolvuntur: & propterea Hippocr. *in Epidem. Lib.* 1. *Epidem. pag.* 982. *Ægr.* 6. *in historia Cleonactidis*, optimos sudores a rigoribus subsecutos notans, dicebat: *rigor, acuta febris, sudavit.* Uti in *muliere decumbente in litore*, de qua *ibidem Ægr.* 13. *pag.* 990. *Undecimo superriguit, igni est correpta, sudavit, febre est liberata*: & de *Charione*: *Lib.* 3. *Epidem. Ægr.* 5. *pag.* 1072. *Decimo superriguit, febris acuta, sudavit, febre est decretorie liberatus.* Qua ratione, ut nos alibi docuimus, Hippocr. *in libr.* 4. *Aphorism.* 58. dixit: *Si ardente febre laboranti rigor superveniat, morbi fit solutio*: quod ab his rigoribus subsequantur, (ut docet Galen.) boni sudores, aut aliæ vacuationes. Quare sudores sequi rigores, optimum est: & propterea Galen. *in libr.* 9. *de Crisib. capit.* 3. dixit; *eos, qui rigent, optime sudare*; & Idem *in* 1. *Prorrhet. com.* 13. ait: *sudores, qui rigores consequuntur, boni exsistunt, si una cum coctionis signis appareant.* De quibus Hippocrat. *in* 1. *Epidem.* 2. *Pag.* 951. *inter lit. E. & F. text.* 64. ita meminit: *Plurimi igitur ægrorum circa judicium rigebant, potissimum ii, quibus sanguis non erupisset. Qui quidem postea subriguerunt, ac exsudarunt.*

Si copiosi ex toto corpore erumpant.

Quarta conditio est, ut copiosi sint, & calidi, atque ex toto corpore erumpant; quippe qui facultatem robustam denotant, quum æque per omnes partes corporis calorem diffundat, ipsosque supervacuos humores in sudorem digerat, ac æque per omnes partes resolvat: quod ei quidem prælanguidæ non succedit, aut quum maligno morbo laborat. Sudores enim tunc inæqualiter evacuantur, in quibusdam partibus plus, in quibusdam parum, vel nihil. Quare copiosi sunt optimi sudores, si ex toto corpore erumpant, calidi, veluti qui in capite tantum aut thorace, aut in toto corpore pauci, aut frigidi, pessimi & perniciosi exsistunt, ut sequenti capite demonstrabimus, quod Hippocr. *in* 3. *Epidem. Ægr.* 6. *pag.* 1102. *text.* 77. sæpius annotavit, particu-

ticulatimque *in Pericle*, de quo scribit: *Quarto circa meridiem sudor prorupit toto corpore multus & calidus, sine febre judicatus est, neque rediit*: & de *Nicodemo*, *ibid. Ægr.* 10. *pag.* 1108. *Sudor ei toto corpore copiose calidus emanavit, sine febre judicatus est*: & de *muliere morosa*, *ibid. Ægr.* 11. *pagin.* 1108. *Sub hanc noctem sudor multus toto corpore & calidus prorupit, liberata febre dormivit*: & de *virgine Larissæ*, *ibidem Ægr.* 12. *pag.* 1110. *Inhorruit ac mox sudavit toto corpore multum, & calidum, sine febre judicata.*

Quinta conditio optima quoque est, ut ait Hippocrat. *in Prognost. Pag.* 38. *lin.* 17. & 28. quod *cum guttis evaporat*, ut dictum est, ex toto corpore calidus, & multus.

Demum sudorum optimorum notam esse singularem, docet Hippocr. *Prognost. pag.* 38. *lin.* 15. loco citato, ut *per sudorem integre febris solvatur*: propterea *in Epidem.* Hippocrat. notans criticos optimosque sudores perpetuo dixit *febre liber*, aut *sine febre judicatus*, aut *febris cessavit*; quod febrem tolli integre sit certissimum indicium sudoris optimi, & saluberrimi. Ceterum boni quoque sunt, teste Hipp. *Prog. p.* 38. *lin.* 17. sudores, qui, ut diximus, *copiosi ex toto corpore prodeuntes*, ni febrem integre tollunt, *faciunt, ut ægri facilius morbum ferant*, quoniam morbum allevant, symptomata minuentes. At hi ab optimis differunt, quoniam non perfecte judicant, etsi salutem prænuntient, nonnisi longo tempore futuram. Quos Hipp. in multis observavit, sed præsertim in illo, *qui in Dealcis horto decumbebat*, de quo ait *Lib.* 3. *Epid. Ægr.* 3. *p.* 1066. *Decimo septimo extrema frigida, cooperiebatur, acuta febris, toto corpore sudavit, allevatus est, melius sapiebat, non tamen febre liber, & vigesimo dormivit, plane mente constabat, sudavit, liber erat a febre, non sitiebat, quæ postea rediit, qui nonnisi die quadragesimo, cum alvi subcrebra pituitosa dejectione, cum multo sudore ex toto corpore, absolute est judicatus*. Atque hæ notæ sunt optimorum sudorum criticorum, quas his tantum Hippocr. *Prognost. pag.* 38. *lin.* 15. & *seq.* verbis est complexus, ita dicens: *Sudores autem optimi sunt per omnes acutos morbos, si per diem eveniunt decretorium, & integre sedant febrem. Boni etiam sunt, si ex toto corpore prodeant, faciantque, ut æger ferat facilius morbum; si vero nihil tale efficiunt, nequaquam utiles sunt*. Neque hisce notis optimos sudores cognoscemus solum, sed non minus etiam, si una signa optima alia illuxerint, veluti bona hæmorrhagia, aut alia evacuatio, & uti dictum est, si ægri ab ipsis melius se habuerint. Cujusmodi sudores Hipp. *in Epidemiis* in multis vidisse scripsit, sed præsertim in *Cleonactide*, *Libr.* 1. *Epidem. Ægr.* 6. *pag.* 982. *Metone*, *ibidem Ægr.* 7. *pag.* 983. *muliere quæ in litore habitabat*, *ibid. Ægr.* 13. *pag.* 990. *Melidia*, *ibid. Ægr.* 14. *pag.* 991. *in eo, qui in Dealcis horto*, *Lib.* 3. *Epidem. Ægr.* 3. *pag.* 1066. *Charione*, *ibid. Ægr.* 5. *pag.* 1072. *Pericle*, *ibid. Ægr.* 6. *pag.* 1102. *Virgine Abderæ*, *ibidem Ægr.* 7. *pag.* 1103. *Anaxione*, *ibid. Ægr.* 8. *pag.* 1104. *Nicodemo*, *ibidem Ægr.* 10. *pagin.* 1108. *muliere morosa*, *ibidem Ægr.* 11. *pagin.* 1108. *virgine Larissæ*, *ibidem Ægr.* 12. *pagin.* 1110. & in aliis multis, in quibus studiosus lector poterit prædictas optimorum notas recogno-

Si cum guttis evaporant, ex toto corpore calidi & multi.

Si febrem integre solvant.

Sudores quinam etiam boni.

cognoſcere, & in cognoſcendis ſudoribus ſalutaribus ſeipſum exercere.

CAP. VII.

De malis pernicialibuſque ſudoribus exitium portendentibus.

Sudores quinam modice mali. MALOS ſudores in morbis acutis, at modice quidem malos eſſe, Hippocrat. *in lib. Prognoſt. Pagin.* 38. *lin.* 20. *& ſeq.* docet, qui neque integre febrem adimunt, ſed neque etiam faciunt, ut ægri facilius morbum ferant, ideſt, nihil allevant ægrotos, etſi ex toto corpore prodeant: his pejores, qui nec ex toto corpore, nec faciunt, ut ægri facilius morbum ferant, ideſt nihil ipſos allevantes: graviores, qui graviorem exhibent morbum, *Quinam peſſimi.* peſſimoſque frigidos, & qui circa caput tantummodo eveniant, vultum, & cervicem. Hos enim in acuta febre, mortem, & cum mitiore, longitudinem indicare tradidit. Sed omnes ſudores malos diverſis capitibus complectamur, eoſque accuratius ad accuratiorem præſagiendi notitiam aſſequendam conſideremus. Primo itaque conſiderabimus omnes, qui crudo morbo, minimeque ſignis coctionis manifeſtis apparentibus, erumpunt; ſecundo de malis ex ipſorum quantitate multa vel pauca agamus; tertio ex caliditate & frigiditate; quarto ex partibus corporis a quibus exeunt; quinto ab ægrotantium nulla allevatione, aut læſione; atque demum ex malis ſignis una obſervatis. Ut vero primum caput examinemus, & cognoſcamus, diſtin*Sudorum diſtinctio.* guimus ſudorem, in periodicum, criticum, atque ſymptomaticum. Periodi*In periodicum.* cum eſſe dicimus, qui in febrium intermittentium periodis fit, cujuſmodi fiunt, in febribus tertianis, quartanis. Cujuſmodi fuiſſe narrat Hippocr. *in* *Criticum* *lib.* 7. *Epidem. Pag.* 1207. *text.* 4. in *Pythodoro*. Criticus, de quo ſuperiori capite egimus, qui in febribus continuis, in aliquo dierum decretoriorum apparens, integre febrem tollit, aut eam diminuit, ægrotoſque allevat. Cujus effectum criſin appellamus, ſeu judicium, aut perfectum aut imperfectum. Criticorum ſudorum notas ſuperius diximus eſſe, quod antegreſſis coctionis manifeſtæ ſignis appareant, in die critico, vigente natura, ac qui ex toto corpore exeunt calidi, multi, non tamen vires reſolventes, atque febrem & ſymptomata reſolventes, aut plurimum minuentes. Sym*Symptomaticum* ptomaticus vero critico opponitur, quod per modum ſymptomatis fiat, numquamque utilis, plerumque cum exitialibus ſignis, mortem præmonſtrans, aut ſaltem morbum fore longum, cum multis recidivis atque non abſque labore, & moleſtia. Hos itaque ſymptomaticos alias omnes fecimus, tum ceteras alias excretiones, crudo morbo erumpentes, ſcilicet in tempore, quo nulla ſigna coctionis manifeſtæ illuxerint. Tunc enim temporis quamobrem fiat, quod omnis excretio in continuis febribus ſit mala, ſatis accurate in *Sudores omnes mali quando apparent.* principio proximi libri, cum de prædictione a concoctione, & cruditate, atque ab excretione ſcripſerimus, demonſtravimus. Quamobrem mali omnes ſudores apparent, morbo crudo exſiſtente, nulloque manifeſto ſigno coctionis antegreſſo: in principio ideo ſudores apparentes ſcripſit Hippocrat. *in* 2. *Epidem.*

Epidem. Sect. 1. *pag.* 994. *prope liter. E. text.* 2. morbum judicatu difficilem significare; quod si hujusmodi sudores, vel tantum in capite, vultu, cervice, aut in collo, aut in thorace spectentur, eo pejores; aut si frigidi sunt, aut exigui, aut statim cessantes, aut multi, assidui, immoderati, pessimi. Sed nunc de pernicialibus a copia vel multa, vel pauca, aut a non sudantibus, agamus. Multi & copiosi sudores vocantur, & qui confertim largissime erumpunt, & qui sunt assidui, & qui & assidui, & copiosi: copiosos sudores Gal. *in* 3. *de sympt. caussis cap.* 2. dixit fieri, aut propter corporis raritatem, aut propter ejus, quod vacuatur, tenuitatem. Hi, & qui ob raritatem effluunt, non confertim, sed assidue affluere solent. Quare in febribus multi sudores, si neque propter tenuitatem, neque propter raritatem fiant, (nam hi teste Galen. *in* 4. *Aphor.* 41. non sunt copiosi,) perpetuo copiam humorum denotant, uti docuit Galen. *in libr.* 4. *Aphorism.* 42. Atque hinc est, quod Hippocrat. *in eodem libr. Aphorism.* 42. ait: *Sudor multus ex somno sine ulla alia caussa eveniens, corpus uti pluri cibo significat; si vero cibum non capienti accidat, evacuatione egere significat.* Multumque sudorem, & Galen. dixit, copiam excrementorum denotare. Hi itaque in febribus conspecti, non judicantes, mali perpetuo propter eam caussam erunt, quippe quod multitudinem humorum superandam denotent, pro qua natura longo tempore opus habet, ut concoquere & superare queat; quo fit, ut non raro in acutis morbis, quibus natura brevi exstinguitur, mortem præsagiant. Hinc Hippocrat. ait *in eodem libr. Aphorism.* 42. *Sudor multus, frigidus, calidusve, semper fluens, frigidus graviorem, calidus minorem morbum significat.* Quod, ut Galen. *in comment.* ait, uterque copiam humorum significet, quippe frigidus frigidorum, qui est pejor, calidus calidorum, qui priore minus est periculosus. Hi enim neque febrem solvunt, neque allevant, crudoque, uti dictum est, morbo erumpunt, ideo longitudinem saltem, recidivas, atque laborem significant: Auctor *Prorrhet. Lib.* 1. *text.* 58. hos in acutis febribus inutiles vocat, de quibus Hipp. *in* 1. *Epid. Sect.* 2. *pag.* 945. *lit. E.* scripsit: *Sudores multi, his tantum aberat, ut recrearent, ut etiam contra læderent.* Qui vero non copiosi, sed tamen assidui seu continui sunt, mali etiam exsistunt, & plerumque exitiales, quando, aut propter corporis meatuum raritatem, aut propter virium imbecillitatem, quippe soluto corporis habitu, quales in syncope exeunt, fiant, ut Gal. quum *in lib.* 3. *sympt. cap.* 1. *com.* 41. tum in 41. *lib.* 4. *Aph.* docuit: *Nam si copiosus sudor non emittatur, poterit & propter virium imbecillitatem, & corporis raritatem accidere &c.* Qui omnes in acutis morbis perniciales exsistunt, quum naturæ languorem denotent: pessimi vero, qui una etiam copiosi sunt, quum & summam virium debilitatem & insignem copiam humorum adesse ostentant. Quibus inevitabile fatum prædicendum. Quales in *Erasino*, *Lib.* 1. *Epid. pag.* 984. *Ægr.* 8. & in *phrenitico Lib.* 3. *Epidemior. Ægr.* 4. *pag.* 1100. Hippocr. vidit, de illo ait: *Habebat hic febrem perpetuo cum sudore.* Et de *phrenitico* ait: *Virulenta vomuit, febris horrida, copiosus sudor, assiduus toto corpore.* Alii ex aliis codicibus legunt, non ut Galen.

Sudores perniciales unde cognoscuntur.

A copia multa nõ judicante morbum.

Si non copiosi sed assidui.

Galen. sed hoc modo, *sudor multus & continuus capitis, & colli, per totum scilicet diem*, quum ii, qui animo linquuntur, sudent capite, & cervice. Sed hoc non facit, ut cum Galeno *toto corpore* non debeamus legere; quum cuique Medico notum sit, phreniticos ante mortem toto corpore dum resolvuntur, sudare: atque ex his colligimus, sudores copiosos in acutis morbis, non judicatorios, non solum inutiles esse, sed plerumque letales; omniumque certissime exitium præmonstrant in foribus, qui una cum virium languore fiunt. Perniciosi itidem sunt, assidui, aut simul copiosi, aut etiam non copiosi in iisdem acutis morbis. Pauci quoque sudores non minus, quam multi, malum prænuntiare solent. Galen. *in lib. 3. de symptom. causs. cap. 2.* scribit, paucos sudores fieri, quum, quod superfluit, exiguum est, vel glutinosum, & crassum, aut denique propter meatuum angustiam, qui aut conniventiæ aut obstructionis ergo angustiores redduntur; obstruuntur vero glutinosis, & crassis succis, & meatus cutanei connivent sive contrahuntur, aut propter atrophiam, aut refrigerationem, aut mollitiem. Hi sudores quippe pauci, si in die decretorio eruperint, proculdubio indicabunt naturæ expellentis conatum irritum, eumque humores non posse expellere, aut crassitie seu lentore, aut meatibus angustioribus redditis: at ubi meatus adstricti non sunt (quod cognoscitur, neque atrophia cutim contractam esse, neque multum fuisse refrigeratam, neque admodum mollem, vel obstructos esse meatus) atque illa adfuerint multitudinis humorum signa, pauci sudores copiam crassorum lentorumque humorum denotabunt; quod si tunc vires perdebiles fuerint, sudores erunt exitiales, quippe exitium demonstrantes, eoque magis, ut dictum est, si nullis conspectis signis coctionis eruperint. Quo tempore omnem excretionem esse symptomaticam, atque humorum multitudinem denotare, alias a nobis est demonstratum. Hujusmodi enim sudores significant naturam cœpisse expellere per cutim humores, at nisi tenuiorem ipsorum portionem potuisse; quæ solvendo morbo satis esse nequit. Hujusmodi esse solent, quod, quum cœperint, erumpere statim desinunt. Quos merito Galen. *in 1. Prorrhetic. comm. 1.* damnavit, dicens: *Sudores quoque, qui cœperunt quidem, sed pretinus cessaverunt, pravi sunt.* Quare paucus sudor perpetuo malus. Omnium vero pessimum, ac maxime exitialem, paucum illum sudorem, quem Græci ἐφίδρωσιν appellant, nostri desudationem seu madorem, affirmamus; in ægrotis enim exit aliquando ex toto corpore, plerumque circa caput, cervicem, collum, pectus, & aliquando circa extrema, de quo Galen. *in 3. Prorrhet. comm. 33.* ita habet: ἐφίδρωσις, *idest desudationem, jam sæpius quidem in hoc scripsit libro, sed nusquam ita lucide cognoscimus, numquid sudores, circa thoracem caputque apparentes, ita appellet, an eos, qui toto emanant corpore, ubi tum pauci, tum nihil conferentes sint:* pravum autem utrumque horum est; deterius autem, quod in superis fit partibus: nempe quum omnis desudatio demonstret vel copiam in sudantibus partibus, vel facultatis retentricis imbecillitatem; utrumque eorum, in locis tum thoracis tum capitis fuerit, deterius est signum, quam si in alia quapiam parte fuerit. De illorum, qui copiam humorum ostendunt, judicio satis nuper diximus. Nos vero

Si assidui, aut simul copiosi, aut non copiosi.

Pauci quinam mali. Si in die decretorio erupant.

Sudor ille omnium pessimus desudatio vocatur.

Desudatio quid notat.

vero perniciales eſſe affirmamus, quum a prælanguente natura fiunt, vel etiam humidum alimentarium ſolidarum partium, oppreſſione, aut reſolutione diſcuſſum, retinere nequeunt. Diſtinguunt has deſudationes ab iis, quæ multitudine humorum fiunt, quod plerumque circa frontem, cervicem, collum aut pectus, aut circa extrema effluant, exiguuſque ſit mador, non augeſcens, raro calidus, plerumque ſubfrigidus, pulſus prælanguidi, & alia ſigna, naturam prælanguentem denotantia, una adſint; hujuſmodi ſunt, quod ab immoderatis vacuationibus fiunt, de quibus *in* 3. *Prorrhet. Libr.* 1. *text.* 126. legitur: *A profluvio ſanguinis e naribus paucus ſudor cum refrigeratione, malum*. Sed quid? an *non ſudare* in quibuſdam etiam morbis malum eſt? certe quidem in omnibus morbis, quos judicare ſudores Galen. *in libro tertio de Criſibus* docuit, quippe in febribus omnibus continuis, maximeque in ardentibus, quas judicari abſque ſudore, aut abſque alia proba vacuatione, exindeque febres aut integre tolli, aut ipſas cum ſymptomate diminui, ægrotoſque in melius mutari, infidam eſſe morbi remiſſionem, Galen. *in* 3. *Epidemior. comm.* 1. *text.* oſtendit, Hippocrat. *in Aphoriſm. Sect.* 2. *Aphoriſm.* 27. ſcribente: *Iis, quæ non ſecundum rationem relevant, non eſſe habendam fidem*. Quod in *Hermocrate*, *Libr.* 3. *Epidemior. Ægr.* 2. *pagin.* 1062. in *filia Euryanactis Virgine*, *ibidem Ægr.* 6. *pagin.* 1073. moribundis vidit; de illo ita habet: *Quartodecimo die a febre erat liber, non ſudavit, dormivit omnino, mente conſtabat. Urinæ eædem, circa diem ſeptimum decimum rediit, in ſequentibus diebus incaluit, febris erat acuta, urinæ tenues, deliravit: iterum vigeſimo die eſt judicatus a febre liber, non ſudavit*. Hujuſmodi vero infidas morborum remiſſiones, ſine ſudore, aut alia proba vacuatione factas, ſigna, quæ ſubſequentur, mala a fidelibus diſtinguent, quando fideles optima, & infidas prava ſequuntur, cujuſmodi fuerunt, quæ in *Hermocrate* poſt judicium ſubſecuta ſunt. Nam dixit: *Iterum vigeſimo die eſt judicatus a febre liber, non ſudavit, perpetuo a cibo horrebat, omnino mente conſtabat, loqui non valebat, lingua inaruit, non ſitiebat, obdormiſcebat aliquantiſper comatoſus*. Atque ita quandoque ex *non ſudare* in febribus ardentibus exitium poterimus animadvertere. Reſtat, ut idem a ſudoribus frigidis perſcrutemur, quum ſæpius in acutis morbis exitiales obſerventur. Sed ipſorum in primis generationem atque cauſſas perſpectas habere debemus: quod plurimum claritatis ab hiſce ſudoribus ratio prædicendi habere poſſit. Primum ſudores, quod ex frigida crudaque materia fiant, propterea in febribus continuis crudorum humorum multitudinem oſtendunt, ut Galen. *in libro quarto Aphoriſm.* 42. demonſtravit, præſertim ubi copioſius erumpunt. Hos Galen. *in* 4. *Aphoriſm.* 37. docet, *fieri, ubi in vaſis humores putreſcant, & natura, ſolidas partes moderans, & regens (quæ ſecundum Hippocrat. eſt nativus calor) vel prorſus exſtinguatur, vel propius ad exſtinctionem accedat: quæ quidem ex iis evacuantur, frigida ſentiuntur; eam vero, quæ fit ex putredine, caliditatem nihil prohibet vehementiſſimam eſſe, atque ideo ſignum eſt exitiale, oſtendens in animali corpore humorum multitudinem ſuperabundare, tantam habentium frigiditatem, ut neque a*

Quæ ab imbecillitate oritur quãdo diſtinguitur ab ea quæ a multitudine humorum.

Sudores nulli in morbis apparentes quando malum.

Sudores frigidi quid notant & unde.

calore

calore nativo, neque a febrili calefiant. Ex quibus ſudores frigidos primum multitudinem humorum frigidiſſimorum oſtendere, atque naturam vel exſtingui, vel proprius accedere, ut exſtinguatur. At quando iſtuc, quippe in vaſis vehementiſſimum calorem ex putredine, tum nativum intus retractum; ſunt extremorum refrigerationes, cum humore frigidiſſimo, abſque quod in ſe mutuo agant; quod ſi agant, neceſſe erit, aut frigidum ſudorem calefieri, aut ab ipſo calorem prorſus exſtingui, quod certe obſervatur, quando, uti habet Galen. *in* 4. *Aphoriſm.* 37. *ſi morbis non acutis, ſed mitioribus longo tempore calor naturalis non exſtinctus ipſum calefaciat, & in vehementi, cito viribus reſolutis, prorſus exſtinguatur.* Hinc merito Hippocrat. *in eodem libro Aphoriſm.* 37. dixit: *Frigidi ſudores cum febre quidem acuta mortem, cum mitiore vero morbi longitudinem ſignificant;* quippe quod, ut ait Galen. *ſi febris fuerit remiſſior, poterit homo ſervari, concocta ſcilicet longiore tempore humorum multitudine, atque evicta a natura. At acuta febris, & cauſa eſt, & ſignum perniciosiſſimum: ac cauſa quidem, quando ſuapte natura reſolvat corpora: ſignum vero, quia humorum multitudinem oſtendit, quæ frigidiſſima eſt, quum nec a febrili calore mutetur.* Sed forte humores ii frigidi, & idcirco ad motum inepti, una cum natura prælanguida, & proprius ad exſtinctionem accedente, quomodo ad cutem ferentur? hac inquam ratione: humor enim a calore febrili aliquatenus calefactus, etſi ſuapte natura moveri nequeat, fertur ad cutim, in qua, aut adventitio calore ſuſcepto reſoluto, rurſus frigeſcit, atque ita frigidus exit.

In morbis acutis perpetuo exitium. Itaque in morbis acutis perpetuo frigidi ſudores exitium oſtendunt, quomodocumque erumpant, aut copioſi, aut pauci, aut ex toto corpore, aut ex capite, collo, & pectore, aut ab extremis. Cujuſmodi fuere ab Hippocrate obſervati in *Philiſco, Lib.* 1. *Epidem. Ægr.* 1. *pag.* 966. in *uxore Dromedai, ibid. Ægr.* 11. *pag.* 987. in *muliere, Lib.* 3. *Epidem. Ægr.* 12. *pagin.* 1080. quæ in *foro mendacium* decumbebat, in *Pythione, ibid. Ægr.* 3. *pag.* 1098. in quibus moribundis ex toto corpore ſudores frigidi profluxerunt. Exitialiores etiam ſunt pauci frigidi, aut circa caput, aut circa extrema, ſcilicet manus, & pedes, qui prorſus facultate exſtinctioni proxima fiunt. De quibus Hippocr. *in Prognoſt. Pag.* 38. *lin.* 21. merito dixit: *Peſſimi vero, qui frigidi ſunt, in acutiſque morbis mortem, & in mitioribus morbi longitudinem indicant.* Itaque perpetuo frigidi ſudores mali exſiſtunt. Quales Hippocrat. in poſtrema conſtitutione peſtilenti vidit, de quibus *in libro* 3. *Epid. Pag.* 1089. *lit. E.* dixit: *Sudores intempeſtivi, frigidi, multi, perpetuo.* Ipſorum perniciem confirmabunt omnia ſigna una conſpecta, quæ omnia neceſſario, & præſertim quæ ſubſequentur, erunt pernicialia. Cujuſmodi fuere quæ in *Philiſco* & in aliis ægrotis, nuper ex Hippocr. propoſitis, viſa ſunt. De *Philiſco Vide ſub lit. A.* ait: *Quintum ſub diem obmutuit, frigida ſudavit, extremæ partes liveſcebant, die ſexta ad meridiem eſt defunctus:* atque de hoc in fine dixit etiam: *Sudores perpetuo frigidi:* Et de *uxore Dromedai. Vide ſub lit. B. Sexto die mane ſuperriguit, cito percaluit, toto tempore ſudavit, extrema membra frigida, deliravit, ſpiritus magnus, rarus, paullo poſt convulſiones a capite cœperunt, ſubito obiit.*

obiit. Et de *muliere lib.* 3. *Epidem. ægr.* 12. *pag.* 1080. quæ in *foro mendacium* decumbebat : *Septimo superriguit, febris acuta, sitis ingens, se jactavit, sub vesperum per totum corpus sudavit frigidum, frigus partium extremarum*. Ex quibus cuique liquido constabit, sudores frigidos in morbis acutis esse exitiales, perpetuoque mortem præmonstrare ; eoque certius id prædici poterit a nobis, si in aliquo dierum criticorum eruperint, atque ipsos si aliquod ex perniciosis letalibusque signis consequatur. Atque hæc de sudoribus frigidis exitialibus. Nunc eosdem ex partibus corporis, e quibus erumpunt, consideremus. Quemadmodum diximus optimos ac salutares esse, qui ex toto corpore erumpunt, quoniam robustam naturam demonstrant, intusque neque morbo maligno, neque caussis morbificis impeditam, æque ex omnibus partibus humorem excernere ; ita e contrario, viscere interno, aut vehementi inflammatione, aut humorum multitudine, oppresso, non æque omnes partes sudant. Sudores itaque, qui non ex toto corpore erumpunt, sed aut ex capite aut thorace, ut docet Hippocr. *in Prognosticis, pag.* 38. *lin.* 21. & *seq.* pessimi exsistunt, in acutisque morbis, vel frigidi, vel calidi sint, mortem significant, in mitioribus longitudinem, recidivas, labores. De quibus Hippocr. *in* 1. *Epidem. sect.* 1. *p.* 940. *lit. G.* ait : *Sudabant semper quidem, sed non ex toto corpore*. Et paullo post *sect.* 2. *pag.* 954. *lit. E.* recenset signa, quibus ardentes febres, vel etiam in principio letales dignoscebantur, quum dixit : *Paullulum in fronte & claviculis exsudabant, sed nemo per totum corpus*. Hinc auctor Prorrheticorum *lib.* 1. *text.* 39. ait : *Si qui sudantes, & præsertim capite, in acutis paullulum implacidi fuerint, malum*. Omnes itaque sudores non ex toto corpore, mali sunt, ut quia aut mortem aut longitudinem morbi significent, de quibus Hippocr. merito scripsit *prognost. p.* 38. *lin.* 21. *Pessimi vero, qui frigidi sunt, & qui circa caput tantummodo eveniunt, vultum & cervicem. Hi enim cum acuta febre, mortem : cum mitiore, morbi longitudinem indicant*. Verissimum hoc judicium est, quod Galen. *in lib.* 2. *Prorrheticorum com.* 1. *text.* 24. docuit : *omnis desudatio, idest, sudor circa frontem, vel cervicem, vel collum, vel claviculas, erumpens, aut facultatis retentricis imbecillitatem, aut copiam humorum significat*. Et Gal. *in* 1. *Pror. com.* 1. ait : *ob id boni non sunt, quod quum superioribus oriuntur partibus, tum geminam ob caussam fiunt ; nempe vel ob languentem, vel principio gravatam facultatem*. Pessimi etiam, qui in capite & superius fiunt in interna suppuratione atque in phthisi ; de quibus auctor *Coac. præs. in* 5. *lib. sec.* 2. *text.* 402. *Qui suppurati fiunt maxime ex pleuritide vel peripneumonia, eos calores comitantur, interdiu tenues, noctu vehementes, & nihil memoratu dignum exspuunt, sudantque circa collum & claviculas, & his oculi cavantur, maxillæ vero rubent* : meritoque in acuta febre mortem significant, quum facultas exstinguatur, priusquam concoquere copiam queat humorum. Exsudantes vero facultate retentrice imbecilla, nequeunte continere humorem, vel etiam alimentarium in partibus solidis, cito a febre plane exitiosi, propiusque exitium esse demonstrant in morbo hujusmodi ; si vero etiam

Sudores qui non ex toto corpore, mali.

Quinam pessimi.

X fri-

frigidi fuerint, eo certius exitium pollicentur, cujusmodi fuere, qui in *Pythione, lib.* 3. *Epidem. Ægr.* 3. *pag.* 1098. & in *muliere, ibid. Ægr.* 12. *pag.* 1080. quæ in *foro mendacium* decumbebat, die secunda, *Metone, lib.* 7. *Epidem. text.* 47. *pag.* 1220. *Aristocrate, ibid. text.* 57. *pag.* 1222. *Pharecide ibid. text.* 91. *pag.* 1230. moribundis, atque in aliis multis. In morbo vero mitiore, viribus prævalidis exsistentibus, longitudinem quidem, & non mortem. Cujusmodi fuere in eo, qui in *Dealcis horto lib.* 3. *Epidem. pag.* 1066. *Ægr.* 3. decumbebat, de quo Hippocrates: *Die quarta de sinistra aliquantum fluxit meri sanguinis. Exsudavit circa caput, & claviculas, lien intumuit, femur e directo doluit.* Ex ægrotantium vero nulla alia vacuatione sudores mali cognoscuntur, atque etiam plus a læsione, quam a sudoribus ægroti sentiunt. Qui enim a sudoribus nedum nihil juvantur, sed vel etiam læduntur, hoc esse verum ex judicatoriis non judicantibus letale, scripsit Galen. *in primo Prorrheticorum comm.* 35. Hippocratesque *in primo Prognosticorum pag.* 38. *lin.* 20. statuit, eos sudores, qui neque febrem solvunt, neque faciunt, ut ægri facilius ferant morbum, esse inutiles, atque malos, qui aut longum morbum ostendunt, aut exitialem: & Auctor *Prorrhet. lib.* 1. *text.* 58. dixit: *Sudor multus, si in febribus acutis fiat, inutilis*: quippe quod non solvat febrem. *Et in primo Prorrheticorum text.* 7. *Qui in hypochondrio febre frigerata ardores relinquuntur, tum alias, tum in sudoribus mali sunt*: & Galen. *in Commento*: *Nempe non qui per totum corpus ita fiunt sudores, sed exigui, quod non flammeam illam, quæ hypochondria fatigat, solvunt caliditatem, ob id boni non sunt.* Idem & postea *in Prorrheticor. lib.* 1. *text.* 68. *Si in sudoribus vigiles recalescunt, malum*: & rursus *ibid. text.* 67. *Flammans quoque cum sudore facies in his mala.* Quum sudor si bonus esset, calor faciei deberet resolvi; propterea, quum non resolvatur, sudor malignitatem ostendit. Idemque & clarius Hippocrat. *in libro quarto Aphorismorum. Aphor.* 56. *Febricanti sudor superveniens, febre non deficiente, malum, prorogatur enim morbus, & plus humiditatis inesse significat.* Qui sudores in febre acuta mortem, & in mitiori longitudinem significant. Mali omnes denique exsistunt, qui aut post signa mala, aut una cum malis apparent, aut quos perniciosa sequuntur. Ex quibus præcognoscitur certum exitium, quum sudor, quem mala signa sequantur, sit ex judicatoriis non judicantibus letalibus, quum nedum juvent, sed in pejus ægrotos deducant. De his vero signis perniciosis, quæ post sudores malos, Hippocrat. *in* 1. *Epidem. sect.* 1. *pag.* 940. *lit. G.* ait: *Sudabant non ex toto corpore, extrema frigebant, ut vix calorem reciperent*: & auctor Prorrhet. *lib.* 1. *tex.* 126. *ex naribus profluvium sanguinis, cum sudore, perfrigescentia, maligna pravaque*: & paullo post: *ibi. text.* 102. *Qui principio sudant urinis coctis, deurunturque, & absque judicatione refrigerantur, & celeriter peruruntur, torpidi item comatosique perniciose habent*: & in *Coacis præsagiis text.* 40. *Qui ex rigoribus parvis sudoribus refrigescunt, malum.* Qui sudores fuere ab Hippocrat. observati in

Sudores illi mali qui nihil juvant.

Perniciosi quos mala signa sequuntur.

in *Dromedai uxore, lib.* 1. *Epid. ægr.* 11. *pag.* 987. *Euryanactis filia virgine, lib.* 3. *Epid. ægr.* 6. *pag.* 1073. in *adolescentulo* qui decumbebat *in foro mendacium, ibid. ægr.* 8. *pag.* 1076. *in uxore Theodori, lib.* 7. *Epid. text.* 27. *pag.* 1216. *Aristocrate, ibid. text.* 52. *pag.* 1222. atque in *uxore Euxenii, ibid. text.* 58. *pag.* 1224. De *Dromedai uxore, in* primo Epidem. text. 28. *Sexto superriguit, cito percaluit, toto corpore sudavit, extrema frigida, deliravit, spiritus magnus & rarus, paullo post convulsiones a capite cœperunt.* Et de *filia Euryanactis in* 3. Epidem. 1. text. 3. ita habet : *Ab judicatione die septimo riguit, nonnihil incaluit, sudavit a judicatione octavo, aliquantulum riguit, postea extremæ partes semper algebant, circa decimum diem a sudore quem habuerat, deliravit, confestimque ad mentem rediit.* Et de *adolescentulo*, qui in *foro mendacium* decumbebat : *Altero die omnia exacerbata sunt, dejectiones plures intempestiviores, non dormivit, mente turbatus, aliquantum exsudavit. Tertio graviter sese jactavit, perplexus erat, deliravit, extremæ partes lividæ & frigidæ.* Et de uxore *Theodori* : *Sudor a facie fundebat primum exiguus, deinde multus per totum corpus, & pedes; posthac videbatur ipsi febris remissa, erat autem ad manus frigidius corpus arteriis, quæ vero in temporibus etiam magis saliebant, & spiritus densior, & delirabat alias, & omnia in deterius.* Et de uxore Eoxenii, *in* 7. *Epidem. text.* 46. *Sedata est febris cum multo sudore, & refrigerata est, anhelatio erat varia, mortua est.* Perniciosos itaque esse omnes sudores, quos sequuntur signa perniciosa, ex iis nobis liquido constabit. Sunt itidem perniciosi, qui una cum pravis symptomatis, & signis exsudant. De his *in Coacis præsagiis, text.* 10. *Qui subinde sudant & rigent, letales.* & postea, *text.* 13. *Qui sæpius inhorrescunt, multumque sudant, ægre sanescunt; & text.* 53. *Inquietatio cum sudore, mala.* Et *tex.* 327. *collat. Prorrhet. lib.* 1. *tex.* 125. *sanguinis ad diversum latus eruptiones, malæ, ut si, quum lien magnus fuerit, dextra e nare fluat. Cum sudore deterius.* Et *tex.* 35. *collat. Prorr. lib.* 1. *text.* 74. *febres cum comate, labore, lucis turbulentia, vigiliis & sudoribus, malignæ.* Quæ mala signa habuit una cum sudore *Aristocrates*, teste Hippocr. *in lib.* 7. *Epid. text.* 52. *pag.* 1222. Eodem modo ii sudores mali exsistunt, qui post pessima symptomata erumpunt. De quibus Auctor *Prorrheticorum, lib.* 1. *text.* 126. ait : *A profluvio sanguinis e naribus paucus sudor, cum refrigeratione, malus.* Sed dicamus ab omni evacuatione, veluti exempli gratia, ab immoderato sanguinis profluvio, aut a stillis sanguinis in febribus ardentibus, aut ab alvi mala fluxione, ac vomitu. Quare sudor sequens mala signa, pessimus est, & præsertim, si ea non tollat, vel allevet. Cujusmodi fuit in *uxore Olympiadæ*, de qua Hippocr. *in* 7. *itidem Epidem. text.* 49. *pag.* 1221. ita habet : *Vox non solvebatur, neque ipsa quicquam allevabatur, oculi tristes, spiritus sublimis, qui per nares trahebatur, color pravus, sudor circa pedes & crura, quum jam circa mortem esse.* Ac his esto finis prædictionis ex sudoribus.

Qui cum pravis signis apparent.

Vel post pessima symptomata erumpũt.

CAP. VIII.

De prædictione a vomitibus, & primum de salutaribus.

QUOD per vomitus humores expurgentur quandoque bene, & quandoque male, idcirco ab ipsis itidem futuros morborum eventus prænosci, constat; a malis quidem, symptomaticis vocatis, morborum longitudinem, vel mortem, & a bonis salutem. Evomunt autem ægroti in morbis acutis, ventriculo, aut copia, aut prava qualitate cibi, aut humoris vitiosi contenti, irritato; aut humore quidem ex partibus circumpositis inflammatis, uti hepar est, exsudante, atque ad excretionem ad ipsum membrum movente, aut eodem modo a toto corpore, & venosi generis cacochymia, morbo ineunte, aut per incrementa, propter copiam, aut malignitatem humorum excluso. Quas excretiones *Symptomaticas*, & malas Medici vocant, quod has raro, aut numquam salus sequatur, atque nonnisi multo tempore, multis laboribus, ac recidivis. Demum in acutis morbis itidem ægroti repente, in statu, aut paullo ante statum, scilicet, signis concocti morbi prægressis, copiosius evomunt, atque hanc vomitionem *criticam* vocant, quod ex natura ipsa, morbum superante, atque corpus expurgante, fiat, atque propterea saluberrima sit, tutoque ac cito morbos judicet, atque solvat. Vomitus vero futuri signa Hippocr. *in tertio Prognosticorum pag.* 45. *lin.* 54. *text.* 35. ita tradidit: *Si cui in febre non exitiosa caput doleat, aut etiam caligent oculi, vel ventriculi huic dolor accesserit, biliosa vomitio imminet; sin rigor præterea apprehenderit, & partes subter hypochondrium algeant, adhuc citius vomitio aderit; si vero bibat, edat hoc tempore, perquam cito vomet.* Et *in* 1. lib. Epid. *sect.* 2. *pag.* 948. *sub finem. At vero quibus totius capitis gravitates, tum autem cordis dolores & fastidia sunt, biliosa post ac pituitosa vomunt.* Gal. vero *in lib. de Crisibus* ait, vomituum signa esse oris ventriculi morsum, simul cum dolore capitis, & vertigines obortas tenebricosas cum agitatione labii inferioris, & multo, tenui, sputo ex ore defluente, & non adesse signa hæmorrhagiæ, vel sudoris, aut alvi fluxus, aut copiosioris urinæ, mensium, vel hæmorrhoidarum. Sed Auctor *Coac. Præsagiorum text.* 142. tribus tantum signis vomitus nobis innotescere, statuit hisce verbis: *Quibus autem cibi fastidia sunt, & oris ventriculi morsus, & multum salivæ, his vomitus fit.* In phreniticis solam crebram exspuitionem vomitum præmonstrare Gal. voluit. At hæc signa nobis ad prænoscendum vomitum sufficiunt, quum de iis superiori libro longe accuratius, & fusius scripserimus. Nunc ad præcipuum institutum nostrum veniamus, quod est in præsenti capite, iis præmissis, ut bonos, utiles, salutaresque vomitus præmonstremus. In corporibus itaque gracilibus ad vomendum promtis, & in æstate, recte corpora per vomitus purgari Hippoc. *lib.* 4. *Aphor.* 4. & 6. docet, & præsertim in affectibus supra septum transversum. Qua ratione in lib. 4. *Aphorism.* 18. ait: *Dolores supra*

Vomitus in morbis acutis unde.

Vomitus futuri signa.

Vomitus boni, utiles, & salutares quinam.

supra septum transversum purgatione indigere per superiora significant, & eos, qui loca inferiora molestant, per inferiora. Ex iis vero, quæ per vomitum rejiciuntur; Hippoc. speciatim *in libro secundo Prognost. pag. 41. lin. 3. text. 38.* ita habet: *Vomitio autem utilissima est, quæ pituita ac bile permista quam maxime est, & non crassa valde neque multa.* Gal. *in lib. 4. Aphor.* ait, biliosos vomitus a rigore subsequi, bonum; quod ardentis febris caussa expurgata fiat solutio: ex quo non omnes perpetuo boni erunt, sed ii tantum, qui critice plurimum biliosorum humorum expurgaverint. At non tantum biliosi, sed pituitosi etiam, si critice expurgentur, humores. In pituitosis enim febribus, pituitosæ vomitiones merito desiderantur, sicuti in ardentibus, biliosæ. Hippocr. *in 6. Epidem. com. 1. text. 5. pag. 1164.* in renum doloribus, quum pituitæ, tum æruginosi humoris vomitionem laudavit: & Galen. *in 3. Aphor.* convulsis vomitum æruginosum profuisse, scribit, de quo ita habet: *Huic totum est inter vomitum corpus convulsum, & simul ut vacuata est ærugo, protinus febris ipsius, & convulsio cessarunt*: & Hippoc. *in lib. de veteri Medicina pag. 16. lin. 16. & seq.* perbelle hanc biliosorum commodam purgationem attigit, ita dicens: *Itaque quum amaritudo quædam diffusa fuerit, quam bilem flavam appellare solemus, quales statim anxietates, & æstus & impotentiæ occupantur, verum ubi liberi fuerimus ab illa, & purgati aut sponte aut per medicamentum, si modo tempestive quid ipsorum fiat, manifeste & a doloribus & a calore liberamur*: & paullo post, *ibid. lin. 24. Et quos quidem acuta, acrisque ac æruginosa bilis affligit, quales mox rabies, & morsus viscerum ac pectoris, & desperatio. Non sedantur autem hæc, priusquam eadem expurgetur & prosternatur, & aliis permisceatur.* Ex quibus colligimus omnes vomitiones bonas esse, si per has humores, morborum caussæ, probe expurgentur. Dictum est alias has criticas vocari, quarum notas esse, ut concocto morbo appareant, scil. prægressis coctionis signis, ut in diebus decretoriis fiant morborumque ideæ conveniant, ac omnium maxime, ut morbos symptomataque integre tollant, aut saltem allevent, diminuantque. Quod præceptum recte tradidit Hippoc. *in 1. Aph. 2.* dicens: *In turbationibus alvi & vomitibus, quæ sponte fiunt, si qualia oportet, purgentur, confert, & leviter ferunt, sin minus, contra fit.* De quibus criticarum excretionum notis Auctor *Coac. præsagiorum text. 77.* ita habet: *Qui in febre continua muti jacent, clausis oculis subinde conniventibus, siquidem e naribus sanguis effluxerit, & vomuerint, atque ex eo loquantur, & ad seipsos redeant, servantur.* Addamus salutares quoque esse, quæ una cum bonis evacuationibus apparent, cujusmodi fuit vomitus biliosus, qui die 14. in *muliere e trimestri fetu gravida lib. 1. Epidem. Ægr. 13. pag. 990.* quæ in litore decumbebat, cum sudore apparuit, quibus integre fuit judicata. Ceterum hi vomitus, qui absque signis perfectæ coctionis fiunt, etsi boni sint, atque morbum allevent, symptomataque diminuant, tamen salutem nonnisi longo tempore futuram, tum multas recidivas prædicant. Cujusmodi fuit, qui in *Epicratis uxore* quintodecimo die apparuit, de qua Hipp. *1. Epid. Æg. 5. pag. 979. text. 26.* dixit: *Quintodecimo vomuit biliosa, flava, subcrebra,*

Critici.

Qui cum bonis evacuationibus apparent.

 suda-

ſudavit, libera febre. Sub noctem vero febris acuta, urina craſſa cum ſedimento craſſo. Atque vomitus pernicioſi, cujuſmodi ſunt nigri, ſinceri, & alii, ſi in mitiori morbo erumpant, non mortem, ſed longitudinem & recidivas præmonſtrant, quales in ſupra dicta ægrota die vigeſimo vidit Hipp. de quibus ſcribit: *Circa diem vigeſimum, mane aliquantulum ſuperriguit, comatoſa, quiete dormivit, vomuit bilioſa, pauca, nigra,* quæ mulier die tantum quadrageſimo, alvi fluxione & vomitu bilioſo, fuit judicata. Eodem modo *& Cleonactides*, die tantum 80. ſanitati reſtitutus, die 24. peſſimos habuit vomitus, de quibus Hippocr. *lib.* 1. *Epid. Ægr.* 6. *pag.* 982. *text.* 23. ait: *Circa diem vigeſimum quartum extremas manus dolor affecit, vomuit flava, bilioſa, ſubcrebra: & paullo poſt virulenta. Cuncta remiſſa ſunt.* Hi vomitus, quum urinæ aliqualem coctionem oſtenderent (quod tenues eſſent, ſed non decolores, quippe boni coloris; quod maximum eſſe ſignum in iis, qui humorum copia laborant, ad ſalutem, docuit Galen. *in* 3. *Epidem. com.* 3. *in text.* 5. quum *virginis Abderæ* caſum commentaretur) atque quum morbum & ſymptomata allevarint, merito ſalutares fuerant judicandi, atque feciſſe quidem criſin ſalutarem, ſed imperfectam. Ex quo longo tantum tempore ſalutem futuram prænuntiarent. Quare in acutis morbis vomitus omnes, morbum allevantes, facienteſque, ut ægri morbum facilius ferant, ſalutares erunt. Sed non boni ſuapte natura, quales ſunt ſinceri, æruginoſi, nigri, fœtidi, virulenti, pauci, verſicolores, in morbo mitiori, ac morbo non omnino crudo, morbum ſane longum eſſe, vel exitialem, vel recidivas, laboreſque prænuntiant. Hippoc. *in lib.* 6. *Aphor.* 15. ait: *A longo alvi profluvio ſpontaneus vomitus ſuperveniens morbum ſolvit.* Et *in* 1. *Epid.* (*An ſect.* 2. *pag.* 949. *lib.* 3.) Vomitum bilioſum in muliere bilioſa, cui menſes minore quam par eſt copia fiant, bonum eſſe ſtatuit. Atque hi vomitus boni, ſalutareſque, exſiſtunt.

Qui morbum allevant.

CAP. IX.

De vomitibus exitioſis, mortem præmonſtrantibus.

Vomitus pravi in principio morborũ, & a ſignis cruditatis innoteſcunt. Ex immodica ipſorum copia prava & nihil juvante.

VOMITUS mali, exitium præſagientes, apparent in principio morbi, aut paullo poſt principium, quippe aut nullis ſignis coctionis, aut obſcuris ſane obſervatis. Tunc enim, ut dictum eſt, natura nihil recte excernit, juxta illud *lib.* 2. *Epid. ſect.* 1. *pag.* 998. *ſub lit. D. decernentia in melius non ſtatim apparent.* Quare vomituum exitialium natura, primum in principio morborum, & a ſignis cruditatis, nobis innoteſcet.

Secundo immodica ipſorum copia, vires reſolvens, pravam excretionem denotabit, ac multa etiam per vomitum excreta, ſi non juvant in morbo vehementi, exitium prædicent; & certius, ſi una cum aliis pernicioſis ſignis illuxerint; omniumque certiſſime, ſi ſuapte exitialia ſint, cujuſmodi porracea, livida, æruginoſa, nigra, verſicolora, virulenta, fœtida, & meraca: de quibus ſigillatim nobis eſt agendum. Hippocrat. ea deſcripſit, qualia in *Phrenitico lib.* 3. *Epidem. Ægr.* 4. *pag.* 1100. *muliere, quæ in*

foro

foro mendacium ibid. ægr. 12. *pag.* 1080. & in *filio Hegotoridæ lib.* 7. *Epidem. text.* 61. *pag.* 1225. ante mortem fuere obſervata. Pauca vero per vomitum excerni in morbis acutis, unum quoddam ex ſignis eſt, ut Galen. docet *in* 2. *Prorrhet. text.* 47. quæ ex toto pravitatem habent. Nihil etenim eorum, quæ decretoria ſunt, exigue ſecerni convenit; ſed quæ ita vacuantur, omnia, duorum alterum ſubeunt: nam vel, quod non queant tolerari ob copiam, ab affectis effunduntur partibus; vel imbecillitatem oſtendunt naturæ, quæ proponit quidem ſuperflua excernere, ſed nequit. Ex quibus paucos vomitus unum eſſe ex judicatoriis non judicantibus liquido conſtat, perpetuoque difficilis judicii, & plerumque letalibus, ſi præſertim ſuapte natura ii mali ſint, nihilque nedum non juvent, ſed quinimmo magis lædant, ab ipſiſque ægri in deterius abeant. Sinceri quoque, ſeu meri, ſeu impermiſti, in acutis morbis peſſimi exſiſtunt, quod humor ſincerus nedum crudus ſit, ſed incoctilis, quippe qui excludit tum actum coctionis, tum poteſtatem: Hippocrat. *Prognoſt. pag.* 41. *lin.* 6. ἄκρητον vocat humorem omnem miſtionis expertem, vel omne excrementum fervidum & crudum, quod ſuo ſero dilutum non eſt. Cujus generatio, vel partis alicujus vitio fit, vel fervore & incendio febrili exhauſta aquoſa & ſeroſa parte. Hic itaque in acuta febre magnum intus incendium latere oſtendit, plerumque a natura noſtra invincibile. Cum ſignis vero aliis malis exitialis hæc vomitio erit. Hinc auctor Prorrhet. *lib.* 1. *text.* 62. ait: *Vomitus ſinceri, anxioſi, mali*. Et Hippocrat. ait: *Prognoſtic. pag.* 41. *lin.* 6. *Sinceriores deteriores*. Sed ipſum audiamus de malis vomitibus ex colore, ita ſcribentem, *loco lit. f. citato*: *Si vero vomitio fuerit porracea, aut livida, nigra, quicumque ex his fuerit color, malum eſſe cenſendum eſt. Si vero idem homo omnes vomit colores, exitiale admodum jam eſt. Ocyſſimam vero abolitionem indicat vomitio livida, ſi grave olet*. Hæc omnia hiſce coloribus per vomitum reddita, peſſima exſiſtunt; licet porracea, æruginoſa, livida, nigra, fœtida, quandoque critice excerni poſſint: ſed hæc nonniſi morbo concocto, ſcilicet in ſtatu aut decremento redduntur, atque hoc certe habebunt, quod febrem aut integre ſolvent, aut ipſam & ſymptomata allevabunt. Sed hoc rarum eſt, ut hujuſmodi excrementa critice excernantur. Quare ut dictum eſt in vehementi febre continua, nondum coctionis ſignis conſpectis, certiſſima mortis ſigna erunt. Sed diverſi coloris vomitiones eſſe ſuapte natura pejores conſtat, quod ut Galenus docet, plures diverſoſque pravos affectus intus affligere denotent, ex quo auctor Prorrhet. *lib.* 1. *text.* 60. ait: *Vomitus cum varietate mali ſunt, tum alias, tum ſi propius inter ſe prodeant*. Ideſt, ſicuti Galenus habet, non multo poſt ſeſe conſequantur. Virulenti quoque ſive æruginoſi eadem ſane ratione in acutis morbis exitiales exſiſtunt, omniumque maxime in phreniticis, quod ſignent cerebrum inflammatione ex bile uſta, nempe mortifera, laborare. De iis Hippocrat. merito *primo Epidem. ſect.* 2. *pag.* 948. *lit. H.* dixit: *phreniticis convulſiones, ſed virulenta vomunt, & ex his quidam ſubito moriuntur*. Quæ in *phrenitico* prima die fuiſſe reddita, *in lib.* 3. *Epidemiorum*

Vomitus pauci in morbis acutis pravi.

Quando letalis

Quinam letales.

Virulenti ſive æruginoſi.

pag. 1100. *commentar.* 3. *text.* 75. ſcripſit. De quo itidem ait : *Phreniticus primo die, quo decubuit, virulenta vomuit, & multa & tenuia, febris horrida.* A malis etiam exitialibuſque ſignis æruginoſos vomitus, quos & virulentos dici poſſe putamus, conſpici & apparere, certam ſalutis deſperationem ſigificare affirmamus; quando ubi ſigna letalia prodant ſe & alia letalia, omnino deſperandum. Hujuſmodi vomitus cum capitis doloribus, vigiliis, aut ſurditatibus, quæ ſigoa inflammationem capitis teſtantur, vehementem inſaniam ſignificare, ita auctor *Prorrheticorum lib.* 1. *text.* 10. expreſſit : *Qui in capitis doloribus æruginoſos vomitus habent, vigilantque cum ſurditate, cito hi vehementer inſaniunt.* Ex quibus colligamus, hos vomitus in phreniticis tria oſtendere, primo morbi exitioſi celeritatem, inſaniam, melancholiam cum ferocitate, quum ex hoc humore ferinæ deſipientiæ concitentur; atque demum mortem cum convulſione. Quum ut alias docuimus, harum deſipientiarum, propter inſignem ſiccitatem, ab inſigni calore, proprium ſit, ut in tremores & convulſiones deſinant. His non videntur fœtidæ vomitiones minus periculum ſignificare, mortemque certiſſimam, ſuapte natura peſſimæ, ſi grave oleant. Hippocr. propterea dixit *Prognoſt. pag.* 41. *lin.* 10. *Ocyſſimam abolitionem ſeu mortem indicare vomitionem lividam, ſi grave oleat. Atque omnes ſubputres ac fœtidi odores in omnibus vomitionibus mali ſunt. Mulier lib.* 3. *Epidem. Ægr.* 12. *pag.* 1080. quæ in *foro mendacium* decumbebat, ante mortem vomuit nigra, graveolentia. Климат Bilioſæ vero ſcilicet flavæ, croceæ, porraceæ omnes vomitiones cum malis ſignis, aut quæ mala ſequuntur, peſſimæ ſunt, exitialeſque, a quibus ægri læduntur, atque in deterius abeunt; eæ judicatorium non judicans, judicii difficilis, atque hæ letale judicium oſtendunt, eoque certius exitium oſtendent, ſi ſuapte natura malignæ ſint. De iis auctor *Prorrheticorum lib.* 1. *text.* 62. ita habet : *Vomitiones ſinceræ, implacidæ, malæ &c. ibidem text.* 71. *Nigra revomentes, cibos faſtidentes, deliros, in pube parum dolentes, quibus oculus ferox clauſuſque, purgare non oportet, perniciosum enim.* Et paullo poſt, *ibidem text.* 79. *text.* 36. *Si vomitus exigui bilioſique fuerint, malum, tum alias, tum ſi ægroti ſupervigilaverint; nariſque in iis ſtillans, malum.* Cujuſmodi vidit Hippocrates *in muliere*, quæ in *foro mendacium* decumbebat. De qua *libr.* 3. *Epidemiorum, Ægrot.* 12. *pag.* 1080. *text.* 47. dixit : *Duodecimo vomuit multa nigra, fœtida, ſingultus multus, ſitis laborioſa : & decimotertio nigra virulenta vomuit, rigor, circa meridiem muta.* Demum vomitiones omnes non juvantes malæ ſunt, peſſimæ, quæ ægrotos in deterius mutant, tametſi ſuapte natura malignæ non ſint. De quibus in præcitata *muliere* ita habet : *octava circa meridiem calor rediit, ſitibunda, comatoſa faſtidioſa, vomuit bilioſa pauca ſubflava, nocte graviter ſe habuit, nihil quievit, multum affatim inſcia minxit.* Debebat enim a bilioſa vomitione, ſi bona fuiſſet, quieſcere, meliuſque ſe habere; veluti etiam a vomitu noni diei, decimo febris cum malis ſignis fuit exacerbata, atque

Quin in Phreniticis ſignificant.

Vomitiones fœtidæ graveolentes peſſimæ.

Bilioſæ flavæ, croceæ porraceæ cum malis ſignis exitiales.

iti-

itidem a vomitu virulento & biliosо, quem die undecimo habuit, riguit, extrema frixerunt & postea sudavit frigidum, atque quum tunc multum etiam vomuerit, noctem tamen gravem habuit. Qui omnes vomitus letales fuerant; tum quod in vehementi morbo apparuerint; tum quod signa alia mala una illuxerint; tum etiam quod ipsa ægrota mulier in deterius fuerit mutata, quod est omnium excretionum non conferentium & pessimarum signum proprium. In vulneratis quoque capite vomitus biliosi mali exsistunt, ex ipso Hippocrate, qui *in lib. 6. Aph. text.* 50. ita habet: *Quibuscumque præciditur cerebrum, his necesse est febrem, & bilis vomitum supervenire*. Perniciosissimos quoque esse vomitus in ileo, *in lib. 7. Aphor.* 10. ita legitur: *Ab ileo vomitus, singultus, desipientia, vel convulsio, malum*. Galen. vero *in Comment.* ait: *In ileis nihil descendit ad inferiora, & hoc est proprium inseparabile passionis. Vomitus autem non semper adest, sed quando exitiales sunt, & si vehementius distorqueantur, stercus eis adscendit, atque singultiunt*. Et *in libro 6. de loc. Affect. cap. 2.* Nullum, qui stercus vomuerit, fuisse salvatum memoriæ prodidit. Atque hæ sunt vomitiones, in acutis morbis suspectæ, quippe immoderatæ, paucæ, flavæ, rubræ, porraceæ, æruginosæ, lividæ, nigræ, graveolentes, sinceræ, diversicolores, quæ in morborum principiis, minimeque coctionis signis antegressis, apparent, & plerumque exitiales; quod si vehemens sit morbus, aliaque mala signa illuceant, aut præcesserint, aut subsequantur, procul dubio interitum præmonstrabunt, eæque præsertim, quæ nedum ægrotos nihil juvarunt, at quinimmo in deterius, ut dictum est, ipsos mutarunt.

Biliosi in capitis vulneribus mala.

CAP. X.

De alvi dejectionibus, & primo de iis, quæ salutem prænuntiant.

De alvi itidem dejectionibus, quum bonis tum malis, quippe ægrotis salutem atque exitium præmonstrantibus, acturi, a salutaribus exordiamur. Quarum nomine bonas omnes alvi dejectiones intelligimus, quibus Medici salutem in ægrotis futuram conjiciunt. Harum itaque natura, vel bona vel mala sit, nobis primo ex coctione & cruditate elucescet; secundo ex tempore, in quo apparent; tertio ex ipsarum substantia; quarto ex copia, & paucitate; quinto ex tempore, quo perseverant, aut cessant; sexto ab utilitate & facili tolerantia; demum a signis, aut bonis, aut malis, a quibus capiunt certitudinem. At de bonis modo agamus, quæ bifariam salutem indicare possunt, uno modo coctionis ratione, quatenus indicant sanitatem quum ventris inferioris, quo Galen. *in 2. Prognost. com.* 13. stomachum intestinaque intelligit, tum etiam aliarum proximarum partium, veluti jecoris, & lienis: optimam enim dejectionem, quæ est, ex Hippocrate *in 1. Prognost. pag. 39. lin. 34. mollis, constansque, eoque tempore secreta, quo secundum valetudinem assuevit, atque copia ex ratione ingesti cibi*, Hippocrat. *significare ventrem inferiorem recte valere*,

Alvi dejectiones quænam bonæ.

Bifariam salutem indicare possunt.

valere, ſtatuit. Altero modo humorum ex viſceribus, in ipſum ventrem decumbentium, ratione; quomodo Galen. ait, optimam dejectionem nedum indicare ventrem inferiorem recte valere, ſed nihil ex hepate aut liene in ipſum decumbere, quod exinde decumbentibus humoribus coctionis optimæ quum color, tum ſubſtantia vitietur. Utroque modo Medici ex dejectione perſcrutantur: primo in morbis ventriculi, inteſtinorum: quorum ſtatum primario fæces, ſeu dejectiones, ſignificare, Galen. *in 1. libro, de Criſib. cap. 7.* tradidit: ex optima dejectione, quæ, uti dictum eſt, & mollis excernitur, conſtans, eo tempore, quo ſecunda valetudine aſſuevit, ea copia, quæ cibis ingeſtis reſpondet, atque, ut addidit Galen. colore ſubrufa ſit, neque admodum graveoleat. Quæ vero vel hiſce omnibus, aut aliquibus, notis caret, mala erit; quippe quæ aut dura, aſpera, liquida, coloratior, copioſior, aut paucior, quam ex ingeſtis cibis par eſt, inæqualis, graveolens, aut ſpumans, aut quæ neque tempore excernatur, quo ſecunda valetudine aſſuevit. Ceterum ſi ægroti ad ſalutem tendant, ab eo ſtatu in optimum (quem concoctionem appellant) permutatur. Ex quo merito Hippocr. *in eodem lib. Prognoſt. pag.* 40. *lin.* 8. *text.* 17. dixit: *Corpulenta reddatur dejectio morbo eunte in judicationem*. Et *in lib. 2. Aphor.* 14. *In profluviis alvi mutationes excrementorum juvant, niſi mala mutatio fiat*. Ex humorum vero, ad ventrem decumbentium, excretione longe certius eventus morborum perſcrutamur. Quos affectus Hippocr. vocat, abſceſſus, dyſenterias, teneſmodes, alvi fluxiones, alvi turbationes. De his *in primo Epidem. ſect.* 1. *pag.* 940. *lin.* 4. *Plurimis erat alvus turbata, ſine moleſtia tamen, & prope nihil offendebat*. Et poſtea *ſect. 2. pag.* 951. *lit. F. Erant qui ſexto die morbo regio afficerentur, ſed his purgatio profuit per veſicam, vel turbata alvus*. De dyſenteriis etiam *ibid. ſub lit. G. Senioribus vero ad morbos regios, aut turbatas alvos, aut dyſenterias res devenit, ut Bioni, qui apud Silenum decumbebat, &c. ibid. pag.* 953. *lit. D. At multi alii, qui judicati erant, ad dyſenteriam deveniebant, ut Xenophanes & Critias*. Et in eo ſtatu peſtilenti quoſdam ſervatos, ita dixit, *ibid. p.* 955. *lit. E. At vero in hoc ſtatu, quatuor his præcipue ſignis, ſervabantur. Quibus enim aut ex naribus probe ſanguis erupiſſet; aut qui per veſicam urinas multas, & multo bonoque præditas ſedimento, reddidiſſet; aut per ventrem turbida, bilioſa, tempeſtive; aut qui in dyſenteriam incidiſſent*. Quare multi ſunt, qui alvi turbationibus, aut pituitoſis, aut bilioſis, aut dyſentericis, fuere judicati. De *Clazomenio* Hippocrat. ſcribit *lib. 1. Epid. Ægr.* 10. *pag.* 985. *Die trigeſimo venter fluebat multis aquoſis excrementis, ac qualia eſſe in dyſenteria ſolent*. Et de illo, qui in *Dealcis* horto *lib. 3. Epid. Ægr.* 3. *pag.* 1066. *Quadrageſimo alvus pituitoſa, alba, ſubcrebra dejecit, multum toto corpore ſudavit*. Et de Heropyto, *ibid. Ægr.* 9. *pag.* 1106. *Circa diem centeſimum alvus fuit turbata multis bilioſis, durabantque diu multa talia, deinde dyſenterica cum dolore*. Ceterum cognoſcemus has, ſimulque alias optimas criticaſque eſſe purgationes, quod una cum ſignis manifeſtæ coctionis, in die decretorio, in morbi vigore ſeu ſtatu, apparere incipiant, vel ſint liquidæ, flavæ croceæ, rufæ, lividæ nigræ. Hæ in principio morbi,

Criticæ quomodo cognoſcuntur.

bi, absque signis coctionis erumpentes, exitiales sunt, cum signis vero coctionis, criticæ ac salutares exsistunt. Galen. *in lib.* 4. *Aphoris.* 21. in quadam longa pestilentia scribit, se vidisse dejectiones liquidas primo flavas, rufas, mox nigras, veluti sanguinis fæcem, tam in iis, qui exitio proximi erant, quam in aliis servandis: in his, ait, has dejectiones ad morbos, in vigore consistentes, sæpius natura superfluitates expurgante, secutas esse, atque in illis in principio aut incremento. De quibus in sequentis aphorismi commentario ita habet: *Quando igitur post morbi coctionem aliquis humor vitiosus excernitur, tunc corpus a natura expurgatur, & propter hoc atra bilis & alius omnis humor hujusmodi, ubi signa coctionis in morbi processu apparuerint, bonam significant evacuationem: Si vero aliter excernatur, sine signis coctionis, exitialis est casus. Cujusque itaque coloris, licet eo perniciosæ videantur, cum signis coctionis, in statu, critice apparent, salutem prænuntiant.* Quod ab Hippocr. didicit, qui idem *in lib.* 4. *Aphor.* 47. hisce verbis expressit, dicens: *Excretiones in febribus non intermittentibus lividæ, cruentæ, fœtidæ & biliosæ, omnes malæ: & si bene exeunt sive per alvi excretionem, sive per urinas, bonæ*. De quibus Auctor *Coac. præsag. text.* 182. ita habet: *Qui comate pressi, fracti, obsurduerunt, erumpente alvo rubra dejiciunt circa crisin, idque juvat.* Ex quantitate quoque copiosiores, quæ diu durant. Proinde Hippocr. *in Epidemiis lib.* 1. *sect.* 2. *pag.* 953. *lit. D.* scribit, ad dysenterias, turbatas alvos, multos devenisse, ipsisque judicatos fuisse. Sic *Heropythus lib.* 3. *Epidem. Ægr.* 9. *pag.* 1106. fuit judicatus, de quo merito dixit: *Circa centesimum alvus fuit turbata multis biliosis, durabantque diu multa talia dysenterica cum dolore, reliqua levia*. Quinimmo plures cognovi, qui biliosis, porraceis, ac croceis dejectionibus, cum urinis concoctis, paullatim, assidue, multos dies, dejicientes fuere servati. Hæque dejectiones in salutaribus morbis, in quibus nulla perniciosa signa apparent, plerumque una cum hæmorrhagia bona, aut copioso bono sudore, aut aliquo alio simili signo, apparent: duo vero signa Hippocr. *in* 1. *Aphorism.* 2. tradidit, quibus bonas Medici cognoscunt dejectiones, nimirum, quæ vacuationis ratione considerantur, atque utiles sunt, quippe *si ægroti has facile ferant, & ipsis recte conferant.* Ex quo optimæ aut febres, symptomataque integre solvunt, aut allevant. De quibus Hippocr. *in* 4. *Aphor.* 28. *Quibus biliosæ dejectiones, superveniente, surditate cessat, & quibus surditas, supervenientibus biliosis dejectionibus cessat.* Et *lib.* 6. *Aph.* 17. *Lippientem alvi profluvio corripi, bonum.* Et *ibid. Aph.* 48. *Lienosis difficultas intestinorum superveniens, bonum.* Et *in libro septimo, Aphor.* 29. *Si a Leucophlegmatia detento fortis diarrhœa superveniat, morbum solvit.* Sed hæc ad cognoscendas optimas salutaresque alvi dejectiones dicta sufficiant. Nunc de malis agamus.

Dejectiones bonæ unde cognoscuntur.

CAP. XI.

De malis alvi dejectionibus, quæ exitium ægrotis prænuntiant.

Alvi dejectiones malæ unde cognoscuntur. ALvi quoque malæ exitialesque dejectiones, ægris exitium præmonstrantes penes suam substantiam, quantitatem, colorem, odorem, modum excretionis, tempus in quo apparent, mutationem, signa alia antegressa, aut una conspecta, aut dejectiones secuta, atque demum ægrotantium tolerantiam atque utilitatem, cognoscentur. Penes enim *substantiam* complures dejectionum differentiæ exsistunt, quippe duræ, asperæ, liquidæ, viscosæ, aquosæ, pingues, spumantes, mistæ cum suo ichore, & sinceræ, atque colliquativæ vocatæ. Penes *quantitatem*, immoderate fluentes, pauciores, statim cessantes, suppressæ. Penes *colorem*, albæ, biliosæ, flavæ, croceæ, rufæ, virides, porraceæ, lividæ, cruentæ, nigræ, versicolores. Penes *odorem*, admodum fœtentes, & non ita fœtentes. Penes *modum excretionis*, sunt lientericæ, diarrhœæ, dysenteriæ, tenesmi: & juxta *tempus* in quo apparent, quædam in principio, nullis manifeste coctionis signis conspectis, quædam in augmento. Penes *mutationem* quoque ipsarum, quæ mutantur in deterius, substantia, quantitate, colore, & odore. Ex *signis* vero *malis* aut antegressis, aut una cum ipsis, aut postea apparentibus, dejectiones letales dignoscantur. Demum penes *tolerantiam* eæ malæ dicentur, quas ægri difficulter ferunt, nihilque juvantur, aut ab ipsis in deterius repunt. Itaque ut ex ipsis certum futuri eventus judicium prænoscendi fiat, merito de iis singulis differentiis accuratius agendum duximus, a duris asperisque, mollibus, & liquidis inchoantes. *Ab harum substantia si duræ.* De duris Auctor Prorrheticorum *in* 1. *Prorr text.* 41. ita habet: *Si intercepta alvus, parva, nigra & in spiras circumducta ad necessitatem laxaverit, & per nares eruptio fiat, malum.* Galen. σπυραθώδη, idest, in spiras voluta alvi excrementa, ait, fieri, & quod plusculo tempore retineantur, & propter copiam igneæ caliditatis, quæ, si etiam nigra spectentur, flagrantem ac ardentem, circa medium corporis, affectionem esse declarant, quod maligni morbi est signum, qui si vehemens quoque sit, aliudque illuxerit ex pravis signis, exitiales proculdubio fæces erunt. *Si liquidæ.* Liquidæ vero aliquando ex humido temperamento, ætate puerili, humida constitutione temporis, cibis humidis aut stomachi cruditate, aut, ut Galen. vult, ubi humidum alimentum ex ventriculo ad jecur non deducitur, aut quoties ex jecore vel liene aliquid in ventrem liquidum defluxerit, seu ubi jecur, aut lien, aut totum corpus per jecur expurgatur. Ex liquidis *aquosam* Hippocr. *Prognost. p.* 40. *lin.* 12. esse malam statuit, quod, ut Gal. ait, hujusmodi dejectio cruditatis sit signum. Hæ dejectiones perpetuo malæ sunt, letalesque in biliosis vehementibusque morbis, si una urinæ non bonæ appareant; veluti in mitioribus morbis, in quibus nullum perniciosum signum illuxerit, crudorum humorum multitudinem tantum significant, nonnisi longo tempore a natura alterandam. Pingues vero, sive optimæ dejectiones in acutis morbis,

bis, ut Galen. docet, *in 2. Prog. text.* 22. dejiciuntur, quoties pinguedo ab igneo calore abſumitur; at ubi etiam viſcoſæ ſint, ſignificant, nedum pinguedinem colliquari, ſed etiam animalis ſolidas partes; hiſce tabeſcentibus redduntur pingues, viſcoſæ, albæ, paucæ & graveolentes, quibus notis ab his, quæ a cibis tales egeruntur, diſtinguuntur: hæ enim copioſiores ſunt atque non ſemper albæ; a colliquatione factæ ſunt albæ, aliquando ſubcroceæ, paucæ, graveolentes, quippe pingues, viſcidæ, paucæ, albæ, aut ſubcroceæ, graveolentes, quibus notis diſtinguuntur a cibis pinguibus & lentis factæ, & a pituitoſis multo calore viſcidæ redditæ: graveolentia enim colliquationis ſignum eſſe, Galen. docuit. De quibus Hippocr. *in eodem libro Prognoſticorum*, *pag.* 40. *lin.* 14. *Si exigua, glutinoſa, candida, ſubcrocea, leviſque ſit, mala eſt.* Hæ vero perpetuo malæ exſiſtunt, quum peſſimum ſit, partes corporis contabeſcere, pinguedinemque profundi, quæ in acutis morbis magni incendii ſunt indicia, & certi exitii, ſi aliquid ex pravis ſignis illuxerit, atque ut dictum eſt, ſi morbus magnus vehemenſque fuerit; veluti in mitiori morbo longitudinem pro exitio præmonſtrabunt. Cujuſmodi in eo, qui in *Dealcis horto* decumbebat, Hippocr. vidit, de quo ait: *lib.* 3. *Epid. Ægrot.* 3. *pag.* 1066. *Sexto fuiſſe nigras, pingues, ſpumoſas, viſcoſas, graveolentes*, qui die tantum quadrageſimo fuit judicatus. Sed has non a colliquatione ſolidarum partium factas fuiſſe, ſed a pinguedine, & ab humoribus viſcidis putrefactis, quando eæ multæ fuerint. Quæ vero etiam ſolida partium ſubſtantia tabeſcente fiunt, prorſus exitiales exſiſtunt, atque hæ ſinceræ etiam, ſive meræ rejiciuntur. Quas Hippocr. *lib.* 1. *Epidem. Ægrot.* 2. *pag.* 969. de *Sileno* loquutus, ita meminit: *Quinto die dejectiones fuiſſe meras, bilioſas, leves, perquam pingues.* Sinceræ quoque dejectiones in morbis acutis merito damnantur, quod intus vehementiſſimum calorem, quo humorum ichores exhauriuntur, & conſumuntur, vigere, *Galeno* auctore, indicent. Ex quo Auctor *Prorrheticorum lib.* 1. *text.* 111. merito dixit: *Dejectiones in ſinceras ſeu meras deſinentes, malum exacerbare*, ac, ut Galen. placuit, pejorem morbum reddere, quales habuit *Silenus* (*Vide ejus hiſtoriam lib.* 1. *Epid. Ægr.* 2. *p.* 969.) quinta die, *uxor Phylini ibid. Ægr.* 4. *pag.* 976. ſexta, *Euryanactis filia lib.* 3. *Epid. Ægr.* 6. *pag.* 1073. duodecima, *uxor Hermoptolemi lib.* 7. *Epid. text.* 13. *pag.* 1212. quinta, *Parius lib.* 3. *Epidem. Ægr.* 1. *pag.* 1093. ſeptima, *Pythion ibid. Ægr.* 3. *p.* 1098. atque alii. Eodem modo damnantur ſpumoſæ, quod hæ aut caloris incendium, quo excrementa ferveſcentia ſpumam contrahunt, uti in lebete præ copia caloris fit, indicent, aut flatuoſum ſpiritum humori commiſtum, ut in ſpumis maris, incurrentibus ventis, ſpectatur; illæ caloris colliquantis corpus, & hæ inæqualis perturbationis ſunt effectus, ex quo Auctor Prorrhet. *lib.* 1. *text.* 53. admodum ſpumoſas alvi dejectiones malas vocat, & merito, quod aut colliquationem, aut inæqualitatem ſignificent. Pejores vero ſunt, quæ caloris incendium colliquans denotant: has cognoſces ex acuta febre, atque ab excrementis calidioribus ſpumoſis redditis, atque etiam quod ſinceræ ſpectentur. De quibus legitur in Prorrhet.

Pingues ſive opimæ.

Si ſinceræ.

Si ſpumoſæ.

rh. *l.* 1. *tex.* 21. *In biliosis sincerisque dejectionibus spumosa efflorescentia, mala, &c.* *ib. tex.* 50. *Dejectiones, in spumosas sincerasque desinentes exacerbant*, seu morbum, ut ait Galen. pejorem reddunt: *& ibid. tex.* 53. *In acutis biliosis spumosæ, malæ:* & in *Coacis præsagiis text.* 602. recte hæc ita exprimuntur: *In acutis spumans dejectio valde biliosa, malum.* Et postea *text.* 613: *Quæ in spumosas, meracas, desinunt dejectiones, graviorem morbum commovent.* Quæ etiam spumosæ ex spiritus flatuosi commistione fiunt, malæ exsistunt, quod in excrementis cruditatem præmonstrent. Ex quantitate itidem tum immoderatæ, tum paucæ damnantur: eæ enim vires resolvunt, naturamque prosternunt, ut *in secundo Prognosticorum pag.* 40. *lin.* 4. Hippocr. ita habet: *At si universim & sæpe dejiciatur, periculum defectionis animæ imminet.* Quod & Auctor *Coacorum præsag. text.* 609. ita expressit: *Liquida dejectio & confertim simul effluens, & paullatim, mala; altera enim vigilias, & altera exsolutionem, invehit.* Hinc in Aphorismis *lib.* 5. *Aphor.* 4. scriptum est: *A superflua purgatione convulsio, aut singultus superveniens, malum:* Paucas itidem, ut alias a nobis demonstratum est, omnes excretiones inutiles esse, tum quod vel non sufficiant ad morbi caussam tollendam, multitudinemque humorum notent, in vehementi morbo plerumque letalem; aut quod virtutem prælanguidam significent, quæ noxios humores excernere tentaverit, & non potuerit: atque hoc est, quod in pestilenti prima constitutione Hippocr. observavit, de quo in primo *Epidem. sect.* 2. *pag.* 946. *sub lit. G.* ita habet: *His succedebant abscessus*, idest, dejectiones ex Galeno, *aut majores, quam, ut ferri possent, aut minores, quam ut prodessent quicquam. Sed statim redierunt, & deteriores evaserunt.* Tertio, ut dictum est, qui statim, ubi cœperint, desierunt, pravæ sunt, & in acutis morbis exitiales. De his Hippocr. in *Epidemiis ibid. pag.* 948. *lin.* 3. *Ventres etsi forte humecti essent, statim maligno modo sistebantur:* & enumerans symptomata & signa ardentium, quæ exitium statim principio annuntiabant, ait *ibid. pag.* 954. *lit. F. alvi sistebantur.* Hinc Diarrhœas ac dysenterias supprimi, non est tutum. Alio enim pravi humores conversi noxas eximias inferre solent, atque in acutis morbis mortem. Quod Auctor *Coacorum præsagiorum text.* 624. nos monuit dicens: *Dysenteria subrubra, limosa, larga excrementa alvi flammeis valde rubicundis coloribus soluta, insaniæ timorem inducunt.* Atque ita ex quantitate malas alvi dejectiones cognoscemus; veluti ex colore, albæ, biliosæ, flavæ, croceæ, seu vitellinæ vocatæ, rufæ, cruentæ, aquosæ, virides, æruginosæ, lividæ, nigræ, atque multorum colorum versicolores vocatæ, in acutis morbis pravæ omnes, ni critice fuerint excretæ, uti superiori capite docuimus, exsistunt. Albæ enim dejectiones fiunt, aut ex cibis ingestis, quippe pane puro, lacte, ptisana, lupinis, alica, amygdalis, galacte & aliis; aut, ut Galen. docet *in* 1. *Prorrhet. comment.* 13. *& in* 2. *Prognost. comment.* 17. 19. quum bilis nullo modo pervenit ad intestina, atque hoc aut obstructo canale, per quam a vesica fellis ad intestina fertur, ut in arquatis; aut sursum una cum sanguine in caput inflammatum

Ex quantitate si immoderatæ.

Si pauciores.

Ex colore.

Si Albæ.

cum attracta, ubi hepatis superior pars inflammata sanguinem una cum bile sursum rapit; aut denique a colliquatione pinguedinis mollis & recentis. At hæ paucæ, viscidæ & valde fœtidæ exsistunt. Omnes eæ, exceptis quæ a cibis albescunt, in acutis morbis non parum damnantur, omniumque maxime, quæ, cerebro inflammato, albæ egeruntur, de quibus *in Prorrheticis lib.* 1. *text.* 13. *In phreniticis alba dejectio, malum, ut Archecrati*: & *ibid. text.* 53. *In acutis biliosis albicantes spumosæ & pericholæ dejectiones, malæ*. Malas esse in acutis biliosis, ait Gal. quod sint præter naturam, quum biliosa excrementa in hominibus biliosis, & biliosis morbis, quamdam habeant cognationem, ideoque pravæ; aut quod propter canalis ad ventrem, per quem bilis fertur, obstructionem, quæ affectum plerumque, vel etiam in non febrientibus, letalem facit. De quo *in* 1. *coac. præsag. text.* 36. *in fine*: legitur: *Regio morbo admodum fœdati moriuntur, & his alba dejectio procedit*, aut propter cerebri, vel jecoris partium superiorum, convexarum, incendium, quod pessimum est, quod totus impetus ad viscera illa raptus maxime lædat. Non minus malum significare albas, paucas, viscidas, male olentes, nuperrime ostendimus, quod malignam colliquationem, teste Galeno, denotent. Flavæ itidem biliosæ, acres, croceæ seu vitellinæ, virides, malæ sunt, ni critice corpus expurgent: croceæ pejores, æruginosæ, viridesque, quod majus incendium caloris intus urere præmonstrent. Omnes vero biliosæ, non critice factæ, malæ, quod vel exitium, quippe in acutis morbis, vel longitudinem, recidivas, ac summos labores in mitioribus morbis præmonstrent. De quibus *in Coac. præsag. text.* 43. *Quibus biliosa est circa stomachi os mordicatio & amaror, malum*: quod multitudinem notet tum intestina, tum os ventris occupantem. Et Hippocr. in 4. *Aphorism.* 47. omnes excretiones biliosas damnavit. Hujusmodi dejectiones, crudo exsistente morbo, in ardentibus febribus, dysenterico ac tenesmodis modo, mordentes, plerumque exitiales esse cognovi, in multisque observavi, qui omnes obierunt, etsi longius laborarint. Quod proximo anno nimis apposite in *Guadagnina, mea carissima uxore*, expertus sum, quam ardente febre, cum diarrhœa, biliosa, dysenterica, die decimoseptimo morbi illius, magno sane dolore, & incredibili afflictione, misere interemtam, vidi. Quod divinus Hippocrates *in* 1. *Epidem. comment.* 1. *pag.* 940. *lit. G.* ad unguem in multis observavit. De quibus ita habet: *Alvi turbatæ erant biliosis, paucis, meris, tenuibus, mordacibusque, & frequenter desidebant*: Et postea *sect.* 2. *pag.* 943. *lit. E. Æstate jam & Autumno, Lienteriæ, & dysenteriæ, tenesmi, alvi fluxiones biliosæ, tenues, mordaces, multæ, crudæ & mordaces, nonnullis etiam aquosæ*, &c. *ibid. pag.* 945. *inter lit. E. & F. Ventres omnibus turbati erat & pravi, ac multo his pessimi*: Et paullo post: *ibid. pag.* 946. *inter G. & H. Quæ hos infestabant, hæc erant: dysenteriæ, tenesmi, lienteriæ & fluxiones alvi*. Quales in *filia Euryanactis lib.* 3. *Epid. Ægr.* 6. *p.* 1073. duodecima die vidit Hip. de qua ita habet: *Duodecimo alvus turbata fuit biliosis excrementis, paucis, meris, tenuibus, mordacibus, crebro de-*

Si flavæ biliosæ.

Si rubræ & cruentæ. desidebat. Rubras vero & cruentas non minus malas esse Hippocr. notavit, *Prognost. pag.* 40. *lin.* 12. dicens: *At valde aquosum, aut album, aut viride, aut vehementer rubrum, aut spumans dejici, hæc omnia mala.* De quibus auctor *Prorrheticorum lib.* 1. *text.* 2. ait: *Ventris valde rubens profluvies, mala in omnibus morbis: & ibid. text.* 127. damnat *impense rubras*, idemque *in Coacis præsagiis text.* 330. 611. 613. 632. scriptum est, quippe: *Malum vero, ventris valde rubens profluvies, eoque magis, si hepatis vitio, ut in hepaticis fit, tales dejiciuntur*; ab his criticas juvantes excipimus. Virides quoque porraceæ pessimæ sunt, nimirum, quæ vi morbi fiunt, nimirum quæ ab æruginosa bile, incendio caloris, ut docet Gal. *in primo de Crisibus cap.* 11. genita, excernuntur. Lividas quoque Hippocr. *in* 2. *Prognost. pag.* 40. *lin.* 16. & *in lib.* 4. *Aphorismorum Aphor.* 47. in febribus continuis pravas exitialesque esse, expressit. Has Galen. partium infernarum validum frigus ac veluti mortificationem præmonstrare ait. His non minus pravæ nigræ exsistunt, ut sunt, aut sanguinis limus, aut atra bilis; in acutis morbis nigras dejectiones, atram bilem, vel sanguinem ustum significare, Galen. tradidit. Addamus, vel sanguinis fæcem seu limum, quem non vere, teste Galeno *in libro* 4. *Aphor.* atram bilem, sed sanguinem melancholicum appellant, qui humor, si putrescat, fit melancholia, quam atram bilem appellamus: usta vero & nigra fit flava bile perusta, quæ prius mutatur, calore inurente, in æruginosam, & postea in nigram: de nigris dejectionibus a sanguine melancholico Hippocr. *in lib.* 4. *Aphorism. Aphor.* 21. dixit: *Dejectiones nigræ, qualis est sanguinis niger, sponte venientes, sive cum febre, sive sine febre, pessimæ.* Has Gal. ait *in commento* notare lienis maximam debilitatem, & hepatis etiam, generantis plurimum crassi hujus atque melancholici sanguinis: quare eæ dejectiones in acutis morbis letales merito sunt: non enim a natura hic humor, nisi longo tempore, concoqui & superari potest. Plurimas vero hujusmodi dejectiones in pestilenti statu Galen. vidit, quæ non magis in iis, qui exitio proximi erant, quam in aliis salvandis apparebant, illis tamen vel in principio, vel in incremento morborum conspiciebantur. Superiori capite nos ostendimus, in statu post perfectam coctionem aliquando utiliter conspici has nigras dejectiones, quæ, crudo exsistente morbo, signis coctionis minime antegressis, perpetuo letales exsistunt: tunc enim temporis magnam visceris læsionem præmonstrare Galen. etiam meminit. *Hippoc. Aphor. lib.* 4. 23. *Quibuscumque ex morbis acutis, aut diuturnis, vel ex vulneribus, sive quovis alio modo extenuatis, nigræ bilis, sive uti sanguis niger desuper exierit, postridie moriuntur.* Versicolores quoque dejectiones omnes malas esse Galen. docet; quoniam multas adesse in corporibus affectiones significant, quas natura ut superet, eget longo tempore, quod ab acutis magnisque morbis, vires cito exsolventibus, non conceditur. Merito itaque Hippocr. *in eodem lib. Prognost. pag.* 40. *lin.* 18. de his dixit: *Si vero versicolores sint, diuturniores quidem sed nihilominus exitiales sunt.* Eo vero has fore exitialiores *in* 4. *lib. Aphorism.* 21. docuit, quo colores magis pravos plures habuerint, quales visæ sunt in *Apollonio lib.* 3. *Epidemior. Ægr.* 13. *pag.* 1111. De quibus Hippocrat. ait: *Dejectio-*

Si virides porraceæ. Si lividæ. Si nigræ. Si versicolores.

jectiones huic erant variæ, scilicet, vel nigræ, pravæ, vel virulentæ, vel pingues, crudæ & mordaces, & tandem lacti similes reddidit. Fœtidæ quoque malæ sunt, quod ut Gal. docet, putredinis indicium sint. Qua ratione Hippocr. *in* 2. *Prognost. pag.* 40. *lin.* 17. & *in* 4. *Aphoris. Aphor.* 47. fœtidas omnes, sive graveolentes damnavit. At admodum fœtidas & liquidas, flavas, pingues in acutis febribus excretas, colliquativas vulgus appellat, observatum est esse valde perniciosas, quibus conspectis paucissimi servantur. Etenim præcellentem putredinem ac virium languorem præmonstrant. Exitialissimum itaque in febribus continuis est signum; hæque dejectiones tales exsistunt, veluti si quis in jure pingui luteum ovi dilutum, cum magno fœtore, dejecerit. De his Hippocr. *in* 3. *Epidem. comm.* 3. *pag.* 1086. *inter B. & C.* ita habet: *Unoque verbo, qui longis morbis vel acutis tenebantur, ventris vitio omnes præcipue mortui sunt, cunctos namque venter sustulit*: & Galen. *in comment. Et pestis quoque illa longissima, quæ nostra ætate vulgata est, ex iis quæ per alvum vacuantur, omnes prope peremit. Quæ evacuabantur, erat colliquatio.* Quod quidem esse symptoma videtur in perpetuum febris, quam pestilentem privatim vocant, quum mortales vel citra pestem corripiat. Quales *concubinam Nicolai* ante mortem dejecisse, Hippocrat. *in lib.* 7. *Epidem. pag.* 1221. *text.* 50. scriptum colliquit. Atque tot sunt alvi dejectiones mortem minantes ex substantia, quantitate, colore, atque odore desumtæ. Ex modo quoque, quo dejiciuntur, atque ex tempore, quo durant, exitiales sunt, & quæ insciis ægrotis excernuntur. Quod in acutis morbis aut delirium, aut exsolutam facultatem, ut Galen. demonstrat, significent. De quibus auctor *Prorrhet. lib.* 1. *text.* 78. ait: *Si ex ventre tenuia non sentienti ægro exierint, si extra se non sit, malum. Cujusmodi sunt, quæ in hepaticis fiunt.* Eodem modo in continuis febribus, quæ diu durant, sine morsu, aut cum morsu, copiosæ, non juvantes, pessimæ exsistunt. Quibus plures fuisse exstinctos *in Epidemiis* tradidit Hippoc. De quibus *in* 1. *lib. Epidem. comment.* 3. *Sect.* 2. *pagin.* 943. *lit. E. Æstate jam & Autumno lienteriæ & dysenteriæ, tenesmi, alvi fluxiones biliosæ, tenues multæ, crudæ, mordaces, nonnullis etiam aquosæ*: & *in lib.* 3. *pag.* 1085. *lin. ult. Quæ ad ventrem attinebant, multis multa incommoda evenerunt; primum tenesmi multis cum dolore, plurimis vero pueris, omnibusque impuberibus, quorum plurimi peribant, lienterici erant.* A longa etiam dysenteria debilitata facultate, ni statim moriantur, in lienteriam, vel hydropem, quibus moriuntur, incidere Hippocr. *in libr.* 6. *Aphorism.* 43. docuit. Quare hæ omnes sunt exitiosæ dejectiones, si modo in principio morbi, absque signis coctionis, appareant, quo tempore nullas excretiones commendari posse superius ostendimus, hasque esse symptomaticas, & malas. Quas Hippocrat. intellexit, quum *in lib.* 3. *Epidem. comment.* 3. *pagin.* 1089. *sub liter. B.* dixerit: *Ventres enim plerisque turbati, horrores, sudores non decretorii.* De quibus *in libro quarto Epidemior. Pagin.* 1129. *text.* 24. hæc leguntur. *Duo fratres Cecropis familiares, quibus nigra ab initio prodibant, subfæculenta, edulia ex sanguine confecta colore referentia, ex val-*

Si fœtidæ.

Ex modo excretionis & tempore quo durant.

Si copiosæ non juvantes.

Ex signis malis aut antegressis, aut una cum ipsis, aut postea apparentibus.

ex valde biliosis, spumosis, chlora erant. Cognoscuntur vero pravæ dejectiones & a malis signis aut antegressis, aut una, aut postea conspectis, atque ex eo, quod neque febrem solvant, sed quinimmo magis ab ipsis ægri in deterius abeant. De his, *in 3. Epidem. comm. 3. pag. 1086. sub lit. B. Quæ autem exibant dolores non solvebant*: & *in Prorrhet. Lib. 1. text. 129. Post modicam sanguinis eruptionem, nigramque dejectionem, in acutis morbis surditas, mala est*: & in illis, *Prorrhet. lib. 1. text. 81. In ardentibus febribus cum aliquantula perfrictione, dejectionibus aquosæ bilis, multisque, oculorum perversio, signum malum, tum alias, tum si catochi fiunt*: *ibid. text. 108. Ventris dejectiones sublivescentes, cum perturbationibus, & urinæ tenues aquosæque, suspectionem habent*. Et *ibid. text. 127. Post sanguinis eruptionem dejectiones nigræ, malæ.* Quales fuere observatæ in *Sileno, lib. 1. Epidem. Ægr. 2. pagin. 969. Hermocrate, libr. 3. Epidem. Ægr. 2. pag. 1062. Euryanactis virgine, ibid. Ægr. 6. pagin. 1073. Adolescente,* qui in *foro mendacium, ibid. Ægr. 8. pagin. 1076. muliere* quæ apud *Panthimidem, ibid. Ægr. 10. pagin. 1078. uxore altera* abortum passa, *ibid. Ægr. 11. pag. 1079.* in *Ea*, quæ *in foro mendacium, ibid. Ægr. 12. pagin. 1080. Pario, ibid. Ægr. 1. pagin. 1093. Pythione, ibidem Ægr. 3. pagin. 1098. Apollonio, ibid. Ægr. 13. pag. 1111.* atque in aliis. In quibus studiosus Lector poterit ea omnia, quæ nos breviter de malis dejectionibus perstrinximus, recognoscere, atque ad usum prognostici colligere.

CAP. XII.

De prædictione ab urinis, quid sit urina, quomodo fiat, atque quantum faciat ad prædicendi methodum.

Urinæ quid ad præsagium faciunt.

QUUM ex alvi dejectionibus demonstratum sit, quomodo ægrotantium salus & mors prænoscatur, reliquum est, ut ad prædictionem ex urinis veniamus. Etenim ipsarum non minus, quam ceterorum excrementorum, observatio ad vitam & mortem ægrotantium præsagiendam facit. Galen. *in lib. 6. de loc. affect. comment. 2.* scribit, per urinam expurgari gibbas hepatis partes, atque omnes quotquot sunt his superiores: & *in lib. 2. Prognost. capit. 4.* indicia esse illarum affectionum, quæ in jecore, & in venis fiunt. Addidit *in libr. 2. Prorrhetic.* renum vesicæque affectionem indicare, vasorumque sanguinem continentium, & virtutis succos generantis tum robur, tum imbecillitatem. Quo plures complurium corporis partium morbi urinis judicentur; non tamen omnes, ut vulgo persuasum est, sed febres omnes, hecticis exceptis, inflammationesque: etsi, quæ thoracis partes occupant, primo sputis, & quæ ventris, dejectionibus significentur. Verum in his urinarum etiam judicium non est spernendum. Plurimum itaque urinarum observatio quum ad complurium morborum prognosin conducat, merito nunc, quo pacto ab ipsis vita ac mors ægrotantium prænosci

nosci queat, nobis est cognoscendum. Quam rem non prius assequemur, quam quædam de *urinarum differntiis*, atque *causis*, scitu sane ad prognostici judicium necessaria, præmiserimus, ac absolverimus. Liquido cuique Medicorum constat, urinam esse serosum excrementum sanguinis, quod a renibus attrahitur, per urinatoriosque meatus in vesicam delabitur, atque per eam excernitur. Ceterum nos per urinam quum serosam humiditatem, tum illud omne, quod per urinam excernitur, intelligimus. Hæcque omnia ad prognosin multum faciunt. Ex materia enim urina triplex esse videtur, quum aliquando per urinam excernatur cibi potusque humiditas, quæ in multum potantibus plerumque cruda aquosaque mingi solet; aliquando sanguinis humiditas serosa, qualitate humoris exsuperantis infecta; atque demum humiditas a colliquatione, quippe pinguedo. Quam triplicem urinæ materiam Hippocr. *in 6. Epidem. sect.* 5. *text.* 14. *pag* 1185. perbelle ita expressit: *Urina concolor cibo & potui, & qualis esse solet intus, quum humidi colliquatio est*. At spectemus varias urinarum differentias, quæ omnes penes substantiam ipsarum, qualitatem & contenta accipiuntur. Quod ad substantiam spectat, quædam tenues, quædam crassæ, & quædam mediocres exsistunt. Tenuium aliæ diu durant, aliæ mox crassæ evadunt. Eodem modo & crassarum quædam mictæ perseverant, quædamque tenues evadunt. Quod ad qualitatem, triplex urinarum est differentia, quippe una, quæ ex colore, altera ex liquore, ac tertia ex odore cognoscitur. Ex colore, albæ, pallidæ, flavæ, aureæ, rubræ, virides, lividæ, nigræ exsistunt. Complures alii urinarum colores ab aliis recensentur, at hi, qui sunt præcipui, vobis ad prędictionem sufficient. Horum colorum quosdam tenui substantiæ urinarum conjungi, quosdam crassæ, seu quosdam tenuium esse proprios, & quosdam crassarum. Tenuium sunt aquosæ, rufæ, flavæ, virides, lividæ, ac non minus nigræ. Quibusdam tamen visum est, colorem pallidum, rufum, & flavum tenuium proprios esse. Constabat tamen virides, lividas atque nigras cum tenui aliquando substantia observari, quæ in *Herophonte*, *lib.* 1. *Epid. Ægr.* 3. *p.* 974. *uxore Epicratis*, *ibid. Ægr.* 5. *p.* 979. & *Metone*, *ibid. Ægr.* 7. *p.* 983. fuere ab Hipp. observatæ. De Metone ait: *Urinæ tenues subnigræ.* Neque propterea negandum, nigras sæpius crassas mingi. Pallidæ vero, rufæ, atque flavæ numquam crassæ, sed perpetuo tenues minguntur. Hos enim colores ob materiæ inopiam fieri volunt. Ex liquore, urinarum alię clarę & lucidę, aliæ turbidæ obscuręque spectantur, & clararum urinarum mictarum quędam tales perseverant, quędam mox turbantur. Eodem item modo de turbidis, quum quędam turbidę mingantur, & turbidę perseverent, quędam postea, residente crassa materia, clarescant. Ex odore quoque quędam graveolent, quędam non. Penes item quantitatem, quędam multę, quędam paucę, quędam mediocres exsistunt, & quędam prorsus interceptę, apparent. Demum ex urinarum contentis, quę sedimina, & sedimenta, & hypostases vocant, complures urinarum differentię observentur: contenta vero dicimus, quę quovis modo a substantia urinarum separata in urina spectantur, quandoque in superficie, quandoque in medio vasis, & quandoque in fundo. Quę in fundum resident,

Urinæ quoniam materies.

Urinarum differentiæ.

Quo ad substantiam.

Ex qualitate

Ex colore.

Ex odore.

Ex urinarum contentis.

Greci *hypostases*, nostri subsidentiam, residentiam, sedimenta, atque subjecta appellant. Quæ medium locum vasis, seu urinæ substantiæ, occupant, sublimationes, suspensa, sublimia atque sublimamenta: & quæ in supremo loco, juxta superficiem, cernuntur, nubes atque etiam nubeculas appellant. Hypostases vero, sive sedimenta, variis differentiis interstinguntur; siquidem quædam crassa, quædam tenuia, quædam continua, quædam divulsa, minimeque unita, sed inæqualiter per substantiam urinæ sparsa cernuntur, quædam æqualia spectantur per multos dies, quædam inæqualia. Propterea quædam alba, quædam pallida, quædam flava, quædam rufa, quædam rubra, vel viridia, vel livida, nigra spectantur, quędam fœtent, quædam non. Crassorum quoque sediminum, quandoque sunt pituitosi humores crudi crassique, quandoque melancholici, aut usti nigri, & quandoque rubri sanguineique resident. Crassa hæc sedimina variis figuris spectantur, quædam enim granorum figura apparent, quas hypostases propterea Greci etiam *Oroboides* vocarunt. Nonnumquam veluti squamæ spectantur, quæ Græcis *Petaloides* dicuntur; & aliquando ut furfures, squamis angustiores, at crassiores tamen, quæ itidem *Pityroides* nuncupantur. Demum hypostases farinæ interdum similes apparent, quas *Crimnodes* Græci appellarunt. His similes apparent, purulentæ, idest, quæ ex pure sunt. Addimus quandoque apparere in iis pituitam crassam, ac mucosum humorem. In suspensis etiam & nubeculis eædem differentię spectantur, quę sunt, continuitatis, divulsionis, ęqualitatis, inęqualitatis, crassitiei, tenuitatis, quantitatis & colorum diversorum nuper dictorum. Proprium sublimioris partis, quippe in superficie urinarum, est, ut oleagines, atque pinguedines spectentur. At tempus est, ut singularum urinarum causas cognoscamus.

Hypostasium variæ differentiæ.

Suspensorum & nubecularum.

CAP. XIII.

De variarum urinarum causis.

Urinarum variarum causæ. Tenues unde.

JAm aggredimur causas variarum urinarum, a tenuibus atque crassis inchoantes. Tenues enim perpetuo in febribus concoctionem debilem denotant, fiuntque, vel propter obstructionem vasorum sanguinis, aut ureterum, aut renum, aut vesicæ, quo solus ichor, seu serosa tenuis humiditas, excernitur absque ullo humore; aut quando humores caput petunt, ut in phreniticis, quibus urinæ tenues mingi solent. Proinde colligemus tenues urinas mingi, ubi nihil humorum ipsis fuerit permistum, & crassas, ubi quippiam permistum sit; quod sane fit aut natura concoquente aut sublatis obstructionibus. In febribus tenues urinas perpetuo cruditatem significare, Galen. in multis docuit; ex quo Hipp. *in lib. 3. Epidemiorum, pag.* 1085. *lit. F.* dixit: *Urinæ multæ tenues, nihilque decretorii quicquam vel boni.* Hæ vero quandoque tenues durant, & quandoque crassiores evadunt. Has naturam cœpisse concoctionem, & illas nondum cępisse, maximamque cruditatem denotare, Gal. docet *in lib. de urinis, c.* 3.

Crassæ

Crassæ vero urinæ ab humorum permistione fiunt, quæ in principio apparentes, multitudinem crassorum humorum, (teste Galen. in lib. *quæsita Hippocrat.* vocato) denotant ; aut in statu, naturam excernere humores. Multæ vero a potu largiori, aut a multa humiditate fiunt, ut in hydrope, atque in iis, quibus humida alvus supprimitur : atque hoc est quod Hippocrat. *Lib.* 4. *Aphorism.* 83. dixit: *Mictio noctu plurima facta, parvam significat dejectionem*. Aut ab inflammatis renibus, plurimam humiditatem attrahentibus, ut in diabete; a multis itidem humoribus, qui per renes purgantur, ægri copiosius mingunt. Quibus sane urinis copiosis multos judicatos vidit Hippocr. *in* 3. *Epidem. Pag.* 1086. *lit. D. text.* 41. A contrariis caussis paucæ urinæ prodeunt, quippe aut a pauco potu, aut ubi plurima humiditas per alvum, aut per sudorem, expurgatur, aut a multo calore igneo serosam humiditatem absumente, ut in ardentibus febribus fieri solet, qua ratione in ipsis non raro etiam prorsus retinentur : aut denique pauca exit, propter obstructas vias urinæ, aut renum, aut vesicæ meatuum. At causas colorum indagemus, ab albis incipientes, quæ aut tenues sunt, aut crassæ. Hæ sunt indicia magnæ copiæ crudorum crassorumque humorum, ut Gal. docet, & præsertim quæ, quum crassæ minguntur, eædem permanent; quæ ex his non resident, summam cruditatem, concoctricisque facultatis imbecillitatem præmonstrant. Proinde in acutis morbis sunt perniciosæ: cujusmodi fuerunt, quæ ab Hippocrat. fuere observatæ in *Philini lib.* 1. *Epidem. Ægr.* 4. *pag.* 976. & *Dromedai uxore, ibid. Ægr.* 11. *pag.* 987. Quæ vero ex his tenuiores reddi incipiunt, naturam cœpisse concoctionem denotant. Tenuium vero albarum urinarum, quas Galen. *in lib.* 4. *Aphorism.* aquosas appellat, caussæ sunt, aut imbecillitas, concoctricis facultatis, ut in senibus; aut obstructio renum, uti in nephriticis, antequam lapis expurgatur; aut obstructio itidem hepatis; aut quod non raro fit, & toto bilioso humore in cerebrum sublato, quas propterea phrenitim prænuntiare, Gal. *in libr. de Urina capit.* 6. tradidit. Hæ vero extremam tum cruditatem, tum magnam concoquentis facultatis imbecillitatem denotant. Ex quo in morbis biliosis, omnium maxime, ut ait Galen. *in libr. de Crisibus cap.* 12. *& in* 2. *Prognosticor.* perniciosæ exsistunt. Pallidæ vero urinæ redduntur, quum parum bilis flavæ serosæ humiditati permiscetur, parumque distare videntur a concoctione, si modo non valde tenues exsistunt. Flavæ ac rufæ, sive croceæ, si tenues una sint, teste Hippoc. *Prognost. pag.* 40. *lin.* 43. morbum plane crudum ostendunt, vigereque magnum caloris incendium in visceribus. Crassæ vero concoctionem & aliquando criticam excretionem significant. De qua nos superioribus libris egimus. Rubras ac subrubras a sanguine fieri, Gal. *in* 2. *Prognost. in lib. de Urinis*, ac non minus *in lib.* 3. *Epid. com.* 1. *text.* 1. docuit, nimirum ubi semicoctus sanguis per urinas expellitur. Indicant enim ut *in* 2. *Progn.* & *in* 3. *Epid. com.* 27. ait, sanguinem abundare incoctiorem ac serosiorem, qui in venis jecinoris & profundi corporis continetur. Quo hepatis separatricis quoque facultatis imbecillitatem cognoscimus. Hinc Hippocrat. *in Prognost. pagin.* 40. *lin.* 35. dixit, has urinas longitudinem ostendere, quod longum temporis spatium ad san-

Crassæ unde.

Noctu plurima reddita quid notant.

Paucæ unde.

Urinæ albæ quid indicant.

Tenues albæ sive aquosæ.

Pallidæ.

Flavæ ac rufæ, sive croceæ.

Crassæ.

Rubræ ac subrubræ.

guinem concoquendum requiratur. Ceterum quæ aliæ aliquando ſubrubræ & tenues minguntur (etſi Auctor *Libri de Urinis* noluerit tenus rubras dari urinas) a pauco ichoroſo ſanguine infectæ, aliquando craſſæ a multitudine ſanguis inconcocti, quales in ſynochis febribus ſæpe obſervamus. His ſimiles ſunt ſanguine infectæ, quas cruentas & ſanguineas appellant. Quæ propter debilitatem renum, laxatis venis, quæ in ipſos renes finiuntur, quam *anaſtomoſim* vocant; aut laxatis meatibus, qui a primo ad ſecundum ſinum ſunt, minguntur: quales *Apamantiam* & *Fabrum* minxiſſe Hippocr. *in* 4. *Epid. pag.* 1133. *text.* 29. tradidit. Aliquando exit ſanguis ruptis ſcilicet venis, aut apertis, aut ulceratis renibus, vel veſica. De His Hippocr. 4. *Aphoriſm.* 81. *Si quis ſanguinem & pus mingat & ſquamulas, & urinæ gravis odor fuerit, veſicæ ulcerationem ſignificat*: & de illis, *Aphoriſm.* 78. *Quicumque repente ſanguinem mingunt, iis a renibus venulæ ruptionem ſignificat*. Virides ſequuntur, quæ aut ex porracea bile in ventriculo, ut Galen. tradidit, ob eſculentorum cruditatem, genita, aut ab æruginoſo humore in vaſis, ob nimium caloris incendium, Galen. *in* 2. *Prognoſt. comment.* 39. auctore, atque flavæ bilis aſſationem genito, ortum trahunt. In ſanis, & non febricitantibus, porraceæ bilis plerumque indicia exſiſtunt: veluti in acutis febribus, & inflammationibus viſcerum, hunc in urinis colorem viridem eſſe æruginoſæ bilis indicium, Gal. *in* 2. *de Criſibus cap.* 11. docuit. Huncque præſertim colorem in urinis fieri ſtatuit, quum bilis flava in atram, incendio caloris, mutatur. His colore proximæ ſunt oleoſæ urinæ, quæ tamen pingues non ſunt, ſed quæ, ait Gal. *in lib.* 3. *Epidem. ſec.* 3. *comm.* 72. & *in* 1. *lib. de Criſibus cap.* 12. colore & craſſitie oleo ſunt ſimiles, quas Galen. in ægrotis ſine detrimento ex morbi concoctione aliquando ſe vidiſſe, prodit. Pingues vero, ſcilicet præ pinguedine oleo ſimiles, aut quod olei modo ſupernatent, oleoſæ vocatæ, ex alia cauſſa fiunt, quippe perpetuo a colliquato adipe aut totius, aut renum. De quibus Hippocr. *in* 7. *lib. Aphoriſm. Aphoriſm.* 35. *Quibus inſidens pingue, ac ſimul totum, iis renum vitium acutum ſignificatur*. Ubi vero colliquatio ex calore febrili in toto corpore fit, ut Galen. *in Coment.* notavit, vel ex eo dignoſcitur, quod cum urina adipes paullatim exeunt, minimeque univerſim. Ex quibus colligimus, oleoſas urinas duplicis eſſe differentiæ, quippe illas, quæ colore tantum, & craſſamento oleo perſimiles apparent, atque has, quæ pingues exſiſtunt, quibus in *Aphor.* Hippocr. *ineſſe pinguedinem* dixit: de quibus *in* 2. *Prognoſt. pag.* 40. *lin.* 25. *Si pingue deſuper natans arenorum ſpeciem referat, damnandum eſt*. Galen. vero *in libr.* 4. *de ſanitate tuenda, cap.* 25. dixit, hoc pingue in urinis eſſe ſimile ei quod in ſummo refrigerati juſculi concrevit. Hanc urinam *ex lib. de Urinis* triplicem eſſe conſtat, quippe *Elæochroam* Græcis vocatam, quæ olei colorem habet, principium colliquationis indicantem: *Elæophanem*, exquiſitiorem miſtionem olei cum urina habentem, colliquationiſque augmentum præmonſtrantem: atque *Elæodem*, undequaque oleo ſimilem, vigorem notantem colliquationes. Galen. vero *in* 3. *Epidemiorum* oleoſam duplicem tantum facit, quippe colore & craſſitie oleo ſimilem, pinguedinis

Urinæ cruentæ vel & ſanguineæ.

Virides.

Oleoſæ.

Pingues.

Pinguium triplex differentia.

nis expertem; atque alteram pinguem, hancque duplicem esse, scilicet unam, quæ habet pinguedinem supernatantem, oculis boum similem, quam Græci *Elæophanem* appellant, & alteram, in qua supernatat pinguedo, telæ araneorum modo, *Elæodem* Græcis vocatam. Has omnes fieri colliquatione pinguedinis, ab igneo calore, dictum est. Lividæ fiunt præ immodica frigiditate, teste Galen. *in* 1. *de Crisibus cap.* 12. quæ propterea in acutis morbis perniciosæ exsistunt, quod naturæ exstinctione fiant. Fiunt tamen aliquando ex materia crassa, livida, quas aliquando bonas esse, quippe critice apparentes, Hippocr. (*Vid. Libr.* 4. *Aphor.* 47.) non negavit. Nigras quoque urinas mingi aut propter immodicam frigiditatem constat, (sed hæ obscuræ magis quam nigræ apparent) aut propter exurentem calorem. Nigras fieri ob serum atræ bilis urinæ mistum, urinam nigro colore tingens, Galen. *in* 1. *Prorrhet.* docuit; & *in* 3. *Epidem. comm.* 4. dixit: has a sanguine conspici melancholico, serum perinde, ac fuligine, nigro colore inficiente. Ex quo *Lib.* 1. *de Crisib. cap.* 11. ait: nigram urinam nobis atræ bilis, redundantis in corpore, aut usti sanguinis esse indicio. Ceterum hæ duplicis sunt differentiæ ex substantia ipsarum aut tenui, aut crassa, quippe nigræ aut tenues, aut crassæ, minguntur. Has crassas perpetuo ab humore crasso melancholico, aut atra bile, aut usto sanguine copiosius excreto, colorari dicimus. Hinc in quartanis febribus, in melancholicis, atque in spleneticis, crassas urinas nigras mingi, Galen *in* 2. *Progn. com.* 27. testatum reliquit. Tenues vero fieri aut propter vehementem frigiditatem, qua ratione sanguis quoque nigrescit, aut ob exsuperantem calorem, quippe sanguinem urentem, Galen. in 2. Prog. & *in* 1. *de Crisib.* statuit. Has vero cognoscimus, quod, priusquam nigræ appareant, flavæ, aut rufæ, aut croceæ spectentur; & illas, quod lividæ prius spectentur, mox nigrescant. Post nigras, claras atque turbidas spectemus, nimirum a quibus caussis fiunt: & primo de claris permanentibus urinis superius dictum est, quum de coloribus, in tenui substantia urinarum spectatis, sermo proxime fuerit habitus: nunc de iis, quæ claræ minguntur, & mox turbantur, agemus. Has enim crudas esse atque propter flatus crassi redundantiam turbari, neminem latet, ac proinde naturam aggredi concoctionem indicare, nullis Medicis, praxim excercentibus, est ignotum. De hac Galen. *in libr.* 4. *de Sanit. tuenda cap.* 4. ait: *Si quum emingitur pura sit, protinus vero turbatur, jam crudi succi concoctionem aggredi naturam, docet. At si interposito tempore turbetur, non protinus, sed post aggressuram insinuat.* Turbidarum vero urinarum, quas triplicis esse differentiæ, Gal. *in* 3. *Epid. in* 4. *Aphor.* & *in* 4. *de sanit. tuen.* & *in* 1., *de Crisibus* statuit, quippe quæ claræ minguntur & post turbantur, de quibus agimus; & quæ turbidæ mictæ resident, & clarescunt; atque demum quæ mictæ turbidæ, perpetuo tales permanent. Has *subjugales* vulgus Medicorum appellat, quod jumentorum urinis similes spectentur, quippe crassitie, colore, atque turbata substantia. Hæ sunt a crudis crassisque humoribus, a calore agitatis, atque inde multis flatibus elevatis, & sero permistis, quibus substantia confunditur, & turbatur. Hinc Hippocrat. dixit *lib.* 4. *Aph.* 70. *urinas perturbatas dolorem capitis præmonstrare*, quod

Lividæ.

Nigræ.

Urinarum nigrarum duplex differentia.

Turbidarum triplex est differentia.

Urinæ subjugales quænam & unde.

Urinæ perturbatæ quid notant. nimirum per ipſas nobis ſignificetur multos vapores ad caput allevari ac ſubvehi. Galen. *in 6. Epidemiorum, comment.* 5. *in text.* 15. ait: *has urinas eorum eſſe, in quibus humor, qui crudus vocatur, plurimus abundat, & a calore fuſus eſt.* Hinc enim ipſum, in ſpiritum verſum, flatuoſas exhalationes ad caput ſubmittere contingit. A crudis itaque & craſſis humoribus, calore agitatis, fiunt urinæ turbidæ. *Turbidæ clareſcentes quid & unde.* Sed quæ turbidæ clareſcunt, a calore quidem naturali concoquente; & quæ perpetuo manent turbidæ, plerumque a febrili, totam maſſam ſanguinis agitante, ac confundente. Cujuſmodi ſunt, quæ in principio malignarum febrium apparent, quo tempore nihil concoxit natura. Avicenna vero, ac alii Arabes Medici dixerunt, urinas turbidas, non reſidentes, nobis præmonſtrare humorum ebullitionem, propter vehementiam caloris extranei, & debilitatem innati caloris digerentis: & Gal. *in* 1. *lib. de Criſib. cap.* 11. dixit, urinas turbidas manentes, minimeque clareſcentes, nobis præmonſtrare, naturam cœpiſſe agitationem in ſanguine, vigereque ad concoctionem; illas vero, quæ, quum claræ fuerint mictæ, mox turbantur, ſignificare nondum cœptam eſſe humorum agitationem ad concoctionem, ſed poſtea fore ſperandam. Ex quo ipſe his urinis bonitate prætulit eas, quæ perpetuo turbidæ manent; quas cœptam concoctionem denotare clarius *in libro quarto, de ſanitat. tuenda* hiſce verbis expreſſit, dicens: *Quod ſi turbida ſit, qualis veternorum viſitur, crudis vocatis humoribus refertas venas indicat, non tamen ceſſare naturam, ſed eos valenter concoquere.* Et de illa, quæ turbida poſtea, hæc addidit: *Si quum emingitur pura ſit, protinus vero turbetur, jam crudi ſucci concoctionem aggredi naturam, docet, &, ſi interpoſito tempore turbetur, non protinus, ſed poſt aggreſſuram inſinuat.* Amplius contrarium videtur etiam hic affirmare de urinis manentibus turbidis, quum dixerit: *Si vero vel omnino nulla ſeparatio, vel id quod ſubſidit, malum ſit, imbecillitas naturæ ſignificatur, egetque ope aliqua ad ſuccos percoquendos.* *Turbidæ manentes unde.* Quid igitur dicemus? Urinas turbidas, manentes turbidas, aliquando fieri a calore extraneo totam maſſam ſanguinis agitante, & aliquando a calore innato, quippe a natura ipſa concoquente. Haſque urinas ab illis diſtingui, quoniam non in principio, ſed in augmento incipiant, quo tempore natura manifeſte aggreditur concoctionem, & poſtea aliquid reſidet in ipſis, aut minus turbidæ evadunt, vires conſtant, morbuſque exitialibus ſignis caret. Quod nobis forte expreſſit Galen. *in* 4. *de Sanit. tuend. cap.* 4. quum dixerit: *Verum omnium, quæ turbantur urinarum generalis nota eſto ipſius craſſi a liquidiore ſeparatio, aut propere aut tarde facta, aut omnino nulla.* Ergo ſi protinus fiat, & quod ſubſidit ſit album, leve, æquale, ſuperiorem longe naturam ſuccis, quos concoquit, oſtendit. Sin, quod ſubſidit, malum ſit, imbecillitas naturæ ſignificatur. Quum vero eæ principio ſtatim apparuerint, quo tempore nondum natura aggreditur concoctionem, propter ebullitionem, & agitationem caloris febrilis, & extranei, turbari ſignificant, quæ ob id multitudinem crudorum craſſorumque humorum, a vehementi calore fuſorum, indicant, quæ cum morbo vehementi, & viribus prælanguidis exitium merito ſignificant. Hinc Galenus *in libro quarto Aphoriſmorum* merito dixit: *Quæ vero*

non

non resident, si vires affuerint, longum fore morbum ostendunt, si imbecillitas adsit, ægri mortem prænuntiant. Quare quæ principio apparent turbidæ, manentque turbidæ, non a naturali, sed ab extraneo colore fiunt, quod virium debilitas confirmabit, atque signum aliquod perniciale, & quod numquam in ipsis aliquid resideat, quod sit laudabile: atque hæc de caussis turbidarum urinarum. Nunc mordacium, quæ cum dolore & mordicatione exeunt, caussas attingamus quæ fiunt ab humoribus summe calidis ac acribus redditis, qui una per urinam excernuntur; unde Hippocrates *in primo Epidemior. sect. 2. pag. 943. inter E. & F. text.* 10. dixit: *fieri stranguriosos abscessus.* Et Galenus *in 2. Epid. text.* 41. dixit: *Ubi per renes excrementa purgantur totius corporis, urinæ illos stillicidium corripere, quum ob alia, tum præcipue propter confluentium urinarum acredinem.* Acredo vero a multo calore fit. Fœtidas vero urinas reddi propter humorum summam putredinem aut in vasis, aut in renibus, vel vesica, omnibus liquido constat.

Urinæ mordaces unde.

Fœtidæ unde.

Æquales & inæquales.

De æqualibus vero, & inæqualibus urinis Gal. *in lib. 7. Aphor.* 33. ita habet: *Si vero compagis urinæ, quam Systasim dicunt Græci, inæqualitatem ita dici concesserimus, recte dixit vehementem significari perturbationem. Nam dominante, & vincente natura omnia æqualiter unita sunt: diversis vero caussis tumultuantibus ac renitentibus ei, illud quod superatur, atque concoquitur, aliam habet formam, renitens vero, ac tumultuans aliam, & quando plura hujusmodi fuerint, variam magis ostendunt urinarum inæqualitatem, & ejus caussæ perturbationem.* Atque hæ sunt causæ variarum urinarum. Quibus præmissis ad variorum contentorum caussas dignoscendas descendimus. In qua re primo intelligendum duximus, cur in fundo vasis resideant, quæ hypostases, subsidentias, atque sedimenta appellant; cur in medio, quæ suspensa, sublimia, & sublimamenta; & cur in suprema vasis parte, quæ nubes, & nubeculas, & enæoremata dicunt, Hippocr. quandoque sublimamentum nubeculam vocat? Hæc vero contentorum diversitas in urinis pendet ex varia flatuum generatione, & mistione; siquidem ubi in urinis flatuum copia adfuerit, excrementum ad supremum vasis locum defertur; ubi minus ad medium; atque ubi nulli adsint; in fundo. Quo fit, hypostasem probam coctionem indicare, in qua flatus discussi nullam pariunt turbationem; etsi locus non necessario hoc demonstret, quando in fundo non omne residens contentum coctionem denotet, sed illud tantum, quod est candidum, leve, & æquale per omne tempus, uti docet Hippocrates *in 2. Prognost. pag.* 40. *lin.* 30. Neque etiam nubeculæ & suspensa semper cruditatem præmonstrant, de quibus Hippocr. *in 2. Prognost. ibid. lin.* 41. dixit: *Nubecula, quæ invehitur in urina, si candida est, est bona* & Galen. *in 1. de Crisib. c.* 11. scripsit, in iis, qui usi sunt inedia, ac labore immodico, morbum sæpius solvi, priusquam aliquid subsideat, & plerumque sufficere nebulam albam, aut suspensionem albam, levem, atque æqualem. Verum perpetuo contentum in fundo vasis album, leve, ac per omne tempus æquale, coctionem denotabit; minorem suspensum; & nubes, quippe in suprema vasis parte contenta, morbi

Contentorum diversitas in urinis unde.

adhuc

adhuc minorem coctionem declarat. In qua parte excrementum, seu contentum elatum, circuli modo, juxta urinæ superficiem, solet esse delirii certum indicium, quod *Auctor Prorrheticorum Libr.* 1. *text.* 4. 32. 37. animadvertit, atque ego sæpius experientia verum esse didici. Multa subsidentia, quamvis locum infimum matellæ occuparit, copiam crudi humoris vacuari, Galen. *in lib. de Crisibus cap.* 11. exemplo puerorum eorum, qui in crapulis & in otio vitam ducunt, demonstravit, quorum corpora, quod scateant humoribus crudis, ideo cum urinis plurimum ejusdem crudi humoris excernunt: & *in* 2. *Prognost.* dixit, sedimentum in urinis apparere copiosum, ubi morbus ex crudis humoribus foveatur, atque paucissimum aut nullum conspici in morbis biliosis, atque in iis, qui inedia usi sunt, & multo labore. Tenuia vero tenuiorum humorum sunt indicia. Sed quæ pura sunt, neque facile vase commoto assurgunt, magnam naturæ in secunda concoctione imbecillitatem indicant. Crassa itidem crassorum humorum nobis sunt indicia, quod Galen. explicavit, quum *in quarto*, tum *in septimo Aphorism. & in lib. de plenitudine*, ait, *in iis, qui sunt voraces, urinas habere sedimen crassum*. Quo affirmabimus crassum sedimen, crassos humores, ac ideo maxime difficiles nobis affectus indicare. Unitum seu conjunctum, æquale, pyramidali figura, maxime commendatur, quod optimam notet coctionem. Contra divulsum atque inæquale significare, Galen. *in* 1. *de Crisibus cap.* 11. tradidit. Divulsum enim, & inæquale, crassorum flatuum copiam in venis adesse, qui natura discuti & resolvi nequeant, affirmat Auctor *libri de Urinis, capit.* 19. Quo modo ad contentorum quoque colores, album ceteris coloribus præfertur, ut dictum est, si continuum seu læve & æquale; atque hoc excernitur, ubi perfecta facta fuerit concoctio. Inæquale vero, divulsum, distinguitur ab hypostasi; hoc etenim non unitum seu conjunctum, sed in exiles, & minutas veluti arenulas per urinæ substantiam dispergitur. Hocque aut a pituita copiosiore fit, aut a pure, aut a colliquatione solidarum partium. Cujusmodi est, quod farinæ crassiori est simile. *Crimnodes* has hypostases Græci appellant. Rubrum & subrubrum cruditatem, & coctionis defectum significat. Quo Hippocrat. *in* 2. *Prognost. Pag.* 40. *lin.* 35. merito dixit: *Si urina fuerit subrubra, & sedimentum subrubrum, & læve, diuturnior hic morbus, quam primus, sed admodum salutaris*: & Auctor *libri de Urinis capit.* 12. ait, contentum rubrum fieri a sanguine ichoroide, coctionisque defectum significare. Flava, viridia, mala sunt, quod morbum a flava, æruginosaque, seu porracea bile foveri, denotent. Pessima livida, & nigra. Quod prius lividum fuit, moxque nigrescat, a caloris refrigeratione procedit; & quod prius aut flavum aut rufum, aut viride fuerit, & mox nigrum, a calore igneo, humores adurente. Merito itaque Hippocr. *ibid. lin.* 43. nigram nubeculam vitiosam vocat. Quæ ex iis, quæ a colliquatione fiunt, quæque ob id variis figuris spectantur, *Oroboides* hypostases, quod orobis similia sint, ac etiam *Sandarachoides* Græcis vocatæ, fiunt consumto jam adipe, ubi præsertim caro consumi cœperit: præmonstrant enim, aut totius corporis, aut renum colliquationem. *Petalodes* vero, idest squamosæ, laminosæ, fiunt, teste Galeno, ubi,

post adipis carnisque colliquationem, partes superficiariæ igneo calore abraduntur; & *Pythirodes* vocatæ, idest furfuraceæ, quæ sunt squamosis angustiores, strictiores, sed tamen crassiores, ubi solidarum partium vasa igneo calore dilacerantur, ac contabescunt; & *Crimnodes*, idest, farinæ crassiori similes, a majori adhuc solidorum membrorum contabescentia. De his Hippocrat. *in 2. Prognost. ibid. lin. 38. Si in urina sedimentum speciem referat farinæ crassioris, malum est. Deterius vero, si squamularum instar consistit, si vero tenue & candidum admodum est, vitiosum est. Furfuraceum vero deterius est.* Galen. *in comment.* dixit fieri hasce urinas calore igneo, sanguine assato, aut consumtis inæqualiter carnibus, atque hæc de urinarum caussis.

CAP. XIV.

De bonis urinis, salutem prænuntiantibus.

URINÆ, & alia excrementa duobus modis salutem & mortem in ægrotis solent indicare; uno modo ut signa coctionis, & malignitatis; atque altero, ut caussæ, quippe probam aut malam excretionem prodentes. De urinis, quæ ex proba concoctione quum morbi tum caussarum salutem præmonstrant, Galen. *in 1. lib. de Crisibus capit. 12.* & *in 3. Epidemior.* ita scribit: *Quippe optimam esse, quæ in substantia est mediocris, quantitati assumtæ potionis respondens, colore subrufa, subflava, cum sedimento seu hypostasi alba, lævi & æquali.* De qua Hippocr. *in 2. lib. Prognost. Pag. 40. lin. 30.* ita habet: *Optima est, quæ candidum sedimentum habuerit, læveque & æquale per omne tempus, dum morbus judicetur. Securitatem enim ac morbum fore brevem significat. Si vero intermittit, atque interdum puram emittit urinam, interdum subsidet candidum ac læve, morbus diuturnior ac minus securus.* Galen. addit: *Necessario vero colore erit modice croceo, & conditione media inter tenuem, & aquosam, ac corpulentam, qualis jumentorum habet.* Idem in *1. lib. de Crisibus, cap. 12.* ait: *optimam esse magis subrufam, quam subflavam*: & *in 1. Epidem.* & *in libr. 10. simpl.* modice flavam facit: & *in libr. 2. de sanit. tuenda*, ait: *rufam biliosamque urinam coctionis perfectæ in morbis esse indicium.* In multis concoctæ urinæ sunt discoloratiores, in aliis coloratiores. Quo constat non unicum in optimis urinis colorem perpetuo observari. At divinus Hippocrat. non colorem in urinis, neque substantiam præcipue attendendam ad prognosin duxit, sed contentum; quum hoc loco optimam urinam describens, ne verbum quidem de colore & substantia, sed tantum de contento: quum dixerit *optimam esse, quæ candidum sedimentum, læve ac æquale habuerit*, coloremque & substantiam omisit, quum in omnibus non unicus color, neque unica substantiæ qualitas observetur, atque etiam quum urina habens optimum sedimentum, necessario & colorem optimum & substantiam mediocrem habeat. In temperatis corporibus tales colores solent observari, qui quum in multis ob varias corporum dispositiones evarient, proinde methodo, nobis optima

Urinæ optima quænam.

Urinæ in multis mire variant.

quæ

quæ ſit in omnibus indagandis, utemur, & primo ex Ariſtotele, qui *in primo lib. problem.* 52. ita habet: *Urina hæc optima & per omnia mediocris, urinæque ſanorum ſimillima, novitio medico inſpicienda eſt, ut ſcilicet quum aliquam ab hac ipſa declinaſſe viderit, ſtatim ab optima & exquiſita ſanitate hominem hunc cecidiſſe ſtatuat.* Merito hoc modo bonam & malam urinam ex Ariſtotele cognoſcendam conſtat. Quum unum ex maximis artis prognoſticæ principiis ſit, ſimilia & diſſimilia contemplari. Quare nos quoque, hoc ipſo adducti, dicimus in ægrotis optimam illam eſſe judicandam urinam, quæ recte valentium maxime ſimilis appareat: quam notam expreſſit itidem Galen. *in primo de Criſib. cap.* 12. Ceterum ut exacte optima urina dignoſci queat, primo corporum temperies, viſcerumque, præcipue erit attendenda, ætas, ſexus, victus, atque vitæ ſtudium: namque corpora calidiora coloratiores urinas habent, & frigida diſcoloratiores; & ex ætate, juvenes urinas habent pueris tenuiores & coloratiores, pueri craſſiores, & ſenes tenuiores, & diſcolores. Mulieres itidem viris craſſiores diſcoloratioreſque cum multis contentis: & qui crapulis indulgent, mingunt urinas cum multo ſedimento crudo; & ii, qui inedia uſi ſunt, cum paucis ſedimentis habent itidem urinas coloratiores; eædem ex vigiliis, & laboribus. Contra multa ſedimenta habent, & diſcoloratiores, qui in otio vitam ducunt. Unde dicimus optimam urinam eſſe, in pueris, quæ ſubſtantia craſſiori ſpectatur, diſcoloratiori cum multo ſedimento albo, levi, & per omne tempus æquali. In juvenibus & viris erit coloratior, quippe ſubflava vel ſubrufa, & tenuior, cum paucioribus contentis; & eo coloratior & tenuior, ſi corpora hæc fuerint temperamenti calidioris; diſcoloratior, ſi fuerint frigidioris temperamenti, & in mulieribus erit aliquando craſſior, & diſcoloratior; & in iis, qui inedia uſi ſunt, laboribus, vigiliis, coloratior, tenuior, cum contentis paucioribus; & in iis, qui crapulis & otio uſi ſunt, diſcoloratior, craſſior, cum copioſiori ſedimento. In temperatis vero corporibus optima urina erit, colore, ut ait Galen. modice croceo, ſubſtantia mediocri; quantitate potui reſpondens, habens ſedimentum album, læve, æquale per omne tempus, quæque denique urinis recte valentium hominum ſimillima ſit. In omnibus optima perpetuo ejus hypoſtaſis ſeu ſedimentum album, æquale; minus optima, quæ habet ſuſpenſum ſeu ſublimamentum; & adhuc minus, quæ nebulam. Verum, ut docuit Galen. *in* 3. *Epidem.* aliquando bonum ſuſpenſum, & aliquando bona nebula ſat erit ad ſalutem prædicendam, de quo Hippocr. *in* 4. *Aphor.* 71. ita expreſſit: *Quibus ſeptima judicatur, in iis nebulam habet urina quarta die rubram, & alia ex ratione.* Adeo ut, ait Galenus, non ſolum rubra aliqua nubes apparens antea non viſa judicationem ſignificet, ſed & alba multo plus ipſa, adhuc autem magis & ſublimamentum album, æquale atque conſiſtens: ſi vero velociter admodum morbus movetur, & coloris & ſubſtantiæ mutatio ſunt ſufficientia ſigna futuræ dijudicationis. Hippocr. *in* 2. *Prog. pag.* 40. *lin.* 41. dixit: *Nubecula, quæ invehitur in urina, ſi candida eſt, eſt bona*; & Galen. *text.* 36. ait: *Conſiderandum in nubecula eſt, utrum ſurſum fuerit an deorſum, & item color, quem obtinet, ſi enim deorſum feratur cum colore qui dictus eſt,*

Urinæ hypoſtaſis quænam perpetuo optima.

est, bona commendataque est. Ex substantia, tenues urinæ cum bono colore bonæ exsistunt; de his Galenus *in primo Epidemiorum*. *Planum ergo est, tenues sed boni coloris urinas ob coloris bonitatem promittere salutem, quatenus vero erant tenues, hactenus tempus requirebant concoctioni*. Hæ quidem urinæ salutem prænuntiant: sed longiori tempore futuram, quod in *Cleonactide, lib. 1. Epidem. Ægr. 6. pag.* 982. *Clazomenio ibid. Ægr.* 10. *pag.* 985. atque *Charione, lib. 3. Epidem. Ægr.* 5. *pag.* 1072. fuit ab Hippocrate observatum. Tenues etiam discoloratiores, ubi signa adfuerint salutis, abcessum præmonstrare, Hippocrates *in 2. Prognost. pag.* 40. *lin.* 48. docuit, quod Galenus *in 3. Epidem. comment.* 1. *text.* 4. confirmavit, dicens: *Si urinas tenues, & æquabiles diu reddat, & reliqua salubria sint signa, his abscessus in locis protenditur septo transverso subjectis*. Quod *Pythioni lib. 3. Epid. Ægr. 1. p.* 1059. qui propter telluris ædem habitabat, contigisse animadvertit, de quo Hipp. *Urinæ a primo ad octavum usque diem tenues, decolores, quæ suspensionem habebant nubilosam. Decimo sudavit, sputa subcocta, judicatus est, urinæ circa judicium subtenues. Quadragesimo ab judicio die suppuratio circa sedem, & stranguriosus factus est abscessus*. Ex coloribus urinarum, ut dictum est, commendatur subflavus, subrufus, subcroceus, modice paleus, subluteus. Subrubram quoque urinam cum sedimento subrubro, Hipp. *Prognost. p.* 40. *lin.* 35. dixit esse salutarem, etsi diuturniorem morbum significet. Niger itidem color non perpetuo malus, in lienosis, ut in *Herophonte, lib. 1. Epid. Ægr. 3. p.* 974. & in iis, qui abundat sanguine melancholico, & in suppressis mensibus, qui sint melancholici, quod Gal. *in Epid. Urinæ vero color licet esset niger, nihil attulit periculosi, quod retenti menses essent magis melancholici*. Copiosæ itidem nigræ urinę, quę in aquosas non mutantur, critice excretę, sunt utiles: unde Gal. *in 5. Epid. 3. in text.* 74. scripsit, se novisse quamdam mulierem, quę his urinis magna copia evacuatis plurimum fuit juvata: pręterea urinę nigrę cum larga, aut narium sanguinis eruptione, quod in *Metone, ibid. Ægr. 7. p.* 983. aut mensium copia, quod in *muliere morosa lib. 3. Epid. Ægr. 11. p.* 1108. fuit observatum, non sunt timendę. Bonę itidem sunt ex turbatis urinis cito residentes, album, lęve, & ęquale, de quibus Gal. *in 4. de sanitat. tuenda* scripsit: *Si vero humoris separatio crassi a liquido in ea cernitur, sitque quod subsidet album læve & æquale, jamjam superaturam eos omnes naturam indicat*. Clarę quoquę, quę protinus turbantur, utiles exsistunt, quod significent naturam humorum coctionem aggredi. Ex mutatione etiam urinarum eę bonę judicabuntur, quæ ad probiorem vel colorem, vel substantiam, vel sedimentum accesserint. Bonæ itaque plerumque censentur crassiores, quæ post principium minguntur; Excrementa enim accedente concoctione, crassiora quidem evadunt, si prius tamen fuerint tenuia; veluti e crassis fierit tenues optimum esse, Hippocrates *in 4. Aphorismorum* 69. ita docuit: *Quibus urinæ, crassæ, grumosæ, pauca, non sine febre, multitudo veniens ex his tenuis, juvat. Maxime vero tales redduntur, in quibus statim ab initio, vel non ita multo post, sedimentum apparuerit*: & Gal. in comment. *Hæ autem si multæ & tenues fiunt, juvant, quoniam materiam*

Urinarum colores quinam boni.

Urinæ crassiores quænam bonæ.

Urinæ quænam bonæ. *ſubtiliatam ſignificant*. Ex turbidis clareſcentes optimæ exſiſtunt, ex diſcoloratis coloratiores, & ex nimis coloratis minus coloratæ, & ex carentibus ſuſpenſis, quæ nubeculam, aut ſuſpenſum, aut demum ſedimentum habere incipiunt, & quæ alba & æqualia fieri inceperint. Atque tot modis urinæ, ut ſigna coctionis nobis ſalutem in morbis indicare poſſunt. Eodem itidem modo, idem nobis ſignificabunt, ut cauſſæ, bonam evacuationem prodentes.

Criſim ſalutarem præſagientes. Proinde multæ urinæ, in die decretorio apparentes criſin ſalutarem indicant, eoque certius id præſagiunt, ſi ſuapte natura meliores exſiſtunt, quales in *Nicodemo lib. 3. Epidem. ægr.* 10. *pag.* 1108. fuere obſervatæ, de quo Hipp. *Vigeſimo quarto multam urinam, & albam reddidit, in qua multa ſubſidebant, & cum ſudore fuit judicatus*: & de *Pericle ibid. ægr. 6. pag.* 1102. *Tertio febris emollita fuit, urinæ multæ concoctæ, in quibus multa ſubſidebant. Charionem* multis urinis bilioſis fuiſſe ſervatum, Hipp. *ibid. ægr.* 5. *pag.* 1071. quoque tradidit. Hac eadem ratione & de multis craſſis *in* 4. *lib. Aphoriſm.* 74. ait: *Quibus ſperatur abſceſſus futurus ad articulos, liberat eos ab abſceſſu urina multa, craſſa, & alba facta*: & *in* 6. *Epidem. pag.* 1179. *comment.* 4. *text.* 2. *Urina craſſa, alba, qualis Archigenis, in laborioſis quartanis interdum exit, & liberat ab abſceſſu*. Verum ea, quæ *Farinæ craſſiori ſimiles quid præſagiunt.* eſt ſimilis farinæ craſſiori, aut longitudinem morbi, aut mortem, ut docet Galen. *in* 7. *Aphoriſm.* 71. præſagit. Acres vero cum dolore, copioſæ, ſæpius in acutis morbis judicant; de his Hipp. *in* 1. *Epidem. comment.* 2. *pag.* 947. *ſub finem, text.* 42. ita habet: *Unum vero bonum, maximumque inter ſigna, quæ fiebant, quodque multos a maximis periculis vindicavit, hoc fuit, quibus ad ſtranguriam diverterent, & in hoc abſceſſus fierent*: & *Paullo poſt, pag.* 948. *ſub. A. Stranguria autem his diuturna & laborioſa erat. Erant his urinæ copioſæ, craſſæ, variæ, rubentes, purulentæ cum dolore*: & poſtea *ibidem text.* 24. *Atque hi ſuperſtites omnes fuerunt, nec ullum horum periiſſe cognovi*. Quomodo *Pythionem* ſervatum Hippocr. vidit, de quo *in* 3. *Epidem. pag.* 1059. *Ægr.* 1. *comm.* 1. *text.* 4. ſcripſit: *Quadrageſimo ab judicio die ſuppuratio circa ſedem, & ſtrangurioſus factus eſt abſceſſus*; hinc eſt probabiliter multitudine urinarum ſanatus.

Oleoſæ quænam bonæ. Sunt demum quædam ex oleoſis urinis, non pinguibus, ſed tantum colore atque craſſamento oleo ſimiles, quæ bonæ eſſe ſolent. Hæque nonniſi perfecta morbi concoctione apparent, & has Galen. ſicuti ſcripſit *in* 3. *Epid.* ſæpius ex morbi concoctione, ſine ægri detrimento, vidit. Atque hæc de bonis urinis, ſalutem ſignificantibus.

CAP. XV.

De malis urinis mortem prænuntiantibus.

Urinæ quænam exitioſæ. Ex urinis tenues, albæ, aquoſæ, diu perſeverantes, in morbo non ſalutari, exitioſæ, quod ſummam cruditatem ſignificent, exſiſtunt in febribus acutis, teſte Gal. ſignificant enim totum flavæ bilis impetum ſur-

ſum

ſum in caput ferri, quo delirium & phrenitim præſagiunt. De his Hipp. *in quarto lib. Aphor.* 72. ſcripſit: *Quibus urinæ, albæ, perſpicuæ, malæ, præſertim in phreniticis, apparent.* Galen. *in comm.* dixit, nullum vidiſſe phreniticum, in quo talis urina apparuiſſet, ſervatum. Melius ſiquidem eſt, ut, ſicuti totus morbus eſt bilioſus, ſic & urinæ appareant bilioſæ; illas in *Philiſta* phrenitico vidit Hipp. *lib.* 3. *Epid. Ægr.* 4. *pag.* 1070. In omnibus itaque febribus acutis, malum erit, urinas tenues & aquoſas ſpectari: aut enim mortem prænuntiabunt, aut morbi longitudinem atque recidivas; longo enim tempore natura opus habet ad illam ſummam cruditatem tollendam, quod, ubi febris non admodum ſit vehemens & acuta, & vires validæ ſint, aliquando ſalus, longo tamen tempore, ſuccedit; in vehementi vero morbo, cum viribus prælanguidis, prorſus exitiales exſiſtunt. Et hoc eſt, quod Galen. *in* 4. *Aphoriſm.* 72. de his locutus, dixit: *quum anticipaverint vires diſſolvi, eſſe pernicioſas.* Addamus eas fidelius perniciem denotare, quæ & diu perſeveraverint, & poſt principium inceperint; quales fuere, quæ in *muliere apud frigidam aquam decumbente ibid. Ægrot.* 2. *pag.* 1096. apparuerunt: nam undecimo die habuit urinas tenues, aquoſas, quæ eædem ad diem quadrageſimum perſeverarunt. Diximus ex Hipp. *Prognoſt. pag.* 40. *lin.* 48. alibi, haſce urinas perſeverantes, ubi ſalutaria adfuerint ſigna, per abſceſſum morbum ſolutum iri præmonſtrare. Quod *Pythioni*, qui prope Telluris ædem habitabat, eveniſſe *in tertio Epidem comm.* 1. *pag.* 1059. *Ægr.* 1. *text.* 4. Galenum demonſtraſſe in altero capite meminimus. Contra vero, ubi ſalutaria ſigna non illuxerint, perpetuo eæ exitiales exſiſtunt. Hinc Hipp. *in* 2. *prognoſt. pag.* 40. *lin.* 47. aquoſam exitialiorem vocavit, & *in pueris eſſe deterrimam*, voluit. Craſſæ vero itidem urinæ, ex Hippocrate *ibid. lin.* 46. malæ exſiſtunt, ſi præſertim in principio appareant, quo tempore tenuiores, uti Galen. *in* 4. *Aphoriſm.* 70. voluit, eſſe ſoleant. Quæ vero ipſarum nihil, aut quod malum eſt, reſident, peſſimæ exſiſtunt; de his Galen. *in quarto libro Aphoriſmorum*: *Quæ vero non reſident, ſi vires affuerint, longum fore morbum oſtendunt, ſi imbecillitas adſit, ægri mortem prænuntiant*; & Hippocrat. *in primo Epidemior. commentar.* 1. *pag.* 940. *lit. G. text.* 26. *Aut craſſitiem habentes & parvam ſubſidentiam, nec probe ſubſidentes, ſed crudo quodam, intempeſtivo ſedimento.* De quibus etiam Galen. *in tertio Epidemior. commentar.* 1. *text.* 5. dixit: *At enim quum craſſas etiam fuiſſe indicet, nec ſubſediſſe urinas, plane ſunt illæ ex conturbatis, & turbidis, ut ſolet hic appellare, quæ ſemper turbationem crudam multo præditam ſpiritu flatuoſo, ut muſtum.* Non reſidentes vero quum ex turbidis ſint, craſſæ quoque, non reſidentes, ex turbidis erunt, quæ, ut ait Galenus, præter flatuoſam & crudam turbationem toti ineſſe ſanguini, etiam craſſos humores morbum fovere ſignificant. Turbidæ vero urinæ duplicis differentiæ exſiſtunt, quædam tenues, quædam craſſæ. Sed modo videamus, quid turbidæ præſagiunt in acutis morbis. Galenum tria turbidarum genera feciſſe, ſuperius diximus, quippe primum earum eſſe, quæ tenues, & claræ mictæ poſtea turbantur; ſecundum earum, quæ turbidæ minguntur, & turbidæ permanent; atque ter-

Tenues & aquoſæ.

Urinæ craſſæ quanam mala.

Turbidæ quid præſagiunt in acutis morbis &

harum differentiæ.

tertium turbidarum residentium, & clarescentium. Has *in primo de Crisibus* Galen. vult esse minus pravas, quod aliquid inæqualis turbulentiæ superesse demonstrant, atque morbum haud multo post coquendum. His esse praviores, quæ claræ mictæ postea turbantur, quod hæc in urinis postea facta turbatio denotet, naturam debere incipere concoquere morbum, nondumque cœpisse concoctionem, propterea longiori tempore ac virtute forti ægrotos indigere ad concoctionem perficiendam. Inter has medias statuit perpetuo turbidas manentes, nihilque clarescentes, & residentes. Etenim *capit.* 4. ait, nobis indicare has turbidas urinas; vigere adhuc agitationem in sanguine ad concoctionem, quod *in quarto de Sanitat. tuenda* hisce verbis expressit. *Quod si turbida sit, qualis veternorum visitur, crudis vocatis humoribus venas refertas indicat, & non tamen cessare naturam docet, sed eos valenter concoquere.* Ex quibus colligitur, urinas turbidas non clarescentes, & residentes, meliores esse iis, quæ claræ mictæ postea turbantur. Quod tamen Hippocr. non videtur sentire, quum numquam meminerit has pejoris esse judicii, sed ex turbatis perpetuo non residentes, nihilque clarescentes, ceteris magis damnavit, atque esse perniciosas statuit. De his in *uxore Philini, libr.* 1. *Epidemior. Ægrot.* 4. *pagin.* 976. quæ obiit, ita habet: *Vrinam vero reddebat una cum convulsionibus affatim multam, raro admonentibus, crassam, qualis est, quæ in matellis subsidit, cum agitata fuerit, reposita multo tempore non subsidebat, color & crassitudo assimilis jumentorum urinis, hæc illius erat urina, quam ego vidi.* Et de *uxore Dromeadai libr.* 1. *Epidemior. Ægrot.* 11. *pagin.* 987. moribunda dicit: *quo riguerat, alvus commode reddidit, urinæ crassæ, albæ, turbidæ, cujusmodi sunt, quæ in matulis subjederunt, quum agitatæ fuerint, repositæ multo tempore non subsidebant.* Eædem turbidæ non residentes fuere observatæ in eo, qui *calescens cœnavit, & potavit largius, ibidem Ægrot.* 12. *pagin.* 988. & in *Hermocrate, libr.* 3. *Epidemior. Ægrot.* 2. *pagin.* 1062. *itidem morbo letali vexatis.* Atqui Galen. quoque *in quarto Aphorism.* 70. id affirmasse est visus, quum dixerit: *Nonnullæ igitur urinæ longo tempore manent perturbatæ, nonnullæ vero cito sedimen crassum habent, & cito morbum solutum iri significant. Quæ vero non resident, si vires affuerint, longum fore morbum ostendunt, si imbecillitas adsit, ægri mortem prænuntiant.* Addo quæ *in quarto de sanit. tuenda, capit.* 4. de his urinis nobis prodidit, quibus aperte cognoscitur, ceteris exitialiores esse non residentes; ipse enim ita scripsit: *Verum omnium, quæ turbant urinam, generalis nota esto, ipsius crassi a liquidiore separatio, aut propere, aut tarde facta, aut omnino nulla, ergo si protinus fiat, & quod subsidit, sit album, leve, & æquale, superiorem longe naturam succis, quos concoquit, ostendit: sin bonum sit, quod subsidit, sed quod post longius interpositum tempus colligatur, etiam naturam temporis spacio superaturam succos, nunciat. Si vero vel omnino nulla separatio, vel id quod subsidit, malum sit, imbecillitas naturæ significatur, egetque ope aliqua ad succos percoquendos.* Quare colligamus turbidas urinas, nihil residentes, ceteris aliis turbatis esse perniciosiores, quod etiam oppositorum ratione demonstratur. Quum vel etiam

Non clarescentes & residentes quibusnã meliores.

Non residentes quando pessimæ.

Galen.

Galen. fateatur, eas, quæ resident, bonas esse, morbumque naturam superaturam indicare; ergo oppositæ non residentes, sed perpetuo manentes turbidæ, oppositum indicabunt, quippe naturam morbo superatum iri. Non clarescere etiam turbidas urinas indicium est, eas non a calore naturali, ad concoctionem agente, turbari, sed ab extraneo agente ad interitum: terminus enim earum, quæ a naturali calore turbantur, est clare fieri, veluti turbidarum a febrili calore, perpetuo turbatas manere, nihilque, aut, quod bonum non sit, residere. Ex his, quæ in principio morbi turbidæ permanent, pejores sunt, quam eæ, quæ in augmento turbantur, quo tempore naturalis calor, concoctionem aggrediens, solitus est aliquando urinas flatibus replendo turbare, sed hæ paullo post bonum sedimentum reponunt, ac clarescunt. Perturbatis vero urinis, quæ claræ minguntur, & postea turbantur, quod praviores ceteris turbatis sint, ut voluit Galen. *in primo, de Crisibus cap.* 11. *in tertio Epidem. commentar.* 3. *in text.* 15. & *in* 4. *lib. Aphorism.* 70. non equidem certe cognosco: nam si per eas, quæ postea turbantur, præmonstretur naturam debere concoctionem incipere, & per illas, quippe turbidas clarescentes, non incepturam, sed jam cœpisse, & aliquid concoxisse, indicabitur. Itaque ex turbidis urinis nihil residentes in acutis morbis erunt perniciosiores, & merito sane; quum multitudinem crudorum crassorumque humorum adesse denotent, quæ ut concoquatur, & superetur a natura, longius temporis spatium requirit, quod nonnisi natura admodum robusta absolvet. Unde vehementibus morbis & corporibus debilibus hæ mortem præsagiunt. Ex coloribus, uti diximus, albæ, tenues, aquosæ, in acutis morbis sunt pessimæ, quod, ut Galen. docuit, melius sit, in bilioso morbo urinas atque excrementa coloratiora spectari. Hippocrat. *in* 2. *Prognosticor. pag.* 40. *lin.* 42. damnat urinam rufam, & tenuem, tamquam morbum plane crudum denotantem, ipsamque, ubi morbus diutinus fuerit, periculum significare ægro, ne ipse possit durare, quo ad morbus concoquatur; hocque præsagit, quoniam rufa urina, & tenuis sit vehementis morbi indicium. Indicat enim intus magnum caloris incendium adesse, & in hepate, aut in ventriculo, aut in septo transverso adesse flammeam aliquam inflammationem. In internis inflammationibus, & in acutis febribus, aurea urina diu permanens maxime est suspecta, quod, ut dictum est, magnam alicujus visceris phlogosin, aut phlegmonem denotet. Nigra urina numquam sine periculo in acutis morbis apparet, modo critice talis non excernatur, vel in suppressis mensibus melancholicis, copiose prodeuntibus, aut cum larga sanguinis eruptione per nares. Quibus modis nigras urinas conspectas, non esse timendas, in altero Cap. docuimus. In acutis vero morbis, aliquo illorum modorum non excretæ, nigræ urinæ sunt periculosæ; sanguinis enim usti copiam, quæ non ita facile a natura concoqui potest, denotant. Quare Hippocrat. *in Prognosticis pag.* 40. *lin.* 46. dixit, nigram urinam rufa tenui esse exitiosiorem, & in mulieribus atque in viris deterrimam. *ibid. lin.* 41. Hinc nigram quoque nubeculam in urinis damnavit, tamquam signum perniciale.

Urinæ perturbatæ quanam pessimæ.

Albæ, tenues, aquosæ, pessimæ.

Rufæ & tenues malæ.

Aureæ quando malæ.

Nigræ numquã sine periculo.

ciale. Tenues vero nigras, & paucas urinas, fuisse unum ex signis, quæ, quum febres ardentes inciperent, annuntiabant, quibus exitium impenderet, Hippocr. *in* 1. *Epidem. comment.* 2. *pag.* 954. *inter litt. E. & F.* meminit. Exitiosæ sunt, quæ in aquosas mutantur, cujusmodi fuerunt, quæ in *muliere apud frigidam aquam decumbente libr.* 3. *Epidem. Ægrot.* 2. *pag.* 1096. conspectæ fuerunt. De hac Hippocr. 11. *urinæ multæ, tenues, & nigræ: & vigesimo*, ait, *Urinæ aquosæ, & multæ, malæ.* Quod Galen. *in comment.* notavit, quippe urinas nigras in aquosas versas esse letales. Auctor *Prorrheticorum lib.* 1. *text.* 4. scribit, *urinas nigras in turbulentis & vigilibus esse phreniticas*, idest, phrenitides prænuntiare. Sed addimus nos ferinas ac letales in iis præsagire, quod ex atra ustaque bile futuras præmonstrent. Exitiales itidem esse nigras maleolentes, Galen. *in* 7. *Aphorism.* 75. animadvertit. Demum urinæ perpetuo nigræ, tenues, aquosæ, cum malis signis, mortem ostendunt, quales in *muliere apud frigidam aquam decumbente lib.* 3. *Epidem. Ægrot.* 2. *pag.* 1096. apparuerunt, de quibus Hippocr. in fine illius historiæ casus, ait: *Urinæ hujus perpetuo nigræ erant, tenuesque, & aquosæ, comaque consequebatur, cibum fastidiebat, animo erat dejecto, in somnis iracunda, implacida, animo melancholico.* Pessimæ omnium sunt nigræ, cum nigro sedimento. De his Galen. *in* 1. *lib. de Crisibus cap.* 52. ita habet: *Pessima igitur est tota urina denigrata, adeo ut neminem umquam servatum viderim ex iis, qui talem minxerint. Minus vero perniciosa, si solum id, quod subsidet, nigrum fuerit, atque adhuc minus, si solum id, quod in medio jacet, ac multo minus etiam, si nebula.* Oleosæ quoque urinæ, in quibus præsertim pinguedines supernatantes, araneorum telis similes, spectantur, ab Hippocr. *in Prognosticis pag.* 40. *lin.* 52. damnantur. Et Galen. *in lib.* 4. *de sanit. tuenda, cap.* 3. ait, hasce urinas in ægrotis esse perniciosas, quod colliquationis sint indicium: De *Pythione lib.* 3. *Epidem. Ægrot.* 5. *pag.* 1098. super Herculis fanum decumbente, ait: *minxit oleosum.* Post nigras oleosæ sunt pessimæ, quod ingentis colliquationis sint indicium, igneumque naturæ calorem prævalere significent. Quales fuere observatæ in prædicto *Pythione*, atque in *muliere Cyzici ibidem Ægrot.* 14. *pagin.* 1114. hi enim urinas primo nigras, & mox oleosas seu pingues, habuerunt. Non minus perniciosæ sunt pingues, post crassas turbidas, non residentes, quoniam igneum seu febrilem calorem, a quo primo fuere turbatæ, nedum nihilo defecisse, at quinimmo magis plurimum auctum esse, significant. Has in *uxore Dromedai lib.* 1. *Epidemior. Ægrot.* 11. *pag.* 987. & in illo, *qui calescens cœnavit, & potavit largius, ibidem Ægr.* 12. *pag.* 988. Hippocrates vidit. Hic enim *primo die rubras, crassas, turbidas non residentes minxit, & quinto & septimo oleosas pingues, obiitque undecimo.* Illa vero *die secunda & tertia crassas, turbidas itidem non residentes, & quarto & quinto oleosas, obiitque sexto.* Multæ itidem tenues, aquosæ, sine contentis, nihil juvantes, aut quovis modo vitiosæ in acutis morbis, plurimum sunt timendæ. De his Hippocrat. *in* 3. *Epidem. comment.* 3. *pag.* 1085. *lit. F. text.* 41. *Urinæ multæ*

Nigræ quæ in aquosas mutantur exitiosæ.

Urinæ nigræ maleolentes exitiales.

Nigræ cum nigro sedimento omnium pessimæ.

Oleosæ quænam in primis malæ.

Pingues quænam perniciosæ.

Nihil juvantes aut quovis modo vitiatæ malæ.

tenues,

tenues, nihilque decretorii quicquam vel boni; & poſtea *pag.* 1085. *lit. C. D.* de iiſdem: *Urinæ multæ erant, neque erant illæ ex potu ingeſto, ſed illum excedebant, multumque etiam vitioſæ urinæ redditæ, neque enim inerat craſſitudo, vel concoctio, vel purgatio proba*. Hippocrat. *in* 3. *Epidem. Ægrot.* 12. *pag.* 1080. *text.* 26. dixit, *mulierem*, quæ *in foro mendacium* decumbebat, nono die multam urinam, in qua nihil ſubſideret, reddidiſſe; & quæ *apud frigidam aquam*, *ibid. Ægrot.* 2. *pag.* 1096. perpetuo habuiſſe urinas multas nigras, tenues, aquoſas. Multæ quoque craſſæ, aut turbidæ non reſidentes, aut quicquam non juvantes, maxime damnantur; multæque urinæ omnes in morborum principiis damnantur, & merito inutiles habentur, quoniam tunc temporis nihil concoctum excerni, nullamque probam purgationem fieri poſſe, alias a nobis fuit demonſtratum. Paucæ tenues in ardentibus febribus, & acutis inflammationibus peſſimæ exſiſtunt, quod indicent ſerum ſanguinis igneo calore abſumtum. Quæ ſi vitioſæ, eo pejores erunt. Quales in *uxore Dromedai ibid. Ægr.* 11. *pag.* 987. in adoleſcente *Melibæa lib.* 3. *Epidem. Ægr.* 16. *pag.* 1117. & in filia *Euryanactis virgine ibid. Ægr.* 6. *pag.* 1073. Hæc enim, & adoleſcens *Melibæa* paucas tenues non boni coloris, & illa paucas tenues oleoſas minxit. Paucæ itidem tenues fuere conſpectæ in illa quæ apud *Tiſamenum ibid. Ægr.* 9. *pag.* 1077. & in *ea* quæ apud *Pantimidem ibid. Ægr.* 10. *pag.* 1078. decumbebat. Qui omnes ægroti paullo poſt obierunt. Ubi vero propter igneum calorem, ſeroſam humiditatem ſanguinis prorſus abſumentem, aut propter omnium functionum, ut Galen. *in* 3. *Epidem comment.* 2. *in text.* 4. docuit, exſtinctionem, urinæ plane reſtiterunt, in febribus exitium eſſe prænuntiatur. In *Sileno lib.* 1. *Epidem. Ægr.* 2. *pag.* 969. *moribundo*, ut Hippocr. narrat, *ſexto die reſtiterunt, atque die ſeptimo nihil minxit, demum die octavo paucas reddebat cum dolore mordaces*, quæ nobis indicio fuerunt vehementis caloris, ſerum ſanguinis tum abſumentis, tum ſumme calidum acre facientis. In *muliere Cyzici*, *lib* 3. *Epidem. Ægr.* 14. *pag.* 1114. *anginoſa apud Ariſtionem agente*, *ibid. Ægr.* 7. *pag.* 1075. atque *adoleſcente Melibæa*, *ibid. Ægr.* 16. *pag.* 1117. propter facultatis exſtinctionem, ante exitium reſtiterunt. Urinæ quoque paucæ, acres, nihil allevantes, letales exſiſtunt; quod ſummo caloris incendio, intus latente, ſeroſam omnem humiditatem abſumi, humoreſque inflammari, & Hippocrates animadvertit, *Silenum libr.* 1. *Epidemior. Ægrot.* 2. *pag.* 969. ante mortem urinas paucas mordaces reddidiſſe. Ego vero *Guadagninam*, olim meam dilectiſſimam uxorem, atque alios, ardente febre letali vexatos, hujuſmodi urinas paucas, ſumme acres ac vellicantes, ſæpius minxiſſe vidi, quas paullo poſt exitium fuit ſubſecutum. Quæ etiam ex urinis nullum contextum habent, quippe neque ſedimentum, neque ſuſpenſum, neque nubeculam, & malæ exſiſtunt, modo ægroti prius inediam non ſuſtinuerint, ut Gal. *in* 2. *Prognoſticorum* tradidit, aut plurimum laboraverint, aut vigilarint, aut corpora fuerint admodum biliosa, in quibus urinas abſque contento ſpectari, non eſſe malum, Galen. *in* 1. *de Criſibus cap.* 13. teſtatum reliquit. Craſſas vero abſque ſedimento in acutis morbis letales eſſe Galen. affirma-

Urinæ quanam inutiles.

Paucæ, acres, nihil allevantes, letales.

Urinæ craſſæ ab-

Z 2

sque sedimento letales. affirmavit. Malæ itidem sunt, quæ cum pauco sedimento, aut crudo minguntur. De quibus Hippocrat. *in primo Epidemior. pag.* 940. *sub lit.* G. scribit: *Urinæ tenues & incoctæ & decolores, & paucæ, aut crassitiem habentes, & parvam subsidentiam, nec probe subsidentes, sed crudo quodam & intempestivo sedimento.* Galen. *in quarto Aphorismorum* 69. damnavit urinas crassas, propter gravitatem sedimenti: & Auctor *libri de Urinis capit.* 72. dixit, accidere aliquando, ut albus humor & crudus simul excernatur cum urina, & in imo subsideat instar bonæ hypostasis: & Galen. *in secundo libro Prognostic.* dixit: crudum sedimentum copiosum, morbum a multitudine crudorum humorum foveri, proinde reddi difficilem, indicare; crassum itidem, eadem ratione *in quarto Aphorism.* 69. maxime damnavit: de hoc ipso Hippocrat. *in septimo Aphorismor.* 31. ita habet: *Quibuscumque febricitantibus in urinis fiunt sedimina similia farinæ crassiori, longam ægritudinem fore significant.* Dictum est alias ex Galen. *in primo de Crisibus cap.* 12. hæc sedimenta crassa, farinæ scilicet crassiori similia, quæ *Crimnodes* Græcis dicuntur, magnam sane colliquationem præmonstrare, & propterea in acutis morbis esse exitialia: & Galen. *in commentar. Aphorism.* 31. de hisce sedimentis ita habet: *Liquet igitur & ex his exemplis, quod quicumque mingunt urinam similem farinæ crassiori, si salvari debeant, tarde liberantur. Quicumque vero exitialiter se habent, contingit hos quamcito interire*: & propterea has urinas exitiales facit, plurimosque ait morte præripi, antequam ægritudo diutius protrahatur; & quicumque ex ipsis fuere liberati, in omnibus in longum productam fuisse ægritudinem: & merito sane; quum dispositio, in qua talis urina mingitur, multam requireret coctionem. Hippocrat. *in secundo Prognostic. pagin.* 40. *lin.* 38. hæc sedimenta maxime damnavit. Hoc sedimen habuerunt urinæ *Sileni, lib.* 1. *Epidem. Ægrot.* 2. *pag.* 969. & illius, *qui in Dealcis horto decubuit, lib.* 3. *Epidem. Ægrot.* 3. *pag.* 1066. qui nonnisi spatio dierum quadraginta fuit servatus. Diximus itidem superius, sedimenta orobis similia, squamosa, furfurosa, quæ Græcis *Oroboides, Petaloides & Pityroides* vocantur, quod ab eadem colliquatione fiant, ideo in febribus acutis, ubi minime vitio renum, aut vesicæ fiant, esse letalia. Hæc omnia Hippocrat. *in secundo Prognostic. pagin.* 40. *lin.* 38. *& sequenti*, hisce verbis est complexus, dicens: *Si urinæ sedimentum referat speciem farinæ crassioris, malum est; deterius his, si squamularum institutione consistit: si vero tenue, & candidum admodum, est, vitiosum est; furfureum vero, deterius est.* Cognoscimus non renum vitio fieri, ubi adsit febris acuta colliquans, nullumque læsorum renum signum appareat. Sedimentum quoque divulsum, quod cruditatem denotet, improbatur, quo apparente numquam tuto salus prædici poterit: eodem modo inæquale de quo Hippocrates *secundo Prognosticorum, ibid. lin. trigesima tertia. Si vero intermittit atque interdum pura mingitur, interdum subsidens candidum ac leve, morbus diuturnior, ac minus securus est.* Subrubrum improbatur ab Hippocr. *Ibidem linea trigesima sexta* quod morbum diutinum osten-

Farinæ crassiori similia sedimenta habentes malæ.

Orobis similia sedimenta habentes.

Sedimentum divulsum habentes malæ.

Subrubrum.

ostendat, etsi salutarem esse dixerit: Auctor vero *libri de Urinis* ait, subrubrum sedimen defectum coctionis præmonstrare, non tamen mortem. Verum quoniam omnis morbi longitudo est suspecta, ideo non carere videtur pravitate, & maxime in corporibus imbecillioribus, morbisque vehementioribus, quibus naturæ vires cito collabuntur, & sæpius nondum concocto morbo. Nigrum sedimentum est pessimum in acutis morbis, quod cum nigra urina Galen. affirmavit esse omnium pessimum; minus vero perniciosum suspensum, & adhuc minus nubeculam esse. Ex suspensis improbantur clara, quod delirium signent, quod in *in virgine Larissæ lib.* 3. *Epidemior. Ægrot.* 12. *pag.* 1110. Hippocrat. notavit, & Galen. *in comment.* dixit, casu delirium significasse, non per se: quatenus, inquam, sanguinem flatuosiorem denotaret; quoniam si nullus flatus insit sanguini, suspensiones ad imum vasis deferentur. Auctor *Prorrheticorum lib.* 1. *text.* 4. 32. 37. suspensum sublime delirium portendere statuit, & eo magis, ut ait Galen. si una aurium sonitus adfuerit, atque si aliquis dolor coxæ, vel alterius partis inferioris, & a visceribus remotæ, occultatus fuerit. Nigrum quoque suspensum, divulsum, inæquale, malum esse, sed minus malum quam sedimentum, dicit Galen. *in lib. de Urinis cap.* 17. Nubeculam quoque nigram damnavit Hippocrat. *in* 2. *lib. Prognosticor. pag.* 40. *lin.* 41. Pingue itidem supernatans malum esse ait *ibid. lin.* 52. quod consumtionem significet. Ego sæpius nubeculam juxta superficiem urinæ, circuli modo evectam, atque elatam in iis, qui phrenitici obierunt, vidi. Proinde hanc in acutis turbulentisque febribus esse pernicialem cognovi. Quare ubi contenta, quæ secundum naturam se habent, fuerint ad superficiem urinæ multo spiritu evecta, pravum in capite, neque exiguum affectum prænuntiant. His addimus, urinas in non recordantibus & insciis ægrotis mictas, de quibus *in* 1. *Prorrheticor. text.* 29. hæc leguntur: *Urinæ excretio in non recordantibus, perniciosa*. Denotat namque, teste Galeno, periisse naturalium functionum intellectum. Hocque aut cerebro læso, ægrotis quippe delirantibus, fit, aut exstincta naturali facultate. Unum restat admonendum, quippe urinas in multis exitiosissimis febribus mingi substantia, colore, atque contentis, recte valentium urinis similes, hasque optimas ignaris Medicis videri, Medicosque maxime decipere. Quæ tamen in iis mortem portendunt inevitabilem; quod nobis indicio sint, bilem, qua colorantur urinæ, aut cerebrum, aut aliquod aliud viscus invasisse, nihilque succorum noxiorum cum urinis excerni, quod summe exitiosum esse in phreniticis, ac vel etiam in pleuriticis, peripneumonicisque, Medici observant: nihil enim, ut proxime dicemus, in pleuriticis est perniciosius, quam in ipsis sputa non excerni, & quæ excernuntur, flavum colorem non habere permixtum.

Nigrum.

Urinarum suspensa quænam mala.

Suspensa in urinis clara quid præsagiunt.

Nigra, divulsa inæqualia mala.

Pinguia.

Urinæ recte valentium quare sæpe exitiales.

CAP. XVI.

De prædictione ex sputis, & primo quid sit sputum, quas partes læsas denotet, differentiæ & caussæ.

Sputum quid. ETSI quicquid per os non vomitione rejicitur, sputum Medici appellent, quippe, screatu, simplici spuitione, atque tussi; nihilominus illud sputum proprie magis dicunt, quod tussi excernitur, de quo, quod ad nostrum institutum maxime faciat, nimirum ad judicandam prognosim, in præsentia accuratius itidem scribemus. *Quas partes læsas denotat.* Hoc vero, quippe tussi excretum, excrementum est pituitosum mucosum, modo simplex exeat, minimeque aliis humoribus mixtum, quod ex cerebro in pulmones destillavit. Aliquando tamen biliosa, aut purulenta mera rejiciuntur, quæ pessimarum passionum sunt effectus. Hæc inquam per tussim excreta, sputa, ut diximus; vocata nobis, Galen. Auctore, indicia sunt affectionum tum pulmonum, tum thoracis, tum asperæ arteriæ, tum gutturis, atque, ut in summa dicam, respirationi subservientium instrumentorum omnium. *Sputorum differentiæ.* Differunt vero inter se substantia, figura, colore, quantitate, simplicitate, & mistione, odore, sapore, screationis facilitate, atque allevatione, aut auctione doloris, atque tussis. Substantia enim tenuia sunt, crassa, viscida, & viscitatis expertia. Figura plana, æqualia, rotunda, spumosa, cruenta ac purulenta. Colore alba, pallida, flava, rufa, rubra, viridia, livida, nigra & quædam versicolora. Quantitate vero multa, pauca, & nulla. Simplicitate, ac mistione, simplicia *mera* vocata, atque mista. Odore, ægreolentia, & quæ non male olent. Saporibus, insipida, dulcia, salsa, amara, & acria. Facilitate exscreationis, & difficultate, quæ facile tussi rejiciuntur, quæ difficulter, & quæ nullo modo. Quæ dolorem & tussim sedant, quæ augent: ac demum concocta, cruda, atque maligna.

Caussæ. *Sputa tenuia liquida unde.* Horum omnium caussæ sunt dignoscendæ, & primo tenuium liquidorum. Quæ (Galeno Auctore *in lib. sexto Epidemior.*) fiunt a calore debili cerebri, aquosum excrementum minime coctum facientis, quod neque in pulmonibus, defectu multi caloris, crassescit. Hoc ipsum in pleuriticis principium esse coctionis statuit. Veluti crassum sputum perfectæ coctionis est nota. Maturescentia enim sputa e tenuibus, seu liquidis, crassescunt. *Viscida unde.* Viscida mediocriter fiunt sputa, quum liquida percoquuntur. Quæ vero valide viscida exsistunt, indicant intensum calorem, humidum resolventem, qua ratione pituita, calore eximio agitata, crassescit, atque lenta evadit. Hæc in pleuriticis & pulmoniis pessima sunt; vix enim, quia tam firmiter partibus adhærescunt, projici possunt, sæpeque leves pulmonum arterias obstruendo suffocant. Quod *Antipatro* Medico Romano contigisse Galen. *in lib. 4. de affect. cap. 6.* memoriæ prodidit. In pleuriticis, pulmoniis, ac vel etiam in asthmaticis, quod projici non possit, stertorem ac ebullitionem inducit, sæpeque suffocat, aut empyema facit. Dilutior vero pituita, expers lentoris, debilis caloris, humidum tenue non absumentis,

est

est nota. Plana & æqualia tum unius simplicisque essentiæ pituitam, tum æque calore agitatam denotant: contra inæqualia varieque figurata. Spumosa, diu spumam conservantia, quæ a pituitosa viscidaque substantia, caloreque multo agitante, fiunt; quod valde spumans merito Gal. *in lib. de totius morbi tempor.* damnavit. Fiunt vero etiam hæc sputa flatulento spiritu pituitæ, vel alio humore mixto, qualia ex pulmonibus, plurimo aere excrementis permisto, fiunt. Qua ratione *Paullus* scribit e gutture spumosum, propter commercium respirationis, sæpius sputum rejici. In pleuriticis, & peripneumonicis non e flatu, sed collecto igneo calore, in partibus affectis, excrementa spumosa extussiuntur. In quibus si sanguis spumosus appareat, pulmonis substantia læsa, uti docuit Galen. indicatur. Quinimmo necessario sanguinis sputum spumosum, substantiam pulmonis ulceratam, *ex libro* 5. *Aphorism.* 13. Hippocr. denotare, constat. Rotunda vero, quæ tussi excernuntur, fieri ab humore crasso, & tenaci, in fibris pulmonis collecto, atque a calore insigni, Galen. *in lib.* 6. *Epidem.* tradidit. Addimus formam rotundam, quod glutinosus humor, in aspera arteria contentus, eamdem cum illo formam acquirit; siquidem ipsa globosa est, & cavitate interiore in orbem circumducta. Hæcque in quibusdam, febre vacantibus, vidi, qui per valde longum temporis intervallum nihil mali pati videbantur, attamen isti omnes postea phthisici contabuerunt. Hæc Hippocr. *lib.* 6. *Epid. sect.* 3. *text.* 27. *& sect.* 6. *text.* 21. delirium demonstrare docuit, forte ex caliditate, quam notant, caput replente, ut Galen. *in* 4. *de loc. affect. cap.* 8. expressit, at numquam per se sola delirium posse prænuntiare. His sunt proxima, quæ grandinis granis similia spectantur: hæc ipsa Gal. in quodam vidit, qui, quin phthisicus contabuerit, effugere non potuit. Cruenta autem fieri a sanguine exeunte, aut venis apertis, *Anastomosin* Græci dicunt; quod si ita effluat, nullus dolor aderit, nulla inflammatio, nulla febris, estque sanguis aquosus & tenuis, multus ex magnis, paucus ex paucis promanans venis; aut erosis, (*Diabrosin* & *Anabrosin* appellant) quem affectum notant, tussis molesta absque caussa manifesta, sanguis principio paucus, & nonnisi per intervalla exiens, aliquando copiosus, ubi insignis fuerit erosio, & magnorum vasorum præcedunt destillationes; aut demum venis itidem ruptis, quem etiam affectum vocant *Peririxim*. Cujus notæ sunt, dolor, & præsertim, si ex thorace & ex pulmone, juxta membranam, sanguis copiosus, caussæ ruptionis antegressæ, veluti est humorum abundantia, vehemens motus, clamor, casus, ictus & alia similia. Itaque sputa cruenta fiunt a sanguine, ut dictum est, aut venis apertis, aut exesis, aut denique ruptis. In pleuriticis vero hæc sputa rejiciuntur, quum natura præsertim materiam aggreditur; hanc etenim paullatim attenuat, proinde laxatis viis, ex quibus vapor exhalat, tenuior pars, & vicina vapori, per raritatem pororum elabitur in interna & vicina spatia, ex quibus, tussi sublata, & sputo excluso, initium coctionis præmonstratur: sunt vero pituitæ mista; proinde has mitissimas pleuritides, Galen. *in* 6. *Epid. comm.* 3. esse statuit. Valde cruenta vero sputa in iis Auctor Coac. præsag. *text.* 390. maxime damnavit,

Plana & æqualia.

Inæqualia, variaque figurata, spumosa.

Rotunda.

Grandinis granis similia.

Cruenta.

navit, quod veluti sincerus sanguis exeat, atque aliud vitium denotet; aut enim vasorum quorumdam διαβρώσις, a bile acri, & erodente, quæ sanguinem attenuat, & venas aperit, significatur; aut ῥῆξις, idest ruptura a vehementiori thoracis compressione, quæ nihil ex phlegmone foras excludere poterat. Purulenta vero sputa a sanguinis sputo phthisin indicare futuram, Hippocr. *in lib.* 7. *Aphorism.* 15. tradidit: at in pleuriticis, & peripneumonicis suppurationem, & empyema, a qua tabes: quum enim materia quatuordecim diebus non repurgatur, aut ægrotos suffocando interimit, aut putrescit magis, & in pus convertitur: cujus signa sunt horror, vel de novo, aut auctior, febris vehementior, & gravitas, seu pondus; de hoc Hippocr. *in* 2. *lib. Aphor.* 47. ita habet: *Circa puris generationem dolores ac febres contingunt, magis, quam ubi jam est genitum.* Sed de purulentis sputis posterius etiam nos accuratius. Nunc ad varios sputorum colores. Alba itaque cernuntur sputa, ubi id, quod excernitur, est pituitosum, aut purulentum. In morbis pituitosis utilia sunt, in biliosis vero quum inutilia, tum mali indicii; quod nihil de materia, pleuritim faciente, educi præmonstrent: de albis ex pure nuperrime sermo est habitus. Flava vero, pallida, nigra, e bile flava, pallida, ac nigra resudante fieri, Galen. *in lib.* 6. *Epidem. comment.* 4. *text.* 4. notavit. Quos sputorum colores hisce verbis *in lib.* 2. *de loc. affect. cap.* 9. est complexus; scribit enim *cap.* 9. *Quippe jam ostendimus omnem inflammationem ex affluente fieri sanguine. Quapropter si biliosus fuerit sanguis, flavum aut pallidum erit sputum; si pituitosus & spumans, candidum; si melancholicus, aut nigrum, aut lividum; si nihil horum sanguinem infecerit, rubrum. Quin etiam in pleuritide sæpe numero magis biliosum, in peripneumonia vero magis pituitosum.* Versicolora multorum affectuum (Galen. auctore) sunt indicia, proinde morbum difficilem præmonstrant. Multa, multitudinem humorum, quæ si facile excernantur, sintque alba, crassa, concoctum esse phlegmonem, ac superatum; si vero purulenta, & in ipsis pus sit album, leve, æquale, non fœtens, denotant, phlegmonem suppuratum per puris excretionem finitum iri; si biliosa, viridia, livida, nigra, morbum crudissimum & valde malignum, & vix a natura debellandum. Pauca, etsi concocta, non pro ratione morbi, inutilia sunt: quo merito in peripneumonia ab ipsis timendum, Auctor *Coac. præsagior. text.* 416. nos docuit. Qualia fuere in *uxore Euxenii* ab Hippocr. *in* 7. *Epidem. pag.* 1124. *text.* 58. observata. Nihil vero excerni in pleuriticis ac pulmoniis, summe est periculosum; ubi potissimum non principio morbi, sed postea quoque sputum omnino non appareat. Nihil omnino exspuere idem in pleuriticis significare, quod in aliis febribus urinæ aquosæ, quippe summam morbi cruditatem, Galen. *in* 1. *libro de Crisibus cap.* 18. docuit. Quo inflammationem seu phlegmonem, concoctu difficilem, ac diuturnam præmonstrari *in primo Aphorism.* 12. meminit: & *in libro de constitut. art. medend. cap.* 16. ait, nihil exspuere esse perniciosum; partim quod significet fluxionem phlegmone quasi devinctam teneri, partim vero, quia ea unica universa interius contenta corrumpantur. Hinc Auctor *Coacorum præsagiorum text.* 381. siccas pleuritides,

Sputa purulenta unde.

Alba.

Flava, pallida, nigra.

Versicolora.

Multa.

Biliosa, viridia, livida, nigra.

Sputa pauca quid notant.

Nulla in Pleuriticis quid notant.

des, in quibus nihil exſpuitur, merito fecit periculoſiſſimas, & Galen. *in lib. 2. de Criſib. cap. 10.* ait: *Nam quum paſſio exquiſite anguſta fuerit, & veluti alligans in ſeipſum univerſum fluxum cohibuerit, tunc facit morbos letales, qui ἄπτυστοι, ideſt, ſine ſputo nominantur*: & in lib. *de totius morbi tempor. cap. 16.* nihil omnino exſpuere cum ingenti dolore & ſpirandi difficultate, eſſe exitiale, ſtatuit. Non minus malum eſſe, ſputum in iiſdem malis, citra rationem, ſupprimi, Gal. itidem in *lib. de Conſtit. Art. Med.* notavit; hoc fieri, aut propter humoris lentorem, & craſſitudinem, aut membranæ pulmonem continentis laxitatem, aut denique propter facultatis in ægro debilitatem, *in 2. Prognoſt.* Galen. expreſſit. De his Auctor *Prorrheticorum lib. 1. text. 97. Lateris dolor ex ſputis bilioſis ſi abſque ratione evanuerit, in furorem aguntur.* Galen. *in comment.* ait: *hoc non perpetuo fieri, ſed tantummodo, quum bilioſi humoris ad caput ipſum fuerit tranſitus.* In tabidis & ſuppuratis nihil pejus, quam ſputi ſuppreſſio; in his phthiſin, aut mortem, atque in illis exitium ſignificat. Galen. *in lib. 7. Aphoriſ. 16.* ait, tamdiu tabidos extenuatos vivere, quamdiu per tuſſim pulmonem expurgare poſſint, atque ubi intus pus remanet, ob reſpirationis obſtructas vias, ſubito ægros ſuffocari; quod Hipp. *in 7. Aphor. 16.* ita expreſſit: *A puris ſputo phthiſis, quum vero ſputum retinetur, moriuntur.* Exſcreatio itidem, quæ non repurgatur, nec projicit ipſam pulmo, ſed ob nimiam plenitudinem fervet in gutture, multitudinem & lentorem, atque facultatis imbecillitatem præmonſtrat; ſed de hoc poſtea accuratius ſcribemus. In pleuriticis, peripneumonicis, empyis, atque tabidis, facile ægrotos ac cito exſpuere, optimum eſt, ut docuit Galen. *in lib. de Conſt. Art. Medend.* In pleuriticis, & peripneumonicis, naturam cœpiſſe concoquere, ſputaque prava qualitate carere, nobis oſtenditur; in ſuppuratis ſperatur pus poſſe ita repurgari, ut ad tabem ægroti non abducantur. De iis ſputis Hippocrat. *in 2. prognoſt. pag. 41. lin. 13.* dixit: *Screatio in omni dolore, qui affligat circa pulmonem & coſtas, cito promteque ſcreetur, neceſſe eſt.* Hoc enim oſtendit quum vitalis facultatis robur, tum animalis in cerebro, & muſculos, qui naturæ inſerviunt, in efflatione, neque ductus obſtructione, aut preſſu impediri, neque materiam, aut ita lentam ex partibus eximi, aut ita craſſam, vel tenuem, ut rurſum attolli non poſſit. Sincera vero ſputa, *mera* quoque vocata, pituitoſis exceptis, fiunt, teſte Galeno *in libro de Humoribus*, quæ nulli aquoſæ humiditati ſunt permiſta, ubi præſertim calor flammeus omnem humiditatem conſumſerit, quo fit, ut intus incendium caloris eſſe denotent, atque morbum difficillimum, quod illa ſputa ſint maligna, vixque rejici queant. Hippocr. *in 2. Prognoſt. pag. 41. lin. 19. & ſeq. flava ſincera* damnavit, ſed omnium maxime *nigra*. Contra miſta aquoſo humido apparent, ubi hoc ipſum haud calore febrili abſumitur, aut plurimum pituitoſi humoris abundaverit. Miſta quoque apparent aliis humoribus, quæ *varia* vocari diximus, atque his multo pejora, quippe quod multiplicem affectum ſignificent. Fœtida itidem, quod graviter olent, inſignem humoris facientis putredinem denotant. Qua ratione

Suppreſſa.

In tabidis & ſuppuratis.

Sputa Pleuriticis mala.

Quænam bona.

ne Galen. *in libro de totius morbi temporibus cap. 6.* sputum impense fœtidum in pleuriticis, & peripneumonicis maxime damnavit, & Hippocrat. *Coac. præs. text.* 406. 409. ad mortem deducere ait suppuratos. Insipida sputa cruda pituita facit; concocta dulcia, itemque cruenta, & pituita sanguini permista. Salsa redditur pituita, quum a calore nimium agitata & assata, tum, ut Arabibus visum est, aut retorridis vaporibus, aut biliosis humoribus mista. Acria sunt & amara ex flava, rufa, & æruginosa bile: acida ex humore melancholico. Quæ dolorem levant, optima censentur, quod probam notent humorum vacuationem, juxta illud Hippocrat. *lib. 1. Aphor.* 25. *si qualia purgari oportet, purgentur, confert.* Qua ratione Hippocrat. *in Aphorism. lib. 2. Aphor. 2.* dixit: *somnus delirium solvens, bonum. Contra malum.* Idemque in doloribus lateris, ac pulmonum fit, & ubi sputa dolores non allevant, inutilia habentur, pejoraque, ipsum dolorem augescentia. Hæc si cum dolore pravam etiam qualitatem habeant, mortem; illa quippe per seipsa non prava, tamen dolorem non allevantia, suppurationem præmonstrant. De his Hippocrat. *in 2. Prognost. pagin.* 41. *lin.* 35. *Quicumque autem dolores ex his sedibus non desinunt; neque screationum purgationibus, neque ventris subductionibus neque venæ incisionibus, & medicamentis, & victus rationibus, in suppurationem verti, sciendum est.* De illis quippe dolorem non sedantibus *pag.* 41. *lin.* 33. *Omnes autem exscreationes malæ sunt, quæ non sedant dolorem; pessimæ vero nigræ, ut descriptum est; quæ vero sedant dolorem, meliores sunt.* Eodem quoque modo sputa, quæ tussim sedant, optima sunt; quoniam humorem, inflammationem atque tussim facientem, commode purgari significant: contra, quæ multam tussim concitant; namque aut vitio materiæ, quæ cunctatur in pulmonibus, aut instrumentorum, aut facultatis infirmitate, ipse humor, admodum crassus, magna difficultate attollitur, & in angustiis quibusdam sic intercluditur, ut quosdam suffocet; & admodum viscidus a partibus, quibus adhærescit, eximi non potest, ac sæpe sublatus intra pulmonis fistulas, glutinis modo hærens, detinetur; tenuis denique, circa spiritum diffluens, ægre exspuitur. Atque hisce omnibus multa tussis excitatur, quam tollunt, atque compescunt, quæ moderate crassa, non admodum viscida, neque tenuia. Hippocrat. propterea sputa tussim multa concitantia *in Prognosticis ibid. lin.* 18. maxime damnavit. Concocta demum sunt sputa in pleuriticis ac peripneumonicis, alba, levia, non admodum, ut Gal. *in 2. Progn. tex.* 45. docet, tenuia, vel crassa, quæque facile exspuunt, æqualisque consistentiæ. Hæc fiunt natura vincente morbum. In suppuratis vero, *Hipp. Auct. Progn. pag.* 42. *lin.* 45. quod est, album, purum atque fœtoris expers. In *Prognosticis pag.* 41. *lin.* 15. quoque sputum, cui sit permista flava bilis, maxime in pleuriticis commendavit, utpote quod denotat, plurimum materiæ facientis inflammationem recte purgari. Contra tenue, aut nimis crassum, vel viscidum, vel tenue, crudum est, nondum naturam quicquam concoxisse explicans. Maligna vero sunt, sincera flava, rufa, viridia, livida, nigra, versicolora, impense fœtida, dolorem augescentia atque tussim, cum difficillima respiratione. Atque hæc de

Insipida unde salsa.

Acria & amara dolorem levantia.

Dolorem non allevantia.

Optima.

Mala.

Sputa bona in pleuriticis.

In suppuratis.

Maligna quænam.

de diverſorum ſputorum cauſis : nunc ad ſputa ſalutaria, quæ ſpeciatim ſalutem denotant, deſcendimus.

C A P. XVII.

De ſputis bonis, ſalutem prædicentibus.

De bonis ſputis, ſalutem denotantibus, agentes, primo hæc qualia in & abſque febre, tuſſi, reſpiratione difficili, aut dolore vexatis, ſpectari debeant, dicemus : ſecundo in pleuriticis, & peripneumonicis : atque tertio in ſuppuratis. Itaque in affectibus thoracis, abſque inflammatione & febre, optima ſunt ſputa alba, levia, æqualia, modice craſſa, parum viſcida, æqualia, nullo colore pravo infecta, quippe flavo, aut pallido, aut rufo, aut viridi, aut livido, aut nigro. Quemadmodum colore tincta, & præſertim flavo, Galen. *in lib.* 4. *de loc. affect. cap.* 8. maxime damnavit, de quibus in ſequenti capite nos accuratius. Bona itidem ſunt, quæ facile excernuntur, abſque multa tuſſi, & quæ & ipſam, & difficilem reſpirationem ſedant. In pleuriticis vero, & peripneumonicis ſputa ſalutaria exſiſtunt, quæ recte valentium non diſſimilia apparent, teſte Galeno *in primo libro de Criſibus cap.* 7. neque enim fieri poteſt, ut pectoris pulmonumque partibus maxime læſis, ſputa recte valentium ſimilia excernantur, ſed quinimmo ipſa diſſimilia fieri, eſt neceſſarium. At quæ ſimilia ſunt recte valentium ſputis, nonniſi in ſtatu morbi exſcreantur, quo tempore morbus perfecte eſt concoctus. Hinc *Galen. in* 1. *Aphor.* 12. dixit, ſputa concocta eſſe alba, levia, æqualia, non admodum vel tenuia, vel craſſa, quæque promte facileque excernuntur. Et idem *in lib.* 6. *Epidem. text.* 44. dixit, in pleuriticis, & in Peripneumonicis, in principio ægrotos, ſi ſalutari morbo laborent, aliquid exſpuere, atque hoc coctionis principium propterea indicare, quod ſi tenue exſpuant, mediocrem concoctionem, & craſſum, perfectam ; & *in* 1. *Aphoriſm.* ait : in iis affectibus ægrotos nihil exſpuere ; morbum ſignificare crudiſſimum ; coctionis principium, aliquid exſpuere, tenue tamen ; quod ubi craſſius evaſerit, majorem coctionem ; & ubi craſſum, ut dictum eſt, album, leve, æquale, facile exſcreatur, perfectam coctionem præmonſtrare ; Quare optimum erit ſputum album, uti dictum eſt, leve, æquale, facile eductu. Cujuſmodi in *Anaxione* Hippocrat. *lib.* 3. *Epid. Ægrot.* 8. *pag.* 1104. vidit die vigeſima ſeptima. Quod forte non videtur omnino verum, ſi Hippocrat. *in* 7. *libro Prognoſt. pag.* 41. *lin.* 15. verum ſcripſit, dicens : *Permiſta appareat flava bilis admodum ſcreationi oportet* : & paullo poſt: *ibid. lin.* 29. *Screatio flava non multo permiſta ſanguine, in pulmonis morbo, ſi in initio excernatur, ſalutaris admodum eſt.* Qua etiam ratione auctor *Coacor. præſagior. text.* 386. ſcripſit, *in doloribus pleuriticorum utile eſſe, ſputum colorari*, & *text.* 390. *in omni pleuritide & peripneumonia optimum eſſe, ſputum facile citoque excerni, miſtum flavo ſputo* : ex quo non modo ſputa alba, bona erunt, ſed flava, cruenta, pallidaque exſcreationi permiſta. Hoc quidem veriſſimum eſt, attamen non in ſtatu, ſed in principio

Sputa quænam bona.

In Pleuriticis & Peripneumonicis.

pio vel in augmento; quod nulla alia ratione fit, quam quod hæc ſputa inflammationem ex bile flava, ac ſanguine fieri præmonſtrent, quæ ceteris aliis, ex aliis humoribus concitatis, minus periculoſa, ut Galen. oſtendit, exſiſtit, atque etiam, quoniam humoris, inflammationem facientis, aliquid evacuari denotent. Hæc itaque ſputa in principio, & in augmento morbi educta, haud erunt inutilia. Quæ ſi tardius, ut ait Hippocrat. *Coac. præſag. text.* 385. *&* 390. talia excernantur, minus tuta exſiſtunt; quia & morbum tardius coquendum denotant, & longitudinem morbi, numquam periculo vacantem, præſagiunt. Non ſunt tamen letalia, ſed longum modo morbum præmonſtrantia, non inutilia, uti dictum eſt, quod aliquid humoris, facientis inflammationem, purgari ſignificent, atque etiam inflammationem non eſse malignam, ſed faciliorem, ac ſecuriorem, quam quæ ex aliis fiunt humoribus. Quo fit, ut neque viridia, neque nigra, neque verſicolora, bona ſint: ſiquidem a pravioribus ſuccis inflammationem eſse concitatam notent, ac proinde flavis & cruentis viridia, & nigra ſputa ſint praviora. Bona itidem ſunt ſputa, ſi, præter nuper dictas notas, hoc etiam habuerint, ut facile promteque educantur. Quod Hippocr. *in* 2. *Prognoſticorum pag.* 41. *lin.* 13. ita meminit: *Screatio in omnibus doloribus, qui ſunt circa pulmonem & coſtas, cito promteque ſcreetur, neceſſe eſt*; cito vero exſpuitur, ſi intra tertium diem aut quartum appareat, quod ſi bonum ſit, morbum quum brevem tum ſalutarem oſtendit, teſte Galen. *libro Aphoriſmorum*: tum *in* 1. *lib. de Criſibus comment.* 3. *text.* 18. tum *in* 6. *Epidemiorum comm.* 3. *text.* 79. Multum vero & concoctum in die decretorio, optimum eſt, atque unum ex judicatoriis judicantibus dicitur, quod ſi dolorem tollat, tuſſim, atque febrem, alio opus non habebit ſigno, ut optimum ac criticum ſputum judicetur. De *Anaxione Epidemiorum, lib.* 3. *ægr.* 8. *pag.* 1104. *text.* 95. ait: *Decimo ſeptimo cœpit pauca concocta excernere, levatus eſt. Vigeſimo ſeptimo rediit febris, tuſſiit, multa excrevit concocta, in urina multa ſubſidebant alba, deſiit ſitire, dormivit.* Addamus optima itidem eſse, una cum alia bona vacatione conſpecta. In ſuppuratis eodem modo ex Hippocr. *in libro ſecundo Prognoſticorum, pag.* 42. *lin.* 49. *ſputum optimum eſt, album, leve, concolor, vacans pituita, abſque labore & valida tuſſi eductum*. Sed addimus copioſum, quod febrem, ſitim, tuſſim, atque malam reſpirationem tollat: ſed de his paullo poſt accuratius agemus. Nunc tranſeamus ad ſputa exitialia.

In ſuppuratis.

CAP. XVIII.

De malis ſputis, exitium prædicentibus.

NUNC ſputa mala, exitium præſagientia in iis, qui nullo morbo laborant, recenſeamus, a pituitoſis exordientes. Quorum quæ diu ex capite in pulmonem deſtillant, ſubſtantia admodum tenui, vel craſsa, viſcida, copioſa, figura rotunda, ſapore ſalſo aut acri, maxime ſuſpecta eſse

Sputa pituitoſa mala.

esse solent. Admodum tenuia tussim molestissimam concitant, & crassa obstruendo vias respirationis, suffocationis periculum inducunt, idem & viscida, diu pulmonis brachiis adhærendo. Quæ, si salsa aut acria sint, arterias exedendo ad cruentum sputum viam parant, & ab eo ad pus, atque tandem ad phthisin. Rotunda sputa, quæ a tenaci crassaque pituita, & a multo calore fieri ostendimus, perpetuo homines ad phthisin maxime suspectos reddunt. Galen. *in 6. Epidemior.* scribit, hæc in febre etiam vacantibus vidisse, qui etsi per valde longum temporis intervallum quicquam mali pati non videbantur, tamen istos omnes phthisicos contabuisse; & *in quarto libro de locis affectis cap.* 8. quædam sputa grandinis granis similia se vidisse scripsit, qui, quin phthisicus fieret, effugere non potuit. Biliosa quoque sputa maxime in suspectis ad phthisin a Galeno damnantur. Hæc vero colore aut flavo, aut pallido, aut ruso, & sapore, aut acri, aut amaro, nobis innotescunt. Coloribus iis hæc manifeste deprehendimus, quod hi colores, præsertimque flavus, & pallidus bilem amaram, teste Galeno *in lib. 2. de locis affectis cap.* 10. denotent. Saporibus non ita certe: siquidem ob permistam pituitam sapores iis hebescant, & obscurentur. Unde Medici, alioquin eruditissimi, aliquando decipiuntur, quod biliosum humorem intus in pulmone delitescentem non agnoscant, quod sputa, etsi flava, vel pallida, vel rufa appareant, minime acria vel amara observent. In quibus tamen exesis pulmonibus cruenta sputa, vel purulenta, postea redduntur, atque inde tabes. De his Galen. *in lib.* 4. *de locis affect.* ita habet: *Quidam humorem repente exspuit liquidæ bili in colore ferquam similem, medium videlicet inter flavum ac pallidum, at nulla acredine infectum, atque ita quotidie majorem ejus quantitatem exspuit, deinde levi suborta febricula tabescere incepit adeo, ut purulenta screaret, postea tractu temporis, quatuor videlicet mensium, exiguum cum pure cruorem rejecit, atque sic aucta febre magis consumebatur, ac iterum atque iterum pus exspuebat, adeo, ut magnam sputi quantitatem redderet, quocirca magis increscente febre, ac resolutis viribus, eorum, qui tabe marcescunt, exemplo, mortem obiit. Deinde alium vidi eodem fere modo sex mensibus, ac alium quoque diutius laborantem; igitur, qui primus nobis occurrit, initio quidem nihil mali habere, sed tandem pessime affici visus est, alterum vero quum conspiceremus, ei statim ab initio cognito malo, præsenti medicamento succurrere tentavimus, ac multo magis etiam tertio. At quamvis multo negotio utrumque liberare conaremur, nihilominus neque horum ullus, neque alius post eos, servari potuit. Quum enim morti jam proximi essent, pulmonis ipsius putres quasdam partes exspuebant.* Ceterum mirum est, quamobrem, quum hæc ipsa sputa nullam acredinem habeant, vel amarorem, possint pulmones inficere. Sed adhuc magis mirum videtur, cur fit, quod apparentibus sputis pituitosis, omni sapore acri, amaro & salso omnino vacantibus, pulmones inficiantur. Hoc vero fit, aut quod omnis biliosus humor acris intus delitescat in pulmones, ipsorumque branchiis adhærescens, ipsos exedat, aut quod ipsa pituita putrescendo acrimoniam acquirat, qua exedit, ac putrefacit pulmones. Qua ratione for-

Biliosa.

Pulmones inficientia, & unde.

fortasse & aer phthisico contagio infectus, quippe summe acris redditus, pulmones eorum, qui in eo habitant, inficit. Cur vero fit, quod sputis flavis aut pallidis apparentibus, acri, amaro ac salso sapore vacantibus, homines ad tabem ducantur? Hoc vero fit, quod pituitosi humoris mistione in ipsis sapor facilius, quam color occultetur, & acerrimus summeque putridus humor, in pulmones destillatus, eos exedat; vel dicetur, iisdem sputis flavis aut pallidis conspectis, vobis significari intus in pulmones collectum esse multum humorem biliosum, quo pulmones putrefiunt, exeduntur, atque homines ad tabem provehuntur. Nigra quoque ac melancholica sputa, pessima esse, vel ex eo cognoscitur, quod Galen. *in lib. de Constitut. Art. Med. cap.* 16. scripserit, perniciosissimum esse melancholicum humorem præpollentem; tum quod & præditus ipse sit moribus pessimis, & maxime erodat, concoquaturque ægre, nec facile expurgetur; tum quod plurimæ sit caliditatis index, a qua assatus & genitus est. Ab iis sputis non raro cruenta succedunt, plus in recte valentibus, quam in pleuriticis timenda. Quod Hippocrat. intelligens *in* 4. *Aphor.* 25. dixit: *Sanguis quidem supra qualiscumque, malum*. In iis sanguis tussi rejectus perpetuo timendus, etsi non perpetuo ipsum exitium sequatur; quum præsertim ex capite destillat, in faucesque irruens, tussi excernatur: quomodo ego post quartanam febrem sanguinem copiosissimum tussi rejeci, quæ excretio fuit crisis, me ab ea febre liberans. Ceterum, ubicumque non ex capite destillans, sed e pectore & pulmonibus promanat, phthoes periculum inducit, etsi Galen. *in lib.* 5. *Meth. Med.* scripserit: *Matronam Romanam, & Juvenem a sputo sanguinis, atque alios omnes, qui primo se die ei curandos permiserunt, sanitati restituisse, &c. verum quotquot post aliquot dies tandem, vel dum phlegmone eos sic occupavit, ut urinam febricitantis instar jam haberent, horum nullum in totum fuisse persanatum*. Quare merito dixit Hippocr. *in* 7. *Aphor.* 15. *A sanguinis sputo puris sputum, malum*; & Galen. *Aphor.* 7. ait, non omne sanguinis sputum esse malignum, sed illud, quod pus subsecutum est. Hoc enim phthoes accersitur. Quod merito Hippocr. expressit *lib.* 7. *Aphor.* 16. dicens: *A puris sputo phthisis*. Quare cruenta sputa e pectore ac pulmonibus educta, a quibus pus subsequatur, exitialia esse, nobis liquido constabit. Addimus, perpetuo inutilia esse, ac malum portendere, qualiacumque copiosius excreta quicquam ægrotos non juvant, nec dolorem, nec tussim, nec respirationem difficilem allevantia: atque hæc in iis sputa exitialia erunt. In pleuriticis autem & peripneumonicis, admodum tenuia post principium, aut admodum crassa, aut viscida, aut spumosa, aut rotunda, multa, non juvantia, pauca, & nihil exspuere, & sputa evanescere ac supprimi, & frequentia, alba, flava, pallida, rufa, viridia, æruginosa, porracea, fulva, livida, nigra, varia, fœtida, sincera, ægerrime educta, cum stertore quippe in gutture ferventia, tussim, dolorem, malam respirationem non sedantia; atque omnium exitialissima, prava, quæ tussim, dolorem & malam respirationem, & febrem concitant, atque augent. Admodum tenuia, crassa & viscida, quod satis crudum

Nigra & melancholica.

Quæ non juvant.

Quænam in pleuriticis & peripneumonicis mala.

mor-

morbum notent, si principio fiant, haud inutilia censentur, quod tractu temporis concoqui possint; sed postea, quippe post multos dies, apparentia, & si nihil coquant, pessima exsistunt; admodum vero spumantia eodem modo damnantur, potissimumque sincera, biliosa, rufa, viridia, livida atque nigra. Hæc enim fieri a calore immodico, aut urente, aut colliquante, alias ostendimus. Albicantia vero non ita periculosa sunt, & a flatu pituita agitata spumescentia. Qua ratione e pulmonibus educta pituita ex plurimo aere spumescit. Plerumque in peripneumonicis sanguis spumosus exspuitur. Auctor *Coacor. præsagiorum text.* 415. ait: *spumosum sanguinem in dolore dextri hypochondrii ab hepate manantem exspui, letalem esse*. Rotunda itidem sputa maxime damnantur, quod intus magnum calorem, quo humor siccatur, adesse denotent; quo fortasse caput replente, delirium plane significasse, Hippocrat. *in 6. Epidem. sect. 3. text.* 27. *& sect. 6. text.* 21. voluit. Hæc in lateris morbo Auctor *Coac. præsag. text.* 319. perniciem significare voluit. Hippocrat. rectius *in Prognostic. pag.* 41. *lin.* 20. dixit: *Sputa rotunda, candida, in pleuriticis esse inutilia*. Multa quoque sputa mala multum periculi minantur, si præsertim in die judicatorio appareant, nihilque ægros juvent. Sunt enim ex judicatoriis non judicantibus. Pauca itidem non minus damnantur, quod non sufficiant ad purgandum humorem, facientem phlegmonem, omniumque maxime, quæ & cruda sunt, & magno labore excernuntur. De his Hippocrat. in 1. *Epidem. sect.* 1. *pag.* 940. *sub lit. G. Tussiebant, ac pauca cocta coacta paullatim vix exscreabant. Quos vero violentissime urgebant, his minime concocta erant, sed perpetuo cruda spuebant*. In pleuriticis nihil minus mali portendit nihil exspuere; diximus enim crudissimum morbum significare: nam, ut scribit Galen. *in secundo de Crisibus cap.* 10. quum passio exquisite angusta fuerit, ac veluti alligans in seipsa universum fluxum cohibuerit, tunc facit morbos letales, qui ἄπτυστοι, idest, sine sputo nominantur; & *in lib. de Constit. Artis Medend.* ait, nihil omnino exspuere perniciosissimum esse, partim quod significet, fluxionem in phlegmone quasi devinctam retineri, partim vero, quia ea universa, interius contenta, corrumpatur. Huncque morbum concoctu difficilem, & diuturnam fore eam inflammationem, præmonstrare, Galen. *in* 1. *in Aphoris.* 10. ostendit. Qua ratione Auctor *Coacorum præsagiorum text.* 381. dixit, siccas pleuritides, in quibus nihil exspuitur, esse periculosissimas. In iisdem vero biliosum sputum, quod inceperat, evanescere absque ratione, delirium portendere, Auctor *Prorrheticorum lib.* 1. *text.* 97. expressit; & supprimi, proximum exitium denotare, Galen. *in lib. de constitut. art. med. cap.* 16. memoriæ mandavit. At phthisicos, ait Hippocrat. *lib.* 7. *Aphor.* 16. eo usque vivere, quoad exspuant, atque ubi sputum retinetur, mori. Frequens sputum, at non tussi excretum, cum alio signo phrenitico, phrenitim notare *in* 1. *Prorrhet. text.* 6. notatum est; & paullo post *text.* 12. hic Auctor in phreniticis frequentem screatum maxime damnavit; & merito sane, quod, ut Galen. expressit, cerebri male affecti, idest repleti, sit indicium: & postea *text.* 31. hunc ipsum frequentem

Admodū tenuia, crassa, & viscida.

Albicantia.

Multa.

Pauca.

Biliosa.

Frequentia.

tem ſcreatum cum refrigeratione, nigram vomitionem (quod eſt ſignum perniciosiſſimum) prænuntiare. Alba quoque, pituitoſa, inutilia in morbis biliosis ſunt, quod Hippocrat. *in* 2. *Prognoſt. pag.* 41. *lin.* 20. ita expreſſit : *Candida vero, glutinoſa ac rotunda, inutilia* : & merito ſane, quum nihil humoris inflammationem facientis purgari, ſit indicium. Quod ſane in biliosis inflammationibus ſatis eſt perniciosum. Ab hinc plures annos *Baſſani* & *Maroſticæ*, pleuritides peſtilentes, quæ quatuor & ad plus 7. diebus homines jugulabant, graſſatæ ſunt, in quibus, quæ per ſputum excernebantur, erant pituitoſa, alba. Quibus ſane ſputis quidam Medicus, parum tamen in Galeni doctrina verſatus; perpetuo bene de iis ſperabat. Qui facile decipiebatur, ignarus hæc ſputa alba pituitoſa indicio nobis fuiſſe; nihil humoris facientis inflammationem purgari, propterea & morbum crudiſſimum, & ſumme perniciosum præmonſtrari. Quod Hippocrat. in *uxore Euxenii lib.* 7. *Epidem. pag.* 1224. *text.* 58. pleuritica, quæ eo morbo obiit, obſervavit; ea enim per ſputum pauca, candida, tenuiaque exſpuit. Flava & pallida, nec non & cruenta, non admodum ſputo permiſta, poſt principium ſi excerni incipiant, morbum concoctu difficilem, longum, atque hac de cauſa periculo minime vacantem, ſignificant. Contra, quæ in principio apparent: morbum enim, ſolutu facilem, præmonſtrare ſuperius oſtendimus. De his Hippocrat. *in* 2. *Prognoſtic. pag.* 41. *lin.* 16. ita habet : *Si enim multo poſt ab initio doloris ſcreatio flava, aut rufa, deterior*. Quam paullo poſt *ibid. lin.* 32. expreſſit, *Septimo die tardiuſve apparentem, minus tutum morbum præmonſtrare*. Idem præſagiunt, pallida, rufa, viridia, fulva, livida atque nigra. Viridia, æruginoſa, magnum caloris incendium, copiamque æruginoſæ bilis, præmonſtrant. Hippocrat. *in Prognoſtic. ibid. lin.* 21. exſcreationem vehementer viridem maxime damnavit; & Galen. *in lib. de tot. morbi temporibus*, ſputum vehementer fulvum, ſumme perniciosum facit. Periculoſius eſt lividum, quod aut a modica atra bile, aut a caloris exſtinctione fiat. Quod merito Auctor *Coacorum præſagiorum text.* 390. initio morbi conſpectum maxime damnandum credidit. Nigrum omnium eſt perniciosiſſimum, cujus cauſſam diximus eſſe ex Galen. 1. *de Criſibus*, aut vehementem peraſſationem, aut refrigerationem, quippe exſtincto calore nativo. Merito itaque dixit Galen. magnum morbum ſignificare; & *in* 1. *de Criſibus* mortem ſignificare; & Auctor *Coac. præſagiorum text.* 390. *&* 407. dixit, *eos, qui nigra rejiciunt, pernicioſe ſe habere*. Hippocrat. *in libr. de morbis, lib.* 3. *lin.* 35. *& ſeq. pag.* 492. ait, eos, qui cum ſaliva grumos nigros ſanguinis tuſſi rejiciunt, ſeptimo die mori. Non minus mala eſse videntur colore varia, quod multiplices affectus ſubeſſe denotent. Quare Hippocrat. hæc ſputa ſimul cum dolore acuto exitialia eſse voluit. Sincera vero perpetuo damnantur; nam bona, ait, ſputa permiſta eſse; contra mala, omnium maxime meraca, quod fiant omni humido ſeroſo a calore conſumto : flava itaque, ſincera, rufa, æruginoſa, fulvida, livida, atque omnium maxime nigra, meraca, prava exſiſtunt; ut Hippocrat. *in* 2. *Prognoſtic. pag.* 41. *lin.* 15. *& ſeq.* nobis tradidit. Hæc enim deſperatæ ſalutis morbum præmonſtrant. Fœtida etiam perpetuo in

Alba pituitoſa. *Flava & pallida.* *Pallida, rufa, viridia, fulva, livida atque nigra.* *Nigra.* *Colore varia.* *Sincera.* *Fœtida.*

acu-

acutis morbis damnantur; quod præexcellentis putredinis nobis sint argumentum. Graveolentiam in sputis distinctim tabidos a non tabidis notare, Hippocr. *in Aphorism. lib.* 5. *Aphor.* 11. meminit, atque in ipsis istud esse letale. Mala quoque diximus esse, quæ difficillime exscreantur. Quod Hippocr. *in* 2. *Epid. sect.* 1. *pag.* 940. *sub lit. G.* in multis vidit, de quibus dixit: *Tussiebant, & pauca cocta paullatim vix excreabant.* Quæ itidem fervent in gutture, cerchnonque & stertorem inducunt, non minus prava exsistunt. *Quæ difficulter exscreantur.* De his Hippocr. *in* 2. *Prognost. pag.* 41. *lin.* 24. *Mala etiam exscreatio, quæ non expurgatur, nec projicit ipsam pulmo, sed ob nimiam plenitudinem fervet in gutture.* Non minus mala sunt, quæ nedum tussim tollunt, sed quinimmo ipsam concitant, & augent, ut docet Hippoc. *in* 2. *Prognost. ibid. lin.* 18. *Quæ non juvant.* Qui non minus ibidem *lin.* 33. damnavit sputa, quæ dolorem non sedant. Non tamen hæc sufficient nobis ad prædictionem, nisi alia, ut docet Galen. accuratius spectemus. Eodem itidem modo mala sunt, quæ neque malam respirationem, neque tussim, neque febrem, etsi multa sint, tollunt; quæque vero in aliquo decretoriorum dierum erumpunt, ac ab ipsis ægroti in deterius abeunt, cum signo aliquo pravo, letalia profecto exsistunt. Atque hæc sunt sputa in pleuriticis ac peripneumonicis damnanda. Nunc eadem in suppuratis consideremus.

CAP. XIX.

De prædictione in suppuratis.

Quicumque pus obtinent, ait Galen. *in* 2. *Prognost. in text.* 60. intus in corpore universo, sive contentum habeant in parte inflammatione affecta, sive etiam post eruptionem, nominare tales *empyos*, id est, purulentos seu suppuratos, licebit. Sed Medici assolent potissimum illos, qui in thorace ac pulmone talem habent affectionem, *empyos*, id est, purulentos nominare. *Empyi quinam vocantur.* Id vero pus post eruptionem inter thoracem pulmonemque continetur, & nisi cito exscreetur, tabidi intereunt, febricitantes tenuiter quidem, at calore jugiter quodammodo in nocte crescente. Veteres in qualibet parte corporis puris collectionem *empyema* dicebant, suppurantiaque ob id medicamenta, alii *empyemata*, alii *diapyemata*: alii, quum in viscere pus collectum est: atque demum alii, ut dictum est, eos solos *empyos* esse volunt, quibus inter thoracem & pulmonem pus aggregatum est, nimirum in loco phlegmone obsesso, & ab eo pure, intra thoracem effuso, hujusmodi affectus nascitur. *Empyema quid.* Fit vero hujusmodi pus, ubi materia phlegmonis non repurgatur; intus enim contenta a calore in pus vertitur. *Unde.* Quod Hippoc. *in* 7. *lib. Aphor.* 38. ita expressit: *Destillationes in ventrem superiorem ad suppurationem veniunt intra dies.* 20. & clarius *in lib.* 5. *Aphor.* 8. de pleuriticis: *Quicumque morbo laterali laborantes in* 14. *dieb. non repurgantur, ii ad suppurationem vertuntur.* Ubi enim pleuriticorum dolores neque purgatione per supra,

neque alvi dejectione, neque sanguinis vacuatione, neque victus ratione, neque aliis medicamentis finiuntur, suppurationem excitant, aut mortem suffocatione. Quod probe Galen. *in Prognost.* ita expressit: *Quicumque dolores circa thoracis ad pulmonis sedes non desinunt, adhibitis subsidiis, idque malum tantummodo habent, nec ullum aliud exitiosum indicium adest, eos suppuraturos exspectabis.* Suppuratis itaque inflammationibus, ipsarumque humoribus in pus conversis, nisi per sputa repurgentur, rupta vomica pus in cavitatem thoracis & pulmonis effunditur, atque tunc vere ii *empyi* exsistunt. Quo pure aut suffocantur, aut liberantur, si probe spatio dierum quadraginta per tussim purgentur, quod hisce verbis Hippocr. *in* 5. *Aphorism.* 15. docuit: *Quicumque ex morbo laterali fiunt empyi, idest, suppurati, si quadraginta diebus purgantur, a die qua fit ruptio, liberantur*: & Galen. *in comment.* ait: *nisi iis diebus per sputa pus totum expurgetur, putrescit, pulmonesque putrefactum exedit, atque ad tabem conducit*, quæ est totius corporis extenuatio propter insanabilia illa pulmonis ulcera, & macies cum debili febre conjuncta, quem affectum peculiariter Græci, maximeque Athenienses, ut Galen. meminit, *phthoen* appellabant, atque Hippocr. *phthisin*. His ad extrema redactis & deploratis accidit capillorum defluvium propter siccitatem, & alvi profluvium propter virtutis imbecillitatem, teste Galeno, atque sputa retinentur. Tamdiu enim extenuati vivunt, quamdiu extussire & per sputa pulmonem expurgare possunt, ubi vero intus ipsa remanent, respirationis obstruuntur viæ, atque ægri soffocantur. Sed ad suppuratos seu *empyos* redeamus, quorum prognosis ut illustretur, primo an pleuritici, vel peripneumonici, vel anginosi ad suppurationem inclinent, videndum erit; & postea quibus signis nobis innotescant; tertio, quando ruptio fiat; atque demum de iis, qui servantur, & quibus signis nos id deprehendimus, atque de iis, qui moriuntur, agemus. Quibus vero futuros purulentos speramus, Hippocr. in hunc modum docuit: *Prognost. p g.* 41. *lin.* 35. *& seq. Quicumque dolor in his affligit sedibus, non desinens neque screationis purgatione, neque ventris subductione; neque venæ incisione ac medicamento, & victus ratione, in suppurationem verti, sciendum est.* Sed quia circa puris generationem, ut Hippocr. *in* 2. *Aphorism.* 47. docuit, dolores ac febres contingunt magis, quam ubi jam est genitum, necesse est, in suppurandis dolores ac febres augeri. Proinde de his ita habet, *ibid. pag.* 42. *lin.* 12. *& seq. Considerare autem oportet suppurationis initium fore, colligentes a die, quo primum homo febricitavit, aut quo rigor eum prehendit, & si dixerit pro dolore sibi inesse pondus in loco, quo dolore afficiebatur. Hæc enim fiunt inter initia suppurationum. Ex hoc igitur tempore suppurationum fore eruptionem ad prædicta tempora oportet.* Galen. vero in commento dixit, indicia suppurationis esse pro dolore gravitatem seu pondus, rigorem seu horrorem, atque febrem, quæ multo quam ante vehementius affligat. Addit ultra gravitatis sensum, calorem in lateribus, aut in altero tantum, ubi suppuratio tantum in altero latere fuerit. Quod ita docet Hippoc. *ibid. lin.* 19. *& seq. Si vero suppuratio in altero latere tan-*

Empyicorum prognosis.

Purulenti unde futuri dignoscuntur.

Empyematis indicia.

tum-

tummodo fuerit, vertere ac ediscere convenit in his, utrum in altero habeat latere dolorem, & utrum calidius, quam alterum sit, atque eo in incolume latus cubante inquirere oportet, num aliquod desuper onus illi pendere videatur, si enim id fuerit, suppuratio in altero latere est, utrovis onus exsistat. Quare his signis suppuratos deprehendemus, quippe rigore vel horrore, qui fit, teste Galeno, a puris acrimonia, partes inflammatione affectas infestante, febre, anteriori quæ vehementius affligat, atque pondere in lateribus, aut in altero tantum, ubi in uno tantum pus collectum est; addo calorem perceptum in utroque latere, aut in altero, ubi in uno tantum, ut dictum est, pus collectum est. Quod sane pus si auctum multitudine, atque a natura concoctum erumpens, per tussim purgetur, ita *Empyi*, idest, suppurati servantur. Quod si nullo pacto rejiciatur, quod debilibus accidit, suffocati, aut tabidi moriuntur. Hinc Hippocr. *in* 2. *Prognost. pag.* 43. *lin.* 30. ait: *Seniores potius interire quam juvenes*: quoniam, ut ait Galen. *imbecilles vires habent, & uti hi liberentur, magna vis requiritur, quæ per tussim ac sputa expurgat; quum hi, qui servari debent, plurimum puris tussi purgare debeant.* Galen. *in* 5. *lib. de loc. affect. cap.* 3. quosdam empyos meminit sanatos, qui puris quantitatem quindecim usque heminarum exspuerunt. Quare, qui plurimum exspuunt, liberantur: & hoc est, quod ait Hippoc. *in* 5. *lib. Aphor.* 15. *Quicumque ex morbo laterali fiunt empyi, idest, suppurati, si quadraginta diebus purgantur, a die, qua fit ruptio, liberantur.* Ubi vero non exspuunt, aut suffocantur, quod accidit propter puris lentorem, & crassitudinem, & membranæ pulmonem continentis densitatem, atque ob facultatis debilitatem, quæ dignoscuntur respiratione, in qua totus thorax attollitur, nullaque purgatione per sputa apparente. Galen. *in lib.* 4. *de loc. affect. cap.* 7. ait: *Quibus ex suppuratis, ob puris copiam inter thoracem & pulmonem collectam, totus thorax in respiratione attollitur, fieri ob virium imbecillitatem, nequeuntibus suppuratis pus purgare.* Ubi vero non suffocantur, tabidi intereunt, ut ait Gal. febricitantes tenuiter quidem, ac calore jugiter quodammodo in nocte crescente, quo non purgatum pus intus putrescat, pulmones exedat, & ulceret. Quæ ulcera sequi totius corporis extenuationem, & maciem, cum debili febre conjunctam, nuper ex Galen. ostendimus, quem affectum Hippocr. phthisin, & Græci olim Athenienses *phthoen* appellarunt. Quibus vero notis isti empyi, tabidi facti, dignoscantur, Hippocr. *Prognostic. pag.* 42. *lin.* 25. *& seq.* hisce verbis expressit: *Omnes autem purulentos agnosci his indiciis convenit: Principio si febris non dimittit, sed interdiu tenuior, noctu vehementior est; Si sudores multi superveniunt, ac tussiendi cupiditas est, nec quicquam tamen dignum commendatione exspuunt, si oculi cavi redduntur, maxillæ vero ruborem trahunt, & ungues manuum curvantur, digiti vero potissimum summi calescunt, atque in pedibus tumores fiunt, neque cibum appetunt, ac pustulæ circa corpus erumpunt.* Galen. *in comment.* ait, febres non dimittere, quod partes ipsæ corporis solidiores incalescunt: ex quo calor manet assiduæ febri subsimilis, perinde ut calx, debilis contingentibus; qui calor, quod becticorum signum

Empyi quomodo tabidi facti dignoscuntur.

proprium creditur, quoties ægri esitant ac bibunt, perinde ac in calce aqua perfusa fit, calidior evadit. Quo fit, ut tangentes exterius ægrum multo calidiorem persentiant. Sudores item continuo elici propter virium debilitatem, & quod diductum alimentum dejiciatur. Quin etiam tussiendi cupiditas, id est, voluntas prehendit, nec quicquam dignum commendatione exspuunt, ob puris lentorem, & crassitudinem, & continentis pulmonem membranæ densitatem, tum etiam debilitatem in ægro facultatis. Oculi cavi propter exsiccationem redduntur, quod omnibus longis febribus est commune, rubent propter calorem in pulmone, & item tussedinem, quæ vultum calefaciunt. Ungues curvantur, quia caro eos firmans consumitur, & digitorum interiores summæ partes, quippe carnulentiores, calidiores apparent, quod calor hecticus solidiores occupet partes, & in iis plus apparet, ubi humor largior inest. Pedes intumescunt, inde caloris incipiente exstinctione, quippe quod partes eæ ab origine longissime absunt. Cibum non appetunt, appetendi facultate exstincta, pustulæque erumpunt in cute, derodente sanie ex intimis sedibus ad cutim effusa. Atque hisce signis *empyi* tabidi dignoscuntur, quorum casus sunt exitiales, qui, quoad exspuere, pusque contentum excernere possunt, Hippocrat. Auctore, *lib.* 7. *Aph.* 16. vivunt. Unum est, ad sputa ipsorum attinens, scitu dignum, quod in ipsis quippe tabidis desperatis, nihil concoctum observari, Gal. *in* 3. *Epid.* affirmavit; sputum cessat, ac supprimitur; alvus humida; pedes intumescunt, & reliqua fiunt, quæ desperatam ipsis salutem præmonstrant. Primò itaque humor, faciens pleuritim aut pulmoniam, non purgatus, putrescit, & in pus vertitur, mox erumpit, & tussi purgatur. Quod sane determinato temporis intervallo multum collectum, & inter thoracem & pulmonem effusum, foras erumpit, plerumque viginti diebus, & aliquando citius, & aliquando tardius. Quam rem & signa, quibus id agnoscimus, Hipp. *in* 2. *Progn. pag.* 42. *lin.* 38. *& seq.* ita expressit: *Quæ vero citius ac tardius rumpuntur, talibus cognoscantur signis oportet, si dolor inter initia exstitit, & item difficultas spirandi, nec non tussis, atque etiam screatio perseveret, vigesimo die exspectari, aut etiam ante, eruptionem oportet; si vero continentior fuerit dolor, & alia omnia in his fuerint ex ratione, postea exspectari oportet eruptionem, sed præire necesse est et dolorem et spirandi difficultatem, et screationem, antequam pus excernatur.* Quibus Gal. colligit signa futuræ vomicæ eruptionis esse hæc; quippe dolorem, spirandi difficultatem, tussedinem, & screationem, quæ si continenter & vehementer affligant, celerem eruptionem expectari oportebit, & si nec continentes, nec vehementes infestent, tardiorem. Ceterum necesse est, eroso obvolvente pus corpore, ab acrimonia ejus, dolorem fieri, tussedinem, & exscreationem, quia sanies quædam tenuior obductum penetret corpus; spirent quoque difficulter necesse est, & propter universam corporis conditionem, sed præcipue ob accedentem dolorem. Ratio vero hujusce eruptionis in naturam moventem, atque in multitudinem puris, vel ejus pravam qualitatem, expultricem ad exscreationem irritantem, refertur. Hæc eruptio fit ante tempus, quippe ante concoctionem puris, aut propter bilem sinceram, sputo non permistam, nec ad mediocritatem, naturæ convenientem, deductam, tunicam, pus continentem, eroden-

Vomicæ ruptio intra quodnam temporis intervallum fit.

Unde fit.

Quando ante tempus fit.

dentem; unde dolor, tussis, respiratio difficilis & exscreatio eruptionem antecedunt: aut propter puris copiam, vel infestam putredinem, vel utrumque simul, expultricem movens. Quæ eruptio symptomatica est & non bona: & illa, quippe pure concocto, a natura fit critice, & bona, in qua pus album, purum, æquale & læve spectatur; in ea vero, quæ ante tempus fit, & symptomatica est, pus crudum, versicolor, fœtidum, aut flavum, bile permistum, apparet. De hac eruptione auctor Coac. præsag. *in* 5. *Coac. præsag. text.* 392. ita habet: *Quibus vero cum bilioso purulentum sputum expurgatur, sive pus seorsum exeat, sive permistum bilioso, ut plurimum mors accidit decimo quarto.* Sed his præmissis occasio postulat, nos modo in suppuratis prædictionem aggredi: proinde in primo, de suppuratis, qui facta eruptione servantur, agimus. Hos hisce signis innotescere nobis, Hippocrat. *Progn. pag.* 41. *lin.* 47. docuit, quæ ita expressit: *Bona vero hæc sunt, facile morbum ferre, bene spirare, dolore vindicatum esse, sputum facile extussire, corpus æqualiter calidum videri, ac molle, siti non detineri, urinas, dejectiones, somnos, sudores, singula intelligere bona, uti præscriptum est, succedere. Ita enim omnibus his evenientibus, homo haud sane morietur*: & paullo post, *ibid. pagin.* 42. *lin.* 45. *Hi vero potissimum supersunt, quos febris eodem die post eruptionem dimiserit, ac cibum citius appetunt, & siti liberati sunt, & venter exigua ac consistentia dejicit, & pus album, læve, concolorque est, ac vacans pituita, & absque labore ac valida tussi expurgatur. Itaque optime quidem sic ac celerrime vindicantur; sin minus, qui ad hæc proxime accedunt.* Quantum vero ad illos, qui suppurati intereunt, hæc potissimum signa, *Hippocr. in Progn. pag.* 41. *lin.* 53. exhibuit, dicens: *Contra vero, morbum ægre ferre, spirationem magnam & densam esse, dolorem non sedari, sputum difficulter extussire, valde sitire, corpus a febre inæqualiter detineri, ventrem & latera vehementer calere, frontem vero, manus & pedes frigidos esse, urinas vero & dejectiones, & somnos, & sudores, singula, uti scriptum est, mala esse cognoscere. Si quid enim ex his sputo supervenerit, morietur æger, antequam ad* 14. *dies perveniat, aut* 9. *aut* 11. *die.* Et paullo post *pagin.* 42. *lin.* 53. *Moriuntur vero*, scil. suppurati post ruptionem, *quos febris non dimiserit, aut ipsos dimisisse visa, si statim iterum accenditur, & siti quidem vexantur, cibos vero non appetunt, & alvus humida est, & pus clorum, sive ex viridi pallidum, & lividum, aut pituitosam, & spumosum exspuunt. Si hæc omnia contigerint, moriuntur, &c.* Quod sputum auctorem quoque *Coac. præsag. Text:* 390. maxime damnasse nuper meminimus. *Uxor Meandri Caci*, ut scribit Hippocr. in *Epidem. lib.* 4. *pag.* 1121. *text.* 4. *statim chlorum & purulentum exspuit. Filius Amphiphradis lib.* 7. *Epidem. pag.* 1215. *text.* 14. primo *purulentum & pallidum*, & mox *viride. Ermoptolemusque ibid. text.* 16. *pallidum*: & Hippoc. *in Aphor. libr.* 7. *Aphor.* 44. ait: *Si empyis, quum uruntur aut secantur, purum & album pus effluat, evadunt: si vero subcruentum fæculentumque & fœtidum, pereunt*: & hæc sufficiant in prædictione purulentorum, de quibus præsentem tractationem non inutiliter Medicinæ studiosi legent.

Vomicæ eruptionis symptomaticæ signa. Criticæ.

Empyi quinam servantur.

Quinam pereunt.

CAP. XX.

Quid in morbis acutis Cerchon, vulgo ranticum, significet.

Cerchon quid. SOLET sæpius in multis acutis morbis, & in omnibus quidem moribundis, quidam fervor, seu ebullitio in gutture observari, quod Græci κέρχων vel κέρχνον appellarunt, Latini fervorem seu ebullitionem in gutture, alii asperitatem rancidam circa asperam arteriam & fauces, vocant, & vulgus Medicorum *ranticum*, a rancido fortasse, nomine corrupto. Sed mea sententia hæc omnia non sunt synonyma, siquidem aliud est rancidum, seu asperitas rancida, a gutturis fervore seu ebullitione, quam ranticum dicunt. *Gutturis fervor seu ebullitio.* Hanc enim Galen. *in lib. 3. Comm. de articulis* vocat κερχώδην, non κε χνώδην, a κέρχειν verbo, quod sonum notat, qui vel augustia loci, quo spiritus redditur, vel humoris multitudine accidit, & plerumque utroque concurrente, quem spiritum nonnulli δάσεα, idest, asperum appellant: illud rancidum, seu asperitatem rancidam, κερχνώδην vocat, qui affectus, *in 2. lib. de caus. sympt.* est exiguus ad tussiendum impetus, quem tamen non perpetuo tussis sequitur. Nam ea, quæ fauces exasperando tussim movent, *Quid & unde.* Galen. *in 3. Comment. de articulis* nuperrime citato κερχώδην vocat. Ceterum utcumque sit, hi duo affectus maxime similes exsistunt, quippe κέρχων & κέρχνων, idest, gutturis fervor, seu ebullitio in gutture, a sono ebullientis ac ferventis aquæ dicta, & asperitas rancida: apparet vero inter ipsos differentia aliqua, quippe quod fervore, seu ebullitione, sonus & strepitus manifestius appareat; & in rancida asperitate, obscurius. *Stertor.* His proximus est stertor, qui itidem est sonus similis, sed ambobus major, & manifestior. Plures hos affectus confundunt, differreque tantum loci varietate atque magnitudine putant, *stertorem* strepitum illum vocantes, qui in via subauditur & fit, quæ est inter palatum & nares, qualis est dormientium; in larynge, sive in capite, seu ostio asperæ arteriæ, gutture dicto, fervor & ebullitio κέρχων dicta; & in arteria ipsa κέρχνος, idest, asperitas rancida secundum aliquos, & secundum alios, stridula ejusdem arteriæ asperitas. In moribundis hic affectus Græcis etiam ῥέγχος dicitur, & vulgo Medicorum *ranticum*, quasi rancidum spiritum sive sonum dixerint, qui affectus *Unde.* est veluti concertatio humoris & spiritus in asperis arteriis. Fiunt vero hi affectus, vel propter naturæ infirmitatem, utpote quum pulmo undique pure, vel humore plenus, quod Hippocrat. *in 2. Prognost. pagin.* 41. *lin.* 23. expressit, dicens: *Mala etiam screatio, quæ non expurgatur, nec projicit ipsam pulmo, sed ob nimiam plenitudinem fervet in gutture.* Non expurgatur, nec sputum projicit, aut ob humoris excernendi lentorem, quo asperæ arteriæ adhærescens a spiritu agitatus fervorem seu stertorem facit, vel branchiorum obstructionem, aut ob arteriæ & gutturis compressionem interceptione meatus, in quo refractus & agitatus humor aliquis in gutture fervet. Hinc pectore angustos *stertorosos, in libr. 3. de dissec. resp.* Galen. vocavit. Qui duas tantum caussas huic affectui assignavit, quippe loci, quo

est, quo spiritus redditur, angustiam, vel humoris multitudinem, vel utrumque simul: sed necesse est, ut virtutis impotentiam addamus, ob quam ῥέγχος fit in moribundis, quippe natura quicquam purgare non valente. Quibus colligamus non perpetuo hoc symptoma, quippe fervorem seu ebullitionem esse letalem, sed ubi, multitudine humoris natura oppressa, non possit pulmo exscreare sputum, aut spiritus via, arteria scilicet, graviter oppressa, qua ratione hiantes moribundi multi stertunt. Cujusmodi fuit observatum in *Menone*, de quo ait Hippocrat. *in 7. Epidemior. pagin.* 1220. *text.* 47. *Arteria subsibilabat, cum stertore:* & de *uxore Theodori, Ibidem pag.* 1216. *text.* 27. *Arteriæ & pectoris stridula quædam asperitas, strepitus & fluctuatio puris:* & *ibid. pagin.* 1211. *text.* 9. de *uxore Polycratis: Intus circa arteriam & fauces sibilus erat & Cerchnon*, idest, asperitas, ut Valesius vertit, rancida. *Ermoptolemus ibid. pag.* 1215. *text.* 16. peripneumonicus *decimo quarto pallidum exscreabat & stertebat:* & *Anginosa ibid. text.* 20. itidem cum stertore, convulsa obiit: & in *filio Amphiphradis ibid. text.* 14. pleuritico, in faucibus plerumque rancida esperitas subsibilabat. In quibus omnibus illud symptoma partim ad naturæ impotentiam, partim ad multitudinem & lentorem puris seu humoris, fuerat referendum: est vero perpetuo malum, & non parum timendum, summe vero perniciosum post morbi principium, prælanguidis viribus redditis; quod id præmonstret, præ imbecillitate naturam quicquam non posse excernere & suffocari; cumque hoc symptomate aliquod aliud necessario una aderit exitiale signum. In principio vero sæpius fit, ut præ copia nimia in gutture ferveat humor, vel præ lentore nimio materia arteriæ adhærescat, quo humore postea concocto, & per sputum purgato, cessat Cerchos seu ebullitio. Cognoscitur vero, quo una adsint alia signa bona, & nullum perniciosum illuxerit, cujusmodi fuit in *Pisistrato* visum. De quo Hippocr. *libr.* 7. *Epidem. pagin.* 1223. *text.* 56. ait: *Stertorosum in faucibus, bene autem ferebat morbum, mente constabat, calor remisit, simulque excretio, & stertor; evasit.* Atque hæc de prædictione ex sputis.

Quando gutturis fervor seu ebullitio letalis.

Quando non exitialis.

CAP. XXI.

De prædictione ab abscessibus.

DIXIMUS in sexto libro, quid sit abscessus, differentiasque ac signa, quibus Medici futuros abscessus in morbis prænoscunt. Nunc ab ipsis abscessibus, quomodo in acutis morbis quum salus tum exitium prænoscatur, perscrutemur, supposito illos nobis affuturos: quam rem prænosci a morbo, qui non solvatur, & ab urina tenui & cruda, quam ægroti, ut docet Hippocrat. *in* 2. *Prognost. pag.* 40. *lin.* 49. longo tempore mingunt, atque a signis salutaribus, Galen. *in lib.* 2. *de Crisib.* statuit. At a quibus sane abscessibus nostrum prædicendi institutum prosequemur? Siquidem ibidem dixerimus, nomine abscessus, multos affectus ex Hippocr. doctrina intelligi. Primo per abscessum intelligimus omnem humorum translationem ab una parte

Abscessus unde futuri dignoscuntur.

corporis in aliam, in qua translatione humores aut effluunt, aut decumbunt. Unde excretio & humoris decubitus dicitur abscessus. Hoc ipso etiam nomine *abscessus* mutationem morbi accepimus, ut quando angina in peripneumoniam mutatur, suppurationem, & quicquid in cutem erumpit a caussa interna. Aut quod magis proprie dicitur, per abscessum intelligimus humoris decubitum, qui tumorem facit. Nos vero hic per abscessus omnia intelligemus, quæ in cutem erumpunt, atque humoris decubitum cum tumore aut inflammatione. Sed age de bonis abscessibus, salutem denotantibus, agamus. Boni itaque dicuntur, qui erumpunt cum signis coctionis, in die decretorio, in partibus a visceribus, & a morbo longinquis, quique suapte natura boni sint, & qui perseverant, non diminuuntur, ac augentur, & demum qui suppurantur, & qui una cum bonis signis apparent, atque ægrotos juvant. Dictum est a nobis superioribus libris, atque demonstratum ex Hipp. *in Epidemiis, lib.* 1. *sect.* 2. *pag.* 948. *lit. F.* concoctiones celeritatem portendere judicii, securitatemque salubrem, ac proinde coctionis signa numquam male apparere: quo fit, ut nedum abscessus omnes, sed omnes vel etiam excretiones, concocto morbo apparentes, sint laudandæ. Eo efficacius abscessus judicium præsagii confirmabunt, si in aliquo dierum decretoriorum eruperint. Quod eo certius præmonstrabunt suapte natura boni, quippe qui laudabili substantia, figura, loco, colore, magnitudine atque copia erumpunt. Molles bonitate duris ab Hippocr. præferuntur. De iis, qui suapte natura commendantur, Hippocr. *in lib.* 6. *Epidem. sect.* 1. *text.* 12. *pag.* 1165. ita habet: *Tubercula foras extumescentia, & acuminata, in turbinemque gracilescentia, æquabiliter maturescentia, non circum dura, declivia, & non bifida, meliora. Contraria vero, mala, & si quam plurimum contraria, pessima:* & in Prognosticis, *pag.* 39. *lin.* 6. *& seq. Quæcumque exterius vergent, optima sunt, parva, quam maxime extrorsum spectantia, & in aciem turbinata: pessima sunt, quæ magna, lata, & minime in aciem turbinata: at quæ introrsum rumpuntur, optima quæ externas partes minime attingunt.* Acuta itidem latis bonitate prætulit. Ex loco itidem, qui ad exteriora feruntur, ab Hippocrat. laudantur; de his *in* 6. *Aphorism.* 25. ait: *Erysipelas ab interioribus ad exteriora verti, bonum.* Qua ratione in angina tumorem in collo optimum esse statuit, *Prognost. pag.* 45. *lin.* 20. Optimi itidem sunt, qui in partibus remotis & ignobilibus concitantur. Qua ratione Hippocr. *ibid. pag.* 43. *lin.* 18. 37. dixit, omnes abscessus, qui ad crura fiunt, in pulmoniis vehementibus esse utiles; & Galen. ait: *Si quidem vera sit sententia* Hippoc. 2. *lib. Epid. sect.* 1. *pag.* 1002. *lit. B. præscripta de bonis abscessibus, ut optimi sint, si maxime deorsum, & quam longissime ab ægrotatione, absistant, magis vero si concoctione pariter fiant.* Colore etiam boni aut rubro, aut flavo, aut albo spectantur: magnitudine quidem etiam mediocri, ita ut neque pauciores, quam corpora purgare valeant, neque grandiores, quam sustineri possint. Copia etiam copiæ humoris, morbum facientis, respondere debent; nam immoderatius apparentes non sunt securi, quod & aliquam internam partem vel prin-

Abscessus boni.

cipem,

cipem, vel vitæ necessariam, obsideant. Qui cito maturescunt; ac suppurantur, laudantur. De his forte Hippocr. *in 2. prognostic. pag. 43. lin. 4. Quibuscumque abscessus fiunt ex pulmoniis morbis circa aures & suppurantur ad inferiora loca, & ad fistulam perveniunt, isti evadunt*. Boni etiam sunt, qui perseverant, quod a facultate robusta fit, atque augentur, atque, ut diximus suppurantur, & qui una cum bonis signis apparent, atque ægrotos morbo vel liberant, vel allevant, qui merito ita apparentes sunt ex judicatoriis judicantibus, quique, natura morbo prævalente, fiunt. Atque isti sunt abscessus salutares. Malos vero esse omnes abscessus, cum cruditatis signis apparentes, in diebus non decretoriis, suapte natura malos, in partibus proximis morbo, membrisque principibus, perseverantes, non suppurantes, pauciores, copiosiores, parviores, majores, qui statim exorti recurrunt, seu retrahuntur intus, atque evanescunt, cum malis signis nihil juvantes, atque lædentes. De iis, qui morbo crudo exsistente apparent, Galen. *in 1. Epidem.* ita habet: *Omnium, quæ tunc inciderent, incommodorum erat caput, cruditas humorum, quod si quando natura per vim ad aliquos eorum excernendos aggressa esset, nihil proficiebat, immo vero ab iis superata, aut in profundum recurrere permisit, aut propter paucitatem excretionum abscessum moliebatur. Alias a nobis demonstratum est, nullam excretionem, vel abscessum fidelem esse, quæ cum signis cruditatis apparet, etiamsi ad probam maturationem perveniat. Concoctiones celere judicium & securitatem promittunt. Sed ne nunc quidem caussæ febrium, quæ intra venas continentur, erant concoctæ. At parotides erant tamen maturæ, quod infrequens esse, & debere memoria teneri dicebam. Nam posse fieri quapiam in parte privatim concoctionem, toto morbo non concocto*. Mali itidem sunt, qui decumbunt, in diebus non decretoriis; hi nobis quidem indicio sunt, illum decubitum, sive excretionem humoris non fieri a natura salubriter agente, sed morbo acta, quippe aut humoris multitudine, aut prava qualitate, ante tempus irritata ad pugnam: quare mirum non, est si, perturbato ipsius naturali ordine, in diebus non decretoriis expellat. Eoque apertius mali abscessus dignoscentur, si suapte quoque natura mali exsistant, cujusmodi sunt, ex Hippocrat. *in 1. Prognostic. pag. 38. sub finem Tubercula circum dura, bifida, inæqualia*: & *in lib. 6. Epidemiorum sect. 1. text. 12. pag. 1165. foras non extumescentia, non acuminata, neque in turbinem gracilescentia, non æqualiter maturescentia, circumdura, non declivia, atque bifida*. Qui vero ex abscessibus malignitatem habent, cum febre continua omnes exitiales sunt. Cujusmodi fuerunt in ea pestilentia, quam Hippocrat. *in libro tertio Epidemiorum pag. 1083. Commentar. 1. text. 13* recensuit; scripsit enim ignes malignos multos interemisse, tubercula, carbunculos, fluxiones ad pudenda, Herpetes multos malignos in ea pestilenti constitutione grassatos fuisse, pluresque iis fuisse interemtos. Pauciores etiam abscessus, & majores damnantur, de quibus Hippocrates *in primo Epidemiorum sectio. secunda pagin. 946. littera G. Commentario tertio* ait: *His succedebant abscessus, aut majores, quam ut ferri possent, aut minores, quam ut prodessent quic-*

Abscessus mali.

quicquam: & paullo post *ibid. lit. H. Papulæ parvæ, quæ non essent excernendis morbis:* & postea de *Sileno lib.* 1. *Epid. Ægr.* 2. *pag.* 969. *Papulæ cum sudore rubentes, rotundæ parvæ, varis similes permanebant, nec abscessum efficiebant.* Copiosiores etiam tutæ non sunt, nisi ad purulentos abscessus deveniant; nam nimis copiosum humorem denotant, ex quo timor est, ut ne tantum cutis, sed quin etiam pars aliqua interna, aut ex principibus, aut ex necessariis obsideatur. Qua ratione Auctor *Coac. præsagiorum text.* 114. merito dixit: *Quibus in febre continua pustulæ toto corpore excitantur, letale, nisi superveniat purulentus abscessus.* In his enim, quorum corpora acuta febre vexata, undequaque abscessibus, aut parvis aut magnis scatent, periculum est, ne retrocedant, principemque vel vitæ necessariam aliquam partem, ut diximus, occupent, quod est exitiosum. Hujusmodi casum Hipp. *in Tymonactis puero* vidit, de quo *in* 7. *Epid. pag.* 1238. *text.* 114. ita habet: *Tymonactis puero, quasi duorum mensium, exanthemata in cruribus, & in coxis, & lumbis, Hypogastrio, & tumores valde rubicundi. Sedatis autem his convulsiones & epileptica fiebant sine febre multis diebus, & mortuus est.* Non minoris periculi sunt, tumores admodum rubentes, ac omnium maxime liventes, & nigricantes, quem pravum colorem in exanthematibus nec vel etiam mulierculæ ignorant; iis etenim valde rubentibus, liventibus, ac maxime nigris, merito de ægrotorum salute plurimum dubitandum putant. Hipp. *in* 1. *Epid. sect.* 2. *p.* 946. *sub finem*: (*confer autem notas Foesii, qui non legit* Μελαινόμενα, *nigricantia, sed* μὴ λυόμενα, *autem* μολυνόμενα.) in ea pestilenti constitutione ait grassatos fuisse *tumores secundum aures nigricantes, qui nihil denuntiarent*: & in *Critone lib.* 1. *Epidem. Ægr.* 9. *pag.* 985. moribundo pustulæ nigræ eruperunt: & papulæ, quæ *Sileno, ibid. Ægr.* 2. *pag.* 969. ante mortem apparuerunt, fuere rotundæ, parvæ, varis similes, valde rubentes. Abscessibus vero sine ratione sublatis nedum fidere non debebimus, sed quinimmo ab ipsis plurimum timere. Sine ratione dico, qui nulla prægressa aut vacuatione, aut purgatione, vel a natura, vel ab arte, intus retrahuntur, atque evanescunt. Hujusmodi abscessus periculum delirii & mortis inferre, Hippocr. *in* 2. *Prognost. pag.* 43. *lin.* 27. notavit. De his *in* 6. *Epidem. sect.* 4. *text.* 1. *pag.* 1179. *Quum in morbo aliquo judicationis tempore tumores secundum aurem exorti, prius quam suppurentur, inaniuntur, idest, retrahuntur, & evanescunt, exspectare oportet ita affectis recidivam.* Gal. vero *in* 1. *Prorrh. Comm.* 1. ait: *Talium autem signorum genus deterrimum esse constat, nempe, quæ vel tubercula, vel pustulæ ex imo ad cutem enatæ, recurrerunt, gravissima omnium exsistunt, omniumque maxime, ubi abscessus neque ob humoris fluxi tenuitatem, aut partis laxitatem, aut aeris caliditatem, aut adhibiti medicamenti discutiendi potestatem habentis, sed ob virium lapsum intus recurrerunt.* De his Hipp. *in* 1. *Epid. sect.* 2. *pag.* 946. *sub finem*: *Quibusdam in articulos, præsertim in coxendicem decumbebant, paucis decretorie cessabant, statimque superati ad priorem statum redierunt*; quod in *Anaxenore splenitico, & mali coloris* Hippocr. *lib.* 7. *Epid. pag.* 1239. *text.* 124. animadvertit, qui tumorem habuit in coxendice, quo evanescente, ipse mortuus est. Ceterum utile erit,

Tumores periculosi.

distinguere abscessus longo tempore perseverantes, & postea intus recurrentes, ab his, qui statim oborti recurrunt; hi enim longe majus periculum quam ii minantur, quod Galen. in 1. *Prorrhet. Comm.* 1. confirmavit, quum dixerit, tales abscessus esse deterrimos, atque etiam ait, sudores quoque, qui cœperunt quidem, sed protinus cessaverunt, pravi sunt, quod naturam maxime prælanguidam, excretionem quidem aggredientem, sed præ imbecillitate non absolventem, præmonstrent, Hippocr. in 1. *Epid. sect. 2. pag. 946. sub finem.* papulas parvas, quod statim evanescerent, pessimas observavit; & paullo ante de malis abscessibus dixit, *ibid. lit. G. Sed statim redierunt & deterius evaserunt*. In *Euphranonis filio*, *lib. 5. Epidem. pag.* 1161. *text.* 92. qui mortuus est, exanthemata oborta parum durarunt, & absque ratione evanuerunt. Et hæc de abscessibus intro recurrentibus. Ex loco itidem mali abscessus Medicis innotescunt: pessimi enim sunt, qui prope viscera in cute erumpunt. Quo fit, ut abscessus post aures, perpetuo sint suspecti; nam forte superveniunt fractis inde viribus, & videntur novas caussas morbi attexere. Fessus æger magnos abscessus, qui tempore ac virium robore opus habent, ad concoctionem & suppurationem faciendam, ferre nequit: parvi vero non solvunt. Sunt vero magis, ut dictum est, suspecti loci ratione, quippe, quod cerebro sint proximi: non secus & tumores sub alis loci ratione damnantur, & bubones ipsi in inguinibus, qui tumores solent grassari tempore pestilenti, quo tempore interna viscera maxime patiuntur. Cum malis signis nulli abscessus boni esse possunt: sunt enim ex judicatoriis non judicantibus. Non minus etiam ii, qua nedum febrem non tollunt, ægrotosque quicquam allevant, sed quinimmo ipsos non parum lædunt. Atque hæc in universum dicta sint de malis abscessibus, mortem prædicentibus. Nunc pauca, ut rem hanc exemplis quibusdam illustremus, de his abscessibus, qui secundum aures fiunt, quos parotidas Medici appellant, subjungamus. Hos abscessus hisce signis prænoscendos Hipp. *in Prognost. pag.* 43. *lin.* 7. docet: *In hunc modum ista consideranda sunt. Si febris detinet, neque dolor conquiescit, neque sputum ex ratione procedit, neque biliosæ sunt alvi dejectiones, nec bene solutæ ac sinceræ, nec urina admodum multa, multum habens sedimentum, suffragantur vero ad salutem reliqua omnia salutaria signa, in his ejusmodi abscessus orituros sperare convenit. Ac hi oriuntur quidem in locis infernis, quibus circa hypochondria inflammationis quid subest: illi autem in supernis, quibus hypochondrium molle & doloris expers permanet, & cum spirandi difficultate aliquandiu laboraverit, quæ citra aliam evidentem occasionem conquiescat.* Propria ergo Parotidum futurarum signa sunt, ubi morbus non fuerit valde diuturnus, si subita difficultas anhelitus laboranti superveniens, mox quiescat, quumque gravitas capitis & dolor subsequatur, & gravis somnus aut surditas, huic in glandibus post aures necesse est abscessus fieri. Galen. *in* 1. *Prorrh. comm.* 75. *text.* 76. & 77. somnum gravem, cum dolore capitis & surditatem statim advenientem signa esse parotidum statuit: & Auctor *Prorrh. lib.* 1. *text.* 168. dixit, ex capitis dolore, comate, surditateque prænosci parotidas. Ex iis abscessibus boni sunt, qui magnitudine moderati, sine dolore,

Parotides unde futuræ prævidentur.

Quænam bonæ.

jore, integris viribus, in aliquo die critico, & antegressis coctionis signis erumpunt. Cujusmodi fuerunt, quas Hippocr. *in Epidemiis* meminit, de quibus *in lib. 1. sect. 1. pag. 938. lit. E. & 939 lit. D.* dixit: *Tubercula vero multis secundum alterutram aurem, plurimis secundum utramque exstiterunt, febre carebant, erant recti: nonnullis parum accendebantur, sed exstincta omnibus sunt citra incommodum. Erat eorum hæc natura, laxa erant, magna, diffusa citra phlegmonem atque citra dolorem, obscure omnibus evanescebant.* Hæc fiunt a caliginosa materia, quæ facile citra incommodum tolluntur, aut a pituita quæ œdematosa, aut a sanguine phlegmonosa, aut a flava bile erysipelatosa vocata, aut a materia crassa, & viscida: illa facillime discutiuntur, atque hæc ægerrime; quo fit, ut in multis sublata febre etiam perseverent, neque, residentia, neque suppurantia appareant: de his Hippocr. *in 1. Epidem. sect. 2. pag. 956. sub lit: F. Tubercula secundum aures, quæ in febribus cum dolore extuberant, nonnullis, quum febris decretorie sedatur, non resident, neque suppurant, his biliosum alvi profluvium, aut dysenteria, aut sedimentum urinarum crassarum, ea solvit, uti evenit Hermippo Clazomenio.* Optimæ sunt, vel saltem non pravæ parotides, quæ prægressis vacuationibus, vel purgationibus, resolvuntur, & præsertim cum bonis urinis, cujusmodi forte fuerunt, quæ in Clazomenio (*Vide ejus historiam lib. 1. Epidem. Ægr. 10. p. 985.*) exuberarunt. De his forte meminit auctor *Coac. præsagiorum*, ita dicens: *Tussiculæ, quæ cum sputationibus procedunt, emolliunt parotides.* Quæ suppurantur itidem cum signis coctionis, & pus est album, purum, salutares exsistunt. Contra malæ dicuntur, quæ aut majores quam ferri possint, aut parviores quam purgare valeant, observantur, cum dolore, & fractis viribus erumpentes, nullis coctionis signis antegressis, in die non critico cum malis signis apparentes, atque febrem non allevantes, sed quinimmo ægris ab ipsis in deterius mutatis. Præterea quæ intus recurrunt absque caussa. Has recidivam præmonstrare Hippocr. *in 6. Epidem. sect. 4. text. 1. pag. 1179.* tradidit, & Galen. deterrimum esse signum *in primo Prorrh.* statuit; quales *Nicolai Concubina Epid. lib. 7. text. 50. pag. 1221.* habuit, quibus abscessibus, magnis, sine signo sublatis, mors eam est subsecuta. Auctor *Coac. Præsag. text. 138.* ait: *Si ardenti febre abscessus, ad aures facti, non suppuraverint, non valde servantur*: & *ibidem. text. 207. Tumores circa aures maxime ex acutis in febribus ardentibus fiunt, si morbum non solvant; neque maturent, aut ex naribus sanguis fluat, vel urinæ deponant sedimentum crassum, moriuntur.* Et itidem Auctor *Coac. Præsagiorum text. 201. Tumores circa aures post expurgata plurima graviter olentia, acuta febre, hypochondrio intento, tardius excitati, interficiunt*: & ibidem *text 206.* scriptum est, in suppuratis parotidibus pure non albo effluente, letale esse; *ibid. text. 205.* pravasque dici parotidas, quæ cum urinis parum coctis apparent. Quod Galen. vel etiam de iis, quæ probe suppurarunt, intelligi debere, nobis præmonstrasse, nuperrime meminimus. Unde vel etiam parotides suspectæ erunt, absque signis conctionis, probe suppuratæ. Quales in

Quænam malæ.

Cra-

Cratistonacte , & *ancilla pictoris* ab Hippoc. *lib.* 1. *Epid. sect.* 2. *pag.* 958. *sub lit. B.* (*Foesius tamen loco pictoris legit fullonis.*) fuere observatæ, quibus , uti dictum est , probe suppuratis , ambo tamen interierunt. De exanthematibus , quo nomine papulæ omnes latinis , barbaris variolæ , morbilli , puncticulæ seu maculæ nuncupatæ , comphenduntur ; deque pustulis , carbunculis , bubonibus , tumoribus hypocondriorum , nihil superest ad ipsorum prognosin illustrandam dicendum ; quum omnia ad prædicendi rationem pertinentia , quum in hoc ipso capite , quod absolvimus , tum in aliis libris satis accurate expenderimus.

F I N I S.

INDEX RERUM OMNIUM,

Quæ in toto opere continentur.

A.

Æſtus

Appe-

B

C

D

E

F

G

H

N

O

P

Re-

Su-

V.

Vi-

FINIS.

HIERONYMI FRACASTORII

Veronensis M. D. V. Cl.

DE DIEBUS CRITICIS

LIBELLUS

Additus PROSPERO ALPINO de Præsagienda Vita & Morte Ægrotantium.

Porro judicari in Morbis est, quum morbi augescunt, aut marcescunt, aut in alium morbum transeunt, aut desinunt. Hippocr. de Affectionib.

A Generatione ἀπὸ γενήσεως exordiri oportet. *Erotianus ex Hippocr.*

VENETIIS, MDCCXXXV.

Sub Signo Aldi

SUPERIORUM PERMISSU, AC PRIVILEGIO.

HIERONYMI FRACASTORII
DE CAUSIS CRITICORUM
DIERUM
LIBELLUS.

NATURA Dei optimi munus quum tota, qua aut oculis cernitur, aut concipitur animo, admirationis multæ plena est, tum maxime, qua in animalibus viget; nam & animalia ipsa, & quæ ab iis fiunt sensus, cognitiones, appetitiones, generationes, & motus reliqui admiranda omnia sunt; nec vero, & quæ iis accidunt, non multa sunt, quæ non parvam sui admirationem præbent: inter quæ illæ in primis sunt, quæ Crises appellari consuevere, quarum vel adeo mira natura est, ut neque adhuc satis perspectum sit, quam omnino causam habeant; nam quosdam esse dies constat, quos perinde ac fatales natura ante omnes deligit, in quibus de morbis decernat, quosdam vero ita neglectos esse, ut nullas umquam Crises videant, nullo naturæ munere habeantur digni; quæ admiratio sapientes & naturæ interpretes viros in diversas opiniones perduxit; quippe Pythagoreis visum est certis numeris Deos & naturam gaudere, ante omnes septenario, quem ad rationem Crisium nonnihil conferre arbitrati sunt. Philosophorum vero nonnulli causam omnem dierum in Crisibus casui adscribunt. Astronomi autem cælo & sideribus, Lunæ præsertim, quam per septenarios suæ conversionis dies rebus, quæ hic sunt, impetum quemdam ac vim immittere affirmant. Soli medici videntur mihi rerum suarum suique muneris obliti: soli enim ipsi quum viam facultatemque habere possent inquirendi inveniendique rationem Crisium, tum fortuna, nescio qua, ab Astrologis seducti persuasique illorum opinio-

nem ſecuti ſunt: quos quum omnes, tum præcipue Galenum mirari licet, qui alioqui tantus philoſophus, tam accuratus, & medicinæ parens, ac veluti Deus tam facile perſuaderi potuerit, ut facultate propriæ artis neglecta, præſtigiis alienæ involvi paſſus ſit; ſed certe de magnis ingeniis illud dici par eſt, quod & de magnis venatoribus, qui ſæpe, quod multa ſectentur, quædam negligentius inſequuntur: unde nihil mirum videri debet, ſi & Galenum, qui tot invenit, qui tanta ſcripſit, qui ingentem illam medicinæ molem digeſſit, formavit, condidit, quædam tandem effugerint. Poſteriorum vero uti nulli ab eo recedere auſi ſunt, ita qui hac de re ſcripſere, omnes id ſolum curaſſe videntur, ut aut Geleni ſcripta, aut Aſtrologorum placita declararent; operæ pretium igitur exiſtimamus, ſi rurſus hoc ſaxum vertatur, atque inquiſitio tam dignæ, tam neceſſariæ rei habeatur: ſi enim per ea, quæ in nobis ſunt, ratio omnis & cauſa Criticorum dierum oſtendi poſſit, bene erit ab eo labore Lunam, & beata illa corpora liberare, quæ quum alioqui multa penes nos faciant, tum & multa a nobis & a natura fieri ſinunt. Equidem ſcio Galenum ſophiſtas vocare, conviciis maledictiſque proſequi, ſi qui ratione ulla malint hanc rem inquirere, quam minime Aſtrologis credere, præcipue Ægyptiis, qui aſſeveranter hæc a Luna fieri affirment: ſed certe, nedum ſi Ægyptius aliquis Aſtrologus, ſed ſi Ægyptius aliquis Deus, aut Anubis, aut Oſiris hæc mihi dixerit, non facile credam. Sophiſtam autem obſecro, ne quis me prius vocet, quam hæc amice atque æquo animo cuncta perlegerit. Referemus igitur, quæ in hujus rei perveſtigatione, quam diligentiſſime habuimus, nobis tandem comperta ſunt, quæ neque prius credi audirique volumus, quam & re ipſa, ac rerum (ut ajunt) magiſtra experientia fuerint comprobata: ejuſmodi enim ſunt, ut & rationibus credi, & obſervationibus plane ſperari poſſint.

CAP. I.

DE cauſis igitur Criticorum dierum acturi, ea præmittemus in primis, quæ circa morborum dies ſunt obſervata: deinde referemus, quo pacto alii eorum cauſas reddere tentavere, tum demum; quomodo & nos per magis rationabilia, & conſentanea magis naturæ reddendas exiſtimemus. In primis igitur recipiendum eſt nobis dierum, per quos ægritudines pergunt, alios Criticos dici, in quibus, quæ fiunt Criſes, majori ex parte fiunt, alios vero non Criticos vocari, in quibus perraro viſuntur Criſes: quoſdam vero medios eſſe, obſervatum enim eſſe conſtat & majorum noſtrorum experientia, & ea, quæ in dies ſit, certis diebus innumeras Criſes videri, certis rariſſimas, aliquibus medio modo ſe habere: item & inter Criticos vocatos, quoſdam eſſe præcipuos, & quaſi principes, quoſdam principatu minores, porro & alios eſſe indicativos & quaſi nuncios ejus Criſis, quæ in die principe futura eſt. Critici ergo ſunt 4. 7. 11. 14. 20. 21. 27. & ſecundum alios 28. & alii, quos recenſere neceſſarium non

eſt.

est. Præcipuos autem omnium esse constat 7. 14. 20. & 21. quamquam de 20. & 21. non plane inter antiquos convenit, uter magis Criticus sit. Archigenes enim magis amare 21. visus est, Hippocrates vero & ejus sectator Galenus 20. magis: sequuntur deinde principatu minores 11. & 4. Non Critici vero sunt 6. 8. 10. 12. 16. 19. 22. & 25. quamquam 6. quandoque Crises nonnullas videat, verum illæ non proprie Crises sunt, quare & ipse inter Criticos recenseatur: medio vero modo se habent 5. 9. 13. 17. 8. & 24. sed horum 17. 13. ad Criticos appropinquant magis, 9. vero ad non Criticos. Indicativi vero sunt 4. quidem septimi, 11. decimi quarti, decimusseptimus vigesimi, 24. vigesimi septimi, omnes quidem quarti a die, in qua perfecta futura est Crisis hæc igitur quod ita sint, recipiendum est: cur autem ita se habeant, & unde tanta dierum diversitas enascatur in morbis, nunc inquirendum.

C A P. II.

Pythagoricorum autem dogmata aut referre, aut refellere supervacaneum quidem videtur, quando jam satis manifestum est neque numeros, neque in universum quantitatem ullam principium actionum esse posse, nisi forte per accidens.

Philosophorum vero quicumque rationem dierum in Crisibus casui donant, rationabilius quidem magna ex parte loquuntur: dicunt enim quæcumque agunt & patiuntur, omnia certa inter se ratione proportioneque consistere, & certo tempore agere, hæc quidem majori, illa minori, ut accidit: quare & circa Crises, quod die septima aut quartadecima humores moveantur in nobis, nulla certa alia causa est, nisi quod talem accidit esse proportionem naturæ ad humorem, quem tanto tempore concoquit, concoctum expellit, hunc quidem in septima, illum in quartadecima: quemadmodum & ignis hoc quidem robur una die, illud duabus absumit: & bilis quæ flava est, per tertias, quæ atra, per quartas movetur: sicut igitur in his non quærimus rationem dierum, ita nec circa Crises debemus quærere, sed solum cur hoc humoris genus citius, illud tardius moveatur.

Verum enim vero, tametsi verum hi in universum dicunt, certam esse inter agentia proportionem, & certam mensuram temporis, tam simplicem tamen causam habere Criticos dies existimandum non est, sed magis credendum quædam etiam ad Crises concurrere, propter quæ certis diebus multæ, certis paucæ spectentur Crises: si enim sola illa proportio accederet, profecto non magis septimam, quam octavam & nonam diem Criticam videremus, siquidem paullulum immutata materia, & in octava & nona spectarentur Crises.

CAP. III.

CUM Aſtrologis vero, & medicis, qui eos ſequuntur, majus mihi negotium parari video, quorum alios Aſtrologiæ, alios Galeni amor permoveat: ſed hi certe ſi non ob aliud nobis infenſi ſint, injuſte quidem nobiſcum agant, quando & nos alioqui Aſtrologiam veneramur, & Galeni nomen ac memoriam uti ſacram ſanctamque colimus: quicquid vero molimur, id omne veritatis & philoſophiæ amore facimus, quæ in nullius verba jurare addicta eſt. Referemus igitur, quæ medici ex Aſtrologorum decretis ſcribunt; certum eſſe inquiunt per ſeptenarios dies Criſes incedere, circaque illas potiſſimum fieri: quum vero & Lunam quoque certum ſit per ſeptenarios dies & cæli quartas rebus, quæ hic ſunt, impetum quemdam & vim ingerere, quidnam aliud cenſendum ſit, quam Lunam, quod ſeptenarias illas commotiones immittat Criſibus? Efficax quidem atque evidentiſſimum ſignum eſt hoc rationem dierum in Lunam referendam eſſe, quum præſertim nihil aliud ſeſe offerat, quod in medium afferri poſſit. Dupliciter autem quum Lunæ converſionem dimetiamur: & per reditum ad Solem, quem menſem civilem vocant, & per reditum ad certum punctum in zodiaco, quem lunarem appellant menſem: in utroque quidem menſe manifeſtum eſſe dicunt Lunam per cæli quartas & ſeptenarios dies commotionem impetumque rebus hic inferre. Civilis enim menſis ex diebus 29. horis circiter 13. conſtat, quod tempus ſi per quartas ſuas partiaris, erit quarta quælibet dies 7. horæ ferme 9. circa cujus temporis extremas 24. horas res maxime a Luna moveri teſtimonium dicunt & illos facere, qui circa maritima verſantur, & illos, qui circa ruſtica. Similiter autem ſe habere ajunt & in Lunari menſe, qui ex diebus 27. horis 8. conficitur, quod Aſtrologi præſertim Ægyptii affirmant, quibus credendum eſſe Galenus præcipit, ac pene minatur: cujus rei & graviſſimum teſtimonium afferunt, dicunt enim ęgrotante aliquo, ſi Luna forte fortuna in eo puncto fuerit, quo ille exortus fuit, tum ei bonam vel malam conditionem allaturam, quum in quarta cæli ad eum punctum exſtiterit: ſi enim oriens ille in eo puncto ſalutares felices ſtellas habuit, tum Lunam ab ea quarta ſalutem elargituram, ſi vero infelices in ortu ſtellas ſortitus eſt, periturum quidem ab ea cæli quarta. Ex quo exiſtimari debet ſeptenarios Lunæ dies hic magnam quamdam facultatem & vim habere. Hæc igitur ſunt, quæ medici partim nautarum, ruſticorumque teſtimonia, partim Ægyptiorum aſtrologorum de Criticorum dierum cauſis referre ſolent. Nos autem Aſtrologorum ac Galeni amicos rogamus, ut contenti ſint placide & ſine ſtomacho nobiſcum hanc rem inquirere: primum enim examinabimus, quæ experientia obſervationibuſque conſiſtere medici dicunt: mox aperte (ut arbitror) oſtendemus, quomodo quaſi faſcinationibus Aſtrologorum luſtrati, & vomere & ſudare in ſeptima & quartadecima ſine Luna poſſimus.

CAP. IV.

IN civili, inquiunt, menſe tum nautæ, tum agricolæ affirmant per cæli quartas commotionem majorem rebus Lunam dare; at certe decebat eos ab iis accipere, quænam ea eſſent in quibus major illa commotio videatur: ſi enim in univerſum ita eſſe circa maria affirment, falſum nimirum aſſerunt: primum enim circa maris crementa & decrementa (quos æſtus vocant) conſtat non majorem commotionem per quadraturas Lunæ fieri: quando per id tempus vel minimos cerni æſtus manifeſtum eſt: at vero majores & ventos, & tempeſtates non circa ſeptimam Lunæ diem, ſed circa quintam exſurgere nautis omnibus notum eſt: quod & Virgilius & Heſiodus quoque notarunt, quum quintam eſſe fugiendam præcepere; quænam igitur ea ſunt circa maria, in quibus major illa agitatio percipiatur? Teſtacea fortaſſe, & cruſtacea, & id genus dicent ſub quadraturis Lunæ excitari magis, & nutriri, & pingueſcere melius, quod certe neque negamus: nam per conjunctiones Lunæ tum & calor, tum & humor exiguus in illis eſt, vegetari autem excitarique uterque incipit tum forte, quum Luna circa quadraturas verſatur, non quidem ea de cauſa, quod Luna in quarta cæli ſit, ſed ob id magis, quod tunc tantum demittitur luminis, quantum ſufficiens eſt ad fovendum eorum animalium calorem, humoremque pro alimento ſuggerendum, cujus ſignum illud eſt, quod non ſolum per quadraturas pingueſcunt ea animalia, ſed etiam poſt, & magis; manifeſtum igitur ex his eſſe poteſt nihil ea exempla ad Criſes facere, quæ e maritimis accepta ſunt. Circa ruſtica vero quædam ab agricolis tum maxime fiunt, quum ſemiplena eſt Luna, non certe alia de cauſa, quam ut extrema effugiant, hoc eſt, conjunctiones, & oppoſitiones, quorum utrumque quibuſdam rebus obeſſe ſolet, hoc quia nimii humoris eſt, illud quia exigui caloris; quæcumque igitur ob humoris abundantiam nata ſunt aut putreſcere, aut in luxuriem abire, iis oppoſitiones Lunæ timent: quæ vero caloris inopia ſterileſcere, illis conjunctiones cavent: qua de cauſa medium tempus eligere ſolent; arbores igitur, quas duraturas volunt, multas per plenilunia non cædunt, multas per Lunæ ſilentia: in altero; enim ob nimiam humiditatem putreſcant, in altero inopia caloris emarceſcant; nihil enim refert ad putredinem efficiendam, ſive humor plus æquo acceſſerit, ſive calor, qui continet miſtionem, defecerit, ſimiliter & ſatorum quæcumque facile luxuriant, ut faba, & aphaca, & cicer, & pæne omnia, quæ ſiliquam gerunt, nec per conjunctiones, nec per oppoſitiones Lunæ ſerunt, magis vero oppoſitiones etiam timent. Idem & circa vindemiam & vina conficienda nonnulli obſervant, per plenilunia enim humidiora, quam par ſit, & aquoſiora vina fiunt, per coitus vero frigidiora & minus potentia; atque hæc fere illa eſſe exiſtimo, quæ ruſtici obſervent, non quidem quod in quartis cæli ulla vis major inſit, ſed quod lumen id mediocre aptiſſimum quibuſdam rebus conficiendis videtur; quod vero in ore vulgi eſt per quartas Lunæ mutari aeris conſtitutiones, & ſerenitates, & pluvias, & id genus, vel ipſi vulgo notum eſt eſſe mendaciſſimum.

At in lunari menſe Aſtrologi *Ægyptii* affirmant cęli quartas vim habere maximam, exemplo eorum, qui ægrotant Luna eo in puncto exiſtente, in quo enati illi ſunt: ſed profecto (ut ſuas Ægyptiis condonemus obſervationes) mirari tamen Galenum ipſum debemus, qui quum optime alioqui naturam inductionum noſſet, tum uni tamen exemplo tam facile manus dederit. Inductionum enim aliæ neceſſariæ ſunt, aliæ probabiles tantum, & harum aliæ ſimpliciter probabiles, aliæ ſecundum quid & ad hominem. Neceſſariæ ſunt: aut in quibus inductio ad omnia ſingularia fit, aut in quibus omnia ſingularia prorſus ſimilia ſunt, & nullum accidens pati poſſunt, ut mathematica: aut in quibus inductio in paucis quidem fit, ſed ratio ad naturam communem & ad univerſale fit. Quod ſi nec in omnibus inductio fiat, nec ſingularia prorſus ſimilia ſint, nec ratio ad communem naturam ſit facta, tum quæ fit inductio probabilis ſolum eſt, ſimpliciter quidem probabilis, ſi in valde multis ſit habita, aut ratio ad communem naturam quidem fiat, ſed per communia, ſecundum quid autem probabilis, & ad hominem, ſi in paucis inductum ſit: quid igitur dicemus de Ægyptiorum inductione? primum quidem ſi dixerint in omnibus & quartis cæli, & rebus omnibus ita obſervaſſe, rem quidem vulgo impoſſibilem affirmabunt, ſed certe nec ſingularia prorſus ſimilia ſunt, quartæ quidem enim cæli, quatenus quartæ ſunt, & mathematice conſiderantur ſimiles nimirum ſunt omnes, at quatenus agentes, & quatenus in illis Luna operatur, non ſimiles certe ſunt, ſed accidentia multa patiuntur. At vero nec factam fuiſſe ad naturam communem demonſtrationem dicendum eſt, nam quæ quidem communis eſſe ratio poteſt ad naturam quartarum cæli? niſi forte dicant in quadraturis Lunam terræ proximiorem fieri, in oppoſitionibus plus luminis ad nos demittere. Verum hoc erat in civili menſe, non in lunari, de quo nunc quærimus, quartæ autem lunaris menſis ut plurimum extra quadraturas ſunt; ex his igitur eſt videre neceſſitatem nullam habere Ægyptiorum inductiones, ſed nec ſimpliciter probabiles eſſe, quum nec in valde multis obſervationem fecerint, nec probabilem rationem ad univerſale. Cur igitur ſophiſtas Galenus vocat, cur maledictis inceſſit omnes, qui rem iſthanc velint rationibus inveſtigare? ſi enim vix probabile ſecundum quid, & ad hominem eſt, quod Ægyptii dicunt nihil neceſſitatis continens, quid prohibet aliter eſſe poſſe, quod æquum decenſque eſt a Philoſopho homine inquiri?

CAP. V.

SED quid adeo laboramus? dentur omnes Ægyptiorum obſervationes, valent nautarum, agricolarumque teſtimonia, moveat Luna fortius per quartas cæli utriuſque menſis, moveat per quartas Natalicii puncti fortius, quam tamen cauſam illis Criſibus dabimus, quæ extra quartas utriuſque menſis, extra quarta Natalis fiunt? rariſſime enim contingit, ut ſeptenarii morborum dies cum ſeptenariis Lunæ coincidant.

At hic conſurgunt recentiores quidam Aſtronomi ſimul & medici, ac vocem

cem tollunt, clamantque nos Aſtrologorum decreta non intelligere, neque enim ita eſſe, ut in ſolis menſium illorum, & puncti Natalicii quartis Luna res moveat, loco enim exempli hæc ſunt, ſed ita accipi oportere, ut quocumque in puncto quis ęgrotavit, Lunam per quartas cęli ad eum punctum commotionem inferre, ut ſi heri Dion, hodie Callias in morbum incidit, per ſuam ſeptimam Dioni, per ſuam Calliæ Luna impetum dabit, quare & ad omnes Criſes concurrere, ſed per ſeptenarios cuique ſuos.

Nos vero medicos iſtos atque Aſtrologos rogamus, ut paulliſper conſideant, & vocem demittant; volumus enim quædam eos placide percunctari, ac primum illud, numquid, quod dicunt de Luna, in morbis ſolis ſpectetur, an & omnibus aliis quæ nova fiunt: ſi quidem in omnibus ita eſſe dixerint, numquid igitur, ſi Praxiteles Jovem facturus hodie marmor incidere cœpit, die ſeptima felicius aut infelicius ſculpet? & ſi fontem quis hodie derivaverit, numquid largius ille fluet in ſeptimam? ita enim fieri oporteret, quando & in fluxu humorum noſtrorum idem contingit, & ſi colonus agrum ſtercorarit, opimiorem in ſeptima videbit quam in octava? quoniam ita ſe habet & humor, qui in nobis putreſcit; quæ certe omnia quam ridicula ſint, nemo eſt qui non videat. Si vero in ſolis morbis ſeptenarii hi Lunæ motus vim ſuam habent, mirum profecto eſt cæli quartas virtutes has dare Lunæ in ſolis morbis, & non hoc ſolum Galenus dicit affirmari ab agricolis & nautis, ſed multo amplius teſtimonium afferre voluit; ſed quoniam placide quum his Aſtrologis agimus, placet quidem ut in ſolis morbis inquiramus, quale ſit, quod de Lunæ ſeptimis nuper dixere. Primum autem illud ſtatuatur, Criſim eſſe localem motum humorum, ſi igitur Luna hunc motum facit, quærimus, an eam vim facultatemque movendi humorem per ſe, & (ut ajunt) eſſentialiter habeat, an ab alio acquirat, aut loco, aut aſpectu, aut reflexione luminis, aut alio; ſi quidem eſſentialiter id habet Luna, non igitur in ſeptima magis, quam & in octava movebit, & nona, quæ enim per ſe inſunt, ſemper inſunt, & idem ſemper operantur. Si vero ab alio acquirit, quicquid ſit illud, ſi id quidem unum eſt & determinatum, quales ſunt quadraturæ & oppoſitiones, & quartæ natalis puncti, tum ergo ſolum movebit Luna, quum in eo erit, aut loco, aut aſpectu, aut alio, recedens autem non movebit: at vero ſi unum & determinatum non eſt id, a quo virtus Lunæ datur, ſed talia ſunt omnia puncta, in quibus quis ægrotet, ut per ſeptimam cuique ſuam efficacior ſit Luna, primum quidem hoc poni valde mirum eſt, ſed tamen ponatur: ſit ergo ut hodie Dion ægrotet, cras Callias, poſtridie Plato, in aliis alii, omnes quidem eadem ægritudine & ad ſeptimum Criſim factura, per ſuam igitur cæli quartam Luna unicuique Criſim dabit, in ſeptima quidem Dioni, in octava Calliæ, quæ illi ſeptima eſt, in nona Platoni, ipſi ſeptima, & ita in aliis: at certe ſi ita fiat nimirum Luna quotidie eumdem effectum faciet, Criſim videlicet, & localem motum humorum: quod enim in Dione fit in ſeptima, in Callia fit in octava, in Platone in nona, in aliis in decima: idem autem effectus ſi fiat diebus ſingulis, oportet & cauſam continenter eamdem eſſe; diverſa enim ſi ſit, eumdem effectum

non faciet; si igitur a loco acquirit Luna eam vim & facultatem movendi, omnia quidem loca successive, & puncta omnia eamdem habebunt vim, quare & quocumque in loco sit Luna, idem semper operabitur: igitur ita in octava movere Dionem poterit, sicut & in septima; locus enim in quo est in octava, eamdem vim habet per se.

Nec certe dici illud potest non moveri in octava Dionem, quoniam illi septima non est, quod enim punctus aut locus septenarius alteri sit, respectus quidem est forinsecus veniens, quem & nos facimus, respectus autem nihil ipsi per se agunt, nisi in re, & in causa mutatio aliqua fit.

Si ergo locus, qui in octava est, eam vim per se habet movendi humorem, sive septimus sit, sive octavus, semper eodem modo movebit: quam ob rem nihil tandem esse manifestum est, quod dicunt Lunam aegrotanti cuique per suas septimas commotionem ad Crisim dare.

Praeterea pene risu dignum est dicere primum, verbi gratia, punctum arietis primo cancri & primo librae solum respondere, secundum secundo, tertium tertio, & ita in aliis, simplex enim corpus est caelum & ejusdem naturae, & virtutis per totum orbem: quod si diversae naturae primus arietis, & secundus cancri est, quo ergo modo Luna eumdem effectum facit, & in secundo cancri; nam & in eo humorem in Callia movet? mussitant ad haec paullisper Astrologi quidam, tamen aliud quid comminiscuntur, ac dicunt eo in puncto, quo quis aegrotat, infundi a Luna nescio quid, quod nonnisi per septenarias periodos vim suam edit: sed certe & hoc ridiculum est, & in idem redit, quod enim hodie Dioni infunditur, cras infundetur Calliae, postridie Platoni, idem ergo quotidie effectus fiet, quare & eamdem oportet continenter causam exsistere, unde & idem diebus singulis efficiet Luna, & in omni subjecto, si paratum sit. Eadem dicantur, si Luna eam vim ab aspectu acquirit, aut reflexione, aut alio.

Postremo (ut tandem finem faciamus, jam enim molesti videri possumus aperta in re) ad haec advertere Astrologorum amicos rogamus; supponamus autem in primis actionem omnem nonnisi contactu fieri, caelum autem & sidera, quum huc non pertingant, agere quidem per aliquid huc demissum, id vero aliquid spirituale esse, dico autem spirituale qualitatem contrario carentem, quae & momento diffundi solet, quale lumen, & si quid aliud ejusmodi demitti a caelo potest; spiritualium autem actiones (ut in iis, quae de contagione diximus) omnes hae sunt, & non aliae. Primum quidem videntur posse qualitates illas producere, quae primae vocantur, ut lumen videmus calorem facere, quocumque id modo fiat.

Deinde videntur & vim trahendi ac fugandi quaedam habere, quod in Magnete, Adamante, Electro, & aliis quibusdam est manifestum; certa enim attrahunt, quod non aliter posse facere, quam per spirituale aliquid demonstratum est in aliis: at vero & in Antiparistasi multorum palam est fugare sese nonnulla

per

per ſpirituales qualitates; poſſunt deinde & hæc eadem ſpiritualia in animalium membra modo triſtitiam & diſplicentiam, modo ſuavitatem & voluptatem ingerere; recepta enim in nobis neceſſe eſt aut ut grata atque amica recipi, aut ut ingrata & inimica: ſic ſonus, & ſapor, & odor, & lumen, & id genus reliqua recipi conſuevere. Poſtremo quod eadem poſſint id cognitioni repræſentare, unde effluxere, manifeſtum eſt: tot igitur & non plura poſſe facere ſpiritualium unumquodque ſupponendum eſt nobis. Si igitur aliquo horum mediante concurrit ad Criſes Luna, quærendum eſt, quonam prædictorum modo concurrat, generando ne aliquam qualitatum primarum, an trahendo, vel fugando humores, an diſplicentiam vel voluptatem ingerendo? horum enim aliquid dici neceſſe eſt, nam cognitionem ad Criſes faciendas præbere, nemo eſt qui dixerit. Sed certe quicquid horum detur, una quædam communis ratio contra eſt, particulares autem multæ, nam primum quicquid ponant, ſupervacaneum eſt & ſine neceſſitate: ſive enim ſpirituale illud calorem generet, noſtrumque eo modo augeat, ſive trahere vel fugare dicatur, ſive diſplicentiam ſtimulumque in membra ingerere, in caſſum ponunt omnia, quando ea in nobis omnia ſunt, quantum ſit ſatis, calor, propulſatio, ſtimulus; particularius autem inquirendo ſi ſpirituale illud ob id ad Criſes concurrit, quod caloris ſit productivum, lumen ergo id erit: at certe lumen non una die magis quam alia calorem ſuggerit, niſi quo plus ad terram reflectit, quod in Sole quidem accidit, quanto directior ſit nobis, in Luna vero quod plus luminis a Sole recipit, recipit autem continenter plus, quo magis ab eo removetur, quare quum octava & nona die abſcedat a Sole magis, utique & in iis calorem apportabit majorem ſemper, quam in ſeptima. Si vero dixerint non hoc modo ſpirituale illud operari, ſed magis aut trahendo humores, aut fugando, illi quidem primum ſciant, quæ ſeſe invicem trahunt, aut pellunt, omnia finem in natura habere, quo ſic mutuo conſerventur, hæc quidem repellendo contraria, illa trahendo affinia conſimiliaque, at inter cælum & humores noſtros hic finis eſſe non poteſt, neque enim inimicitiam ullam cum humoribus cælum habet, nec trahendi neceſſitatem, quo aut conſervet, aut conſervetur. Præterea, quæ ſeſe trahunt, omnia eo uſque ſeſe attrahunt, quo in unum coeant, niſi impediantur, hic enim attractionis eſt finis: trahi autem humores uſque ad cælum neminem dicturum arbitror, niſi ſi quis etiam putare poſſit paſci ſidera, ut antiqui poetæ dixere. Impediri vero cælum perpetuo tempore a fine ſuo divinum corpus & immortale, inconveniens non parvum eſt: ac demum ſi ſpirituale illud per ſe vim eam trahendi, aut fugandi habet, ſemper quidem per ſe trahet, & non magis ſeptima quam octava, niſi quid aliud ex parte recipientis ſubjecti obſtet ſed neque poſtremo quis poteſt dicere ſpirituale illud uti triſte receptum diſplicentiam in membra ingerere, atque irritare ad eam expulſionem faciendam, quæ Criſis dicitur; primum quidem, quia ſic dicere quidem non poſſunt, cur majorem diſplicentiam dies ſeptima ingerat quam octava & nona, ſi per ſe eam inimicitiam cum membris habet: inde & illud valde mirum videri debet Dioni triſte eſſe ſpirituale hoc in ſeptima, Calliæ vero non, eadem in domo eodem in lectulo jacenti: mox eidem Calliæ in octava triſte & inimicum fieri, Dioni non amplius: ac demum ſi propter ingeſtam diſplicentiam dicatur id Criſes facere, imo

magis oppositum sequi videtur, & impediri potius ea de causa Crises quemadmodum in consimilibus sæpe videmus fieri, sæpe enim futura existente Crisi, accidit eam impediri ex novo recepto dolore, aut ex ira & ejusmodi, quod jure fit, divertitur enim natura a priori stimulo, nova recepta specie tristitiæ alterius. similiter & si operari illud Crises dicatur, quod ut suavi recepto corroborentur membra, eadem opponi possunt, non esse enim suave nisi cui septenarium accessit, & in eodem lectulo Dioni, non autem Calliæ ridiculum certe est, & philosopho homine indignum.

Ad hæc igitur si quis recto respiciat oculo deposito sectæ amore, videbit Lunam & beata illa corpora non aliter ad Crises facere, quam & ad cibi concoctiones, & generationes, & alia id genus: neque enim sumus, qui & Solem, & Lunam, & alia sydera negemus multa hic operari & movere, & ad Crises quoque accedere posse, quemadmodum ad alia, uti universales multorum causas, proprias vero causas esse, & nihil aliud ad rationem dierum in Crisibus debere inquiri, aut inveniri posse, & negandum, & a Philosopho ridendum fore existimamus. sed de his satis superque dictum jam est, accedamus jam ad ea, quæ magis rationabilia sunt, & ad medicos pertinentia magis, demonstrantes rationem omnem dierum in Crisibus ex iis pendere, quæ sunt in nobis.

CAP. VI.

PRincipio illud non ignorandum est duo esse, quæ potissimum ad eam expulsionem faciunt, quæ Crisis dicitur, alterum est displicentia, stimulusque, quem corruptus jamque inimicus humor in membra ingerit, alterum est digestio, hoc est præparatio illa, quæ requiritur, si expelli debet: utrumque enim quum simul convenit, tum maxime propulsatio humoris corrupti fit, quapropter rectissime Galenus dicebat in paroxismis, & circa morborum status maxime videri Crises, in paroxismo enim stimulus atque irritamentum fit maximum, circa status vero, concocta digestaque materia est. accidit tamen quandoque tantum esse irritamentum, ut quamquam nec plane digestus sit humor, foras tamen pellatur, conatu quodam maximo a natura facto, quod enim ea vis insit membris, ut nocentia repellat, manifestum est, quamquam, quo principio & quo pacto id fiat, non ita est manifestum.

Ergo & quum plus nimio humor exuberat, & quum furenti est similis, quasdam ante tempus accidit Crises fieri, sed certe ejusmodi non propriæ Crises sunt, sed violentiæ quædam magis, in quibus nullus dierum, nullus naturæ ordo servatur.

De iis igitur, quæ Crises non proprie sunt, sed irregulares quidam impetus, nullus nobis sermo erit, sed de iis solum, quæ proprie Crises sunt, & causam certam habent, & rationem dierum aliquam.

CAP.

CAP. VII.

AD hæc & illud quoque constituendum est, rarissime fieri, ut transeunte in humores vitio aliquo, unus tantum humor corripiatur, nam ut plurimum vel duo, vel plures vitium idem concipiunt, aut simul, aut post. Quippe ea in massa sanguinis, quæ intra venas continetur, confusi commistique sunt & reliqui vocati humores, cholera, phlegma, & melancholia, sed ita ut quodammodo actu, quodammodo potentia in ea massa sint, potentia quidem, quia ad minimas, & indivisibiles particulas redacti sunt, nec monstrari possunt, hoc quidem phlegma, illud cholera, illud melancholia, nisi particulæ uniantur: at actu sunt, quoniam tametsi ad particulas minimas deducti sunt, proprii tamen generis rationem habent: igitur propter vicinitatem confusionemque eorum rarissime fit, ut infectionis causa communis pluribus non fiat: si enim contagio & putrefactio in causa est, aut liquefactio, aut obstructio, aut aliud id genus, ægre fit, ut vitium ad unum tantum sese applicet.

Incipientibus autem iis vitiari, tum quod corruptum est secernitur, quantum fieri potest, a reliquo, quod sincerum est, ita operante natura, cui ea vis inest, ac tunc actu humor fit, coeuntibus in unum particulis, ac sensibilem humorem conflantibus, per quem modum tandem & expulsio deinde fit, & Crisis, modo per unam, modo per aliam partem, qua magis naturæ commodum est.

CAP. VIII.

ACcidit autem dum corruptos humores natura separat, & actu facit, ita interdum commisceri eos invicem, ut unam conficiant formam unumque motum dent, ac morbum unum, qui rationem dominantis insequitur: unde cholerae nothæ, & pituitæ nothæ, & melancholiæ nothæ contingunt, a quibus & morbi denominantur nothæ tertianæ, nothæ quotidianæ, nothæ quartanæ: sæpissime vero non unam omnes formam conflant, nec unum motum dant, nec morbum unum, sed plures, unde & morbi compositi fiunt.

Si igitur, qui peccat, humor simplex, & unus tantum sit, aut plures quidem, sed in formam unam redacti, tunc nulla dierum criticorum ratio est expectanda, sed paroxismi soli considerandi sunt, & eorum dies, in phlegmate quidem quotidianæ, in cholera tertianæ, in melancholia quartanæ, in quibus cadent quidem suæ Crises, sed ut accidit materiam digestam esse, quod certam diem nullam per se habet, propter quod in tertianis, quæ puræ sunt, videmus, & quintam indifferenter & septimam & nonam, & in summam omnes impares dare Crises, nec Hippocrates aliud in his præcipit attendendum esse, quam dies impares. At vero ubi & plures peccant humores, & non sub formam unam commisti, sed confusi solum, propriam naturam servantes, tunc sperare possumus certas dies videre, in quibus Crises permul-

tæ

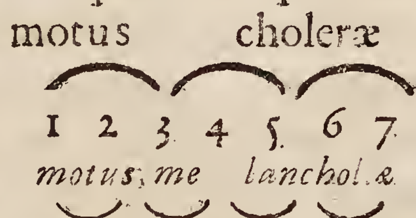
tæ fiant, certas, in quibus rariſſimæ, alias medio modo ſe habentes, quorum omnium cauſam & certam rationem habere poſſumus: ac talis major eſt morborum pars, quoniam uti raro eſt humorem ſimplicem peccare, ita & plures ad unam formam convenire per rarum eſt: quare in multis morborum, aut Criſes videri poſſunt certis diebus, aut motus ſaltem humorum. Illud vero intereſt inter humores, quod ad eam miſtionem conficiendam, quæ unius formæ eſt, aptiſſimum eſt phlegma, quoniam humidum liquidumque eſt, ac bene miſcibile, ineptiſſima melancholia, quoniam ſiccior terreſtriorque eſt, & ad miſcendum durior, nihil tamen prohibet & phlegma ſeorſum morbum facere, & melancholiam ad unam formam venire.

CAP. IX.

PLures igitur quum humores in morbis peccant; non autem ſub forma una, accidit quidem interdum, ut unuſquiſque illorum manifeſtum prodat paroxiſmum, Cholera quidem tertianarium, phlegma quotidianum, melancholia quartanarium, unde & morbi manifeſte compoſiti fiunt. Interdum vero accidit, ut non omnes manifeſtum dent paroxiſmum, ſed aliqui illorum latentiorem ædant: dico autem latentiorem paroxiſmum, non quod humor non moveatur, ſed quod motus ille ſuboccultus ſit, quod nonnullis de cauſis accidit: ſæpe enim, qui movetur, humor non multus eſt, & vix perceptibile eſt, quo exacerbat: ſæpe ſenſim, & per moras putreſcit, unde nec horrorem incutit, nec calorem acrem apportat: ſæpe & ſupervenit major febri: at vero & quum non paucum eſt, quod movetur, & repente invadit non ſenſim & per particulas, nec majori alteri morbo ſupervenit, tum manifeſtum affert paroxiſmum, & manifeſtæ fiunt compoſitæ pluresque febres & Hemitrithei, aliæ quidem ex cholera, & phlegmate, aliæ ex cholera, & melancholia. Sed certe non frequenter admodum fit, ut peccantibus pluribus humorum, manifeſtos quiſque motus prodat, verum ſæpius id videri accidit, ut unus manifeſtum ædat paroxiſmum, alius latentiorem, manifeſtum quidem ille, qui principaliter peccat, latentiorem qui non principaliter, ſed quaſi per ſequelam quamdam. Ex his ratio omnis Criticorum dierum pendet, peccantibus enim humoribus magna ex parte morborum pluribus, & iis quidem non facientibus formam unam, unoquoque autem motum ſuum pro natura faciente, cholera quidem per tertias, melancholia per quartas, inde fit, ut quibuſdam diebus humores, qui peccant, ſimul omnes commoveantur, quibuſdam aliqui ſolum, quibuſdam nulli: quare & dierum accidit quaſdam placidiſſimis in morbis eſſe, alias acerbiores, alias acerbiſſimas: placidiſſimæ illæ ſunt, in quibus nulli humores moventur, quod quidem fieri poteſt, quamquam phlegma quotidie motum faciat, ob id, quod phlegma ipſum ut plurimum formam unam cum aliis conflat, & illorum motum conſequitur: acerbiores ſunt dies, in quibus unus humor movetur: acerbiſſimæ, in quibus omnes; aptiſſimæ igitur dies illæ ſunt ad Criſes faciendas, in quibus concurſus fit humorum omnium: acerbiſſimus enim tum paroxiſmus fit ac ſtimulus & irritamentum naturæ maximum, quod præcipue ſequi ad agendas

das

das Criſes dictum eſt ſupra. Porro quoniam nec Criſis fit niſi digeſto præparatoque humore, perfecta autem abſolutaque digeſtio non eſt, donec quod craſſius eſt ac ſegnius, digeſtum ipſum non ſit, craſſior vero & ſegnior omnibus eſt melancholia: inde fit, ut potiſſimum circa melancholiæ & motus & digeſtiones attendantur Criſes, cujus natura (ut mihi videtur) non eſt a multis recte perſpecta: nam ea ſemper fere in morbis cum aliis aut principaliter peccat, aut ſubpeccat ſaltem, quod plurimum eſt: quæ, quoniam unam cum iis formam facere inepta eſt, per ſe quidem movetur, & ſuas periodos ſervat, interdum quidem manifeſte, quod tum accidit, quum & multa eſt, & principaliter peccat, ut plurimum autem latentius, quum ſcilicet ſubpeccat ipſa, & putredinem ex alio principio recipit: quibus igitur diebus cum motu aliorum humorum concurrit, acerbiſſimum paroxiſmum affert, porro & quoniam Criſis non fit, donec & ipſa non ſit digeſta, fit quidem, ut e melancholia tota ratio dierum in Criſibus præcipue pendeat per modum, quem jam afferemus, cujus rei non ab re fuerit in primis hoc exemplum apponere. Sit enim qui principaliter humor peccat, cholera, non quidem pura, ſed commiſta, commiſta autem cum phlegmate quidem ſub forma una, cum melancholia vero vicinitate ſola & confuſione; ſubpeccet autem melancholia, ac non multa, nec valde craſſa, ſed ſubtilior, & in ſumma quæ cito terminum dare poſſit: igitur putreſcente cholera, ſimul quidem & eadem die computreſcet & melancholia, moroſuſque ſatis erit paroxiſmus ille primus (utpote duorum humorum) ſecunda autem dies quietiſſima redibit, in qua nullus humorum motus fiet, at tertia paroxiſmum choleræ quidem ſentiet; Criſim tamen non faciet, tum quia ſtimulus nondum maximus, tum quia totum nondum digeſtum eſt: quarta autem dies motum habebit melancholiæ, ſed latentiorem, quia non multum eſt, quod tunc movetur de melancholia, partim quidem quia ſubpeccabat ſolum, partim quia putrefactio ejus quodammodo pendet a cholera, qua ceſſante in die quarta aliquem quidem motum dat melancholia ob concepta putrefactionis ſemina, ſed parvum, & latentem, quoniam origo & fomes putrefactionis quieſcit: quinta vero choleræ motum videbit, ſexta nullius: at vero ſeptima acerbiſſimum omnium paroxiſmum apportabit concurrentibus ſimul humoribus, qui peccabant, omnibus ac largius melancholia, quoniam ex alterius contagione & pulſu non parum motionis recipit: qua die quoniam & digeſta eſt melancholia; fuerat enim ſubtilis, & pauca, nata cito terminum recipere, continget etiam Criſis; ſtimulus enim acerbiſſimus in ea fit, & totum digeſtum eſt, in aliis autem diebus, aut ſtimulus abſuit, aut digeſtio.

CAP. X.

SED de his latentioribus paroxiſmis operæ pretium eſt nonnulla dicere. nam quærant fortaſſe aliqui, numquid latentes hoſce melancholiæ motus effinxeri-

finxerimus nos, an etiam perspexerimus in morbis; si enim perspeximus, cur & alii non perspexere, non Hippocrates, non Galenus, & alii? si vero non perspexerimus: quid effingi oportet, quæ non sunt? si enim essent, viderentur utique. Ad quos dicimus non effingere nos eos motus, sed in morbis esse & videri, si diligenter quis animadvertat, nec profecto dicere possem, quoties non solum ego conspexerim, sed & alios, etiam medicos sensisse viderim, admiratos dies illas, quas quietissimas exspectabant, rediisse tamen inquietas, morosas ægrumque jactari, & conqueri, nescientes unde hæc contigissent. Interdum vidi & medicos alios, quod quartarios quosdam motus in certis morbis percepissent, dubitasse, ne febris in quartanam desineret, quum tamen nec quartana subsecuta fuisset, & ægritudo suo tempore absoluta; ego vero qui prius motus hosce considerassem, nullum horum timebam, aut mirabar, quin sæpe monui dies, quas illi quietissimas exspectassent, morosiores esse futuras. Quare & Hippocratem, & Galenum, & alios vidisse eosdem motus existimo, sed fors ita tulit, ut ad causam non animadverterint, nam quid aliud monstrant dies illi, qui indicativi dicuntur, qui omnes quarti sunt a die, in qua Crisis perfecta futura est? quid aliud indicat totus progressus Crisium, qui non septenarias, sed per quartanarias periodos pergit, quarum duæ septenarium unum faciunt? Hippocrates quoque quasi rem isthanc invenire videtur mihi, quum dicit quartanarios motus in morbis spectandos esse. Sed necessarium non est fortasse plura hac in re adducere, quum ab unoquoque spectari possit; quod si medici omnes facient; & rem ita esse videbunt, & magnum quoddam principium ad multa nacti erunt, & multa simul desinent & admirari, & timere.

CAP. XI.

SED rursus dubitare omnes jure possint, quoniam per præscriptum quidem exemplum monstrari fortasse potest, quomodo & quarta & septima dies Criticæ ipsæ sint, at quomodo & undecima & quartadecima, & vigesima, & vigesimaprima Criticæ sint, demonstrari quidem non potest. Nam per assignatum exemplum melancholiæ motus sunt 4: 7: 10: 13: 16: 19: 22: 25: & 28: in quibus nec 11: nec 14. nec 20: nec 21: nec 27: locum habent. Ergo, quo pacto & hi quoque dies Critici sint, exspediamus. Primum autem illud præmittamus, melancholiæ modos & conditiones multiplices esse, sæpe enim pauca est, sæpe multa, interdum crassior, interdum tenuior, modo tenacior, modo soluta magis, modo calidior, modo frigidior: similiter se habet & cholera; ex hac diversitate fit, ut putrescente cholera quandoque simul & eadem die computrescat & melancholia modo in initio paroxismi, modo in medio, modo in fine, quod tum maxime fit, quum & pauca est, & subtilior, & calidior magisque admista choleræ; tunc enim in ipsam citissime transit infectio; interdum non simul & eadem die moveri melancholiam accidit, sed secunda solum die, interdum & tertia solum, fortasse autem & quarta solum; in acutis enim morbis prima die motus fit utriusque humoris, acuti namque morbi a tenuiori, & pau-

ca, &

ta, & calidiori materia fiunt, in tardis autem morbis, quos Chronicos vocant, quoniam crassiorem illi, & multam, & tenacem, frigentemque materiam habent, moveri quidem melancholiam accidit nonnisi die tertia, & si materia crassissima sit, fortasse nonnisi quarta, in mediocribus autem morbis, quorum & materia media est quantitate, crassitie, & aliis, die quidem secunda repit in melancholiam putredo; igitur si prima die quum cholera simul & melancholia commoveatur, quod in acutis fit morbis, quartanariæ quidem periodi erunt 4, 7, 10, 13. raro enim ultra hos protenditur status in acutis; si ergo quam acutissima sit ægritudo, tum Crisis in 4. fieri potest, in his enim materia & paucissima est, & subtilissima, & fervens: si vero acuta quidem sit ægritudo, sed tamen inter acutas segnior, ad 13 protendetur ejus status: si vero mediocriter acuta sit, ad 7. in medio autem quum sit, qui mediocriter acutus est morbus, media autem sæpius, quam extrema, contingant, inde fit, ut in genere acutorum dies septima maxime Critica sit, rarius enim est morbum quam acutissimum esse, rarius quoque, si acutus est, ut ad 13 perducat statum; si tamen quandoque ad 13. prorogetur Crisis, totus dierum progressus ita se habet. Prima quidem dies tristis est, & inæqualis, duos enim habet motus; secunda placidior redit, si non duplex sit febris; tertia motum choleræ sentit; quarta melancholiæ, sed latentem, at morosum tamen; quinta choleræ reversionem videt; sexta mitis pergit; septima valde quidem acerba est, non tamen Crisim dat, quoniam non plane digestus est humor; octava suavior ducitur; nona gravior propter choleræ motum; decima latentem habet melancholiæ motum; undecima choleræ manifestum; duodecima placida est, at 13 sævissima, & Crisim etiam affert, quoniam cum irritamento maximo digesta etiam materia est, ut plurimum tamen in his morbis resolutio magis morbi, quam Crisis fit in 13.

CAP. XII.

SI vero non prima die, sed secunda solum, motum dederit melancholia, quod in mediocribus morbis accidit, tum quartanariæ periodi erunt 2: 5: 8: 11: 14: 17: 20: ultra autem rarissime in mediocribus producitur status. Critici autem sunt 11: 14: 17: 20: sed unde cimus Criticus quidem est, si in hoc genere materia non multa sit, & acutis proxima; si vero in eodem genere crassior sit, & chronicis vicinior, tum Crisis ad 20 protendetur; si vero in omnibus mediocris, ad 14. quoniam autem media sæpius, quam extrema, contingunt, inde est, quod 14 maxime Critica sit in mediocribus morbis, mox 11, mox 20, mox 17. illud tamen ignorandum non est in tertianis, quæ simplices sunt, pares dies raro Criticas videri, eo quod in iis paroxismus non accidat, nisi anticipatio forte fiat, quare nec 4: nec 14 in his Criticæ valde videntur; quoniam tamen in tertianis sæpe accidit, ut non simplices sint, seu duplices, tum & sæpe continuæ necnon

& an-

& anticipatio quoque paroxiſmorum contingat, ex his evenit, ut 14 dies multas videre Criſes conſueverit, ſimiliter & 20. Quæ vero in hoc progreſſu ſint lenes dies, quæ acerbiores, quæ acerbiſſimæ, ex ſubſcriptione manifeſtum eſſe poteſt.

At ſi tertia ſolum die motum recipiat melancholia, quod in chronicis morbis fit, in quibus craſſa valde, & tenax, & multa materia eſt, periodi quidem erunt 3. 6. 9. 12. 15. 18. 21. 24. 27. 30. raro autem ultra contingunt Criſes, maxime autem Criticus horum erit 21. mox 27, mox 15. ſi enim materia craſſa quidem, ac tenax ſit, pauca autem in eo genere, ad 15. ſtatus erit: ſi vero craſſa, ac valde multa, ad 27. ſi vero eo in genere mediocris, ad 21. quod idcirco ſæpius evenit, quoniam in medio eſt, quæ vero dies quietiores, quæ graviores, quæ graviſſimæ futuræ ſint, ex ſubſcriptione manifeſtum eſt.

1.2.3.4.5.6.7.8.9.10.11.12.13.14.15.16.17.18.19.20.

1.2.3.4.5.6.7.8.9.10.11.12.13.14.15.16.17.18.19.20.21.22.23.24.25.26.27.28.29.30.

CAP. XIII.

Ex his omnia illa monſtrari poſſunt, quæ circa Criſes ſpectantur, ac primum illud, cur tam 20. quam 21. Critici dies ſint, in quo tantum Galenus laborat, menſem mirum componit, horas ſubtrahit: patet enim in mediocribus morbis 20. in chronicis 21. diem Criticam eſſe, utra autem Critica magis ſit, difficile certe eſt judicare, caſu enim fieri poteſt, ut aliqui plures in 20. aliqui plures in 21. Criſes perſpiciant: propter quod Archigenes magis 21. amavit, Hippocrates vero 20. magis. Illud quoque perſpicuum eſſe poteſt, cur dierum alii præſtent principatu, alii ſint principatu minores, & cur alii Critici ſint, alii non, alii medio modo ſe habeant.

Ergo inter omnes maxime Criticus dicebatur ſeptimus, quod idcirco fit, quoniam maxima Criſium pars in acutis fit morbis, in iis & ſtimulus ingens fit, & materia ſubtilis eſt, & bene mobilis, in acutis autem maxime Criticus erat ſeptimus, quoniam in medio eſt; ab hoc ſecundus principatu ponebatur 14. nam & ſi quartus, & 13. in acutis verſantur, rarius tamen eſt, ut morbus quam acutiſſimus ſit, rarius item ut in acutis ſtatus protendatur ad 13. quam ob cauſam 14 crebriores Criſes videt, quod in morbis mediocribus ſit, & in iis maxime Criticus exſiſtat: propter eamdem cauſam & 20: & 21: & 11 magis etiam Critici ſunt quam 4, & 13. Inter ipſos autem 20, & 21 ſuperant principatu undecimum, nam quamquam unde-

undecimus fit in mediocribus morbis rarius, tamen in illis fit, ut ſtatus acceleretur ad 11. Non Critici autem erant 6: 8: 10: 12: 16: 19: 22: 23: 25: 26: 29: ac 6 quidem rariſſimus Criſes videt, quoniam in eo neque choleræ motus fit (quum ſit par) neque melancholiæ, niſi forte in periodis tertiæ diei: at in illis ſtatus multo longior exſpectabatur; qua de cauſa in 6 criſes non fiunt, niſi forte aut paroxiſmus ſeptimæ anticipet, aut materia furens ſit, aut exuberantiſſima: in his enim quædam Criſes apparent in 6, verum illæ (ut diximus) proprie Criſes non ſunt, ſed violentiæ quædam magis, propter quod ſævus dici conſuevit is dies, quum Criſes dat, quippe quum illæ a prava materia fiant; octava quoque propter eamdem cauſam, quod nec choleræ motus, nec melancholiæ videt, niſi in periodis ſecundæ diei, Critica eſſe non poteſt; 10. vero motum choleræ non habet, qua e re fit, ut quamquam motum primæ diei habeat, non poſſit tamen Critica eſſe: at 12 & par eſt, & motum habet melancholiæ tertiæ diei, quæ ſerius ſtatum facit; 16 autem periodum habet primæ diei, ſed illuc non protenditur ſtatus in acutis morbis: conſimiliter & 19 motus habet primæ diei, unde nec ipſa Criſim videt: ſed neque 22 eadem de cauſa; vigeſima autem tertia periodum habet ſecundæ diei, ſed in morbis mediocribus dictum eſt ſtatum non protendi ultra 20: ad 25 autem tranſirent periodi primæ diei, ſi morbus non ante decerneret: idem de 26, & 29. dicatur. De vigeſima autem octava dubium apud antiquos fuit; multi enim prætulerunt eam 27, quod quidem verum eſſe poteſt, ſi forte melancholiam die ſolum quarta moveri accidat, ſic enim periodi erunt 4, 7, 10, 13, 16, 19, 22, 25, 28, 31. quem motum & nos ſemel obſervavimus in continua febre, in qua duplicis tertianæ correſpondentia fuit; acerbæ autem dies cæperunt eſſe 7, 10, in qua exacerbationes tertianariæ ceſſavere, abinde vero cum continua quartanarii ſolum nobis apparuere: ſæviſſimæ vero omnium dies fuere 22, 25, & 28, in qua æger ſupremam obiit diem. Medii autem dies erant 3, 5, 9, 13, 18: ac tertius quidem, & 5, & 9 ita ſe habent, quoniam in tertianis puris, & iis, quæ non puræ ſunt (habent autem formam unam) multę contingunt Criſes. 13 autem ad Criticos propinquus eſt (ut diximus) quoniam & impar eſt, & inter periodos primæ diei cadit: quare & ipſe nonnullas Criſes videt: 17 autem periodos habet ſecundæ diei, & in eo ſæpe Criſes etiam fiunt: at 18 periodum ſortitur diei tertiæ & quaſdam etiam Criſes dat, vel anticipantibus paroxiſmis, vel in duplicibus tertianis.

C A P. XIV.

Indicativi vero dies ſunt, in quibus materia non omnino digeſta eſt, proxima autem ut digeratur: quoniam vero natura, quoties irritatur, expulſionem nocentis tentat, inde fit, ut certis diebus Criſes quædam imperfectæ contingant, nuntiæ vero ejus Criſis, quæ perfecta futura eſt. Criſim quidem atque expulſionem tentat natura, quoniam ſtimulatur, imperfectam autem facit, quoniam non omnino digeſta eſt materia, quæ tamen quo-

niam

niam in parte digesta est, in parte etiam exsperitur: propinquissima vero digestioni quum sit, nunciat quidem in sequenti periodo futuram esse perfectam Crisim, atque idcirco indicativi illi dicuntur dies, in quibus imperfectæ contingunt Crises, propinquissimæ vero perfectis; omnes autem quarti sunt a die perfectæ Crisis, quod apertissime monstrat rationem Crisium a melancholiæ motibus potissimum dependere: quartus igitur nuntius septimi est, undecimus quartidecimi, decimus autem septimus vigesimi, decimus octavus vigesimi primi: vidimus autem nos & 8 indicativum fuisse undecimi in muliere tertiana febre laborante, cujus acerbiores dies fuere 2, 5, 8: erat enim mota melancholia secunda die: in 8 autem urina facta fuit sanguinea, unde judicavimus in undecima Crisim futuram esse per menstruum sanguinem, quod non secus, atque existimaveram, evenit, nihil enim prohibet & eos dies (qui ut plurimum indicativi sunt) quandoque etiam principes in Crisi fieri.

CAP. XV.

DE natura igitur & causis Criticorum dierum ita quidem oportet existimare, ad quæ si qui forte medicorum animadverterint, facultatem profecto nacti erunt in omnibus pene morbis dierum progressus novisse, quæ mites, quæ acerbiores, quæ acerbissimæ futuræ sint: tum & quando, & quomodo, & quorum humorum futura, aut non futura sit Crisis, & quando conveniat, aut detrahere sanguinem, aut medicamenta ulla afferre. Verum diligentia opus est, & cura, anticipationesque paroxismorum considerandæ, & dies multo studio enumerandæ, & quid in unaquaque novi accidat: quare & contemplatio hæc, atque ars negligentis medici non est, aut ad lucrum evolantis, sed solertis, & amantis philosophiam. Est autem (si fieri potest) procurandum primam ægritudinis diem accepisse, quo recte possimus, quæcumque sunt secutura diligentissime observare, prævidereque, si igitur circa morbi initia datum fuerit accessisse, ad hæc attendere cum oportet, qui ejus progressum nosse volet; in primis videat qualis nam ęgritudo oblata est, num acuta, an chronica, an mediocris, quod ex iis signis cognoscet, quæ a medicis tradi solent; quod si acutam ęgritudinem viderit, materiamque aeream & subtilem, siquidem cholera plura judicabitur, ad impares tantum dies animadvertat, neque enim in ea melancholiæ periodi sperandæ erunt: at si non sincera fuerit cholera, sed sordidior quodammodo, tum sperari poterunt quartanarii illi motus, qui ordinem in Crisibus præbent; quare ad primum paroxismum adverte, si simplex est, si tempora servat sua, an magis quamdam recipit diversitatem; quod si circa augmenta, aut status, aut declinationem contrahi rursus pulsus videatur, atque extrema frigere, suspicio quædam est motam simul atque eadem die fuisse melancholiam: quamquam non necessarium id est, possunt enim hæc eadem, aut ex motu phlegmatis, aut ex alia portione choleræ provenire: verum quarta dies certitudinem eo in dubio dabit, si enim debente ea sine febre fieri (ut in terminis) tristem tamen apportaverit diem; & oc-

& occultam quamdam ſine via cauſa ægro perturbationem immiſerit, magnum quidem indicium erit die prima motam ſimul fuiſſe melancholiam: quare inſpecta urina, & aliis digeſtionis ſignis ad ſeptimum animadverte, in quo aut Criſis fiet, ſi judicata in quarta fuerit, aut ægritudo ſolvetur; aut ſtatus erit.

Si vero dies prima nullum dederit ſignum motæ melancholiæ, videris autem materiam groſſiuſculam, tunc judica morbum ultra hebdomadam tranſiturum: quare nec 4 nec 7 curato, ſi opus fuerit aut ſanguinem mittere, aut pharmacari, neque enim is te teneat timor, ne impedias Criſim; ad ſecundam vero diem reſpice, in qua vide, ſi quicquam commoveatur, an nihil: quod ſi aliquid movetur, conſiderato, an clarus ſit paroxiſmus, & priori ſimilis (forte enim febris duplex erit) an magis latens fuerit motus, & ſine manifeſta cauſa triſtior, quo caſu & ad quintum reſpicito, ſi ſævum apportarit paroxiſmum, ſi longum, inæqualem, non humoroſum, ſed ſiccum, cum declinatione longa, moroſa: quæ ſi contigerint, dubitare nihil debes motam die ſecunda fuiſſe melancholiam; computa igitur periodos ſecundæ diei, & metire materiam, qualitatemque ejus, & quantitatem, ac digeſtionem, ſi enim mediocris in omnibus viſa fuerit, ad 14 protende ſtatum: ſi craſſa medio modo, at multa, ad 20: ſi acutior, & non multa, ad undecimum. Cognoſces autem & quæ quietiores, & quæ acerbiores dies erunt.

At ſi neque prima, neque ſecunda die ſigna ulla videris motæ melancholiæ, tum ad tertiam te converte, & materiam bene examinato: quod ſi notæ ullæ apparebunt, quæ ſuſpicionem dent ejus motus, tunc ad periodos tertiæ diei ſpectato: ſi igitur & 6, & 9 tibi reſponderint quartanarios motus ſervanti, tunc chronicam ægritudinem futuram time, & ſi materia craſſa quidem videbitur, mediocris autem quantitate, ad 21 decerne ſtatum: ſi vero multa, ad 27.

CAP. XVI.

QUoniam autem non ſemper advocari medicum ad initia morborum accidit, ſi quidem primas dies vidiſſe non dabitur, at percunctare tamen, quæ prima fuit dies, qualeſque reliquæ præteriere. Fortaſſe enim hoc modo periodos primæ, aut ſecundæ, aut tertiæ diei noviſſe poteris: nam ſi quartanarios ullos motus deprehenderis, facta ad diem primam ſupputatione videbis, cujuſnam diei illæ periodi ſint; quod ſi nec diem primam dare, neque aliarum ordinem æger ſciverit, aut qui ægro aſtant, tu tamen morbi motus obſerva, raro enim fit, ut re diligenter ſpectata non ſeſe offerant tibi quartanarii aliqui melancholiæ motus: quos ſi ullos videre poteris, conſiderato & ſigna digeſtionis, & propinquitatem ſtatus, & diſtantiam, necnon & materiæ qualitatem. Sic enim non modo futurorum, ſed & præteritorum etiam cognitor eſſe poteris, quemadmodum non multo jam elapſo tempore contigit mihi: quum enim accerſitus ad ęgrum quemdam; multis poſt morbi inita diebus quæſiſſem, qua die primum ægritudo inva-

invaſiſſet, neſcire ſe tum æger, & adſtantes dixere; tum quæſivi, quæ ſaltem graviores præteriiſſent dies heſterna inquit æger, & dies Martis graviores fuere; fuerat autem, quam heſternam dixerat, Veneris dies, quarta quidem a die Martis. Cognovi igitur melancholiæ motus illos fuiſſe, quum vero & urinam & reliqua ſigna digeſtionis examinaſſem, vidiſſemque, quamquam jam plures a prima præteriiſſent dies, ſtatum tamen adhuc longinquum, judicavi periodos illas Veneris, Martiſque tertiæ diei fuiſſe, quare & ægritudinem ad 27 tranſituram. Facta vero diei tertiæ computatione tandem compertum eſt ægritudinem die Martis primo incepiſſe, ac tunc decimam & nonam agi, quæ ſabbati dies erat.

m. m̄. i. v. ſ. d. l. m. m̄ i. v. ſ. d. l. m. m̄. i. v. ſ.
1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19

Hæc ſunt, quæ circa Criticorum dierum cauſas & rationem longa primum diligentique inquiſitione nobis comperta ſunt, mox & re ipſa obſervationibuſque comprobata: quod & reliquos quoque medicorum facere & hortor & rogo: ſic enim (ut arbitror) & laborem noſtrum commendare, & me excuſare poterunt, ſi a parente medicinæ Galeno, quem in reliquis ut Deum veneramur, & colimus, hac una in re diſcedere auſus ſum.